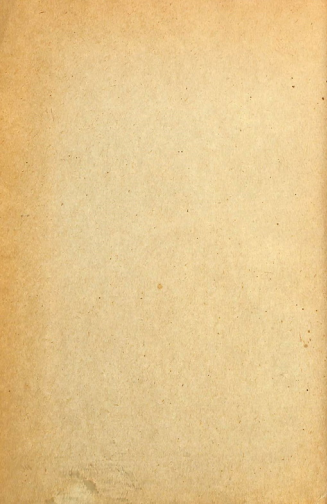

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Ս. ՆԱՇԱԼԵԱՆ

53

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՒ ՕՏԱՐ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԶՈՒԱՐՃԱՆԻՔՆԵՐ

1948

A $\frac{u}{80537}$

ԶԱՐԴԱՆ Բ. ՄԱԳՈՒՅԵԱՆ
ԳԵՐՈՐԴ

891.99-13

1453

№31

Նաշաւյան, Զ.Ս.

Հայկական և արաբ բարոյա

կան գիտնականներ

52

891-89-13

Հ - 31

202

Կր ձեռնով առաջ գիրքն իբր յիշատակ հաղթի. համեմեմել զառաձեռներ
բարձրած հանգուցեալ հոգեմաստ. Գուրգեն զուսկիս, որ ինչպիսի ամեն
եղիստաւորներ աշխարհ ալ ան զաւեշք և զաւանդիմբ կր սիրէ:

Յ. Ս. ՆԱԵՏԱԿԵԱՆ

Պէրսոպ, 1 Յուլիս 1948

A 11
80537

ՅԱՐՈՒԹԻԿ, Ս. ՆԱՅԱՆԿԱՆ

$$A \frac{1}{80537}$$

1453

Պ. Նաչապետյան մոպեդներ գնելու ապրանքով եղած է անոր հաջորդապես արձագանքները՝ իր գեղեցիկ և ողորդ կողմերով: Դուք, հմուտ կը ամենաէութեան խառնար արտադրող արտադրատեղանքները, կենդանոցի և նիստ առ կոշիկ ընթերցելէն:

Ինչպէս որ բնիկներն համար կարեւորութենէ զուրկ է մարմնէն զամօխալին մասերը, արդեանուսով իմելը, որոնց կը նայի լուս քնակն աչքով— և միայն այդ պարագային կրնայ համարու լուս քնակն աչքով— և միայն այդ պարագային կրնայ համարու ախտահանուած մը ընել, և իրական զեղերը տալ— այնպէս ալ, համայնքի մը, անհատի մը ներքին իրական աշխարհը համեմա լուս համար, անհրաժեշտ է զայն խոսեցնել քնակն, իրական, մեքանիզմով թաւերով և պատմութեամբ քննով:

[illegible]

կենցաղային իրական պատճառները մեծապես կը յայնուպայն ձեն պատճառ, զեկոչող, զուսերնարանող անհատին, համայնքին և ազգին ընկերային, ընտանեկան, քաղաքական և կրօնական ըմբռնողութիւնները:

Հեղինակը յաջող և անփոփոխ կերպացութիւններով, յետզրույիւններ ըրած է, որպէսզի գիւրտութիւն ընծայէ ընթերցողին՝ ըմբռնելու զուսերնարանութեան գիտաւոր բանինը:

Պ. Նալչեան ժողովարդէն հաւաքածը ժողովարդին կուտայ իրրեւ համ նիւթ:

ՍՊ է հեղինակը:

Պ. Նալչեան ծնած է Մարտի 1878-ին: Նախ ուսած իր քաղին Ս. Սահփանտի Նախկերթարանը, Կեդր. Վարժարանը, Մարտի Ազգեմեկոյի Բարձր Վարժարանը և ապա հետեւած է Յարսան Գալէնի գաւրնիւթոյքին, սերկէ շրջանաւարտ եղած է 1902-ին:

Շուրջ 40 տարի ուսուցչական պաշտօն վարած է նաև Մարտի, Բիւրսի և Այնթապի Ազգ. Վարժարաններուն մէջ: Հայերէնի ուսուցիչի պաշտօն վարած է նաև Յարսան Գալէնի մէջ երկու տարի: Ա. Բնդ. Գաւրնադմէն գերջ վերադարձած է ընտանեկն Այնթապ: Հայերու քննալնման նպատակաւ Փեմպոկիան հորգանեալուն յարձակման շրջանի Գրանտական աւանդուն կողքին, հայերուն ինքնապաշտպանութեան կախաներուն՝ Պ. Նալչեան իր վրայ աւելցած է երկու պաշտօն: Նախ՝ յարանախան յանձնախումբին անդամակցելով կուտող ժողովարդին քաղաքականը յարձր պահել տուրեալ բանախոսութիւններով, և ապա 156 անգամներէ քաղաքացած հրէջ գիտաւորան խումբին տառնարդութիւնը ստանձնել թշնամիին առաջ ընթած հրդեհները մարեցնելու համար:

Պ. Նալչեան պատերազմէն վերջ, երկու տարի պաշտանաւարած է Հ. Բ. Ը. Միւսթիան Կիլիկիան որբանոցին մէջ՝ իրր գտտախարակ ուսուցիչ: Եւ նոյնպէս ութը տարի Այնթապի և Անթիլիասի Ամերիկեան Նպատաւաստոյի որբանոցներուն մէջ պաշտանաւարած է: 1927-էն սկսեալ Պէրթաթի Հայ Աւետ. Նախկերթարանին, Պէրթաթի Ս. Նշան Նախկերթարանին, ՀայՖայի Ազգ. Վարժարանին և Նոր-Մարտի Փառասուն Մանկանց Նախկերթարանին մէջ ուսուցչութեան պաշտօններ վարելով քաղաքի աշակերտներ տապաքեղ ինքնուցած է: Վերջապէս 1942-ին ուսուցչական պաշտանէն հրամարելով. ինչպէսզը գրականութեան նուիրած է:

Եւս աշխարհ հանելով այս հատարը, ան կը պատրաստուի հրատարակել միւս որբն անուագովէպեր և իրադէպերն երկու հատար գիրքը:

Յաջողութիւն կը մտցնենք մեր եւթանտանումեայ քարեկամին:

ԱՐՄԷՆ ԿԻՏՈՒՐ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Ջուաթընախոսութիւնը՝ մեզուի մը կը նմանի, որ բուրաստաններու զանազան ծաղիկներէն նեկտար կը քաղէ, և քաղցրահամ մեղր կը պատրաստէ՝ մարդոց քիմքին անուշութիւն, և մաքմին ալ կենտահիւթ մատակարարելու համար՝ րոյց խայթոց մը ունի:

Մագափոյի գրքին Գ. դրութ 1—Ս համարներուն մէջ կը կարգանք՝ ձկնէն բանի ժամանակը կայ. լալան, ծիծաղելու, սուգընելու, կաքանչու, սիրելու և ասելու, խտելու և լուելու, գործելու և հանգստանալու. եւայլն:

Վերայիշեալ խմատուն պատգամը նախաթեմաբ կ'ընդունինք: Բայց մարդու կեանքին մէջ կան պարագաներ որ մեր մտքին ու հոգիին վրայ ծանր կը ճնշեն: Զոր որքնակ՝ մարմնական ու մտային լափազանց յոգնութիւնը, մոմտաւքն ու յազուածը, տքնութիւնը, քոթախը լուրը, յաւտհատութիւնը, յառեռտութիւնը, իզային սաղնաղը, լափազանց զայրացկատութիւնը, եւայլն:

Այս և ոտոր պէս պարագաներուն՝ մարդս պէտք է քիչ մը զուարեանայ, որ իր սրտին և հոգիին վրայ ծանրացող արամութեան և վհատութեան թախծայից մշուշը փարատի, իր ջիւղերը հանգստանայ, միտքը պայծասանայ և հոգին հրեւի: Այս պարագաներուն՝ մարմնով, մաքով և հոգիով բնականն և հանգստեցանելու մը ասանալու համար, ըստ մեր կեանքի փորձառութեան, մարդ հետեւեալ միջոցներուն պիտելու է.

1. — Ինքնաթերազրութիւնը մեծ գեր կը խաղայ մարդու մը արամազրութիւնները փոխելու մէջ: Երբ մարդ աստուն արթննայ՝ նիւթական, ֆիզիքական և մտային հազար ու մէկ անսակ դժուարութիւններով ինքզինք ընկճուած ու յաւայքուած կը գտնէ, մէկէն ըսելու է.

Այսօր ոչք լաւ է, ես ալ մտքով և մարմնով լաւ և կորովի պէտք է ըլլամ, յառեռտութիւնս պիտի փոխեմ, շէնչոյ և ուրիշ պիտի գտնամ: Այս կերպ մոմտուած անգաղար կրկնելու քախ պիտի գտնուած է որ ինքնաթերազրութեամբ մարդու ալէ: Փարկով տեսնուած է որ ինքնաթերազրութեամբ մարդու ալէ: Բամազրութիւնը, մոտանելութիւնն ու ցաւը փարատած՝ և նոյն բամազրութիւնը, մարմնով և հոգով յաջողած է:

2. — Միջոցաւոր և զրազուած փոխելով՝ մարդու մտային և հոգեկան թախծայից խտովը բարձրովին կը բարեփոխուի: Եթէ և հոգեկան թախծայից խտովը բարձրովին կը բարեփոխուի, որով հոգեկան վհատ և ընկճուած մտային ծանր զրազուած մ'անի, որով հոգեկան վհատ և ընկճուած

գլխակի մը ենթարկուած եւ, զայն փոխէ նիւզմալանի: Անմիջապէս սենեակէդ դուրս՝ քացոթեայ տեղ մը ելի՛ր, բայն շունչ մը առ, և կուրծքդ կամացուկ մը Ծեծէ. կամ մարդանք ըրէ, կամ դորձելէ կենցիւր և հանդստացիր: Եթէ մարմնական աշխատանքիդ պատճառաւ շափազանց յոգնած, և ուժառայու եղած ես, միջապայրդ փոխէ, զայս փայրէ մը քացոթեայ տեղ մը ելի՛ր. եթէ քաղաք կը բնակիս՝ քանի մը սրահան համար գիւղ մը գնա՛, կամ թաղ. մը սերիշ թող փոխադրուէ՛. եթէ տանն ես շաւիայ ելի՛ր, մարդկային ես ազնու խոսնուէ. մատաւնիւթ ինչդ աւ մոմը՝ տուք կը մոռնաս: Գործիդ կերպը և միջավայրը փոխէ՛ զան քաղաքիդ նորացուած՝ նոց կորով, խանդ աւ եւանդ պիտի ոտանաս:

3.— Ամենէն անհրաժեշտը՝ մտային և հոգեկան կողքոյր ոտանալու համար՝ քարոյական զուարնախօսութեան գիրք մը թղթտան և կարգալն է: Զուարթ գրուածներու առումնաւորութիւնը մաքին և հպիին քաւիչ ոպեղանին է զոր պըրկուած լիդերը կը թուցնէ, խոժոտած պէմքերը կը խնդայնէ, և ընկնուած հոգիները կը հնաւեցնէ: Երբ ձեռք ձգած ես քարոյալից զուարնախօսութեան գիրք մը առանց կենալու զայն կարգա՛, խնդա՛ և զուարնացիր: Արագնետեւ մարդս ուխտոր եկած է, մէթէ արամեւր, արբեւր և ընկնուելու համար, այլ կեանքը վալելելու, ա՛մէն պարտականովը զայն ուրախ, զուարթ և երջանիկ ապրելու համար:

Այս առթիւ ներկայացնելով Առհաննէս Թաժմանեանի պատմուածքներէն գրուած մը՝ ձեզ յիշել և հասկնել կ'ուզեմ թէ մարդուս կեանքը գեղարուեստ ժըն է. անոր անաղութեան ա՛մէն սարգեւրան մէջ՝ զայն նախան, չէնչաղ և զուարթ կերպով ձեւակերպելու, և անցնելու համար. սրտն ու՛մէն մէկ հանգրտանին՝ զժառարութեանց, զժրտխտութեանց և ձախարդութեանց պահերուն ընկնուելու չենք այլ զուարթ և կենսութեալ ըմբոյնելու ենք զայն:

«Թամանեակա Պաղտատի մէջ Լտրուն էլ Առշիտ անունով թաղաւոր մը կ'ապրէր: Ան՝ որ մը տեղիքիլի տարազով ծպտուած՝ հոյատակներուն գլխովը հասկնալու համար, չըլած պահուն՝ գիշեր մը քաղաքին աղքատ թաղերէն մէկուն մէջէն կ'անցնէր. ցած անակէ մը նուագարաններով երաժշտութեան ձայն մը լսելով, կը մտնէ հնն և սիրով կ'ընդունալի: Երբ ամենախրոջ կը հարցնէ թէ ի՞նչ է իր անունը և արհեստը, ան կ'ըսէ.— Ես նուագարկու եմ, անունս՝ Փէյթի շոտան է, ա՛մէն իրիկուն ուրախութիւն կ'ընեմ:

— Դո՛ւն աղքատ նուագարկու մը, ի՞նչպէս գրում կը գըտնես, և այն ուրախութիւնը կ'ընես:

Հայ Բարեգործականի և Ամերիկեան Նպաստամատույցի որ-
բանոցներուն մէջ պաշտօնագործած շրջանիս, թիւրքերու ներսն-
ներքէն ազատուելով՝ կրթուելու համար հայ ուսուցիչներու հոգա-
մանքէն յանձնուած որբերուն մեծամասնութիւնը խնդալ չէին
գիտեր, քաբարսոյ յափշտակիչներու մեռելոցն մէջ ծնողական
սէր՝ զաւգուրանք չէին տեսած։ Երբ որբանոցներուն մէջ, իրենց
սէր և համակրութիւն կը ցուցաւ՝ չէին հասկնար։ Ընտանեկան և
ազգային պատմութիւններով գիրենք զուարեացնել կ'ազնինք
չէին ըմբաներ, չէին խնդար, այլ խածսագէտ երեսդ կը նայէին։
Նախ անոնց խնդալ և երգել, սիրել և զուարեացալ սորվեցաւ ինք,
իրենց մէջ քաբերարներու հանգէպ երախտապարտութեան զգա-
ցումը արթնցուցինք, հայու զուակներ ըլլալին գիտցուցինք։
Սիրելիք գիրենք և սիրուեցանք իրենցմէ, իրենց ազգակիցնե-
րը և մարդկութիւնը սիրել սորվեցուցինք։

Սիրելի ընթերցողներ, այս զուարեացիչ գիրքին կէտ նշ-
պատակն է՝ ձեր կեանքի տաղտակի պահերուն զայն կարգաւով։
տակն է՝ ձեր մտայնել, ապա ձեր մաստանջութիւնները։ Պատմուած
զուարեացիքներով հրեանցնել և խնդայնել ձեզ՝ երբ խոսու է
ձեր գեմքը, պիտի են ձեր լիզերը և զարթոցկոտ է ձեր հոգին,
սրովհետեւ քաջ համազուած ենք թէ՝ «Զուարթ թոսքերը մարմի-
նը կը գիրցնեն և հոգին կը հրեանցնեն»։

Մեր այս հաւաքածոն անթերի գրքոյի մը չէ։ Իր բոլոր
թերութիւններով միասին՝ լիտայս ենք որ հայ ընթերցատէրներէն
պիտի գնահատուի և իր նպատակին պիտի ծառայէ։

«Առախալիսն քնուիսն՝ առախալիսն չի սպկսիւր, նոյ լնուիսն
այ՝ նոյ, աւելի լաւ է ուրախանալ քան թէ տրամիլ, կարեւորը
մարդու սիրան է և հոգին»։

Յ. Ս. ՆԱՇԱԼԵԱՆ

1 Յուլիս 1948 Պէյրութ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՒ ՕՏԱՐ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԶՈՒԱՐՃԱՆԻՔՆԵՐ

1. — ՀԱՄԲԵՐԱՏԱՐ ԵՐԻՅԱՍԱՐԻՇ

Այսին և արծաթափայլ հայ հարսուտ մը, իբր մէկ հասիկ մանկ զաւակը իրենց քաղաքին բարձրագոյն նախակրթարանը աւարտելէն վերջ՝ զայն յարիշ քաղաք մը կը գրկէ, իբր երկրորդահամ ռուսումը ասնելու և ապա համալսարան լրացնելու համար:

Երիտասարդը իբր ընդգրկած նիւզին մէջ առաջգիտութիւն ցուցնելով՝ շրջանաւարտ կ'ըլլայ, և իբր հօրը փափաքին համաձայն ան իբր հօրենական տունը կը վերադառնայ:

Սր մը ջլաշնոտ, ազէտ և արծաթափայլ հայրը՝ իբր փրկիսափայ, երիտասարդ զաւակին կը հարցնէ. —

«Ձեր մեծ ծախսերու ենթարկելով՝ գալոյցներ կարգացիր, փրկիսոփայութեան տիազսին ալ արժանացար. մեր է, ցուցմեր գիտութիւնդ և տակէ սառցած շաշափելի արգիւնդդ»:

«Միբնէլի հայրի՛կ, կ'ըսէ զաւակը, պարագաները ներկայանալուն աշխատութեանս պտուղները պիտի տեսնես և քաղես»:

Ջաւիին այս կտրուկ և պաղ պատասխանէն հայրը չափէն աւելի բարբառած՝ «մենք պարտաւ տեղ գրած ծախսեցինք. պարտաւ տեղ այսչափ զսնդութիւններ ըրինք, այս մեր շէք երիտասարդ զաւակը առ այժմ գրած շահած չունի, և այլն...» Ըսելով կը պոռայ վրան, և բարկութիւնը չկարենալով զսպել, և որակին սեւեռքը իջնցնել, վերջապէս կը գանդածէ իբր երիտասարդ և բարեկիրթ զաւակը:

Ան՝ հասարակ ազգաբնիւնով նախաորինքներուն, լուսանքներուն և գանդածութեան կը համբերէ, և ասին շի հաներ, և ո՛չ ալ կը ժոխանակէ: Բայց երբ ասեն մը վերջ հօրը որակին սեւեռքը կ'իջնէ, բարկութիւնը կը հանգարտի, ջիւղերուն պրկումը կը թալանայ, և քնականան վիճակը կը ստանայ, ան կ'ըսէ.

«Միբնէլի հայրի՛կ, գործնականապէս տեսմբ ի՞նչ անտեղի և անանց պատճառի նախատեսող և գանդածառող զաւակդ այս երիտասարդ տարիքին մէջ, շատ հաղթանակես և կարեւոր բան մը սորված է՝ այն և նամբնութիւնը՝ որ ամէն մարդուն ռանձնալիք:

մինչեւ իսկ քառ անենայիք շքնազ առաքինութիւններէն մէկն է :
Հայրը կատարելապէս ընկեցաւ իր :

Բաշկաւիկներ կրակի կը նմանի, անոր մէկ փոքր կայծը խառն
անհատ մը կրնայ բռնկեցնել, իսկ համբերութիւնը գրախօսին բանա-
լին է : Համբերաստ մտազ մը փայլման գրաւազ է ազգերու յաղ-
թազ գործարեւ մը անելի ներս մըն է :

2. — ՄԵՆՔ, ԱՂԵՃԱՅԻՆԻՐ ԷՒ ԴԻՈԳԵՆԷՍ

Մակեդոնացի աշխարհակալ Մեծն Աղեքսանդր իր հորը Փի-
լիպպոս թագաւորին պետութիւնը ընդարձակելու միտումով մա-
մանակաւան քաղաքակրթեալ երկիրները մէկիկ մէկիկ գրաւելով
մինչեւ Հնդկաստան դեռ չհասած՝ անգամ մը իր փասաշուք հե-
տեւորդներով Սեւաստանի կոթողն քաղաքը կը մտնէ :

Մաղովաքը գտնու առ գտնու գտն անսնելու կը գիտէ : Ան
իրը սեռաձեւաւէր մէկը՝ Դիոգիւնէս փիլիսոփան տեսնել կ'ուզէ, որ
պարզակեանց կեանք մը կը վարէր խաշոր տակաւ մը իրեն ընա-
կարան ընելով : Մեծն Աղեքսանդր իր շքախումբովը անոր կ'այցե-
լէ, որ իր տակաւ - ընտկարանին մէջ՝ արեւին գէժ տաքնալու
նստած էր :

Աղեքսանդր. — Իմ ո՞վ ըլլաւս գիտե՞ս :

— Եւ Յոյն Աղեքսանդրն եմ :

— Ետա լա՛ւ, ես ալ Դիոգիւնէսն եմ :

— Ինչմէ չե՞ս վախճար :

— Դաւն լա՛ւ մարդ ես թէ գէշ :

— Ես լաւ մարդ եմ :

— Աւրեմն քեզմէ չեմ վախճար :

— Բարեկամ, կը տեսնեմ որ ազատ մըն ես : Ի՞նչ բանի
որ կարտա ես, ըսէ քեզի տամ, կ'ըսէ Աղեքսանդր :

— Մէկ կողմ քաշուիր և արեւս մի՛ խափաներ, ասկէ դառ
ուրիշ բան չեմ ուզեր քեզմէ, կ'ըսէ Դիոգիւնէս :

Մեծն Աղեքսանդր իր հետեւորդներուն գասնալով կ'ըսէ .

«Արեւ Աղիւսանկը մը չըլլայի, Դիոգիւնէս մը ըլլալ կ'ուզեմ» :

•••

Հոգովի Կաստանդին կայսրը իր պալատականներէն մէկուն
գասնալով տե՛ս տա Հոգով քաղաքը ի՞նչ շքեղ պալատներ, հա-
յախազ շէնքեր և զեկազարդ ընտկաւ աններ անի, անսնցմէ մը
չէքք քեզ կը յարմարեմ, կը հարցնէ պալատականին :

— Տէ՛ք արքայ, զիս գարսացեալը, աշտ հոյակապ քաղաքին

մէջ ա յն է՝ թէ մարդիկ ի նշուէն կ'ըլլայ որ հասարակ գիւղացիի մը պէս կը մեռնին, և ամէն գասակարգէ մարդիկ հա հաւատար տա-
տիւնանով նոյն հոգին մէջ կը թաղուին կը պատասխանէ:

Պարզակեաց կիսակը միշտ գովելի և, աղբիւր, նոյն աղբիւր
համար, պահանջներ աշտի շահման մարդու եղանակաբիւր նոյն
աստիճանին կը պահի: Պարզակեաց գիւղացիի աւելի առաջ, եր-
ջանիկ երկարակեաց կ'ըլլան ան հազմացիներ որ բազմազան եւ
զերու չակ կը ճաղցկին եւ կորն կիսակ կ'անենան:

3. — ԱՄՐՈՒՄԵԱՆԵՆ ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երբտասարգ հայ իշխան մը ամուսնանալ կ'ուզէ՝ քայք չ'ու-
զեր հասարակ ընտանիքի մը աղջկան հետ ամուսնանալ, այլ աղ-
նաւական մէկը կը գնտուէ: Վերջուպէս իր գասակարգին աղնաւա-
կանի մը աղջկան հետ կը նշանաւի: Երբտասարգը իր նշանածին
քնաւորութիւնը հասկնալու համար, շատ մը փորձերու կը գիժէ:

Որ մը երբտասարգը կը հիւրասիրուի իր աներեւոր ասանը,
զեւ սեղան շնատած՝ ան սեղանապետին նստէր մը աւելով կ'ա-
ղքսոյրէ որ կերակուրը քաժնած պահան իր նշանածին վրայ իւ-
զաւ կերակուր թափէ, անոր գայրացկատութիւնը կամ համբերա-
ւորութիւնը հասկնալու համար: Վերջուպէս երբտասարգ իշխանը կը յու-
նայի այս մեռնորդին մէջ:

Իշխանուհին իր նշանածին ներկայութեան երբեք չի իջալ-
նանար սպասաւորին այս անակնկալ ճախաւորութեան, և իր թան-
կարմէք զգեստներուն ազատութեւն պահան, անոյ ժողիտով մը
նորէն իր իշխան նշանածին երեսին կը մագի, անմիջապէս գլու-
կ'եղէ և հազաւոր կը փոխէ, ու աւելի փառաւոր նոր զգեստներ
հագած կը վերադառնայ և սեղանին վրայ իր նշանածին հետ կա-
տակարանութիւնները կը շարունակէ: Իբր թէ ներսեւիք սրեւե
միջադէպ մը պատահան ըլլայ:

Իշխանը ատեն մը վերջ կ'ամուսնանայ, քայք շարաթ մը
լանցած: Իր արկնով հակամարդկային գայրացկոտ, կուսազան,
ինքնահաւան և կամակոր քնաւորութիւնները երեսան կ'եղեն:
Երբ նա կը լիշէ իր արկնով նշանած ասանը իր զգեստին վրայ
թափուած կերակուրին ազատութեւն շարկանալը, և համբերա-
տալ անոյ ժողիտով մը իր քաղաքավոր խոսակցութիւնը, իշխա-
նուհին կը պատասխանէ. — Ո՛վ իմար մարդ, այն ատեն եւ քա-
ռլքիդ փուշի փլեցի, քեզ խափեցի կեղծ ժողովներով, քաղաքա-
վարական կեղծ ու պատիր Ենքնեքաններով և մեղքանորան
խոսակցութիւններով մինչեւ որ քեզ իմ նիքաններու մէջ
տուի: Այն ատեն եւ չափէն աւելի զայրացած էի, քայք՝ իմ

քարկուսվեալն ինքիւ մեղմացնելու համար, հանգերմարտնը վերէն վար ծամելով, ծակ ծակ ընելու պայմանաւ կրծեցի, երբ հօրս տանը այցելեմք զայն եւ քեզ կը ցուցնեմ, կ'ըսէ:

Հնազանդ եւ պարկեւ իմը, իր բնամիտը վերականգնող եւ իր ամուսնին պահար եւ կեանքը պառնայ անկիւն կեանակից մըն է եւ ոչ թէ միայն պարզ կողակից մը:

~

Կեսորթոյ մօտ Բաւմարիկին անուն զուտ հայաքնակ գիւղ մը կը գտնուէր. գիւղացիք աշխատասէր, չարքաշ, հայախոտ երկրտօգործներ էին, ոմանք հնուց ի վեր հայկական սովորութիւնն է բնատանեկան Նիսա ու կաց ունէին:

Ըստ իրենց սովորութեան կիները էրիկ մարդաց հետ չէին հաշեր, նախ էրիկ մարդիկ սեղան կը նստէին եւ ապա կիները իրենց փոքրիկներով, Նոր փեսան ցերեկը տանը հարսին քով չէր կրնար մնալ, երբ տեսնուէր, գիւղին մանակները զինք կը քարկածէին եւ կը նախատէին անշուշտ մեծերուն դժգոհով: Փեսան իր գաշտէն վերադարձը միմեանքուն կը յետանդէր եւ մօթին զազատգողի իր տանը կը մտնէր:

Նոյնպէս Նոր հարս մը մինչեւ երկու տարի քողով մը երեսը զսցելու էր, իր մեծերուն հետ խօսելու չէր, մինչեւ որ քանի մը զաւակներու տէր ըլլար: Նոյնպէս Նշանուած երիտասարդ մը երբեք իր Նշանած օրիորդին հետ տեսնուելու եւ խօսակցելու չէր՝ մինչեւ ամուսնութիւն: Անոնց իրարու հետ ունեցած տեսակցութիւնը, ամենամեծ ամօթ եւ մեղամշտմ մը կը նկատուէր գիւղացիներուն կողմէն:

Այս գիւղացիք սովորութիւն ունէին առաւ ամեն մերկ պառկելու, առանց զգեստի, մեծով փոքրիկով անխախտ եւ անպայման:

Նոյն գիւղէն քիչ մ'անելի համարձակ եւ ազատախոհ Նշանուած երիտասարդ մը՝ որ մը իր Նշանածին հետ պատուաւոր կերպով տեսակցելու եւ խօսակցելու համար ցերեկին իր փոքրիկ քոյրը Նշանածին տանը կը դրկէ, եւ կը մամադ բախ անեցիկներուն քնացած մէկ պահուն, լռանկայ գիշեր մը, իրեն հետ տեսակցելու համար:

Նոյն գիշեր օրիորդը չի քնանար մինչեւ կէս գիշեր՝ իր Նշանածին կը սպասէ, երիտասարդը նիշտ տանին իր Նշանածին տանը կրնալ: Սրբօրդը զայն հիւրասիրելու եւ մեծարելու հատար, տան մէջ գտնուող լու բաներէն, մեղր, կարագ, պանիր, շամիչ, չորացած սեր, հաց, անոր կը հրամցնէ: Ներսը մօթ է: Երիտա-

սարգը բաղմոցի մը վրայ ծալապատիկ նստած է. ներսը լայնը չի կրնար վառել, հաղիւ միջնադպ մը լսեաւարսեւած է լսեանկայի հառապայթնեւէն:

Մռութիւն՝ սրխարգը նախ մեղրին փոքրիկ կարասը կը բերէ, կը գնէ Նշանածին առջեւը և կ'երթայ միւս սետեւիքներն ալ բերելու. նայն պահան երիտասարդը.— Ի՞նչ է սա կարասին մէջինը ըսելով երբ կը խօսի ևեռքը անոր մէջ՝ կը մխրճի մեղրին մէջ մինչեւ գատտակը. ան մռութիւն՝ մեղրաթխաթխ ևեռքը սրբելու համար քան մը փնտռած պահան կը տեսնէ որ քովը՝ գետինը փռւած խոշոր ներմակ լաթ մը կայ, Նշանածը շեկած անկէ շտամը՝ ալու համար անապարանօք այս տեսնուող լաթին իր ևեռքը սրբելու համար ա՛մաք մը կ'իջեցնէ զարաւոր հարաւանով մը ներմակ լաթ կարծուած աներմօր մերկ աղգրին վրայ. որ նայն պահան վերմակը մէկ կազմ նստած քոյ պտուկած կ'ըջայ:

Կինը ընդոտ կ'արթննայ, և կը պոսայ, կը կանչէ.

— Վախ, շանթահար եղայ, արթնցէք ու զիս փրկեցէք ոգնութիւն, ոգնութիւն... ի՞նչ մը, զստւած գաշտւած մը, որ քոյոր անեցիները ստքի կը հանէ:

Նայն պահան անտինկայի եկած խեղճ երիտասարդը չխայտառեղուելու համար, մէկ ստուամով գոտս կը գտնէ ինքզինքը, և կը փախչի, իր ևեռքը կորնցնելու համար, իսկ Նշանած աղջիկը բերանը քար տաւ, ըստն արևան կը կարի այս եղելութեան առջեւ և նայն չի կրնար հանել:

Նայն պահան շանթահարուող տիկնոջ տմուսինը մռութիւն, երբ իր տիկնոջ աղգրը կը շոշափէ, կը տեսնէ որ լոյրնան քան մը կը պլշտի իր ևեռքին անայլ հոսով մը, կը համահեղ զայն և կ'ըսէ.— Երեկ թէն շանթահարուած ես քոյ աղուոր և անայլ քան մը հաներ ես արթնեց, սեղմուէ որ քիչ աւելի ծորի այդ մեղքը մէջէդ...:

Կինը շարաթ մը կը հիւանդանայ մինչեւ որ զինք շանթահարող ևեռքին 5 մասներուն ևեռքերը անյայտանան, ու ստացած վախը փարտոր:

Տղիսուրիւնը ևս վախը մտիս զանազան փառանքներու կ'ենրարկեն:

4.— ԵՐԵՐ ԶԱՄԱՆԻՆԵՐԸ

Թիւրք մը, քիւրա մը և հայ մը ընկերակի կը համբարդեն ամառուան տաք եղանակին: Թրքական զիւղի մը քովէն անցած տուն կը քրտնին, կ'սորին համբան վրայ աղբիւրի մը քով հանգստանալու համար կը նստին և կը հաշին: Թիւրքը իր ըն-

կերներուան կը թելադրէ, որ մօտակայ սոկեղոյն խաղաղի ողկոյդներով ծանրաբեռնեալ այգին մօնեն և քանի մը ողկոյդ խաղաղ քաղելով իրենց հաշին հետ աւան։ Բայց փոխանակ իրենցմէ մէկը մօնելու այգին, երեքը մէկէն կը մօնեն։

Այդ իններու պահապան երթաստարդ ուղառաղէն թխրքը կը տեսնէ անոնց զոյաւթիւնը, առանց քարկանալու. պողպարեան՝ կը մօտենայ անոնց և ստպէս կը խօսակցի անոնց հետ։

— Բարեկամներ, ինչո՞ւ իմ պահակ կեցած այգիիս խաղաղները կը զոյնաք։ Եթէ սա թխրք ուղղակիցս և կրօնակիցս իր թխրք եղբոր այգին մօտելով մէկ երկու ողկոյդ փրցուցած կերած ըլլայ, խնդիր չէ, անոյ ըլլայ իրեն։ Դժնայէս սա քիւրտը, թէև մեզ ազգակից չէ, բայց կրօնակից է, անոր ալ փրցուցած կերած խաղաղը անոյ ըլլայ, քոյց դուն հայ անկրօնին զաւակը անկրօն, «Բեռաֆիր ուլլա քեռաֆիր, ինչո՞ւ մօտաբ թխրքի մը այգին և խաղաղ զոյցած կ'աւտես» կ'ըսէ. մէկալ ընկերները իր փաղաքշահան խօսքերով շեղաքաղուցած ըլլալով, կը յարձակի հայուն վրայ, կը քունէ զայն և չաւանով մը կապէ ծառի մը։

Կարգը քիւրտին կու գայ. «Ա՛յ մարդ, դուն թէև կրօնակից ես մեզ, բայց արեւնակից չե՛ս. ինչո՞ւ թխրքին այգին մօտաբ, խաղաղ զոյցաբ, ի՞նչ իրաւունքով «խօսէ՛ս» կ'ըսէ. անոր վրայ ալ կը յարձակի, զայն ալ ծառէ մը կը կապէ։

Ապա կարգը թխրքին գալան։ «Ա՛յ թխրք, դո՛ւն ուղղափառ (միւսլիման) հաւատքով թխրք մըն ես, դո՛ւն մեր թէ ազգակիցն ես և թէ կրօնակիցը, բայց դուն ի՞նչպէս չխղճահարուեցար, աւղափառ հաւատքով ազգակիցիդ այգին մօտելու և խաղաղ զոյցողանալու» կ'ըսէ. և անոր վրայ ալ յարձակելով կը քունէ զայն ալ սերիշ ծառէ մը կը կապէ։

Այսպէս զաւաղաններով երեքն ալ կը սկսի զանակածել, անոնց սքունքներուն, թեւերուն և կողերուն ոսկւրները ջախջախելու ատենան։

Թխրքը զանափոծուած պահուն իր քթին տակէն կը մըրթմըրթայ. «Ա՛հ եք այս անխիղճ պահապանին մեղքածարան խօսքերէն խորուեցանք. առաջին սխալնիս այն եղաւ որ մեր համբոս ընկեր Հայը չպաշտպանեցինք, թողալինք որ ան կապախ։ Այս ժամի ենք այս ծեծին»։

Առաջը կ'ըսէ. «Թխրքին խելիք վերջէն կու գայ. զորն զորնէն ելլիլին վերջ։ Փախչող տախրք իս չի վերադառնա»։

5. — ԱՐՔԵՅՈՂ ԿՐՕՆԱԳԵՏԸ

Մահմեդական հոնա մը իր շատ սիրած Հայուն հետ՝ ձմրան քաղցրեայ պայծառ որ մը, բնութիւնը վայելելու համար քաղաքէն դուրս մտառեայ պարտեղ մը կ'երթայ: Կ'առնեն, կը խմեն, իրիկունը արքան ուշ տանն քաղաք կը վերադառնան: Որսան վերջին աղօթքի տանը ըլլալուն՝ (իմամը) աղօթել, տապ այս հոնան կը մտաբերէ որ իրենց թողին մզկիթին մէջ հաւատացեալները զինք կը սպասեն որ զիրենք աղօթքի առաջնորդէ: Վերթամ զանոնք աղօթել տամ, և ապա տան երթամ՝ կը մտադրէ հոնան:

Երբ աղօթքի կը հեռան, ան չափէն աւելի արքան ըլլալուն՝ ծռելուն, վայրկեանայէս քանը կը տանի, կը դասէի ու կը խաբւրայ: Երբ դայն կը մշտնէ որ ելլէ. ան կը մտաւայ:— «Ա՛յ չեմ խմեր, չափը անցայ: Գտապարին տաւէք»։ Երբ կը տեսնեն որ իրենց հոնային քերտնը աչքով կը քուրէ, իրեն հետեւող հաւատացեալները կը զայնմակդին, անմիջապէս զայն մզկիթէն դուրս կը հանեն և անկէ ալ իր տանը կը տանին:

Ամէն ազգի կրօնականը երէ ամբարսիք նկատողիք մը չունի, կրօնական սեւմ հոգեմբին վաղ անցնելու է:

6. — ԵՐԱՆԻՍՏՈՒՆԵՐԸ

Երեք թեթեւոյնի երիտասարդներ, ծանրաբարոյ և զիտնական ձերտակի մը կը հանդիպին՝ որ աղքատ և միանգամայն շատ ձեր ըլլալուն՝ շատ խեղճ վիճակ մը ունէր:

Այս ձերտակը գաւազանին կոթնած՝ դանդաղ քայլերով նըմբան ցուրտ որ մը, ձիւնածածկ փողոցէ մը անցած պահան՝ վերայիշեալ երեք երիտասարդներէն մէկը անոր առջեւը անցած գայն անհոտնի շարժումներով կը ծաղրէ:

— Բարեւ քեզ Արքանամ պապա, քսելով, երկրորդը Դոյնի կերպով: Քրտեւ, Իսահակ պապա»։ Երրորդը՝ «Յակոբ պապա» կ'ըսէ:

Անրայի ձերտակը չափէն աւելի վշտացած անոնց անպարհեւա վարմանքէն՝ կը պատասխանէ:

— Ես ձեր պապան չեմ, ո՛չ Արքանամը, ո՛չ Իսահակը և ո՛չ ալ Յակոբը: Ես Կիսին տղան Սաւազն եմ, որ իր հոր կարտաւ ելերը փնտռելու ելած է: Անա՛ հաս, այս ձիւնոպառ փողոցին մէջ ձեր երեքը դառայ, կ'ըսէ:

Բայց չար երիտասարդները իրենց յարմար դասը տաւ չեն երեսիր. խեղճ ձերտակը աւելի վշտացնելու համար անոր փէշէն

քաշելով զայն կախազ նիւնին մէջ կը դառարեն և քաշ քաշ կը խնդան: Անոր գլխարկը մէկ կողմ, գառապանը միւս կողմ կ'երթայ, ստնամանները նիւնին մէջ կը թաղւան: Այսպէսով այս երեք թեթեւայիկ երիտասարդները իշափայել քնռարսթիւնն անենկալ-նին կը յայտնաբերեն:

Փարձառանքը ըսած են. — «Երեւաթաւրիս զրայ երկասմի իշափայել նկարագիր անեցող մարդիկ չգնուէին, ներկայ շարժումն եւերուն զինք օտ բանի պիտի բլլար»:

7. — ԵՐԻՄԻԱՆ, ՀԱՅՐԻԿ ԵՒ ԴԵՐԱՍԱՆԸ

Էջմիածնայ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսարանի գահին զրայ Խրիմեան Հայրիկ կաթողիկոս եղած թատկաններան, երեք մասնադէտ Հայեր, Հայոց Հայրիկին այցելութեան կ'երթան, մեքենադէտ մը, երկրաչափ մը և գերասան մը: Արդեանէն Արդեան որ այն տանն շատ երիտասարդ էր:

Էջմիածնայ վեհարանին մէջ Հայրիկը բազմած կ'ըլլայ, բրդեայ բազմոցի մը զրայ ծաղաղտաթիկ՝ իր կանակը կախազ բարձ մը դրած: Մասնագէտները կը ներկայանան իրեն և սուրբ աջը կը համբարեն:

Հայրիկը կը հրնուի, բազմաշարժար և զտարանդի Հայ ազգին մէջէն. ասոնց պէս ռեսուսանայան և մասնագէտ Հայեր պատրաստուած ըլլալը տեսնելով: Ասան մը խոսակցելի վերջ, երբ կը դատուին երթալու համար, գերասան Յ. Արդեանին սոքը վեհարանի սալաշատակին զրայ փռուած զորդին անցնելով երեսի զրայ գնաին կը փռուի: Հայրիկը այս տեսնելով մաս մը կատու կով և մաս մըն ալ իրաւացիութեն կը բացականէ:

— Պարսն գերասան, քառ գերասանութեան փարձերց իմ ներկայութեան Էջմիածնայ վեհարանէն սկսար: Կ'որհնեմ քեզ, օղտակար եղիր ազգիդ:

Վեհափառին մաղթանքին զրայ Արդեանէն, Արդեան ազգադէտ և բազմափաստակ գերասան մը եղած է:

8. — ԿՈՇՅ ՎԱՐԺԱՊԵՏԸ

1911 թուին Խարբերդի գերմանացւոց որբանոցին մէջ, Վաշխէն Ղիւզադի նշան Միկտեան անունով թերութ, կուս և խլատարար, զարմապետ մը կը գտնուէր: Ան գերմանացի անորէնին կողմէ քանի քանի անգամներ կը թնդիմանաւ, որպէսզի որբ աղաքը չծնծէ, ալ յանցաւորները իրեն ներկայացնէ. բայց հասա-

զլաւի մարդը իրեն տրուած հրահանգը նկատի չառնելով միւս իր կիրքէն աւարտած խեղճ սրբերը կը ձեռնէր։ Հաստատաւթեան սրբերը ոչ միայն չեն սիրեր, այլ կ'ատեն զայն։ Հակադասութեան տակն հաշարանին մէջ, հը՛մմ... ծայներով զայն կը խաղցնեն։ իր պտաւած անդը յաջկիւր զլաւներ կը ջանեն և ամէն քայլափոխին, երբ լուցկիները կը բանկին, ինքը բարկաւթենէն իւր թեւքած՝ յանցաւորը չկրնալով գտնել, անմեղները շտապար կը գտնակնէր։

Նոր աւարտան առթիւ անօրէնք, ինչ՝ սրբերուն և թէ՛ պաշտօնէութեան իրը նաեւր նոր զգեստներ պատարասելու հոգ առաջ։ Մեր Նշան վարժապետին համար ալ նեղ մը նոր զգեստ և ներքաթն անքմեղները կը տրտնէ։ Նայն օրը այն վարժապետը քեմ բարձրանալով կը բռնախօսէ։

— Տղա՛ք, նոր աւարտան առթիւ ամէն ինչ նոր ըլլալու է, ինչպէս որ մեր զգեստները նարդաւեցան, այնպէս ալ մեր սրտերը, հոգիները և վարքը նարդաւելու են, փոխաւելու են։ Ըստ նկի խառք հոգ առա՛ թէ վարքս պիտի փոխեմ նեղ հանգիւյ, տակի մեղմ և քաղցրաբար։ Եղիտի վարաւթմ՝ կ'ըսէ։ Նայն բանախօսութենէն ցեւ առան հինգ օր շտեմ վարժապետը կը տկոյ իր սրգեղբաւ նախկին անխիղճ ձեռի քէմ իմին, իր հին վարժաւթէն կէս մը խակ չի փոխեր։

Օր մը գերմանացի անօրէնք սրբերը ուրախացնելու համար ընտանեկան զիւլքային հաւաքոյթ մը կը տարժէ պաշտօնեաներով և սրբերն ալ անակնկալներ և կատակներ ընելու, կ'արտօնուին։

Զարաննի չափահաս սրբ մը քեմ կ'ըլլէ Նշան վարժապետին սրբանոցէն ներս կուտ ու կույտ շահաւատկաւթիւնները մէկիկ մէկիկ կը թուէ և անոր արարքները նայնաթեամբ ծաղրականօրէն կը ներկայացնէ և վերջը լուրջ գիմարիմ մը առնելով կը բռնախօսէ։

— Յարգելի անօրէն, ուսուցիչներ և բախտակից սիրելի որբ եղբայրներ։ Նոր աւարտան առթիւ մեր յարգելի վարժապետը՝ Պարսն Նշան վարքը փոխել խառաջած էր, բայց ան փոխառը՝ նախ վարքը փոխելու նոր աւարին՝ վարտիքը միայն փոխեց, ընդհանրապէս, ուրեմն երգենք իր երգը՝ ըսելուս պէս՝ սրբերը ամէնը կրննր, ուրեմն երգենք իր երգը՝ ըսելուս պէս՝ սրբերը ամէնը մէկէն՝ կարծես երկարապահաւցած միանգամայն՝ ոտքի կ'ըլլեն՝ անոր եղանակ մըն ալ յարժացաւցած հետեւեալը կ'երգեն եռան-

գով։

Վալթենցի Նշան
Գլաւն է ամօշան
Ձի կրնար ուտել։

Պողոտիկով պայնան

Փյունիք կոտր

Պոլիկը երկայն :

Գերմանացի անտրէնը և պաշտանէնթիւնը խնդրէն կը մտաբն սրբերուն այս ելոյթէն : Ասկայն այս կատակախառն և նախատալից իրադասթիւնը անտրէնը նկատի առնելով ալ երկտր չի պահեր նշան վարժապետը սրբանոցին մէջ, միջոցով մը անտր՝ նամբայ կու տայ :

Յիւր ազգի ալ միտպետութիւնը համարտեսութեան փոխեց, իրենց զլիսաբն ու ճարտգի ալ փոխեցին, բայց չեմ կարծիր որ իրենց զլուխները փոխուած բլլան :

9. — Ե ի Ե Ա Ղ

Երիտասարդ բժիշկ մը իր ախկնով հետ հանրային պարտեզին մէջ պտտած պահուն կը հանդիպի գեղանի կնոջ մը, որ ժըպտելով կը բարեւէ բժիշկը :

— Աւրիկէ՛ կը հանչնաս աչք գեղեցիկ ազնիկը, կը հարցնէ բժիշկին կինը :

— Արհեստի բերուածով, կը պատասխանէ բժիշկը :

Իսկ իր կինը, իբր պատասխան, անտր տկանէին կը փոփոայ :

— Բո՛ւ աքհեստիք, թէ իր աքհեստին բերուածով :

•••

Արարչի մէջ Հեթում անունով կոչկակար մը կտր, որ միշտ առեւտուր կ'ընէր թիւրք խաղախորդի մը հետ, ոսկայն թիւրքը՝ Հայը նախատեսու համար, միշտ զայն բարեւած ատեն թիւրքերէն՝ «սապան խայր կէսթիւմ ազա, ազլամ խայր, կէսթիւմ ազա», «բարի չոյս սրբան» ազա, բարի իրիկուն սրբան» ազա» կ'ընէր :

Հայը շատ զգացուած անտր նախատալից վարժանքէն՝ ամէն ատեն կ'ընէր անտր :

— Բարեկամ, գուն սխալ կ'որոտանենա, անտեն Հեթում է :

— Բարեկամ, լեզուս չի գտնար, անտր համար ես այս պէս կը խօսիմ. կ'ըսէ :

— Լեզուդ «սրբանխա» կը գտանայ, Հեթում հնչեալն չի գտնար, կ'ըսէ :

•••

Արարչի մէջ Էլէք Մեմմէա անուն մէկը կը գտնուէր, ան կ'ամուսնանայ հարստա թիւրք կնկան մը հետ և կինը իր ամուս-

Մարգարէն մէկը կարկանդակ (պաղտն) պատքաստողի մը խանութը կը մտնէ: Կը կարծէ որ տնտեսմէ երկու հաս ուտելով պիտի կշտանայ, որովհետեւ կարկանդակները սեռած հացերու պէս լեցան կ'երեւային:

Մարգը մէկ երկու միտնէ աասը հասը կ'աւտէ և հազիւ կը կշտանայ, սրտնց փոխարժէքը զհարած տանն կ'ըսէ.

— Ենթահակաւ եմ քեզմէ, Հանրի Սիւլէյման աղա, մեզի ալ բան մը չհասկցող գիւղացի մի՛ կարծեր:

— Ինչէ՞ն գիտցար անտանիա Հանրի Սիւլէյման ըլլալը:

— Որովհետեւ քուրք հանիները կեղծաւոր և տնդարար կ'ըլլան: Իսկ գալով Սիւլէյման անտանին, Սիւլէյմանի պէս իմաստան թաղաւոր մը գեւ աշխարհ եկած չէ. Հանրի Սիւլէյման անտանին միանալով քեզի պէս իմաստան և խաբող մարդ մը մէջտեղ կու գայ:

Դուն ալ խանութ բացած ես, կարկանդակները փշելով կ'աւտեցնեմ՝ մէկը լեցուած ցաւարերելով յանախորդները կը խաբեն: Հանրի Սիւլէյման աղա, այն խաբուող յանախորդներէն մէկն ալ ես եղայ: Փոխանակ երկուքով կշտանալու, աասը հաս ուտելով հաւ գիւ բաւարարուցայ:

Հաս մը փնցուող խափեռակ մի՛ հաւասար, անուց մէջը պարտող կարկանդակներու կը կռանի:

12. — ԵՐԿՈՒԻ ՀԱՄԲՈՐԻՆԵՐ

Երկու իրարու անտանով համբարդներ իրարու հանդիպելով, միասին խիտ անտաններով շրջապատուած կամաններէն տնցած տաններէն՝ մէկը միւսին կը պատմէ՝ ի՞նչ անտաններուն մէջէն համբարդել հաս զտանդաւոր է, շատ անգամ հան համբարդները դաւաններէ քցելուած են: Զոր սրինակ, եթէ պատահմամբ մարդ արջի մը հանդիպի շատ զգոյշ ըլլալու է, գետինը պտուկելով շանչը ամուր բռնելով փայտի պէս անշարժանալու է: Երբ անիկա մօտենայ, քեզ մեռած սեպելով կ'անցնի կ'երթայ, ասանց քեզի տեսն փոստ պատհառալու:

Նոյն պահուն խիտ ծառերու մէջէն արջի մը ձայնը կը լսուի: Դերոյիշեալ խրատականը տեսողը, անմիջապէս կը մաղցի ծառի մը վրայ, իսկ միւսը լսած անգիտելիեան համեմատ՝ գետինը պտուկելով շանչը ամուր կը բռնէ, մօտեցող արջը զայն հառաւրտալէն զերջ, մեռած սեպելով, ես անտան կը քաշուի:

«Առանցքը անցնելիքն զերթը, ծառին վրայի ճամբարացը՝ զարկի՛ր Գնդի և իր ընկերացի՛ն հարցնե՛ք»:

[illegible]

— Ան ինչ քանակ, անդամ մըն ալ զարկաւ մարդոց հետ
մի կամ քանիսի:

Առաջ .— Փոխանակ ազատելի ծախքն ապահովանելու բոլ մեզի գաղթը բղկեմ: Փոխանակ չմտղկն օգնութիւն լռստալու, բոլ մեզի լռստանք չանի:

13.— *TRIPLODON ULAPYGE*

Արարելի մէկ տաճարի ներքը մօտադոյ մօտաքը տնիւնդէն զնքի,
անտեղի գլուխը ասք իռարով կը լռային: Աստք համար, իրենց խա-
նութիւն մէկ ամտա նմեա տնախէ զատարանին վրայ ասք իռարի
տանը պատարաստ կ'ընար:

Նոյն ստիպել էր նախան եղանակին՝ շարքի իրիկյանն էր յա-
նախորդներուն համար գիշերուան մինչեւ ժամը տասներկուսին
խանութիւն քաց կը պահէ: Նոյն պահան խանութին ներս յանախորդ
մը կը մտնէ: Ինչ ընէ մարդը, գոռաբանը մարան և առջ նստը
հասան է. կրտկ գոտել և առջ նստ պատրաստել երկուք ժամա-
նակ կը պահանջէ:

Ուսման ծախսերը փակում են օգնության փողով:

— በፊት ጠቅላይ ሚኒስትር አዲስ መንግሥት ይጀምራል።

— *Agropyron* Lf.

— Եւ Քերթսեացի շատ յաճախորդներ ունիմ. մեր հայրենա-
կիցները Տիշտ արտոյ ջանքով ածիլունիլ ու լուսացունիլ կը սիրեն։ Եթէ
կ'ուզեն քեզ ալ տխալեն ածիլեն՝

Յանախորհրդը, որը մտադիր մեջ, ինքդինքը իր հայրենակից-ներին պահանջ լինելուց հետո համար էլ յոժարի ստիճիքին առաջարկին և

[illegible]

— Բարեկամ, հաս ինչի՞ր, ես բարդ չեմ լինում քեզ հետ։

ան իշխե՞ր, ինչի և արտեղծում և ինչի
 Խաղերի զեղեքսանն աւել ասանն կը ասողսն ի կրտկ զանե
 աւ զանս ասանքն իրոյ միան և քանն աւ կ'ան իշխե և ասան զանքն աւ
 ասանքն զանքն կը ասանքն

Կեանքի մեջ ամեն ինչ տեղին կատարուելու է, հակաբնական առէւ զործ եւ արար չի յաշողիւ. ո՛չ քե միայն կը ձախողի ալ մեծ վասնդի եւ փորձանքներու սրտմառ կը հանդիսանայ:

14. — ՓՈՔՐՔԻՆՈՐ ԴԱՆԻԻԹԷ

Հայ վարդապետին մէկը Դաւիթ անուն փոքրաւոր մը կ'ուսնենայ: Ան կերակրէ որ մը պատարագելով պիտի քարոզէ եկեղեցւոյ մէջ. իր փոքրաւորին ապաւրած է որ ձուկ գնէ, եփէ ու պատրաստէ իր կէտորսուն հաշին, բայց դրամ չի աւար անոր:

Փոքրաւորը առաքեալ գնուիներ ըրած ձկնաժամանէն ձուկ գնել կ'ազէ, բայց ան ապագիկ ձուկ չի աւար: Ուստի փոքրաւորը որսաւ մ'ախար վերադառնալով եկեղեցի կը մտնէ, հոն կ'աղօթէ եւ վարդապետին քարոզած պահուն կը մտափէ:

Վարդապետը տալմտէն ընտրան մը ընտրելով կը քարոզէ, ե իր քարոզին մէջ կը պտաւ:

— Ո՛վ Դաւիթ, ո՛ւր ես, շուս եկուր, տե՛ս այս ժողովաւդդին վրեակը, քաւ տալմտեցդած Աստուծոյ պատգամը չեն կատարեր, ըմբատացեր են:

Փոքրաւոր Դաւիթը՝ նոցա քանէն կ'արթննայ եւ վարդապետին պատգամած խօսքերէն միայն չորս բառ կը յիշէ՝ «մ՛ի Դաւիթ, ո՛ւր ես», «քաւ պատգամդ չեն կատարեր»:

— Ո՛վ վարդապետ, ես հաւ եմ. ի՛նչ յանցանք ունիմ, քաւ հրամանդ չկատարելուս պատճառը այն է որ ձկնաժամաւը պարտքով շտաւաւ ձուկերը:

Ժողովաւը խնդալէն կը մտրի փոքրաւորին այն ելոյթէն: Վարդապետը զայրացած՝

— Ուս յիմարը եկեղեցիէն դուրս հանեցէք, կը հրամայէ:

Փոքրաւորը արդէն ամօթէն շտաւած եկեղեցիէն դուրս փախած էր:

Տոգքս իր սխալ արարներուն համար միշտ անօրապառ եւ ճկուն կ'իյնայ:

15. — ԻՆԴԱՆԻՐՆԵՐ

Թողաւորին մէկը իր հուպիսին կ'ըսէ.

— Յանցանքէ մեծ սխալ արարք մ'ունեցիր:

Որ մը թագաւորը իր պալատին աստիճաններէն վերնայարկը քարերացած պահուէ՝ հուպիսը անոր յետոյքին կը գտի:

— Մ'ա՛, ամբարտաւան, ի՛նչ կ'ընես, հարցում ին՝

— Ներքեցեք, Տէր արքայ, քեզ թագահին կարծեցի, կ'ըսէ՝
Հապիտին սխալմանքը իրաւ ալ իր գործած յանցանքին
մեծ էր:

...

Յէյթմանի Որ. Աստաւածածնայ ամուսնային տանին շրջակայ
գիւղերէն և քաղաքներէն ախտի կ'երթան այդ համահուն վանքը,
հայեր ոչխարներ մօրթելով մասաղ կ'ընեն: Տէրտէք մը նոյն մա-
սաղները կ'սրհնէ, ու անանցմէ կտաւա ու կտաւ ուտելով, կը հիւան-
գանայ և կ'երթայ իր տանը կը պտուղի:

Աւրիշ աշխատար մ'ըն ալ Տէրտիտի տանը կը գիտէ որ իր
մասաղն ալ սրհնէ, երկեցիկնը գտնոյ հլլելով ախտաւորին կ'ըսէ.

«Մասաղ ուտելն Տէր հոր փոքը պայթեցաւ. հիմա պոյն կա-
րել պիտի տանք, երբ վերքը տղեկնայ կը գրկեմ ձեր մասաղն ալ
թող սրհնէ»:

Նասակիւր քիւնը ետք մամաղու մեղմեկն մեկն և վնասը
երկու և, քի մամմական և քի նողկան:

...

Աշխարհիս ատեղծադործութեան շրջանին Ազատ նախահայրը,
երբ բարբ կենդանիներուն անուններ կը գնէր, էլլը իր անունը կը
մտնայ, կ'ըզին կ'ըզին Ազատին կը հարցնէ թէ իր անունը թ'ըն էր:
Ազատ շափէն աւելի զայրացած անոր ականջը պրկելով ամուր մը
կը քաշէ և կ'ը պոսայ գլխուն.

— Բա անունդ է'չ է: է'չ... հապցա՛ք: Անոր համար է որ
էջերուն ականջները երկար մնացած են: Անոնք թէ յիմար կ'ըլլան
և թէ չաա յոմաա:

16. — ԿՐԾՆԱՄՈՒ ՀԱՀՆԵԱՀԸ

Հայաստանի այժմու հայկական նահանգները պարտիական
իշխանութեան տիրապետութեան տակ գտնուած թուականներուն,
իշխանութեան նիւթ տղանդին պատկանող հայաստաց կրօնամու
մահմետական նիւթ տղանդին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կը
պարտիկ նահանգը՝ իշխանայնայ մահմետայն հայոց Կաթողիկոսին անուն-
ախտի որ իրենց կրօնապետներուն՝ «Հոտան և Հիւսէթին» անուն-
անունց հոգիներուն համար տղաթգներ կատարուին:

Բնատիրութեան այդ անել կացութեան դարձան մը գտնելու
համար վեհապետին նախապահութեամբ կրօնական ժողով մը կը
չաւարուի. ժողովանդները որոշման մը կը յանդին և հետեւեալ
յուզմանքովութեամբ յանձնեալ մը կը պատրաստեն և ամէն աւետա-

բանի ընթերցումն պահանջէր. զայն բարձր և երկար նայեալու թեամբ կը կարգան.

«Երբ խառն բազմութիւն մը Յիսուսի հետեւելով Գալիլեոյ ծովուն եզերքը «հասան»... անոր աշակերտները հան դռնն սր իրենց սեւեռները կը «հրաւիրեն»...»

Շահնշահին լրտեսները ամէն որ Հայ եկեղեցին յանախելով ծագումած՝ Ս. Աւետարանը կարգադրումն պահանջէր երբ կը լսեն «Հասան», Հրաւիրենքին յիշելիք և նայն պահանջն հայ բարեպաշտ քրիստոնեայ ժողովուրդին պատկառանքով ստքի վրայ անոնց յիշատակութիւնը մտիկ ընելը, զայն կը տեղեկացնեն Շահնշահին և անոր զայրոյթը հայոց հանգէպ կը հանգարանեցնեն:

17. — ԲՈՒՆԱԳՆՑ ԳԱՐԱՇԻՆ

Դամասկոսի մէջ տանուք Գարաշի անունով ձորապետ մը կը տիրէր. ժողովուրդէն մէկը երբ սրտէն խնդրոյ մը մասին իրեն գիտէր, կ'անկնդրէր և վայրկեանով իր գնիւղը կ'արձակէր. ուղիւ կամ սխալ առանց երկար բարակին նայելու:

Կին մը իր զաւակին անտոսակութենէն և իրեն տաւած նեղութենէն ձանձրացած՝ կը քողոքէ ձորապետին. ան կը հրամայէ.

— Յաջաւք զաւակդ ինձի և ես յարմարացնեմ պատիժը կու տամ անոր, ես հնարաւորութիւն ստիպմ զայն կ'ապագայնելու:

Կինը ձորապետին գիտալիծէն և ելոյթէն այնպէս կը կռահէ որ իր զաւակը չարաշար տիրոյ խաշտանդակէ: Կինը գանգատներուն կը դիմէ. փոխանակ իր զաւակը ցոյց տալու ձորապետին՝ ուրիշ երիտասարդ մը ցոյց կու տայ իբր իր անտոսակ զաւակը:

ձորապետը այս անակդ երիտասարդը կը պատմէ զաւակներէ քանճիկնդ հարաւաններով յետաքին վրայ, երկրորդ անգամ գանգատներուն գլխատանելու ոգանունալիքով անոր կը հրամայէ որ մայրը չարկած տան տանի և անկէ վերջ հնազանդի անոր:

Երբ այդ համեստ և անակդ երիտասարդը կին մը շարկած կ'երթայ, համբան իր քարեկամները զայն տեսնելով կը հարցնեն.

— Ո՞վ է այդ կինը որ շարկած կը տանիս:

Երիտասարդը՝ Թողուցէք զիս, որ իմ ցաւն ես աւանդինն քաշեմ, շարկած կ'ինս չեմ հանչեալ, Գարաշին զիս ձեռնելով ստիպեց, որ այս կինը իբր մայր ընդունիմ և շարկելով իր տանը տանիմ որուն սէր ըլլայը իրեն հարցուցէք, նաեւ հասկցէք իրմէ թէ ինչպէս իմ մայրս կ'ըլլայ:

Հին Ժամանակներէ սկսեալ ժողովուրդներու վրայ տիրող քանակաւորութեան ձեռքէն թէ անհասները և թէ՛ ազգերը

անբացատրելի նեղութիւններ քաշեր են, որոնց ընդհանուր ազգաց պատմութիւնը վիճայ է:

18. — Զ Ա Ի Ե Շ 3

Մարգարէն մէկը քննացած պահուան մօրաւքին վրայէն մտնի մը կ'անցնէր. ան ընդատտ արթննալով մօրաւքին այդ մասը կը մկրտակէ. չաբջիւնները կը հարցնեն.

— Ինչո՞ւ մօրաւքիդ այդ մասը կտրեցիր:

Ան կ'ըսէ.

— Ինչպէս չկտրեմ. անգամ մը որ մտկը մօրաւքիս այս մասին կոխելով անցաւ, ալ նամբայ կ'ընէ, միշտ անկէ կ'անցնէր պառկած ատենս, անոր այս ընթացքին վերջ տալու համար ստիպուեցայ մօրաւքիս այդ մասը կտրել:

•

Բոցափառ խարսիկէ մը կայծ մը սաստկաշունչ հովէն կը քշուի: Երբ անոր կը հարցուի՝

— Մէք կ'երթաս:

— Մո՞ղջ բանկեցնելու կ'երթեմ, կ'ըսէ ան:

Երբ կ'առաքելուի թէ ինքը փոքր և տկար կրտսի կտար մը, ինչպէս պիտի կրնայ զայն բանկեցնել:

— Անոր վրայ իշխալով գոնե սեղոյ փոքր ձայն մըն ալ չե՞մ կրնար հանել, կը պատասխանէ:

•

Մահերը ժաշով կ'ընեն և կատաներուն յարձակումէն ազատելու համար կ'սրտնեն անսնցմէ մէկուն վիզէն բռնած մը կախել, որպէս զի երբ անոր ձայնը լսեն, փախչին և ազատին: Բայց իրենց մէջէն բամբէլ կախող մէկը չի գտնուիր:

•

Թաթար Լէնկիթիմուք Հալէպի վրայ յարձակած ատեն մօզուփաւրդին ստ հարցումը ուղղած է. «Պէն զայն՞ մ'ըլլէ՞մ զուլուս մըլլէ՞մ», սեռ բռնաւոր եմ թէ փորձանք». ան որ բռնաւոր ես կ'ըսէ մըլլէ՞մ, սեռ բռնաւոր եմ փորձանք ես» կ'ըսէ: Կրկին կը զըլուստուի. իսկ ան որ «փորձանք ես» կ'ըսէ, կրկին կը զըլուստուի:

Շէյխ Պէթիր անունով խնայցի ձեր մօլլա մը կը գամուի, որ հետեւեալ կերպով կը պատասխանէ բռնափային.

— Մենք անգաւթ բռնաւոր ենք, իսկ զուն աստուածային փորձանքն ես, որ մեզի պէս բռնաւորները պատմելու համար, Աստուծոյ կողմէ զրկուած ես:

Մերոսէն Շէշիսին այս յարմարագոյն աջաաշայտաթիւանը պատ-
նառաւ Լիւնկթիմուք քանակային զայրայթը կը մեղմանայ: Մահ-
մեռաւան համայնքը զո՞ր մնալով, Շէշի Պէքիբի անունով մզկիթի
մը կը կառուցանէ և անոր մէջ ալ իր զամբարանը կը կանդնեցնէ:

Կարին մը զեաթի մը հանգիպակաց կողմը անցնել կ'ազն,
զարտի մը կ'առաջարկէ որ զինք զեաթին միւս կողմը անցնէ:

— Բարեկամ՝, ևս սիրով կ'անակա հեռացանք քեզ զեաթին
միւս կողմը կ'անցնեմ, բայց քաւ բնաւորութիւնդ զէշ է, երբ
կ'անակէս կենս զիս, կ'ապանենու:

— Պատուոյս վրայ կ'ենթոյնեմ, մինչեւ որ զեաը անցնինք
հանգարաւ կը կենամ, քեզ չեմ խայթեր:

Գորտը կ'անակը կ'առնէ կարինը, յողալով զեաթին կիտան
չհասած՝ կարինը կամացակի մը խայթացը կը զուցնէ զարտի մար-
մինին:

— Բարեկամ, ի՞նչ կ'ընես, երգումդ չյարգեցիր կրկին զիս
խայթեցիր:

— Շատ մի ականներ երգմնադանցութիւնս. խայթել իմ ընդ-
ծին քնաւորութիւնս է:

Նայն պահան խայթուած և խեղափոխոյս զորաը կ'աւելցնէ:

— Ի՞մ քնաւորութիւնս ալ քորին մէջ մէքնիլն է:

Այս ըսելով մեր զորաը իր քնով կը խորտաւազուի զեաթին
խորանիցը: Երկուքն ալ կը մեռնին՝ մէկը խայթուելով, իսկ միւսը
խեղափոխով:

Նորոգ համաթաւանային պատերազմը սարկակներ լաւ բոլ
կեռագանէն որ աշխարհիս խաղաղութիւնը չէ որ պիտի խաբարեն,
ալ ետիս պլոմիւրն ալ մէկը խայրուելով միւսը խեղափոխով պիտի
վնասուին:

19. — ԹԻԻԲԻ ՈՌԻԼԹԱՆԸ

Թիւրք սուլթաններէն մէկը պարտիպական մը կ'աւանտայ, ան
առտաւ կանաթի պարտեղէն երեք թարմ վարանդներ կը քաղէ՝
զանոնք իր տիրոջ՝ թագաւորին նուիրելու համար, սակայն զիշե-
րը վարանդներէն մէկը մռեկը կրծած ըլլալուն՝ միւս երկուքը
իրք նախահա պատաղ կը նուիրէ սուլթանին՝ որ իր կարգին կը
վարձատրէ զայն երկու սակի նակրով: Բայց պարտիպանը երթա-
լու պահան՝ սուլթանին գտանալով կ'ընէ:

— Նուիրելիք վարանդներս երեք հաւ պիտի ըլլային, բայց
զիշերը անոնցմէ մէկը մռեկը կրծած ըլլալուն նետեցի:

— Հոգ մի՛ ընեք, այն մռեկը իր արտաքին պատիւը կը
կրէ, կ'ընէ թագաւորը:

Հետեւեալ ոք, պարտիզպանը կը վազէ սուլթանին քով ե կը տեղեկացնէ թէ իրենց կատաւն ծանօթ մահը բռնելով կերած է:

— Այն կատաւն ալ իր ըրածին պատիժը պիտի գտնէ. կը յարէ սուլթանը:

Եւ յիշաւի հետեւեալ ոք իրենց կատաւն պարտիզպանին միտք խլած ըլլալուն համար, ան՝ անոք ետեւէն պառազան մը նետելով կը սպաննէ զայն: Երբ պարտիզպանը այս եղելաւթիւնն ալ կ'իմացնէ՝

— Դուն ալ քու արժանի պատիժը պիտի գտնեմ, կ'ըսէ թողաւորը:

Օրին մէկը սուլթանը իր պարտիզպանին կը հրամայէ որ այսինչ ոքը իր թաղաւիին հետ պարտիզը պաշտի ելլելուն, կարելի հարգապիտիւթիւններն ընէ ե ինքն ալ անկէ հեռանայ:

Թիւրք պարտիզպանը կեանքին մէջ թագաւորին քնառ տեսած չըլլալով որչեւալ ոքը զայն տեսելու թաւն մարմալէն բռնուած՝ սողաբխախառ ծառի մը վրայ կ'ելլէ ե ճիւղերուն մէջ կը պահուլարի:

Սուլթանը իր թաղաւիին հետ բարաստանին մէջ չըլտգայած պահուն՝ ծառին վրայ պահուըտած պարտիզպանը կը տեսնէ ե այս ըտտ մահմեաական օրէնքի հակակրօնական (հարամ) արտօք մը սեպելով զայն զլիտաւել կու տայ:

Պարտիզպանը զլիտաւեալ պահուն սուլթանին գառնալով կ'ըսէ:

— Ինչպէս որ մահը, կատաւն ե ես ձեր գաշակածին պէս, մեր պատիմները կրօնքինք, նոյնպէս ալ զո՛ւն ըրածիդ արժանի պատիժը պիտի կրեմ:

Եիշաւի երկու ոք վերջ սուլթանն ալ զո՛ւ կ'երթայ իր պետաթիւն բարձրաստիճան պաշտաններուն սարքած մէկ գաւազբաթիւն:

Մտդ ինչ որ ընէ այն կը գտնէ, երե աղիկ գործեր կատարած է՝ աղիկութիւն, իսկ երե գեւ գործեր կատարած է՝ գետիւն կը գտնէ:

20. — ԿՏԱԻԱԳՈՐԾԻ ՄԸ ՎԱՐՁԱՏՐՈՒԻԼԸ

Մաման-կաւ Պոլսոյ մէջ կտաւագործ ստաշանի մը կար. մարդը թէն հարպիկ, գործունեայ յայց գրամագլուխ չաւենալով հազիւ իր արհեստով կրնար իր բազմապատ ընտանիքը ապրեցընել:

Ան իր տան մէջ քանի մը հասեր ե աքաղաղ մը կ'տնննայ: Օրին մէկը կտաւագործը իր կնոջ կը հրամայէ որ մորթէ իրենց

աքաղաղը, մաքրէ, փորը բրինձով լեցնէ և անուշահոտութեամբ համեմէ որ թագաւորին նսէր տանի:

Հետեւեալ որ ան համեմուած աքաղաղը զոյ տմանով ըսու հետեւցի մը մէջ զլիսան գրած «թագաւորին նսէր» ունիմ պուռայով կը մտանայ արքայական պալատ: Պահով գինւարները նամբայ կու տան անոր, երբ թագաւորին զահին կը մտենայ, թիկնապահները կ'իմացնեն արքային թէ աղքատ մարդ մը նստերով մը իրեն ներկայանալ կ'ուզէ: Թագաւորը կը հրամայէ որ ներկայանայ իրեն: Պետութեան վարչապետին ներկայութեամբ թագաւորը կտաւադործը կ'ընդունի:

Աստայանկը իր աքաղաղը իբր թագաւորաժայէն նսէր կը մտաուցանէ անոր: Թագաւորը կը հրամայէ կտաւադործին իր այս նսէրը երեքին միջեւ յարմարագոյն կերպով բաժնել:

Աստայանկը կ'ուրբէ աքաղաղին վիզը՝ և զլուխովը միտսին թագաւորին կու տայ և յարգալից շարժումով մը կ'ընէ անոր:

— Տէ՛ր արքայ, ան աչս քու բաժինդ է. աքաղաղին գլուխը քեզ բաժին կ'իյնայ, որովհետեւ, ասաջ Աստուած վերջը գո՛ւն ես մեր գլուխը, թէ աղղին թէ պետութեան:

Վերջը երկու թեւերը կու տայ վարչապետին: Ասանք ալ վարչապետին բաժին կ'իյնան. սրովհետեւ տէր արքայ, իբր քու թեւք անոր հետ խորհրդակցարար կը կտաւադարէք աղղը և պետութիւնը: Իսկ աքաղաղին Քնացած մտա մտան ալ ինծի պէս աղքատներուն բաժին կ'իյնայ, միմիայն ներ շնորհիւ հաւաք միտ սետելու քարերստութիւն կ'ուենենանք:

Թագաւորը շատ զահ կը Քնայ կտաւադործին այս խելացի արարքէն ու կը հրամայէ:

— Աստ նսէրներ թո՛ղ տրուին անոր:

Այսպէս խելին կտաւադործը կը հարստանայ և կտաւի մեծ վանասահան մը կը գտանայ:

Բայց այս կտաւադործը գրացի մը կ'ուեննայ, երեսուն տարիներ սուլթանին կանանցի մէջ աշխատող՝ որ կը նախանձի իր գրացիին և զայն կը զրպարտէ թագաւորին առջեւ՝ ըսելով.

— Ես երեսուն տարի է կը ծառայեմ նեղ, հաղիւ կ'ապրուիմ. մեր գրացին աքաղաղ մը նստիւնով մեր վեհափառ թագաւորին, անոր համակրութիւնը շահեցաւ և հարստացաւ, և ան հպարտութեանէն զիս երբեք չի բարեւեր:

Թագաւորն սուլթանը կը համոզէ որ կտաւադործը կրկին կանչել տայ իր կանանցը, ու կ'ըսէ.

— Ես ալ ունիմ լուծել տալիք խնդիր մը, եթէ կարենայ զայն լուծել, ես ալ անձնապէս պիտի վարձատրեմ ներ պարգեւատրած ստայանկը:

Սրին մէկը սասանանկը կը կանչուի թագաւորի կանանցին յարկոյսմ ինը, արշային ներկայութեանը, թագուհին հինգ հաւակիթ կը գնէ անոր առջև արփուի մը վրայ և կը հրամայէ կառաւորերի, որ այս հինգ հաւակիթները հաւասար թիւով իրենց երեքին մէջ բաժնէ:

Անգն սասանանկը տան մը կը տանձակի կը մնայ այս պըտ-սաւորոյսն խնդրոյսն առջև և ապա խորհելով անոր լուծումը կը գտնէ:

Հաւակիթներուն երեքը թագուհին առջև գնելով՝ կ'ըսէ.

— Դուք հաւակիթ չունիք երբեք, այս երեքը ձեր բաժինն է:

Մէկը իր և մէկն ալ թագաւորին առջև գնելով կ'աւելցնէ.

— Դուք երկու հաւակիթ տանիք արդէն, ահա հատ մըն ալ և կ'ունենաք երեք ինչ նման: Այսպէս ձեր առաջարկած խնդիրը կը լուծուի:

Թագուհին սասանանկին այս խնդիրը նշարար լուծելն գտն մտած՝ առատ պարգեւներով զայն կը վարձատրէ. անկէ վերջ կառաւորսրնը առանց նախանձախ երջանիկ կ'ապրի:

Մարգա ամեն զմուտաւրեանց և զմարխաւրեանց տկալու և, ամենց մեղէն յողբական դուրս գալու համար խել գործածելու է:

31. — ԱՆՊԱՏԻ ԶԱՐՈՒՍՏԸ

Անպիտմ և անպարկէշտ հարուստին մէկը՝ հարստութեան գիշերուն մէջ միջնայներու խորութեան չի գներ, ամէն տեսակ տնի-բաւութեաններու, լցիրը կեանքի և աստիճաններուն կը զրջանի, սրտնք թռելի հարկ չեմ տեսներ, հասկնայի է:

Սր մը իր պարագաները և ասիկ լազգականները անոր տանը կը հաւաքուին, զայն այս վատթար կենցաղէն և սերիշե-րուն բաժրատնքէն և մախանքէն ազատելու համար, կը յորդո-րեն և կը թելադրեն որ իր անպատիւ կենցաղը թաղու և ընտըզ-գասա և անբասիր մարդ մը:

Բայց այս անպատիւ հարուստը անոնց խորաներուն և թե-լադրութեաններուն վրայ կը խնդայ և զանաք մէյմէկ խնդեր կը սեպէ: Յզկուած ներմակ սեղան մը ցայց կուտայ և կ'ըսէ.

— Գրեցէք իմ անպարկէշտ և անբասիր կեանքիս գրուա-ները այս սեղանին վրայ, և ես հինգ վարդիւնի մէջ զանաք պի-տի չքայնեմ. այսպէս պիտի տեսնէք թէ զիս բաժրատուներուն լեզուն ինչպէս գրամով կը պարագաններեմ:

Մատնանշուած սեղանին վրայ մանրակրկիտ կը գրուին ան-պատիւ հարուստին խնդէ կենցաղին գրուապները և ան այս պըր-

ուածքին վրայ սակի կը շարէ և այսպէս կը գոցէ զանանք։

— Ըսէ՛ք հիմա, մէք ձեռքին ներ գրաւթխենները՝ անայտաշան... Այնպէս ալ իմ քուրբ անպատիւ կեանքիս արարքները հարստութեամբս կը գոցուի, ինչպէս որ սխալքին ազատութքունը կը գոցուի իր փառաւոր գովակին միջոցով։ Երբեք կարեւորութիւն չեմ տար իմ հասցէին ուղղուած վայրահալութիւններուն։

Այս անպատիւ հարստութք իր հիւանդ արտաբանութեամբը ինքզինքը միայն խորած է, քայց ուրիշները չի կրնար խորել։ Ամէն մարդ՝ ընկերութեան մէջ իր անքատիր և պարկեշտ գիրքն ունի, զայն սեւեւ անեւաւ և լոյրերէ վարժանքով խախտելու չէ։ Վարի անունը շատ մը հարստութիւններին գերիվիւր է։

Անխաւնիւ վրայ կան հարստներ որ զրամք իրենց պատուոյն շուրջ պատնէ կը կանգնեցնեն, արիւնիւր ալ կան որ իրենց պատիւը հարստութեան պատնէ փնտնեն։

22. — ԳՈՒՐՑ ՓԱՆԱ

1900 թուականներուն պաշտանով Խարբերդ կ'երթայ գինուական հրամանատար՝ Գուրս փաշա։

Տեղացի մուկուանդ և հայտեսաց թիւրք աւազանին տնօր կը գիմեն և կը տեղեկագրեն թէ Խարբերդի հայ եկեղեցիները հաստթարեր շատ կալուածներ ունին, կարելի չէ՝ անոնցմէ մաս մը քանագրաւելով նամքաներու յինութեան յտակացնել։

Գուրս փաշա ինքն ալ հայտեսաց տեղաւթ թիւրք մը ըլլալով եղած առաջարկը յարմար կը տեսնէ և պատրաստով մը հայ եկեղեցապատկան կալուածներէն հաստթարեր մեն կալուած մը գրաւելու համար դատ կը բանայ։ Խարբերդի սրտան առաջնորդը Պետրոս անունով վարչապէս և կորսովի վարդապէս մըն էր։

Այս անիրաւ գաւազարութեան արձագանգը Օրմանեան պատրիարքին միջոցաւ Պոլսոյ կառավարութեան կեդրոնէն կ'իմացուի։ Ուր, ներքին գործոց նախարարութեան կողմէն՝ Գուրս փաշային կը յանձնարարուի Հայոց տեղական կալուածները գրաւելու մտադրութիւնէն ետ կենալ, քայց ան գաւազարութիւնը լաւ բռնակել։ Կ'սեղէ իբր կատարուած իրողութիւն։

Խարբերդի մէջ Գուրս փաշա գառը կը կարսնեցնէ, ան Տիգրանակերտի վերին գաւառանին կը փոխանցէ։

Երկու հակառակորդները Գուրս փաշա և Պետրոս վրդ. նոյն կառքին մէջ միասին կը նամքորդեն զէպի Տիգրանակերտ։

Գաւազարութեան պահուն, երբ Գուրս փաշային ներկայացուցած թիւրք վկաները անկապակից փաստարկութեամբ իրենց

վկայաթիւնները կու տան՝ և Գուրա փաշա համազում կը գոյացնէ որ այս գատը հոս ալ պիտի կորսնցնէ. վայրագ, մոլեռանդ և հայտ. տեսց թիւրքը՝ չափէն աւելի գայրադամ՝ գէպի Պետրոս վարդապետին դառնալով դատարանին մէջ կը պոռայ.

— Գարագա՛ւ, պանա պապ, պանա Գուրա փաշա տէրէք, պէն առամը փառլաւարքմ, գոր իյէ հազգըմը հագ էտէրիմ: Մինն Գուրա փաշա կ'ըսեն, ես մարգը կը քղկանմ և լոնտաթեամբ իրաւունքս տեղը կը քերեմ:

Նոյն պահուն Պետրոս Վրդպ. ծառանալով անոր կը պատուիրանէ:

— Պանատա Մանասթըր քէօփէյի տէրէք, միտաֆտա էտէրէք, տէնին կիպի աճ վէ աշաւզ գուրուարա, նէմ իյէթիմի փառլաւթամմ վէ քէնտի միլլէթիմի եկտիրմէմ: Մինն ալ վանքի գամփա կ'ըսեն, քեզի պէս անոթի և քոտա զայլերուն գէմ գիւմադրելով ժողովուրդս քղկանլ չեմ տար և իր կալուածները քեզի չեմ կերցներս:

Վերին գատարանի (խթինաֆ մակքէմէնի) գատաւարը՝ այս գատաւարաթեան վերուը ամիս մը կը յետաձգէ, և տեղի տենցած միլլագեղը Պոլիս կը տեղեկացնէ: Նրկորդ գատաւարաթեան ամիս մը վերջ՝ Գուրա փաշա իր յարադած անիրաւ գատը կը կորսնցնէ:

Գատարանը հետեւեալ վերուը կու տայ.

«Գուրաէն յարձակող գայլը սրչափ ալ գորաւոր ըլլա՛յ՝ իր հօտը և անոր կալուածները պաշտպանող գամփաը՝ իր գատը հագումով և սրտով պաշտպանած ըլլալուն համար զարն շահած էս:

Գուրա փաշա երբ այս գատաւերուը կը ընէ, ամբարտաւան որէն քթին տակէն մըթմըթալով և հայնոյնով քրիտանէից հասցէին անկէ կը հեռանայ զլիթկոր:

Ով որ բռնաւոր մը ըլլայ, ուրիշ կանուխ իր արժանի պահիք կը գտնէ, պէտք է նամբերել զիսնալ:

23. — ՇՐՋԱՆԱԻՍՐՏՆԵՐՈՒՆ ԿԱՏԱՆԷ

1889 թուին Այնթապի կեդրոնական Թիւրքիոյ Գալէնը 15 շրջանաւորտ կ'ունենայ: Յանիս ամառան վերջը անանք կ'արտօնուին տնօրէնաթեան կազմէ իրենց աւարտահաները պատրաստելու: Գալէնի շրջափակէն գուրա մարդ հանգիւրծ: Առանց մէջ կը գտնուէր Աւետիս Նազգաշեան քմիչը, անանք ամէն օր իրենց հօտը կէտօրին կ'առան հովասան վայր մը՝ Էլէպիլին հոտուն ջրերու եղերքը, ուտենինքրու և կազամախինքրու շաքին տակ.

կ'առաջին մասը կ'արեանայ (լեհմէնան), պազարակ թանով խորագած, անաշեղէն (փախչափ) և պատեղներ:

Կէտարին ամէն տեղամ սր հաշի նստին շրջակայ աղետաւաններուն պահակին աշտականը՝ Մուլլա Ալին, կարծես խանանոցի կուտաւ մը ըլլաւ, մէկէն երեսան կաւ պար, հաշտամանակից ըլլալու համար: Ան ներմակ փաթթեցով կուտ, քիչ մը պրոց քրոց բաց փախուկին մէկը կ'ըլլայ: Ուսանողները անոր ներկայութենէն հաճաք կը գլտն, զայն խօսեցնել կաւ տան, անոր իմաստակ, ինքնահաւան, անկապտակից խոսակցութենէն կ'ախարմին, վրան կը խնդան, կատակներ կ'ընեն առանց զինքը վշտացնելու:

Սա կէտը յիշել շօտնամ սր այս շրջանաւարաներուն մեծամանութիւնը Այնթապցի ունեւոր ընտանիքներու զաւակներն էին: Անոնք ամէն տանն Մուլլա Ալինն ծխախոտ կը բերեն, ան ալ ուսանողներէն տեսած յարգանքին և վայելած հաշի բարեքներուն փոխարէն, ամէն սր աղւար խաղող հաւաքելով անոնց նսեկը կը բերէր:

Օր մը անոր ներկայութեան Աւետիս Նազդաշեան իր պապընկերներուն կ'ըսէ.

— Ընկերներ, ևս խորհուրդ մը յղացայ լքանի սրմէր տնօրէնը գոլէնին համար գիրքը լաւ եղաւ թիւրքերէն լեզուի փրօֆէսէսը մը կը փնտռէ՝ դուք ի՞նչ կ'ըսէք, այն պաշտանին մէր բարեկամ Մուլլա Ալին պիտի յանձնարարեմ: Ամէնը միաբերան յարմար կը տեսնեն և Ալին ալ շափէն աւելի հրնաւած կ'ըսէ.

— Փանի սր դուք զիս պահակութենէն պիտի աղատէք, և պատաւարը աւաւցիլ մը պիտի ընէք, ևս ալ տաւջին ամսական տոնելուս պէս ձեզի աղւար հուշեցոյթ մը կաւ տամ:

Ուսանողները անոր վրայի հաղաւտով իրր ուսուցիչ ներկայանալը անյարմար կը տեսնեն: Ուստի ամէն մէկը պէտք եղած զգեստը հողալ յանձն կ'առնէ: Մէկը վերադիւն մը, ուրիշ մը տափաւ մը, մէկը կոշիկ, միւսը գլխարկ (ֆէս) մը, ուրիշ մը փաթթոց մը, գոտի մը նաւիրել կը խոստանան:

Օրին մէկն ալ Մուլլա Ալինն լաւ կաւ տան թէ գոլէնին անոր ընտելեան կազմէն տասը սոմ. սկի թմամթաղով թիւրքերէն լեզուի ուսուցիչ ընդունաւած է և զինք յառաջիկայ շաբաթ օրը կէտօրէն կէս ժամ վերջ, պիտի տանին գոլէն և ներկայացնեն թէ տնօրէնութեան և թէ ուսանողութեան:

Մուլլա Ալին երբ կը լաւ այս բարի տեսիլսը, ուրախութենէն կը սկսի պարել: Լլլկոյինի զմբախտի պէս կանաչ մարգալետներն վրայ. ուսանողներն ալ հրճաւանքով կ'երգեն ու կը ծափահարեն, և անոր ուրախութեան մասնակից կ'ըլլան:

Արշակաւ որք կենդանի տալի ուսանողները իրենց խոստացած գրեականները կը բերեն և կը հաղցնեն անոր: Տափառ մը, վերաբերեալ, որ հաղնեղան, որունքներուն և թեւեղան մտքերը Նիգալի պէս գտնուող զգաւուն կ'ենթարկեն, կոչիկը նոյնպէս նեղ, անոր պարտաւորանայ խաշար ոտքերը (այնքան կազդապարի մէջ ասանեան են անգամաւորաւ համար՝ մէկքին կ'աւարտեն խաշար գոտի մը: զխոսան կը գրտնի կէս կանոնան երկար գլխարկի մը (գանելի ֆելս), անոր վրայ 15 կանոնան ներման կտաւ մը կը փոխվեն, վերջնային մարդ գը արտասուց նեղի մը կը մայնեն: Աւետիտ հաղցաւան իր ընկերներուն կը յանձնարարէ ինչդինքնին գոտի՝ չիմպայ, մինչեւ որ մամանակը գայ: հայնդէս ամբողջ գոյնէն աւետնողաւթեան կը անգեկացանք որ շարաթ որ արտասանաւթեան գտան վերջ սերտարան մնան, անոնկեկոյ գտարնուրիք մը գիտելու, և չիմպան մինչեւ որ մամանակը գայ:

Անոնք էլլեղինքի մէջ Մոլլա Ալին վերայիւնայ նեղի գգաւ տաւարելէ վերջ, իրենցմէ երկուքը Ալին անաթիք կը մանեն — որովհետեւ մարդը նեղ է: չիմպայ չի կրնար քաշել — միւսներն ալ անոր ետեւէն կրթեալ կապիկներու պէս շարունակ գլուխ գոյնէն կ'աղլուեն: Արտասանաւթեան գտար լրանուրն ետք արանէն աւետնողները կը բացտիային, իսկ ուսանողները անհատիկ կը սպասեն անոնկեկոյ գտաւարը քողէ մը տալի տեսնելու:

Եւ ան շարաթիքը: գոյնէն գոտի գանէն ներս՝ քաշը կը մանէ, աս ֆեւէն Աւետիտ հաղցաւանը աւետնողի իրր տալիւնդը, ետեւէն Մոլլա Ալին իր հետեւոր շերտով և արդէն անոնք գոյնէն սերտարանն են: երկու հարիւր յիսուն աւետնողներ, անոնք կը գիտեն իրենց խրտաւորակ թիւքներէն աւետնողի: արտասուց տաւարաւ, անոնք արանք իրենց խնդրքը չեն կրնար գոյնէն, գրտանգաններու վրայ կը նստին որովհետք չիարնան անոնկ խրտաւորակ, կին գեմքը:

Աւետիտ հաղցաւանը պաղարանմը կը ներկայացնէ սերտաւրանի քեմը կեցող թիւքներէն փոքիւնները և չի մանար չիւնէն նաեւ անոր լուս գեղապարտ թիւքը և կտաին մը կու տայ անոր, որ ան տախտակին վրայ ապ մը գրէ և իր կարգաւթիւնը շարաւորէ: երբ ան գրելով կը գրագի, անոր ետեւը կեցող Ա. հաղցաւանը՝ խընդաւրաւ մամանակը եկան ըլլալը աւետնողաւթեան կը յայննէ:

Մէջ մըն ալ ի՞նչ տեսնու, ամբողջ արանը կը թնդայ, ուսանողները կը սփռն իրենց երկու նեղքերը գրտանգաններուն և ոտքերն ալ յատակին գտարնէ և աղաղակել:

— Հիփ, հիփ, հիփ, հարբա՛ւ:

Հարբայի աղաղակէն կարծես գոյնէն շենքը պիտի փլի: Գոյնէն անորէնք և հան քեմիւղ աւետնողները կը վազեն կու գան

սերտաբան հասկնալու համար թէ ի՞նչ է այս գոռում գոչումը :

Նայն պահանքն փրփեւէոր Ալին խաղի եկած ըլլալը հասկնալով՝ սրտէն զուրս՝ քէպի բակը և անկէ այ եկած տեղը փախչիլ կը սկսի, նեղ կոշիկները անաթին տակ գրան բաղիկ տանց ետեւը նայելու, վայրկեան առաջ կ'աշխատի հեռքը կոքանցել, տեւի ծագրի ու ծանակի նշաւակ չգտանալու համար :

Այս անեման զաւելոր գիտալ տնօրէն և ստաւցիլները կուշառ կուտ կը խնդան : Բժիշկ զուարճարան Աւետիս Նազյալեանին ստանդուսթեան կատարած կատարականութեան մէկ նմոշն է այս սր գրի կ'առնենք : Գիտէք սր յարգելի բժիշկը յատկիկային գուշաւագիր հոշակաւոր գրագէտ մը : Եղաւ, անոր գրութիւնները ընթերցողներու կողմէ անհամբերութեամբ կը փնտառէին «Աւետարան» և «Բանիւթ» պարբերականներէն մէկը :

Յարգանք զուարճախօս բժիշկին, օրհնեալ ըլլայ իր յիշատակը :

24. — ՈՒՍԿԱԼ ՈՒՍԱՆՈՂԸ

1886 թուականներուն Այնթապի Կեդք - Թխրքիոյ Գոշէնի յարանապոյն կարգի ստանդներէն մէկը զարդցին անաւտին հետ կը հասակնի զայն նեղելու և շարշարելու մտքով : Այս թուականներուն հաստատութիւնը ելեկտրական լայն շաւններուն՝ տմէն սրտնի և նրբանցքի մէջ և աստիճաններու վրայ քարիւղի լամբարներ կը վառաւէին և անաւտը պարտականութիւն ունէր, տմէն սր ցերեկին ալ լամբարներուն մէջ քարիւղ լեցնել, պատրուները կարել, կազմ ու պատրաստ պահել իրիկուան համար : Որովայն ստանդը քոյր պատրուները լամբարներուն մէջ կը ձգէ, անաւտը հասկնալով զայն, հոկիչ ստաւցիլն կը զանգատի և ստանդը անօրէնութեան կազմէ կը պատժուի :

Այս անգամ շար ստանդը գինք պատմել տաւոյ ստաւցիլը նշանն ձգելու համար, անոր գլխուն խաղ մը խաղալ կը խորհի : Որ մը միմնալու մօտ, մինչ գիշերութիւն ստանդները սերտաբանին մէջ կը սերտեն, կը տեսնէ սր նայն ստաւցիլն ալ հան հոկիլ է : Որովայն ստանդը կը տեսնէ սր գիւղացի մը բակը 5—10 էշերով փայտ բերած է զօրէնի համար, ան իր երեք ընկերներով էշերէն մէկը շալկած աստիճաններէն քէպի վերնայարկէ կը տանին և յիշեալ ստաւցիլն սենեակը մօտներով գտան ալ վրայէն կը գոցեն : Փայտ բերող գիւղացին մօտին մէջ իր էշերէն միայն բացակայութեան վերահատու ըլլաւ, միւսները կը քէն կ'երթայ, հետեւեալ սր օրը գոլէն գալով իր կորսուած էշը կը գտնէ :

Գալով ստաւցիլին՝ ան սերտապաթիւնը լրացուցած՝ երբ պատ-

կերպն համար իր սենեակը կ'երթայ կը տեսնէ որ հան էլ մը կայ, որ զինք տեսնելուն պէս զուար կը սկսի, կարծես ըսել կ'ուզէ:

— Ի՞նչ է այս գլխուս եկած փորձանքը, ինչո՞ւն զատեցիք զիս իմ ընկերներէն և բանասերեցիք հաս:

Անբարարանէն ելլալ ուսանողները՝ մեծով պատիկով կը հաւատարման առաջին սենեակի, էլը տեսնողը կը խնայ, շարանի պատանիները, չեղած խնդկաստեղութիւնները կ'ընեն առաջիկը տանի ի նաւաստանը համար, բայց ան սակայնամ' սրտէս փոքրագոյն շարիք, խնդիրը կատակի կու տայ և կ'ըսէ տեսց:

— Ահա՛ թատարանական խնդիր մը, ո՞վ կրնայ լռածել զայն. ի՞նչպէս այս էլը այն նեղ ստախմաններէն ելլելով, հաս եկած է: Ո՞վ որ լռած է այն խնդիրը պիտի ներքեմ իր յանցանքը, քանի որ կատակի համար ըրած է:

Նայն պահան մէջտեղ կու գան էլը զեր հանալ շորս ուսանողները, սրտնք կ'ըսեն:

— Ահա ինչպէս որ զեր հանցինք՝ զայն այնպէս ալ վար կ'իջեցնենք:

Անանցմէ երկուքը իշուն առնելու սաքերան և երկուքն յետայքի կողմէն իրենց թիւերը անոր փորին տակը երկնցապտծ իշակը սհալոքը հոփս կը գերցնեն ու կը տանին վար: Այս տեսնելով ուսուցիչն ալ կ'ընայ և իրենց յանցանքը կը ներքէ:

Գիշերովիկ աշտկերաներան այն իրիկեան բերկրանքն ու ծիծաղը շտի ու տակուն լռեննար, քանի կը գիտեն զուարթ էլը՝ խնդալէն կը մարին:

Անմիջ գաւառակներ միտը կը հարգարեցնէ, նոյնկան վրդովմունք կը փառտն:

25 — ԵԳԻՊՏԱՆԻ ՀԱՌԱՐՈՅՑԸ

Եւրպոյի և Ամերիկայի մէջ արհեստական միջոցով առք շուրի և երկարական թխսիլ մեքենաներով վառեակներ կը հանեն, իսկ Եւրպոսի քառասուն տարեան տաքացած փռուերու մէջ հաղորատար հաեկիթներ ցնելով թխել կու տան և վառեակներ հանելով հաւարանութիւն կ'ընեն:

Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի շրջանին, երբ Եւրպոսի մարտերը հաշտեալիկի կողմէ կը նեղուէր, կառավարութիւնը միջոյններ ևւաք առաւ որ հաշտեալիկի աւելորդ մարտէ չկատարուի և մամաւոր պաշտանաներ կը կարգէ որ այս մասին հեղուքութիւն կատարեն:

Եւրպոսի մէջ վերայիշեալ կերպով վառեակներ հանելով հաւարանութեամբ զբաղող մարդ մը կը գտնուի:

Հայաստանի հսկիչ պաշտանեաներէն մէկը նոյն հաւարոյթի գործառնոցին հանդիպելով իբր քննաւիճան արդիւնք կը պահարան իր հաւերան ալիւր ու ցարկնի մազուք կը կերցնէ և տակաւ տպոյթին գանձելով զայն Շն սոկի տաւանքի կ'ենթարկէ :

Քանի մը շարաւի վերջ նոյն պաշտանեան կրկին հաւարոյթին գործառնոցին հանդիպելով իջ հարցնէ անոր ի՞նչ իր հաղարասոր հաւերան ի՞նչ կը կերցնէ, տն կը պատասխանէ .

— ՏՔանի որ ցորենի մանրութն ու մազուքը արդիւնաւ է՝ ըսիր, ևս ալ անոնց եղբայրացորեն կը կերցնեմ :

— Բարեկամ, եղբայրացորենն ալ արդիւնաւ անդամբել է, ժողովարդը անիկա ցարկնալիւքին խառնելով անով հաց կը շինէ որ անսաւալ չմեռնիր : Աստի երկրորդ անգամ ըլլալով քանից կինդ սոկի տաւանք մը կը պէ և կը գանձէ :

Քանի մը շարաւի վերջ երրորդ անգամ նոյն պաշտանեան հաւարոյթին կը հանդիպի և կը հարցնէ ի՞նչ իր հաւերան ի՞նչ կը կերցնէ .

Այս անգամ տն շափէն աւելի ջգայնացած կը պատայ .

— Բարեկամ, ի՞նչ կ'ազեա ինձմէ, երկու անգամ գիտ անսեղի տաւանքի ենթարկեցիր, ինձմէ վաղ անցիր, հիմա ալ հասկընալ կ'ազեա, ի՞նչ հաւերան ի՞նչ կը կերցնեմ, ինձ մի հարցներ, հաւերան հարցներ, ի՞նչ ի՞նչ կերած են . սրովեւտեա իրենց ուստի չիքի՞ն գրամը իրենց քանձնեցի և աղապրեցի որ ինչ որ ազեն դընելով ուստեն, կզկզա՞նք, միջմտ, միջմտ, միջմտ, միջմտ, միջմտ, ի՞նչ հաղարասոր . . . :

Պաշտանեան այս գաւազաւորան պատասխանին վրայ յաւատարմած և սահմակած էր : Մնայ, ու բերածը չի կրնար բանալ :

Կառտակիւր ևս ամիսիկն պաշտանակներ խնկնալ հաւանելով լեցնելու նամար միջոցի խառնիւն չեն գնեւ, ժողովարդին տրինը կը կամեն սգրուկի պէս :

ՃԷ.— ԹԻԻՐԲ ՆԱԲ ՓԵՄԱՆ

Թիւրք զ խղարապաքներէն մէկուն մէջ աղքատ թիւրք երկատարաք մը պիտի ամուսնանայ : Կոչիկ մը շինել տալու գրամ չանի և ոչ ալ զգետնեղէն հարանիքին քանի մը որ հաղնելու համար . ուստի իր բարեկամներէն կոչիկ մը փոխ կ'առնէ :

Չմբան ցարա և անձրեւոտ գիշեր մը . հարանեւարներով տան երթալու տանն, փետին քաղէն զայսպէս կոչկատեւ երկատարաքը ձախով չարքը եղապնէրան բակի ձախով մը անոր կը հրահանգէ .

— Կոչիկով ընելին մի՛ կոխեր, զայն քարին մի՛ գարներ,

լնացած ջուարին մէջ մի՛ միտքներ, փռչելն զգաւարացիր, ետլին:

Փետին քովէն գացաւ և այս հրահանգները լսող ուրիշ բարեկամ մը փետին հանգելոյ աջ նախաստալից թեւադռաթենէն շատ կը ջլախանայ, կ'երթայ իր նոց կոշիկը տաննէն բերելով նամբան վրայ փետին կը հաղցնէ և անոր քովէն կը քաշէ, երբ նամբան վրայ, ցեխառ տեղ մը, փետան կը զգաւարանայ հան զսխեղութեամբ կամը կը հրամայէ:

— Բեխին մէջ կոխէ՛, կոխէ՛ կ'ըսեմ... և կոշիկը իմ" չէ՛, մի՛ կենար, անխնայ կոխէ՛, կոխէ՛ կ'ըսեմ: Թող ցեխառի իմ կոշիկս, հերթը է որ դանն կոխես, կոխէ՛...:

Երբ լնացած ջուարի մը կը հանգիւոյին, կրկին նայն պատկերը: Փետան աւագդռաթին կ'ընէ որ ջուարի չկոխէ, իսկ ան կը հըրամայէ, ի հենակա մէկայ կոշիկի արքաջ որ խեղճ փետան շատ կը ննդէր հրահանգելով թէ կոշիկս մի ազատուեր:

— Կոխէ՛, ջուարին մէջ կոխէ՛, մոռնալը իմ" չէ՛, կոխէ՛, սա լնացած ջուարին մէջ կոխէ՛...:

Հաղակոյտի մը կը հանգիւոյին, կրկին մարդը կը հրահանգէ փետային:

— Մոռնալդդ սա փռնկոյտին կոխէ՛, թող թաթախուի կոշիկս փռնկներուն մէջ. կոխէ՛ կ'ըսեմ, մի կենար, կոխէ՛, կոշիկը իմ" չէ՛, կոխէ՛...: Զա՛րկ, կոշիկին քիթը՝ քարին դա՛րկ, դա՛րկ կ'ըսեմ, մի՛ քաշուիր, դարկ, թող կոշիկիս քիթը նմբաւի, նոյ՛ռի, դա՛րկ:

Հարսենաթները մենազ փաքցով կաշառ ա կառ կը խնդան, այս երկու իրարու հակադասակները եզող երիտասարդներուն հրահանգները լսելով:

Անշուշտ ասլի երիտասարդին անփայել հրամանները լսելով զայրացած՝ իր նոց կոշիկը փետին արամազրոզ երկրորդ երիտասարդը որչափ որ բարեկացած էր փետին անարդուած ըլլալուն՝ այնչափ աւելի ալքսէն գլուխը տաքցած՝ նայն զայրոյթով կը հըրահանգէր փետին՝ թէ իր նոց կոշիկը ցեխելու մէջ թաթախուած, քիթը նմբաւած անդէտ առարկայ մը դառնայ. հերթ է որ փետան վայելէ և ուրախանայ իր նոց կեանքին սկիզբը:

Ազնուութիւնը գովելի յաւիտիւն մըն և, անկի վնասով իսկ ելլես, մի՛ յառանգիր, անճախարհաւ նսեմ ճազմ ձկանիւն ազնուական փաթո՛ւ:

27. — ՎԱՅՆՈՒՂ ԳԱՅԼԻ՛:

Գայլին մէկը անասուն մէջ թռափի մը ատկ քնացած պահուն, ուշիկ մը մարդագետներն վրայ ցտակաւորով կը խաղայ և արդ թռափին կը մոտենայ: Գայլը մէկէն աչքը բացած՝ կը տեսնէ:

որ իբր վրայ մեկը կը յարձակի, վախէն հասցնելով կը փախչի. քառական հեռանալէ յետոյ սաստիկ վախէն բնական պէտք կ'ընէ: Բիշ մը հանգարտելէ և սխափելէ վերջ, կ'ուզէ որմէն կամ ինչէն վախցած ըլլալը հասկնայ: Ուստի ինքնեքն կ'ընէ.

— Երբմամ տեսնեմ թէ ո՞վ էր վրաս յարձակողը:

Երբ գինք վախցնողը սելիկ մը ըլլալը կը գտնէ, անոր կը հարցնէ.

— Ինչո՞ւ զիս վախցուցիր:

— Սիրելի բարեկամ, կ'ըսէ սելիկը, ես կատակ կ'ընէի. աւախաւթենէն խայտալով:

Գայլը սելիկին անանջէն բռնելով իր կողմանքին քով կը ասնի ու կ'ըսէ.

— Տես, տարկա կատակի՞ թէ վախի կողմանք է: Ուսիկ, պատիժդ չառ մեծ է, և միանգամայն աններելի, ուստի գտն, մահաւան արժանի ես:

Ջայս ըսելով, գայն առաջ փառօք կը քզկատ և կ'ուտէ:

Անհնազօրութեամբ բանակայն անգամ, նախ սկաւ արաւածի մը ելոյթէն կը ստակայ, բայց երբ անգրադառնայ գիմաջինին սկաւտրեան վրայ, գայն շարաշար կը բզկտէ և կ'ոյնչացնէ: Պատմութիւնը այս իրողութիւնը փառած է:

28.— ԹԻԻԲԻ ԳԻԻՂԱՅԻՆ

Մարտիկ հարաւային կողմը և բկու մամ հեռաւ Երվրէի հայտնակ գիւղին մէջ կը նստէր շրջակայ գիւղախումբին կառավարիչը (միւստիւր): Ան գէր, միանգամայն անգամ ի գէշ մարդ մը ըլլալուն անխափք թէ թխրքին և թէ հայուն հանգէղ, իր ընտրութեամբ գտնուած և վարչական գործառնէութեան ատեն, միմիայն իր անձնական քրակը պարարտացնելու կ'աշխատէր: Ան գիւղացեալ հարապեալ ազան իր քով կը պահէր միշտ, գրամական խնդիրներու մէջ միջնորդի դեր կատարելու համար:

Օրին մեկը հողային խնդրոյ մը շարքէ իր գրառքին հետ վեճ ունեցող թխրք մը կէ ներկայանայ կառավարիչին իրենց վիճելի հարամ տնին վրայոք անոր վնիւղ խնդրելու: Ան իրեն ներկայացող թխրքին անկատար ըլլալը կը հասկնայ, կ'ուզուի հաստափոր իրանովը սխալին վրայ և խոստում ձայնով մը կը հարցնէ անոր:

— Ի՞նչն մահմետականն ես:

— Փառք Աստուծոյ, մահմետական եմ, կը պատասխանէ ան:

— Ուրեմն շատ խառէ, ի՞նչ ես մահմետականութեան պայ-

մանները:

Գիւղացի թիւքքը տատամբեւում .

— Էֆէնտում , էֆէնտում . . .

Կը շաւարի , չի կրնար պատասխանել : Ի՞նչ ընէ . եթէ իրենց կրօնքին պայմանները չգիտնայ . ազան ազգապատ մահմեդական մը չեա , քու գառաք պիտի չտեսնեմ , կամ պատմոյ արժանի եսք պիտի ըսէ ե կամ սեւ պատճառարանաթեմա՞ր գինք յանցաւոր պիտի հանէ :

Նոյն պահուան խեղճ գիւղացին եթեարկուած անել կացու-
թենէն ազատեւում համար , գիւղացեա կարապետ ազան միջամ-
տելով՝

— Տէր կառավարիչ , ես պատասխանեմ մեր հարցումին ,
կ'ըսէ :

— Ի՞նչ գուճ քրիտանեայ մը ըլլաւով իրաւասու չեա գիտ-
նալ մեր կրօնքին պայմանները ե չեա կրնար պատասխանել , կը
պտայ :

Թիւքք գիւղացին պապանձած մեռքերը շփելով սոքի վրայ
կը մնայ , շաւարած արձան մը կարած :

Հայ գիւղացեալը կը կռահէ որ խեղճ թիւքք գիւղացին պի-
տի խոչանդաւի կառավարիչին կողմէն , կը խզնայ անոր վրայ ե
կ'ըսէ անոր .

— Իսկ չհասկցար կառավարիչին հարցումին ճշգրտ իմա-
տը , քեզի կ'ըսեմ , գնա՛ քիչ մը դրամ նարէ , բեր անոր , քեզի
եղած հարցումին պատասխանը գիտցած կ'ըլլաս , գառաք կը տես-
նաւի ե արդար իրաւունքիդ տէր կ'ըլլաս :

Կառաւարի մասն չեղը՝ աղաւաթիւնը կը փախչի :

29. — ԿԻՐՐԻՆՅԻ ԼԱՅԸ

Ատենեք Կիւրին գիւղաքաղաքը , անգույն հայատեաց ե կը-
րծամուր թիւքք փոխ-կառավարիչ մը կու գայ : Ան թէ կրօնական
ե թէ գրամսկան տեսակէտով հայ համայնքը կը կեղծէր , կամ
տեսակ նենգութիւն , դրդարտութիւն ե անպատմութիւն կը գոր-
ծադրէր , հայերը նախատեւում ե անանցմէ դրամ քաշելով քսակը
պարտադրեւում համար :

Հայերը այս մարդուն բռնութենէն կը մանկրանան , կը զգուին ,
ինչ ընեն , սրմե գիտեն , Պոլիս պարտիրաբարան կը գիտեն , պա-
տասխան մը չեն կրնար ստանալ : Ճարահատ թողական խորհուրդը
կարգ մը ազգայիններով խառն մողով մը կը սարքեն ե սրույման
մը կու գան իրենց մէջէն հայ մողովարդին վստահութիւնը վայե-
լող մէկը , փոխ կառավարիչին քով զրկել , անոր գիտարտութեան

գիտել, անոր սիրալը շահել որ իրենց գէժ բարեացակամ գանաւի, գիրքենք շնորհատել, շնորհատանդէ:

Հայ ազգին, և յազգին տկանաւոր ազաներէն մէկը կը գիտէ փոխ-կառավարելին Ա՛յ գոյն անանկուն պէս՝ ռե՛նդ կ'ազատ կետողներ, ինչո՞ւն եկարք՝ կ'ըսէ. Եւթննորում, իֆրատէյէ կէրաում, Եթն զուրսուզու ազուան պէկաւքումն, պիղտէ զաւրսուզումն ալ-թաւնտա պիշ տփուէն ալ սինէկիյիդ, զաւրսուզումն շարփար իտէն, պիղ զաւրսուք կէշէրիդ... Բիճա էտէրթի, պիղէրէ մէրհաւ մէթի էյիւ, զաւրսուզումն շարփմա քի էտմէրէրթի ալ Եւթն իմ ազաւանքի եկած եմ, գումն պոշը երկար գրաստ եա, մենք, ալ պոշիդ տակի տփ մը շնորհանքն ենք. եթէ պոշդ րախես, մենք կը կարսաւինք. կ'աշնշանանք, կ'ազաշեմ, մեզի խնայէ, պոշդ մի՛ շարժեր որ շմանինք: Այս խոսքերուն վրայ, փոխ-կառավարիչը, շտփէն աւելի զայրացած՝ անոր ալտայայտաւթենէն՝ սաքի կ'սկէ, կ'ապտակէ նաւադ հոյը, նորէն քարկաւթիւնը չի կրնար զսպել, և սաքովը քանի մը կից ալ կը գորնէ անոր կուսքին, կոնակին: Եւթն հաճի ազան ինքնիրմէ ելած Եմանա պէկաւք տէաիք ամմա տէփմէ վարան աւելի պէկաւք աւմէտիք եաա, Եթեդի գրաստ ըսինք, րայց կից գորնադ խենթի գրաստ չըսինք եաա մըթմթիալով քիթին տակէն կը հեռանայ անկից և եզերաւթիւնը թաղականաւ եան կը յայտնէ:

Կրկնակի հեռադիրներ տալով Պոլիս ներքին գործոց նախարարաթեան, շատ գծաւարաթեամբ պաշտօնանկ ընել կու տան այդ հրէջը՝ որ Կիւրքինի հայաթեան անտանկի մզնաւանջը եզած էր:

30). — ՏԹԹԹԹ ՇԻԹԻԼ

1885 թուին Այնթապի մէջ Տոթթոր Շիթիլ անունով ժողովրդային հայ քիչիկ մը կար: Այս մարդուն հաղաւթակերպը հաւասարակ թիւք գիւղացիի մը կը նմանէր: Երկար կողայ մը մինչև սաքերուն իջած, մէջքը խոշոր շահորի շու մը, գլուխը՝ հաստ ծաղով ֆէս մը. վրան թրքաւայիլ հաստ փաթիթաց մը. կոնակը հազած կապոյտ առաւ երկար թիւով կարճ վերարկու մը. տոջեւը քառասուն կոնակով րանկան մը, սաքը կարմիր Այնթապի մայի մը, կրակից ծած՝ հաղաթափի պէս:

Այս քիչիկը ժամանակին ամենաքաղաքավոր, քաղցրարարայ, հեղահամ րայր ու խմորահամ իտ հարգելի մարդն էր. ինք թըրքախոս, միշտ յանախարգներուն հեռ անալ խոսակցողիցիւթիւմ շնորհ, կիւլիւմ պէոյիւ, սիրելի վարդա սանկ. վարդա նանկն ըսելով կը խոսակցէր: Այնչոփ մեզմ և յաղաքավար, որ իր խոսակիցը անոյը չեզուով կը հրապարէր, իրեն կը կապէր, սաւար իրաւի պէս,

«խալը հշմարտի պէս կը հաւատացնէր: Բժշկութեան մէջ իր գիտութիւնը սահմանափակ էր, իր մէջէն գտելին մէջ, տանըզեց տեսակ փաշեայ գեղեր կային. զառ զառ թուղթերու մէջ պլուսած: Երբ հիւանդ մը գիմէր իրեն և ըսէր — Տոքթօր, գլուխս կը ցաւի և ստամոքսս կը խռանաւ:»

— Կիւրիւմ, քեզ քեզ մը պիտի տամ, երբ գաւաթ մը շուրով դոյն խմես, անմիջապէս կը բժշկուես. իր գեղարանէն՝ գոտիին մէջէն փաշի մը կու տար, շուրով խմէ. Կ'ըսէր:

Ինքը ընդհանրապէս թխրք կ'իյներուն բժիշկն էր, անանք չափապանց կը յարգէին զինքը, և կատարեալ հաւատք ունէին անոր կորսոյթներուն վրայ: Երբ ընտանեկան դժուարութիւն մ'ունենային, գոյն աչք բժշկին խօսելէ չէին քաշուելու: Երբ թխրք կ'ին մը հարանցաւ աղջիկ մը ունենար, ան ալ սիրահարուած ըլլաք թխրք երիտասարդի մը, և որ նազքը անոր տալ չեն ուզէր իրենց աղջիկը, դոյն սիրահարութենէ պաղծցնելու հար մը, միշտ մը գտնելու համար, աղջկան մայրը Տոքթ. Շիթիլին կը յայտնէր իրենց ընտանեկան զաղանկը: Ան ամենայն սիրով կը խստաւար տալ քեզ մը՝ իր գոտիին մէջի գեղարանէն. երբ շուրով խմէր զոյն, սիրահար Արխաղը հետեւեալ օր տառի պէս պաղած պիտի ըլլար իր (սեփտալէն) սիրահարութենէն: Այս և տար պէս բժշկաւ ընտանեկան գիտութեամբը՝ նաեւ ամբողջ Այնթապի թխրք ընտանիքներուն համակրութիւնը և վառանքութիւնը չաւած էր:

Վերայիւնալ թաւակներն Այնթապ ունէր ՏՈ՝ հազար բնակիչ: Ան թաղով, ԱՆ հազար հայութիւնը վեց թաղերու մէջ կեդրոնացած էին, մնացած երեսուն թաղերը թրքաբնակ էր:

Տոքթօր Շիթիլ ամէն օր աչք երեսուն թաղերը կը պտտէր. իրիկանը վերջեալ բժշկէ անելի պարտա ջրակով տան կը վերադառնար: Բժշկութեան սակ որչա՞մ չէր, տաւաղէն Կ'առնէր, չտաւաղէն՝ մտքովը աղափիկ կը սեպէր, յառաջիկային կ'իման կովի պէս անկից ալ ոչտանելու:

Այն թաւակներուն Այնթապցիք ընդհանրապէս փայտով և փայտեայ անասնով կը պարտաստէին իրենց կերակուրները: Թխրք աչկու կ'ին մը իր կերակուրը պարտաստելու համար իր սնախը փայտով վառելու կը ջանայ. չի կրնար բռնկցնել սրովհետեւ թաց փայտերը նեղ սնախին մէջ թխուր էր, օգ չէր տաներ սր վառէր. կ'առէ աչքերը մոռնէն կուրծնալու տառիան կը ցաւին, ան կը ջգայնանայ, չփեղէն աչքը կառ կարծիք Կ'ըլլայ. հարահառ տունէն դուրս Կ'եկէ սր ցաւոյ աչքին քեզ մը. և չվառու սնախին ալ միշտ մը գտնէ. կը տեսնէ սր փողոցէն Կ'անցնի Տոքթ. Շիթիլը, կը մտնենայ անոր. ինքքեմ Տոքթօր՝ սնախս չի վառիր, անոր հար

մը՝ մահախեն աչքերս կուրցան, անոր աչքեր մը առաք, ուղած վարձքդ կը վճարեմ:

Տօքթ. Շիրիկը.— Աչքդ պող ջուրով լուսա՛, փուչի մը տամ զայն աչքիդ գիր կ'աղէկնայ, անախից համար ալ, գրաւիւնն մը գրեմ անախից վառած տաննդ զայն բանկցաբ, շուտով կը վառի: Ապա կը գրէ. «Պրէ պանքմ, անաղբըն ալիքնա գաբուս սուսն զոյ՛ խոտիւնէ եալ, եանձալ խէ որթաւընը տէլ, Տօքթօր Շիրիկը լա. զըմտըր ոյիբ եաղլը տէալ քի եէսինտէ սլուսն կէսնլիւ խոշոս՝ ա՛յրս, անախից տակը փայտին շորը գիր, իոկ թաղը՝ վրան, եթէ վառի մէկտեղը բաց սր ազ տանէ, բո՛լիկ Շիրիկին իաղոս ոչխարի կուրծք մը պէտք է, որ սետէ ալ գահանայ»: Այս գրաւածքը (նխախէ) թիւքք կնոջը կուտայ աւ կը սարվեցնէ անոր պարտանակաւիւնը, եւ կը յանձնարարէ սր զայն բանկցնէ անախին մէջ աւ անձ իջնայէս կը բացափայտի:

Օր մը թիւքք կնոջ մը մէկ հատիկ զաւակը կը հիւանդանայ, կրտկներու մէկջ քնքմուսիւնէն կ'այրի: Կը մրկի, հիւանդին մայրը Տօքթ. Շիրիկին առնը կ'երթայ որ զայն հիւանդը քննելու եւ դարձանելու տանի, Տօքթօրը կը բացակայի տանէն, քանի մը ժամ կը սպասէ ան չի գար, կինը անեցիկներուն կ'աղաղրէ որ երբ բո՛լիկը դոյ սպասէ գինք. այն կրկին կու գայ գինք տեսնելու եւ հաբա՛տաւ երթալու պահուն, շուկան կը հանգիպի Տօքթ. Շիրիկին եւ անոր կը խօսի իր հիւանդ աղուն վրայ, քանի մը ժամ իրենց տանը սպասելը, եւ հիմա իրենց տանէն գալը:

Տօքթ. Շիրիկը.— Ո՛րիւրեւ, քոյրս, պարտալ տեղ քանի մը ժամ սպասեր ես, մեր տանը գանուած պահապ, շուտա՛ր գարաւ կին վրայ շտրուած տաղ խոշոր շիշերը, անոնց տէկնն ալ կարեւոր գեղեր էին, անանցմէ մէկը տանէիր, խմցնէիր հիւանդիդ, անձ իջնայէս կը բո՛լիկաւր եւ սաքի կ'ելլէր, շատ սխալ ըրեր ես սպասելուդս կ'ըսէ:

Տօքթ. Շիրիկը մինչեւ տաւիլին համալխարհային պատերազմ ուղջ էր, այն ալ ընտանեօք ատրապրանքաւ եւ չվերադաշնաւ:

Առանը կ'ըսէ՝ «Կեա բժիշկը մարդս իր կեանքին կը գրի, որչափ ալ իր նախը կը պարտաւորուէ:

31 — ՀԱՅԵՐԷՆ ԶԳԻՏՑՈՂԸ

Այնթապի հայաւիւնը իրենց մայրենի լեզուն՝ հայերէն խօսիլը կորսնցաւուն էին, եւ չիշխերներու շրջանին հայերէն խոսողներուն լեզուները կը կորեն եղեր այն բանասերները, 1857-էն անգինն ազգային պայքարներու շնորհիւ նոր սերունդը հայերէն խօսելու սկսած էր: Հին սերունդը հայերէն չէր հասկնար, թրքախոս էր:

1890) թուականներուն, որ մը Տէր Մովսէս քահանան, Այն-
թապի եկեղեցւոյ մէջ Գիրք կը կարգայ, սրան մէջ հինգ տասը
անգամ «որդիք մարգին» արձնեցէք զԱռաւանձն նախադասութիւնը
կը կարգայ: Հայերէն չգիտցաւ ազգաւական շատերէք, ծանրաբա-
րայ, չաբէ, առօրեայ տիկին մը, ընթերցեալածքը նարտիկ Վար-
գան կ: հասկնայ: Վերայիշեալ տիկինը եկեղեցիէն վերջ տանը գա-
ցած պահան փողոցին մէջ նարտիկեան Վարգանին կը հանգրտի,
և անոր կ'ըսէ՝ Պարան այսօր եկեղեցւոյ մէջ, Տէր Մովսէս հայրը
Գիրք կարգացած պահան, քանի մը անգամ քա անանգ յիշեց,
խեղ ըլլայ, ինչ անիք, հիւանդ թէ մեռեալ, եթէ ո'չ ինչո՞ւ պի-
տի յիշեր հեր անանք:

Նարտիկեան Վարգան ասիկա չսկսան ոչն իր քայլերը կ'առ-
դէ դէպի եկեղեցի. հասկնալու համար թէ Տէր Մովսէս հայրը Գիրք
կարգացած պահան ինչո՞ւ իր անանք յիշած է: Յայտնի կ'ըլլայ թէ
տիկինը հայերէն չգիտնալուն «որդիք մարգին»ը նարտիկ Վարգան
հասկցած է:

Հոյ ձնովներ իրենց մայրենի լեզուն՝ հայերէնը եւ հայ մը-
շակոյրը լաւ սովորեցնելու են իրենց գաւակներուն. իրենց ամենա-
նախնական պատանաւորութիւնն է այս:

32. — ԱՔԱՂԱՂԸ ԵՅՍԻԿ ՏՈՒՍԸ ՀԻՒՐԸ

Մտադ մը գիւղացիի մը տանը հիւր կ'ըլլայ, ամառիքսհին
ընթերցալ՝ իրենց ընտանիքին համար աքաղաղ մը եփած կ'ըլլայ՝
բայց զայն հիւրին տալեւը չի հաներ, ուրիշ աւելի պարզ կերտ-
կաբով մը զայն կը հիւրատիրէ: Հիւրը տանտիրինձ եփածն աքա-
ղաղին պահած տեղը կը տեսնէ: Նա գիշեր: զայն իր պաշարի
տուրքակին մէջ կը տեղաւորէ և առտան կանաւի ելլելով, անե-
ցիներուն մեք քարով կ'ըսէ, և համբայ կ'ելլէ:

Տանտիրինը. — Պարան, ինչո՞ւ այնչափ կանաւի ելար, գնա
մաթ է, և կէս գիշեր, դո՞ւն աքաղաղը թող խափ, առտան մաս
համբայ շարունակէ. կ'առաջարկէ:

Հիւրը. — Տիկին դուն վատն եղիք, ևս աքաղաղը համբան
խոսիլ կու տամ, կը պատասխանէ:

Տիկինը այս պատասխանէն կը հասկնայ թէ նա ըսել կ'ուզէ
որ կանաւի համարքերով թէ մամանակ շահիլ կ'ուզէ և թէ տեղը
չաւտ հասնիլ: Մինչդեռ հիւրին ըսել ուզածը բոլորովին տարբեր
էր, նա ըսել կ'ուզէր թէ իր կողմըսած աքաղաղը համբաւ ընթաց-
քին պրտի ուտն, անոյ ընէ:

Հիւրասիրտիւնը հայկական լաւ սովորութիւն մըն է: Քիւ-
սիւր պատուովն էս կ'ըսէ առածը:

33. — ՀԵՌՈՒԼԷՆ ԹՈՒՊ ՈՒՏՈՂԸ

Աղքատ մարդ մը հայ մը կը գնէ, սիրալը ուսույ սուսէ կ'ուզէ, բայց զայն գնելու գրամ չ'ունենար: Թիւրք նպաստաւանարի մը խանութին տալիս կ'ենցած հետեւէն հեռաւ այս սուս է յանդիմանալէ անոքը կ'երկնցնէ և զայն կ'ուստէ: Նպաստաւանար որ զայն կը տեսնէ, ինքը անխիղճ մէկը՝ աղքատ մարդէն գրամ կը պահանջէ իրր կերած ուսուցին փոխարմէքը, երբ ան իր չ'ըստարութիւնը կը յայտնէ, նպաստաւանարը դատարան կը գիւնէ:

Դատաւորը երբ կը հասկնայ խնդիրը, ուսույ սուսայ աղքատ մարդը քերել կու տայ՝ և կերածին փոխարմէքը չ'փնտնելուն համար, իրր պատիւ անոր շուքին քանը հինգ դաւաղան զարնուելու վնիւն կու տայ: Աղքատ մարդը արեւին գէմ կը կեցնեն, շուքին քանը հինգ դաւաղան կը զարնեն և կը նշեն. իսկ զայն ուստատանող նպաստաւանարը անոնուանայ իր խանութը կը վերադառնայ:

Հով ցանողը փոքրիկ կը նննէ, և ևոքիւսն որով ցանողը ցունեն յի կրնար նեւ նկել:

34. — ԹԻՒՐԻ ՆԱԽԱՏՈՂ ԼՐԵԱՆ

Հրեայ մը առաւտարի մէջ իրեն անխաւարթիւն ընող թիւրքի մը մօրուքին կը հայհոյէ: Ան պատաւայ գատ կը քանայ, իրեն գէմ, երբ ամբաստանեալը դատարան կը քերուի, դատաւարութեան ատեն, ան նեւքի շարմաւնեքով երկու Օսմ. սպի կաշառք տալ կը խոստանայ դատաւորին եթէ գինք այս խնդրէն անպարտարեալէ: Դատաւորը երբ կաշառք ստանալու մասին կ'ապահովուի, գրադիրներէն մէկուն կը հրամայէ զարակէն մեծ որինադիրքը իջնցնել և մէկիկ մէկիկ անոր թերթերը թղթատելէ վերջ հրեան ամբաստանող թիւրքին կ'ըսէ:

— Ըստ որինի, մարդու մը մօրուքը եթէ ապտտի անոր մաքրութեան համար կազապար մը սնառ պէտք է, և կը հրամայէ հրեային որ անոր գանեկան մը տայ կազապար մը սնառ գնելու:

Երբ թիւրքը դատաւորին այս վնիւնը կը լսէ, շուքին անելի իզայնացած դատաւորին գաւնալով կ'ըսէ. — «Տէր դատաւար, եթէ քու օրինադիրքիդ կանոնը այդպէս է, ահա՛ ևս քեզի երեք գանեկան կու տամ, երեք կազապար սնառի փոխարմէքը, մէկը քու մօրուքիդ, երկրորդը՝ այն օրինադիրքը զարակէն իջնցնողին, իսկ երրորդը սա հրեային մօրուքին համար», և դատարանին մէջ հայհոյանքներու տարափ մը կը տեղացնէ անոնց մօրուքներուն:

Աղամը խոսողը շուգամը կը լսէ:

35. — ՀՐՈՎԱՐՏԱՐՈՎ ԵՐՏՈՆՈՒԱՅ ԿԱՏՈՒՆ

Պարսոյ մէջ ատենոց զոգ կատու մը մզկիթի մը գոցատունը մանեւոյժ հան գիշերաթիկ աշակերտներաւ ուստեսեղէնք ուսեւ Վարժաւան էր. ուսանող մը շափէն աւելի էր ձանձրանալ այս կատուին պատճառաւ նեղութիւնէն և փնտռէն. տն թաթիկովը գորակները կը բանար. կերակուրի տանին վրայ գրաւած ձանրութիւնները մէկ կողմ գրտորեւոյ մտեղէն կերակուրները առաք փռաք կ'ուսեղէր:

Որ մը ուսանողը կը թանկ այս կատուն և անոր թաթիկները հայած սեւ ձիւթով շորո ընկողի կեղեւներուն մէջ կը կազապարէ, այնպէս որ ձիւթը սառելէն վերջ, կատուն տարպաւած իր նոր սառնամաներով թըրք՝ թըրք կը քալէ տալարտակին վրայ, և իր շահատակութիւնները կրկին կը շորանակէ:

Որ մըն ալ այս շոր կատուն թաղաւորին պալատը կը մանէ. երբ թաղաւորը կը տեսնէ զայն շատ կը սիրէ, անոր նոր սառնամաններովը տախտակամանին վրայ ընթեր՝ թըրք՝ քալելը գիտեւոյժ. հրովարտակ մը գրելով կատուն վիզէն կախել կու տայ թէ՛ սկտակախան հրաման է՝ այս թաղախանէն սկսեալ, այս կատուն արտանուած է, ոմէն տեղ մանել ելլել, ուսել խմել, կտրել թափել. մէկը պէտք չէ նեղ ցոցնէ անոր. ան արտանուել է. եթէ լսուի որ սեւ մէկը զգած է անոր պիտի պատմուի:

Որ մըն ալ կրկին նոյն կատուն այն ձանթ մզկիթին գոցատունը կը մանէ, հան գտեսող քուր մտեղէն կերակուրներէն մաս մը կ'ուսե և կը թափէ: վերայիշեալ ուսանողը շափէն աւել կը սրանցի. կը մտադրէ այն գոց կատուն թանկ ու ոպանել. մէյմըն ալ կը տեսնէ որ անոր վիզէն դրութիւն մը կախաւ է, երբ կը կարգայ զայն և պարտակութեան վերահասու կ'ըլլայ, կը քաջականչէ:

— Հրովարտակ շանեցած ատենդ. քեզի հետ գլախ չէինք կրնար ելլել, հիմա որ թաղաւորական հրովարտակ մը ունիս վիզեդ կախաւած ուզած զաղութիւնդ և ձախաւերութիւնդ ընել արտանուած ես, այժմ ոչ թէ ես, սեւ մէկը քու մէկ մազիդ չի կըրնար ցոցիլ:

Իրենց անդութ թաղաւորներէն արտանուած արխնուսշա թիւրք պաշտօնեաներն ալ այս կատուն պէս թաղութիւններ ընելու ապաս էին:

36. — ՏԱՐՊՈՎ ԳՈՂԸ

Մարգան մէկը կէս գիշերին, փերեղակի մը խանութը կը բանայ. զայն կոզապանու ատեն՝ վրան ստիկան զինուոր մը կը

համեմատելով մարդ, գիշերքուտն այս ուշ ատենը հոս թե՛նչ կ'ընեն, ինչպէս խանութ քացեր ետ հարցումին՝ դռը աւելի հարպիկ՝ ինք-
զինքը խանութին տէրը ձեռացնելով՝ օճէր ոտաթկան, Աստուած
անք տառնէն հեռու ընէ, գիշերը ուշ ատեն հիւանդ մը ունեցանք,
զաւակս խիտ ստամոքսի խիզ ունեցաւ. անոր դարման մը տա-
նելու համար խանութս քացի որ պէտք եղած նախնական գեղերը
առնեմ, մինչեւ լուսնայ ու յետոյ բժիշկին գիմենք, չըլլայ թէ
խեղճ զաւակս կուրաղիքի մը փորձանքէն տառապիս կ'ըսէ:

Ոտաթկանը՝ «Հայրենակից քանի որ գեղերուդ չէրերը կը
փնտռես, ինն ալ անուշահոտի չիւ մը տուր» կ'ըսէ. գողը՝ մոտթին
խորխորափելով կը փնտռէ փոքր չիւ մը. կը գտնէ մեկանի չիւը և անոր
կը հրամցնէ. ոտաթկանը անոր կափաքիւը քանալով կը հատաւըտայ,
և ապա. — «Բարեկամ, տաւած չիւդ անուշահոտի չիւ ընէ» կ'ըսէ:

Պատրաստարան գողը՝ «Անոր հոտը՝ լուսնայուն՝ ցերեկը կ'ել-
լէ, հիմա զայն առ ու գործիդ գնա» կ'ըսէ:

Ես մը անձնական եւ ֆազանական շարագործութիւններու
արդիւնները առնմին երևան չեն գար, ժամանակ մը վերջ կը յայ-
նուին:

37. — ԴՐԱՆՏԻ ԶԱՐԱԸ

Վէլի անուն թիւք մը (Իսլէմա Հոնա) գիտնական Մուլայի
մը գրախո երթալու համբոս մասին հարցուցեր է. նա անոր համ-
բոս գծուարութիւնը հետեւեալ կերպով քացատրեր է. — Ո՞վ հա-
ւատացեալ ինչպէս քացատրեմ քեզ գրախոի համբոս գծուարու-
թիւնները... Երեք տարի քարի լեռնէ մը պիտի համբարդես-գե-
ղի անգնդախոր նոր մը, երկու տարի մօթ գեանուդիէ մը պի-
տի քալես, քացոթեայ ընդարձակ դաշտ մը կ'ելլես, երեք տարի
ալ այն դաշտին մէջ, ամառաւն արնակէզ տօթին քրանելով պէտք
է քալես, առինեզ ընդարձակածաւալ ծով մը կու գայ, անոր վրայ
մազէ կամուրջ մը նետուած է. պիտի քալես անոր վրայէն միշտ
հաւատարակչութիւնդ ամուր պահելով, չըլլայ որ ծովը ինտու-
Մեղաւորները երբ կը քալեն այս մազէ կամուրջի վրայէն, իրենց
մեղքերուն ծանրութենէն իրենց մարմինին հաւատարակչութիւնը
կորսնցնելով ծովը կ'իյնան կը խեղդուին...»:

Վէլի ազան կրօնագետին այս գրախոի համբոս գծուարու-
թիւնները լսելուն՝ «Վէլի տայլն համալ տեսնենէն, գարեմն Վէլի
քեռիդ «համալ» ինկած սեպէն» կ'ըսէ:

Որովհետեւ այս Վէլի անուն թիւքը անբարս և բարբարոս
կեանք մը ունեցած էր, ո՛չ թէ այս գծուարին համբոսներէն քա-
նելով գրախո չէր կրնար համեմատել, այլ գծուարն ալ չէր ընդուներ
գինք:

ՅՑ. — ՈՉԵԱՄՆԵՐԹԻՆ ԼԱՆԻՒԻՄ

Գիւղացի մը քաղաքացիէ մը քանի մը սլխարներ կ'առնէ յաւանելու, քանի մը տարի վերջ սլխարները շատնալով անոնց թիւը քառասունի կը հասնի։ Սր մըն ալ երկու գործակիցները հաշիւի կը հասնին։

— Սիրելի ընկերս, կ'ըսէ գիւղացին, մեր սլխարներուն թիւը քառասունի հասած էր, երբ անցեալ հոգն լեռնէն նիւնադունդ մը իյնալով սլխարներուն վրայ քան հաւը մեռան, և մնաց քսանը։ Մեն իսկը մայսէ մը գլխարունցաւ, մնաց առանինը, հինգը հաշիւի մ'ի մտցնեք, մնաց առանչորս, վեցը մոռնաւան ծախեցի, մնաց ութ, չորսը մեռան, մէկը հովիւին սրինդին տըւինք, ուրիշ մը փոքրիկին կուլիկին, երէկ մեռաւ մէկը, անառնաւանին մորթը, չաւառացուկին գլխուն կրակներ թող իյնայ և վառի։

Գիւղացին առաջաց արեթի կտոր մը վառած զաւտոյոյի զայն գործակիցին գլխի փաթիկոյին մէջ անկաւարած էր։ Կը սկսի մարդուն փաթիկոյը այրիլ և քոցավառիլ։

Քաղաքացին իր նարդիկ գործակիցին հաշուետուութիւնը լսելէ վերջ անտեր է թէ գլխէն ալ մաւի կը բարկանայ, և ոգուս մը չանի այս հաշիւին սխալ ըլլալը պնդել։

— Գործակից, կ'ըսէ, ևս հաւատացի քու ներմակ երես հաշուետուութիւնեդ, բարի վայելում քեզի, ուրախ եմ որ զանոնք աւանդով անոնց սփորներէն սեւէ մէկը կակորդց մնացած չէ, ապրիս, հազար ապրիս որ զանոնք հալած իւրի պէս կրցար կրել։

Ամիրս գործակիցէն շան յուսով, ցտեն ցտենած սալոյսաւ կէն սառա բերձ ապստիլա կը նմանի։

ՅՐ. — ԿՐՈՆԱՄՈՂՈՒԹԻՒՆ

1854 թուականներուն Ամերիկեան միախնարութեան միջոցաւ Հայ Աւետարանական յարանաւանութեան Թիւրքիոյ հայութեան մէջ մուսթին առաջին տարիներուն, գիւղի մը մէջ նոր քաղաքական եղած Առաքել անուն հայ մը կը մեռնի. նոյն գիւղին մէջ զայն թաղելիք պատահիլի մը չգտնուելուն իր արկիւնը քահանային կը գիտէ, որ Առաքելը թաղէ։ Ան բոս է, բաղնիքի տէր է ըսելով չի թաղեր։ Մեռելը մէլանդ կը մայ, կ'առի, ներխուլա կը սկսի։ Կինը նարահառ իր գրացի թիւրք Ահմէտ աղային կը գիտէ ճիշդացի Առաքելին մեռելը մէլանդ մնաց. հայ տէրութիւնը զայն չի թաղեր. խնդրեմ այս մասին նոր մը խորհեցէք։ Գրացի թիւրք

դիտեալով կենդ թիւ մը փախուսել ըլլալը, - ևս կոտ գտա՝ Առաքելը
կը թաղեմ ու կ'ըսէ :

Դունի մը գործնական մարդերով մեռելը հայտն գերեզման-
նայը կը տարաւի, ինքքը կուտք մը յաթի մէջ, նայն հանազ քար,
ապակիի կտորտանք, ինքիկոյի եւ երկաթի կտորներ կը գնէ (բաւ-
ժնաթի անց դարձանելու), նա գերեզմաննայը մեռելին սնարին՝
կ'երգէ և ևս քի յաթիին պարտանակութեանը շարժելով :

1. — Առաքել կենդաւա ախանաւան

Պաշտան գըշտան, ևանտան փէշաէն Մաղերաշա (Ալէրախ) :

2. — Ինքզնդնաւան գարտան

Դաշ պաշտանին սարքող :

Պէտքէ մի ուրաք քարտաշքըն էւ լիւսիւ :

Պաշտան գըշտան, ևանտան փէշաէն մաղերաշա :

3. — Դաւրա կէտաէն կէշ միշտին

Դաւրաղաւան իւրք միշտին :

Դաւրաղաւան սէնին տմէլին :

Պաշտան գըշտան, ևանտան փէշաէն մաղերաշա :

4. — Ինքնկէրի միշտին

Պէտքէ լէնկէր աթման ոթին

Եւալլահա իտի Առաքելին ոթին

Պաշտան գըշտան, ևանտան փէշաէն մաղերաշա :

Թիւրքը վերջը Առաքան Առաքելին հային շիրանցնէ կ'ը-
սէ և մեռելաթաղին կը հրամայէ որ հողը նետեն անոր վրայ :

4) — ԴԱՆՁՆԼԻԹԻ ԴԲԱՄԷ

Հանապանին մէկը դիւղացիի մը վրայ գանձելիք գտա-
մար մը կ'անենալ. դայն գանձելու համար դիւղ կ'երթալ, բայց
պարտաւորը ասանը չի գտներ, երբ կը հարցնէ անոր աթինա՞ն նա
կը պատասխանէ որ քապաք երկարո՞ւ ինձեղիին երկու կողմը գըմ-
նենիի (գորա ւալլը) հունակը ցանելու պնաց :

— Ինչո՞ւ :

— Որովհետեւ այն հանտերը պիտի բռնին, իւրաք՝ փշա թա-
փեր տրաի ըլլան, երբ տմրոզի տարտան մէջ վանապաննե-
րան սլաւաներուն հոտերը անկից անցնին, պաղատային երկու կող-
մը եղալ գանձելիները իրենց փաշերովը ոչխարներուն բաւոյն
իրենց վրայ պիտի տանեն, տմուսինս գանանք որը որին պիտի
հաւաքէ տան պիտի բնէ, և ևս գանանք պիտի մաննմ ու կար-
պետ պիտի չինեմ, վերջը տմուսինս կարպանները պիտի ծախէ ու
քա պահանջող պիտի վնարէ միտնաւոյ, կը պատասխանէ :

Վանաւանիմը այս մանուշագործ նստամարտնաթիւերը սկսելով կը խնայուի: Կինը անոր ձիւնացը տեսնելով կ'ըսէ. «Հարկաւ կ'ուրախանաս, գրամդ միանաւազ գանձելուդ համարս»:

Մարդ մը իր մեռնող իշան ըսած է. «Այս անկա ունորի մի մեռնիր, գաւաւնի մաս է, գաւաւնի կը կրնաս մահն, առօրեայքեր խոսեալով կը պնտապարզուին: Բայց երբ ունորի մնացած բոլորուն չի կորնար տեղալ, ու կը մեռնի»:

41. — ՀԱՄԲԱՐԻՐՈՒՄՆ ԽՈՒՀԱԽԵՏԷ

Առեւտր Ոսմանեան վեհապետներէն մէկը, Մահամմէտ տնտեսով, շատ զեղանի պատանի նստայ մը կ'աւանդայ որ իր երկայն ձիւնաքեր կը վտակէ: Եւ ինչ աստի, իր գոնապանք Աննէտ տնտես շատ խեղճ է ասորին մարդ մը կ'ըլլայ:

Պատանի Մահամմէտ նստան՝ ամէն անգամ ինչ գանձելու տնտեսելով նստայեղաւ համար գաւաւնային ներկայացած պահանք, պատանի չափաւը գայն բռնելով, սիրով և գաւաւնաբանքով կուրծքին կը տեղմէ աւ կը համբաւէ: Պատանին՝ պատանախնդիր մէկը, Զափու չին այս արարքը, մտքոր և անկեղծ չի տեսնէ և գայն գաւաւնելով կը ըստէ:

Թագաւորը իր ներկայութեան կանչել կուտայ Աննէտ շափաւը, և կը հարցնէ անոր թէ ինչու է կը համբաւէ իր պատանին:

— Տէր արքայ, այս պատանիին անունը Մահամմէտ է, մեր սուրբ Մարգարէին սիրոյն գայն կը համբաւէ, կ'ըսէ:

Թագաւորը կը հրամայէ որ իր ձիւնապանքին՝ տնտեսութիւն, տնտեսի գէմքով Մահամմէտը իր քով բերեն: Երբ աւ կուտայ Թագաւորը կը հրամայէ չափաւին որ այս Մահամմէտն ալ սիրով և գաւաւնաբանքով մը համբաւէ:

Աննէտ չափաւ. — Տէր արքայ, միայն ես չեմ Մահամմէտին հետեւորդները, այս ալ թող համբաւեն մեր մեծ Կրօնապետը (Շէյխ իւլ Իսլամ) և վարչապետը, կը պատահանէ:

Առածը կ'ըսէ. «Մարդ իր սիրածը կը համբաւէ, ան որ պատահաւ բռնելով»:

42. — ԶԱՏԳԻՆ ԳԱՐԳՆԱԿ

Տէրտէր մը հաշիւ չէր գիտէր: Զատիկն գայը գիտալաւ համար Մեծ Պաշտի Խոյն շարքաւան քերտն թիւով գրաւեալ յիշատակ կը գնէ, ամէն որ տնտեսմէ մէկը կը վերցնէ: Լուսոյտին սիսեա կը գնէ, ամէն որ տնտեսմէ մէկը կը վերցնէ: Լուսոյտին որ մը երէցիկներ կը տեսնէ որ իր ամառին տէրտէրով գրաւ-

նին մէջ սխեմներ կան, անոր լաթերը լաւայէն վերջ, քանի որ ամուսինն սխեմը կը սիրէ եղեր, աւրեմ իր գրպանը լեցնելով ըսելով ամ մը սխեմ կը լեցնէ անոր լաւացուած ու շորքած կապային գրպանը:

Նայն շաբաթան տիրացու պատանի մը տէրախրոջ կը հարցնէ թէ Զատիկին քանի՞ որ մնացած է: Տէրաւերը ձեռքը գրպանը կը խոթէ, գիտնալու համար թէ քանի՞ սխեմ մնացած է գրպանը, կը տեսնէ թէ գրպանին մէջ սխեմները լաւացեր են:

— Օրհնա՛ծ տիրացու, եթէ գրպանիս մէջի սխեմներուն համբանքին նայինք, Զատիկը դաւ տաքի պիտի գոյ խոյ եթէ հաւատացեալ մողովուրդին եռուզեւոթն և պատրաստութեան նայինք քանի մը սրէն Զատիկ է, կ'ըսէ:

13. — ԳՈՅԼԵՐԷՆ ԲԶԵՏՈՒՈՂ ՈՉԵԱՐՆԵՐԸ

Հայ գիւղացիի մը սլխարներուն հօտը ցուրտ ձմեռն փոթորկոտ գիշեր մը անտառը կը մտայ, լիարենալով զամբ վերագաւնալ: Գիւղացին մտառալ՝ խնդիրը գիւղին կարգացող տէրախրոջը կը յայտնէ, և կը խնդրէ անկից սր կտրուելով գայլերուն թերանը գոցել, որ անոնք չըղկան իր անպաշտպան մնացած սլխարները:

Տէրաւերը. — ՕՐՀՆԱՅ, զնա՛ գուն տանդ հանգիստ ըրէ ես կը կտրգամ, գայլերուն թերանը կը գոցեմ, անոնք փնաս մը չեն կրնար հասցնել սլխարներուդ, կ'ըսէ:

Գիւղացին ամբողջ գիշերը չի կրնար քնանալ, առտան կունախ անտառ կը վազէ, գիշերուան փոթորիկը անցած էր, և բռնութեան տատկուշուշ քամին կեցած՝ միմայրադ հանգարած էր: Ի՛նչ տեսնէ, ամբողջ հօտը գայլերէն յօշոտած խնդգաւած ու փնտցած է: Եւզն գիւղացին լաւահառաւ կը վազէ տէրախրոջ քով և իր սլխարներուն յօշոտած և ոշնչացած ըլլալը կը պատմէ, և զայն մեղապարտ և յանցաւոր կը րոնէ գինք վատահեցնելու թէ՛ անհագ եղիր ես կը կտրգամ գայլերուն թերանները կը գոցուին, ըսելով:

Գիւղացին կ'ըսէ անոր. — ՈՏԵՐԱՊԱՊ, եթէ գուն գիս չփտահեցնէիր՝ թէ անհագ պահիք, ես ամէն վտանդ աչք տանելով, այն փոթարկին մեռնելու ալ ըլլայի դաւաճներովս, սլխարներուս պաշտպանութեան կ'երթայի, կը մարանչէի անգութ գայլերուն գէմ, կ'ըսէ:

Տէրաւերը. — Օրհնա՛ծ, ես կտրգացի, իմ պարտականութիւնս կատարեցի, սխալմամբ գայլերուն թերանները գոցելու և կապելու անդ անոնց յետոյքները գոցեր եմ. անհագ եղիր, այն գայլեր

ԱԷ. — ՏԱՊԱՆԱԲԱՐԷ ԱՂՏՈՏՈՂ ԹՈՉՈՒՆԷ

Առեւնաք Հայաստանի մէջ եկեղեցւոյ մը բակը թաղուած կը-
բանաւորի մը տապանաքարին վրայ, թաղուն մը ամէն գիշեր թա-
ռելով զայն կ'աղատակ։

Ժամկաշը թաղանին այս արարքը նայն եկեղեցւոյ առաջնորդ
Վարդապետին կ'իմացնէ, այն ալ անոր կը հրամայէ որ նայն տա-
պանաքարին վրայ իրիկունը դառալի մը գիշի գնէ։

Հետեւեալ առտու երբ ժամկաշը կը տեսնէ նայն թաղու-
նը՝ գիշին թմեր է, և գտնուած անկը թմրած մնացեր է, զայն
բանելով Վարդապետին կը քերէ։ Ան խեղճ արքեպսած թաղանը
տեսնելուն՝ կը խղճայ անոր վրայ և հետեւեալ կերպով զայն կը
յանդգմանէ. — Մի թաղան, դուն մ'ը կրօնքին կը պատկանիս,
եթէ քրիտոսեանայ ըլլայիր, կ'ակնածէիր և կրօնաւորի մը տապա-
նաքարը չէիր աղատակ, եթէ ժահմեատկան թիւքք մ'ըլլայիր,
հոն գրեւած գիշին պիտի շիմէիր, ուրեմն դուն ի՞նչ ես, միթէ
կէտիկսի՞ ես, կրօնաւորս մը։

Լուսահողի այն Վարդապետը հիմա ըլլալու էր, և տեսնէր
բայիք թիւքքերուն ազգայնամուտութիւնը և սղեմալութիւնը։

ԱԸ. — ԱԿՈՒԱՅ ՊԱՀՈՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ

Առեւնաք հայ Վարդապետին մէկը ամէն գոցած անկը կե-
րտխամով շատ քարեկամացած հայու մը տկտան քաշել տալով
իրբ անժառայ յիշատակ իր քով կը պահէ։ Որ մըն ալ դարձեալ
քաղաք մը կ'երթայ, հոն իր տկտան քաշել տալով քովը պահած
հայերէն մէկը, անոր ներգայանալով սրպիտութիւնը կը հարցնէ.
Վարդապետը զայն չի նանչնար։

— Դուն մի ես, մ'երկէ գիւ կը նանչնաս, կ'ըսէ։ Երբ ուն
տնդ խառնայ կը նեւտայ, խեղճ մորքը։

— Հայք տ'երբ, ի՞նչ շատ մտցեր ես, երկու տարի տուի
իմ մէկ տկտա քաշել տալով իրբ անժառայ յիշատակ քովդ չպա-
հեցիր, ա՛նա՛ տն մտքդն եմ ես, ըսելուն, Վարդապետը զրդանէն
տփ մը տկտաներ կը հանէ, և անոր ցոյցնելով։

— Որքնա՛ն, զատի՛, այս տկտաներդն մ'ըն է քաշող սք կա-
քենամ նանչնալ քեզ, կ'ըսէ։

Նաեւուսն տկտաներ իր գրպանին մէջ պանդ մկըր ո՛չ մկ
մտոց կը նանչնայ, և ո՛չ մկ անկեղծութիւն կը յարկ։

ԱԹ. — Հ Ո Փ Ե Ն Մ Ն

Մահմետականները Մուհարրէմ ամսուն իրենց մեռելներուն
հոգիներուն համար հայեմալ կը պատարտան, զայն տեսել ամէն

հաւատացեալ Մանժեռականին նուիրա՛նան որսաւանդանութիւնն է (սեղապ) :

Թիւրքին մէկը խաշոր աման մը հաղենալ տարաք լեցուցած , զայն հաւատացեալներու յամենեւեւ համար զացած պահուն իրեն թաղին գիւնտոյան հանային կը հանգրդրի :

— Հանա էֆենտի , սա ապուրէ՛ս կեր ե իմ ննջեցեալներու հոգիներուն համար ողսթիւ ստախարկին , առ կը պատասխանէ ամիրայի մարտաբաշխ գաւաղը տարաք ստեղծն աշորս փորս լեցուած է , կը վախճամ որ պարթի , շեմ կրնար տեսի իմ ել , ստեպն ի՛նչ ընեմ , զսան մզկիթին հաւատացեալ մարտաբաշխն ես , շեմ կրնար մերմեյ քեզ , ե գրիտիլ այս ապուրթին որհնութիւնէն : Ահա՛ կը պատկիմ գետինը , զո՛ւն տանը կենտրոն ապուրք ընթնէս վար հասկուք , մեր ուղի հան թող երթալ :

Կրօնամպարիւնը ողւ՛ս մըն է , ամեն զարտ , ամեն կրօնի մէջ , զգաւանալու է անկից :

18. — ԱԳՈՒՄԻՆ ՓՈՍՈՏ ԳԼՈՒԽԸ

Աւանգաւանամք կը պատմուի որ ողստեղ բժիշկի մը ներս կարացեր է , իր քստոս գլխուն գեղ գարման զանեղաւ համար : Բժիշկը անոր յանձնարարներ է որ անտաւ երթալ , գտնելու աշխատի ծառի ձիւղ մը որ ինքը անոր գրալ նստելով ապաստան չէ , ե զայն թող բերել իրեն , երբ անկից գեղ մը շինել գլխուն քորս կը բռնուի :

Աղստեղ ամիրայեղ , տարինեղալ , իտախտած է անտաւին մէջ , չաղտաւած մաքուր ձիւղ մը կրցած չէ զանեղ ե նեւնուանայն ներկարացեր է իմ ինչին : Այն ալ իր կարգին անոր ըսեր է . — Աւրեւն քոս գլխուդ բռնուածին համար ալ գեղ գարման չկայ , կ'ըսուի որ աղստեին գլխին քոսը անկից է , ողկեցուցաւ գարման չանի :

Այնպիս ալ աղստուած պատիւ մը գեղ գարման չանի , կրկին չի շինուի , ո՛չ գրամալ , եւ ո՛չ ալ սեւեկիւրակուն միշտկեւալ :

19. — Ո՛ՍՍԱ ԻՆԷ՛Ղ ՊԵՐԻ

Ամերթիայի Ուստը քաղաքին մէջ նարբերդի գիւղերէն թիւրք մը հալ նպարտագահուի խանութ մը կը մանէ , ե խանութպանին կը հարցնէ (փա՛ր մը) կա՞յ . խանութպանը կը հարցնէ . — որտե՛րն կը հարցնէ (փա՛ր մը) կա՞յ . խանութպանը կը հարցնէ . — Կ'աղկուտ : Թիւրքը շարքէջ նախելով բուն մը փնտռելու պէս կ'ըսէ . — Դե՛հա՛յ : խանութպանը կը հարցնէ՛ գարմեղս յինչ տեսակ բան կ'աղկուտ . սի՛նչ գիտնամ կը պատասխանէ թիւրքը , անդին ընձ

գիտեր, թիւքքեբէնը չկայ, ինչ ընեմ չեմ գիտեր: Խանութպանը հետաքրքրուելով կ'ըսէ «Ի՞նչ քանի մօտ էս»:

Թիւքքը խորհելով կը պատասխանէ «Առտա կէշ պէրի, առտա կէշ պէրի, ահա տառք պէս քան մըն էր»։ Խանութպանը վերջիւ չելով՝ «Զըլլայ սգրապէրին (երակ) ըլլայ: Ահա նիշդ անիկա, կը յարէ թիւքքը, գիտա մը ըբանի պէս: Խանութպանը չկայ ըսելով կը նամբէ թիւքքը:

Տգիւք և մանուկը ամեն բանին ալ՝ կ'ստեն ասանց հօրցումը հասկնալու:

50. — ՊԱՏՈՒՆԵԼԻԻ ՄԸ ԱՂՈՐՄԸ

Ժողովարանի մը մէջ պատուելիին մէկը ըստ սովորականին գանձանակները չախ սարկաւաղներուն կը յանձնէ մօզովաբզէն գրամ գանձելու համար:

Սարկաւաղները կարգ առ կարգ ըրէնով պնակները կը վերադարձնեն ամպինը:

Երբ երէցը կը մօտենայ ազոթքը կարգալու, կը տեսնէ որ գանձանակներուն ամէնն ալ պարսպ են, աւտի ազոթքին քանաւն էլ փոքրելով կ'ըսէ «Ենարհակալ նեք ով Տէ՛ր, որ այս գանձաւնակները երկար համարացութենէ վերջ ապահով մեզի հասան»:

Փորձաքան մեզ խոկ կրկին ազօրելու և:

51. — ԿՈՅՐ ՄՈՒՐԱՅԻԱՆԻՆ ԲԱՐԸ

Սուրբան Մահմաւ իր վարչապետին հետ անբոլիւի տաքաղով ձգտաւած Պուլայ իսպիւրը պատած պահանձ՝ զերեզմաննոցի մը մօտ կոյր մօբաղիանի մը կը հանգրայի: Ան վարչապետին կը հրամայէ որ մօբաղիակին հետ կտասի մը ընէ որ քիչ մը զուարճանան: Փահակալը կ'ըսած կը գիտէ թէ ան ի՞նչ խաղ պիտի խաղայ անոր զլխուն:

Վարչապետը ինքզինքը, կոյր մօբաղիակի մը տեղ գնելով խաբխափելով կը մօտենայ իրանի կոյր մօբաղիանին և անոր կամայունքի մը՝ անիւն գլուխդ սիրելի տրնետապիչս, քեզի զաղտնիք մը պիտի խօսիմ, քայց մէկու մը շըսես: Տուն մը մօայ մօբալու, ելլելու պահաւս սաքիտ պինդ կապոյ մը զգաւ, անմիջապէս գայն գրպանեցի անմարդաքնակ վայր մը քաշուեցայ, կապոյը քակեցի մէկը չարիւք գնդին սակի, ա՛յ մէկ պահաս գտայ»։ Կոյր մօբաղիակը այս ընելուն պէս — Ո՛ւր է կապոյդ քարեկամ, ես ալ գայն շուափեմ կ'ըսէ:

Վարչապետը հարիւր սակինոց քսակ մը կը յանձնէ անոր, կոյրը գայն տանելուն պէս, ասանց ձայն հանելու կարելի եղանին

չափ արագ խաբխափելով փախչելու էլ սկսի։ Սուլթանը այս տես-
նելով խնդալէն էլ մտքի, խնդն մուսրացիկին խաբքալաթեան
Նախանձին և ազահութեան վրայ, կեղծ կոյրը էլ կանչէ էլ պոռայ,
«Նապաստանեցայ, ո՛ւր էլ փախչիս, ես քեզ քարկածելով էլ կեց-
նեմ, եթէ ոչ, տաք քառիս, մի փախչիք» ըսելով, «Ահա քեզի քար
մը մէջքէդ կ'ըսէ, և փաքք քար մը մէջքէն էլ դարձէ, այս քարը
պատահմամբ գպաւ ըսելով, կոյր մուսրացիկը իր քայները աւելի
կ'արագացնէ։ Անն երկրորդ քար մը թեւէդ կ'ըսէ քար մըն ալ
թեւէին կառայ։ Ան փախաւուսը էլ շարունակէ։ Երրորդ քար մըն
ալ «Ան տո ալ գլխէդ» կ'ըսէ, ու փառն լսիկ մը նետելով ճիշդ
գլխէն էլ դարձէ։

Կոյր մուսրացիկը երրորդ հարուածը տեղին կըրելուն՝ համո-
զում էլ գոյացնէ թէ այս քարերը կոյրի մը պատահմամբ նետած
քարերուն չի նմանիր, ստիպուած էլ կենայ և փախցուցած քառի
իր տիրոջ էլ վերադարձնէ։ Սուլթանը՝ այս անցուդարձէն խնդա-
լէն էլ մտքի, և վարչապետին խաղցած գերը էլ զնահատէ։ Քառի
մուսրացիկին էլ Նախքէ կ'ապուպրէ որ խեղճը զայն ծախսելով
վայելէ։

«Ազանուրիւնը հերանուսարիւն է»։

52. — ՕՂԵՄՈՒԻ ՄԸ ՀԵՏԱՊԵՒՈՒԻԸ

Պէյրուսի տեղապարտի անձընեւոտ որ մը, ուղեմուլ մը էլ
հետապնդուի, ստիկանի մը կողմէն՝ որ զայն քանա առաջնորդէ։
Սակայն անէրեւը այնչափ սաստիկ էլ տեղայ որ ստիկանը, և թէ
ուղեմուլը, էլ թրջուին, խխաւ էլ դառնան, և թէ յորցաւա անն-
քեւի չուրը պողոտան այնպէս մը կ'ուզէ որ կարծես ալիկան լին
մ'ըլլար։ Ստիկանը պողոտային մէկ կողմը պատին կաթնած անն-
քեւէն ինքզինքը պաշտպանելու աշխատած պահուն՝ ուղեմուլը պո-
ղոտային միւս կողմէն ստիկանին հասցէին քարձրածայն լուսանք-
ներ էլ տեղեկացնէ շարունակ։

— «Միմար, ինչ էլ հետապնդես զիս, այս կողմը այժմ
ծովային Նախարարութեան էլ պատկանի, քուն ըլլալով փոքր
պաշտօնեայ մը ցածաքային Նախարարութեան, իրաւունք չունիս
զիս նկնելու, տեղդ լաւ է, կեցիք հոն, չուրը անցնելու իրաւունք
չունիս, եթէ անցնիս սահմանը, այս անգամ ես էլ անքրակալեմ
քեզ, էլ պոռայ։

Ողիւ մղվիւնը առիւծ կը պարծնէ, ուզածը խափ կուտայ։

53. — ՀԱՐՄԱՐԱՐԱՐ ՀԱՐՄՅՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ունեւոր թիւք մը, իր պահանջիք սկեզրամ հարսու-
թիւնը էլ պահէ եղեր զերեզմանացի մը մէջ մասնաւոր չինել

տաւած տաղանաքարի մը ներքեւ : Վարդեապետի հրեայ մը կը նկատէ այս թիւերքին որքա՛ն գերեզմաննայ մը յանդիմանի աշխարհա-
թիւանք : Ար մը գերեզմանաքարերուն մէջէնդ կնկտան թիւերքին
գրամը պահան ակզը կը անանէ : Անոր գերեզմաննայէն բանաւե-
լով գեւ իր տա՛նը շահաւան հրեան պահեստի յարս սեղինները իր
տեղէն կը դերցնէ, և տաղանաքարին վրայ իսպար գերեզմով թիւեր-
քին հասկնալիք լեզուովը անկեալ գտնելու համար, այլ յարեաւն կը
գրէ, ասանց տաղաքարաթիւանը գնելու :

Կարգս ինչ որ լին, միշտ դաւանի կողմը խառնելու չէ՛, այլ
միասնական կողմն ալ : Եւս գիտեմ ըստդ միշտ կը սխալի :

54. — ԱՄԵՐԻԿԱՆԻ ՓԱՐԱԶՐԸ :

Ամերիկա տարրերեանդաթիւանց երկիր է և ըստեւն է : Դաս
չխառն է և չուն ամէն ինչ ծայրայեղութիւնն պարզ է և ժառանգաբ-
եւտար, նորածնութիւնը, ամուսնախանութիւնը, ակեմաթութիւնը, ա-
յաասութիւնը, կրօնամոլութիւնը, եւայլն :

Ամերիկացի քաղաքի մը՝ որ մը քաղաքի նիւթ կ'ընտրէ
սէպին Սուրբին Գորտապրին : Ինչը բեմբոսաց անաւանի քաղաքի
մը՝ քաղաքութիւնը մայրաքաղաքին մաքին մէջ աւելի գործնական
կերպով ապաւարելու համար կը իսրիկ որ քաղաքան պահանքն եկե-
ղեցեայ տանիքէն ապանի մը թողաւի :

Աւստի մամկունին կ'ապաքնէ որ ապանի մ, գնէ, Կիրակի
սըր իր քաղաքան պահանքն պայն եկեղեցեայ տանիքին պատահանէն
նեքս մայրաքաղաքին մէջ նեւան : Սեպին քաղաքի մամկունին չի
յապարհըր թէ ինչու ապանի մը կ'աւել, և թէ ինչ նպատակաւ,
մայրաքաղաքին մէջ թողնելու :

Ինչպէ՛ս աղէտ մամկունը տարաբանան սըր ապանի մը գտնելով
գնելու կը մտնայ, Կիրակի սըն ալ եկեղեցեայ տաղանաքութեամբ
գրողան ըլլալուն ապանի մը չի կրնար գտնել : Քաղաքին քաղաքի
սխաւն պահանքն յանձնատութիւնը միայն կ'ընտրէ, հաս հուն կը նայի,
ապանի չի կրնար գտնել, կատարի մը մայր կը գտնէ, գոյն աս-
նելով եկեղեցեայ տանիքը ելան քաղաքին խառն պահանքն տնկից
նայն կուտայ : — «Պատահելի ապանի չկրցայ գտնել, կատարի մայր
մը գտայ, տնկից նեւան՝ մայրաքաղաքին մէջ : . . . » :

Պատահելին աւելի չխառնատնկելու համար, կը ստիպուի
քաղաքը վայրկեան մը գաղթելուն, և բոն թէ — սե՛մ մամկուն
կատարին մայր հան ձգէ, գտն խառ պարտականութեանց պարիք
թէ իրն :

Ի՞նչ պէ՛տի ու մանակի մը պարտականութիւն կատարել : Եւ
սղիւ, զո՛ւ բացաւ, որ նովան լըր, բնելով յաւախտի չըլլաւ :

75.— ԵՐԿՈՒ ԷՆԵՐՄԷ

Պիւղապի մը երկու էլ սնէր, զորս ինքը մեծցուցեր էր։ Ասանկ մը վերջ գտնուի կը ծախէ։ Անանցմէ մէկը կը գնէ մեծա-
հարստս գահաւսական մը, զայն կը համեռնէ, բերանը սանն կը
ցնէ, տանէն գահաւսանոցը երթալու համար անոր վրան կը հեծնէ։
Իրեն ծառայող սպասաւորը, իշտն այ հոգ կը տանի, տաքուկ ա-
խտի մը մէջ պահեցնելով, անոր պէտք եղած հոգածութիւնը չի
խնայիր կերտելու մին, և դարձանումին համար։

Երկրորդ էլը կը գնէ քաղաքապետութեան աւելածունքին
մէկը, սրան ստացած ամսաթուղիք անշունչ գտնուի մը կ'ըլլայ,
հոգիս ինքզինքը և իր բնատնիքը աղբիւնելու շափ։ Ան իր
ցնած իշտն պէտք եղած խնամքը և հոգածութիւնը չի կրնար տա-
նիլ, աւտի իշտից սը մը կուշտ ո'ր մը անթի կեանք մը կը քաշ-
քըչէ, աղանդներու մէջէն թափթփուկ կանաչեցնելով փոքր
կշտացնելով։

Որ մը այս երկու էլերը իրարու կը հանցիպին, հին օրերու
լնկերներ՝ որացու խառնեցութիւն մը կ'աւնենան։ Վահագնա-
նին էլը իր հանգստաւէտ կեանքին վրայ կը խտի և ինքզինքը
բարեբախտ կը սեղէ։ Իսկ աղանաւորին քով կ'ըսողը զայն մտիկ
ընելէ վերջ կը յարէ, չիէն ևս քու կուշտ և հանգստաւէտ կեանքը
չունիմ թէն անթիին եմ բայց կառավարական պաշտանեայ մըն եմ։
Քաղաքապետութեան աղանաւոր կտուքը կը քաշեմ, որով քու
վրայ առաւելութիւն մը տնիմ, ո'չ թէ ևս քու կեանքիդ վրայ
նախանձելու եմ, այլ գտն պէտք է նախանձիւ իմ վրասն կ'ըսէ։

Հաս մը մարդիկ անմեական առանիմ և կտուղաբուն չեն
անկնուս, բայց կառավարական գուսը գնապան մը լլղղկուն կը
յախառան և մեծ պափա կը սեղեն զայն։ Աշխարհիս վրայ զմբախ
և այն մարդը առ ամսականով կ'ախափ, անմեական իմնապան
սպաս գրադում մը չունի։

76.— ԵՄԵ ՊԵՐԵՋՄԱՆԷ

Պէկթաշի աղանաւոր լէյն մը իր ստակած շան վրայ յիւրիմ
մը կը կառուցանէ։

Իւրքը կառավարական պատուար մը շան մը վրայ գերեզ-
ման յինել ըստ որին և հեղանքանական արտոյր համարելով Պէկ-
թաշի լէյնը քափը կանչել կուտայ, և զայն անպատու հանելով
պատմել կ'ուզէ։ Պէկթաշի լէյնը տակի նարդիկ մէկը, հետեւեայ
կերպով այս իմնկատ խնդրին մէջէն ազատուի կը խորհի։

Վրան գերեզման յիւսած շանն զամփո մըն էր՝ քան

տարի իմ հօտիս պահապան հաւատարիմ պաշտպանը եղաւ: Ամէն տարի երբ պայլերը կը յարնակէին ոչխարներու վրայ, իմ այս հաւատարիմ շունս կեանքը վտանգի ենթարկելով՝ միշտ զայլերը փախցուց և ոչխարներէն մէկուն քիթին արխանելուն տալիս շտաւաւ: Ամէն տարի զպայլերէն ազատուող ոչխարներէն առաջ հաւաք շունիս կը նստիլիւն և իր հաշւայն հօտիս մէջ կը պահէի, մինչև որ ինքը մեռաւ, իր ոչխարները տարաւէ տարի բազմամտալով անանց թիւը հազարի հասաւ:

Շունս մեռած պահան կտակեց որ հազար ոչխարին հինգ հարիւրը ձեռքի՝ մամանակուան թիւը ք զատաւարին, երկու հարիւր յիտունը ազգասներուն, և երկու հարիւր յիտունին փախարժէքափն ալ իր գերեզմանին վրայ շիրիմ մը կանգնել արտել:

Դատաւորը մօրաւքը ձեռքին մէջ առած շոյելով «Վա՛յ միւսկարէք վա՛յն, «Վա՛յ» սքնած վա՛յն կը բացականչէ, և ապա առաջ խելացի շանը ինչէ՞ն մեռաւ» ըսելով Պէկիթաշին կը հարցնէ: Նայն պահան գատաւօրը քիտախոտ քաշած կ'ըլլայ և աստիկ կը փռնդաայ, քիթին և րերին շտերնը քիտախոտին գեղին ազատաւթեամբ իրարու կը խառնուին:

Պէկիթաշին յիմ շունս տա քիթիդ շտերին պէս գեփ գեղին փորը քշելով մեռաւ» կ'ըսէ:

Դատաւորը իր շանուն համար այս ծանր ակնարկութիւնն ալ չհաղցածի կուզայ, և Նէյթին կը հրամայէ որ այն հինգ հարիւր ոչխարը մամ առաջ իրեն բերէ, երբ Պէկիթաշի շէյիւր գուրս կ'ընէ, գատաւօրը անոր ետեւէն վազելով. «Ո՛վ շէյիս, ըստ սրբնի ազգասներուն համար կտակուած երկու հարիւր յիտուն ոչխարն ալ ինն մասանց կ'իյնայ, միւսներուն հետ անոնք ալ ինն բերս, ըսելուն, շէյիւր ետ գառնալով՝ «Շտա լաւ 750 ոչխարը քեզի բերեմ, իրք շանս մասանցորդը, բայց դուն առաջ հաստատէ և փառաւ թէ գուն իմ շանըս ի՞նչը կ'ըլլաւ...», կ'ըսէ և իր նամբան կը շտրանակէ, աւանց իր ետեւը նայելու:

Ազանուրիւնը մտադուս աղիկըր փեկցնող և ևողին սպաննող գեռ ունկաւորիւն մըն և, որ ևերակային ևողեկան կուրա բեռն և մանուան պատնուս կ'ըլլայ:

57. — ՀՈՎԻԹԻԻՆ ՆՈՒԵՐԸ ԹԻԻՐԲ ԴԱՏԱԻՐՈՒՆ

Հովիւ մը երազին մէջ կը տեսնէ որ զպայլեր կը յարնակին իր ոչխարներուն հօտին վրայ. իր գամ փռները տանն մը կէ մարտընչին, բայց զպայլերը թէ թիւով շատ և թէ անթաթեկնէ կտաղած, քունն կերտով կը յարնակին. հովիւին շունները վախնալով, ամէն մէկը մէկ կտգով փախչելով կը պահաւորին: Ան մէյնըն ալ կը տես-

նէ որ նոյն քաղաքին թիւքք գոտաւորը կը յարձակի կատարած գոյ-
րի գազանի մը պէս գալլերուն վրայ, այս և այն կողմ մէկկիկ մէ-
կիկ կը սպաննէ, և քնացածն ալ իր կատարած գիրքը տնոնելով կը
վախճան և կը փախչին:

Հովիւը առտան արիւն քրտինքներու մէջ հարստափած կ'ար-
թըննայ, և շնորհակալ կ'ըլլայ որ տնտանը երազ մըն էր: Բայց
այնչափ կ'աղղղուի միամիտ հովիւը տեսած երազէն որ գոտաւո-
րին ըրած աղէկաւթեան համար իր հօտին յարիքներէն տնոք նը-
ւերներ տանիլ կ'որոշէ: Փանի մը քաշ կորտոյ. պանիր, մածուն
և թեւ մը ուտելիքներ իր իշան ընտցւեցած՝ գոտաւորին կը առ-
նի: Երբ գոտաւորը իրեն ընտանի նաւերին պատնասը կը հարցնէ,
հովիւը ուրախ դուարի իր երազը կը պատմէ, առանց մասնաւոր
իր հօտը գալլերէն զերծ պահելու համար շտեներուն չկրցածը
պատաւարման գոտաւորին ընելը. գալլերը բզկտելը. իր վայրաց
նոյաւածքով զանանք փախցնելը, և իրք արմանի վարնք՝ հովիւը
կը խնդրէ գոտաւորին որ իր ընքած նաւերները ընդունի:

Թէն գոտաւորը պարզամիտ հովիւին արտայայտւելնէն
շատ կը ջգայնանայ, և գոյն իր ներկայութենէն փնտիւ կ'աւզէ,
բայց իրեն եկած թեւ մը նաւերը նկատի առնելով, մօրուքը նեղ-
քը տաւ, զորաւոր ունէ՛ր մմ...» մը ըսելով վայրայթը ներսը խեղ-
ցել և համ ընքել կը փորնէ:

— Դատաւորը շատ քաջ և համարձակ է եղեր, կը յորէ
հովիւը, իմ շուն՝ թեւ ալ համարձակ որ շտեներու չկրցածը ինքը
զուտ հանց. գալլերը բզկտելով և յռտելով, և քեւ քարկու-
թիւնը իշած չըլլալով կ'ըմ մ ըսելով իր վայրայթը կը յայտնէ կ'ըսէ:

Մոլորոքային տաւը կ'ըսէ. «Կաւտուր երբ զոնկն մանկ,
արդարու թիւք պառնանեն կը փախչի»:

58. — ԱՆՊԱՐԿԵՆՏ ԱՄՈՒՍԻՆԸ

Դամապոսի մէջ քրիտանեայ Աբար հորուստի մը գաւազը
ամուրի եղած տակն, անպարկեշտ կեանք մը կ'անցընէ, պարտ-
սքաններու մէջ արգիստ կիներու հետ պարելով և յղիքը կեանք
մը ըմբռնելով:

Երիտասարդին ծնողքը գոյն կ'ամուսնացնեն համեստ ըն-
տանիքի մը կրթեալ մէկ աղջկան հետ, յաւալով թէ իր մօլու-
թիւնները կը թաւա, և կը զգաստանայ, իր նորապսակ աղիկերը կը
տնդեկանայ որ իր ամուսինը Աբալլո սքանաւն-պարտաւոր յանա-
խելով, արգիստներով իր առաջնան խնէլ կեանքը կը շարունա-
կէ, տաւը ուն կուգայ, ամբողջ գիշերները գութը կ'անցնէ, և

գրամեկերը կը մտնէ յամօղտաւ: Արին մէկը այս երկու պժուները կը համաձայնին միասին Արայր պարսորահը Էրթնայ, իրարու կը խոտանան սր սեբիշներուն հետ պիտի շտարեն, այլ իրարու հետ միայն, և մամանոյ անցնելով պիտի վերագտանան իրենց տանը: Ասեն մը երկու ամառներէն կը պարեն, սեբիշներուն պարելը կը գիտեն, և կը գուտրնանան: Մինչև հոս լաւ է եկաւ տեսնել մարդը որ տեղւոյն որդիասնեբուն հետ մտնումացած, տնցելային անոնց հետ սեբա յարարեբաւթ խններ մշակած՝ և անոնք ալ անամոթ, չկախ, անփոփանկտաւ որարածներ, առանց նկատի առնելու, ամառնոյնը պիտի նստայ գեւատի տիկնոջ հոգեկան վիճակը, և ամառնոյն հանգիւղ ունեցած սէրը և նախանձախնայրութիւնը, անոնք կ'առաջարկեն նորապահ երիտասարդին սր իրենց հետ պարէ, կուրծք կուրծքի, և շունչ շունչի տաւած՝ սիրով, խննիւղով, խոյատւով:

Փորձութիւնը մեծ էր երիտասարդին, ի հաճայ իր նորապահ հարսին տաւած խոտաւումին թէ ՎԱԵՐԻՆԵՐԱՆ հետ պիտի շտարեն, ան՝ անպատ մը իր տիկնոջ երեսը կը նայի, բայց վերջապէս յաղթուած իր հաճոյսէք՝ կիրքէն, կը սկսի պարել որդիատաներուն հետ, անշուշտ անոնց խմիչքի ծախսը անխնայ շաշիկով, և իր գլուխն ալ ալքալէն տաքցած իր սիրելի տիկնոջ մէկ կողմ կը թաղու, լքուած:

Երիտասարդուհի տիկնոջ իր ամառնոյն այս անպարկեշտ և խոտանագրուած վիճակը անտնելով ամբողջ սրտին տրեւել տնցած մը գլուխը կը խաւէ, գէմքը երբեմն գեփ գեղին կ'ըլլայ, երբեմն ալ կոս կորսն իր կրակներու մէջ երեսները կ'այրին կը մոկին:

Երկու ամառներ իրիկները ուշ առնն պարսորահն գուրս կ'ելլեն տան երթալու համար: Համետա տիկնոջ այն տատինան զայրացած կ'ըլլայ իր ամառնոյն անպարկեշտ վարմանքէն որ տան երթալով ան իր զայրոյթը յայտնելու անամբեր, երբ Արայր պարսորահն գուրս կ'ելլեն, գրան առջի պոպոտային միայ, ան իր արայրապատ պայտասիւղ ամառնոյն գէմքին հարուած հարուածի կ'իջնեն, անոր երեսը կը վիրաւորուի և քիթին բերնն արիւն կը հասի ճամբէն անցնող երիտասարդներ շատ գոռաւորու գանոնք կը դառնն գիրաք յաշտակէ: Արովհետեւ այդպէն իր գլուխը տաքցած մարդն ալ իր կուս անաքերով իր փոփկատան տիկնոջ երեսները անխնայ կը հարուածէ որչի թաթկեով:

Պարսորահներ և խաղամուսրեան վայրեր մաղկալին քնկեաքեան բարոյապա վարսարոյման կեդրոններ են: Շու մը քնանկնկեան կիսապա և բարոյապա անկումին և փնայման զրկաւոր պահուր այս անբարոյապալի վայրեր եղած են:

ՏԾ — ՀԱՅԲՈՒՆ ԻՌԱԲԻՉԸ

Դպրոցական պատանի մը, հաղիւ. 16 տարեկան, քանքրան ազաւամազը անխելոս համար, սկսելէ կոխով փայլուն անելի մը կը գնէ։ Այս գալոցականին մեղքը իրենց փարսքանի գործերը կարգադրելու համար ամբուն հզանակին ղէկբանէն շարս մամ հետաւելովն գիւղը կ'ըլլին։ Հանտանց գիւղն էն, որանք ալդեա տանեկաւ մտակը պապ աղբիւրի մը տէրն կից, մտաւրաւ նիւղերէն շինուած խրոխիմներու մէջ կը բնակին ամբողջ ամբուն ընթացքին։

Երեսուն տարեկան ղէկբանցի խրաջաւ երիտասարդ մըն ալ նոյն գիւղը եկան, ալդի մը խաղաղները վարձած, հան առանձին հիւղակի մը մէջ կը բնակի, ալդիին խաղաղները կը պահէ մինչեւ ալդեաւթը, ան ամէն առաւաստ ե իրիկան եկեղեցական երգեր, մեղեդիներ կ'երգէ։ Մտաւրցի գալոցական պատանին ալ կը բարեկամանայ անոր հետ, շատ անգամ միասին կ'երգեն եւ մամանակ կ'անցնեն։

Ոգտաւաւ ամասն շաբաթ որ մը կը լուսի որ Տէր Նշուն առնաւով քահանայ մը եկած է հան, հետեւեալ որ, կրքակի տատան եկեղեցական արարադաւթիւն պիտի կատարէ ե քարաղելով գիւղացիները հոգեւարարէն պիտի միխիմարէ։

Պատանին, շաբաթ որը յետինքին իր անելիովը քանքրան ազաւամազը կ'անխել, իր բարեկամ ղէկբանցի երիտասարդը, անելիին փայլէն հրապարակած, պատանիէ՝ կը խնդրէ որ իր մորաւքն ու գլխուն մ'աչն ալ անխել։ Պատանին կ'առարկէ թէ ինքը մորաւք անխել չի գիտեր ե թէ իր անելին փայլուն է քայց լաթ։ Երիտասարդը կը պնդէ որ ինչ ալ ըլլայ յամար է, պէտք է անխել։

Պատանին կը սկսի պապ իւրով անոր մորաւքը անխել։ Երիտասարդին երես երեսին վրայ առանձինն ղէրքեր կը բացուին, կզակէն վար արիւնը իւրի պէս կը հոսի։ Բամբակ չկայ արիւնը կեցնելու։ Վերջապէս երեսուն տարեւան ազաւա վերմակի մը քաւպակը կը գտնեն, կը քաշեն վրան կը կոխեն նորեն շեն կընար վերքերան արիւնը կիցնել։ ղէկբանցի երիտասարդը երեսին վերքերան մարմոքին կը տախ, ե կը խնդրէ պատանիէն որ իր գլուխն ալ անխել։ Ահա փորձանքին մեծը։

Պատանին իր համբակութիւնը ե անկարողութիւնը խառտու գտնելով անոր գլուխն ալ անխելէն բոլորովին կը հրամարի առարկելով թէ գեմքին տանձինն ղէրք բացաւ եթէ գլուխն ալ անխելք յիտան վերքեր ալ պիտի բացուին ե թէ ինք անունը տեսքին շէր կրնար համարաբել։

ղէկբանցի երիտասարդը կը պնդէ թէ ինչ որ ալ ըլլայ զըլաթը պէտք է անխել քանի որ երեսը անխում է։

Պատանին անոր գլխին ալ կ'ածխէլէ քսանը հինգ անգ խա-
րանկ վերքեր բռնալով և ամէն մէկ կտրուածքին վրայ ողորտ
բամբակը առաւ առաւ կոխելով:

Հետեւեալ որը կիրակի է, արեւածային հիւզակի մը մէջ
տէրտէրը ժամերգութեան կը սկսի: Զէյթանցի երիտասարդը և
Մարտիկի պատանին ճէշը զի քաղուած փոխասացութեան կը սկսին:
Երկուսն հաւատացեալ գիւղացիները խնամած են կ'ազոթեն և ժա-
մերգութիւնը մտիկ կ'ընեն: Մէյ մըն ալ փախ կարգացող պատա-
նին գլուխը կը վերցնէ և կը տեսնէ առաւան զեփեռէն Զէյթան-
ցի երիտասարդին գլխուն վերքին բամպակները մէյ մէկ սառա-
նաներ կտրած թե առած կը խաղան անգագոր: Պատանին անոնց
շարժումները տեսնելուն, չի կրնար զսպել ինքզինքը. խնդալէն
կը մարի, ճէրտէրը քանի մը անգամ կը յանգիմանէ:

— Տիրացու, ժամասացութիւնը մի խանդարեր ինքզինքդ
զսպէ. որո՞ւն կը խախտ Պատանիները անդամ մը որ խնդալու
սկսին, շեն կրնար իրենք գիտենք զսպել: Վերջապէս տէրտէրը
փոխասացութենէ կը զազրեցնէ դայն, ինքը անոր տեղ երիտա-
սարդին հետ կը կարգայ:

Պատանին ամսթէն մոզոգութիւն մէջ ծանկի եկած և գե-
տինը ծած իր խնդուքը չի կրնար բռնել, մէկէն կը պսոթկայ,
և կ'ելլէ իրենթէն գուրս կը փախչի:

Արեւազալի ժամերգութենէն վերջ տէրտէրը Զէյթանի գա-
ւառաբարբառով հանկուղի աղուսը քարոզ մըն ալ կը խօսի, գիւ-
ղացիք կը մխրթարուն գոհ մնան: Կէտորին գիւղապետը նոյն սե-
ղանով մը տէրտէրը կը հիւքատիրէ և կը մեծտրէ:

66. — ԱՅՆԹԱՊՏԻ ԹԻԻԲԻ ԱԻԱԳԱՆԻՆ

Օր մը Այնթապի մէջ տեղւոյն տէրերը աղաները ճիւղտե-
րիւ Իւլիմաները, կրտսակները Թաւիթ պէյին հիւրանացը կ'
հաւաքուին: Մեծ տէյը կը հրամայէ որ իր ողորտաւորներէն մէկը
հայ խիկար Ապաղան կանչէ. գիտենք այն իրիկուն գաւառնացիս
իբ որտարանաթեամբ և կատակներովը:

Դեռ ան չեկած, տէյը ներկաներէն կը խնդրէ, որ Ապաղան
գալու տեսն անոր բարեւը շտանեն, տեսնելու համար թէ խեղ-
կատակը այն պարագային թ'նչ պիտի ընէ:

Ապաղան գիւլերուան աչ տեսն կաւ դայ կը ներկայանայ պե-
յին հիւրանացը, և կը տեսնէ որ քաղաքին բոլոր թիւրք տապա-
նին հոն համախմբուած են: Ան որտէն ներս մտած չ'մտած
պաշտօնապէս խոնարհելով ճիւղի իրիկուն ձեզ տէրեր աղաներ և

հոնաներ կ'ըսէ: « Գատասխանող չի պահուիր, ամէնքը քիթերնին գէպի վար ձուած երեսն անգամ չեն նայիր: Երկրորդ անգամ «Մարհապա պէյեր, ազաներ, հոնաներ» կ'ըսէ: Կրկին նայն առաջ չըլլաւ: Երրորդ անգամ զՍէկլամն արէյքաւ: Եկ'ըսէ: Չայն առաջ չըլլաւ: »

Ապագան խնդիրը կը հասկնայ, նա քիթին առկէն ինքնիքն մերթմերթաւով. — Բանի որ այս հիւրանոցին մէջ մարդ չկայ եղբ, ինչպէս պէյը գիտ հաս կանչել տաւած է գիշերուան անոյ: Քառնէս արթնցնելով կ'ըսէ և կը սկսի գզեւտները հանել, և մերկանալ, որ մերկ պահի քնանոյ գորգին վրայ, շապիկը շապիկներէն հանելու չի մնար, ներկաները քրքիլ մըն է կը բարձրացնեն և խ'գալեն կը մարին: »

Թահիր Պէյ.— Ապագա, չե՞ս ամէնար այսչափ պատառաւոր հիւրերուն քով մերկանալու: »

Ապագան.— Սիրելի պէյա, մարդ չկայ կարծեցի, այս ներկաները մարդեր ըլլային՝ քարեւս կ'առնէին, սեւտի քանի որ հիմայ կը խոսին կը խնդան, առաջ մարդկութիւննին գոթա գացած էր, իրենց՝ խրատելու չէր ներկայ էր, հիմա վերադարձեր է, սեւտի եւ ալ ամօթ գզաւով անոնց ներկայութիւնէն գզեւտներս կը հագնիմ կ'ըսէ: Այ կը սկսի իր կատակարանութիւններուն: »

Ներկաներուն ամէն մէկ հարցումին՝ յարմարացոյն իր կնոյ քոյց չչաւցնող սրբաւնութիւններէ վը գիրենք կը խնդացնէ: Մինչեւ գիշերուան սեւ տունը մոզովականներուն բերկրանքին աւ հրնաւանքին առարկան Ապագա հայուն սրբաւնութիւնները կ'ըլլան, և Թահիր պէյ գայն գրամական նոխ նոսէքներով կը վարձաւորէ, քանի որ իր հիւրերը ուրախ և շէշաղ պահեց կատակներովը: »

« Առաւելախօսութիւնը սոկոսներ կը զիտցնէ, եւ հազիմ կը հրնաւանքն: »

61. — ՄՈԶԻԿԱ ԱՌԱՔԵԼԸ

Օր մը Պոնուպիկ Մօզիկ Առաքելը Տառուր անուն մէկուն հետ, Պոնուպիկ երկու ժամ հեռու Սաւաթը ըստած կրկնը ոչխար դաղնալու կ'երթան, անկից կ'անցնէին Սիւրիայ քաղաք արձաններուն և ոչխարներուն հատերը: Ինք խորամանկութեամբ կ'երթայ թիւրք հովիւին քով, և իրր քարեկամական յարգանք տնոր կուտայ քիչ շատ շատ իշ, թուղ, ընկոյզ, և սերի քաղցրեղէններ: . . . Երբ պատմը շատ իշ, թուղ, ընկոյզ, և սերի քաղցրեղէնները կը վերջանան, հովիւը կ'ըսէ.— Բարեկամ Առաքել տաղ մը (թիւրքեր) կանչէ որ մօտիկ ընեմ: »

Եկաւ տես որ նոյն պահուն Տառուրին գլուխը Առաքելին աչքին կը հանդիպի, Առաքելը կ'ըսէ.— Բարեկամ սեղանդ ալ

թիւքքիւ թող ըլլայ, սահայն եւ թիւքքերէն տալ չեմ գիտեր,
նայերէն աշուգահան տալ մը կանչեմ . . . :

Վերջապէս հովիւք կը հաւանի, կը սիրի անաշուղեններէն աւ-
տելն ու իր անկեղծ քարեկամին տաղը մահիկ ընել :

Ձեթունի գաւառաբարբառով :

Յո՛ւ զնա Տառաւր ցած զնա

Գեօրքից ձերք կօ կըրգըննա

Խաւար գմակ կեռ եզջիւրնաւն,

Քէշէ, քէշէ առ զնա .

Ազգիս քարեկամս ապրիս մաշտլլան ս'ըլափ ալ անաշ ձայն
աւնիս եզեր, շարունակէ քարեկամ շարունակէ :

Ըսանա հէյր երկաւ տա՛նիս,

Քիչ մը ցածցու իրկէն պոյրից

Դահան մահան անկէն միտա,

Կէնն խաւարնան քէշէ զնա .

Հէրիֆը զեռ ըրահոթ է,

Անգագանից գիծօր զօթ է,

Հիչ մի վաթի քէշէ զնա :

Գէնից պէնից տան խաղըցիք :

Էզը ձրօ մօալը կեցիք,

Էռ շքնդալը նամքօք հանիթ,

Քիչ մը սանկրօ խէշից կլլիթ . . . :

Թարգմանութիւն :

Յո՛ւ զնա Տառաւր ցած զնա

Գլխարկից ձայրը կ'երեւայ,

Խաւար գմակ ձաւռ եզջիւրններէն

Քաշէ քաշէ առ զնա :

Չամիչ տաւր ինքը կ'աւաւ

Դառսեմ գոշուժը բալոր սաւա է,

Էսր ձորը քովի մօտ է,

Ուրքերը կապէ, նեւէ զնա . . . :

Աղէկ նայէ երկաւ կողմից

Քիչ մը ցածցուք երկայն պոյրից

Մերթին մերթին աղանջ մի տար,

Մտազաւ խաւարներէն քէշէ զնա :

Մարդը զեռ հոս հանդիստ է

Գլուխից բաց թեւից սօթաւ,

Անդիի կողմից գժուար խորշ է :

Երբեք մի վաթնար քաշէ զնա :

Աքաղ, արաղ տան հեռացիք

Այդ եւեռքին բլրակին վրայ կեցիր,

Այս շուները համբայ հանեմ

Բիւ մը վերջին ալ քովդ կ'ելլեմ . . .

Հսկիւք շատ զոհ կը մնայ այս ազնիւ բարեկամէն, անոր քիւ մը բաւազ և գաւառիկ մը կը նստիլքէ, խոստանալով նաև յաջորդ տարին ազուսթ իսկ մը: Այսպէս սիրալիկը մնաք բարոյներով կը բաժնուին երկու անկեղծ բարեկամները իրարմէ:

62.— ՀԻՒԱՆԴ ԿԻՆԸ:

1910ին Քիլիսի մօտ Բիւրտ Տաղը կոչուած շրջանակէն Բիւրտ գիւղապետի մը կիկնը կը հիւանդանայ, որէ որ կը հիւանի հայ ու մայ կ'ըլլայ, ամուսինը զայն Այնթապ՝ Ամերթիկեան Միտանարտիւան հիւանդանոցը կը տանի և այն ատենուան բժշկապետը, հարպիկ վիրաբույժ Եւթըրտի կը ներկայացնէ, որ զայն քննէ և կարելի գարժուեալ մը տայ:

Բժշկապետը կիկնը քննելէ ետք, ներքին հիւանդութեան մը պատճառաւ, վիրաբուժական գործողութեան մը և խնամուելու համար ալ տասներկնեղ որ հիւանդանոց պահելու տէրքը կը տեսնէ:

Գիւղապետը կը հարցնէ ի՞նչ թիւլ ծախս կը պահանջէ:

Տօքթը.— Գործողութեան, և տասներկնեղ որ հիւանդանոց պահելու ծախս ընդամենը հինգ համ. սակեցքում վնասելու էք միայն, կը պատասխանէ:

Բիւրտ գիւղապետը.— Լո, տօքթօր, դուք ի՞նչ կ'ըսես, այս կիկն ըստեան ապրանքին գինը ի՞նչ է որ դուք այսչափ շատ գրամ կը պահանջես, այս հինգամ, ձերացած և հիւանդացած կնոջն դուք մտնում ին համար: Երկու սակի ծախսելուս տակի երեսասարգ, տակի առոյգ և քաջասպի կիկն մը կրնամ բերել տալու: Մախի մի ենթարկեր և գործողութիւն մի ընել, եթէ ուզէ թող մեանի, նորը կու գայ, կ'ըսէ և հիւանդ կիկնը ասնելով կը վերադառնայ նորը գիւղը: Միւլգես գիւղապետը եօթանասուն տարեկան ձերուկ մը կ'ըլլայ:

Ահեւիլի բարբառս ազգերուն րնտնեկան քմբոմուր և իրենց կենակից կնոջ համդեպ ունեցած վերաբերումին մեկ պատկերն է այս իրական գուապը:

63.— ՁԻՆԵՐԻ ԶՅԻ ՀԱՆԷՍՆԵՑ ՎԱՐԴԱՎԱՐԸ:

Ձանուզցի Հանէսնեց Վարդավառը պատերազմի մէջ 33 թիւք կը սպաննէ.— Ի՞նչպէս կրցոր այսչափ թիւք սպաննել, նա իր կարգին կը պատասխանէ.— Ի՞նչպէս թիւքերը առանց

խղճահարուելու Մահամմէտին սիրոյն և անոր անսնոգը, մեր ազգիկները կը փայցնեն, մեր կեները կ'արեւանդեն և մեր երկտառարգները կը շարգեն անխնայ:

Ո՛ն մեղաւոր, և ազատ մարդ մըն եմ, չեմ կրնար մեր Փրկիչը՝ Յիսուս Փրիտասի սիրոյն մատաղ մը ընել: Դանկ մեզ շարգող թիւրքերէն, իմ փրկիչս՝ Պրիտասին տաքիքին թխովք թիւրք մատաղ ըրի, որպէս զի Ան մեղքերուս թաղաթխն ատյ և զիս իր լոյս արքայութեան արժանի ընէ» կ'ըսէ:

64. — ՈՒԼՏԱԻՈՐ ԶԼՅՈՒՆՆԻՆ

Զէյթանցիին մեկը, երեսուցէմ տխտի կ'երթայ, սուրբ տեղիքը կ'այցնէ և իր ախաւը կը կատարէ: Սուրբ Գերեզմանին հարաւարեւելեան կողմը, Գաղսթայի հայոց բաժնի խորանին վրայի խաչելութեան պատկերին առջևը ննջադրած՝ շատ յազուած կ'աղաթէ:

Ճէր Յիսուս Փրկիչս, դաւն շատ մեծ սխալ մը ըրած ես ինքզինքդ այս ազատ երեսներուն նեւքը յանձնելուդ, որոնք զէշ կերպով քեզ չարչարած և ցած բռնքի մը վրայ խաչած են:

Ա՛խ մեր երկիրը զայիս, մենք Զէյթանցիքս աւելի լաւ կը չարարէինք քեզ, մեր Զէյթանի Պէրիտ լերան ամենաբարձր գագաթին վրայ կը խաչէինք քեզ որ շատ եզտուած էր, քրտինքդ աւելի շատ կը չարխանար, կը հանդստանայիր, փոխանակ յեղի քաջախով խաւն լեզի՝ Երամցնելու, մեր պազ աչքիւրէն զաւլայ զաւաթ մը ոտս շուք կը խմցնէինք, որ չարչարանքի պահագ խաչին վրայ սիրազ պաղչակէր: Ա՛խ ալ աւելի Պէրիտի հոտաւա ծաղկներովը զերեզմանդ կը պննայարգէինք, և այն լերան գագաթէն երկինքը աւելի մօտ էր, երբ յարութիւն տար շատով երկինք կը համբաւայիր:

Ա՛խ սիրելի Փրկիչս, շատ սխալ ըրեր ես դաւն ինքզինքդ այս ազատ և զէշ երեսներուն նեւքը յանձնելուդ:

Ներե՛ իմ մեղքերուս և զիս քաւ լոյս արքայութեանդ արժանի ըրէ ամենափրկիչ Աստուծոյս:

Անշուշտ վերայիշուալ Զէյթանցիին պարզ քայք անկեղծ արապայտութեան համար պիտի դարձանաք: Տգիտութիւնը և նախապաշարեալ շատ մը ուղեղներ, ի՞նչ սխալ գաղափարներ, և ինչ աւերներ գործող արարքներ աւնեցեր են: Պէտք է մարդ էակը կրօնական և զիտական լոյսով լուսաւորել: Այս է նշմարիտ գոտտիարակութեան կոչումը և պարտականութիւնը:

ԱՆ.— ԿԱՆՈՎՈՐՈՒՄԻ ԲԻՐԻՐՈՒՄԻ ԵՒ ԽԵՒԻ ԽԵՂԻՐՈՒՄԻ

Պանուկի գիւղապետ Ալաճանեան թորս աղային սենեակը կանչելիք թիւրք մը հիւր կ'ըլլայ: Իրիկունը Պանուկիք կը հաւաքաւին նոյն սենեակը և կը խոսակցին, պոստախոս թիւրքը կը սկսի պարծենալ թէ այժմ ամբողջ կանչի շրջանին տէրն է, հարսուս է, հազարէք է, ռազմային է, քով է. եթէ կանչի գաւառը և քերպը ելնեմ ձեր ամենանն Ստաւաճը կ'ըլլամ, գաւք կեռագործերդ թ'եշ արտէք կը ներկայաց' էք, եւ կանչի Ստաւաճն եմ:

Կանչը՝ առջեւը ընդարձակ գաւառով մը կիլիկեան հարսուս թեան քերպերէն մէկն է, որուն տէրը առեւտք երեսելի հայ իշխան մըն էր. Պանուկէն շորս մ-մ հետեւ գէղի արեւմտաք, լեւոնային անտիկ քերք մը:

Պանուկի խն Խէչիւրն ալ հան նալած մտիկ կ'ընէ եղեր վերայիշեալ պարծենեկաւ և պոստախոս թիւրքին ցափառեցնելուն: Աստուծո կանախ մեր խեղակը հին աւ մին տարեանակը մէջքը խոթած թիւրքին անցնելիք նամբան զրայ կը պատէ:

Թիւրքը իրեն պէտք եղած տառաւարը ընելէ վերջ նամբայ կ'եւլէ, երբ Ղըսելի ռազմերները կը հասնի, մէյ մըն ալ կը տեսնէ որ խն Խէչիւրը իր ձիան ասնմէն քսած է, գինք կը կեցնէ:

— Հաճի թիւրք, իրիկունը զիս ալ տեսմ' թորս աղային սենեակին մէջ:

— Տեսայ Խէչիւր աղա:

— Ի'նչ ըսիր հան:

— Բան մը չըսի Խէչիւր աղա:

— Ձըք'ըր թէ յԱմենազ Աստուածն եմ:

— Ըսի և նորէն կ'ըսեմ, որովհետեւ կանչը իմ է:

— ճիշդ է հաճի թիւրք: Հիմակ ինչ նայի, ու տարեանակը քեզ պիտի փորձեմ, եթէ զուն Աստուած եւ, այս տարեանակը չի պայթի, եթէ պայթի ալ զեղակը քեզի չ'անցնիր, այն առեւ եւ ալ քեզ Աստուած կը կանչեմ, և ով որ Աստուած չկանչէ անոր ալ մայրը կը լացնեմ: Եթէ ոչ քեզի պէս Աստուծոյ մայրը... կ'ըսէ ու բլթակը կը քաշէ, թիւրքը գետին կը գլտորի, ինքն ալ անոր ձիան հեծած թորս աղային քով կու գայ:— Կը տեսնե'ս թորս աղա ու ձին իրիկունն ձեր Աստուած թիւրքին ձին է, օտարը մարի ձեր Աստուծուն որ մէկ զեղակով գետին տապալեցաւ: Հագին սիրեմ հայան Աստուծուն, մէկ հատիկ է, զուարթան ըլլամ իրեն, թիւրքերուն Աստուծուն մայրը կը լացնէ:

Համեմատ և բարեպաշտ ընտանիքի մը մայրը միշտ բարձրաձայն կ'աղօթէ եզեր ձեռքերը կուրծքը զարնելով «Տէր տաւր Ղազարիս առաա շահ և նիւթափան օրհնութիւններդ»։ Տղան տնանն ալ Ղազար կ'ըլլայ, փեսին ալ։ Փանի մայրը շերմեռանգութեամբ աղօթէ, ազան՝ Ղազարը՝ կը հետաքրքրուի հասկնալ թէ մայրը իրեն համար կ'աղօթէ թէ՛ իր փեսին համար։ Առտուն կանուխ վարդապետի մը ետեւը կը պահուըտի, երբ մայրը կրկին կուրծքը ծեծելով կ'աղօթէ թէ՛ «տաւր Ղազարիս»։ Վարդապետին ետեւէն տարբեր ձայնով մը կը հարցնէ՝ «Օրհնած՝ աղօթքներդ ընդունելի են առ շեւս, առաա օրհնութիւններս պիտի շնորհեմ, առտունն ցօղերսուն պէս, բայց մը Ղազարիդ տամ այս օրհնութիւններս, աղա՞ւզ թէ՛ փեսիդ։ Երեզնի կինը միտմտաբար խանդավառուած, կուրծքը ծեծելով. — Փեսայ Ղազարիս տաւր, փեսայ Ղազարիս տաւր, կ'աղերսէ։ Տղան՝ Ղազարը վարդապետին ետեւէն ելլելով. — Մայրիկ հասկցաւեցաւ փեսայ Ղազարի իննիմէ աւելի կը «իբրեւ եզեր կ'ըսէ։ Երեզնի կինը աղշահար. — Տղա՛ս, մենք բարեկեցիկ ենք, փեսաս տեւիլ պնտեթեան պէտք աւելի, անոր համար անոր արուիլը խընդրեցի կ'ըսէ։ Միշտեւ ժամէն իրականութիւնը պարզած չէր, ազան խորքեր էր։ Մայրերը իրենց աղջիկները իրենց մանկերէն աւելի կը «իբրեն, հետեւաբար իրենց փեսաներն ալ՝ իրենց աղաներէն աւելի կը «իբրեն։

67. — ՄԱՐԿՈՍ ԳԱԼԻԼԵՆ

Հին տանները պաշտօններուն մէջ աւաւցիւղները ողալփէն կը յորջոյնուէին։ Անթապցի Մարկոս զալփէն մամանդուան տմեռադիտուն աւաւցիւղն է եզեր, աւաւ և տիբացու։ Սերանդներ կրթած է, ինքը շատ եկեղեցաւոր, բարեպաշտ և աղօթատէր, շաբաթնակ մեծ ըզնանք մը կ'ունենայ՝ ննովքի և ևզիայի պէս աղջաւղ երկինք համբաւնալ, երկար տարիներ Առաւածմէ աղերսը այս կ'ըլլայ։ Մեծ աւ փաք իր բոլոր աշակերտները անոր այս մեծ աղերսը զիտեն։ Ինքն ալ շատ ծերացած խիստղէ երկինք երթալ կ'աղէ։

Իր շաբաթնի աշակերտներէն քանի մը հատը մէկտեղ պտլով՝ որանք ընտանիքի և զաւակներու տէր մարդիկ կ'ըլլան, կ'արշն իրենց Մարկոս Գալփէն երկինք քաշել։ Անոր, աւանէն բացաւ կայ ևզած մէկ պահան, իր տան քալերիկէն վար հառա շաբաթ մը կը կտրեն, իրենցմէ մէկը պապապոպի կը մանկ տունը, ձեռքը խաշոր դամբիւղ մը. զայն կը կտպեն շաբաթն և կը քաշեն քալերիկէն վեր։

Իրիկեանն մօտ Մարկոս Գալիլէն սեփական մօտ նստած, ցար-
տէն իր մարմինը առքայացած պահուն, հանգստանալէն վերջ, իր
ազգիքը միտքը կռնդայ, օՏէ՛ր, ա՛յ ձերացայ, կը խնդրեմ, կ'ա-
զաչեմ քեզի գիտ Ենսփքի և Եզիայի պէս Երկինքը՝ քովդ առնու
Բախերիկին վրայէն ձայն մը կռնդայ՝ «Արհման Մարկոս գալիլէ,
ազգիքդ առջևս ընդունելի և պաշտ, քեզ Երկինքը՝ քովս պիտի առ-
նեմ, պատարաստ ևզի՛ր, ահա՛ քովդ դամբիւղ մը կ'իջնցնեմ, ան-
միջապէս մէջը մտի՛ր, նստէ՛. քեզ Երկինք պիտի քաչեմ»։ Մար-
կոս գալիլէն կը հրեաւր մտնկան մը պէս, և իբր խոհական պարզ
մտքը կը քայտկանչէ՝ օՏէ՛ր, արքանի չեմ, տէ՛ր արքանի չեմ,
բայց պահեմ որ շնորհքիդ արքանացայ»։ Ըսելով կը նստի դամբիւ-
ղին մէջ, կը քաչեն Բախերիկէն վեր, կը հասնի վրան գոցուած
նեղ ծակին, Երկին վերէն ձայնը կը կանչէ. — «Մարկոս գալիլէ, ա՛յ
Երկինքը, ա՛յ քեզ արքայութեան արքանի գառայ»։ Նա սրտնեղած
օՏէ՛ր, չեմ կրնար Ելլի՛ գի ծակը նեղ է, դամբիւղը չի մտներ,
գի ծակը նեղ է» կը պոսայ։

Նա Երբ տանիքին վրայի շարանն աշակերտներուն խնդու-
քէն անանց ձայնը կը ճանչնայ, ինչ խաղի պալը կը հասկնայ,
և ապա գայն վար կ'իջնցնեն։

Իրիկեանը իր բոլոր աշակերտները իրենց գալիլէի աշակե-
րութեան կռնդան, հարցնելու համար թէ՛ Երկինք գացած վերա-
դարձած է, հան ինչ է տեսած։ Նա բարկացած, անանց գլուխը կը
պոսայ. — «Ձեր ամենուն ալ խերը անիծեմ, ամէնքդ ալ գիտ խար
խախարակ ըրիք, Եւր էք վրա՛ կը խնդաք, կոքսանցէք, ձեր
տունը կ'աղցէք»։

Ահովն մեծեր կ'ըսեն «Եր գալիլ ձերանայ ամենուն ծաղ-
րանուն կ'ըլլայ, շիտակ է այս տառեր»։

68. — ՔԻՆԻՍԻ ԿԱՌԱՅԱՆՆԵՐՈՒՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

1101) — Ե Երկու տարի Կիլիկիայ Գիլիս քաղքին Աղղ - Վար-
ժարանին մէջ առաջնութիւն ըրիւ Հոն գտնուած պահուն ուղադ-
րաւ գառաւարութիւն մը տեղի ունեցաւ։

Քիլիկիայ շատ Եկեղեցուէք մողովուրդ էին։ Ընդհանրապէս
հայերը արհեստագործներ էին։ Սր մը Երկու հայ կառապաններ
խորտու հետ կը կռնէին, խոսքէն ձեռնադաստքի կ'անցնին, կ'երե-
ւայ անունով է մէկը լաւ տիպ կերած է, գառաւարութեան կը գիմէ։

Քիւրք գառաւարը գառաւարին կը հարցնէ՝ անունդ ինչ է,
նա կը պատասխանէ՝ Էլիկ Յակոբ։ Ամբաստանեալին կը հարցնէ,
նա ալ իր կարգին կ'ըսէ՝ Այլ Յակոբ։ Դառաւարը կը հարցնէ. —

վկաներ սանիքս— Այս՝ կ'ըսեն Դատաւարը գառաժարութեան ընթացք տալու համար, վկաներուն անուններն ալ կը հարցնէ, մէկը կ'ըսէ.— Խորազ Յակար, իսկ միւսը՝ Տիգրի Յակար: Դատաւարը կը տեսնէ որ գառաժարութեան մէջ կարեւոր փնտռուող մէկը չկայ, և կոտապաններուն հայհուլը ու կռուրտութիւնը իրենց առօրեայ ըլլալիք բնական կեանքին մէջ պատկերն է, զոնանք գառարանէն դուրս կը վռնուէ, սգաւքս գացէ՛ք, հոս սխալ եկեր էք, այս անգ անասուններուն գառարանը չէ՛, դո՛ւքս կարտակցէք, Այլը, Էշէկ: Խորոյ, Տիգրի անասուն Յակարներ, շատ դուրս:

Տիգրի մէկ կոտապանները իրարու երկրորդական անուններ կը գնէին, իր նկարագրին համեմատ. որեւէ մէկուն՝ առանց երկրորդական անունը տալու անհանալիքի կը դառնար:

69.— Ի՞՞՞՞՞ ՄԱՂԳԷՆ ՀԵՌԱՏՈՂ, ՀԱՅ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՆԷ՛

Հայ վաճառական մը քանի մը շաբթուան համար գտնուած քաղաքէն կը հեռանայ, իր տիկնոջ կ'ապարկէ որ իր առանին պիտոյքը իրենց ատն ներքեւ գտնուող յայն խանութքանէն գնէ. երբ վերադառնում հաշիւը կը գոցեմ կ'ըսէ: Ասան մը քաղաքայնէ վերջ կը վերադառնայ: Սր մը ընթերցող պատրաստ կ'ըլլայ, ցկնի՛կ, դուն սեղանը շտիկ ետ վարքը Եսրիկին հաշիւը գոցեմ, շատ կուգամ կը հաշիւնքս կ'ըսէ: Տիկինը միմակ պտնիր՝ որ յաշնարէն րիւրի կ'ըսեն եղեր, և անտակ մը խմիչք՝ որ սոմ կը կոչուէ, միշտ տոնք գնած է: Եսրիկին իր անտրակը քանալով կը կարգայ՝ թիթի, թիթի ում, թիթի ում, ում, թիթի ում, թիթի ում, ում, ում, շաբաւանկ կը կարգայ. վաճառականը «մենք եղանակը գտնե՞ք» ըսելով կը սկսի խաղալ թիթի ում, թիթի ում, ում ըսելով: Եսրիկին դուն ինչո՞ւ պիտի խաղաս ետ տպրանք ծախեցի շահեցայ պէտք է ետ խաղամ ըսելով կը սկսի թիթի ում, թիթի ում խաղալ: Երբ վաճառականը կ'աւշանայ, կ'ինն ալ վար կ'իջնէ, կը անանէ որ իր տմառինը և Եսրիկին «թիթի ում թիթի ում» կը խաղան: Երբ եղելով վերահասու կ'ըլլայ կ'ինն ալ կը սկսի թիթի ում թիթի ում խաղալ: Որովհետեւ թիթին և սոմը ետ կերայ, թիթի ում խաղալ ալ աւելի ինծի կ'իյնայ կ'ըսէ:

70.— ՄԱՌԱԿԱՆ ՀԱՏԷՆ ԿՈՂՈՊՏՈՒՈՂ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՆԷ՛

Առաքաղարէն հայ վաճառական մը տպրանք գնելու համար Պալիս կ'երթայ, ապահովութեան համար տանելիք գրամը Պանք Սիւման կը յանձնէ, հոն մասնաեկեղէն գտնելու: Իր քովը միայն

աւօրեայ ծախսերէք դրամ կ'առնէ: Երբ կը հասնի պանդակ մը կ'ի-
ջեաւնի՝ սը նաչի ուղատարկութիւն չ'աւնենար, աւտան նախաճա-
շի համար չ'աւան պատած պահուն քաղահասանքը զրպանի դրամը
կը կողպանէ, մինչև կէսօր մարդը կը համբերէ, կէսօրին լիւս
նաշարան մը կը մտնէ, սպասեալէ մը նաշարանացիք կ'առնէ, հա-
մապատ, սազ կերակուրներէն կ'ապագրէ, կերակուրի վրան պը-
տուպներ ալ բերել կուտայ, վերջը իր բէ՝ սրահարան նստած ըլ-
լայ, անհագ, ամիսին վրայ կը գամուի: Սպասեալը իրեն գիտել
կուտայ թէ հաշիւը գոցե ու նեղանայ սը սերիները գրաւեն իր
տեղը: Նա բարձրածայն ուղտակին գլուխը կը պուսայ, — Ինչե՛ր
պիտի ըլլան, գուն դրամ կ'աւելն, ես դրամ չ'աւնիմ: Ես պիտի
չ'արժիմ տեղէս, գուն պիտի ստիպեա սը ես դրամ ատմ հետ-
նամ, այն՝ անկարելի է, գլուխ պիտի պուսա, ես ալ քաւ գլուխդ
պիտի պուսամ, ինչե՛ր պիտի ըլլան...: Դուն ամիսը գլուխ պիտի
իջեցնես, ես ալ բռանցքսօք հարուած մը պիտի իջեցնեմ ծնտիդ՝
սկսանեալ պիտի թափեմ, գեւ ինչե՛ր պիտի ըլլան, գուն կրկին
գործելու պիտի լնաս, այն պահուն կից մը զարնելով յանախորդ-
ներուն սեղանը տանն ու վրայ պիտի ընեմ, կերակուրներէն իրենց
վրան աղտոտած ըլլալով տնանք ալ իմ վրաս պիտի խոյանան. գեւ
ինչե՛ր պիտի ըլլան, ստիպաններ պիտի բերէք, անոնց ծնտան-
քուն վրայ ալ բռանցքի հարուածներ պիտի իջեցնեմ...: Դուն
մարդը խոսքը շարունակած պահուն, նաշարանագետը սպասեալը
կը յանգիմանէ ինչո՞ք փայտի պէս կեցած ես նարեկ յանախորդնե-
րուն նորէ ըսելով: Սպասեալը իջայնացած՝ նաշարանագետին
գլուխը կը պուսայ, հաս եկաք դիւ սա մարդուն պուստախօսու-
թենէն ազատէ, ինչե՛ր պիտի ընէ...:

Երբ նաշարանագետը իրագեկ կ'ըլլայ անցագրէին, կ'ըսէ. —
Բարեկամ, այն ինչերը թող չ'ըլլան, որչափ պահանջք տնինք քեզ-
մէ, նայն գումարը ես քեզ կը նստիմ, հաշիւդ գոցուած է, ու
մէկ սպին ալ առ իրք ակուսի վարձք, կերած կերակուրիդ վրայ
իմ կողմէն ուղի կ'աննէ:

Վաճառահանը տհա՛ այն ինչե՛ր ըլլալիքը եղաւ կ'ըսէ ու կը
հեռանայ, կէսօրին վերջ իր գանձելիք դրամը պանքայէն գանձած
կրկին նայն նաշարանը կը գտնայ: Նաշարանագետին իր գլխէն
անցանները պատմելէն վերջ, հաշիւը կը գոցէ, սպասեալին պըք-
կուած ջիգերը թուլցնելու համար սպի մը նստել կուտայ անոր:
Ու անոնց հետ բարեկամացած ամէն Պոլիս երթալուն նայն նաշա-
րանէն կը նաչէ:

Կովիսոն Մարաշէն գէպի հիւսիս-արեւմուտք երեք ոքուան հեռաւորութեամբ գիւղաքաղաք մըն է որուն բնակչութեան կէսը թիւրք է միւս կէսը հայ էր, միայն վեց տան հայ քաղաքականներ կային իւր քաղաքիւով մը 1850 թուականներուն աւետարանական համայնքէն ունեւոր ընտանիքի մը մէկ հատիկ Գէորգ զաւակը, ուսում առնելու համար կը գրեւել Մայաշի Ամերիկեան Միսիս-նարաց Ակադեմիի կրթարանը: Երջանաւարտ ըլլալէն վերջ, երբ Կովիսոն կը վերադառնայ, թէեւ ամուսնանի պէտք չունի, գինքը վարժապետ ընել կ'ազնէն, ասոր՝ հայրը եւ ինքը կը յոժարին, նոյն արքին ոգնական վարժաւորով մը շատաւորականներէն եկած 150 երկուս աշակերտութիւն կ'աւելնան: Որուն հայրը եկեղեցական ժողովէն ալ կը հրժարի, Պր.Գէորգը կը ստաննէ եւ թէ ասեւնու-գպիրը կ'ըլլայ: Յառաջիկայ տարուան համար Պր. Գէորգ կ'առա-ջարկէ որ վարժաւոր մըն ալ հրաւիրուի, այս առաջարկը որոշման կ'անցնի: Նա լաւ երաժշտութիւն գիտնալուն երկուս երգչախումբ մըն ալ կը կազմէ, կիրակիները երգելու համար պաշտամանքին: Երբ ամառը ըլլը կը մտնենայ Գէորգ վարժապետ վարժաւոր մը խնդրելու նամակը կը խմբագրէ, մասաւորապէս հետեւեալ պա-րտաւորութեամբ՝ «Անք, հայ աւետարանական համայնքին եկեղե-ցական ժողովը, յառաջիկայ տարուան մեր զպրոցին համար վար-ժաւոր մը կ'ազնէնք: Պէտք է շրջանաւարտ եղած ըլլայ Մարաշի Ազնկանց Գոյէնէն շատ քարձք նիշերով, պէտք է զեղանի ըլլայ, ոչ գէշ եւ ոչ նիհար, այլ նկան գիրակի մարմին ունենայ, ոչ բարձր եւ ոչ ալ կարն, այլ միջակ հասակով, մորթը թուի ըլլայ, այլ նեղակերպակ. աչքերը սեւ, եւ նախոցն մազը սեւ ու երկուր, Թի-պար վարժաւոր մը, եւայլն»: Այս նամակը աստազրել կու սայ քաղաքի պատաւելիին եւ կը գրիկ Մարաշ:

Գէորգ վարժապետ 22 տարեկան բարեկեցիկ ընտանիքին մէկ հատիկ զաւակը, ամուսնութեան տարիքին, յարմարագոյն կրթեալ նշանած մը բերել տալու կը ջանայ: Նա գիշեր ցերեկ գալիք վարժաւորն կ'երեւակայէ, արդեօք իր փափաքածին պէս մէկը պիտի գրեւի, արեւակաւորի որեքը գմաւարտ կ'անցնին, սեպտ. 1 որեքէն մէկուն սպասեամբ վարժաւորն Կովիսոն կը հասնի: Գէորգ առաջին հանդիպումին հազնէն ազնկան կը կապուի, հորը կաշե-րուն գործ աւետարանը աւրիշներուն թողլով վարժաւորին հետ երգչա-խումբով երգի փորձի կը լծուի կիրակի որ երգելու: Կիրակի երբ քաղաքիւն բնակն կ'առաջարկէ ժողովարարին թէ ո՞ր երգը երգենք, Գէորգ վարժապետ կը կանխէ ՅՏերորդ երգը երգենք: Որուն նա-

առաւուր մարդիկ ալ վիճարանաւթիւնը մօտիկ կ'ընեն։ Հազարը կը մօտցունի, մէկը կ'ըսէ վեց հարիւր իսկ հարաւսա՞ք կ'ընդէ թէ՛ հինգ հարիւր։ Անասակ երթաւսարդը՝ Աստուծոյ անունով վկայ եղէք, եւ այս մարդուն վստահելով իմ հակախ քրտինքը, խնայած գրամ մ պահեստի տոյ գրադիւն տաւած էի, ահա իմ տեարակութիւնը զերծը՝ պահանջքս վեց հարիւր ոսկին չի տար, անկից հարիւրը ուտել կուզէ, կ'ուրանայ, առաւել հինգ հարիւր է կ'ըսէ, հինգ հարիւր ըսածը լսեցիք կ'ըսէ։ Իր ընկերներով, գութաւնն առաջ պատաւաւոր մարդիկ ալ վկաներ գրել տալով, իր գրադիւն պէ՛մ գտաւ կը բանայ։

Դատաւարութեան պահանք բոլոր վկաները կը վկային թէ՛ այս երթաւսարդին իր գրադիւն գրամ յանձնելը շտեմանք բայց այսինչ օրը կը վիճարանէին, մէկը կ'ըսէր վեց հարիւր, իսկ միւսը հինգ հարիւր, մենք լսեցինք Աստուծոյ անունով կը վկայենք։ Դատաւարը վկաներուն վկայութեան համեմատ, ԱՅՍ քեզին ոսկիի վճարումը կը վճէ։ Հարաւսա՞ք դատաւարութեան ծախքով միտսին ԱՅՍ ոսկին կը ցնծայ։ Անասակ երթաւսարդը գրամները գանձելէն վերջ, իր սղիւն ընկերները ձաշկերոյթի մը կը հետեւի։ Դարձեալ գրամը շտաւ կը հասնի, ոչէտք է աշխատութեամբ եւ գործով շահ ապահովել։

Խաբեխայութիւնը միշտ չի յաջողիր, մարդավայել ապրելու համար հոնքի երգիւնով ապրելու է։ Ապրելոյթներ ապրելու իրաւունք չունին։

73.— ԶԵՅԹՈՒՆՆԻԻ ՄԷ ԶՈՐԻԻ ՀԱՆԿԻԹ ԳՆՈՒԼԸ

Զէյթուն լեռնոս ըլլալուն, հոն ջրի եւ էջով գործ կը տեսնուի, սերիէ կենդանիներ չեն կրնար աշխատել։ Զէյթունցիք սիրահար են ջրիին, եւ անոնցմէ շատերը ջրեպաններ են։ Պարզամիտ Զէյթունցի մը, լսեք է որ ջրին հաւկիթէն կ'ուլի, ինքը ազգաս մէկը, գմաւարտ գրամ կրնայ խնայել, վերջապէս՝ 14 մեթալիկ գումար մը կ'ը խնայէ։ Մարաշ գոցոյ ջրեպաններուն ընկերանալով, անոնց հետ կուզայ քաղաք, հայ ձմերուկ նախնիները կը տեսնեն որ՝ պարզամիտ ջրեպան Զէյթունցի մը իրենց ձմերուկներուն աւազգութիւնով կը նայի։ Անոնցմէ մէկը — Փետի Ինչի կ'ըսէին կ'ըսէին անմիջապէս — Զրիի հաւկիթ մը գնել կուզեմ կ'ըսէին — Փետի քեզի աղաւոր ջրիին հաւկիթ մը տամ, մէջէն կ'ըսէին — Զրիի քաղաքի մը թող ելնէ, որչափ գրամ ունիս, սոսկաբան Զրիի քաղաքի մը թող ելնէ, եւ Զրիի կը բանայ։ Նա թաշկինակին մայրը կ'ապան կ'ըլլայ գրամները, Զրի անհրաժեշտ հանդոյցը կը քակէ, խանութպանին Զրիին մէջ կը պարպէ 14 մէ-

թայիկը որ մատաւարապէս 5 դահեկան կ'ընէ: Հաւելթանն խուր
 ձմեռուակ մը կը արուել իրեն զայն իր մանտիկին (խաւքն) կը ան-
 զուարէ, և կ'ուղղուել երթալ Գէպի Զէյթնուն, շուկային մէջ խաւք
 ասեղ մը կը գտնէ, կը շուլէ զայն կտրծքին, նամքան կը շարու-
 նակէ: Ուսմքան Մարաշու հիւսիսային կողմը Ախլը բերան վրայէն
 է, որուն հիսուն ելնելուն պէս կը քրտնի, կը յայնի և կը նարաւ-
 նայ: Հոգ կը կենայ ու քաղաքը գիտած պահուն երբ կը լսէ միտ-
 ուք անոր կը քաջակեանէ պարանալ Մարաշ գործաշ իննէլի պալան
 պալատն Երնիմէ իրար կ'անդնիք, ինչ է այս գտումը՝ զաշումը,
 ասեղք գանդը գտաւ. զմէք ի գտար ասեղ կը փնտռէք և կ'աղմը-
 կէք: Ենզն մարդը կը կարծէ թէ իր գտած ասեղին համար է, այս
 իրարանցումը: Հոն Երնիմէ պէլին մաւալանն շրտմարք մը կայ,
 անկից ջուր խմեմ ըսելով, ասին վրայի մանտիկը գետին կը գնէ.
 ինքը կ'անապարէ ջուր խմելու, անգը գտալիս բլաւան, ձմե-
 րակը մանտիկէն կ'ելլէ. կը գլտարի, բաւական անզ գլտարելէն
 վերջ, հոն, ալաւնիին թափի մը քանին կը գործուել, երկու կը-
 տար կ'ըլլայ, որուն տակ նապաստակ մը քնացած կ'ըլլայ, անմի-
 ջապէս ցառկելով կը փախչի, մինչ այն Զէյթնանցին ջուրը խմած
 վերադարձած էր, կը գիտէր ձմեռակին գլտարուելը, կտարուելը
 և նապաստակին փախչելը անտեսելով. ձեռքը կտար մը խոտ ասած՝
 օշիւմ. ջրում աղաւորիկ քաւրակ ևկտար սեւաւրիկ աշակներդ սի-
 րեմ, ինչ ալ կարմրակ ջրի մը պիտի ըլլաս, ևկտար քեզի թարմ
 խոտ կերցնեմ. դարի կը փշրեմ կը կերցնեմ, ևկտար մի փախ-
 չիք» կ'ըսէ: Մինչպէս նապաստակը, երբեմն ետին գաւնալով լնան
 ի վեր կը փռթայ փախչել: Զէյթնանցին աստեմեմ տա հաւելթին
 մէջն ալ ինչ կտրմ իր է եզեր» ըսելով. անոր կտրնեքն կերած
 պահուն, ասեւրիկ քաւրակ, ինչ ալ բերնից համը գիտես եզեր,
 ինչ անուշ բան է այս» կ'ը քաջակալէ: Մնացած կտրնեքը ման-
 տիկին մէջ անգաւորելով Զէյթնան իր ասունը կը բերէ:

Երեկոյան գոռ գրացի կը հաւաքուին Յակար աղային տա-
 նը, նա իր կտրիկն ջրիին հաւելթին պտտմաթիւնը կ'ընէ, նայն
 պահուն իր կինը կ'ըսէ. — Եթա մարդ, երանի թէ չփախչէր ջրիի
 քաւրակը, բերելիք տանը, կը հեծնէի երեսապէմ ուխտի կ'եր-
 թայինքս: Դառն որ այս ըսիր. — Մարդը գաւազան մը ձեռքը կըն-
 կան վրայ կը յարմակի հարաւած հարաւածի վրայ կ'իջեցնէ, գոռն
 գէր կին մը ըլլալով խեղճ քաւրակին մէջքը պիտի կտրելիր:
 Ներկաները գմաւարաւ կ'աղատեն խեղճ կինը իր անխելք երկան
 խաշանդունեքն:

Տգիտութիւնը չարմնեում և անխելութիւններուն մայրն է:

74. — ԶԷՅԹՈՒՆՏԻԻ ՄԸ ԽՈՍՏՈՎԱՆՔԸ

Սբ. Զատիկը ժառանգեց էր. առաջակարարայ Զէյթունցի մը կ'աւել խոստովանիւ և հաղորդ ախիւ և կեկեցեցայ մէջ իրենց առնե-
րէցին առջև կը ձնադրէ և կը սկսի իր մեղքերը թաւել մէկիկ
մէկիկ Տէր հօր:

Զէյթունցին. — Կարաւան մը կազուակերպ, ջորեպանները
վերաւորեցի, բանի մը տեղ չեմ սեպեր:

Տէրաւերը. — Տէր Աստուած թողաթխեն շնորհեցէ:

Զ. — Մարդ մը տղանեցի, բանի մը տեղ չեմ սեպեր:

Տ. — Աստուած թողաթխեն շնորհեցէ:

Զ. — Կիներ տուեանեցի, բանի մը տեղ չեմ սեպեր:

Տ. — Աստուած թողաթխեն շնորհեցէ:

Զ. — Տաւեր հրկիւնցի, մարդիկը անպաշտպան թողուցի,
բանի մը տեղ չեմ սեպեր:

Տ. — Աստուած թողաթխեն շնորհեցէ:

Զ. — Տէր հայր Աւարտի ուր մը սկիարէթա նարպէ մամին
կրակէն վառեցի, պահքս աւարեցի, այս մեղքս իղնիս վրայ շատ կը
ձանրանայ կ'ըսէ:

Տ. — Օրհնած այս մեղքդ ալ ևս բանի մը տեղ չեմ սեպեր,
Աստուած թողաթխեն շնորհեցէ:

Զէյթունցին կը տեսնէ որ աւարտիսը մէջքը չվարձ մը
ժամացոյց մը կայ, զայն կը թուցնէ և իր դատին մէջ կը պահէ:
Նա կ'ըսէ վերջին մեղքս ալ խոստովանիւ կ'աւել. — չվարձ մը
ժամացոյց մը գողցայ. — օրհնած զայն տիրոջ առջ կ'ըսէ. — Տէր
հայր քեզի տամ: — Ո՛հ օրհնած գողն մը ևս չեմ կրնար առ-
նել: — Տէր հայր տիրոջ կռտամ չ'առնեմ կ'ըսէ. — աւրան քովդ
թող մնայ:

Տէրաւերը արձակում տալէն վերջ Զէյթունցին իր առնը կ'եր-
թայ: Քառորդ ժամ վերջ երբ Տէրաւերը ժամածոյցին նայիւ կ'ա-
ղէ, զայն չի գտներ: Լաւ կ'եղբակացնէ թէ՛ վերջին գողացած ժա-
մացոյցը իրենն էր: Ժամհաշտ տեսնելուն պէս խնդրով. — Տէր հօրը
«Օրհնած Տէր» խօսէ, իր ժամացոյցը կատակի համար շորթեցի,
նեղքերը կը համբարեմ, ասոր ալ թողաթխեն թող առայ կ'ըսէ:

75. — ԲԱՐՈՉԻ ՄԷՅ ԶԱՓԱՅԱՆՏՈՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏԸ

Հայ վարդապետ մը քարոզած պահուն, գեղքերը, առակնե-
րը, հրաշագործութիւնները՝ շափաղանցելով կը քարոզէ եղեր: Ժա-
ղապարհը գեղուն, այս խնդիրը իր փոքրաւորին կը հասկցնեն, կը
խնդրեն որ վարդապետին խմացնէ, կամ ինքը նաք մը թող գըռ-

մօտենայ. — Բարեկամ անս կառավարական ձեռքը պաշտօնեայ մը արքիմայ կը մօտենայ, չլսեցի՞ր թաղաւորական հրամանը, նա գլուխը հնաակ եղալները գլխատել պիտի տայ, և անոր մարմովը թմբակ շինել պիտի տայ: Իրո՞ւ կ'ըսես, աւրեմն գինեակնիս բարդ է, իմ գլուխս հնաակ է, ի՞նչ կրնամ ընել: Ահմէտ ուլան. — Զգեստնիս կը փոխանակենք, դաւն ձգտուած սա ծառերէն մէկուն վրայ կ'ելլես կը պահաւարես, ես ալ պէտք եղածը կը խօսիմ մարդը կը համբնեք: Զողացապանը. — Շատ լաւ կ'ըսէ, զգեստը տնտիւնայէս փոխանակելով ծառին վրայ ելլելու կ'տեսարարէ:

Հատան ազան կը հանի ու կը հարցնէ ձայնեայ Զողացապանին թէ՛ ասկից անաթին ասկէ ծրարով մարդ մը տնցած: Նա անտիւնայէս ծառին վրայի Զողացապանը ցռեցնելով հոն ելաւ պահաւարանլաւ կ'ըսէ: Հատան ազա ձիւն խնկելով կը շտաշտի ծառին գէղի գիր մարդուն հանելու և միշտ կը կրկնէ, տա՛ւր, շաւտ տաւր... և հաւր անս որ Զողացապանը անց ա գարձին անտեղեակ լիշտ կը պստայ. — Զեմ տա՛ւր, կը ծակեմ կը պտտեմ շեմ տա՛ւր, ըսելով, գլուխը ծառին քանին կը գարձէ անխնայ, և դայի կը պտտուեմ արխանլաւայ:

Վարի Ահմէտ ուլան ձեռն քամակը տեղաւորուած. — Մնաք ծրարով Հատան ազա ձեռ կնոջ յանձնած առարկաներով, ձեռ ձին ալ Մէմմէտանի գաւկից կը յանձնեմ, հոն գոթիքին մէջ հեծած պտայաներ թաղ ընէ, կ'ըսէ ու կը հեռանայ քառամբակ քշելով ձին:

Երբ Հատան ազան նկուն և ամօթապարտ, տուն կը գերադաւնայ, կիներ կը հարցնէ, ի՞նչ ըրիր, կրցա՞ր Ահմէտ ուլային ետեւէն հանիլ: Նա կը պտտախառնէ. — Ո՛հ երբ Մէմմէտանիկը ձեռ մըն ալ պէտք ունի եղեր, Ահմէտ ուլային դայի ալ յանձնեցի որ մեր գրկածները պակաս չըլլան, մեր գաւակը գոթիքին մէջ տմէն ինչ վայելելով երջանիկ ըլլայ: Կ'ըսէ:

Յգիտութիւնք և խաբեալութիւնք զուգրեալ կ'ընթանան, ո՛ր հղիս մը կայ, խաբեալն զայն շահագործած չէ: Մայիցն հղիս ժողովուրդներ շահագործող, իբր քէ հաղամակերեալ մեծ աղգերը միշտ հղիս և հղիս ժողովուրդներուն արխներ և կենսանիւրք կը ձնեն ու կը համն զանգուածներ ոչնչացնելու սերտագործութիւն կատարելով: Մարդկութեան անյաղ զոհակներ: Այն քան, երբ ո՛չ ուրիշներ իրենց աչիք բացած մեզ կը խաբեն, զոն մ'երբար:

77. — ՓՈՔՐԱՒՈՐԻ ՄԸ ԵՅՈՍԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Եղեղեղապան մէկը որ մը յանդիմանելով իր փոքրաւորը, կ'ըսէ անոր, ա՛յը ցաւիմ քեզի որ այսքան ժամանակէ ի վեր՝ զեղեցիկ սնով խօսիլ չարգեցար: Փոքրաւորը զգացաւելով եղիսկոյնին այս յանդիմանութենէն, կ'աշխատի պէտքի զեղեցիկ կերպով խօսիլ:

Առաւել մը երբ սրբազանին նաչը պատրաստելու կ'երթէ, մ'լահ մը կու գայ, և կը պատմէ որ ոչ ոք չի գտել զայն մը վանքին մօտիւր թափող էջը կերած է: Փոքրաւորը այս լուրը գեղեցիկ սնով սրբազանին պատմելու կ'երթայ, և կ'ըսէ. «Արքայուն, լերան նազկապառանը վանքի մօտաթափանդ բարբառելով նաչակեր է»: Արքայունը աւանց քան մը հասկնալու կ'ըսէ. «Այ ապայ ի՞նչ ըսիր»: Փոքրաւորը նորէն կը կրկնէ. «Արքայունը կրկին քան մը չի հասկընար: Երբորդ, շաբորդ անգամ կրկնէ կու տայ, քայց ի գուր: Կերջապէս նորահասեալ կ'ըսէ, չեմ հասկնար ի՞նչ կ'ըսես»:

Այն ատեն փոքրաւորը կ'ըսէ. «Այս չիլեր պոյլը եկած վանքին մօտիւր թափող էջը կերած է»: Արքայունը քարկանալով կ'ըսէ. «Ինչո՞ւ առաջ այդպէս չըսիր»:

— Արքայուն գեղեցիկ սնով գրաբարնա խոսեցայ, քայց դուն չհասկցար, կը պատահանէ փոքրաւորը:

78.— ՊԵՏՐՈՍԻՆ ԶՈՐԱՆԸ

Ժամանակաւ քողոքական հայ վանատեան մը Պոլիս կու գայ, Թիւրքիոյ ներսերէն: Կիրակի օր մը, նախաձեռնէ վերջ, կ'երթայ Պայղը Հասեղ Աւետարանական եկեղեցին քարող մօտիկ ընելու, նոյնպէս հիւր վերապատուելի մը եկած է, նոյն քաղաքը ի յարգանս տնոր՝ քարոզելու առիթ կու տան իրեն: Փարսիէն ընկած կը քարնքանայ և հետեւեալ բնորոշը կ'առնէ ճակարտի զգանշը ստատիկ ջերմէ քոնուած կը աստապէրը:

Երեք քառորդ մամ խոսելէ վերջ, երբ քարոզիչը կ'աւարտէ, վանատեանը գոգոս պանդակ եւ վերադառնայ: Ճաշէն վերջ, Թիւրքիոյ Երիտասարդաց Միութեան որանը կ'երթայ դանէ հան օգտակար բանախոսութիւն մը լսելու: Ի՞նչ տեսնէ, կրկին նոյն քաղաքը չիլը: Նոյն նիւթին վրայ երեք քառորդ մամ, նոյն բաներով և զիչը: Նոյն նիւթին վրայ երեք քառորդ մամ, նոյն բաներով և զիչը: Նախադասութիւններով կը քարոզէ: Կրկին գոգոս կ'երթէ տնկից:

Ընթերցէն յետոյ երբ ուրիշ եկեղեցի մը կ'երթայ հան կը գտնէ նոյն քարոզիչը միեւնոյն բնաբանով միեւնոյն շնորհով. միեւնոյն քարոզը երեք անգամ ըսած ըլլալով, չափազանց կը սքըտնելի: սակայն իր աշնատեան քարքովը, չ'ազեր ինքաւարտ նկիւ պաշտամունքը, և ակամայօրէն կը սղաակէ միշտ եկեղեցւոյ ուտարտիւր:

Հետեւեալ օր վանատեանը իր քաղաքը վերադառնալու համար կայարան կու գայ: Միշտ վերջ կը տեսնէ որ հիւր քարոզիչն ալ համարքելու համար անապարանօք կայարան կու գայ, կը նանչնայ վերապատուելին և կը վերջիւն երէկուան նանքապաշտի ճակարտին զգանշը քարոզը:

Այն միջոցին քաղաքէն կը լսուի, մեռեալի մը հասիկ հատիկ դոզանէն ազգաբարձր զանգակը. պատահելին հետաքրքիր, հանդանազ մարդոց մէկիկ մէկիկ կը հարցնէ, արդեօք միջ մեռած է: Երբոր մեր ծանօթ վտանգականին ալ կը հարցնէ, նա իր կարգին պատասխանելով, «Երէկ դ՛ւրք երեք բեմերէն քարազնցիք, յաշտարարելով թէ՛ Պետրոսին զոքանչը շերմէ կը առնուէր, այսօր ան մեռած ըլլալու է ոք գոհն ալ ազատիս զայն քորողելէ և ես ալ լսելէ» կ'ըսէ:

79. — ՈՒՇԻՄ ԼՆԱԿԱՐԿԱՏ ՄԷ

Մամանակաւ ջամոցի թիւքք հաղարարեալ մը իր քաղաքի ժողովարդը կը քանդագան ոք իր անցած դարձած պահաւն սոքի ելլեն և բարեհաւ:

Որին մէկը հաղարարեալը կը նկատէ ոք հետեւորդաւ մը ստաքի չ'ելլեր, իր վրայ շատ զեշ կ'ադգէ, պաշտանաւոր հասնելուն պէս, ստիկաններու միջոցաւ իր ներկայութեան կը կանչէ զայն:

Հաղարարեալը կը հարցնէ անոր, «Դուք ի՞նչ ես, միջ կրնաս ըլլալ ոք տէրութեան մը հաղարարական անցած պահաւն սոքի չեա ելլեր»: Հետեւորդաւը կը պատասխանէ, «Ես ոչինչ մէկն եմ»:

— Ի՞նչ կը նշանակէ ոչինչ, և աւելի դարձանալով հետեւորդական, շատ պատասխանէ ինչ կ'ըսէ ան:

Հետեւորդաւը. — Դ՛ուք ի՞նչ մարդ ես:

Հաղարարեալը. — Ես Օսմ. պետութեան հաղարարեալն եմ:

— Աւելի բարձրանաւ ի՞նչ պիտի ըլլաս:

— Գնդապետ:

— Անկէ աւելի բարձր:

— Զորապետ:

— Աւելի բարձրը:

— Մարաշխան:

— Ալ աւելի:

— Եթէ քախա ունենամ միշտ թաղաւոր կրնամ ըլլալ:

— Անկից վեր:

— Անկից վեր ոչ ի՞նչ:

— Տէր հաղարարապետ, այդքան բարձրութեաներէ յետոյ կըրնաս ընտելնալ ըլլալ: Ես այժմ արդէն ոչինչ եմ, սուտի քեզմէ շատ աւելի բարձր եմ, սերեմն ինչո՞ւ համար քեզի սոքի պիտի կանգնեմ:

Այս անակնկալ պատասխանը հաղարարական հանոյ թուելով նիւթապէս կը վարձատրէ ազգաւ հետեւորդաւը, և ազատ կ'որոնակէ:

Պատառ մը ստատիկ ցաւ կը զգայ կանակը: Անոր համար բը-
ժիշկ մը կը կանչուի: Բժիշկը գեղազիր մը գրեթէ կաւ առջ անոր
և կ'ըսէ՝ «Ատիկա առ և կանակդ փակցաւ»: — Մանանեխի գեղա-
պատառն գրեւոր է և գիր:

Պատառը կարգաւ չգիտնալուն և բժիշկին ալ ըստնները լաւ
չըսելուն համար իրեն տրուած գեղազիրը կը փակցնէ կանակը,
և վրան ալ բրգէ լախով մը ամուր մը կը կապէ: Միւս սրը բժի-
շկը կու գայ, և կը տեսնէ որ պատառը հանդիսաւ կը զգայ. «Ինչպէս
ես մայրիկ, կը հարցնէ: Պատառը կը պատասխանէ, «չառ լաւ եմ
ազատ, առած գեղց կանակ» փակցուցի, հիմա բուսկան լաւ կը
զգտմն: «Ո՞րքշափ տակն քաղց գեղը վրանն: «Դեռ վրան է»: «Չոր-
մանք, չայրն ց քեզ տալափ երկար տակն վրադ քալալն: «Բնաւն:
«Ձըլլար, պէտք է նայիմ, անշուշտ մինչև հիմա մորթիդ տրուած
ըլլալուն է»: Երբ բժիշկը կը նայի կը գտնէ որ առած գեղազիրը
փակցուցած է կանակը կը հասկնայ որ հաւատարմով բժշկուած է:

81. — ԼԵՋՈՒՄ ԿԱՐՃ Է

Օրին մէկը հայ մը, թիւքք մը, հրեայ մը միասին կը համ-
բարգին: Իրիկանը ուշ առնել պանդակ մը կ'իջնանին: Գիշերը ցաւա-
րըլլալուն՝ պանդակապետն հինգ գահեկանի վերմակ մը կը վարնին:

Հրեան, իր ազգային սովորաբնուն համեմատ, ազգառաւ-
թիւնը մէջ քերելով, կ'աղաչէ որ ինքը միայն մէկ գահեկան վնա-
րէ: Հայն աւ թիւքքը վեհանանքէն կ'ընդունին հրեային խնդրան-
քը, և իրենք կը վնարեն երկուքական գահեկան: Փնանալու մա-
մանով հրեան երկուքին մէջտեղը կը պահի: Գիշերը երբ ցաւա-
րը կը սատկանայ, հայը վերմակը իր կողմը կը քաշէ, և թիւքքը
իր կողմը:

Այսպէսով կոխը կը սփռ իրենց մէջ, Հրեան տանց պառնը-
տաքը լռելով՝ երբեք նայն չի հաներ: Երկուքն ալ զայրանալով
կը հարցնեն իրեն. «Ինչո՞ւ չես խօսիր, երբ մենք այսքան մա-
մանակէ ի վեր կը կուսինք»: Հրեան միամտաբնին կեղծելով
կ'ըսէ՝ «Ես միայն մէկ գահեկան վնարած եմ, անոր համար լեզուս
կտրն է»: Եւ այս ըսելով միւս կողմը կը գտնայ և տաքակ տե-
ղը մէջին մէջին կը քնանայ:

Եկողցին իր տանը կը շինէ, խոյ լիւարը նպուսին պէս ան-
պէս անկը կը նստայի:

82.— ՈՒՐԻՇԸ ՆԱԴՐՈՒՄԸ

Գատարկագործաւ և սինդրոս մարդուն մէկը միշտ հանոյք կը զգար ուրիշները ծաղրելէ։ Սր մըն ալ կը մտադրէ որ քաղաքին Առաջնորդը ծաղրելով նշանակել տայ։ Անպամ մը անոր մօտ կ'երթայ կը պատճ' «Հա՛յր սաւոր, հա՛յր սաւոր, ողի մը անտայ որ ինծի կ'ազար վազելով»։ Առաջնորդը սովայն պաղարեամբ կը պատահանէ՝ «հազարտէ, նտիր»։ Գատարկագործը անհանգստութեամբ կը կրկնէ իր խօսքը։ Հայր սաւորը հանգարտորէն «ս'աւ տեսոր» կը հարցնէ։

— Գերեզմաննոցին պատին վրայ։

— Ինչի՞ կը նմանէր։

— Մեծ իշու գլուխի մը։ Աքանջանալով իր առեան պատասխանին վրայ։

— Այնեւ կա՞ր պատին վրայ։

— Ի՞նչպէս չկար։ Արեւի ժամանակ էր կը պատասխանէ Գատարկագործը անգիտակցաբար։

— Է՛հ, բան մը չկայ հանգիստ եղիր։ Այդ տեսածք քու գլխիդ շուքն է եղեր, քմծիծաղով կը պատասխանէ հայր սաւորը։

Գատարկագործը այն պատասխանէն յայտնովին ամօթաւար, իր նշանակաւիցը տեսնելով, կ'սրտէ որ այլեւս ուրիշները բնաւ չծաղրէ։

Սպրանսի արմանի և ա'յն որ ուրիշներ կը ծաղրէ։

83.— ՏԿԱՐ ՍՏԱՄՈՐՔՈՒՄԸ

Ստամբուլի տկարութիւն ունեցող մէկը, յայտնովին անհանգիստ իր կերածներէն, կ'սրտէ բժիշկի մը գիմել։ Ուրիշ քաղաքի մը մէջ նշանաւոր բժիշկ մը գտնուելը լսելով, համ քայ կ'ելլէ անոր քով երթալու համար։ Երեկոյին գիւղ մը հասնելով, հայ ազգատիկ ընտանիքի մը տանը կ'իջնանի։ Տոնաւտէքը այդ որ երկու գահնկան շահած ըլլալով միտ կ'առնէ, և կը փափաքի որ իր կնիք լիւնի։ Գատարկագործէ կ'ինը երեսուն հաւ քիւֆիէ պատրաստելով՝ սրտած էր որ ընթրիքը, և յաջորդ որսեան նախաճաշը տայ իրենն։

Գիւղին մէջ սովորութիւն կար որ՝ երբ հիւր սաննան, նախապէս հիւրը կերակրեն, և քուստը իրենք ճաշեն։ Խեղճ ընտանիքը, ըստ սովորութեան, նախապէս իրենց հիւրը կերակրելու համար կը հրաւիրեն սեղանի։ Տանտիկինը պնակի մը մէջ հինգ քիւֆիէ դրած էր։ Հիւրը ատենք առնել վերջ կը սպասէ նոր կե-

քաղաքի: Կի՞նք անտեղիով ո՞ր հիւրը կ'առաջած չէ՛, հինգ հս կը բերէ և անժիջապէս զանոնք ալ կը սպասէ: Տիկինը խորհելով թէ՛ չափ անօթի է հիւրը, տառը հաս ալ կը բերէ: Հիւրը առնչի սուր տխրութեամբ, զանոնք ալ սպասելով աչքերը կրկին կնոջ յարելով՝ կը սպասէ ուրիշ կերտիւթի: Տիկինը ո՞ր քիւլֆթէնն զատ ուրիշ կերտիւթ չ'առնէր պատրաստած, հինգ հս կը բերէ: Որհիշամ ո՞ր հիւրը բողբոյն անոնց ալ հաշիւը կը կարգադրէ:

Տանուսէրը վրայ կը հասնի, և կը հարցնէ ռ'ւրկէ կուգայ, և ռ'ւր կ'երթնայ: Հիւրը կը պատասխանէ՝ «ստամոքսի չափազանց տկարութիւնն առնենալով, և հոշի տունն չափազանց նեղակալած պատճառաւ ք... քաղաքը այսինչ բժշկին կ'երթամ սրտէտղի տտամոքս բժշկել տամ»:

Տան տէրը լսած ըլլալով, «բ իրենց չորսին երկու անգամ-ուսն հոշը ինքը՝ ժինակը կերած է, կը խնդրէ հիւրէն, «բ երբ տտամոքսը բժշկուի, չըլլայ ո՞ր իրենց տունը հանգիպի՝ այլ ուրիշ համբով զերտագանայ տանը»:

Ուկրամուրիւնը ոչ միայն զգուելի կ'ընէ մարդը, այլ տարածամ գերեզմանը կը բանայ և նրակային:

84. — ՈՒՍՈՒՇԵՐ ՄԸ ՄԱՏԸ

Աշխարհագրութեան դասի մը պահուել, պատին վրայ կախուած քարտէսին վրայ ուսուցիչ մը իր ազատ մտաք տեղի մը վրայ գնելով կը հարցնէ իր աշակերտներուն՝ թէ այս ի՞նչ է: Ուսուցիչը կը հարցնէ իր հարցումը՝

Ուսուցիչը կը կրկնէ իր հարցումը՝
 Փոքրիկ աղայ մը մտաք զեր քունելով կ'ըսէ զեւ գիտեմ»:
 Ուրեմն զո՞ւն պատասխանէ, կ'ըսէ ուսուցիչը, և ամէնգուր

բարբը՝

— Այդտես մա՞տ մըն և տեսածս կ'ըսէ փոքրիկը համարձակու-

թեամբ:

Ուսուցիչը ամօթահար, կը կորսորի և խոսքը ուրիշ նիւթի կը փոխէ:

Այդտես իւնը մեծ ամօթ և, ամենքը կը գանձին անկէ:

85. — ԿԱՐԿԱՆԴԱԿԸ

Մարգարէ մէկը իր առջեւէն քաղաք մարդուն հասնելով կ'ըսէ, «նեկատեղի՞ր ի՞նչ ազատ փոխէ մը կորկանդակ տարին»:

Մարգը տնոք գառնալով սառնորէն կը պատասխանէ:

— Ինձի ի՞նչ ոչ ուն:

— Ռայց ներ առնել տարին, կը յաւելաւ տաղիները:

— Ուրեմն քեզի ի՞նչ ոչաւաւ, կը կրկնէ միւսը:

Մննմանէ մարդը ուշ կամ կամուխ դժբախտ կ'ըլլայ, եւր միայն ինկլիմեր կը մտածէ:

86. — ԱՆՄԻՏ ԵԱՅԱՆ

Չափազանց յաղնած եւ ծայր ծառային մէկը քնանալու համար անկողին կ'երթնայ: Գիշերը խիստ ծաղաւարիւնն զգալով՝ յանկարծ կ'արթննայ: Ռայց անկողնէն ելլելէ եւ ջուր խմելէ, իրեն շատ ծանր կ'ազայ: Կը փութէ շտապելով ծաղաւարիկէն առկալ:

Սահայն քունը չի տանիր, կը սկսի ինքն իրեն խռիւլ ու ըսել: Վերանի թէ ազան հիմա արթննաւ եւ ջուր մը աղէք: Ազան այս ծայնէն արթննալով կը պոսայ իր ծառային, Վեկոր ջուր մը բեր ինծիք: Մտան իր սովորական աննպաստութեամբը. անմիջապէս անկողնէն ելլելով կ'երթնայ. եւ ջուրը կը տանի ազային: Ազան տանց շտապելու կը հրամայէ, ձգան խմէ տարիւն: Ծառան հետ-դանդելով իր տիրոջ հրամանին ջուրը կը խմէ: Այն տանն ազան կ'ըսէ, «հիմա դեմ» եւ քնացիր: Մտան զովեւով իր տիրոջ իմաստաւորութեւնը անցուց:

Մտալարիւնը դժբախտականց մայրն է, ծառայութիւնը իր անբաժան լնկերը:

87. — ԵԿԵՆԵՏԻՈՅ ՄԸ ՀՐՈՎԱՐՏԱԿԸ

Թրքոտաշատանի քաղաքներէն միայն մէկը, քրիտոնեայ տաղավարդ մը, իրենց եկեղեցւոյն փոքրիւսիւթեւը նկատի առնեալով՝ կ'արդէն աւելի մեծ եւ նոր եկեղեցի ինչ կտառացանել: Կեդրոնին մէկը յարմար տեղ մը գտնելով՝ կը գնեն դայն: Կտառացման հրամանացիք ստանալու համար կ'ըզիմեն կտառացարութեան:

Թիւրքերը հակառակ ըլլալով քրիտոնեաներուն, կը հակառակին եկեղեցւոյ շինութեան, եւ անսնելով որ որէնքն ալ չի թայլատրեր, քանի որ ըստ ժողովրդի եկեղեցին ողբաք է այսքան սոք հեռու ըլլալ մզկիթէն՝ որպէսզի ազգապառ մահմետականներ ազգիւն առնեն, եկեղեցւոյ երդ առաջութեան ձայները չլսեն:

Իսկ նոր կտառացաւելիք եկեղեցին թիւրք մզկիթին շատ մ'աւելլալուն, քրիտոնեաները բաւական գրամ ձախտելով մէկտեղ, չեն կրնար արածնայիք նեւք նշել. եւ յառահտուելով կը մտածեն թող ալ խնդիրը:

Հայ հնազանդաւոր մը լսելով առանց այս տնայնորդութեան, կը գիմէ եկեղեցւոյ կտառացման յանձնարարութիւն եւ կ'առաջարկէ ատ-

որ ռսկի հանապարհածախս առ ի իրեն, անձամբ երթալու Պսիխ, և թաղաւորէն ձեռք բերել հրովարտակը:

Յանձնախումբը նախապէս կը մերժէ հնակարկաւորն առաջարկը, սակայն յետոյ համազօւելով կ'որոշեն այս միջոցն ալ փորձել, և հնակարկաւորն պահանջած դամարը առաջ կը գրկեն Պսիխ:

Հնակարկաւոր երբ Պսիխ կը հասնի, իր պահանջած կերպով ազերտագիր մը գրել կուտայ, և սեղապի թաղաւորին պաշտօնը կ'երթայ: Երբ կ'ուզէ անձամբ ներկայանալ թաղաւորին, գոնապահները կ'արգիլեն զինքը: Հնակարկաւոր ստեղծի ազազակ մը կը փրցնէ նախադարձին մէջէ: Թաղաւորը շնելով այս ազազակը, պատճառը կը տառուգէ և կը հրամայէ որ իր ներկայութեան բերեն հնակարկաւոր:

Թիփնապահները երբ սաւթիանին ներկայութեան կը հանեն զայն՝ նա խոնարհ ակնածանքով մը կը համբուրէ թաղաւորին քրչանցքը, և իր ազերտագիրը կը մատուցանէ:

Թաղաւորը ազերտագիրը բանալով կը կարգայ այսպէս. «Թիփիսէ միլիսէ հէր նէ խէ, ֆէրմանը ղէրբի խէն, սէլիմիի հազմէ թի իսա»: Այսինքն սեկեզեցի մեկեզեցի ինչ որ է, երբ հրովարտակը տառ, կ'ստորագրանայ Յիսուսը:

Սաւթիանը այս տարբերակ գրութեանէն հրճուելով, կ'ուզէ աւելի փորձել ու կատակել մարդուն միամտութիւնը և կը հարցնէ հնակարկաւորն. «Գնաղում, հաղթէ՞ Մահամմէա տարբըրը խէն»: Եթէ մեծն Մահամմէա նեղանալու ըլլայ:

Մարդը անմիջապէս կը պատասխանէ. «Հոն այնպիսի մեծ մարդարէ մը կայ որ զանոնք կը հաշտեցնէ — Ո՞վ է այն Հնակարկաւորը կը պատասխանէ. — Մեծն Մովսէս մարդարէն:

Թաղաւորը հնակարկաւորն այս անպատրաստի առած պատասխաններէն լափազանց դուռնալով, կը հրամայէ կատարել հնակարկաւորն խնդրանքը, և կուտայ եկեղեցւոյ հրովարտակը:

Հնակարկաւոր շնորհակալ ըլլալով հրովարտակը առած ուստիաւորեալ կը դառնայ և զայն կը յանձնէ նորակաւորաց եկեղեցւոյ Յանձնախումբին: Անոնք սրտի դահլանեղութեամբ կը կուտայանեն իրենց եկեղեցին, և կը զարմանան հնակարկաւորն նարպիկութեան վրայ:

«Իմաստբիւր գոհարներէն աւելի բանկազին է» ըստ Աստ. կոյ Սողոմոն:

88.— ՏԵՂԷԿԵԱՆ ԵՂՐԱՅՐՆԵՐՈՒՆ ՅԵՐ ՈՒՏԵԼԸ

Այնթաղու մէջ Տեղեկեան ընտանիքին հայրը կը մեռնի, իր տիկինը չորս զաւակներով այրի կը մնայ: Սր մը ցուրտ ձմեռին

գետինը թիզ մը նիւն կայ և գետ անգալու վրայ է: Մայրիկներն սուսը թանապուր կերցուցեր է, խահանջը ամանները կը լաւայ, տաք տաքուկ թանիրը մտած՝ փոքերնին կուշտ հոգինին անուշեղէն կ'ուզէ: Տղոց ամենամեծը 15 տարեկան է, փաքը՝ 6: Ասանք թանիրին մէջ ալդի կը տնկեն, խաղող կը հասանցանեն կը քաղեն, անուշեղէն կը շինեն, կ'ուտեն, մնացածը կը ծախեն: Դրամը դանձելէն վերջ՝ սեր ուտել կ'ուզեն յիշատ թէփէթազը կ'երթան, հինգ հացի վրայ սեր քսել սալով մէյմէկ հաս կ'ուտեն: Մէկը որ կ'ուտելուայ, մեծը՝ այն ինն քամին կ'իյնայ, քանի որ ես մեծ եմ, և այդ ինն մէջ աշխատելու ծանրութիւնը ես քաշեր եմ կ'ըսէ: Ամենուկը անոր կ'ըսէ, եղբայր՝ անխա ինն քամին կ'իյնայ, ես պզտիկ եմ, ուտելու եմ որ մեծնամ: Մեծը պզտիկին քիթին կը դարնէ, արեւն կը վաղցնէ, փաքիկը մեծին երեսը կը նանկուտէ, մէկայնորը փաքիկը կը պաշտպանեն: Այնպիսի իրարանցում, և կոխ մը որ գրտն համարողները զտնոք զատելու համար ներս կը խուսեն և կը հապնան որ պարտոյ անգը կը ծեծկուին: Երբ Այնթապ պարտոյ անգը կոխ մը անդի ունենայ, կ'ըսեն — Տէլլէկենց սուսը ալդի տնկելու և սեր ուտելու կը նմանի:

88. — ԱՆՏԵՂԻ ՄԱՐԴԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ջորինները միշտ համարդած պահանջներն վրայի իշու թրիքը կը հառաւորան: Սր մը երբ երկու Զէյթունցիներ կը համարողին, իրենցմէ մէկուն ջորին գետինը զտնուող շարցած իշու թրիք մը կը հառաւորայ, մէկը կ'ըսէ որ այս իշու թրիք է, մէկայր կը պնդէ թէ՛ ջորիի է: Գէշ կերպով կը վիճին, իշու թէ ջորիի է ըսելով: Վիճարանութիւնը այնչափ կը ասքնայ որ մէկը իր ասքը՝ հանուկը քաշած մէկայ Զէյթունցիին պարան վրայ կ'ուզէ, իշու թէ ջորիի թրիք է: Ան կը պատասխանէ՝ ջորիի թրիք է: Մէկայր ասքնանակին ըլնակը կը քաշէ կը ոգաննէ դոյն, թիշ և իր ըսածը, իշու թրիք է եղբայ:

Հիմա երբ Մարաշու մէջ տնայէտ քանի մը համար կոխ անդի ունենայ, ուսածի կարգ անցած է խնդիրը, իշու համ ջորիի թրիքին խնդրոյն կը նմանի:

90. — ՀՐԵԱՅԻ ՄԸ ԽՈՐԱՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ

Թիւրք մը, հայ մը, և հրեայ մը կերակարի սեղանի մը առջե նստած նկարայ ուտելու կը սկսին: Սովորաբար հերիսային կերպոնը իւզ գրուելու համար փոս մը կը քանտն:

Թիւրքը իր գլուր երկարելով կ'ըսէ անգանակիցներուն՝ «Մարդարէն Մաւհամմէտ քառասունին որը հաւատացելինը այս-

պէս իր մօտը պիտի կանչէ, և դղարովը կ'ուզէ անոս մը բանալ իւզը իր առջեւ տանելու համար:

Հայը սակայն կ'առնելով անոր միացը կ'ըսէ՝ «Գրիտաս աշտպէս պիտի հաւաքէ իր մօտը բոլոր քրիստոնեաները», իւզը կը քաշէ առջեւը: Հիւան անանելով որ իրեն իւզ չի մնար, ինքն ալ դղարով բոլոր հերթանն կը խառնէ իրար և կ'ըսէ՝ «Դատաստանին որը յայտնի պիտի ըլլայ... հիմա ոչ ոք դիտէ: Մենք ներկայիս բոլորս ալ խառն կ'աղբնջ», ըսելով արագ արագ կը սկսի ստեղծել:

Ընկերութեան մը մեզ գաւառնաւորներ կը վտանգէ բոլոր զործր: Իսկ ազգամասերներ՝ յաջողութեան ևս զործի մը յաւաքողիմութեան գորուստագոյն ազգակներէն մեկն է:

91.— ՊԻՋՄԱՐԲ ԵՒ ՆՈՐ ՇՐՋԱՆԱԻԱՐՏ ԲԺԺԵԿԸ

Կը պատմուի թէ Պիղմարք որ մը հիւանդանալով՝ երիտասարդ բժիշկ մը կը կանչուի, որ նոր աւարտած է դպրոցը:

Երիտասարդ բժիշկը՝ կը սկսի զանազան հարցումներ ընել հիւանդին՝ «Մանի տարեկանն ես, ո՞ր անզգ կը ցաւի, ե՞րբ հիւանդացած ես», և այլն:

Պիղմարք առաջին հարցման իսկ խոստ նայուածքով և դատան կերպով կը պատասխանէ՝ «Հարցումներդ աւելորդ են, եթէ դուք բժիշկ ես հիւանդութիւնս հասկցիր և բժշկէս»:

Երիտասարդ բժիշկը այս պատասխանէն նեղացած, գլխաւորը առնելով կը մեկնի և կ'ըսէ՝ «Լաւ է որ տնտեսարար մը կանչէք, ինչու որ անիկա հարցումի պէտք չ'աւնենար»: Պիղմարք բժիշկը կեցնել տալով կ'ըսէ՝ «Երիտասարդ, եթէ ոտացած աւուսեմդ ալ համարձակութեանդ հաւասար է, լաւ յառաջ գոցած ես: Հիմա աղատ ես հարձակներդ ընելու»:

Կատարեալ արժանիքի մարդս նմանանալ կ'ընէ:

92.— ՎԻՐԱՐԹԹԺԸ

Հիւանդին մէկը կէս գոհունակութեամբ մը կ'ըսէ՝ զինք դարձանալ բժիշկին ճարտիս և ոտքերս և ցաւերը կարեցան, միայն մնաց գլուխս:

— Առաջ Աստուած այն ալ կը կարենք կ'ըսէ բժիշկը:

Հիւանդը զարհուրելով, զեք, զեք կը ցատկի անկողինէն, և կը պոստի, ո՛ւ, ո՛ւ, չե՛մ աւգնր որ գլուխս կարենա:

Վիրաբոյմիսի դանակ, անմիտիմ Իսնակ:

93.— ԽՈՍՏՄԵԱՊԱՀ ՄԱՐԴԸ

Մարդ մը իր բարեկամին կը հարցնէ՝ «Երանի՞ տարեկանն ես»: Բարեկամը կը պատասխանէ՝ «Դատաստան տարեկան: Տարի

մը վերջէն նորէն կը հանգիպի իր քարեկամին, և միեւնոյն հար-
ցումը կը կրկնէ անոր: Ան նորէն կը պատասխանէ՝ քառասուն
տարեկան եմ:

— Ի՞նչպէս քառասուն տարեկան, տարի մը առաջ քառա-
սուն տարեկան եմ կ'ըսէիք, և հիմա նորէն կը կրկնէք միեւնոյն
տարիքը:

— Այո՛, պէտք է պահեմ խոստումս, քանի որ առաջ ալ
ըսած էի նոյն բանը: Որովհետեւ մարդս պարտաւոր է, յարգել
իր խոստումը, կը պատասխանէ քարեկամը:

94. — ՎԱՐԺԱՊԵՏԻՆ ԴԱՆԱԿԻՆ

Քիւրքիոյ քաղաքներէն մէկուն մէջ խոտիւ հրաման մը
կ'ելլէ թէ քրիստոնեայ մը զէնք պիտի չկրէ, և զմեկի մը ան-
գամ պիտի չռենեայ իր մօտը:

Որ մը հոյ վարժապետին մէկուն քով գանակ մը կը զըս-
նաւի, և ներքակարգելով յանա կը գրաւի:

Դատաւորը կը հարցնէ վարժապետին:

— Իսկոյն ըսած չէի՞ք գանակ պահել արդիւնեան ըլլալ:

Վարժապետը պաշարեանաւորեալ կը պատասխանէ.

— Ես վարժապետ եմ, աշակերտներս երբ սխալ գրեն, ըս-
տիպեալ եմ այս գանակով սխալները քերել առ հանել:

Դատաւորը կը յարէ՝ որոյց սխալները քերելու համար զմեկի
մըն ալ հերիք է, ի՞նչ պէտք կայ այսքան խուսր գանակի:

Վարժապետը սրամտորէն կը պատասխանէ՝ աստեղծները
երբեմն այնքան մեծ սխալներ կ'ընեն՝ որ այս գանակն անպատ-
պաշտի կու գայս և կ'աղաատուի:

Արամիս ևս խեղուց մտադր իր օմիքի կը փրկի, որքան որ վր-
տակը մեծ ըլլայ:

95. — ՎԱՐԺԱՊԵՏԻՆ ՓԹԵՐՏԱՆԸ

Վարժապետ մը աշակերտներուն կ'ըսէ՝ ճտգաքներ, երբք
եւ փոնքաւալու ըլլամ, նեղմէ ամէն մէկը իր նեղքը եղած բանը
անձ իջապէս վար թող գնէ, և ըսէ լուրին ըլլայ վարժապետս: Հե-
տեւեւայ որ պատահեալ վարժապետը կը փոնքաւայ, և աշակերտ-
ները իրենց աշուած հրահանգին համեմատ, գիրք, գրիչ, թուղթ,
ինչ որ կը գտնուի իրենց նեղքը վար կը գնեն, և միաբերան կը
գողեն՝ որորին ըլլայ վարժապետս:

Որ մը գպրոցին քահլէ զտնաւոյ հորին մէջ արժէքաւոր քան
մը կը նշէ տղան մէկը: Բոլոր աշակերտները կը հաւաքուին հորին
շուրջը, և իրարանցում մըն է կը փրթի: Անգիւն վարժապետը
կու գայ, և եղելու թանը իմանալով՝ տղաքներուն կ'ըսէ՝ Ձեռան

մը բերէք ինծի, և դուք մեծերդ չաւանին ծայրէն բանեցէք, ես ալ միւս ծայրը մէջքս կապելով զար իջնեմ հանեմ ինկած բանը: Աշտիեքաները ըստնին պէս կ'ընեն: Երբ տակաւին հորին կէս համբան չլացած ոգին խոնաւութենէն, վարժապետը կը փռնքտայ: Աշտիեքաները այս սր կը լսեն, մէկէն ի մէկ չաւանը թող տալով կը պոսան՝ «ըտքին ըլլայ վարժապետ»:

Ձեռք գիտե՛ք թէ վարժապետը մինչև հիմա ելած է հորէն, կամ թէ ատկունին հոն կը մնայ:

96.— ԳՈՂ ԿՆՈՋ ՄԸ ՎԱԽԸ

Կին մը ուրիշ կնոջ մը թղթապանակը զսղնալու պահանջներ արեւելաւով կը տարուի գատաւսրին ներկայութեանը:

Դատաւորը կը հարցնէ զոգին. «Ի՞նչպէս, չվախցա՞ք թղթապանակը զսղնալու ատեն»:

— Եստ գախցայ, տէր գատաւսր, կ'ըսէ զողը, թէ մի գուցէ թղթապանակը պարտոյ ըլլայ:

Դույ՛ սիրտը պոյ:

97.— ԷՅԷՆՏԻՆ ԳԼՈՒԽԸ ՀԵՏԸ ԹՈՂ ՏԱՆԻ

Պորոյ մէջ պարտապահանջ մը, իր ասնելիքը գանձելու համար, պարտաւէրին տանը կ'երթայ: Դուռը բողբոջան՝ սպասուհին խնոյն կը վազէ բանալու: Սակայն տանաւէրը զլուխը պառնչլած ի պատահանէն դուրս կը հանէ անսնելու համար թէ միջ է գտնու պարնոցը: Պարտապահանջը երբ կը հարցնէ՝ «էֆէնտին ա՞նձն է», սպասուհին լուս սերտած գոտի մը պէս կը պատասխանէ՝ «ո՛չ տանը չէ»:

Պարտապահանջը տակոյն կ'ըսէ, «ըսէք իրեն՝ սր երբ տաննէն գտնու երթայ, զլուխը հետը տանի, և պատահանէն չկտնէ»:

Անախաւարիւնը առ կամ կամուխ կը խաբաւակի մարդս:

98.— ԵՕԹԸ ԿՈՎԵՐՈՒ ՍՊԱՍՈՒՀԻՆ

Եխտ հպարտ և փաբթամ աիկին մը՝ սր մը սպասուհի վարձելու կ'ելլէ: Երբ իրեն կը ներկայանայ հայ սրերորդ մը՝ զինք վարձելու համար, աիկինը կ'ըսէ անոր գոողութեամբ. «Դիտե՛ք ինծի ծառայել գիւշին քան չէ»: Սպասուհին միամտաբէն կը պատասխանէ, «հոյ չէ աիկին, գո՛ւք քնաւ մի վախնաք, ես գիւղին մէջ եօթը կովերու հոյ կը տանէի, ս՛էր կը մնայ այժմ սր մէկ հատին հոյ պիտի տանեմ»:

Սկսաբարձաբիւնը գէտ բան է, ուրիշին արժանիքը քողել կաւար է:

99. — ԳԺՈՒԱՐԱՀԱՃ ԱՄՈՒՄԱՅՈՂ ՄԸ

Բարեօրբտ անձ մը իր ամուսրի մէկ քարեկամին կը հարցընէ. «Ինչո՞ւ չես ամուսնանար»: Բարեկամը անմիջապէս կը պատասխանէ, «Ես նպատակ չունիմ կնկան մը գերի ըլլալու»: Բարեկամը զարմանքով մը կը շարունակէ. «Բայց կրնաս զան ալ իմ կնիչն պէս քաղցրաբարսյ կնաջ մը հետ ամուսնանայ»:

«Աւերեմն լաւագոյն է որ քիչ մըն ալ սպասեմ», մինչեւ կրնայ այրիանայ», կը պատասխանէ ամուսրին:

Երկուսները կը խուսափին ամուսնութենէ:

100. — Գ Ի Ն Ո Վ Ը

Գինով մը համբայէն քալած տուն մէկու մը վրան կ'իջնայ: Մարդը բարկութեամբ մը կ'ըսէ անոր. «Այք չանի՛ս, առջեզ ինչո՞ւ չես նայիր»: Գինովը կը պատասխանէ՝ «Ինչպէս չանիմ, անանկ ազուսոր աչքեր ունիմ որ քեզ երկու հաս կը տեսնեմ»: «Հապա ինչո՞ւ վրաս ինկար»: «Աւզեցի երկուքիդ մէկունդէն անցնելն» կը պատասխանէ գինովը:

Գինովուրիւր ոչ միայն արմուկներ կը նապակցիկ մարդան, այլ ազնաւորամբ գերեզման կ'առաջնորդէ զայն:

101. — Գ Ո Ղ Ի Ն Լ Ա Յ Ը

Գող մը ներքախաւելով գոտարան կը տարուի: Պաշտպան փոստարանը զսղութեան յանցանքը մեղմոցներու համար կ'ըսէ. «Այս մարդը միայն երկու կոնակներ վերցնեցած է զգրացէն, տանց նեւք գտընելու: Հան գտնուող սակի մամաջոյցին»: Գողը ասիկա լսելով կը սկսի լալ: Գոտաւորը կարծելով թէ՛ իր յանցանքին վրայ զգնուով կու լայ, կը հարցնէ զողին՝ «Ինչո՞ւ կու լաս»:

Գողը կը պատասխանէ՝ «Կու լամ, որովհետեւ մամաջոյցը տեսած չեմ»:

Տերը՝ կոտուածը կու լայ, զողը՝ մնացածը:

102. — ՄԱՐԱՇԵՅԻ ՄԸ ԻՐ ԿԻՆԸ ՃԻՀԱՆ ԳԵՏԸ ԿԸ ՆԵՏԸ

Մարաշի մը կին մը կ'աւնենայ, աղէս, ինքնահաւան, և լուսաւ, իր ամուսնոյն հետ անհամամայն տյն կ'ինը՝ անոր քիթէն բերնէն կը քրքէ, ինչպէս՝ Մարաշիները գոման կնաջ մասին կ'ըսեն, Լեւաներքին մէջ անաանելի վարանելակերպ ունի կ'ինը, և երկը զգուած ձանձրացած է իր կնաջէն:

Օրին մէկը իր ամուսնոյն հետ գիւղ մը կ'երթան, Զէյթուն նի շրջանը՝ Աքեզին: Երկը՝ իր կ'ինը շորի մը հեծցուցած, Մա-

Բժիշկը ուշի ուշով քննելէ վերջ կը պատասխանէ . «Ուրախ եմ սաւան խորհուրդներս իրենց բարերար սգաւոր ունեցած են : Հիմա ապահով եմ որ քսոսասուն տարի եւս կրնաս ապրիլն : Թագաւորը զորմացած կը հարցնէ՝ «Ի՞նչպէս» : Բժիշկը կը պատասխանէ՝ «Իմ շատակերութեան վտանգաւոր հիւանդութենէս՝ միայն ժառկալութեամբ փրկուելոյ վախնալով մահուան վերահաս վտանգէն» :

Թագաւորը բժիշկին ուշիմութեան վրայ հիմնաւով՝ լիաւջի կը վարձատրէ զինքը , ե մեծամեծ պաշտաններ կու տայ ունոր :

Պատուիրանապան եղիւր, կը յաջողիս կիսմիկով մէջ :

104. — ԵՐԵՒԱՆԱՅԱՅԱՆ ՀԻՒՄՆԻԴ

Երեւակայական հիւանդ մը միշտ կը գտնատի սր սեւէ բժիշկ զինք չի կրնար բժշկել : Օր մը նորտար բժիշկի մը հանդիպելով կը պատմէ իր նեղութիւնը այսպէս .

— Օրը երեք անգամ կ'աւտեմ , նորէն կ'անոթիւնամ , շէշ կը խմեմ՝ կը ծարաւիմ . բազնիք կ'երթիմ , կը քրտնիմ . լես կ'եղբեմ՝ շանչս կը կտրի . զաւարճալի քան մը լսեմ՝ կը խնդամ . ցաւալի քան մը լսեմ՝ կու լամ . եթէ յոյնիմ՝ լաւ կը քնտնամ , երբ աչքս զոցեմ՝ քան մը չեմ տեսներ :

Բժիշկը տեսնելով որ երեւակայական հիւանդ մ'ըն է , կ'ըսէ . «Ասոր միակ մէկ գործան կայ բժշկութեաւ — գերեզմանը — հան տանց ոչ մէկը կը պատահի քեզիս» :

Ախաւսութիւնը՝ կը փառսէ ձանձուրոյր եւ ամէն ճառակ երեւակայական հիւանդութիւններ : Ախաւսութիւնը սուրբ եւ առաջաւոր է :

105. — ԱՐԱՅԵՐԷՆ ԳԻՏՅՈՂԸ

Մարգուն մէկը Աստուայէն Հայէպ կ'երթայ , սը տիրող լեռն տրաքերէն է : Վերադարձին իրեն կը հարցնեն թէ տրաքերէն տարվեցա՞ր : «Այո» կը պատասխանէ :

— Ուղտին թ'նչ կ'ըսեն :

— Այգչափ մեծ քաննը տարվելու ժամանակ չաւեցայ :

— Ըանճին թ'նչ կ'ըսեն :

— Այգչափ ալ փաքը քաննըսն կտրեւորութիւն չտաւ :

— Ոչխարին թ'նչ կ'ըսեն :

— Ոչխարին անունը իմ մեկնած սրս պիտի գնէին , երբ ես արգէն նամբայ կ'ելլէի , կը պատասխանէ վարդեստարդի տրաքերէն տարվողը :

Ամէն բան զիտեմ թողը՝ ոչ մէկ բան զիտէ :

106 — *WILHELM FRIEDRICH*

Դիտարար մը չհանդիմանալու Գործի Զեմըն յետոյ իր գիշերը Կ. Գրառնայ։ Առաւելած մը երբ արեւուն կը մտնէ, կը մտնէ ուր էջը Կան իմայ։

Պիտրոսը երբ էլը գնահատելու հ'ենէլէ, առաջին հանգիսդդին
այդուպան թիւ քքեքէնով կը հարցնէ թէ կոտուած է: Բը տեսածը:
Ու կը շարունակէ օճառէք մատ իտէք ի գէն պիղ իմ շա՛մէնտեք չե-
լէպի թէպայիքի հա՛մոյա քիթաւաթ էլլէ՛մ թէ կ'ենքոթիկնիկ պի՛մ: Ժի՛ն:

Դիմացվել է որպատխարանի քննարկում, իսկ հիմնական հարցերը:

Պատշաճ էլք կը ցուցնէ միմեանս, Կարգաւորը :

Ասացցը նորէն կ'ըսէ :— Ի՞նչ կ'ըսես, աւրիշ լեզուով մ'ըսէ :
Դէպքը լեզուէն փոխելով կ'ըսէ :— Պիտիմ մէք թէպէտ զայլըպէտ ասմանչ,
կէտքտեան ի՞նչ մ'ի :

— Հա՛ւ՛ Է՞ք դեռ ասումս՝ կրպակ դանումը շխա՛տիս անկյաւորս՝ Կը
պտտտախանել անցապաղը, եւ եսզ Կիւրսովեւորս՝ եւայլընչի մէջ քեզից Կիւ-
րպի տրտալանը կը ետանումս (խնււ պէ՛տ զհետառի մէջ կը սեւտայ) Կ'ըսէ եւ
Կըս Կ'եւանանո՛ւ :

ከግንባታው በፊት ለግንባታው የሚያስፈልጉ ስራዎችን ለማግኘት ለሚገባው ገንዘብ ምን ዓይነት ስራዎችን ማድረግ ይገባል፡፡

107.— *NOTALP. TILSHEUSII*.

Դատաւարի մը քարած ատենը մէկը սւշի սւշով իրեն կը նայի: Դատաւարին ծոսան չախրսմբով տնոր նայուածքէն, կը հասնի, և ապրտակ մը կը դարձնէ տնոր:

Մարգը գատարանն կ'երթայ, և կը բողբոջէ գատաւորին: Նա իր ծառան կանչելով կը հարցնենէ, և կը զննէ որ ծառան յանձնադր է: Ի պատիժ տնոր կը հրամայէ որ շորս գրիւ ցորենն տայ, մարգուն իր գործած տնիրաւութեան համար: Մարգը գատարանը կը ապառէ, ծառան կ'երթայ շորս գրիւ ցորենն քերելու: Նա երկար տանին սպասելէն սրանեկած՝ աւելին ապտակ մը կ'իջեցնէ գատաւորին երեսին: Դատաւորը զարմացած՝ կը հարցնէ պատճառը: Մարգը պաղտօրեւութեամբ կը պատասխանէ՝ «Իմ տեղս գուն ոպառէ, և երբ շորս գրիւ ցորենը քերէ, քեզի թող զնարէ»:

^aPercent of drop for quasimedian and quartile of quasimedian, or jump: jumpsize only. See jump.

108.—*atque* *etiam* *quod* *quod*

Առհայտ ժողովաբարյանքուն մեծ մասին մէջ չափազանցելը աստիճանի աւանդաբխիւն դարձած է։ Ասեմեօք մարդուն մէկը չափազանցելը այնքան տաաջ տարած է որ իր ծաւան կը ստիպուի յարգորել։ ապք ամօթալի տաօրաբխիւնը թողուչ աւ ամէն քան շխտակ խտալ։

Մարգը շնորհակալ ըլլալով իր ծառային, կը խոստանայ ինքզինքը ազգել: Կը պատահի՞րէ որ՝ եթէ մոռնայ և սկսի չափազանցել՝ ան գուրսը հազայ, որովէն զի ինք կտրենայ ազգել ինքզինքը:

Սր մը հաւաքայիի ատեն երբ ընկերովի խոսակցութեան կը սկսին հողերու մասին, խիտ չափազանցող մարդուն մէկը կ'ըսէ. «Ան հազ մը գնեցի որ 2000 կանգուն երկայնութիւն և երկու հարիւր կանգուն լայնութիւն ունէր: Չափազանցութեան վարժուող մարդը առաջ անցնելով կ'ըսէ. «Իմ գնածս տասը հազար կանգուն երկայնութիւն ունի: Երբ կը լսէ ծառան գաբուն, խեղայն կը հազայ: Մարգը մէկէն շփոթելով կը յարէ. «Լայնութիւնը մէկ կանգուն է»:

Ձինք մտիկ ընողները զարմացած կ'ըսեն. «Այդ ինչպէս երկիր է որ՝ լայնքը երկայնքին չի յարմարիր»:

Մարգը կարմրելով կը պատասխանէ. «Ան լայնքը երկայնքին պիտի յարմարցնէի, եթէ անպիտան ծառան գաբուն չհաղորդուէր»:

109. — ԳՐԱԳԻՏՆ ՈՒ ԿԻՆԵՐԸ

Գրադէտին մէկը իր մէկ յագումանով կծու կերպով կը քըն-նագատէ կիները:

Կիները չափազանց զրգուռելով, այդ ծայրայեղ քննադատութենէն, կը խորհրդակցին, և կ'որոշեն երթալ ձեռնել գրադէտը:

Որովհետև որը ամէնքը միասին գաւազաններով, կ'երթան կը գտնեն գրադէտը: Կիներէն մէկը առաջ անցնելով իր զրութիւնը ցոյց կու տայ, և կ'ըսէ իրեն որ կիները հաւաքաւած են ձեռնուրդինքս:

Գրադէտը վախէն սփած՝ մէկ վայրկեանի համար ներսուս-թիւն կը խնդրէ. «Լա՛ւ» կ'ըսեն և գաւազանները վար կը գնեն: Գրադէտը կը խնդրէ անոնցմէ որ՝ առաջին հարաւածողը իրենց մէջէն ամենէն տղեղը թող ըլլայ, ապա միշտները զինք ազած-նան չափ թող ձեռնեն: Կիները անախտաւ այս հարցումէն սպաշ-կարած, ամէնքը իրարու երես կը նային գիտալու համար թէ՛ ո՞վ է իրենց մէջ ամենէն տղեղը: Երբ անոնք առք վիճարանու-թեան կը բռնուին, գրադէտը խեղայն գաբս կը սպրդի, և կ'աղաթի: Թեան կը բռնուին, գրադէտը խեղայն գաբս կը սպրդի, և կ'աղաթի:

Կիները իրենց արիւր, և օկիդուրիւնը չնի խոսովանիւր երբեմ:

110. — ՎԱՐԷՆ ՀԵՐ ՅԱՏԻՆԷԼ

Փրօֆէսորին մէկը մասնաւոր ստամոսախորութիւն մը կուտարելու նպատակաւ որ մը յիմարանց մը կ'այցելէ: Գրան առջև կեցող մարդը գռնապան կարծելով կը յայտնէ անոր իր նպատակը:

ենթադրեալ դռնադռանը սելիմօքէն փրօֆէսորին պատասխանելով կ'ըսէ. «Առանձին պատիլ կտրելի չէ, այլ պէտք է որ ես ալ ընկերանամ»։ Փրօֆէսորը շնորհակալութեամբ ընդունելով անոր ընկերակցութիւնը, երկուքը միասին կը շրջին բոլոր յարկաբաժինները։

Դռնադռան կարծեցեալ մարդը բոլոր տեղերը պատշնելէ զերջ փրօֆէսորը կ'առաջնորդէ տաճիքը, ու անոր ձեռքէն բռնած կ'առաջարկէ ու կը թախտնէ իրեն տաճիքէն վար ցառկիլ։ Փրօֆէսորը զարհարած՝ անմիջապէս կը մտածէ մի գտնէ իր դռնապան՝ կարծածը յիմարներէն մին ըլլայ, անուշաթեմբ կը պատասխանէ անոր, անզգալորարք ես քաշելով. «զերէն վար ցառկիլ դիւրին է, և ամէն մարդ կրնայ ընել, ատով փառք չի շահուիր, լաւագոյնը վարէն վեր ցառկիլն է, եկաք փողոց խնկնէք ու անկէ վեր ցառկիլն է, և ահա ատով միայն կրնանք պատիւ վստակիլ»։

Յիմարը համապատասխան փրօֆէսորին խօսքին, անոր ձեռքէն առնով բռնած կը հետեւի։ Երբ գետնաբարկը կը հասնին, պահապանները զայն տեսնելով կը բռնեն ու կը բանտարկեն այն խցիկին մէջ, ուրիշ փախած էր։

Յիմարին վստակութիւնը բաժնով կը վերջանայ։

111. — ԵՐԵՍՈՒՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ԿԻՆԸ

Կին մը որ մը կ'ըսէ իր էրկան. «Պր. Մարտիրոս, գիտե՞ս ես հիմա երեսուն տարեկան եղայ»։

Էրիկը անասարբերութեամբ կը պատասխանէ «Սիրելի՛ս ատիկա նոր բան մը չէ, չման տասը տարիներէ ի վեր գիտեմ թէ երեսուն տարեկան ես»։

Կիները կը պահեն իրենց սարկը։

112. — ՆՈՐԵԼՈՒԿ ԴԵՂԱԳԻՐ ՄԷ

Ստամբուլի պատահական հիւանդութիւն ունեցող մէկը ըլլալի մը կը գիտէ։ Բժիշկը հիւանդը քննելէ զերջ «Անճլաս հիւանդութիւն մըն է» ըսելով կը յանձնարարէ քի։ մը կոնսպիկուզ (Ջէնճէֆի) ուտել, Բանի մը խօսք ես խօսելէ զերջ հիւանդը կը մտնայ նախկին յանձնարարած դեղը, նորէն կը հարցնէ բժիշկին. «Ես կը կրկնէ «կոնսպիկուզ կեր»։

Մարդը միշտեւ դառը երթալով նորէն կը մտնայ և դառնալով, բժիշկին կրկին կը հարցնէ թէ՛ ի՞նչ էր այդ դեղին անունը։ Բժիշկը նորէն կը կրկնէ, հիւանդը սանգուիթի գլուխը երթալով նորէն կը հարցնէ և զեղազիր մը կ'առնէ անկէ։

Բժիշկը թուելով մը առնելով կը գրէ. — 10 փարայի կոնսպիկուզ և մէկ մաղ գարի։

Հիւանդը գեղապիտիւն վրայ նայելով երկու բան գրաւած կը տեսնէ, և բժիշկին գառնալով կ'ըսէ — Բժիշկ, առաջ մէկ գեղի անուն տուի՞ր, իսկ հիմայ երկու բան գրեցիր: Բժիշկը կ'ըսէ՝ — Առաջին գեղը կանապղպեղ է, երկրորդը՝ մաղ մը գարի, որովհետեւ առաջ շէն գիտեր որ անասուն մը ըլլալու շտի յիշողութիւն չունի, վերջը հանկցայ ու անոր մաղ մը գարի տաւոյցացի:

Եւեղիմ' խոս, սեւին՝ սապօն ի՞նչ լին:

113.— ԵՆՈՐՀԱՆԱՐԻԹԵԱՆ ՊԱՐՏԳ

Հանքահաքի մը մէջ քով քովի նստող երկու համբարպետներէն մէկը կը հարցնէ միւսին. — մամը քանի՞ն է: Միւսը քաղաքավարութեամբ կը հանէ մամացոյցը, և ցոյց կու տայ հարցընողին թէ՛ ութն է: մամացոյցին տէրը քանի մը քաղէ վերջը դըրպանէն փոքր նոթատետր մը կը հանէ, և մէջը բան մը կը նշանակէ: մամը քանին է, հարցնողը կրկին կը հարցնէ, — Ի՞նչ նշանակեցիր հան:

Միւսը կը պատասխանէ. — Նշանակեցի որ շնորհակալութիւն մը պարտական ես ինն, երբ վնարեա՛ կը քնջեմ այն տանն: Մարդը կարճելով կ'ըմբռնէ թէ՛ պէտք էր շնորհակալութիւն յայտնել:

Պզտիկ ծառայութիւն մը անգամ անխառն նկատու չի:

114.— ԹՐԳԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԱՐԴԱՐ ՎՃԻՌԸ

Մարդուն մէկը սուս շատ կը սիրէ եղեր, բայց ազգաս ըլլալով անկարող կ'ըլլայ գնելու: Որին մէկը կ'իմանայ որ իր զերացին երեք տիկ ուսուց գնելով, կարատ մը լեցուցած է, և վրան խմորով նշաններ գրած՝ կափարիչը չբանալու համար մինչև նոր Տարի:

Սուս սիրող մարդը ամէն միջոց գործածելով վերջապէս կը յաջողի մտնել գրացիին մասանը: Աւանց խմորին անոք զարնելու՝ կարասին տակէն փոքր ծակ մը կը բանայ, և մեն քոյլ մը սուս տանելէ յետոյ, ծակը լաւ գոցելէ վերջ՝ տան կը վերադառնայ, և փառասոր կերպով կը վայելէ գոզած ուսուցը:

Նոր Տարիի որը, սուտին տէրը տնեցիները հետը առած մասանը կ'երթան, և խմորը քննելէ վերջը կարասը բանալով պակասած կը տեսնեն սուսը: Կարասը լաւ մը քննելէն վերջը կը տեսնեն որ տակէն ծակ մը բացուած է, ու գոչցուած՝ ուսուցը: Այս գողութիւնը իրենց գրացիին վրայ կասկածելով գատարան կը դիմեն: Դատաւարը ամբաստանեալը գատարան կանչելով հարցաքննութեան կ'ենթարկէ:

Ամբաստանեալը կը բացատրէ գառաւորին թէ՛ — Իրենք կ'ամբաստանեն զիս որ տակէն զողջած եմ մինչդեռ իրենք կը վշկայեն թէ՛ վրայէն պակասն է։ Այդ ապացոյցն է որ ես տակէն բան մը զողջած չեմ, առտի իրենք պէտք է գանեն զողջ որ վրայէն զողջած է, և թէ թնշպէս զողջած է։

Թիւրք գառաւորը կը վճռէ, — Ամբաստանեալը նշմարիտ խտեցաւ, ուրեմն ամբաստանողները պէտք է երթան, և վրայէն Գողջողը գտնեն։

Օրէնքի դատաւորներուն նկատն է, ինչպէս ուղիւ արդիւս կը գնան։

115. — ՄԱՐԻ ՄԸ ԻՐ ԿԻՆԸ ԶՈՒՐԸ ԿԸ ՆԵՏԷ

Մարգուն մէկը սաստիկ զայրացած իր կնոջմէն, գեաւը կը նետէ զայն։ Ոստիկանութիւնը իմանալով՝ կը ներբողարէ զինքը և կը բանտարկէ։ Դատաւորը կը հարցնէ անոր՝ — Ինչո՞ւ կի՞նք չուրը նետեցիր։

— Որովհետեւ բժիշկները կը հաստատեն թէ՛ ջրաբաժնութիւնը ոգտակար է, անոր համար ես ալ չուրը նետեցի զինքը որ լաւ առողջանայ — կը պատասխանէ ամբաստանեալը։

116. — ԱՆՐԱՏԱՅ ՄԵՏՈՒԿԸ

Սարգ մը իր վիրտերը ցաւք որտեւ կը պատմէր ամենուն, և կ'ըսէր. Ո՛հ, որքան դժբախտ եմ։ Այս վերջերս քնակութիւնս եկեղեցին ըրի, սակայն եկեղեցւոյն ժամկոչը ամէն շաբաթ որ կու գայ և կը քանգէ, որով թէ ձաղաւկներս կը կարտաւին և թէ ապրաւորի միջոցներէն կը զրկուիմ։ Անցեալ շաբաթ մտածեցի որ ամպինը ընտրեմ, խարկելով որ հոն չեն մաքրեր, ձաղաւկներս աւնելով հոն տեղաւորուեցանք։ Կիրակի որ մը սակայն քարոզիչը այնքան յազաւած էր որ՝ բռնեցքի ծանր հարուածով մը ամպիտնին զարկաւ ու քոյր ստառիտ ցան ու ջրիւ ընելով՝ ձաղաւկներս ցրուեցան։

Դրացի սարգը այս որտահմիկ պատմութիւնը լսելէ վերջ, իր ցաւակցութիւնը յայտնեց և ըսաւ. — Յայտնի է որ քան պէտք եղածին չափ փորձառու չես։ Ես ալ թէպէտեւ եկեղեցին կը քնակեիմ, սակայն իմ ստառիտ մտակցող չիայ, ինչու որ ազգասաց կիմ, սակայն իմ լինեմ, և այնպէս որ ոչ սքի նեւքը կը գողի անոր։ Եւ անո՛ւ ախպէս հանգիստ կ'ապրիմ։

117. — ՀԱՐՊԻԿ ՊԱՏԱՍԽԱՆ ՄԸ

Շողեկաւորի մը մէջ համբարգ մը քալած տանն արարած մը կնոջ մը ստքին վրայ կը կոխէ։ Տիկինը խեղճ բարեկանալով կը

պառայ նամբարդին երեւին, և կը սպառնայ իրեն գէժ գատ բանալ։
 Ծամբարդը հանգաքառութեամբ կը պատասխանէ, — Բայց
 ներեցէք տիկին ես ձեր ոտքին վրայ չիտիեցի, այլ կոշիկիդ։ Հե-
 տեաքար կոշիկդ միայն իրաւունք ունի գատ բանալու ինձի գէժ։

Կինը մարգաւն տաւած նարգդիկ պատասխանէն զսօ քնաւով,
 ետ կը կենայ իր մտադրութենէն և բարեկամ կը լինի անոր։

118.— ԻՆՉ ՅԱՆԵՍ ՆՈՅՆԸ ԿԸ ՔԱՆԵՍ

Օր մը, ուղտ մը, ձի մը և էշ մը մարգագետնի մը վրայ
 կ'արածին։ Ուղտը և էշը լաւ մը նարակելէն յետոյ կ'որոշեն ուրիշ
 արատաւայր մը երթալ։ Երբ կը հեռանան, էշը ինքզինքը ապա-
 հով զգալով կը սկսի զանչել։ Ուղտը կը ստատ գիտեք՝ որ իր ձա-
 նէն անցարգները կու գան զիրենք կը գանեն ու կը տանին աշ-
 խատցնելու։ Էշը ականջ չի կտխեր, և կ'ըսէ՝ — Ինքզինքս ուրախ
 կը զգամ այսօր և պիտի զանչեմ։ — Անցարգները լսելով իշուան ձա-
 նը կու գան, և ուղտին հետ միասին կը տանին։ Երբ գետէ մը
 անցնելու կը պատրաստանին, կը տեսնեն որ էշը անկարող է, կը
 հարկադրանին դաշն ուղտին կանակը տալու։ Զուրկին համանաւ տե-
 ղը համեմելան պէս՝ ուղտը կ'ըսէ՝ — Եւթի այս ի՞նչ զուարեանի
 պահ է, պէտք է քիչ մը խաղամ ես։

Էշը կը խնդրէ և կ'ըսէ — Ուղտ եղբայր, ի՞նչ կ'ընես, եթէ
 փոքր մը շարժիս, անմիջապէս պիտի խնամ ու խեղդուիմ։ —
 Հոգս չէ կ'ըսէ ուղտը։ Այս նեղութիւնը քու զանչալուդ համար
 կը կրեմ, քանի որ շտնացիր իմ պատուէրիս, հիմա պէտք է որ
 արժանի պատիժդ կրես — ու թաթուրով կը ձգէ դաշն ջուրը, և
 էշը կը խեղդուի։

Մենին խաւար մտիկ չընայր կը կոտուի։

119.— ԿԵՍ ՕՐԻՈՐԴ ԿԵՍ ՏՐԻԻՆ

Տիկին մը օր մը ազնկան մը հարցում մը քնելու ատեն
 օրիորդ կ'ըսէ անոր։ Ազնկիդ գէժ քը ծուրով կ'ընգմիջէ, — կը նե-
 րէք, ես օրիորդ չեմ։ — Ուրեմն տիկին կանչելու եմ ձեզ։

— Ո՛հ, կը յաւելու ազնկիդ, ես տիկին ալ չեմ եղած ատ-
 կաւին, այլ նշանուած եմ։

— Ո՛հ, կը ներէք կ'ըսէ տիկինը, հիմա կրնամ կէս օրիորդ
 և կէս տիկին ունենանել ձեզ։

Կուսնի կարն է, մեկ օղակէն միւսը պիտի փախնի ու կամ
 կամուխ։

120. — ԼԱՐՈՒ ՄՊԱՍՏՈՒՂԻ ՄԸ

Տիկին՝ մը պատուհիկի մը պէտքը աւանդաւոր լրագրիւններու մէջ կը ծանուցանէ հետեւեալ կերպով — Եփափկակազմ եւ տկար կիւն մը, կ'ուզէ պատուհիկի մը որ ըլլայ անասէր, երաժշտասէր, հագածաւ, առաւօտ կանուխ ելլող, եւ լաւ ուտելի խմելէն զո՛ր ըլլայ եւ ամսական չպահանջէ:

Տիկինը երկու օր զերէ ի պատասխան կը ստանայ զամբիւզ մը, կատու մը, մէլէլը, պարանոցէն կախուած թռչկով մը այսպէս գրաւած.

— Ահա՛, ձեր պատուհիկն, որ ձեր պահանջած բոլոր յատկութիւնները կը մարմնացնէ, եւ ձեզ ամէն կերպով զո՛ր կը նշէ, եւ ամսական ալ չի պահանջեր:

Ապա ինքիւն ժխտելով կրնայ ծառայել:

121. — ԵՐԱՆՆԻՍԻԹԵԱՆ ԵՄՊՈՒԿԸ

Աշխարհակալ թագաւորին մէկը իր բոլոր փառքերուն հետ՝ կրկին ինքզինքը ապերձանիկ կը նկատէ: Իր բոլոր խորհրդականներուն կարծիքը անհիշէն յետոյ, անոնք՝ ամէնքը՝ կ'առաջարկեն իրեն որ երջանիկ մարդու մը շաղկիկը հագնի:

Թագաւորը աշխարհի ամէն կողմը գործակալներ կը հանէ, եւ կը պատուիրէ՝ որ երջանիկ մարդու մը շաղկիկը գտնելով իրեն րերեն: Գործակալները շատ անգիր պատելէ յետոյ, կը հարցաւորեն ձեր երջանիկ մարդ մը գտնելու, քայքայ չեն յաջողիր: Վերադարձին կը հանդիպին անտառի մը մէջ փայտահաւի մը, ու անոր կը հարցնեն՝ թէ ինքը երջանիկ է: Մարդը իր շաղկիկն տակ հեռաւորով կ'ըսէ «Այո՛ եւ երջանիկ եմ»:

— Աւերմն չաւ, շաղկիկ մեզի տւար:

Փայտահաւը իր քանկանակը շրջելով ցոյց կու տայ անոնց որ ինք շաղկիկ չաւնի:

Իսկական երջանկու բիւնը, իր ունեցածով զոնք ըզլալուն մեղն է:

122. — ՆՈՐԱՋԵՒՍԻԹԻԻՆԸ ԶԱՆՅԵՐ

Մարդ մը իր կնիկը համար նոր գլխարկ մը գտնելով նեղքը առած կ'անապարէ՛ տուն հանելու: Բարեկամին մէկը համբան իրեն հանդիպելով կը հարցնէ, «Ինչո՞ւ կ'անապարես, ի՞նչ պատահած է»: Մարդը կը պատասխանէ՝ «Կնիկս համար գլխարկ մը գտնեցի, եւ կ'ուզեմ չաւ տան հասցնել, քանի գեւ նարանեղու թանջ չէ՛ անցած»:

Կնիկը՝ արմի նորանեւութեան սիրամար եմ, դժոխք պատահու է իրենց ամուսիններուն:

Հայ տափրիչ մը իր ամուսնուսթիւնէն երկու շաբաթ վերջ տներացը տունը խննոյքի կը հրաւիրուէր։ Հոն ինքզինքը մեծ մարդ ցուցնելու փափաքով սո ալէս խորամանկութիւն մը կը խորհրէր։ Ամէն մէկուն հինգական դահեկան նուէր խոստանալով երեք տարբեր ստաթիկաններու հետ կը պայմանաւորուէր՝ թէ այս ինչ որը, այսինչ մամուլն, այսինչ գուռը զարնելով՝ տափրիչ այսինչը հարցնեն։ Ընդո խննոյքին իրիկունը, որինակ, մամը սեթին՝ ստաթիկան մը գուռը զարնելով կը հարցնէ՝ «Միքայէլ վարդեալ տո՞ւնն է»։ Եւ երբ «այո» կ'ըսեն, «Արեւիկ լաւ տուէք իրեն թէ կուսակալ փաշան կ'ուզէ, որ զայ զինքը անիլէ»։ Հինգ վարդեալ վերջ՝ ուրիշ ստաթիկան մը զարով կ'ըսէ՝ «խոսեցէք տափրիչ Միքայէլ վարդեալին որ զայ գատաւորը անիլէ»։ Անկէ հինգ վարդեալ յետոյ ուրիշ ստաթիկան մը կու զայ և կը թափանծէ՝ թէ ըսեն Միքայէլ վարդեալին որ զայ հրամանատար փաշան անիլէ։

Մեր վարդեալ տափրիչը գլուխը մէկ ատանկ մէկ անունկ շաբաթելով, եւս ինքզինքը զայրացած ձեւացնելով գոթա կ'ելլէ, և միւս փողոցին անկիւնը իրեն ազատող ստաթիկաններուն քովը կ'երթայ, և ամէն մէկուն հինգական դահեկան նուէր տալով կը գրկէ, և ինքն ալ անօթի փորանց 10—12 փողոց շրջապայէնէ վերջ՝ անեւ քանց տունը կը վերադառնայ և արտունջ ընելով ներս կը մտնէ՝ «Ախպար այս ի՞նչ անտանելի վիճակ է, կուսակալը ես անիլելու եմ, գատաւորը ես անիլելու եմ, գրեւորական հրամանատարը ես անիլելու եմ, այս հիշ քաշուելու քա՛ն է, չեմ մեռնիր որ ազատութիւն»։

Ներկաները ապշած անոր քերանը կը նային։ Թանկարծ փոքր ազայ մը (որ կանխառ իրեն հետեւած էր), մէջանալ կու զայ, և կ'ըսէ. «Զե՛ս ամ չնար, Միքայէլ ախպար, այդ ի՞նչ սուտ է որ կը խօսիր։ Զե՛ որ ես տեսայ ստաթիկաններուն հինգական դահեկան նուէր տալի, որ եկան քեզի համար սուտ խոսեցան։ Զե՛ որ ես քեզի կը հետեւէի մինչեւ այսինչ փողոցը՝ զացած, և անկից ալ շիտակ հոս զարկած ատենդ։ Հիմայ եկեր ես մեծ մեծ կը շարգեմ»։ Ասոր վրայ երեւակայէ տափրիչ Միքայէլին խայտառակութիւնը։

Անոն որ կ'աղկն իրեն զիրեն և զարմանալի մեծ ցոյցնել, կը խայտառակութիւն ու կը մնան մեղսեղ։

Հրեաները ընդհանրապէս նարպիկ և վաշխասե կ'ըլլան։ Հըրեայ մը և թիւրք մը կ'ընկերանան, քաղաքէ մը ուրիշ քաղաք

մը պիտի երթան, եղանակը ամառ է: Հրեան կ'անենայ քիչ մը ծանր մաշտակ մը, իբր անկապին ալ գործածուելիք, մէկ ժամուան նամբայ երբ կը քալեն հրեան տօթին տրիան քրտինքի մէջ կը մտնէ, մաշտակն ալ շալկելով: Ի՞նչ ընէ որ իր ընկերոջ թիւքին շալկել: Եւ այս մաշտակը: Սատանաթիւն մը կը խոսէին: Ընկերոջ թիւքին սակի մը պարտոց կ'ուզէ նամբան ծախսելու, յետոյ հասնինք մեր երթալիք քաղաքը քառորդ մէնիա մը լան կուտամ, մայր սակին վերադարձուցած տունն» կ'ըսէ: Թիւքը քառորդ մէնիա շահուն համար կը յամարի մէկ պայմանաւ որ՝ սակին փոխարէն գրաւ մը առայ: Հրեան տաւը սակի արժող իր մաշտակը թիւքին կը յանձնէ, որ նա քրտնելով մինչեւ քաղաք կը շալկէ: Երբ քաղաք կը մտնենան նարպիկ հրեան իր տունն առայ սակին եւ կը վերադարձնէ քառորդ մէնիաով մը՝ թիւքը իբր բեռնակիր գործածելով:

Տղեպիկ կիսակը լիւնակուրդիւն է, իսկ գիւտակիր վախիլ եւ նանայի կ'ուցող:

125. — ԽԵՆԴԷ ԽԵՆԴԻՆ ԼԵԶՈՒԷՆ ԿԸ ՀԱՍԿԵԱՅ

Տիկնոջ մը զաւակներն մէկը մայրին անհանգստութիւն մը կ'անենայ եւ զայն կը գնեն հիւանդանոց մը, անոր մայրը իր մէկ տարեկան փոքրիկը գրկած՝ իր հիւանդ զաւակին տեսութեան կ'երթայ, հիւանդանոցին դրան քովը մարդու մը կը հանդիպի՝ նա անոր կը հարցնէ՝ թէ «ս'մ անանկ կ'ուզէ»: Տիկինն ալ կը պատասխանէ թէ «հիւանդ զաւակս տեսնել կ'ուզեմ»: «Եստ լաւ տիկին, սակայն գիտցած եղիք որ այս հիւանդանոցը խենդերու հիւանդանոց է, եւ անոակ անոակ խենդեր կան, շուրջայ որ փոքրիկը գանձք տեսնելով վախնայ, մէկու մը յանձնէ ախոյե՛ս քա հիւանդ զաւակդ տեսնելու գնա» կ'ըսէ: Վնասեալ մէկը որմէ յանձնեմ» կ'ըսէ: Խենդը յիմի յանձնէ» կ'ըսէ: Խենդն կինը կը կարծէ թէ՛ նա հիւանդներուն վրայ հակող սպասաւորներն մ'էկն և՛ կինը կը յանձնէ իր փոքրիկ զաւակը իր խոսակիցին, այն ալ զայն գրկելով կը վազէ, շէնքերէն մէկուն երկրորդ յարկը կ'ըլլէ եւ պատշաճօրէն վրայ կը կենայ: Երբ կինը կը հասնի այս զաւակը փախցնող խենդ մըն է, լեզուպատառ կը պոսայ կը կանչէ: Հիւանդանոցին տնօրէնը եւ ամբողջ պաշտօնէսթիւնը կը հաւաքուին: Երբ վեր ելլելով փոքրիկը անոր ձեռքէն պիտի ազատեն՝ խենդը կը սպասնայ անոց բնելով թէ անոր հիւանդանոցին մարմարեայ տաշին աստիճանին ոտք կ'աւելք վեր գալու՝ փոքրիկը վար կը նետեմ:

Ամէնքը կ'անհրկին կը Յան, ինն կրնար վեր ելլել, ինն կրնար փոքրիկը ազատելու միջոց մը գտնել: Անդիէն խենդ մը

կը պատաշ պատահանէ մը՝ սինն սզոց մը բերէք և զիս ալ ազատ կացուցէք սենեակէն, կրնամ այդ փոքրիկը սզի առողջ անոր անոքէն ազատել։

Նարահատ նոյն պատպող խենդը կը բերեն, և ես քն ալ սզոց մը կուտան, և կը սպասեն որ ինչ պիտի ընէ։ Երկրորդ խենդը սըզոցը և ես քը վերի խենդին կը պատաշ, կամ փոքրիկը վար կը բերես կը յանձնես մօրը, և կամ բոլոր մարմարեայ աստիճանները սանդուխին կը սզոցեմ, խերզ կ'անխնեմ, չէնք զուգիւր կը փլցնեմ կը մեռցնեմ քեզ։

Փոքրիկը զրկող խենդը վախէն կ'ազաւէ որ աստիճանները չը սզոցէ, հիմա վար կու գամ փոքրիկը մօրը կը յանձնեմ կ'ըսէ, և փոքրիկը այսպէսով կ'ազատի։

Երկրորդ խենդի լեզուէն, և համար համարիմ լեզուէն կը հասկրնայ։

126. — ՍԱՐԿԱԻԱԳԻՆ ՓԻՔԸ

Կը պատմուի թէ բողոքական սարկաւազ մը կ'երակի առաւտոս ինքզինքը անխառն ատեն անզոյաւթեամբ քիչ մը քթին ծայրը կը վերաւորէ՝ և կը սկսի արիւն հափել։ Նոյն ատեն եկեղեցիին զանգակը կը հնչուի։ Սարկաւազը աւել ձեռքուն կը յազուի, և քթին արիւնը կտրել տալու միակ դարձանը կը մտածէ փոքր կըտար մը մեռամալոս փակցնել, սեռի կ'աւել կը հարցնէ՝ սկտոր մը մաշամպա չկա՞ն, կ'ինն ալ շատ զրազուած չկարձ՝ սկաքի կոզովին մէջ նայիր, կարծեմ կտոր մը կայն, կ'ըսէ։ Մարդը անապարտնքով կարի կողովին մէջէն կտոր մը բան կը հանէ, և առանց սաշարքաւթեամբ նայելու թէ ի՞նչ է, քթին ծայրը կը փակցնէ, և այնպէս եկեղեցի կ'երթայ։

Երբ այնպի պատցանելու մտմանակը կու գայ, կը տեսնէ՝ որ ամէն մարդ երեսը կը նայի և կը խնդայ։ Ինք կը զարմանայ խորհելով թէ ի՞նչ հարկ կայ այսչափ խնդալու, շատերուն կը պատահի ասանկ բաներ։ Բայց երբ կը տեսնէ որ ժողովուրդը չափազանցութեան կ'երթայ խնդուքի մէջ, իր բարեկամներէն մէկուն կը մտանայ, և կը հարցնէ թէ ժողովուրդը ինչո՞ւ այսչափ կը խնդայ, արդեօք տարօրինակ բան մը կայ իր վրան։ Բարեկամը կ'ըսէ՝ սթթիզ վրայ կտոր մը թուղթ փակցուած է։ Նո կ'ըսէ «Ատիկա թուղթ չէ մաշամպա է։» Բայց վրան երկու հարիւր ետքաւ է գրուած։ Մի ըսեր...

Երբ ձակի մաքարային վրայէն փրթած 200 ետքաւոց կուրիկ թուղթն է եզեր որ անապարտնք քթին վրայ փակցուցած է, և տեսնողներուն այն զապտաբը կու տայ որ սարկաւազին քթին երկու հարիւր ետքաւ է։

127. — ԵՐԿԻՆՔԸ ԿԻՆ. ՁԿԱՅ

Մարդուն մէկը կը պնդէ՝ թէ երկինքը կին չկայ, «Ի՞նչ ապացայց աւելի», կը հարցնեն աւրիշներ: «Ձէ՞ք կարգացած Յայտնութեան զբքին մէջ՞ որ կ'ըսէ՝ Երկինքը կէս մամ լուսնիւն եղաւ»: Ահա ասկէ յայտնի է որ երկինքը կին չկայ, որովհետեւ կին զրանում տեղը ո՛չ թէ կէս մամ, այլ կէս թոպէ անգամ լուսնիւն չըլլար:

Կիմիւր առ հասարակ շատիւսս 16:

128. — ԿՅՄԻ ՀԱՐՈՒՅՏԸ

Բարեկարծական ընկերութեան գործիչ կին մը կը գիմէ կծծի հարուստի մը. և անկէ նպաստ կը խնդրէ: Կծծին նոյն օրը հազար սոկի կորսնցուցած ըլլալուն՝ վերջին ծայր քարկացած ըլլալով՝ ուժգին ապառկ մը կ'իջեցնէ կնոջը, և կ'ըսէ՝ «Առ քեզի նպաստ»: Կինը լքջօրէն կը պատասխանէ. «Այդ ինծի առիթ իմ լամինս է: շնորհակալ եմ, հապա սրբերուն քամի՛նը, գեռ ան շառերն»:

Մարդը զգացուելով կնոջ աջ ատորքինակ պատասխանէն, խուսր զսեմար մը կը յանձնէ՝ կնոջ և գինքը յարգանք անմբայ կը գնէ:

Արդար եղիւ վարձատրիւնը շուտով կը ստանա:

129. — ԳՐԱՍԻՐՏ ԿՈՒՍԱԿԱԼԸ

Ազգասէ մը սպասնալիքով գրամ կը պահանջուի իբր կուսավարական առիթ: Խեղճ մարդը անկարող ըլլալով, իր ունեցած էինդ գաւազները հասաքելով կուսակալին կը առնի: Եւ գանանք մէկիկ, մէկիկ կուսակալին ներկայացնելով կը խնդրէ որ ինքը պզտիկները խնամէ, և ինչն ալ երթալով գրամ շահի և կուսակարութեան պարտքը վճարէ:

Կուսակալը գիտալով կը վարձատրէ ազգասը, և գաւազները հօրը յանձնելով կը վերագործնէ տուն:

Կարասիեան առջեւ խիզը կը խսի:

130. — ԱՌԱՆՑ ՓՈՒՆԻ ՎԱՐԴ

Փաքրիկ տղայ մը անգամ մը կ'ըսէ իր հօրը, «Հայր գուն ըսիր որ առանց փաւշի վարդ չըլլար, քայց ես կը տեսնեմ որ մայր բիկիս գլխարկին վարդերը փաւշ չաւելին»:

— Տղաս, կը պատասխանէ հայրը. եթէ այդ գլխարկին գրամը գուն վճարած ըլլայիր, այն առեն պիտի հակնայիր թէ՛ որքան առք էին անոք փաւշերը:

Առանց փաւշի վարդ չկայ:

131. — ՈՒՋԱՅԸ ԽՍՍՈՂԸ ՁՈՒՋԱՅԸ ԿԸ ԼՍԷ

Այստ ինքնահաւան և գիւմացիներ անխելք և յիմար կարծող՝ ետաւէր և յիւլմապալտ հարուստներէն մէկը, երբ պարկելտ, աւ համեաւ գործաւորաւի աղջիկ մը իր տանը կու գայ գործով, անոր հետ կատակարանելու մտքով կ'ըսէ. «Աղջիկ, հիւս թ'նշ կ'ընես», ան շատագունելով կ'ըսէ «կարի գործ կ'ընեմ»:

Հարուստը այս պատասխանին վրայ կը յաւելու, «Գործէ, աւ գրամ շատ շահէ որ քեզի էշ մը տանենք»:

Աղջիկը դարձացած կը պատասխանէ, «Աս էշը թ'նշ ընեմ, իշու պէտք չունիմ»:

— Ընել կ'ուզեմ թէ՛ քեզի էրիկ մը տանենք, կը բացատրէ կատակաւէր հարուստը:

Աղջիկը զգացաւելով այս անախարժ կատակէն, «միթէ գուն կնովդ է՞նն ես», կ'ըսէ:

Կարմրելու կարգը այս անգամ յիմար հարուստինն էր, որ շուց իր արժանաւոր պատասխանը:

Ինչ որ ցանկես՝ նայիր կը խոզես:

132. — ԳԼՈՒԽԻ ՇԱՐՓԷ

Խարբերդի գիւղերէն միայն մէջ պատուելիին մէկը պատկ մը ըրած ատեն փեսին հանաւթիւնը տանելէն յետոյ՝ հարսին ալ հանաւթիւնը տանել պէտք էր, և կը տեսնէ որ հարսը չի պատասխաներ: Պատուելին այդ լուսեթիւնը հարսին աւժեթիւնութեան վերադրելով կ'ըսէ, «Ձեռակո եթէ կ'ամշնաս այս՝ ըսելու գլուխդ շարժէ, և ահա՛ ատով հաւանութիւնդ յայտնած կ'ըլլաս»: Պատուելին տեսնելով որ այդ նշանն ալ չի տար, կ'սկսի կատկածիլ թէ մի՛ գնացէ աղջիկը չի սիրեր փեսան:

Պատուելին երբ այս բանը շարքիներէնքուն կը յայտնէ, հարուստը արներէն մէկը կը պատասխանէ, «Ան ինչ աի գիտնայ, գլուխդ շարժէ ուղարժած պապ, բտէ իրեն, աղջիկ գլուխդ օրկէ, տե՛ս ինչ կ'ընէ»: Պատուելին այս բացատրութենէն գահացած՝ գտնաւորով հարսին կ'ըսէ, «Որդեակ եթէ այս աւուստութեան հաւանութիւն տնիս գլուխդ օրկէ»: Հարսը այս որ կը լսէ, այնպէս կը ցնցէ սեղօն իր գլուխը՝ որ երեսին քօղը վար կ'իյնայ: Այն ատեն հարսնետորները միարեքան կը վկայեն թէ պատկը լինաւ:

Միւս հօտը՝ մայրենի լեզուն խոսէ:

133. — ՏԱՆ ԴՈՒԹԸ ԴԵՂԱԳԻՐ

Թաթիկ մը հիւանդի գեղացի ժը տալու պահուն իր մօտ գեղացիքի թուղթ լզումսելուն համար, հիւանդին ատենէն կը պա-

հանջէ թուագիւր: Հոն ալ չգտնուելուն համար՝ բժշկը կը պարտաւորի տանը դրան վրայ գրել հիւանդին տրուած գեղերուն տնականները:

Տան տէրը հիւանդին համար սխալ գեղ մը չտանելու համար կը հարկադրուի գտնու գեղաբան տանիչ: Դեղագործը երբ կը տեսնէ այս քանը ապուշ կտրած կ'ըսէ, «այս որքան յիմարութիւն եւ մլատութիւն, ապուսի՛ն շտա հիւանդութիւններ պիտի տեսնէք գուցէ»:

Տղկային եւ ամիսկիին առկեր ինչի՛ն պիտի Բաշին, բացառելի անկարելի է:

134. — ԻՐԿԱՆՏԱՅԻՆ ԵՒ ՀՐԵԱՆ

Իրլանտացիին մէկը որ մը եկեղեցի կ'երթայ: Այդ օրը աւագ ուրբաթ ըլլալուն, քարոզի պահան կը տեսնէ ուր մէկն չի ալ կուլուն աւ կ'ողբան: Իր մօտը եղպներուն կը հարցնէ՝ թէ ի՛նչ պատահած է: Անոնք կը քաղաւորեն թէ հրեաները մեր Քրիստոսը ձերքակալած եւ չարչարելով խաչած են: Իրլանտացիին գրգռուելով այս պատմութենէն, կը ձգէ եկեղեցին աւ փողոց՝ կ'ըսէ: Հոս հոն քուսական չըջնէ յետոյ հրեայի մը կը հանդիպի, քանելով զայն լաւ մը կը ծեծէ: Հրեան տափալի ձախով ուղնութիւն կը պոսայ: Անցորդները այս ազտապիւն վրայ կը հասնին եւ կ'սկսին միջամտել: Ու երբոր կոխին աւ ծեծին պատճառը կը հարցնեն, Իրլանտացիին կը պատմէ թէ հրեաները մեր Քրիստոսը ձերքակալած եւ չարչարելով մեռցուցած են: Հետեւաբար ինքն ալ անոր վրէժը կը լաւէ:

Հոն զանազոց քանդկաներէն մէկը կ'ըսէ որ 1900 տարի առաջ տեղի ունեցեր է այդ գեղաքը: Իրլանտացիին կը պատասխանէ, «Բայց ես այսօր լսեցի»:

Տղկաւորիւնը շատ չափմեհրաւ ակն է, ամիսկ կը լիտի ամախոտ վարմունցիւր:

135. — ԹՈՐՈՍ ՕՂԼՈՒ

Այնթապի մէջ մամանակին կծծի մարդ մը կայ եղեր, որ շտա կը նեղաւի երբ հիւր մը տանը հաշի գայ: Եթէ պատահի որ որ մը ինքնակոշ հիւր մը գայ, այն ալ կուշտ կը մտնէ, եւ անուրի գուրս կ'ըսէ տանէն:

Թորոս Օղլաւին սովորութիւնն է եղեր, որ երբ սեղանի նստին քանի մը պատառ առնելէ ետք՝ տան տէրը կը սկսի ազօթ մը ընել ձեռքերը իրարու շփելով կ'ըսէ՝ օրհնեալ եւ Աստուած, գովեալ եւ Աստուած, եւ այլն: Վայրկեան մը ետքը հիւրը ամչնալով տեղանէն կը քաշուի: Այսպէսով մէկտան կուշտ հաց չի կերցներ կծծի Թորոսը:

Օրին մէկը երբ օրհնարանի մը մէջ խոսքը Թորոս Օղլիի վը-

բայ կը գառնայ, ներկաներէն մէկը կ'ըսէ — Ես գրաւ կը գնեմ որ կրնամ անօթի երթայ և կռւլա ելլել: Թորոս Սոյիի առանէն: Նոյն իրիկունը մեր քարեկամը ինքնակոչ հիւրը կ'ըլլայ Թորոս Սոյիին, որ քաղաքավարութեան համար կերակուրի մամռնակ հրամայէ մը կ'ըսէ իր հիւրին: Երբ կը սկսին սւտել՝ Թորոս իր սովորական ազօթքին կ'սկսի, բայց երբ կը տեսնէ որ հիւրը Ես չի քաշուիր սեղանէն, հետզհետէ ազօթքները կը կրկնէ, և շարականի կ'սկսի, բայց մեր հիւրը կը շարունակէ սւտել: Բայց երբ կը տեսնէ որ ազօթքին վերջը չի գար, կ'ըսէ Թորոսին — *կ'աղեւ*՝ դատարար ըրէ, ևս մինչև ազնկ մը չկշտանամ, սեղանէն պիտի չքաշուիմ:

Անկից վերջ Թորոս Սոյիան կը փոխէ իր տեքաղաքավար լեռնաբանը, և հերքաւեր մէկը կը գառնայ:

Հիւրանէր լլլալը մարդկային և բնկերային սպնտութիւն ու սոսկիմութիւն մըն է:

136. — ԿԵԱՆՔԻ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՂ ՄԷ

Օրին մէկը կեանքի ապահովագրող մը կը ներկայանայ միջոնատէրի մը, և կ'առաջարկէ որ ընտրէք ընէ կեանքը ապահովագրել տալու: Միջոնատէրը կը պատասխանէ՝ ինքը արդէն քանի մը ընկերութիւններէ ապահովագրուած է, և պէտք չ'զգար սերիշ մը եւս տանջնելու: Անէնթը կ'երթայ քոնի մը օրէն կռւոյ նոյն առաջարկը կ'ընէ, և նոյն պատասխանը կ'ընդունի:

Օր մըն ալ կ'երթայ, և կը տեսնէ որ միջոնատէրը սանդուխտներէն վեր կ'ելլէ, ինքն ալ կը հետեւի իրեն շարունակ կ'ըրէ: Ներսի թէ քանի՝ հազար կ'ազն գրաւել: Միջոնատէրը քարհանալով կ'ից մը կը դարնէ անէնթին որ կը գլուորի վար, առնաակուսով կ'ից մը կը դարնէ անէնթին որ կը գլուորի վար, և քիթէն կ'սկսի արիւն վաղել: Դիթը բերանը սըքմալով, և ինքզինքը շփելով սանդուխտէն վեր կը մտնի: Եւ տակաւին մարդը ներս չմտած կը հասնի և կը հարցնէ «կտակը մէկգի թաղ, քանի՞ հազարի կ'աղեւ» գրաւել:

Միջոնատէրը տեսնելով որ այս մարդը ձանձրանալ չի դիտեր, կ'ըսէ սլիտան հազար: և ներս կը մտնէ:

Կեանքից մէջ մի յուսանաւոր, յուսանել կամում, և անպահապառ պիտի յաջնայ:

137. — ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԷ

Թիւրքիոյ մէջ՝ 1860 թուականներուն վարժապետին մէկը կ'ազն տշխարհագրութեան դասը մտնելու իր զգրոյցը և այն ատեն գտնուած շատ համառօտ դասագիրքերէն մէկ մէկ օրինակ աշակերտներուն աննէլ կու տայ, և կը սկսի հասարակ ընթերցարանի

պէս միայն կարգացնել տղաքներուն՝ տասնէյ ոտնէ բացտարութիւն տալու իրենց։ Ժամանակ մը վերջ երբ քննութեան օրը կը հասնի, տեղւոյն մեծամեծները և անոնց հետ Ամերիկացի միտիանար մը կու գան քննութեան հանգէսին ներկայ ըլլալու։

Անխտարհարութեան դասը տանող հինգ հատ յառաջագէտ աշակերտներ ասքի կ'ելլեն և կը սկսին թռչիմակի պէս կրկնել ինչ որ գրքին մէջ կայ։ Միտիանարը եղելութեան վերահասու ըլլալով, վարժապետը ետ կը մղէ, և ինքը կը սկսի քննութիւնը շարունակել, և ուղաց մէկուն կը հարցնէ՝ «Անխտարհ ի՞նչ ձեռ է»։ Տղան կը պատասխանէ «Զորս անկիւնով մեծ տան մը պէս բան մըն է»։ «Շատ աղէկ կ'ըսէ միտիանարը, եթէ մէկ անկիւնէն համրայ ելլենք, առջևեմ ի՞նչ կու գայ»։ «Ի՞նչ պիտի գայ, կը պատասխանէ տղան, անշուշտ պատ մը»։ «Եթէ պատին վրայ ելլենք անգին ի՞նչ պիտի տեսնենք» կը հարցնէ միտիանարը։ «Եւ տղան, չգտաւ շատ բարձր է վրան չենք կրնար ելլել»։ «Ստեղծութիւն մը կը գնենք»։ «Կարն կու գայ»։ «Երկու սանդուխ կը գնենք»։ «Զըլար կ'ըսէ շուարետը աշակերտը»։

Վարժապետը ալ չկարենալով գիտնալ, միտիանարին ետեւէն ձեռքովը նշան կու տայ աշակերտին, հասկնելու համար՝ թէ երկիրս գնդաձեռ է։

Տղան անմիջապէս կը հասկնայ, և միտիանարին ուղղելով խօսքը կ'ըսէ «Պատասխի, ախտարհը չորս անկիւն չէ այլ կըսէ»։ «Միտիան հիմա ինչո՞ւ չէիր ըսեր»։ կը հարցնէ միտիանարը։ Աշակերտը կը պատասխանէ «Ի՞նչ ընեմ, վարժապետը հիմա ըսաւ ինծի»։

Պատասխան անգիտակից, և անուս գտախառնակեր կը լսնկիմանի, և տրմանի չիկ անոմ ուսուցչութեան պատասխանատու պատասխան՝ չըլլայ որ վնասն մասնաղ նոյնիկերու կրնարին։

138.— ԴՈՒՐ ՊԱՆԻՐ ԱԼ ԿՈՒ ՏԱՐ

Քարիւղ ծախող խեղճ գիւղացի մը՝ երբ քաղաքէն տանը կ'երթայ, համրան ստտիկ անձրեւի կը բռնուի, և տաշին դրան առջև կենտրով գաւը ուժգին կը գարնէ։ Ժամանակը ալ ըլլալով, տանուաւորը դժգոհութեամբ անկողնէն կ'ելլէ, և վար իջնելով գաւը կը քանայ, և խառն գէմքով կը հարցնէ համրարդին թէ ի՞նչ կ'ուզէ այս սառնան։ Խեղճ համրարդը կը սկսի պաղատել թէ չնորհք ընէ իրեն, և իբր իշուս անդ մը տայ գիշերը անցնելու։

Տանուաւորը կամայ ակամայ ախոսին գաւը ցոյց կու տայ ըսելով.— Միտի հոս գոն ալ էշդ ալ պահեցէք։ Քիչ մը վերջ մեր վարպետ համրարդը փայտ մը կը գանէ ախոսին մէջ, և կը

սկսի հաս մը իշունն և հաս մըն ալ առատապէս զարնել մեն ազ-
մուսի հանելով: Յանուարը կ'արթննայ, և վար կու գայ հարցնելու
թէ ի՞նչ կայ, ինչո՞ւ կը ձեռնէ խեղճ անասունը: Ճամբորդը կ'ըսէ
բարկութեամբ. — Ի՞նչպէս շնննեմ, կտար մը հաց կար տալա-
նին մէջ կերեր հաջուցեր է, և զիս անոթի թողուցեր: Յանու-
արը կ'ըսէ. — Մի՛ ձեռնէր, եղբայր, մենք քեզի հաց կու տանք:
— Գիտեմ զուք հացին հետ պանիք ալ կու տաք. բայց էլը գէշ կը
սորվի, կը պատասխանէ գիւղացին:

Մի՛ բւեր, մի՛ բւեր:

139. — ՆՈՅ ԱՅԳԻ ՏՆԿԵՑ

Կը կարգանք թէ՛ երբ Նոյ Տաղանէն ելաւ, ալի տնկեց և
անոր զինիէն խմեց: Աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ Նոյին տրեցութեան
ստատանն լաւ ուրախացաւ, նա անմիջապէս երեք զսն մատուցե-
ցաւ իւր տնկան ոչխար մը, ինչու որ մարդ երբ առաջին զաւակը
խմէ՝ կը սկսի խնամքաբար միամիտ խօսքեր խօսիլ զանոակի
պէս: Երկրորդ զսնը առիւծ մըն էր՝ ինչու որ երկրորդ զաւակը
խմողը առիւծ կը դառնայ, ինքզինքը ամէն բանի տէրը կը կարծէ,
լաւ անդամ ալ մարդոց կը փնտէ:

Երրորդ զսնը՝ կապիկ մըն էր: Երրորդ զաւակը խմողը կա-
պիկ կը դառնայ, և կը սկսի կապիկի պէս կաքաւել ու թեթեւո-
ւիկ պարել:

Մի՛ խմեր, մի՛ արեւմտ, որ մարգարայ կապիկ չլլաս:

140. — ԱՄԷՆ ԲԱՆ

Մամանակաւ քաղաքի մը մէջ, երբ ուսուցչի ուսի կը տե-
րեր, քարեքախտաբար կը հանգիւղին երիտասարդի մը՝ որ ուսուցչի
պաշտան կը փնտէ եղեր: Դպրոցին վարչութիւնը կը հարցնէ իրեն.
— Վարժապետ, կ'ուզե՞ս մեր դպրոցին ուսուցչի ըլլալ: Այո՛ կը
պատասխանէ մեր ուսուցչիը: Ի՞նչ գիտես, ի՞նչ բաներ կրնաս
սորվեցնել մեր մանուկներուն: Աւուսչիը կը պատասխանէ. —
Ամէն բան գիտեմ:

Երբ այս փառամոյ պատասխանը կ'առնէ վարչութիւնը,
իրեն կ'ըսեն, մեզի շնոյ յարմարիք, մենք ամէն բան գիտող ու-
սուցչի շննք ազեր, ինչու որ անանկ մէկուն ի՞նչ որ վնասնէք քիչ
կու գայ, շննք կրնար յաժարցնել, սատի քեզի պէտք շանինք:

Ամէն բան գիտողն ևնասիք, ինքնուրուի:

141. — ԳԼԹԻՆԸ ԿԸ ԿՏՐԷ

Քաղաքի մը մէջ որ մը քանի մը բնիկներով գաւառային
կերպարանքի կ'երթան: Մինչեւ իրիկուն կ'ուտեն կը խմեն, և

խրախճանքով մը գեղի քաղաք վերադառնալու պահանքն ընկերներէն երկուքը իրարու մէջ գտնաբռնութիւն մը կ'անենան, իրարու խօսք չհասկնալով, մէկ հատը տակի շատ խմած ըլլալով՝ ինքզինքը բարձր հրամանատար մը կարծելով՝ կը խորհի թէ ինչ որ հրամայէ և կամ որո՞ւ որ հրամայէ անմիջապէս պիտի զարմագորտի։ Այս մարդը արեւոտով գերմանի ըլլալով՝ երբ քաղաքին դրան կը մօտենան աստիկան գինաւորի մը կ'ըսէ — Կարէ ասոր գլուխը, և վազը եկուր քեզի բանթալոն մը ասմ։ Սասիկանը կը տեսնէ որ հրամայողը լուիկ դարձած արքեպիսկոպոս մըն է, վրան կը խնդայ կուշա և կուս։

Մի՛ խմեւ, մի՛ արեւնաւ, որ ծաղկի չլլաւ մարդկային բնկերութեան մեջ։

142. — ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԷՆ

Հինաւաքց բժիշկներէն մէկը հիւանդ մը դարձանելու կը կանչուի։ Նա հիւանդը գննելէ յետոյ կ'ըսէ — Վախճալու բան մը չկայ քիչ մը սիրտը անհանգարտ է կ'անցնի։

Հիւանդին քով գտնուող կիները կը սկսին առանձին առանձին հարցաւանդել ինքեզնիքէն։ Անոնցմէ մէկը կ'ըսէ — Հաւկիթ մը տանք ի՞նչպէս է։

— Այո՛, լաւ կ'ըլլայ, հաւկիթը սպիւզանի է, ներքը եթէ վերք տանի կը բժշկէ։

— Տօքթ, պապ, կ'ըսէ ուրիշ մը, սանկ քիչ մը անմաք (առանց իւզի) մօի ջուրը չէ՞ք խորհիր որ լաւ է։

— Այո՛, մօի ջուրը շատ օգտակար է, և ոյժ կու տայ։

— Բժիշկ պապա, բազմեքը կարծեմ շատ օգտակար կրնայ ըլլալ, կ'ըսէ երբորք մը։

— Անշուշտ օգտակար է, բազմեքը մաքրութիւն է, բոլոր փտութիւնները կը մաքրէ, կը պատասխանէ բժիշկը։ Եւ այսպէս ամէն հարցաւանդումն ալ այս, լաւ կ'ըլլայ պատասխանելով կը մեկնի։

Բժիշկը երկու որ վերջ երբ այցելութեան կու գայ, կը հարցնէ հիւանդը։

Հիւանդը մեռաւ երէկ, կը պատասխանեն անոնք, և կ'ըսեն, գա՛նչպէս բժիշկ ևս որ չկրցիր դարձանել զինքը։

— Ես ի՞նչ կրնայի ընել հիւանդին, երբ դուք էիք որ թելագրութիւններ կ'ընէիք անոր առողջութեան համար, կը պատասխանէ բժիշկը։

143. — ԽՈՍՏՄԵԱՊԱՆՆ ԽԱՐԴԷ

Մարդ մը իր բարեկամին կը հարցնէ. Վրան՞ տարեկան ես։

Բարեկամը կը պատասխանէ՝ քառասուն տարեկան։ Տարի

մը վերջէն նորէն կը հանդիպի իր թարեկամին, և միեւնոյն հար-
ցումը կը կրկնէ իրեն: Ան նորէն կը պատասխանէ՝ քառասուն տա-
րեկան եմ:

— Ի՞նչպէ՞ս քառասուն տարեկան. տարի մը առաջ քառա-
սուն տարեկան եմ կ'ըսէիք, և նորէն հի՛մայ կը կրկնէք միեւնոյն
տարիքը:

— Այո՛, պէտք է պահեմ խոստումս, քանի որ առաջ ալ ը-
սած էիք նոյն բանը. որովհետեւ մարգար պարտաւոր է, յարգել իր
խոստումը, կը պատասխանէ թարեկամը:

Խոստմը պահուիք ուրիշին վստահութիւնը կը շունի:

144. — ՅՈՐԶԱԼԸ ՎԱՃԱՌԱՅԱՆԸ

Վաճառական մը իր տարեկան գործառնութեան հաշուեկշիւը
պատրաստելու համար, Դեկտ. ամսուան ցուրտ և անձրեւոտ օր
մը, իրիկուան, յոգնած վիճակով տան վերադարձած պահուն, համ-
բան խորհելով կու գայ, և կ'որոշէ որ ամէն բանէ առաջ, երբ տան
հասնի իր ննջատենեակը մտնէ ու մահճակալին վրայ անկաշնայ
մէջ երկննայ ու հանգստանայ:

Երբ տան կը հասնի փոխանակ ինքը երկննայու մահճակա-
լին վրայ, իր հովանոցը հան երկայնքին կը պահկեցնէ, և ինքն ալ
ներսի դրան քով հովանոց և գլխարկի գնելիք անզը սաքի վրայ կը
կենայ, կարծես որ հոն կանգնեաւ արեւոյ մը ըլլայ:

Ատեն մը վերջէն երբ վաճառականին տիկինը ներս մտած
տեսնը, իր ամուսինը կանգնած կը տեսնէ, կը հարցնէ թէ ի՞նչ
կ'ընէ հոն, եւ մեքենայաբար կ'ըսէ:— Հոս մահճակալին վրայ հան-
գիստ կ'ընեմ:

Ատեն մը վերջէն միայն իր սխալը կը հասկնայ, սխալեցէն
վերջէն:

Չարաչար զբաղումը՝ մանուսնոց մշային զբաղումը մարմինը
և միտքը կը սկստացնէ:— Իրա յափառութիւնը կ'անկնկնի մէջ:

145. — ՎԱՃԱՌԱՅԱՆԸ ԵՒ ԲԵՌՆԱԿԻՐԸ

Այստեղ վաճառականին մէկը, ասեւտուրի համար քաղաք
մը կ'երթնայ, երբ շոգեկտաքէն վար կ'իջնէ, իր գոյքերը պահ-
պակ մը փոխադրելու համար, իրեն ներկայացող բեռնակիրներէն
մէկը կ'որոշէ, և կ'սկսի սակարկութեան:

Վաճառականը. — Ի՞նչ վարձք կ'ուզեմ, սա գոյքերս այսինչ
պանդակ տանելու:

Բեռնակիրը. — Նեղը հեռու է, մէկիտ մը տար:

Վ. — Շատ ուղեցիր, ի՞նչ գոյք ունիմ որ՝ պայտասի մա-

յուսակէ մ'ըտար մ'ըտար: Հովանոց մ'ովանոց: Տռեփ-մռեփ: Բայթա-
մայթա:

Բ.— Եւտ լաւ պարս'ն, որայուսակը գոռն շարիկէ մայրասակը
կու: Երբորը գոռն, մ'ըտըը կու: Հովանոցը գոռն մ'ովանոցը կու: Բալ-
թան գոռն՝ մ'այթան կու: Այն տանն կէս մէնիտով զոյգերդ տա-
նելու կը յաժարիմ կ'ըսէ:

Վաճառականը այս նարդիկ և պատրաստարան բեռնակիրին
խոսքերէն աժօթապարտ, մէնիտ մը տալով՝ իր զոյգերը՝ երթա-
լիք պանդոկը կրել կու տայ:

Պարագային համեմատ ասկարկարիւնք քնելու և նախ աշխա-
տար մեկու մը հմուկեղ երբեք կծծի մի բլլար: Աշխատուոր իր տը-
ղար վարճը պիտի և ստանայ:

146. — ԴԵՂԱՀԱՅՆԲԸ

Պնդաթեան ենթակայ հիւանդի մը ոք մը կը կանչուի ման-
րովանու (Աթիար) բժիշկ մը: Եւ գեղահատեր շինելով կու տայ
հիւանդին, պատուիրելով ժամը հաւ մը զարծածել: Հետեւեալ
օր աթիար բժիշկը հիւանդին տիրոջը հանդիպելով կը հարցնէ հի-
ւանդին վիճակը: Մարդը արամօքէն կը պատասխանէ՝ «հիւանդը
մեռաւ»:

— Ի՞նչպէս, լռածուժ լռանցած:

— Այո՛, երեսունէ աւելի:

— Կեցցէն գեղահատերը, կը բացականչէ բժիշկը, եթէ
մարդը չմեռնէր, երեք հարիւր լռածուժ ևս պիտի ունենար:

Երբ բժիշկ մը չկա բժշկական պատու և մի քան երբեք աւիւ-
նեում:

147. — ԲՐԿՐԱՄԹԼ ՎԱՐԴԱՅԵՏԸ

Վարդապետին մէկը զիւզ մը այցելութեան կ'երթայ: Գիւ-
ղապետը ի պատիւ վարդապետին՝ կը պատուիրէ ժամկոյնն ոք քա-
նի մը տուններէ ուտելիք հաւաքէ և ուտանակի մը վրայ բեռնե-
լով հայր սուրբին հետ ինչ Աղբիւր ձառի մը տակ տանի սրդէս
զի հան հաւաքուելով աժէնքը միասին հացիկերոյթ մը ընեն:

Ժամկոյնը անթերի կը կատարէ իրեն տրուած հրամանը, և
հայր սուրբին հետ նամբայ կ'ելլեն: Ճանապարհին վարդապետը
իշուան մօտենալով, անոր վրայ նշուած խորհէն կտոր մը ուտելիք
հանելով կը սկսի արտօմակով ուտել: Հազիւ լմնուցած աքիւլ կը-
տոր մը կը հանէ ախ ալ կ'ուտէ: Գիշ վերջը երբորդ մը, շորորդ
մը, և այլպէս գեռ տեղը չհասած՝ բոլորը կը լմնցնէ, և գեռ խոր-
հին անկիւնները կը խաղաղիկ ուտելու բան մը գտնելու համար:

ժամկոչը տեսնելով որ վարդապետը բան մը չխնայեց առ կերտաւ, ամախնայեալն կը վազէ հայր սուրբին քով, և անոր փութ-
թափելով կ'ըսէ, զառքս պոչնեմ հայր սուրբ, էշը իմն չէ. ոտքի-
չէն հարան եմ, խնայէ անոր, եթէ իմն ըլլար քնառ հագս չէրաւ:

Հայր սուրբը զարեացմամբ կ'ըսէ:

— Ի՛նչ է պատահած:

— Հայր սուրբ, կէս ժամուան մէջ խաբէին թոյսը ստեղի-
քը ընցնելուդ ոչնքան վախճայ որ կործնեցի թէ էշն ալ պիտի ա-
տեն, կ'ըսէ ժամկոչը ալլալլած:

Սառ առ նաւ եւելլի փոր: (ժողովադական առած):

Յգուացիր շատակերսքնիկ:

148.— ԿԱՐԳԱԼ ԶԳԻՏՏՈՂ ՏԻՐԱՏՈՐԷ

Վանաստեփանին մէկը որ մը զարեով մը գիւղ կ'երթայ, կի-
թակի որ, բոտ սովորութեան եկեղեցի երթալով ներքայ կը դանուի
պատարադի որդապաւնեան: Յովհաննէս անան ախրացուի մը
ձայնը խրատ հանելի կու գայ իրեն:

Յաջորդ շարժու երբ քաղաք վերադառնալով եկեղեցի կ'եր-
թայ, իրենց եկեղեցայն ախրացուին խաղաղ և անախարս ձայնը
լսելան, կը յիշէ ախրացու Յովհաննէսին անուշ ձայնը առ կ'ըսէ մը-
տովի՝ սերանի թէ Յովհաննէսը հոս ըլլարաւ:

Նուրջը ակնարկ մը նետած պահուս կը տեսնէ Յովհաննէսը
որ ժողովադական մէջ կեցած է: Քահանային իմաց աւալով՝ կը հը-
րաւիքեն գինքը շապիկ հագնելու:

Քահանան ի պատիւ վանաստեփանին և ախրացուին, մոտենա-
լով Յովհաննէսին կ'ըսէ որ ճաշու գիրքք ինքը կարգայ:

Տիրացուն կը խնդրէ քահանային թէ գինքը ազատ թողու,
կարգայ լզիտանը հասկցնելով. ևս միայն քանի մը շարական-
ներ և ժամատացութիւններ քերանոցի ոտքան եմ կ'ըսէ: Քահա-
նան խորհելով թէ ամէնայով կը մերթէ գիրք կարգուի, կը թա-
խաննէ կրկին առ կրկին: Յովհաննէս գլուխը կտնկելով կը խնդրէ
քահանային որ իրեն շատիպէ կարգադու: Սակայն քահանան անգըր-
գուելի թալով կ'ըսէ՝ սերք կարգադու ատենը գայ, ևս ցած ձայնով
կ'ըսեմ, և գուն թաքնը ձայնով կը կրկնու իմ քառններաւ: Տղան
կը համաձայնի այս առաջարկին և երբ ատենը կու գայ ընթերցման,
քահանան դրակային մաս կու գայ, և ցած ձայնով կ'ըսէ՝ սընթեր-
ցուածս յետայնայ Մարգարէնէ: Յովհաննէս այդ մասը լաւ գիտնա-
լով կ'երգէ:

Քահանան առաջին փարնէն շատ զոհ թալով կ'ըսէ, ճնթերթի
Յովհաննէս, շատ ապրիաւ: Տիրացուն նոյն բանը կը կրկնէ: Քահա-

նան շփոթած կ'ըսէ սճաւ'յ, անիկայ պէտք չէ ըսելոյ: Սաղմունէս անվրէպ կը կրկնէ: Քահանան սգաւ'յ այս ի՞նչ խորատուակութիւն է: կ'ըսէ: Սաղմունէս նայնը կը կրկնէ: Եւ քահանան նաքահատ Տիրացուն թեւէն քաշելով կը նստեցնէ գայն, և զիբքը ինք կը կարգայ:

Իսկ մը չգիտցողք ամեն բանին լու է կ'ըսէ:

149. — ՊԱՏԱՐԱԳԻՉ ՔԱՀԱՆԱՆ

Պիտգաղի քահանայ մը քերիչ գիւղ մը կ'երթայ պատարապելու: Կանխաւ նշխար և մաս շինած ըլլալով հետը կ'առնէ: Յուսալով որ պառաթ մը գինի կրնայ նարել գիւղէն:

Պատարագի տակն քահանան երբ գինի կը խնդրէ մոգս-վաբգէն, անոնք գիւղին մէջ շղանաւիյը կը յայտնեն: Քահանան նաքահատ սքիւ մը թան բերէքս կ'ըսէ և թանը գինիի տեղ պարծածելով միամտաբէն պատարագը կը շարունակէ: Այնուհետեւ հետազնեակ կը սկսի մտանդակել իբ ըրածին վրայ:

Պատահարաբ' որին մէկը իրենց գիւղք կ'այցելէ վարդապետ մը: Քահանան կը հարցնէ անոր աշայր սուրբ, թանով պատարագ կ'ըլլա՞ն:

— Ձէ՛ որհնած, չէ՛, կը պատասխանէ հայր սուրբը և ասլան կը նայի քահանային ու կը կրկնէ թէ թանով պատարագ չըլլար:

— Շատ կը սխալիս հայր սուրբ, ես քրի ու եղաւ կը պատասխանէ զեղջուկ միամիտ քահանան:

Իսկ սխալը խղիկ գիւղ գործնիկն է:

150. — ԱՊԱՐԻԿ ԶՈՒՆԵՆՈՂ ԲԺԻՇԿԸ

Բժիշկին մէկը որ իբ առատ աղասիկներուն համար չափազանց կը մտահոգուէր, կը հանգիստ իբ նստի մօտիկներէն մէկուն: Անոր զուարթ տրամադրութեան վրայ հիացած՝ կը հարցնէ՝ սի՞նդէս կը գանձես քու աղասիկներդ: Ան՝ քամիածաղով մը կը պատասխանէ. սէս աղասիկ չանիմ որ գանձելու վրայ մտածեմ:

— Այդ ի՞նչպէս կ'ըլլա՞ն:

— Շատ պարզ կերպով: Ես միայն կը գարձանեմ ախպիսի հիւանդներ, որոնք հարուստ զգանձներ ունին, ախպէս որ եթէ մեռնին անոնք՝ փեսաները շատով կը վնասեն պահանջս, իսկ եթէ ասպնջանան, աղջիկները անմիջապէս վնասելու պատրաստ են: Ահա այդպէսով աղասիկ չեմ ունենար:

Այստեղան միշտ աւելի լու է, Իսկ վաղուան շաբ:

151. — ԳԻՐՏԻՒՄ ԵՒ ՔԱՀՈՒԹԻՒՆԸ

Տիգրանակերտ քաղաքը քաջէն անքահանայի պարխոպներով կառուցուած՝ պտտմական մեծ համբաւ ունի, ինչպէս նա-

ևս. բազմիքներն ալ, ըստ հնախոյններս՝ Հռոմէական կայսրութենէն մնացած են, և հաւանաբար Տիգրան Բ.ի սքով:

Երկար տարիներէ ի վեր այդ բազմիքները, և անոնց ջանքերը քաղաքին մէջ գանձուած ձիերուն ազդեցովը կը տաքցաին: Խաբրերդի Մէլէ զիւզի քիւրտերուն մեծաշնորհը եղած է, կենդանեաց մնացորդով քակոր, և աթար պատրաստելով բազմիքի ջուր եւսանելու, ուր անոնք կը նանչուին Ուլխանը անտամբ:

Այս քիւրտներէն երբ որին մէկը բազմիքին տանիքը աքեւան գէմ նստած իրենց կեանքի պատմութիւնները կ'ընեն, Հասո անտամբ մէկը երանի կու տայ այն որերուն որ զինուորութենէ վերագարին 300 սակի մէլէքի գահին (ֆէմէր) մէջ պահած իր ձիով տուն կը գաւնար, և սուրը մէլէքը և հրացանը ստին՝ լեռ ու ևոր պտտելով իր ուրսխութեանը կը նայի եզեր, Հասոյի ընկերները այս լսելով կ'ապշին կը մնան: Անոնցմէ մէկը հիւսնալով անոր պատմութեան՝ կ'ըսէ՝ է՛ ի՞նչ ըրիր այդքան գրամը:

Հասո տարտելով անցեալի յիշատակներէն, քարեր աղեւորութեամբ կ'ըսէ. Ես ըսեմ գաւթ համբեցէք: Աւ ինքզինքը լըտկելով ու կոնակը պտտին տուած կը սկսի իր պատմութիւնը:

Աւ գառնալով իր ընկերներուն կ'ըսէ, Ես ըսեմ գաւթ համբեցէք:

— Ոսկի մը տուի հրացան (թիւֆէնկ) մը առի: (Բուրքը միասին) անիկայ մէկ:

— Երկու սակի տուի ձի մըն ալ տուի:

— Այս, այս եղաւ երեք:

— Երեք, Ոսկի մը տուի էջ մը առի:

— Այս, եղաւ չորս:

— Է՛, չորս: Երկու սակի տուի կենիկ մ'առի:

— Այդ եղաւ վեց:

— Կէս սակի ի կով մը առի:

— Է՛, երկու կէս ալ տուի տուն մը և պարտեզ մը առի:

— Այս քուրքը եղաւ ինք:

— Եղաւ ինն: Էլ բան չմնաց:

— Քո տունը աւերի Հասո, գեւ տասը սակի շեղաւ, հապտ մնացած 290 սակին ի՞նչ եղաւ, կ'ըսէ հետաքրքիր անկնդիրներէն մէկը:

Է՛, պապո՛, ինծի պէս կարինի համար երկու հարիւր իննը-տուն սակին ալ տուա քաշել լա՞ւ է:

Առա խօսողը եօրբ սոս ԷԱ պատրաստելու է՝ որ կտրեցալ պարսկելի գաթի:

152. — ՄԵԱՌԱՌԻ ԿԻՆԸ

Երեսնամեակն և անապատ կրն մը կը փափաքի որ բազմաթիւ կրնները մեռնին, որպէսզի թագաւոր մը ստիպուի զինքը կնաւթեան առնել: Այդ ցանկաւթիւնը և նախանձը այնքան կը փնտռեն իր ֆիզիքական կազմին՝ որ հոգիւ մը անգամ չի գիշանիք տառանանալ իրեն հետ:

Նախանձի բայն մըն է որ կրակի պէս կ'այրէ: Նա մահացու ժանգ մըն է, որ անդամներ կը փակցնէ, և անոն կը սպաննէ:

153. — ԻՍԼԱՄԱՌԻՆԻ ԹԷ ՄԱՌԶԱՄՄԷՏ

Յոյն երկառարգին մէկը թիւրք ազնիւն մը սիրահարուած ըլլալով, կ'ազէ անոր հետ տառանանալ: Ըստ որինք՝ մինչև որ խաւամաթիւնը շընդունի՝ ազնիւն չի կրնար առնելու համար միտքը կը դնէ՝ երթալ դատաւորին ներկայութեան խաւամ կրնքը ընդունիլ:

Երբ դատաւորին կը ներկայանալ կ'ըսէ անոր սէնք դատաւոր, այս գիշեր Մահամմէտ Մարգարէն տեսայ որ ինծի ըսաւ, մինչև որ խաւամ չլինիս, արքայութիւն չեմ կրնար երթալ: Ես ալ որոշեցի զալ ներկայութեան՝ խաւամ կրնքը ընդունիլ: Իտառաւորը որ կ'աղաքեմն ծանօթ եղած է, դառնալով կ'ըսէ երկառարգին՝ «Մտախոս, խաբարայ, ես որ այնքան տարիներէ ի վեր խաւամ եմ, ալ խաւամ ծնած եմ, Մահամմէտ որ մը ինծի չերեւցաւ, ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ դուն Յոյն մը ըլլալով զինքը կը տեսնեալ, քաւ տեսածդ խաւամահին է, ո՛չ թէ Մահամմէտը»: Ծանգիւթանելով զինք քովէն կը վանալ:

Համարախօս մարդը չի սոյրամիտ երբեք:

154. — ՕԳԸ ՅԱՐՏԵ Է

Օրին մէկը հրեայ մը և Իբրանտացի մը միասին կը համարադնեն: Օգը սաստիկ ցաւաւ ըլլալով հրեան նեղքերը գրաւանը գրած կը քալէ, իսկ Իբրանտացին յաճախ կը խօսի առանց շունչ առնելու: Երբ խօսելէ կը ձանձրանայ, դառնալով կը հարցնէ հրեային թէ ինչու չի խօսիր:

— Օգը շատ ցաւաւ է, կը պատասխանէ հրեան:

— Օգին ցաւաւ ըլլալը խօսելու ի՞նչ փնտռանի կ'ըսէ իբրանտացին:

— Բայց նեղքերս գրաւանէս գաւաւ հանել պէտք է, ինչու որ հրեաները առանց նեղքի չարմաւի չեն կրնար խօսիլ:

Ամեն ազգ իրեն խօսելու յատուկ նաւ մ'ունի:

Լիբանանի գիւղերէն մէկուն քահանան կը վախճանի, և գիււս
զապրանքը նոր քահանայացու մը կը սփսին փնտռելու: Առջին անգին
զբաւիս զտրանելի վերջ, կ'երթան կը գտնեն գիւղին հովիւ Պաթրոսը,
և կը տախպէն սր իրենց քահանայ ըլլայ:

Անգն հովիւը կը դարձանայ ինչ ինչ պէն գինք քահանայ ընել
կ'ուզեն, ինք որ սխալ տրամեղէն, որինդ փշեղէն զտա ուրիշ բան
չի գիտեր, իսկ կարգայ աչ հայիւ իր անունը գրելու չափ: Բայց այս
բոլոր պատճառաբանութիւնը ոչ ուս մը չ'ընէր, և մեր խեղճ
Պաթրոսը անպի կու տայ մազավազգին փափաքներուն առջին: Աւ
կ'ըսէ, եզրայրներ, քանի որ կ'ուզէք գիւս անպատեալ քահանայ
ընել, գտնէ քանի մը բաներ ստորեկացէք, որ երբ Մաթրանին
առջին ելլեմ, կարենա՞մ քննութիւնն անցնել: Աւ գիւղին ձեռնա-
ցիները, կ'ըսեն. «Չ սիրելի Պաթրոս մեծ բան չէ: Մաթրանը
քեզի երեսը հարցում պիտի չէ, եթէ կարենա՞ւ իշգրիտ պատու-
խանել արգէն կ'ըլլատ քահանայ:

Նախ կը հարցնէ. — Ի՞նչ է անունդ. — կ'ըսեն Պաթրոս: Բ.
Քանի տարեկան ես. — կ'ըսեն երեսուն: Գ. Կարգայ գրել գի-
տե՞ս. — կ'ըսեն քիչ մը. և արգէն քահանայ ես:

Մեր Պաթրոսին խելքին կը պտակի, տեսնելով որ պարզ
բաներ են հարցումները:

Առջորդ առաւտու համբոյ կ'իյնայ Ախտանիստ գիւղը՝ սր
Մաթրանին պիտի ներկայանայ:

Աւ սրպէս գի ընելիքները շօշա՛նայ, համբան երկայաւ տեսն
խոսելով էրկներով հարցում և պատասխանները կը համեմ տեղը:

Մաթրանը բազմած ավտին գրայ, խա՛սա գէ՛մ բով, թաւ
պէխերով և մօրաւքով հսկայ մարդ մը՝ անմիջապէս մեր խեղճ
Պաթրոսին գրայ ստորափ կ'ազպէ և սրան խելքը կը գտնայ աւ
կը շփոթի, աւ կը սկսի գոգայ:

Աւ կը սկսի հարցաքննութիւ՛ք ը շատ խիստ թանձ մը:

Հ. — Ի՞նչ է անունդ. . .

Պ. — Երեսուն:

Հ. — Քանի՞ տարեկան ես:

Պ. — . . . Պաւ, պաւ, Պաթրոս. . . .

Հ. — Ի՞նչ, յիմա՞ր ես գտնէ:

Պ. — Մի, քի, քի, քի մը. . . .

Նա այսպէս ողբերգական վիճակի մը մասնաւորով կը վերա-
գտանայ գիւղ՝ անխելով աչ մարդիկը որ պատճառ եղան իրեն
խայտառակութիւն: Արագնետե յատ երեսայթին մեր խեղճ Պաթր-

բութին մաս՝ քիչ մը ամօթխածութեան և պատիւի զգացում կայ եղեր:

Դիպացիմ զգես, իրենց բնութեան Տեսեցումն ալ զգես է: Այս անուակ զի զին աքս Վնասկ մագոս մամանը կ'ըլլայ:

156. — ԽԵԼԹԲ ԴԱԻԹԸ ԵՒ ՈՒՐԲԱԹԻՆ ԿՈՐՍՈՒԻԼԸ

Յընաւզի մէջ առից երգու հարիւր տարիներ տաւ 1750-ական թուականներուն, խեղճ Դաւիթ անան ձերտակ մը կը գտնուէր: Դիպին ամենախելացին, անշուշտի գոռաքին խնդրներու շուրջը երբ անհրկին անոր կը գիտեն եղեր զիւղացիք, խնդրոյն յորմար լուծում գտնելու համար:

Կիւրակի սր մը, զիւղին կորոյ մը երիտասարդները երբ եկեղեցւոյ բակին մէջ հանգիպում մը կ'անենան, անոնցմէ մէկը Ուրբաթը կորսնցուցած ըլլալը, իր ընկերներուն կ'իմացնէ: Շարքաւ մը արքա մասններուն վրայ կը համբէ, սարքաւ լիւս՝ խնա նտարեաւորին պէս՝ որ իշու մը կը հեծնէ, կը համբէ պոկաս կը բերէ, կ'իջնէ կը համբէ շխտակ կը բերէ, հեծած է՛ը շհամբերով պոկաս կը բերէ:

Ներկաներէն ուրիշ մը. — Ես երէկ հերկէն տուն գտնած պահուս՝ աշխն ժային քովէն գէպի լեռն ի վեր փութելը անսայ ուրբաթին կ'ըսէ: Ուրեմն ինչ ընենք զայն գտնելու համար կ'ըսէ ուրիշ մը:

Իրենցմէ տակի հեղինակաւոր մէկը՝ մեր խեղճ Դաւիթին գիտենք, նա մեզի միջոց մը թող ցուցնէ: Հինգ ասու երիտասարդներ կը վազեն իրենց խաւարներէն քով սր այս մասին իրենց խելը մը սարգեցնէ:

Եկե՛ք Դաւիթ. — Դաշէք զիւղին Տերտէրը գտէք անգ թող առաջնորդէ ուրբաթը գտնելու և բերելու կ'ըսէ:

Արիտասարդները Տերտէր, իրենց հետ տաւ լեռ ու անոր կ'իշխան ուրբաթը գտնելու, վերջապէս լեռներու մէջ մայրի մը խաւանէն գաղանի մը անցը կը լսեն, ահա՛ հոս մտած ըլլալու է ըսելով Տերտէրս մէջը շուտ մը կը կոպեն և խաւան ի վար կ'իջնեն և զայն ներսը արդի մը որջը կ'ըլլայ, այն իր անգերը նախաններուն Տերտէրս զլուխը իր կոպին մէջը կ'առնէ, վորի գտնելին գոռում գոռումն, վերինները՝ շուտը ամուս բռնած անգտնին գոռում գոռումն, վերինները՝ շուտը ամուս բռնած անգտն մը կը քաշեն, արդի ալ անոր զլուխը թող չի տար, վերջում պէս 20 30 զիւղացիք տակի աւազ ելնելով Տերտէրին մարմինը՝ ասանց զլուխի վեր կը քաշեն:

Այս անգամ ալ կ'սկսին վիճարանի իրարու մէջ թէ՛ ուրբաթին բերանը քնացոյ Տերտէրս մարտէք անգտն էր թէ ան էր:

Իրենցմէ աւելի խելացիին մէկը — Երթանք Երէցկեան Հարցներնք այս խնդիրը, կ'ըսէ:

Երբ Երթալով Երէցկեան կը հարցնեն, այն ալ — Տէրաւորիս մօրաւքը սե ըլլալու էր, որովհետեւ երբ եւ ձաւաղեց պատրաստէի սր ինքը շատ կը սիրէր, մաճաւնով կերած տանէր, իր սեռուիկի մօրաւքը միւս միւս մէկ սաղին մէկ անգին երբ շարմէր ինն հանոյք կը պատճառէր:

Ի վերջոյ սարքաթի փնտռութի տակն Տէրաւորն ցաւալի պարագան Երէցկեան կը յայտնեն թէ՛ անոր գլուխը սարքաթը թըսցուցեր է: Մեծ կ'ըլլայ լաջը և սպրը Երէցկեան և իր պարագաներուն:

Նախապաշարումը եւ զիտութիւնը, ամենամեծ փորձանքն է, նամայնի մը եւ ժողովարդի մը նամար:

157. — ԵԵԼԹՔ ԴԱԻԻԹՐ ԵՒ ԿՈՐԵԿԻ ՀՈՒՆՁԹՐ

ՓՃԱՅՆՈՂ ԹԹՁՈՒՆՆԵՐԸ

Յրեւոյ լեռնային գիւղ մըն էր, տարի մը գիւղացիք՝ իրենց գիւղին հանգիւղակած կողմը իրենց արտերուն կարեկ կը ցանեն: Բերքը տաւա կ'ըլլայ՝ քայց տեսակ մը թալուաններ (սըզըրհըզ), զալթական թալուաններ այն տարին երամներով կու գան, այն կողմերը, և կ'սկսին ուտելով փնացնել իրենց կորեկի ցանքը: Գիւղացիք ի մի հաւաքուելով, այս փորձանքէն ազատելու համար նաք մը զտնել կը խորհին: Իրենցմէ մէկը. — Երթանք մեր խելօք Դաւիթին հարցնենք ան մեր գիւղին փորձառու իմաստունն է, անուշա մեզ միջոց մը կը յանձնարարէ այս փորձանքէն ազատելու՝ կ'ըսէ:

Եւլօք Դաւիթ. — Անկից գիւրին ինչ կայ, դացէք նամարան վրայ գիւմացի կողմը անցնելիք տախտակեայ կամուսըն վաւեցէք, թալուանները այս կերպով միւս կողմը չեն կրնար անցնիլ, և զուք ներքը ազատան տուն կը բերէք:

Մեր միամիտ գիւղացիները անմիջապէս տախտակեայ կամուսըն կը վառեն: Մակայն կը տեսնեն սր թալուանները կրկին իրենց կարեկները կ'ուտեն: Թալուաններէն աւելցած քերքը տուն բերելու համար ալ սարիւ նեղակիւն մը կ'ենթարկուին, կամուսը չկայ սր իրենց քուցած ջորիները անցնին:

Գիւղացիք կրկին կը գլխեն խելօք Դաւիթին՝ իրենց իմաստունին. — Նա կը յանձնարարէ թէ՛ այսինչ քուսիւն կողմ գնալ և որակ երկնցած հաստ շանի ծառ մը կայ, զայն արմատէն հան-

ցէք, բերէք առաջնաւն կամօքնէն տեղը երկնցաւցէք՝ կ'ըլլայ կամօքնէ՝ Զարինեքով կրնաք ներ բերքը տաւն քերել։

Դ՛ա՛ն սր այս պատուիրենցիք զխեղին մարդիկը մեծով փոքրով կը վազեն այն ծառը արմատէն հանելու։

Եկաւք ահա սր ծառը հորիզոնական գիրքով գէպի նարակ երկնցած է, տակէն անցնող վտակին շաբլը մարենինեքու խիա պարակով մը շրջապատուած կ'ըլլայ։ Եկէ մէկը խնայ անոր մէջ կամ վտակն է մարենինեքու անասաւ սր ապառի, և կամ հան արգելափակուած անասաւ պէտք է մեռնի, անկարելի է աղատում։

Մեր միտմիտ զխեղացիները կ'արշնեն այս ծառը արմատէն հանել, քանի սր իրենց խելօք Դաւիթը յանձնադրած էր։

Ուստի ծառին վրայէն կը քայլեն գէպի իր ծայրը՝ մէկը նիւզէ մը ամօք քանած կը կախառի գէպի վար, միւսը անոր ստքէն քանած շարունակաբար 60-80 հոգիներ, իբր շղթայ կը կախառին իրք թէ աւտով մը ցնցելով ծառը արմատէն կործնան հանել։

Ամենափայլի մարդը — Կեցէք ընկերներ կը պոսայ, աւելի սյա առնելու համար անգամ մը նեւ քերտ թքտած կ'ըսէ թէ շէ երբ նեւ քերը կը թաղու 80 հոգի մէկէն փշոտ մարենինեքու պարակին մէջ միբնուած կը դանեն իրենք զիրենք։ Աղտակու համար ամէն մէկը իր գլխուն նորը կը նայի, նեւ քերը երեսները վիթաւորուած ու արխնուած մէկը չի մնար հաղար նեղաթիւն ներսով շատ մեծ մարմնական քնտով գաւրս կ'ըլլեն։ Իսկ զխեղացի մը մարենինեքուն ամենախիա նիւզեքուն մէջ միբնուած ոչ կրնայ շարժի, և ոչ ալ աշնաթեան կրնան հասնիլ անոր։

Խնչ ընեն անհրկած կը մնան, խեղճը թէ վախէն և թէ կըրած վերքերէն ցուլի մը պէս կը պոսայ։ Նորէն կը վազեն իրենց խելօք Դաւիթին քով իրենց նախաւերտթիւնը անոր պատմելու, և մարենինեքու մէջ մնացող ընկերներն աղատելու միջոց մը խնդրելու։ Նա կ'ըսէ — Անկից գիւրին խնչ կայ գացէք կրակ տաւէք մարենինեքու պարակին, այն կը վառի ներ ընկերը քացը կը մընայ կ'աղատի։ Երբ կը հրդեհեն մարենինեքը՝ մէջը միբնուած խեղճ մարդը նարահատ, ինքզինքը հրկիզուելն աղատելու համար, հաղար շարշարունքներով կիտամեւ վիթակով մը, գլխաւոր ծով անհանաշէնի, վերքերով արիւնյաւայ, մաւէն ու ծախէն շնչահեղձ և սեղանորոյս՝ երկու ձողերու վրայ տաւը կը բերառի։ Ճիշդ երեք ամիս, խեղանգամ վիթակով մը հիւսնողը կը տատաղի շարաշար կերպով։ Այս անմիտ նիւրած խորհրդատուն կ'ըլլայ խելօք Դաւիթը։

Այս մը տիւ կոյ մը չի կրնար առաջնորդել, եկամի ալ փոքր կ'իյնան կը վնասուին։ Նայեցես ալ եղես մը՝ եղես ժողովուրդի մը առաջնորդը չի կրնար ըլլալ։

Այնքանայ Գոյանըդ Իւսթիւ թողին շաւորին մէջ Տամարա-
լայեան Մակար անուն նորարարական մը կար: Այս մարդուն խա-
նութիւն թիւքք գիւղացիներ մտնան, պանիր, իւղ եւայլն, աւար-
կաներ կը բերեն Շախիւ աւալու համար: Մակար ազան միշտ տնանց
հաշիւը տեսած ատեն, հաշիւելով, պատարով գտնանք հաշիւի կը
բերէր: Սր մը իր գրացին՝ Կեդրոնական թիւքքիոյ Գեղեկն աւ-
ստացիներէն Փրոթ: Այիքտան տնոր հաշիւանքներուն կը հանգի-
սի, և կը յանգեմանէ գալն, «Մեզի և անգայիչ է արտղէս հաշ-
իւքը հաշիւ անտան պահուցա կ'ըսէ: Մակար ազան ալ անար կ'ը-
սէ թէ «Ստանք անտաններու կը նմանին, Եթէ գլուխին չպատ-
շեն հասկնար, անանք անիր: Եղոս չեն գիտեր միմիայն հաշի-
ւանքի լեզուէն կը հասկնան Բայց ուսուցիչ քարեկամս քու սիրտդ
համար կը խոստանամ չհաշիւելն»:

Սր մըն ալ կրկին հաշիւ անտան ատենը թիւքքերէն լեզուով
կը հաշիւէ՝ «Սրան պու հետոյ պէլ-լիւտիր, ինանմայ խէն պապա-
լըն պապըք, նա շախիւ, շախիւք...» քսած ատենը գլուխի կը վեր-
ջընէ սր Փրոթ: Այիքտանը գլխան վրայ կեցեր է, կը փոխէ լե-
զան «Կիւղ ետգըն» կ'ըսէ:

Թարգմանա թիւքք.— «Մա թիւքք այս հաշիւը աշտղէս է, Եթէ
չես հաւատար հոգ գերեզմանը շախիւք, շախիւք... Վարդ տե-
գոր»:

Փրոթ: Այիքտան Մակարին գտանալով այս շարքը շարքը
վարդի տեղադրան չէր նմաներ կ'ըսէ:

Մակար.— Ի՞նչ ընեմ Տիար անտացիչ, ասորքեր պիտի հաշ-
իւքի, անց տեսներուս վարդ տեղադրելի քանի սր խոստացած
էի՝ լեզուս շատ մը փոխեցի:

Մանու բերանը և նալանալու վարմանը միւս գովելի է,
ամեն ձեղ:

159.— «ՊԱԼԱՆ ԽԱՆՆԻ ԳԻՐԴ»

Պէյթուների գիւղերէն մէկուն՝ Արեգին, հորս հետ հանդուսնի
վրայ տղրանք ասարան էինք նախելու: Գիւղին հայ կիները հա-
ւաքուհեան մեր աղքատքին շարջ գնելու համար: Կին մը իր շա-
փուսա աղջկան հրամայեց սր ատն երկայ անախին վրայի թանա-
պարին նայի, չըլլայ սր տակը ասնէ, աղջիկը՝ մօրը պէս խոյ-
տարղէս աղքատ քներու տեսքէն հրապարակած՝ գանդակեցաւ մօրը
հրամանը հատարելու համար: Մայքը քարկացած առ անարդական
խոսքը անգիւց աղջկան հասցէին «Գոյան վաղէ ետեւդ, չլիցի,
պալան խաննէ քիմի»:

ևս հետաքրքրանքայն հասկնալու թէ՛ ռա՛զ էր Պալան, և թէ ինչո՞ւ խաճնէր խաղ խաշոր աղջկան քիթըն: Կին մը պատմեց ինչ հետեւեալ միջադէպը:

Նախ գիտէ՛ք կը գտնուի հինգ եղբայրներէ բաղկացեալ ընտանոթ մըն: Եղբայրներէն կրտսերաւորն ժամ քով քիթ մը ցանցած կ'ըլլայ: Մեն եղբայրներէն մէկը իրեն կը հրամայէ որ բնա մը ալիւրցառ ցարեն տանի քաղաք: ցարենը բնացաքած էլը երկուս որ առաջ քառասկ մը մնած ըլլաւ: Գայն առնը պահել յորմար կը տեսնեն, իսկ էլը ձաղը թաղով շատ գոռարառ կ'երթայ քաղաք: Ալիւրցան աղալ տալէ վերջ երբ տուն գալու նամբայ կ'ելլեն, էլը իր ձաղին հասնելու համար, շատ կ'տհապարէ, կարծես նի մը եղած ըլլար: Ճամբուն վրայ խորանկ կ'խաբէտին գետը կար, գայն անցնիլ պէտք էր: Պալան իշուն ետեւէն կը պոսայ չիւշ: չիւշ կ'եցնելու, ըլլայ որ միմեկը գետը անցած պահուն բնոց քաբին մէջ նդէ: Սակայն էլը մօտիկ չ'ընէր հապանդով գետը կ'անցնի գիմադի գաշտէն կը վաղէ գեղի տուն: Պալան մինչ և որ ստնամանը և շաղկընկերը հանէ գետը անցնի աւ կրկին հապնի էլը կը թաի կ'երթայ, ետեւէն չիւշ, չիւշ, չիւշ հաղար պոսայ նա մօտիկ չ'ընէր, բաղիկ տատասկ և փռչերով լեցուն արտին մէջէն իշուն ետեւը վաղելու կը սախառի ըլլայ որ էլը իր բնոց նդէ, տաննիին բնացնել շատ դժուար էր: Պալան սոքին միտաւ փռչերը և տատակները գետինը կը քսէ կը վաղէ քայք հալին կը մարմաքի, արդէն շատ դայրացած՝ ինքզինքը կարծես ցած վիճակով մը, կը հասնի իշուն, տալեւը անցած՝ քիթէն կը խաճնէ արդէն կը խաճնէ որ նդելիք չունի, էլը կը ցնցէ գլուխը, Պալան կը ցնցէ, վերջապէս իշուն քիթին խաճած մասը Պալային ախառնաւուն մէջ կը մնայ, իր վրան արիւն լաւայ և իշուն քիթէն արիւններ կաթկթելով տուն կը հասնին: Երբ կը հարցնեն իշուն քիթին վէրքը, նա եղբւրքիւնը կը պատմէ եղբայրներուն: Այս միջադէպը այն գիտէր տունի կարգ կ'անցնի: Երբ կ'ինքը որսէ իսկական սեւ մը նախատել կ'ուզեն, իրենց յանկերքը՝ անէմքը կը տեղացնեն հաղաւսկարդին վրայ: «Պալան վաղէ ետեւը և նա խաճնէ քիթը»:

Տկարամարիւնը՝ շու մը վառանմանու գալուն պահաւ կ'ըլլայ, երբ սեռիւն տկարամիտ մը զգաւաղիւ տնկից:

100) — ՅԲԱՆԱՄԱ ԵՐԿՐԱՅԱՓՈԹԻԹԻԻՆ ՈՒՍԱՆԱՅԸ

Թիւրքիայէն առնուար հայ մը իր զաւակը Ֆրանսա՝ Փարիզ կը գրիէ որ երկրորդափութիւն աւանի: Նա ա մեն նախերէ վերջ կը վերադառնայ իր մայրենի տանը: Հայրը իր առաւմաւար

աղան յարգելու համար, ուրախութենէն հաշկեցայթ կը սարքէ, մասաւոր ազդականներն ալ կը հրաւիրէ։ Շատ մը խոսակցութենէ յետոյ, հայրը աղան կը հարցնէ. — Տղա՛ս երկրաշփոթիւն կարգացիր, քառասունք մեզի հասկցուր ի՞նչ է երկրաշփոթիւնը։ Տղան իր սեռականական ըլլալը ցուցագրեցաւ համար, մա՛խ հայրիկ սա սեղանին վրայ եղալ եփած երկու հաւերուն երեք հատ ըլլալը երկրաշփոթէն կրնամ փաստել։ Տե՛ս սա մէկ հաւը մէկ է, սա երկրորդը՝ երկու, մէկ սասանէ երկու ի՞նչ կ'ընէ, հաւատար երեքի։

Հայրը. — Ես այս փաստարկութենէն քան մը չհասկցայ։ Սա մէկ հաւը ես ուտեմ, սա երկրորդն ալ մայրդ թող ուտէ, իսկ այն երրորդը որ դուք փաստեցիր այն ալ դուք կեր կ'ըսէ։

Դարս յստազօյմութեան եւ լուսաւորութեան դար է, խաբկ-պախի բաներուն մարդիկ արմէլ ծուած չունին։ Պէ՛տ է աւելի գործնական ըլլալ։

161. — ԴԱՄԲԱՆԻ ՄԸ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մարգու մը տիկինը կը մեռնի, ամուսինը անոր յիշատակը յաւերածացնելու համար, իր հոգեկոյտին վրայ դամբարան մը շինելու կառայ, եւ որմնագիրին կ'ապապրէ որ վրան հետեւեալը արձանագրէ.

— Այսինչ մարգուն տիկինը երկինքի մէջ իր հանգիտաւ եւ երջանկութիւնը գտաւ...

Որմնագիրը արձանագրութիւնն ալ չբացնելէ վերջ՝ մարգուն կը ներկայանայ հաշիւը տեսնելու համար։

Մարգը որմնագիրին գործի յրացացի՛ր կը հարցնէ, այն ալ զայս կ'ըսէ։ Նա՛ դարձից գեւ չբացած չէ, գեւ հետեւեալը տեսլացուր արձանագրութեան վրայ, ա՛հա պտուղի անկնոյ ամուսինն ալ հոս՝ երկրի վրայ իր հանգիտաւ եւ երջանկութիւնը գտաւ։

162. — ՓԱՐԻՉԻ ՈՒԹԱՆՈՂԸ

Թիւրքիայէն գիւղացի հայ մը իր զոռակը Փարիզ ուսանելու կը գրկէ։ Փանի մը տարի կը մնայ հոն, աղան թախանձագին խնդրանքներուն վրայ, հայրը անշարժ կալուածները, արտ, այգի, պարտեզ մէկիկ մէկիկ նախելով աղան կը գրկէ, յաւաքով որ աւգան յառաջիկային ուսումնական մը ըլլալով կրկնապատիկը կը շահի։ Սակայն աղան իր միայրը եւ մամռնակը ուսման առաւ, որպիսցնելու եւ փարիզի գեղունիներուն հետ սոսափակարգ կեանք մը կ'ըմբռնին։

Հայրը ազգատ վիճակի մը ենթարկուելով անոր ուսումը հերքե տնայնով դառն իր ասունը կը կանչէ։ Հայրը իր աղան սովորածները հասկնալու համար անոր կը հարցնէ. — Գիւղին ֆրանսէքէնը ի՞նչ է։ Նա կը պատասխանէ. — Գիւղստին։ Ուրաքի՞նը. — Ուրաքստին։ — Հացինը. — Հացտին։

Հայրը չափէն աւելի բարեպաշտ ե յաւատարմութիւն, անոր գը-
լուհը կը պատայ՝— շատ վաղը առաւտտ արթառախանը առ, զոյգ մը
եղատախանները առ ջնեղ ձգած արտասխանը գնա՝ գետինը հերկատիւնը-
րէ, հացատիւնդ չափէ գունը քեզի կառավարատիւնը քրէ: Անտառի որդի
գունը գիտ սնանկատիւնը քրիւր, հերիք է, շատ աշխատատիւնին յիշուէ:

163. — ՏԵՐՏԵՐՅԱՐՎԱԺԱՊԵՏԸ

Երբ հարցնես թէ՛ Թիւրքիոյ քաղաքներէն ո՞րո՞ւ մաղովութե-
ղը ամենաշատ ե կանաւի պանդխտութիւնն ելեր է, քեզ կը պա-
տասխանուի թէ Խարքերդիները: Երբմէնեւ ամենաշատ Խարքերդ
կառավարութիւնն հայ թիւրք համայնքը կանաւիէն իր պանդխտ
աղքատութի տաւտ միջոց մը գանձուա համար Ամերիկայ գաղթա-
կան ելած են:

Խարքերդի եկեղեցիներէն մէկուն տէրտէրը կը վախճանի,
նոյն եկեղեցին կ'աւննեայ տիրացու վարժապետ մը որ թէ մաղու-
վութեղը ե թէ թաղականութիւնը յարմար կը տեսնեն զինք քահա-
նայագործելու համար: Կ'առաջարկեն իրեն որ ընդունի քահանա-
յագործութեան իրենց առաջարկը:

Եւ — Ես կուտամ շանիմ տէրտէր ըլլալու, չգոյնի եմ, շատ
բարձր ուսում շանիմ, թէն անշատը վարժապետ եմ, ասկայն
այս միայն տնտեսարար է կը պատրաստեմ:

Բայց թաղականութիւնը ե մաղովութեղը իր առարկութիւն-
ները չեն ընդունիր, կը պնդեն թէ առանց այլեւաքի իրենց առա-
ջարկը ընդունի վարժապետը անարհատ: — Եթէ պայմաններս ըն-
դունիք, ես ալ անք առաջարկը կ'ընդունիմ կ'ըսէ: Թաղականու-
թիւնը — Ի՞նչ են պայմաններդ, եթէ անոնք ընդունելի են,
անմիջապէս կ'ընդունինք: Վարժապետը — Մանի որ անդ-
ուրս այրերսուն մեծամասնութիւնը պանդխտութեան մէջ են, ե
մաղովութիւն մեծամասնութիւնը իդական տեսէ են, իրաւունքով
աղքատի տնկարելի է: Պայմաններս են, եթէ երիտասարդ մը 22
տարեկան ըլլայ ուղի՛ ամասնական կամ ո՛չ, ես պակի արարողու-
թեան վարձքս կը պահանջեմ, նոյնպէս աղջիկ մը 18 տարեկան ըլ-
լայ ե շամասնական: Եթէ երիտասարդ մը ամասնական, տարի
մը տնցներէն վերջ՝ ազգէ գաւաի տննեայ կամ ո՛չ մկրտութեան
վարձքս կը պահանջեմ, եթէ մէկը այր թէ կին 60 տարեկան ըլ-
լայ, ուղիւն մեծունին կամ ոչ թաղաւոր տնտեսութեան վարձքս կը
պահանջեմ: Եթէ վերջիշեալ պայմաններս ընդունիք ես ալ անք
առաջարկած քահանայագործութեան պայմանը կ'ընդունիմ, եթէ
ոչ օձիքս թաղացէք անք յարմար տէրտէրցու մը գաւէք կ'ըսէ:

Մարդս միտ անկատելիութեան առջեւ մանամեղիւ նկատ ինկր
ունենալու է:

Որք և այլքի կին մը, մէկ հափիկ գաւաւի կ'աւանանայ, նա ամուսնութեան տարիքին կը հասնի և կ'ազն ամուսնանալու Բայց իր մայրը միշտ յետադիմ կու տայ ասարկելով թէ՛ Երբ որքանի ազնիկը մեր տունը մտնէ, անի մը պէս կը թաւառաւքէ մեր տունը և մեր հանգիստը կը փախցնէն ։

Երիտասարդը տառնց մտիկ ընելու իր մօրը կ'ամուսնանայ և երկու ամսիները երջանիկ ընտանեկան թոյն մը կը կապմեն ։ աւր և տիկինն ուրախ և երջանիկ կ'ըլլան ։

Սակայն պատահ մօրը տարապնէնքը պակաս չեն ըլլար իր ազուն թէ՛ — Առաջ գիտ շատ կը սիրէ իր, հիմա իննմէ աւելի կը սիրեն տիկինը, թէ տիկինը սա նա թերութիւնները ունի, թէ նա տանի շարժեցաւ նանի նստաւ և այլն ։ հագար ու մէկ անպէտ ցտփոտաքներ ։

Տղան պատահ մօր այս տեսակ վտա մտայնութիւնը հասկնալով կ'ըսէ ՝ «Մայրիկ թագաւորին հրամանովը պէտք են պառանդներն ալ ամուսնանալ՝ մէկ պայմանաւ՝ իրենց տասը ընկոյզ պիտի աքաթի, եթէ գանաք կարենան կտարել տնիքիդ պէտք ամուսնանան, եթէ ոչ պիտի չկրնան ։

Տղան կու տայ տասը ընկոյզներ իր պատահ մօրը որ գտնանք թերեմբը կտարէ ։ Եւ կ'ասնէ թոյնը մէկը, արգէն ակոտներ շաւի, ասպին անգին գայն կը գարննէ, կը լմլմէ, Եղանա շաւի ոչի կրնար գտնէ մէկը կտարել լինտերովը ։

Երբ ազուն կը հարցնէ մօրը թէ քանի՞ հասը կտրապարտ կտարել ։

Պատասխ. — Մէկը թերանա է, եթէ կտարեմ, ինչ հատ կը մնայ . . . ։

Տղան. — Լաւ մայրիկ ամէնն ալ կտարելու աշխատէ քեզի պիտի ամուսնացնեմ, իննի նոր հայրիկ մը պիտի թերեմ որ գտն ալ երջանիկ ըլլա, ինչպէս որ ես ամուսնանալով իմ կենակցիս հետ երջանիկ եմ ։

Չես կրնար խոր բազմացել ու հասկնալ քե ներ կիներ, ինչո՞ւ կը նախանձին իրենց հարսերուն, չեն կրնար իրենց գաւաղները բնախոտակաւ տեսիլեալ իրենց հարսերուն յանձնել, միւս իրենց գաւաղներէն աւելի պատշաժի կ'ուզեն իան իրենց կիները ։

165. — ՁՈՒ ԲԱՅԹՅ ԽՈՅՈՂ ԵՐԲԵՐԻՐԻՆԵՐ

Խորքերդցիին մէկը տարիներ ասաջ Ամերիկայ գացած է, ինքը՝ Խորքերդի Ամերիկեան գտնէի շրջանաւարաներէն՝ իր աշխատութեան շնորհիւ կտաւ գործարանի մը երկրորդ տնօրէնը

կ'ըլլայ՝ չեղան շղթացող և Ամերիկայ նոր եկող հայրենակիցները իրեն կը գիտեն և նա ամէն մէկը զարմարանին մէջ կը տեղաւարտէ ու զօրն կու տայ:

Այն զարմարանին մէջ աշխատող հայրենակից զարմաւորներէն մէկը Բ. Թնորէնին կը հարցնէ թէ՝ երբեմն Ա. Թնորէնը քափու կու գայ կարգ մը հրահանգներ կ'ընէ, սի'նչ ըսելու եմ՝ պատասխանին, ահա ալ՝ ամէն խոսելուան առջ քայլն՝ ըսէ (լատ լաւ): Ենդն զարմաւորը իր առած գասին համեմատա Ա. Թնորէնին ամէն խոսքին առջ քայլն մը կը խօսի: Որ մըն ալ Ա. Թնորէնը ուս պէս մի ընելու կ'ըսէ, կրկին զարմաւորը «առ քայլ» մը կը խօսի առանց հասկնալու, թէ նա ի'նչ կը հրահանգէ: Այս անգամ Ա. Թնորէնը կը պոսայ կը կտնչէ, խիստ կը զայրանայ, այս զարմաւորը զիս կը ծագրէ ըսելով: Երբ Բ. Թնորէնին միջոցաւ կը լաւարանուի թէ ահ չեղաւ չի գիտելու ըսածդ առանց հասկնալու «առ քայլ» կ'ըսէ նա կը հանգարտի, խիկ հայրենակիցին ալ կը հասկնչնէ թէ ամէն ատեն «առ քայլ» ըսելու յարմար չէ, երբ մենք պատինք Ամերիկացիին հետ քովդ գտնք, և ես քեզ ալք ընեմ, — յն ատեն «առ քայլ» խօսէ կ'ապապրէ:

Օր մը Ա. և Բ. Թնորէնները միասին զարմարանին մէջ կը պատին և ամէն մէկ զարմաւորին հրահանգներ կ'ազդեն, մեր ծանօթ զարմաւորէն քանի մը քայլ անգին քսան վայրկեան կը խօսակցին՝ նոյն պահուն ծանօթ զարմաւորը «առ քայլ» խոսելու կը պատրաստուի, կ'պատէ սր իրեն մօտ գտն և թէ Բ. Թնորէնը իրեն ալք ընէ սր փռաւաւ «առ քայլ» մը կոխէ, ընդհակառակը բերդի զարմաւորը կ'սկսի բարձր ձայնով մը պոսալ «առ քայլ», ոչ քայլի, անգամ մըն ալ «առ քայլ»: Այս անակնկալ պոսաւաքին Թնորէնները եւս կը գտնան ու կը հարցնեն թէ ինչո՞ւ ալպէս «առ քայլ» կը պոսայ: Նա իր կարգին եզրուեթիւնը կը բացատրէ մանրակրկիտ, զիս պիտի պայթեցնէիք, փարիս մէջ «առ քայլ»ները զիջուեցան միջին կոկորդոս Բ. Թնորէնը ինձ նշան պիտի տար սր փռաւաւ «առ քայլ» մը կոխեմ, սպասեցի սր ինձ մօտ գայիք, չմօտեցաք զարմաք երթալու: Ահա՛, փարիս մէջ հաւաքուած «առ քայլ»ները կոխեցի և մեռնելէ ապառաւեցայ:

Այս ընելով խնդալու կարգը Թնորէններուն կու գայ, սր մօտ իրաւ տարինան, խեղճ մարգան տկարամտութեան զբայ կը խնդան:

Լեզու չգիտողը՝ ամենամեծ զմբոխաւորիւնն է մարդան:

Այնթապու Վարդանանց կրթարանի իմ սաներէն Նազար Իսթամպուլեան Ամերիկա կ'երթայ իր եղբայրներուն քով 1911 թուականներուն, անդրերէն չի գիտեր: Ըսն տասնը հինգ օր հիւր կը մնայ: Դանակի մը պէտք կ'ունենան տանը, եղբայրը Յակոբ տալար մը կու տայ իրեն, և կը բացարե անոր ինչպէս գանակ մը գնել՝ «Վերելակով վար կ'իջնես» գեպի աջ հարիւր յիսուն մեթր երթանք: Վերջ տնկիւնագարն մը կու գայ, կրկին գեպի աջ հարիւր մեթր ալ համարաց շարունակելուց, խանութի մը կը հասնին, ներս մտնի երկու օրիորդներ խանութիցան են, պրտը տուր, սակարկութիւն պէտք չէ, միայն քսէ «Այ վանի է նայի» «Ես գանակ մը կ'ուզեմ» գանակ մը կ'առնեն կու գաս:

Պր. Նազար վերելակով վար կ'իջնէ, հարիւր յիսուն մեթր գեպի աջ համարան կը շարունակէ՝ «Այ վանի է նայի» նախադասութիւնը միշտ կրկնելով որ շմռանայ, անկիւնը դառնալու պահուն, Այնթապցի հայրենակցի մը կը հանգիպի՝ «Ո՛ր, բորի ես եկեր Նազար, ինչպէս ես, ե՛րբ եկար, Այնթապ ինչպէս է, մեր ազգականները, քարեկամները ինչպէս են» եւայլն: Կէս մամ մը կը խոսակցին ուրախ, զուարթ, իրենց պանդոսխարի կարտը առնելով: Այնթապցի բարեկամը կը խոստանայ Նազարին, ուրիշ առիթս գալով գինք պատշենը և կը դատուին սիրով:

Եկուր ան'ս՝ որ Նազար կը մտնայ գանակ պնդու անդրերէն նախադասութիւնը, շատ մը խորհելէն վերջ կը մտաբերէ՝ «Այ վանի է վայի» ևս կին մը կ'ուզեմ, և կը մտնէ Խանութի, հոն երկու օրիորդներ կը գանուին մէկը կուպուտալու, խորանուշ, անի ներմակ մարմով՝ իսկ միւսը սեւաշուի, թախ, սեւ մողերով երկուքն ալ սիրուն չքնաղ արտաւաններ: Մեր Նազարը ներս մտնելուն յարակիցական գիրքով ու թնով մը ձեռքը երկնցնելով ներմակ ազնկան վրայ կը պսոսայ «Այ վանի է վայի» աղջիկը շուարած, ետ, ետ կը քաշուի. կը զարմանայ թէ, այս վայրենի թիւրքը ե՛րբ եկեր է Ամերիկա որ գինքը կնութեան կ'ուզէ: Միւս կողմէն թախ աղջիկը իր ընկերուհիին վրայ կը խնայ: Ո՛րիւս, ան'ս՝ այս վայրենին քեզի հաւնեք է, կնութեան կ'ուզէ քեզ, իրեն գնո՛ւ, քեզի լաւ գտա՛ մը կու առայ:

Երբ մեր Նազարը թախ աղջկան խոսիլը կը լսէ, այս անգամ առջի աղջիկը կը թողու որ ետ ետ երթալով գեպի պատը կրկնէր, և թախ աղջկան վրայ կը յարակի լսէ «Այ վանի է վայի» եր, և թախ աղջկան վրայ կը խնայալու կարգը խորքսնով: Այս անգամ իր ընկերուհիին վրայ խնայալու կարգը խորքսնով: Այս անգամ երբ Այն ալ ժեկային վրայ կը խնայ՝ «Այնէ՛ս, տես՝ աղջկան եկան երբ Այն ալ ժեկային վրայ կը խնայ» «Այնէ՛ս, վայրենին գիր չհաւնեցու, քեզի իրեն կնութեան տանել կ'ուզէ,

գանձէ. կը հասկցաւ որ լեզու չգիտցող այս տիկինը խառնելի՛նք էր, պահանջքին գոհացում կ'ընէր:

171. — ԱՐԳԱՆԱՌՎ ԼՈՂՅՈՂ, ՍԻՍՈՒՅԻՉԻ:

1910 թուականին Այնթապու Ամերիկեան Կեդրոնական Թխարքայ Գաղէնին մէջ՝ Նախապատրաստական գաղտնիքներուն երկամասրդ ուսուցիչներէն մէկը, գեկա. ամսան շարաթ որ մը՝ երեկոյան քաղաք կ'իջնէ, բարեկամներէն մէկուն այցելութիւն տալու: Մինչեւ մամը ատը կ'աւանայ վերագաւնալ գոյնէ՝ որ քաղէն գտնուէր, այն որ մասդրան է եղեր որ լոգանք մ'անէ ու պահելի երբ կը վերագաւնայ, մինչ այն գիշերովիկ ուսանողները պահած կ'ըլլան իսկանոց կը մտնէ, մաթին՝ կաթնային մէջ, տաք ջուր կը փնտռէ, կը տեսնէ որ կաթնան տաք ջուրով լեցուն է. կ'անագարէ վեր ելլել, առանց նայն հանելու, մատներուն վերայ կոխելով կը քալէ, փախուելիք գոհտաները կ'աւանէ կ'իջնէ խոհանոց՝ լայը չի վառիր, իրր թէ գաղտագալի կը լոցնայ, խաշար շերտով տաք ջուրը կը թափէ գլխէն վար արագ, արագ, ճառագուշու մամանի չի թար ցտրտէն թափուած արգանակի նորպը կը սառի, մեր խելացի ուսուցիչը կատարեալ նորպէ մամի մը պէս անշարժութեան կը գաղտագարուի, իր մարմինը պարզիլ իսկ թափուած արգանակին նորպը խառամքեր ցտրտէն անժիշուցէս ստակով կատարեալ նեփ ներմակ արման կը կորի: Գաղէնին խոհարարը հետեւեալ որ կէսորտան նաշի համար միտով քրինձէ եղինձ լինելու համար, միտը ջարգած ետացուցած է եղեր որ հետեւեալ որուն պատրաստ ըլլայ. կաթնային տաքած ջուրը՝ որգանակն էր:

Ուսուցիչը ներթարկուած վիճակէն շուարած, իր սրբիչներուն պլլուելով վերը ննջատենակը կը վաղէ. իր պաշտանակից բարեկամներէն մի քանին կ'արթնցնէ, անոք իրենց պաշտանակիցն արգանակի վիճակը տեսնելով՝ թէ՛ կը ցտրն, և թէ՛ կը խոգան: Իրեն զգեստը նոյն վիճակի մէջ հագցնել կա տան, ընչայ որ պաղ աննէ և թոքատաղ ըլլայ: Իրենք հապենով ջուր կը տաքցնեն զինք ճառով լաւ մը շփելով կը լոգցնեն: Գիշերտան ուշ ատեն՝ ըստ երապական մամացոյցին՝ մամը 2-ին հազիւ քան կ'երթան:

Ուեկ ձեռնարկի մը մասին ասոր խորհելու և մեկ գոնելու է: Անխորհուրդ և հապենով գոն մի ձեռնի: Թխակեկն տոմար կ'ըսէ՝ «Ազգայն գոնանքն տոմարն չեմք գոնմերին», «Անխելի գլուխին ցեղութիւնը ասի կը լաւ»: Նա հոս հոն կը վաղի իր կատարած մեկ նախաւերաքիւնը ձգելու: Սրայը ձգելի գոնաւ է, առաջարկէ յախարկու ախաւսելու է:

172. — ՆԱԳԱՍՏԱԿԻՆ ՋՈՒՐԻՆ ՋՈՒՐԸ

Քաղաքացի մը՝ գործով գիւղ մը կ'երթայ, կը հիւրասիրուի գիւղապետին կողմէ։ Նա սրտի գացած՝ երկուս նապաստակներ սրտացած է, իրիկուսն անոնց կախաւ դառնալ ատուք մը կը պատրաստէ, իր հիւրը կը հիւրասիրէ, քաղաքացին շատ զո՛ր կը մնայ իր մարդտոյժի յարգանքին, և կը գովէ պատրաստուած ապուրին համեղութիւնը և ասանակինով անարար նետնառութիւնը։

Ամիս մը կ'անցնի, սրին մէկը գիւղապետը քաղաք կ'իջնէ, և հիւրը կ'ըլլայ ծանօթ քաղաքացի քարեկամին՝ այն ալ ամենատիրով գայն կը մեծարէ կը պատուէ, և կը գրկէ։ Շաբաթ մը չ'անցնիր, նոյն գիւղէն՝ գիւղապետին մօտիկ աղջականներէն մէկն ալ կու գայ, նոյն քաղաքացիին տունը հիւր ըլլալու։ Մարդը կը հարցնէ անոր պզտն ո՞վ ես։ Զիս չե՞ս նանչնար, սա յիշեմ որ՝ զան երբ մեր գիւղը գործով մը եկած էիր, իմ հօրեղբայրս քեզ հիւրասիրեց՝ և նապաստակով ապուր կերցուց, քեզի հետ ես ալ տեսնակից եղայ, նոյն ապուրէն ստուրու։ Ո՞նտ լաւ քարեկամ, քեզ հիւր կ'ընդունիր՝ քանի որ եթէ նապաստակը գիւղապետը տեսնէ, զան ալ անոր ապուրին ջուրը կ'ըլլաւ։ Կ'ըսէ։ Քաղաքացին այս հիւրն ալ կը հիւրընկալէ, կը շատուի կը գրկէ։ Ոսկայն հետեւ ետք որ կը տեսնեն որ ամբողջ իրենց անկալիքները, վերամկները սղլաւոր են, աղառա գիւղացիէն և արագալով մասնաւոր լուսացք ընել կու տան որ յիշներու պատահաւորից անհանգստութիւնէն իսպառ ազատին։

Շաբաթ մը շտեղծած՝ նոյն գիւղէն սարիչ գիւղացի մը կը ներկայանայ քաղաքացիին և կը փափաքի որ զինքը գիշերուան մը համար հիւր ընդունի։ Ո՞րտն ո՞վ ես։ Հարցումին տես այսինչ գիւղէն եմ զոն որ երկու ամիս առաջ, հոն եկած էին գործով, մեր գիւղապետէն հիւրասիրուեցար նապաստակի ապուր կերար, երբ կը նաչէիր, ես սոքի վրայ կեցած կը գիտէի նեղ։ Որովհետեւ երբ տեսնեմք նոր հիւր մը մեր գիւղին մէջ, կը հետաքրքրուինք հասկնալու թէ ո՞վ է այն, թէ՛ն գործով եկած է, որչա՞փ պիտի մնայ հոս։ Եւ այն։

Սարեմն կ'ըսէ ասնուերբ՝ ես ներ գիւղը եկայ, հիւրասիրուեցայ գիւղապետէն՝ նապաստակին ապուրը կերայ՝ փախարէն անոր՝ ես ալ գիւղապետը հիւրասիրեցի։ Երկրորդ՝ անոր հօրեղբայրդին՝ այսինչն նապաստակին ապուրին ջուրն ալ՝ հիւրասիրեցի։ Դուն կ'ըսես՝ ես նապաստակին ապուրին ջուրին՝ ջուրն եմ՝ զայն հիւրասիրելու նպատակ չունիմ, զնա՝ գործից քարեկամ, սարիչ գուռ մը ափ տա, հետ իմ տունն պանդակ չէ, քեզի տեղ չեմ կրնար տալ աւ կրկին սղիլներով նեղանիլ և կը վաճառէ զայն։

Ամեն մարդ՝ ամեն պարագայով պէտք է խանգարուի:

173. — ՀՐԱՄԱՐՈՂ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԹԻՒՆԸ:

Այնքանազան նուազող պարագայի ըստած թագին մէջ՝ հայերը «Հայկական Սփյուռքի» նախագահութեան տնօրէն զորոյց մը կառուցած էին: Այս թագը, և զորոյցը՝ հոս բնակչութեամբ հայկական թագը րէն և միանգամայն հայ եկեղեցիներէ հեռու էր: 1912 թուականին ըստ Սփյուռքի Իշխանութեանը վերադարձող զորոյցին հարաբերութեան մարմին մը կազմելէ հետոք կը խորհին որ նոյն հարաբերութեան անդամները փոխանակ եկեղեցւոյ թագին՝ ուստի և զորոյցական անձնակցէ կազմելու, որ շատ հեռու յայտնուէ կորույթէ շատերը ցոյցածակին նոյն տեսակի գործողութեան մը, թագիցինքնէն ոչ ուստի, զորոյցական կեանքէ լսած մը չհասկցող՝ քայքայութեանցին ազգայիններէն կազմեն:

Եկեղեցի տես որ այս հարաբերութեանը՝ զորոյցական պիտանէն կը գծեն՝ և կը հաշտարակուեն: Թագին շին հասկնար կրթական կեանքէ, և զորոյցափարութեանէ, և ոչ մէկ լսուէ: Գաղթի մը ամիս իրենց ստանձնած պաշտօնը շարունակելէ վերջ՝ կ'անհրկին կը մընան, և կը տեսնեն որ իրենց գործը չէ, իրենց մտային կարողութեանց վեր գործ մը և արարականութեան մը ստանձնած են: Անուոր թողալով մոզով մը կը սորքեն, և կ'որոշեն հրամարիլ:

Իրենք շնորհքով գրել չեն գիտեր, կը գրեն Թաթաւ Բիւֆօնի տնին՝ որ իրենց հրամարակ իր նամակ մը խմբակէ: Թաթաւ Գարգանցի կրթարանի յոսովագիտ մաներէն՝ ուստեանական անձ մը, քիչ մըն ալ կատակարան, կը հարցնէ անոնց՝ հրամարակ իրը կ'որոշ թէ երկար գրեմ: Անոնք՝ կարն գրէ կ'ըսեն, և նա հետեւեալ պարագանքութեամբ հրամարակ իր մը կը գրէ:

«Դատարարական Աստեանակտ և անդամներ Սփյուռքի» Ան:

Յիշեալ որ մեզի Հայկական նախագահութեան հարաբերութեանց կարգած էք, այս քանի մը ամիսներու փորձով տեսնեք՝ որ այս մեր աւանդիք տպագրելէ, մենք այս իրադրութեանց չենք, չենք կընար իրադրութեան քարը գործնել, կը հրամարինք, արքիշներ կարգեցէք մեր տեղը:

Արեւ զործին արժանաւոր մարդ գտնելու և, ոչ բի մարդուն զործ՝ որ իր կարգով բնական վեր բլլալով չի խախտական շարունակ:

174. — ՍՏԱՆԳՈՒ ԴԵՐՁՈՒՄ:

Մանկի գերմանի մը իր քարեկաններէն մէկուն ազնկան հարաբերութեանց մը, կը Զախէ, գինք աղանդներով թէ այդ կեր-

դասը բնաւ չի քաշուիր լուսադաւելէն համ թրջելէն վերջէ: Հազուա-
պէս կը կարգուի:

Ատեն մը յետոյ ցերեակը փողոցը կը հանդիպի ադ նոյն
քաղցրեղամիտ, որ իր ազնկան հետ աւել մը կ'երթար:

Տեսնելով որ իր ծախած կերպարը այն աստիճան յաշտած
էր որ ազնկից շէր կրնար թեւերը անգամ շարժիլ, բնաւ դարձը
շտաբելով կ'ըսէ.

— Մէ, անուշիկ ազնկիւ, որքան մեծքեր ու գիւրցեր ես...
հազածդ անգամ վրայդ պզտիկ հաւ գոյ...

175. — Ե Ա Ր Ժ Ա Վ Ա Ր Ը

Շարժովոր մը իր ինքնաշարժը սրբնթաց քշած ասուն՝ համ-
բուն վրայ խող մը կը շտախտէ: Անարակապանը բարկացած կը
սկսի նախատել շարժ-վարը այն աստիճան, որ այս վերջինը հեղ-
նանքով մը կ'ըսէ.

— Պէտք չկայ այնքան պայքանալու, ես զայն կը փութորի-
նեմ:

— Չէ՛ք կրնար, կը գոտայ այս անգամ անարակապանը,
գաւթ անոք չափ նարպաս ե գէր չէք...

176. — Ե Ր Ր ՈՁ ՈՒՔ ԿԸ ԴԻՏԷ ԶԻՐԱՆԺ...

Ռիտըրդ Տայնէսթին կը հրամարտէ ուսու աշխարհահաշտ
գրադէա Մաքսիմ Կարքիի մէկ գեղեցիկ էջը վերի խորագրին տակ:

Մարգիկ աստորթինակ ձեռով կը վարուին երբ միմեակ են:
Այս պարագան ցրտեցի երբ պզտիկ էի, Ռանաու անուով Անգլիո-
ցի մանկերի մը կրկնոր մը ամայի ե մաթի միջանցքը անցնելու
պահուն, հայեցիի մը առջե գլխարկը հանել, ե քարեակց իր գեղ-
քը: Իրմէ վեր ջրամբարի մը վրայ նստած էի, զիս շտուաւ:

Տեսայ նաե նոյնպէս զարմիկս Անտոն Զեխովը՝ որ իր պար-
տեղին մէջ կը փորձէր առանց յաջողութեան գլխարկովդ արեւի
հասարակ մը բռնել: Զախովսթինը կատակեցաւ զինք, ե սկսաւ
զլխարկ, ձեռնից պարնել, յետոյ խեղցի գլուխը պտաւ, ե մէկ կողմ
ըրաւ քովի շտնը:

Լէան Ռալֆին, որ մը արդէս ըսաւ քարի մը վրայ պտակած
արեւի տակ ասքցաւ մաղկի մը սերջանիկ ես պանն, ե շտարջը
կատկածաւ նայաւածք մը պտացնելէն ետք յարեց սեռ... ո՛ր:

177. — ՈՒՐՈՒՄՔԱՅԻՈՒ ԴՐՈՇԱԿԸ

Երեւելի հայ ցերեակ մը իր յանախարհներուն յինան գգնա-
ցաւ կերպաններէն աւելցաւ կատրոները իրենց արիւնջ ի վերադար-
ձընէր, անանք աւելորդ շահ մըն է բռնելով կ'ըրապնէ:

Գատահարար այս գերեմակը թուքառապով մը կը հիւանդանայ, իր փերմաթեան աստիճանը շատ կը բարձրանայ՝ մահաւան հագնվորքի մէջ կը տատաղի շարաշար: Մարմնական խիստ բարձր փերմաթեան մէջ կը գտնուի, իր աչքին առջեւ կը պարզուի իր գողցած կերպաներու կտորներէն շինուած գոյնզգոյն գրուակ մը: Այս տեսարանը իր մագին վրայ շատ զեշտ պատարագութիւն մը կը նշուի: Երբ իր հիւանդութեան ծանր նստաները կ'անցնին, և ինքը կամաց, կամաց կը կազդուրուի, անսած գրուակը չի մտնար:

Երբ ասորեայ գրաւաւորին կը գերակուի, կ'որոշէ որ ա՛յ յանախորդներէն աւելցած գերպատի կտորները չիւրացնէ: Իր գործակիցներուն կ'ապացոյցէ որ երբ փոքրեւի իրեն յիշել տան ձգտուպեա՛ւ գրուակըն ըսելով:

Վերայիւնալ գերեմակը ասին մը յանախորդներուն աւելցած կտորները իրենց տէրերուն կը գերադարձնէ: Բայց որ մը տնայիսի կերպասի մը կտոր կ'աւելնայ, որ ինչ շտապով մենք է, և ինչ արմէյաւոր: Սրտումը չի կրնար պահել՝ գոյն կ'իւրացնէ: Գործակիցները երբ «վարպետ» գրուակը, ըսելով իր սրտումը կը վերալինէ, ևս կը պատահանէ սփռանդութեան իմ անսած կտորներով գրուակին մէջ այս կերպատի կտորէն չկորն:

Ինչ պատահակով ալ բլլայ գողարիւնը՝ պախաւակիկի արտով մէկ և ամէն պատգամով զգուշանալու և գայն գործադրել:

178. — ԱՅՈՒՄԸ ԻՆՉ ԿԵՐՈՒ

Մայրապոյն տատինանով վարդապետ մը՝ քարոզի բնարան կ'ընարէ մեր նախահարը Ագամին կերած պատեղը, և անոր անհրաժեշտութեամբ յանցապարս զանաւորը, ևս կը ակօր քարոզել հարցումով մը, ինչ Ագամը ի՞նչ կերտու:

— Միթէ անոր կերածը տա՛նն էր:

— Ա՛յ երբեք...

— Միթէ գի՞ղն էր:

— Ա՛յ երբեք

— Միթէ սերկեւի՞ր էր:

— Ա՛յ երբեք...

— Միթէ նորթի՞ն էր:

— Ա՛յ երբեք...

— Միթէ թմեղ էր:

— Ա՛յ երբեք...

— Հապա՛ ի՞նչ էր:

Ամէն անգամսն նեւքի վարդապետական զաւապանին ծայրը գնդի վեր կը բարձրացնէր, ամէն անգամ որ կը բացակայէր
 «Ա՛յ երբեք» ըսելով:

Ամենեւն զերջ ինքը կու տայ պատասխանը իր: զանազանը քարկռթկեամբ մը անելի զեր քարծրացնելով: — Ազամ ին՝ կերածը խնձոր էր. խնձոր, կարմրակ, անուշիկ արդիւնէ ալ խնձոր... Այս անգամ ձեռքի գաւազանը այնչափ շատ քարծրացեցեր էր որ տեսք ձայրը խառիւ կը քտի զիսին վրայ կախաւոր կանթեղին, զայն կը փշթէ և ջրախառն մէկը՝ վեղարէն սկսեալ, ամբողջ վրան կ'ոչոյէ: Եւզեմ վարդապետը, այս իրայտաւոր վիճակէն ամօքապարտ միտնգամայն ստատիկ քարկացած՝ իր մարմին հաւատարմ կըշտութիւնն ալ կ'արանցացած՝ երկու ձեռքերովը գլուխը սեղմած՝ կը քաջահանդէս մը իրմ աւանդ Ազամ, ինչ չուր թափեցիր զըլխուս, զըլքըմ աւանդ, զըլքըմ աւանդ:

179. — ՊԱՏՈՒԵԼԻԻ ՄԸ ՄԵՂՐ ՈՒՏԵԼԸ

Կիլիկիայ Մարաշ քաղաքը, այդեւտաններով, և ջրառատ պարտեղներով շրջապատուած հիւանդի տեսարաններով քաղաք մըն էր: Թէ թիւրք և թէ հայ ազգաբնակչութիւնը իրենց աշխիւքս և պաղատաւ պարտեղներուն քարիքները վայելելու համար, ընտանեօք հափոցի կ'ելլէին շարահինգ ամիս՝ ամառուան եղանակին, և նոյն պահան իրենց ձմրան տնտէղէններն ալ կը պատրաստէին:

Անքոր յերան հարաւային կողքուն վրայ Սուլու Սարա կաշաւազ աշխատան հափոցը կար: Մարաշի հայ Աւետարանական համայնքին քարոզիչը՝ Վեր. Ահարոն Երեմեան՝ 1803 թուականներուն ընտանեօք նոյն ամառանոցը հանդատանալու կ'ելլէ: Իր զբաղիներէն մէկն ալ իր աշխիւք մէկ ըրած կ'ըլլայ 25 մեղուներու փեթակները, հոն անելի զով և ծաղկաւէա բլրալուն աշնան լաւ մեղրի բերք մը ստանալու մտադրութեամբ:

Սր մը պատուելին կը խորհի որ մամանցի համար երթայ, նոյն մեղուներու փեթակներէն քիչ մը մեղր առնէ և ուտէ: Արեւելք բաւական քարծրացած և մեղուններուն մարմինները բաւական տաքցած՝ անոնք կամաց, կամաց կ'ելլեն փեթակներէն դուրս և սերտիս գաւարի իրենց քնակաքաններուն շուրջ ազապալով ման կաշան, հարիւրներով, հազարներով: Պատուելին կամաց, կամաց փեթակներուն կը մօտենայ: Մեղունները իրենց փեթակներուն մօտեցող աստրական մարդուն գլխուն շուրջը համախմբուելով կը սկսին ապաղալ, քանի մօտենայ, անոնք յարմակումը և խմբաւորումը կը կրկնապատկեն: Պատուելին հարահառ իր երկու ձեռքերովը զանոնք քշելու, և իրր թէ վանակու կ'աշխատի, ձեռքերը զեղի աշանջներու կողմէն ետ շարմելով: — զոցէք, զոցէք մեղուներ ինչ կ'ուզէք խնամէ, ոչ մեղրերնիդ կերայ, և ո՛չ ալ

«չարսանիդ խմեցի, զացէ՛ք, զացէ՛ք. ինձմէ վաղ անցէ՛ք...»
 Մեղաները աւելի անպէ՛ք՝ անոնցմէ ոմանք կը խայթեն զինք, և ինքը սահպաւած՝ մեղք աւտելու զազափարէն ետ կը կենայ:

Այս միջադէպին մեր գոյրոցի ընկերներէն գրացի պատանի մը ապանատես կ'ըլլայ, և նա եկաւ իր գոյրոցի ընկերներուն պատմեց: Մարտչի Աքաւաճի Ռարեր, Կրթարանին ալցելու տեսելիչն էր այն պատուելին և մենք աւտանողներ: Երբ Պատ. Ահաբոն, գոյրոց եկաւ, գետ ուսման պահը սկսած չէր, և ամբողջ աւտանպաթիւնը բաժնի էր գրասանքին: Մէյ մըն ալ անտանք ու՛ր պատուելին տեսնող աւտանողները մեղաներ եղան, և բակը ուղղ, ալլղ, ալլղ, ալլղ մեղաներու նայնով լեցանցաւ և շարաննի տեսնող մըն ալ, իրք թէ պատուելին եղած ըլլար, կտաարեալ միմտաւիւնա՛մ մը, անոր շարժ աւ նեւերով լաւի՛ կերպով կը գոջնակէր մեղաները՝ «զացէ՛ք զացէ՛ք, ի՞նչ կ'ուզէք ինձմէ, ձեր ո՛չ մեղքը կերայ, և ո՛չ ալ «չարսանք խմեցի, զացէ՛ք մէկդի գոցէ՛ք...»:

Իսկ Պատ. Ահաբոն խնդիրը հասկնալով և վերջիչէլով իր ըջածը՝ աւտանողներուն քղզիւնի նայնը լսելով, և անոնց երեսը նայելով կը ժպտէր աւ կը խնդար իր մեղք աւտելու նախաւերան թեան վրայ:

Ընդհանրապէս մենք մատաւրական մարդիկ վերացական գոգափաթեւով ապոքաւած անհատներ կ'ըլլան: Այս պատուելին չէր կրցեր խորհիլ թէ մեղաները իրենց բնազգովը ինքնադաշտաւաւաւթեան կ'ը գիտեն, և չեն թուար ուր ստարները կողոպտեն իրենց պաշարները:

188) — ՊԱՏՈՒԵԼԻՆ

Ան. Տարանի Ամեր. Գուլենի շրջանաւարաններէն՝ իմ գոյրոցի ընկերու էր: Մարտչի Աստուածարանական նեմարանին ալ շրջանաւարտ, նոյն քաղքի Գ. Աւետարանական եկեղեցւոյ քարոզիչն էր: Նահատակուեցաւ Ա. Համալիւարային պատերազմին Տէր Զոյրի հայրական սղանդին:

Աւտանողին լուս րեմբասաց քարոզիչ մըն էր, սակայն թեւութիւն մը ունէր, ինչպէս կ'ըսուի «Եւրոպին մէկ զամբ Խոյլ էր»:
 Երբեմն մաքին հաւատարմիչութիւնը կը կորսնցնէր, արտասաց արտայայտութիւններ կ'աւնենար: Զոյր քրիստի. ինքը հրաւիրուած կ'ըլլայ քարոզելու Մարտչի Աւետարանական Ա. եկեղեցիէն, իր Ան. քանական գոյրոցի գտնակներուն կ'ըսէ — Այս Կիրակի Եփ. արի քարոզեմ Ա. եկեղեցւոյ քեմէն, նոյնս բարձր է, նիւթս ալ արիւն է, զիս մօտիկ ընող Ալլիկանց Գուլենի ուրիշներուն մէկը

պիտի կատարեմ, աշխինքն բարձր քարոզ մը պիտի խաթմ բուրս օրինարգները պիտի հիանան:

Աւերիչ առնն մը, երբ գնա ուսանող, ամուսնանալու աչ նը-
պատակ աւնի, անշաշտ Ազիկ, Գոյէնի շրջանաւարտուէիներէն մէ-
կուն հետ՝ յետինքին շատ անգամ, իր տան առջև, կ'ելլէ ու կը
սպասէ սր՝ քաղաք՝ իրենց շուները զացալ ցերեկոթիկ ազիկանց
խաւժբին հետ հանգիստում մ'աւնենայ, և անոնք՝ շարանէի ազիկե-
նէր՝ մեծ ու փոքր հասկնալով անոր պարզ, ստիպան տեսակ մը
բացիկ ընտարութիւնը, անոր հետ խօսակցելով իր վրան կը խըն-
դան:

Որ մը իր ասն գրան առջև կեցած անցնող օրինարգներուն
հետ կրկին հանգիստում մը աւնենայ, կ'ազէւ Հեռուէն ազիկեները
զինք կը տեսնեն, անոնցմէ մէկը՝ Սեւ աշուր պատուելիին գլխուն
խաղ մը պիտի խաղամ, զո՛ւք աչ ինն միացէ՛ք իր վրան կուշա
ու կուս խնդանք: Կ'ըսէ, երբ կը մտանան, սովորական բարեւե-
րէ վերջ, այն ազիկից կ'ըսէ՝ Շրաբաւաւաւաւա ծաղիկի մը հոտը
կ'աւնեմ, ա՛ք բաւած է այս ծաղիկը, վա՛րդ է թէ մանուշակ,
չեմ կրնար գտնադանել, անոնցմէ ո՛ւ աւելի լաւ կը հաթ, քայց
մօտը ծաղկանոց մը չկայ, ուսկի՛ց կը բարէ այս հոտը, շուարած
մնացեր եմ, տեղը չեմ կրնար գտնել: Միւս ազիկեները ամէնքն
աչ մենք աչ առինք այն անոյ ծաղիկին հոտը կ'ըսեն: Մինչ այն
պատուելին պէտքերը ցուցնելով՝ «Այն հոտը հո՛ս է հո՛ւ...» կը բա-
ցակա՛նչէ: Որինարգները իրենց նպատակին հասած էին, անոնք լաւ
զիտէին որ նա իր պէտքերը ուր պահելու համար, տեսակ մը հո-
տաւետ կուլմութիկ իւզ կը քսէր: Ա՛լ քաք կրնաք երեւակայել
օրինարգներուն բարձրագոյն խնդուքը անոր վրայ, ինքն աչ անոնց
հետ կը խնդար, մեծ յազմանակ մը շահածի պէս:

Անգամ մըն աչ պատուելին սապէս կ'արտայայտուի, «Մա-
րաշի ամբողջ հայ Աւետարանական համայնքին վրայ ազդեցութիւն
աւնիմ, Ա. եկեղեցւոյ փեսան եմ, Թիֆլիս այն եկեղեցւոյ ժողո-
վաւրդէն է: Բ. եկեղեցւոյ՝ եկեղեցական անգամն եմ: Եւ Գ. եկե-
ղեցւոյ արժանաւոր քարոզիչն եմ»:

Անգամ մըն աչ իր Թիֆլիսի՝ Կ'ըսէ, Օճիկին՝ երբ ևս Ա. եկե-
ղեցւոյ բնէն կը քարոզէի զան Ազիկ. Գոյէնի օրինարգներուն մէջ
նստած զիս մօտիկ յարած առնող վրաս կը խնդայիր, եւ աւագիր
կը հետեւէի քաւ ընթացքիդ, քեզ ինն կին տանելով քեզ յազմեա
ցի, Բ. Բուսկ Բուսկ:

Լաւաւորդին այս տեսակ անհաստարակչիս արտայայտու-
թիւններովը միայն՝ բնմբաստց, ընկերական, քաղցրաբարոյ
վարսելակցեպոյով կատարուէր, հանելի անննտարութիւն մըն էր:

Թրքահայաստանի մէջ՝ վարդապետ մը իր վարժին համար պոռոյի հաւաքելու իր տարեկան շրջապայութիւնը հատարած պա-
հաւն կը հանգիստի գիւղ մը՝ ուր այրերը գաշալը զբաղած կիները
եկեղեցի կը հաւաքուին անոր հոգեւորանէլ քարոյզը լսելու:

Աւանդիցիներու մէջ կին մը աշխարհում կոկիծով մը ար-
ցունքներ կը թափէ, կուլայ, վարդապետը անոր լոյսը տեսնելով
կը կործէ որ շատ ազգեցիկ քարոյզ մը կու տայ, աւելի եւս անգով
մը նայել կը բարձրացնէ և կ'երկարէ քարոյզը:

Պաշտամանքին վերջ՝ վարդապետը լացով կինը բակին մէջ
բանելով կը հարցնէ անոր յայտն պատճառը:

Կինը. — «Նա՛յր սուրբ, ներ քարոյզին բան մը չհասկցայ, ևս
կուլայի անոր համար որ կաթնտու ալ մը ունէի, մօրուքը նիւտ
քու մօրուքիդ պէս երկար և պատկառաւորու էր, մեր շատանի-
քին միմեկի ազդուտաի միջոցն էր այն, զմիմեկուսը արջերը
բոկանցին պայն, և մենք դրկուեցանք անոր անոյլ կաթին»:

«Նա՛յր սուրբ, երբ գո՛ւգ կը քարոյզէիք ու կը շարժէիք ներ
երկար պատկառելի մօրուքը, նեղի տեսնելով, այնիւ երկար մօ-
րուքը մտաբերեցի՝ սրտնայած պահուն այն ալ իր երկար մօրու-
քը տալին, անգին կը շարժէր, նիւտ քուկինիդ պէս: Ախ, այնու-
կըս, այնուկա քարոյզած ատենդ այնա մտաբերելով ապի ալցանք-
ներ թափելի ի տես երկար մօրուքիդ: Այնուկին մօրուքն ալ
նիւտ քուկինիդ պէս սո՛ւի սե էր զմիմեկուսի պէս, ինչպէ՛ս շատի,
քեզ տեսնելուս, այնուկա միտքս ինկաւ»:

Վարդապետը՝ իր շահմուտած պատասխանը ստանալով յա-
տարար եղած էր: Բայց իրազանութիւնը այն էր թէ վերաջական
խրատականներէն, շաշտիկի գործնական ծառայութիւնը՝ մօղո-
վարդին համար աւելի օգտակար է քան խոսքը:

Արեւելիքի թողաւորներէն մէկը՝ որ մը երիտասարդ մը
վարժապետի կ'ազնէ, որ քաջազարմութիւն մըն էր ըրած:

Իր ներկայութեան կը կանչէ զայն և զօգնատի և զհաւանա-
կութեան հարց մը խոսքերէ վերջ կը հարցնէ անոր:

— Ենցքէ ինձմէ ինչ որ կ'ազնու:

— Առաջութիւնդ արքա, և, պատասխանէ երիտասարդը:

Այս աւանդական հարց-պատասխանին երեք անգամ կրկնուե-
լէն վերջ, երիտասարդը իր խնջքունքը կը բանալէ:

— Տէ՛ր արքայ, կ'ըսէ երիտասարդը, հրաման ըրէք որ կնի-
կէն վախճալ տիկն մարդ 7 փարս վնարէ ինձ:

Թաղաւորը այս միտմիտ խնդրանքին վրայ կը սկսի քահ. քահ խնդրել աւ կ'ըսէ .

— Ամենաւն աքաւած չէ արքաներուն արքային շնորհքին անմանանալ . զիայնի՛ր այդ շնորհքին յարգը . անանկ քան մը խնդրէ որ ամբողջ գերդաստանիդ երջանկութիւնը ապահովես մինչեւ մահ . . . յիմար քան է պահանջումք . աշխարհիս մէջ կը պնտուի՛ արքեւոք մարդ մը, որ իր կնոջմէն վախճայ . . . ուզէ՛, ուրիշ քան ուզէ՛ . . . :

— Ներքէ համարձակութեանս, ան'ր արքայ, կը յարէ երկուստարդը, այս շնորհքը միայն կ'ուզեմ նկզմէ :

Թաղաւորը, ի տես այս յամառութեան, հրաման կ'ընէ որ պէտար մը տան իրեն, որուն համտայն կարենայ ան ի վարտ տաւրք գանձել յոյսը կնիկէն վախճող մարգոյմէն :

Ետքը տարիներ կ'անցնին :

Օր մը կուգան Թաղաւորին իմաց տալու՝ թէ մեծահարուստ համբարդ մը եկած է քաղաք, աշխատ հարուստ՝ որուն զոյքերը 40 ուղտէ կարաւանով մը հասած են . ինչ որ մինչեւ այն ատեն անհնուած չէր եկող գաղաղներուն մէջ :

Թաղաւորը հետաքրքրուելով կը հրամայէ որ պայտա քնւրեն այն անձը :

Օրուան արորդաւթիւններուն համտայն, վեհապետին ներկայութեան կը հանեն համբարդը :

Թաղաւորը ի տես համբարդին՝ գարմանք մը կ'աւանդայ : Իրեն ախպէս կը թռի թէ այդ գէմքը անձանով չէ իրեն, ի գուր կը պրդտէ իր յիշատակներուն մէջ, թայց չի յիշեր . . .

— Ազա՛ . կ'ըսէ համբարդին, գէմքդ ինծի ծանօթ կ'երեւայ, թայց չեմ յիշեր թէ՛ ո՛ւր տեսած եմ քեզ :

— Իրաւունք սանիք, տէր արքայ, ուրիշ անգամ ալ տեսած էք զիս, նիշտ հաս, այս որանին մէջ, ասկէ ետքը տարի տասի :

— Ի՞նչ . . . Ետքը տարի տասի՞ . . .

— Այո՛, ես այն ծառանիդ եմ որուն պէրաթ մը շնորհեցիք՝ կնիկէն վախճող մարդէն ի վարտ տաւրք մը գանձելու համար :

— Է՛, լաւ, ի՞նչ ըրիր նայինք այդ պէրաթով . . .

— Ամբողջ հարստութիւնս, որուն մէկ մասը 40 ուղտով հետս քերի ե միւս 40 ուղտի վրայ քնուցած գնու համբան է, այդ պէրաթին շնորհիւ շահեցայ :

Թաղաւորը սկեպտիկ մպիտ մը կ'աւանդայ, ե ծագանքի փափաքով մը կը հարցնէ :

— Քանի որ իմ պէրաթիս շնորհիւ այդքան հարստութիւն գիգեցիր, տեսնենք ի՞նչ նաւեր քերիք ինծի :

ճամբորդը որ մինչև այն ատեն յարգալից ու մեղմ ձայնով տառած էր իր պատասխանները ձայնին տախնանը քարձրացներով կ'ըսէ։

— Տէ՛ր արքա, անանկ... անանկ չքնաղ... անանկ սխրան աղջիկ մը բերի ձեզի մ'ը...

— Կամայ խոսէ, կ'ըսէ թագաւորը, ձայնը մեղմացնելով ու զոյ էլած, հիմա հարէմէն կ'իմանան...

— Արքա՛ն, կ'ըսէ մարդը, իր սովորական խոստածքը ասնելով ու նեւքը երկնցներով, 5 փարսա ալ գո՛ւշ տաւէք...

183. — ԿԱՐԳԱՎ ԳՈՂՏՈՂՆ ԳԱՐԳԱՎՈՐՏԷ

Էլիմիածնայ Ամենայն Հայոց Մկրտիչ Երիմեան Հայրիկին Կաթողիկոսութեան շրջանին մասնապետ վարդապետ մը, միշտ ամէն օր մառանը գացած՝ րոնային Վեհափառին յանձնելով իր նշխաններով խաչը քաշաւած պահուն՝ մաս մը կարաց զողնալով իր գլխուն զգակին տակ կը պահէ եզեր։

Նայն վարդապետին նախանձարքներէն ստրկաւոր մը այս Վեհափառին կը տեղեկացնէ, Դեկտեմբեր ամսուն ցարտ իրիկուն մը՝ երբ կրկին նա Վեհափառին նեւքը համբարելով իր նշխաններով քաշաւելու կ'ըլլայ։ Նա կը հրամայէ անոր որ ատեն մը մնայ իր քով եւ տաքնայ բացալառ շերտոցին մօտ։ Վարդապետը ո՛չ չի կրնար ըսել իր մեծաւորին հրամանին, կը նստի տաք վառարանին մօտիկ, գլխուն կարացը կը սկսի հալիլ, քունքերէն վար վազել եւ սղսլել երեսները ու կաթիկթիլ մօրաքէն վար, նա թաշկինակով միշտ կը սրբէ զայն շարունակ։

Վեհը. — Վարդապետ ինչո՞ւ այնչափ շատ կը քրտնիս։

Վարդ. — Վեհափառ տէ՛ր, ժողաբանը շատ տաք ըլլալուն շատ կը քրտնիմ։

Վեհը. — Արեւին միւս կողմը խոտնոցը գնա՛ պաղ ջուրով լաւ մը լուացուի՛ր որ զովանա, եւ հանգստանա։

Վարդապետը երբ պաղ ջուրով երեսն ու մօրաքը կը լուայ իւզը կը սառի, երեսն ու մօրաքը նէփ ներմակ կ'ըլլան։ Երբ Վեհափառին քով կը վերադառնայ, նա զայն տեսնելուն՝ վարդապետ, ի՛նչպէս մէկ վայրկեանի մէջ, սեւ երեսոյ ու մօրաքի նէփ ներմակ եզեր են, կը հարցնէ։ Վարդապետը վերջին ծայր ամօթապարտ եւ նկուն՝ «Վեհափառ, քրտնիք վերջացաւ, զովացայ, կրնամ նշխելու երթալ» խնդրանքին՝ Վեհը՝ քրտնիք չվերջացաւ այլ զգակիդ տակի իւզը վերջացաւ, կրնաս նշխելու երթալ, քայց ի՛նչ սքտով կը պատասխանէ։

Ջէյթաւնի աղնաւական հայ իշխաններէն մէկը՝ իր իշխանական տանը իրք հիւր ներկայացողները, սաւար թէ հայ, հետեւեալ օր ձեռնելով կը հեռացնէ: Աւոր այս ամարցի և վայրագ վարմանքը, ամբողջ Ջէյթաւնիներէն և շրջակայ մազավաղէն կը պախարակուէր:

Ընդհանրապէս վերայիշեալ իշխանը՝ չափէն աւելի աղնիւ, փափկանկատ, հայկական հիւրասիրութիւնը յարգող մէկը կ'ըլլայ: աղնաւականին թէ սամիկին, մասաւորականին թէ աղէական, հարաւորին թէ աղքատին. սաւարին թէ աղջակիցին:

Բայց ներկայացող հիւրերը՝ ուրիշ մէկու մը քով չտեսած հիւրամեծարութիւնը և յարգ ու պատիւը կը տեսնեն այս իշխանին տանը՝ և անոնք իրենք գիրենք այս յարգանքներուն և պատասխարութեան արժանի չանանելով, ամէն մեծաբանքին ո՛չ, ո՛չ, կը պատասխանեն. զոր օրինակ՝ եթէ ասքերնին լաւայ տրուի, ո՛չ ո՛չ չեմ ազեր կ'ըսեն, մինչդեռ այս իշխանական տան մէջ, հին հայկական ամբարանատէր, նորեկ հիւրին, ո՛վ որ ալ ըլլայ նա, սպասաւորներու կազմէն ասքերը կը լաւացունէր: Ճաշի վրայ, տանակէր իշխանը իր հիւրը աւելի մեծարելու համար, յարգանքի համար մսոտ պատաններ և միտկեր վերցնելով հիւրին կը հրամայէ, մինչդեռ անոնք ո՛չ, ո՛չ այսչափ յարգանք աւելորդ է չենք ազեր կ'ըսեն, այս և սաւար նման յարգանքներու հանգիւյ ո՛չ, ո՛չ չենք ազեր ըսող, և իր հիւրասիրութիւնը աս աշինչ սկսող հիւրերու հանգիւյ զայրացած հետեւեալ օր այն հիւրերը ձեռնելով համարյայ կը հանէ, և միմիայն ձեռն աւաղ անխելք հիւրերուն արտայայտութենէն սխալ դատողութեամբ կը պախարակեն զայն:

Օր մը աղքատ հայ հիւղացի մը ձեռնախըռն աչք աննելով վերայիշեալ իշխանին տանը հիւր կ'ըլլայ: Յարգալից վերաբերմանք, և հիւրասիրութիւնը տեսնելուն, ամէն անգամուն «Տէր իշխան շատ զան և շնորհակալ եմ ձեր ասնիշխանութենէն, ո՛ղջ եղիր, իշխան, շատ ապրիս Աստուած պատիւդ և հարստութիւնդ աւելի շատցնէ, հազար ապրիս շատ զան և շնորհակալ եմ, աղքատ գիւղացի մը ըլլալով, իշխանաւոյն յարգանք և պատիւ տեսայ, ո՛չ թէ գիս պատանցիք, այլ գիս մեծարելով զո՛ւն քեզ մեծարեցիր, նախահարկերուդ իշխանաւոյն հիւրասիրութեան առաքինութեան արժանի եղար...» կ'ըսէ:

Ջէյթաւնի իշխանը շատ փառաստուելով ուղէս գիւղացիին խելացի և անկեղծ արտայայտութենէն, իր կտրմիք ձին ալ աղքատ գիւղացիին նուէր կու տայ և կը համրէ փոխան ձեռք և անար-

դանքի: Ծննդուղ հիւրերը իրենք էին, իրենց ծննդաւրան տան տաղները:

Ֆարգասը պէ՛տ է գի՛մայ յարգովն ազնիւ, նային և լուրի վերաբերմանը:

185.— ՄԱՆԻՇԱԿԱՅԻՍՅԱՆ ՆԵՐԿՈՒՈՂ ՎԱՐԳԱՅԵՐԸ

Արմաշու վանքին մէջ՝ եղիշէ կայրո. Դաւթանի վանահայրաթեան շքանին՝ շաշտակ վարդապետ Արսէն Կիրակոսեան՝ աւելի փորձառու և զաւրճանեայ մէկը՝ վանահօր Կողմէ հիւրընկալ կը կարգուի վանքին մէջ, Պոլսէն և շքանակներէն Արմաշ ուխտի եկող քաղաքաւոր ընտանիքները՝ որամագրելի հիւրասննակներուն մէջ տեղաւորուաւ:

Արսէն վարդապետ, տմէն որ առտու և իրիկուն պաղ ջուրի խոնք առնելու ուղիւնք իրենց Կ'առնենայ, որ առանց յապաղումի ճշտապահօրէն կը կատարէ զայն: Ար. Աստուածամանայ տներ մօտ ըլլալուն՝ շարքի մը տառք ախտաւորները խաւփառ խաւփառ կու գան և նա զանոնք կը տեղաւորէ իրենց արձանեաց համեմատ յարմարագոյն սնննակներու մէջ . . .

Որ մը խոցած պահանձ՝ վանահօր հրահանգին համեմատ նորեկ ախտաւորները անմիջապէս տեղաւորելու լուրը կը արտի իրեն: Եւ քաղնիքին մէջ, զայլացած, պոսալ, կանչելով, և նայն խոհ հայնչելով՝ չեմ կրնար դալ, զուրս չեմ կրնար ելլել, թող ախոր ալ վանահայրը ինքը թող տեղաւորէ ախտաւորները . . . Կ'ըսէ:

Երբ վանահայրը, զարմացած՝ խեղճ վարդապետին նշխարահուած վիճակը կը հասկնայ, իրաւունք կուտայ անոր բարկանալուն, և այն անգոյնի արարքը կատարուին ալ կը պատմէ, վանքին ներքին կանոնադրին որամագրութեան համեմատ:

Եղելով ինչպէս ալ էր, Արսէն Վարդ.ին նախանշուող ստրկաւոր մը անոր խոնքի կախարչին մէջ մանիշտիկագոյն մեղան թափած էր, զայն ներկելու և խայտառակելու համար: Բոլոր մարմնաւոր ներկուած՝ Արսէն՝ զրգոյ. մարդաւ առջն ելլելու ի վիճակի չէր, ո՞ւր մնաց սննանթ ախտաւորներուն ներկայանալ, զանոնք տեղաւորելու:

Անպակեւ փարմանի միտ ապամեղի է:

186.— ԱԳԱՆ ՀԻՒՐԸՆԿԱՅԵՐԸ

Ագահ մարդ մը երբ ազգականները կամ սեւե մէկը, իր տանը հաշիւու համար հիւր գոյ հետեւեալ յանկերոյը կը կրկնէ հիւրերուն տալիս ղԱԽ, ուտելէն, սեւելէն, կով եղանք, փառք Աստուած, զմանամ թեղ Աստուած: Ըսելով քանի մը պատառ

առեթեան կապալ: Նա իր հին բարեկամը կը հիւրասիրէ՝ անոր ամէն ծախսը հոգարար հանդատաւեալ տապնեղանութիւն մը ջրոյց կաւ առալ: Մտքը կը մնայ վեց երկուք ամիսներ, շափողանց ծախսի գաւա կը քանայ իր բարեկամին: Եւ միայն այն ատեն կը հեռանայ որ հաւ մտքը անասունի կը գտանայ: կը զգուսնի՝ կը նսննքաւ ջրնէ իր հիւրընկալը:

Կանցնին եօթ ութ տարիներ, աշխատաւոր գինեւորք որ մը իր վերնայարկի պառլչամէն կը աւանդ որ իր նալ ընկերք իր տիկնոջը եւ քանի մը զաւակներուն հետ Դարէն կապալ: Նա իր արկնով կը պատահի որ զանոնք ներս շտանէ:

Մակարոյն մարդը կը գտնէ իր բարեկամին գաւոր: Տան տիկինը — Միզ է այն՝ տանտէրը հոս չէ, կ'ըսէ:

Հիւրը — Ես գինքը պառլչամէն վրայ տեսայ անգամ մը իրեն հետ անտակցի կ'աւելեմ: Ինքը ո՞վ եղաւ, Աստուած եղաւ որ իմ հետ անտակցի չ'ուզեր: Աստուած ինչ Միզէն մարդարէին հետ Ամրա շերան վրայ անտակցեցաւ...

Տանտիրոջ համբերութիւնը հո անկազ գլխիւ պատահանէն գալու համար — ճիւղերկամ, շատ շխտի խոսեցաւ, Աստուած Միզէնին հետ խոսեցաւ, քոյց մինակը խոսեցաւ, ոչ թէ ամբողջ Խորաշէյի մագովաբող ետեւը նշած... Ձեր հետ քանի մը տարի առաջ մինակդ վեց ամիս խոսեցանք, մեր քիթը ինկաւ, ձանձր-բաջանք, քու հետեւորդներովդ, ամբողջ մը, վայրկեան մը չենք կրնար խօսիլ, բարեհաճեցէ՛ք ուրիշ գաւա մը զարնելու:

Մակարոյն եւ զաւաւկապորս մարդոյ խիստախօսիւնք ան-տանի կացութիւն մըն է, անոնց երեսը կաւի պէս կ'ըլլար, ամօր եւ խալիկ չեն գիտեր:

189. — ԳԱՂԱՆՆԵՐՈՒՆ ԱՆՍՏԱՐԻՈՒԹԻՒՆԷ

Գաղանները մոզով մը կ'անննան իրենց թաղաւորին նա-խադաճութեան տակ, մագովին խորհրդածութեան եզրակացութիւնը այն կ'ըլլայ թէ մարդ ետից պէտք չէ իշխէ գաղաններուն վրայ: Եւ իրենց թաղաւորին՝ առիւծին՝ իշխանութիւն կրեալն որ ո՛ւր որ մարդ մը գտնէ զայն յուստէ եւ ոպանէ:

Առիւծը իր առաքելութիւնը կատարելու համար պատած պահուն, գաւալ զայ խանութի մը մէջ՝ առադնապորն մը գաւա-զանով մը խառնելով ստինն հայեցնելու վրայ կը գտնէ, Նա իր գործերը թաթերը պատահանի մը երկաթին վրայ գրած փշրելով ներս՝ մարդան զրոյ յարմակելու չ'մար, առաջնորդործը, նա-րպիկ կը գանալ լնեղքի ատք ստիննաւ գաւազանը առիւծին որբա-

նը կը խորվէ. և վախէն սարսափահար՝ նմանը չլուսած ճիւղ մը՝ սաստիկներ գաւազանով քեզ կը պատմեմք կը պոսայ:

Առիւծը որդանին ցաւէն մինչև անտառ կը փախչի, իր հըպատակները կը հաւաքէ և գանձը կը յորդորէ ատաղձազարծէն վրէժ լռածել: Երբ մարդն ալ կը լռէ գազաններուն զինք հետապնդելը, այն ալ անտառ կը փախչի: Երբ կը տեսնէ գազանները, բարձրաբերտ սասիկ մը վրայ կ'ելլէ: Գազանները կ'որոշեն իրարու վրայ ելլել և քաւրդ մը կազմելով ատաղձազարծը վար տանել սեղաթակելով ուտել: Անոնք առիւծին կոնակին վրայ կը բարձրանան, կը մօտենան մարդուն: Նա՝ վախէն խելակորսոյ՝ սքեղ սասիկներ գաւազանով կը պատմեմք կը պոսայ, առիւծը այն գաւազանին ազգեցեալ թիւնը համտեսած ըլլալուն՝ սարսափած կը փախչի, այնչափ արագ սրշափ սր կրնայ: Գազանները մեծ սե փոքր վար գըլտաբաւելով, ումանց որունքը կը կտարի և սմանց աչքը կ'ելլէ, այս թահ ու բոկին, կ'իյնան առիւծին նտեւէն, հասկնալու համար թէ ինչո՞ւ այս ձախտակութիւնը կտարեց ու փախաւ սաստիկներ գաւազանինն ձայնը լռելուն պէս: Նա հեւալով անոնց իր որդանը կը ցաւցնէ: Տեսնէ՞ք դայն, ի՞նչպէս վիրաւորուած՝ արիւն կը հասի: Ասիկայ ընտր՝ առք սասիկներ թաթխուած գաւազանը եղաւ՝ դայն բրգազը չի գիտեր այլ ուտողը: 111

Իսպաղկանութեան շէր մարդ Լակը խոչընդոս և զմուտութիւններու առջև յուսանաւոր և րնկրկելու չէ: Միտ խել գործածելով վաւեցներ յաղթանաւոր և:

190. — ՄԱՐԱՇԻ ՆՈՐԵԿ ԶԷՅԹՈՒՆՅՈՒՆ

Զէյթունցի մը տառլին անգամ Մարաշ կու գայ: Ան իր կեանքին մէջ իրենց գիւղաքաղաքէն գաւառեղ մը տեսած չէ: Երբ կը պտտի Մարաշի մեծ շուկաները և վաճառանոցները, մամերով անոնց տառլեը կը կենայ գիտելով կը հիանայ: Գատարկաւ մերով անոնց տառլեը կը կենայ անսր. — սրբի եկար, քեւորտ Մարաշի հայ մը կը մօտենայ անսր. — սրբի եկար, քեւորտ կարտով կը սպասէր, եւ ալ շատ կարտոցայ քեզու:

Զէյթունցի. — Եւ քաւ քեռիք չեմ, քեզ չեմ նանչնար:

Մարաշին. — Դուն ի՞նչպէս իմ քեռիս չեմ, քաւ անունդ և մականունդ այսինչը չէ, գո՛ւն Զէյթունի այսինչ թաղը չե՞ս բնակիր, այսինչ գործով չե՞ս զբաղիր, և այսինչ նպատակաւ եկած չե՞ս հաս:

Մարաշի գատարկապարտը այս բոլոր տեղեկութիւնները անսր Զէյթունցի ընկերութեան քաղած էր: Նա՝ անսր կ'աւաղարկէ որ թող հրամ մէ իրեն խորոված մը կերցնէ կէսորին: Զէյթունցին խորու-

գլածին նախը լսելուսն պէս կը յամարի տնայ հրաւերին, աւ ակամայ անոր քնսին կ'ըլլայ:

Մարաշի խորագածին խանութները երկու յարկանի կ'ըլլան. վարի յարկին մէջ խանութպանը խորագածը կը պտարտաւէ, վերի յարկը կը տանի, հոն յանախորդները սեղաններուն շուրջ համախաղմբաւ կ'ըմբռնեն զայն, նիւնախաւսն պապորտի թոնով, և միբղերով:

Մարաշին երկու նակի խորագած կ'ապարդէ, հաւը թանով, երկու հոգի կ'ուտեն կը խմեն և կը կշտանան: Հիւրասիրտը իր քնսին կ'ըտէ, զո՛ւն հաս կեցիր, ևս երթամ խաղող ալ քերեմ՝ խորագածին վրայ ստաննքս: Ան վերնայարկէն վար կ'իջնէ և խանութպանին կ'ըսէ— «մեր կերած խորագածին փոխարժեքը վերի ընկերս պիտի վճարէ» աւ կ'անցնի կ'երթայ: Զէյթանցին մամերով կը սպասէ նկող զացող շրջաբ: Խանութպանը կը մտանայ Զէյթանցիին.— Ի՞նչ նստեր ևս գես հոս, վնարէ մեր կերած խորագածին փոխարժեքը և պե՛ս՝ պործիդ: Զէյթանցին.— Մարաշի ընկերս հրաւերեց դիւ այս խորագածը ստանլու, կը սպասեմ որ խաղող ալ քերէ: . . .»

Խանութպանը.— Շատ ցնծա՛մ գրամը, ընկերդ չի գար, ապշոյրեց որ քան պիտի վնարես մեր կերած խորագածին փոխարժեքը:

Ենզն Զէյթանցին թաշկինակը կը հանէ, որուն ծայրը ձրարած էր իր արծաթէ գրամը. ակաւայովը անոր հանգոյցը քակելու կ'աշխատի՝ քիթին տակէն կ'մըթմըթայ սեռ քաւ քնսից չեմքսի տէ ինքը պնդեց թէ՛ չէ՛ զո՛ւն իմ քնսիս ևս» ըսաւ:

Խաբարայուրիւնը՝ պալտստակնիյի աւտով մրն է:

191. — ԳԷՇ ԹԱՎՈՐԹԻԹԻՆԵՆԻՐ

Խորքերցցի երիտասարդ մը՝ կը նշանաւի էփերէկցի օրիւնդի մը հետ: Փեսացուն որ մը նաշկերոյթի կը հրաւիրուի աներհօր կողմէն: Ոսխ սեղանի մը շուրջ՝ իրենց մօտիկ ազգականներով կ'ուտեն, կը խմեն, կ'աքախանան:

Ուշէն վերջ՝ փեսացուն անդիտակցարար առջեւի անձնուցը ծայրելով սեղանին վրայ կը գնէ: Մինչդեռ ըստ էփերէկցիներուն սովորութեան, այս վարմունքը ամենամեծ անպատասխան է եղեր, ըսելով թէ՛ կերանք խմեցինք մեր աղ սե հացը, մեր ըրած յարգանքն աւ պտախը առ ոչինչ է, ահա՛ այս ծայրուած անձնուցին մէջ զանաւոր ձրարելով մեզ ևս կը վերադարձնեմ, և կը գնեմ սեղանին վրայ:

Տանաիրով և ազգականներուն ուրախ և զուարթ տրամադ-

բաւթխանները կը փութաւին իրենց փեսացուին այս վարմանքին համար, իրենց մպտագին կենտաւրախ գէմքերը՝ մեռնողի մը յաւաքարկաւորներուն խաւածալից գիմագիծերուն կը փութաւին վայրկեանապէս։ Ներկաները չափէն աւելի յազուած՝ խոտակցաթխանները կը դադրին՝ հանգիստեցնողներուն մէջէն, մէկ վայրկեանէն միւսը կայանն և արամալին գիւնակ մը կը տիրէ, մինչև իսկ աշուտի նախատինք անհանգստեցնող սեպուկով՝ նշանաւոր օրիւնքը իր նշանածէն ետ ընելու փոփոսեցներ անդի կ'ունենան, խորհելով ի՞նչ մեր ընտանիքին նիստ ու կացը չտիրաւ, հիմակաւնէ մեր կենցաղը նախատող մեր փեսացուն, մեր աղջկան հետ կենակցելով զայն պիտի չկրնայ երջանկացնել։

Փեսացուն խելացի երիտասարդ մը՝ կռահելով այս վայրկեանակուն պաղ մթնադրտի մը տեղդուամը, իր նշանածը քովէ կը կանչէ, և այս գիւնակին պատահաւ կը հարցնէ։ Երբ խնդրին իրադեկ կ'ըլլայ, հանգիստեցնողները մէկ տեղ հաւաքելով անոնց առջեւ իր ծաղած անձեռացը կը բանայ, և գրաշակի պէս զայն ոգին լէջ երկրցնելով կ'ըսէ. — ամէն բան ձեր այս ծրարուած անձեռացին մէջէն ահա դուրս կը թափեմ, ձեր գերազեքումները ինծի հանգեպ թող չսկսին, նշանածս ես շատ կը սիրեմ, ապագային գինք պիտի երջանկացնեմ կենակցելով, և իր ընտանիքի անդամներուն և աղգակներուն հանգէ պարգանքներ ունիմ։

Փես սովորութիւններ, և սխալ հասկացողութիւններ չունենալը խնդրէ և համայնիւր կը կործանեն։

192. — Կեղծ ԳՐԱԿ

Կիլիկիոյ Մարաշ Կրօնաւոր մօտ 400 անուոր զուտ հայաբնակ՝ Քրիստոնեայի գիւղացիք թրքախոսն զաւառաբարբառ լեզու մը կը խօսէին։ Անոնցմէ մէկը Մարաշ աստղն կը բերէ ու կը ծախէ, առտին պէտքերը հազարով գիւղ վերադարձած պահուն, կեղծ վեց գահեկաննոց մը կ'ունենայ, զայն թիւրք խանութպանի մը կուտայ որ հրուշակ գնէ։ Խանութպանը առանց գրամին նաշելու իր զգրոցին մէջ կը նստէ։ Գիւղացին հրաշակը առնելով, իր գիւղացի ընդերներուն կը գառնայ, և կ'ըսէ՝ ԵԱԻՐԵԼԻԸ հազարէն ետեւըրմը։ Երբն՝ Նախագահութեան միայն քի բայը հայեհիւ ըլլալուն, խանութպանը զգրոցը քաշելով կեղծ վեցնոցը ետ կը վերադարձէ, զայն ինչ չկրցար կ'ըսէ՝ աստղ կ'ըսէ։

Անպիտ խօսիւք, և կեղծ գրամը միշտ իրենց սեւեռան և կը գտնուին։

193. — ԵՐԿՈՒ ՕՂԵՄՈՒ ԲԵՌՆԱԿԻՐՆԵՐԸ

Կը գտնուէի երկուսն ոգեւոյ թեւնակիրներ՝ սրունք իրարու հետ սեղան յարարեցութիւնն կ'ուսնենայն եղբայր պէս, ամէն պարագայով իրարու կ'ազնենէ, երբ մէկը գրամ ունենայ, իսկ միւսը չունենայ, կուտայ անոր, մինչեւ իսկ յաճախորդներուն թեւները իրարու ազնելով փոխնիփոխ կ'ը կրեն:

Օրին մէկը մարդ մը հարսանեկան խնույք մը պիտի աւնենայ, իր տանը թիթեղ մը սպի պիտի գրկէ, այս երկուսն թեւնակիրներէն մէկուն կ'առաջարկէ սր գայն իր տանը տանի, միւսը նկերն ալ կը ներկայանայ անոր և կը խնդրէ սր իր բնակարանը հետ միասին տանին փոխնիփոխ շարկելով: Ապրանքին ահա՛ր — Ինչ համար տարբերութիւն մը չընէր, մէկերնից աւարտն էք՝ թէ երկուսնից, միայն թէ մամ առաջ այս թիթեղը մեր տանը տարէք:

Համբանն ոգեւոյ թեւնակիրները շին կրնար գլխանալ ոգիին ներկայութեան վտանգի կը հրապարէ դիտենք, իրենցմէ մէկը գահեկան մը կ'ուսնենայ, և միւսին կ'ըսէ՝ ոչնչե՛ր. կանխիկ գրամով, այս թիթեղին ոգիէն ինչ աւելի մը կը խմցնե՞ս, ահա՛ կանխիկ գրամըս՝ կ'ըսէ և մէկ գահեկանը կուտայ: Մաս մը կը խմէ անից, այս անգամ թիթեղը շարկելու կարգը միւսինն էր: Այս անգամ գրամը տանալը՝ կանխիկ վաճառմով աւելի մը կը խմէ: Փոխնի փոխ կանխիկ գրամով կը խմեն՝ մինչեւ սր ոգիին ախրով տանը հասնին ոգին կը հառցնեն: Դատարկ թիթեղը ախրով կը յանձնեն, համբան կանխիկ գրամով գայն յաճախորդներուն նախեցինք քսելով: Անոր ա՛խ է փոխարմէք գրամները հարցումին, ոգեւոյները կ'ըսեն.— «Ահա՛ փոխարմէքը ոգիինն և մէկ գահեկանը անոր կը ներկայացնեն:

Դատարկապաշտ, մակաբայն, և ոգեւոյ մարդայ սեւե գործ մը մը՝ վստահիք, անոնի մեզ կը սնանկացնեն:

194. — ՀՐԵԱՅ ՎԼԱՆԱԿԻՐՆԵՐԸ ԵՒ ԲԵՌՆԱԿԻՐՆԵՐԸ

Հրեայ վաճառական մը, Պաղեստին, Թէլ-Ավիվի մէջ թեր-նակիրի մը, ապակեղէն ամաններով յեցուն սնտակ մը կը յանձնէ, իր վաճառանոցը տանելու, երեք պաղեստինեան գահեկան վարձքով: Հրեան՝ թեւնակիրը հաշիւի թերեւս, և իր ապրանքը ձրի կրէլ տայաւ համար, անոր կ'ըսէ.— Ես քեզի երեք խրատներ պիտի առմ, երբ գանձեք կատարեալ կրնա երջանիկ ըլլալ, մինչեւ իսկ թեւնակիրութեանց կը թիթեղայ աւ շատ շեւ յոյնիք: Միայն թէ ամէն մէկ խրատս մէկ գահեկանի վարձքով է, կը յամարիս: Բեւեռակիրը խորհելով թէ իր չդիպցած, ոգտակիրք խրատներ են իր խելիքները կը յամարի:

կը հասնի որ ալ համբերել անկարելի կ'ըլլայ։ Նա վերնայարկէն վար կ'իջնէ, կ'ուզզուի գեղի շահայ։ Կինը իր ամուսինին շոտ տասխանելէն աւելի՝ զայրացած շաբլը կը նայի որ իր խելակա-
րայս նաւային անոր վրայ ասարկայ մը նեակ որ բարկութիւնը ի-
ջեցնէ։ Նուառով լեցան զոյլ մը կը տեսնէ անոր պարտականութիւնը Սոկրատին վրայ կը թափէ։ զայն նստելն ելած կատառի մը պէս կը թրջէ։ Սոկրատ այս վիճակին մէջ, իր խոսքը արկնալը սեղեղելով, համարաւ և պաշտօրին եկողով՝ ճնշողով սրտառամբին, այս անձ-
րեւը քիչ էր» կ'ըսէ ու կը հեռանայ։

Անգամ մըն ալ Սոկրատ փոխտափան իր տանը բարեկամ մը հետ կը սրբէ, կերակուրները սեղանին վրայ շարաւած՝ հաշած առնանին, Սոկրատին ջգայնաւ տիկինը շնչին պատահառով մը քար-
կանալով, իրենց կերակուրներով սեղանին յախնապակիները. ջարդ ու փշաք կտարելով գաւաթները սալայատակին վրայ կը շղթակ կը կտրէ, յիմարի մը պէս կը պուսայ, կը կանչէ կ'աղմկէ։

Սոկրատ պաշտօրեանով իր բարեկամին. — «Այս աղմկաբա-
րութեան, և կերակուրներուն իրարու խառնուելուն կարեւորու-
թիւնն մի տար, քնակոն քաներ են» Կը յիշե՝ աւելում մը ներ տան բակը կը հաշէինք, մէկ մըն ալ տեսնեք որ հաւ մը թռչելով սե-
ղանին վրայ ինկաւ, կերակուրները իրարու խառնեց, ապակեղէն
ամանները կտարանց իր թեւերը բախելով, և ապա փախաւ դը-
նաց, և մենք քաւ հետզ այս պատահարին վրայ խնդացինք, և
երբեք խեղճ կենդանին չհետապնդեցինք, սրովհետեւ անդ խոսկից
էր, իր ջրածը չէր գիտեր։

Անգրեմ սիրելի բարեկամս, իմ անկնսխ այս աղմկաբարու-
թեան և կատարած նախաւորութիւններուն երբեք կարեւա-
րութիւն մի տար։ Ճիշտ այն անբան հաւան պէս անգիտակից է,
խոտելիքը և ընկելիքը չի գիտեր։ Ուստի ներողամիտ եղիր, մի-
միայն այս եղանակներուն վրայ, զո՛ւն և ես խեղանքս, կ'ըսէ։

Համբերութիւնը և լռակեցութիւնը բաւկարեանի պէրտովն են։

157. — ՊԱՅՏԻՆԵԼԻ ՊՕՂՈՍ ՊԱԼՅԱՆ

1820 թուականներուն Աթիթապցի 'Ազալ Գալփան' սերունդ-
ներ կրթելով շատ մեծ նասայութիւն մասաւցեք է ազգին՝ կրթու-
կան մարդի մէջ։ Վերջը քաղաքական յարանոսանութեան յարելով,
քաղաքի պատանելի կ'ըլլայ։ Դաս համբերատար մարդ մըն է ե-
ղեր, իսկ կինը ընդհանրապէս չգայնաւ և կուսպան մեկը, երբ
տեսէ անոպան ապրողանք մը անննայ իր ամուսինին, և նա մու-
նայով կատարած չըլլայ, կը սկսի կոխ մը ասան մէջ, պատանելին

իր թերացումին համար խաչը հանելիք մէկը կ'ըլլայ: Կինը այն պիտի փոխարինէ կը հանէ տան մէջ ոք բոլոր թաղեցիք մեծով պըղտակով իրենց գլուխը կը հառաքուն: անոնք կը անոնեն որ Պապս պատուելին ամօթէն ինչ ընելիքը չգիտնալով աննեակին մէկ ան-
կիւնը սմբռն՝ անխօս ոչխարի մը պէս նստած է ակօսի մը վրայ: Կնոջ ընելիք ձախաւերութիւնները պիտի կ'ազէ, իսկ զայրացկոտ կինը բարկաւթենէն ինքիքով էլան՝ զարակին բոլոր յախնապակի-
ները, մինչեւ իսկ կապի լամբարը՝ գրան սեւին մարմարին վրայ
կը նետէ, զանոնք ջարդ ու փշաք կ'ընէ: Օրուան տակով՝ չորս ամ-
սօկի փնտրի ենթարկելով իր համբերատար ամուսինը:

Ամբողջ կեանքին մէջ այս զայրացկոտ կինը պատուելին երեսը խնդալուծած չէ: Տարին քանի մը անգամ վերայիշեալ ա-
պակեղէն տաքիտներուն ջարդուելուն քաջայ փնթխելներ կը կա-
տարէ այս կինը փնտրի ենթարկելով իր ամուսինը, և պատուելին իրր հաշեւար հովիւ շխտատակուելու համար ժողովարդին մէջ:
Իր բերնին մէջ հաստցած թուքը կը կլլէ, կը համբքէ, ուրիշ
նոր չկայ: Ականջը խօսի մեկերիկացի ակիին և պարաններուն, ա-
րանք շնչին պատնետով մը իրարմէ զատուելու համար ամուսնու-
լանումը կը պահանջեն:

Պապս պատուելին ջարխով նամբարդութիւն չի կրնար ընել:
Ընդհակառակը նա ամէն տարի կիլիկեան Բողոքական ժողովարան-
ներուն կրօնական միաթիւան ժողովներուն ներկայ գտնուելու հոր-
կադրանքին ասի կը գտնուի: Տարի մը Միաթիւնը Մարաշի մէջ
տեղի կ'անենայ, և ինքն ալ ջարխով հան երթալու է. շահայ կ'իջ-
նէ դրաստ մը վարձելով հան գացող ջարդանի մը հետ կը պայտա-
նաւորուի: Ենթիւ պիտի վարձեմ, սեռակ մ'անիմ, մէկը գիւ-
րարեկ ապակեղէն ամաններով լցուն, զայն ջարիկը համետին
վրայ ցնելու և, և ասանց քովէն հեռանալու. զայն միշտ բանե-
լու և. չըլլայ որ հակը իշնայ փշաքի, ջարիկը հանգարատորոյ բլ-
լալու է. խորշուտ կամ ասլիւ: միշտ մտնելի վրայ ինող մէկը
չեմ ուզեր, այս պայմաններով ինչ վարձք կ'ազեն: Կարցումին՝
ջարդանը կրկնապատիկ վարձք կը պահանջէ, ընկալեալ սակը մէկ
ու կէս մէկնիս է, ինքը երեք մէկնիս կը պահանջէ: Մտուելին պա-
րանակութիւնը սլջ ասպլջ տեղը հաշնելու պայմանով, պատուե-
լին կը յամարի:

Հեռուեալ որ ջարդանը իր հանգարատորոյ ջարդներէն
մէկը քաշելով՝ ապակեայ սնտակը բեռնելու համար պատուելիին
տանը, կը ներկայանայ: Պատուելին՝ ձեռքը նամբարդի փաքրիկ
պայտառի մը գտնա կ'ելլէ տանէն: Ջարդանը կը ուզան որ բնա-

ցնեցիք ապակեղէնի անտակը իրեն ցաւաւանէն: Մեն կ'ըլլայ շարեւտանին զարմանքը երբ պատահէին կ'ըսէ՝ ճիւղերիմ, ապակեղէն անտակին պարտանախախտելը եւ եմ: Եւ ջորիին վրայ չեմ կրնար կենալ, գտն մ'իշտ իմ քով: Կենցան՝ ապականակիս մօտ, որունքն քանկուա եւ, երբ ծնիմ, գիտնալու եւ սր պիտի ինձմ, որանքն քաշուա եւ, քնառ պէտք չէ քովէս հեռանաւ, մ'իշտ քանկուա եմ:

Ինկն շարեւտանը մինչեւ որ Մարտի համին, հազար դժուարախիւսներով, զայն քանկելով պէ ասպէ իր տեղը կը հասցնէ: Պատահէին ալ շատ զան մնայով շարեւտանին գնդակներէն, բացառիկ կերպով մէնիս մըն ալ նաեւ կուտայ հաւատարիմ շարեւտանին իր կրկնակի վարձքը վնարելէն դուրս:

198. — ՈՒՇԻՄ ԲԱՅՑ ԱՆՏՐԱԽԱՆԸ ՈՒՍԱՆՈՒԼ:

Սաղաւոր մը իր մէջ հասիկ գտակը կրթել կուտայ մանկողմբ՝ ու մօտնայէտ ուսուցչի մը: Փանի մը տարի վերջ նա կ'ուզէ հասնել իր գտակին զարգացման տասիններ: Անոր ներկայութեան իր ուսուցիչը կը քննէ ուղան՝ ան յովոյ կը պոնուի կարգադրան, պտամեղան եւ գրելուն մէջ: Սաղաւորը շատ զան կ'մնայ, մինչեւ իսկ բացառիկ գրամական նաեւրով մը կ'փոքտորէ ուսուցիչը:

Սաղաւորը վերջին հարցում մըն ալ կ'ընէ ուսուցչին. — Զուգիտ հասկացողախիւսը եւ արթնամտախիւսը ինչպե՞ս է:

Ուսուցիչը. — Տէ՛ր արքայ, զաւակդ մօտայի եւ յօռնիցիմ տէր է, քայք նախնայապա թիւնք եւ բմբնուախիւս թիւնք տկար է, կը պատտախանէ: Նա փարձնէր կ'ըսէ. — Ափին մէջ իր մօտանին սեղմած իր աշակերտին կը հարցնէ. — Ափին մէջ, թե՛ն պահած եմ գիտցիր: Նա. — Ափիդ մէջ, կէսը եւ ծակոտ՝ ճիւղ շաղաքի երկանաքարի մը պէս ասարկայ մը պահած եւ, կը պատտախանէ:

Ուսուցիչը այս պարզ արինտիցի արքայադուանն արամտ. քանկուա կարգադրան տկարախիւսը կը փոտաւ, երկանաքարին պէս խոշոր ասարկայ մը տփին մէջ չի սեղմուիր:

Նա մը նամարտաւանական ուսմանականիւր վերացական կ'ըլլան, գործնական կեանքն բուն մը չեն նստկոտ:

199. — ԿԻՆԵՐՈՒՆ ՇԱՆԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

Աաննայ կիլիկիոյ վեհափառ Մկրտիչ Ա. կաթողիկոսը Մարտի Ս. Փատառն Մանկանք եկեղեցւոյ մէջ քարոզած պահուն, վերնաասանք գտնուայ կիլիկիոյ աղմկելով կը խանդարեն իր քորոզը՝ խոտկցելով աղջիկ, կը նշանեն, աղոյ կը կարգեն, եւ կամ գրացիները կը բամբոտեն:

Վեհափառք քանի մը անգամ կը յանդիմանէ վերնատան
կիները՝ որ լուռ մնան, իր քարոզը մտիկ ընեն, և բան մը հաս-
կնալով օղտաւին: Անոնք հինգ վայրկեան կը լուռն, վերջը կրկին
կը խօսին, կ'ազմեկն:

Վեհ. ջղայնացած անոնց գլխին կը պառայ.— ճամեռառ-
փայլ ախկիւններ, լուռ մնացէ՛ք, խօսքերս մտիկ ըրէ՛ք, ներ քա-
ռասանին գլուխը բազմիքի մը գմբէթը թող փլչի պիտի ըսեմ:
Ընդհատ չի բռնէր ներ տմէն մէկն ալ ընտանիքի մը պէտք է՛ք...»:

Տղէտ կիներուն շատախառնութիւնը անտանելի է: Կը պառ-
մուէր որ գիւղացի երկու կիներ իրենց կազերը, գիւղէն դուրս նա-
խիրը հասաղին կը յանձնեն, և իրենք ծառի մը ատկ շուք տեղ
մը խոտակցութեան կը բռնաւին, Կէտօքին առան չեն գառնար,
անօթի փարտեց մինչև յետինք իրենց խոտակցութիւնը կը շարու-
նակեն, կը տեսնեն որ իրենց գիւղին նախիրը արածելէն վերա-
դարձած է, ա՛մէն մէկը իր կողմ առնուը կը քչեն առան կը բե-
րեն: Բարբէ գառաւորաւ առեն՝ կարն եղաւ մեր խոտակցութիւնը,
վաղը կը շարանակենք և կ'ամբողջացնենք ըսելով իջարմէ կը
դառնալին:

Կինը ալեկսն ծով է:

Կամ թէ փոխարկատ հով:

Ան որ կ'ազէ իր կեանքը ապահովել

Պէտք է փախչի ծովէն հովէն

Կամ մանաւանդ կնոջ քովէն...

Կինը գի՛րք է:

Կերտաւած կիրք է:

Ան որ կ'ազէ ինքզինք փրկէ

Պրքին էջերը թող պրկէ

Ու ճսանսիւրի՝ շիտակ գրկէ...

Կինն է տանջանք:

Զոր կը տենչանք:

Մասնաւորաւ չթափենք ջանք:

Զի կ'իյնանք մեռք միշտ անոր նանկ,

Կը արանջանք:

Բայց երբ դառնեալ յրդայ կիւր, գետ կ'ըլլայ կեանքիդ գիւր...:

200. — ՏԱՐԱԽՆԵՐ ԼԱՆԻ ՄԱՆՆ (ՄԱՐՇԵՆ) ԱՂԱՆ

Լանի Մանց ազան բնիկ նարբերգչի՝ առքիներ առաջ կի-
լիկիոյ Տարան քաղաքը հաստատաւած՝ յարանի հալ փոխասական

ներէն էր։ Իր անհատական գործէն զատ սենէր անշարժ կայուած-
ներ։ Նոյնպէս 150 արտադար աշխեստան, որ ամէն տարի գործա-
ւարներ կը վարձէր այդեկաթիքին։ Տարանի Ամերիկեան գոյէնի
աշակերաններէն երկասարգ մը երեք տարի աշխեկաթիքին իր
քովը աշխատեցուցած էր։ Ան իր գովաւաթիւնը կը յայանէր հանի
Մանզ ազային բնաւորութիւննը մասին։ Նա ձեռք էր, չղային ե-
րարկացաւ, հայհոյող, կուսապան, գործաւորը չարաչար աշխատ-
ցնուց, պայմանագրութիւնը չյորդող՝ գործաւորին ամսականէն զեղ-
չող, անիրաւույ մըն էր։

Դպրացի վաղանցին աշխեկաթիքի մամանակ՝ որ մը տեսածք
որ հանի Մանզ ազան 1900 թուականին գոյէն եկաւ իր առջի գոր-
ծաւոր երկասարգը կրկին վարձելու։ Բայց նա զգուած այս մար-
դէն մերժեց այն տարի իրեն հետ պայմանաւորուիլ։ Մեր ընկեր-
ներէն Նիկոլոս անուն երկասարգը յաժարեցաւ այն տարին աշ-
խատիլ երեք ամիս հանի Մանզ ազային այդ ինն մէջ։

Ազան իր պայմանները տաւելարկեց 1. Ամսական 7 մէնիտ
վարձք տալ։ 2. Ինքը չղային է. իր բարեկաթիւնն մէկ նազային
գործաւորը նեղանալով գործը կխառա թողլու չէ։ 3. Գործաւորը
կանուխան պէտ, կրակի գործ ոչ սենեկնայ ձեռքը թողլու վաղերու
էր իր քով։ 4. Ինքը հայհոյող է, գործաւորը իր լուստնքներուն
առկալու է։

Նիկոլոս — Վերայիչեալ պայմաններդ կէտ տա կէտ կը կա-
տարեմ։ Իմ պայմաններս ալ հետեւեալներն են, անոնք ալ գմաք
ը՛մ գուճելու է։ 1. 10 մէնիտ ամսաթուղակ կը պահանջեմ, երեք ամի-
սը 30 մէնիտ։ 2. 30 մէնիտը ադանդեցու համար, գրաւոր մաք-
հակով մը, պատուաւոր վաճառական մը երաշխաւոր մը տալու
ես, որովհետեւ գուճ չղայնաւ մտրդ՝ բարեկաթիւննդ մէկ նազային
եթէ զիտ տաւեղդ գալու վաճառաւ, ամսականներս ս՛րմէ պիտի
չանձեմ։

Հանի Մանզ ազան 1) մէնիտ ամսաթուղակով կ'ընդունի Նիկո-
լոսին պայմանները, գրաւոր մաքհակով մը Յայն վաճառական մը
երաշխաւոր կը ցուցնէ։ Նիկոլոս գործի կը սկսի, այն մատգրու-
թեամբ թէ յաս աջիկային չղայնաւ ձեռաւիին քիթէն մազ անցու-
ցած զայն աշխարհ գալուն՝ զգլուց պիտի տայ, քիթէն բերնէն րե-
րելով, անցեալին իր գոյքոցական ընկերոջը պատճառած նեղու-
թիւններուն փոխարէն վրէժխնդրութեամբ։

Ա. Գրուող — Նիկոլոս իր ազային հետ տաւին անդամ իր
այդին կ'երթան՝ որ քաղքէն մէկու կէտ մամ հետաւ է, ծառան էջը
կատ քէն կ', քուէն ե զայն խառաւետ անկ մը կուպելով, կը թողու
որ արանի, ե ինքը շուք անկ մը ծառի մը տակ կը պառկի որ

քիչ մը հանդուստանայ ե քնտնայ։ Ազան տասը վայրկեան շանցած՝ նիկիպոս . . . կը հանչէ. ոչ ձայն տառազ կայ, ե ո՛չ ալ ներկայացող։ Նիկիպոս կը լսէ անոր հանչելը, բայց կարեւորութեամբ տեղ չի գնեց, կը սպասէ որ իր ազան իր հայրնայնութեամբ իր զինքէն պիտի փրկէ։ Հաճեալ Մանգը ձայնը բարձրացնելով «Նիկիպոս», Նիկիպոս մ'ըք ես, մ'ըք կարտաւնցարն ըսելով, հայրնա՛նք ե լուսանքներ կը տեղացնէ անոր հասցէին։ Նա սաքերը զետինը կը զարնէ, մէկ ձեռքը ցուսարաբ աչքին վրայ պրած հեռուն նիկիպոսին դալուն կը նայի, ո՛չ եկող կայ ո՛չ գացող։ Նա պստալէն հայրնայնէն յոգնած ծառի մը բունին յենելով քթին տակէն կը մըթմըթթայ սփռած շք զտանք, այս գործաւորը քիթս մազ անցուց, պայմանադրութեամբ մը ձեռքս ստքս կտայեց՝ այս առաջին օրն է քիթէս բերնէս կը բերէ. եթէ երեք ամիս այսպէս շարունակէ, որ մը չէ որ մը զիս պիտի հաթեցնէ, զիս գերեզման պիտի իջնէ մամռնակէն առաջ, գունէ հիմակուց պատանդս՝ պատրաստել առաջ Մեր ձեռքովը փխսկիւլի փորձանք մը պլլեցինք մեր գլխուն, այս փորձանքն պոս պիտի կրնամ պրծիլ առաջ, ես ալ չեմ գիտեց, շան լսկոսին առաջին անգամ որ հանգիւղեցայ չհաւնեցայ, հանած վարած լսկոս մը երեւցաւ աչքիս. ի՞նչ աւանդիք ունի ինձմէ, այսպէս երթայ հիմակուց գինք կը վաճառեմ գինսելում . . .»

Կէս մամ գերի նիկիպոս կուգայ կը տնկուի Հաճի Մանգին առջեւ.— Ազա՛ քնացած ձնացեր եմ, զիս կանչելուդ անմիջապէս չկրցայ գալ։ Քեզ շատ բարկացած կը տեսնեմ, եթէ չես ազնեք որ ձեռքս, անմիջապէս կը թուղում գործդ կ'երթնամ, ե իմ երեք ամս ասկանիս փոխարէքը 27 մէնիսը կը գանձեմ երաշխաւորեդ ուրիշ տեղ նոր գործի մը կը նայիմ։

Հաճի Մանգ.— Ո՛ր, ո՛չ չբարկացայ, մ'երթար գործդ շարունակէ տակայն ախպէս կը տեսնեմ որ վրդս պարտաւրը մը անցուցեր ես զիս մինի մինի պիտի խաղցնես, Աստուած բարին ընէ, տես նենք գլխուն ինչ քաւ պիտի թափես։

Բ. Դոտաղ.— Հետեւեալ որ խաղաղ քաղելու համար կանոնութեն այդի կը մանեն։ Նիկիպոս կէս միոն հեռու այդիին մէկ ծայրը յաւաւած իբր թէ խաղաղ կը քաղէ, ազան մէկ երկու կը սպասէ եկող չկայ, արեւը կը բարձրանայ անտակները պարապ են։ Նա կը պոսայ.— Նիկիպոս Նիկիպոս, ո՛չ եկող կայ ե ո՛չ գացող, կ'անց կը պոսայ.— Նիկիպոս Նիկիպոս, խաղաղի թափերը կոխակաւելով կիզերը սաքին տակ ճգմելով, վաղելով կուգայ կը տնկուի ազանին առջեւ.— Հրամմէ աղա, ահա՛ եկայ ի՞նչ է հրահանգներդ . . . — Դոտաղին անգիծի ծայրը երթաւ ու չգաւ, մինչեւ հիմա մ'ըք էիք, այսչափ պոսայի, թուքս բերնիս մէկ չարցաւ, մ'ըք կորտաւս

ցար. — Ազա՛ այգիբն մէկայ ծայրը դաշեր էի, խաղալ քաղելու, երբ ձայնդ լսեցի անմիջապէս վազեցի եկայ, վայրկեան մը խնդիւրանցելով. . . :

— Մենք փորձանքը դառնք, զիս ողջ ողջ պիտի ուզանեն որտի հաթեցնես. ի՞նչ կ'ուզես ինձէ, Աստուած վկայ քու ձեռքեղ պիտի չկիճամ օնիք աշտանել. . . : — Ազա՛ եթէ չես ազեր կը թողում կ'երթամ. . . : — Մէջ մ'ը մ'երթար դարեմ շարանակէ, հեռան մ'երթար, մօտէն խաղալ կարէր Գառնիք մամ վերջ մէջ մըն ալ ազային խելքը կը փչէ. — Նիկողոս՝, կը պահայ, նա արդէն իբր մօտիկն է, ձերտակին աչքերը արդէն տկար են չարս կողմը կը նայի, Նիկողոս մօտիկը կեցած՝ ձեռքերը և ոտքերը կը շարժին, իբր թէ նամբայ կը քալէ, բայց կեցած անդը քամուած կը մնայ, Հաճիկ Մանդ ազաս կը նշմարէ որ այն դալու վրայ է, բայց ինչո՞ւ չուտ չի հասնի՝ր։ Վերջապէս կէս մամ վերջ կուգայ, ազան շափէն տակի զայրացած՝ կը հրամայէ անոր որ իբրն օղնէ խաղալի օղնտակները կտաքին մէջ տեղաւորելու, զայն կը լնեն իշան և երկուքը նստած կտաքին վրայ կը քշեն զանոնք ծախելու քաղթին մէջ։

Գ. ԴՆՈՒԱՅ. — Հաճիկ Մանդ ազան սովորութիւն մը ունեւր, քովը գրամ չէր պահեր, զայն ասն մէջ գտնուող գրամարկղը զընելու համար Նիկողոսին կը հրամայէ. — Դուռն կտաքը գէպի կտարան քշէ, ես գրամը տանը ցնեմ կուգամ, ինքը երբ տան կ'երթայ Նիկողոս փոխանակ կայարանին քով կ'ենայու նա կտաքը կը քշէ ուղղակի այդի, երբ հոն կը հասնի էլը կը քակէ զայն արտաւճայր մը կը կապէ, ինքը ծառի մը շաքին ասի կը պահի կը քնանայ, Մերտակը երբ կայարան կը հասնի, կը նայի չարս կողմը, մ'ը Նիկողոսը կայ և մ'ը ալ կտաքը։ Ասանք կ'ուսորտան մօտ, այն ասիին, բարեկամներն և քրտինքն կողին ընթանը եկած, աչքերը բարբոքած՝ քալելով այդի կը հասնի. — Նիկողոս՝, Նիկողոս՝ կը պահայ, ձայն ձայն չկայ, միշտեւ սաղի պոսալուն Նիկողոս բնգաստ արթնցած էր, բայց անդէն չէր շարժեր։ Մերտակը հոս հոն կը վազէ կը վազվառէ զայն զանելու չի յաջողիր։ Հաղար հայրանք ու լուսանք զարծաւորին հասցէին, բայց այն չկայ ու չկայ, կէս մամ վերջ կը ներգայանայ ձերտակին. — Միթէ՛ նեղացածք ազա՛, կ'ըսէ. — Ի՞նչպէս չնեղանամ, տե՛ս տա վիճակս արիւն քրտինքներու մէջ թաթախուած՝ հոգիս ելած է, սա ձեր վիճակով համբայ քալել ստատաքին, զո՞ւն խիղճ չունիս, ես քեզի բոսած էի որ կայարան կէտաքին, զո՞ւն խիղճ չունիս, ինչո՞ւ միշտեւ այդի քշեցիր կտաքը. . . : Ի՞նչ նստ, ես կուգամ, ինչո՞ւ միշտեւ այդի քշեցիր կտաքը. . . : Ի՞նչ ընելու եմ ձեռքեղ աղատուելու համար, զիս ուզանեն կ'ուզես, զընելու կորսուէ չեմ ազեր քեզ պէս զարծաւոր. — Եսա լու ազա մը-

նաք բայրով: Նա կ'ազգայնի պէպի աշխատանք, իր պզտուտի նրաքը առնելով հետ նախա:

Հաճի Մանգը կը տեսնէ որ գործաւորք յիրաւի երթալ կ'ազն տիկի'նը և ինքը կը վազեն ետեւը կը հասնին համադիւտ համար զայն որ իր գործը շարունակէ, և կը յանձնարարեն տնոր թէ ազային բարեգեթեան նապային կարեւորութիւն շտալ տնոր հայր-յան քննութեան և սխալ հրամաններուն: Նա իբր թէ կը համադրուի մնալով իր աշխատութիւնը շարունակելու:

Դ Դուստր — Աշխատանքը շրջաք մը ունի վախտան կանգուն խորանի, ամէն որ նիկազա պէտք եղած շուքը թէ խմելու և թէ գործածելու ալ շրջաքէն քաշելու է, շուանը հախարակի մը վրայ պլլելով:

Որ մը նիկազա շաք կը քոչէ: շուքին գոյլը գուռ գալու շորս կանգուն մնացած է: Ազան — Նիկազո՞ւս կը պասայ: Նա մեռքի գործը տնոթիւտպէն կը թողու, ազային առջեւը վարդիկեապէն կը վազէ կը տնկուի: Հրամայէ ազա՛ կ'ըստ: Շուքով չեցան գոյլը աքազ կեր զով հախարակին վրայէն շուանը քաղուելով գէպի շրջաքին խաքը պատերուն գարնաւելով, գոյլին կապերը կը նմուսին, տակի տախտակը կը փրթի, տնպէտ վիճակով մը նստլ շուքին մէջ կ'իյնայ:

Ազան — Ի՞նչ բրիք նիկազա, ինչո՞ւ շուքին գոյլը թողուցիր որ կտարաի, և գիտ մնաս ինթարկեցիր: — Ի՞նչ բնեմ ազա՛ խա-տաւո՞ւս յարգելու համար մեռքիս գործը տնոթիւտպէն թողլով ըսաքու հրամանին շուտով քեզ ինթարկայցայ: կը պատասխանի:

— Ի՞նչք մեծ փորձանքը գտանք, ալապէս երթալ գան գիտ պիտի տնանկացնես, մնաններու ինթարկելով:

— Ազա՛, եթէ չես ուզեր թաղաւ գործը տնոթիւտպէն:

— Իմ բերան ալ ապտատես քեզ չեմ կրնար թաղուլ, քեզ շաշխատուցած ի՞նչպէս 27 մէնիտ գաւմար մը մէկէն կարենամ վնարել, այն ըլլալիք բան չէ, փարա վառակերը գիւրին գործ չէ, մեռք նգած հարատեթիւնա ի՞նչ նեղութիւններով շահած եմ, գիտ կը խողցնես կը բարկացնես որ քեզ լիսնեմ առանց աշխատելու, ամապաններդ գանձես հետանա, գիտ ալ բարկութիւնէն հաթիւցնես, մեռնելու ալ ըլլամ քեզ չեմ կրնար թողուլ, մնալիք որ գիտ տեսնեմ իմ գլուխ ի՞նչ խաղեր պիտի խաղաս:

Դ Դուստր — Որ. Ատաւածածնայ աւերն Հաճի Մանգ ազա իր մտակ ազգակամները իր աշխատանք ինճայքի հրաւիրած է, առնը երկու յարկանի է հիւրերը վերնաշարիկին ընդարձակ սրահին մէջ նստեր են, խտակով կատակելով մամանակ կ'անցնեն:

Կէսօրատն նալի պատրաստութիւնը կը տեսնուի, վերը նա-

լուսեղանը շտկուած է, գրպաներ պատասաքազներ, անձեռացներ պատրաստ շտրուած են, նիկոլաս վարի յարկի խոհանոցէն վեր կը կը կրէ կերտկաւքով լեցուած պնակները, արգէն մաս մը տարած անգաւորած է հաշտակութիւն վրայ, և ահա՛ անոր ձեռքը խաչք յախնապակեայ տմանի մը մէջ ջրաս մանեղէն կերտկաւք խահանոցէն գէպի վերնոյարկ սեղողուած պահաւն՝ Հանի Մանգ վերնոյարկին պատշգամբ ելած. — Մո՛ւ, նիկողոս, կը պոտայ, նիկողոս ձեռքի ջրայից մանեղէն կերտկաւքին տմանը վարկենապէս ձեռքէն վար կը ձգէ՝ որ փշտք փշւեք կ'ըլլայ, կերտկաւքը շտա կ'զմ ցարակնով ամբողջ սալայտաակը կ'ազատար։ Նա սանգաւթներէն վեր արագ արագ ելլելով կը տնկաւի ապոյին գէմը. — Հրամայէ ազա՛, ահա՛ եկայ, պարտաստ եմ կատարելու հրահանգներդ։

Ազան այս արարքէն չափէն աւելի վշտացած՝ իր սրհնեայ բերանը բանալով՝ անոր գլխուն լուսանք և հայհայանքներու տես դատարարի մը կը տեղացնէ, և կը վստահ գայն իր տանէն սր կորսաւի հետանայ, և անգամ մըն ալ ոչ չքին չերեւայ։ Նիկողոս անմիջապէս զգետարի ձրորը տանելով հետանալու կը պատրաստուի։ Հանի Մանգ կը տեսնէ սր իր գործաւորը շատ վշտացած իր կուտ ու կայրտ հայհայանքներէն, յիշատի պիտի թողու երթայ, գետ գործի սկսելուն տասնը հինգ սր շեղած, 27 մէնիտ ֆրանկու մըղ-ձաւանջը գինք կը գրդէ սր գայն չգրկէ, ամէն պարագայով իր գործն ալ չկազայ, և աշխատցնէ։ Ուստի իր հիւր աղոթեանները միջնորդ կը քանէ որ նիկողոսը համոզեն սր շեքթայ։ Ան շատ գծաւորաւ կը յոժարի, և ամբողջ երեք ամիս մինչեւ իրենց պայմանագրութեան լրջանը լրանալուն։ Այս վարպետարդի գործաւորը՝ հազար տեսակ խաղեր խաղալով, այս ազան, հայհոյող, ջգայնատ, անքարեկիրթ ապոյին քիթէն քերնէն կը բերէ և անոր աշխատք գալուն զգլխայ կուտայ...

Նիկողոս՝ մեր զգարացական ընկերը ինքը անձամբ պտտեց վերայիշեալ գրուածները որ գիտակցարար կատարած է, անոնցմէ միմիայն մի քանին է սր հաւ արձանագրելինք։

201. — ՔԱՐՈՋՈՂ, ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ

1902 թուականին խաղաւտն Սահակ Բ. Կաթաղիկոյին ոճման առթիւ Հալեդու Առաջնորդական Տեղապահ Մայրապոյն աստիճանով վարդապետ մը Ասանա կուգայ, տեղացի քահանայ հայրեր առնոր կը տեղադրեն որ Տարանի հայ եկեղեցւոյ քահանան վարնոր կը տեղադրեն մողովութիւն տնտիւր թաղած է, եթէ կարելի է, կիրակի՛ մը այցելէ հան, պատարագէ, քարոզէ և միթիմարէ տեղաւայն հայ հաւատացեալ քարեպաշտ մողովութիւնը։

Օր մը լսեցինք որ Տարսնի հայ եկեղեցին նոր վարդապետ մը եկած է, պիտի պատարայէ, աւ պիտի քարոյէ: Ամերիկեան Աննի Փօլզ գոյէնին քուր հայ աշակերտութիւնը՝ մեծով փոքրով, Ռոզքական թէ Լաւաւորչական, հետաքրքրուեցանք նորեկ վարդապետին քարոյը մտիկ ընելու: Կրթիկի տառաւան գոյէնի մասրան մէջ ազգային պաշտամանքն զերջ, խումբ խումբ, հայ եկեղեցի գոյինք ներկայ ըլլալու Ս. Պատարայի արարողութեան: Եւ ապա շնորհ, վարդապետին տայիք հպեալ պատգամը քարեպաշտ հայ ժողովուրդին: Եկեղեցին լեւի լեցած էր հայ քարեպաշտ ժողովուրդով, նաեւ գոյէնի երիտասարդ աշակերտներուն հաճախմամբ թանկարժէքը քաջատար որ աւագութիւն կը դրաւէր:

Նախապէս վարդապետին հասկեցութիւնք են որ Տարսնի հայ ժողովուրդը մեծամասնութեամբ թրքախոս է, ուստի հայ լեզուի քարեպետութեան վրայիք քարոյ մը տայ:

Վարդապետը (15-50) տարեկան կտրեհասակ, զէր մարմնեղ, տուրք եւ եւանդաւոր, զօրաւոր ձայնով անձ մըն էր: Պատարայի մէջտեղ, ձէլայր մերսի տանէ, տն մասաւորապէս տալէս քարոյնց:

Շարսնի քրննեայ հայ ժողովուրդ, լսեցի որ զո՛ւք հայերէն չէք գիտեր, թրքախոս էք, քարքով վարքով ալ թիւրք ոչլու թիւրք էք, պետք է որ զո՛ւք հայերէն սորվիք, հայերէն խօսիք, ձեր գաւազներուն հայերէն լեզուն լու սորվեցնէ՛ք որ զո՞նէ անոնք հայ ապրին: Բնարանս հայ լեզու՛ն է: Հայ լեզու՛ն ազնիւ լեզու մըն է: Զքնաղ լեզու մըն է, զին լեզու մըն է, սաբք լեզու մըն է, Աստուածային լեզու մըն է, գրախտային լեզու մըն է, մինչեւ իսկ մեր նախահայրը՝ Ադամ՝ հայերէն լեզուով խօսեցաւ: Ժանսեկ մը երբ ուշտարհ գայ, առաջին անգամ կուայ հայերէն խօսելով: Ինկա՛յ, ինկա՛յ, այս մեզուոր աշխարհը ինկայ...»:

Ամէն անգաման որ նոր բառ մը եւ նախադասութիւն մը որ խօսէր՝ ձայնի՛ն թանց կը քարձրացնէր՝ եւ պարտով նկատովը փարը կը շփէր, էօնէ՛օ, էօնէ՛օ, էօնէ՛օ հաղալով, եւ խօսելիքը խորհելով:

Ո՞ւր քրննեայ ժողովուրդ, ոչլու մասցեր էք, աչալէս լըլլար, ձեր ազգային վարժարանը աւելի քարձրացնելու էք, շատ գրամ տալու էք, կարող վարժապետներ վարձելու էք: Դո՛ւք թրքախոս ըլլալով թիւրք մեծցեր էք, զո՞նէ ձեր գաւազները թիւրք չմեծնան, հայերէն խօսիք, հայ մասն: Ո՞վ թրքախոս հայ ժողովուրդ, էօնէ՛օ, էօնէ՛օ, էօնէ՛օ...: Ի՞նչ ընելու ենք ձեր ձեռքէն, մինչեւ ե՞րբ թիւրքերէն պիտի խօսիք, թիւրք ոչլու թիւրք պիտի ըլլաք, պուրնու պիւմիւնիւ, պույնուպու պուրպու ժողովուրդ էօնէ՛օ, էօնէ՛օ, էօնէ՛օ...: Ի՞նչ կերպ խօսիմ եւ թնչպէս խօսիմ որ

գո՛ւք հառկեալք, կարծրացուի հայ մողովա՛ւք... Պէտք է հա-
շտեմ սորվիք ու խօսիք. կը պարտադրեմ ձեզ, հայերէն գիտցող-
ներէն սորվեցէք, խօսողներէն հառկեալք, ոչխարի ազնոջ անկեցող
սամիկ մողովա՛ւք, էօհէ՛օ, էօհէ՛օ, էօհէ՛օ... Ի՞նչ ըսեմ որ,
ի՞նչ հառկեալք, ոչխարներու պէս աչքիս մէջ կը նայի՛ք, մարդ
եղէ՛ք, մա՛րդ, հայ եղէ՛ք հայ, թէքտէթիանը լաւ բան մը չէ, կը
տեսնենք անոնց կեանքը, թիւքք կոտաւորութիւնը անարգար է,
պաշտօնեաները կաշառակեր, մողովաւքը անբարոյ, ինչո՞ւ կը հե-
տեւիք այն ազգին: Մեր հայ մողովաւքը Խորայելի մողովաւքին
պէս օրհնուած մողովաւք մըն է, միշտ բարեպաշտ, հայ եկեղեցին
ո՞րքոյ է հայուն Աստուածը պաշտող: Գո՛ւք Տարանցիներ, ի՞նչու
նշմարիտ հայ պիտի չըլլաք, ի՞նչու հայերէն չխօսիք, էօհէ՛օ,
էօհէ՛օ, էօհէ՛օ: Որհնեալ էք եւ օրհնեալ եղիցաւք»:

Վարդապետին այս քարոզովը՝ ռեկինգի բարեպաշտ հայ մո-
ղովաւքը եւ զոյգերի աւստիանունը աւանդութիւնը, իր նախա-
տալից արտայայտութեանց, եւ անկապակից նախադասութիւննե-
րուն եւ խօսքերուն վրայ եւ ի մանաւորի հապալա տանը՝ փոքր
շփելուն եւ խօսքի նեղակեցով բանասիրիկ հայտուն՝ կը խնային,
եւ միանգամայն կ'արգահատէին: Հազեւանը քորով մը լսելու
համար համախօմքաւած էին: Ըստախաբ՝ աչկա վարդապետի մը
ցափատութիւնը եւ նախապիւնները մօտիկ ընելով եկեղեցիէն բաժ-
նուեցան:

202. — ԵՐԵՎ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒՆ ՆՈՒՆ ՈՒՑԵԼԸ

1898 թուականին Տարանի Ամերիկեան Սէնթ Փօլը Գոյէնի
Յիշմէն կարգի աւանդ մ'էի, հաստատութիւնը ընդարեակի պար-
տիզաւոր բակ մը սենէր. որուն մէջ կարելի է, հարիւրի չափ
նշենիի ծառեր կային, ամբան անոնց հասանելու տանները ու-
սանդներուն համար փորձաքոր մըն էր, հակառակ անօրէնին
խօսիւ արդելքին՝ բակը պտտիլ, չաւելլ, տիպայով գիւրարեկ
աղաւթիկ նսշերը, անկարելի փորձութիւն մըն էր:

Ասանդի երեք աւանդներ կը մտադրեն գիշեր մը նուշ
զսղնալ, միայն իրենք չաւելլ՝ այլ ամբողջ տաղին ննջարանին
Տ՛Ա աւանդներուն ալ կերցնել: Ասեմք լուսնկայ գիշեր մը, իրենց
բարձի երեսները տաղբակ ընելով, բակին անգիւրի ծայրը, բերքա-
ւատ ծառի մը վրայ իրենցմէ մէկը կ'ելլէ, նսշերը, քաղելով վար
կը ձգէ, միւսները զանաք հաւաքելով երկու տաղբակ կը լեցնեն
միւսին չսփռած՝ լուսնի լուսով կը տեսնեն որ անօրէնը գեղի իրենց
կուգայ, ծառին վրայ դանաւող իրենց ընկերով կ'իմացնեն որ վար
իլնէ անմիջապէս: Լեցուած տաղբակները իրենց չաւելին, երեքը

մէկէն յարմարացիր կը ծնրապրեն, իրենցմէ մէկը կը սկսի ջերմեւսանդօքէն ազօրիւն, իսկ միւսները ամէն բանին և նախադասութեան վերջաւորութեան՝ ամէն, ամէն ըսելով կը հաստատեն իրենց ընկերով ազօրիւր:

ԱՅլ՝ ր Աստուած փառք կուտանք քոս տալիս անասնոց՝ որ մեզ երեքս հոգեւորացեալ տրիմիտիքի և տալիս մարդիկ ըրիր (Ամէն, ամէն): Վեղմէ մասնաւորաբար կը խնդրենք որ ամէն անանք որ մեզքի քանին մէջ կը քնանան, անանք ալ արթնցուց (Ամէն, ամէն): Մեր անորէնին ջանքերը որհնէ (Ամէն, ամէն) որ աշուտ շատ կ'աշխատի մեր այս գաղափարն մէջ հոգեւոր տրիմիտիքին յաւատաշունչութեւ (Ամէն, ամէն): . . .»

Տաքթի . Յրիտախն իրենց մասեցած կ'ըլլայ. վերջին նախադասութիւնը կը լսէ, և ազօրիւրները շխտեղարեւոյս համար, կը վեհապատանայ կ'երթնայ:

Մեր գոյց անամոզները երբ կը տեսնեն որ անորենը ետ կը վերադառնայ, շտիկն աւելի կը հրճուին և իրարու կ'ըսեն — Դ՛ներսեկը լաւ խաբեցինք իր ազած եղանակէն նուազելով մեր նաւապարտը . . .»

— Ա՛յ, կարողեա, կրկին ծառին վրայ ել, երբորդ ասորակն ալ լինենք, այս գիշեր մեր ընկերներով աշխատեմք մը ընենք»:

Կէս գիշերը անց՝ մէկ մըն ալ տեսանք որ քանին մէջ մեզ մշտող մը եղաւ ասանց ձայն տալու, ընդատա ելանք նստանք մեր մահնակարներուն մէջ: Ափերով նաւերը քամեւեղան Յի առաւնաղներուն, մէկ մըն ալ սկսաւ նրճուց մը ննջատենեակին մէջ ակնունքով գիւրտորեկ նաւերուն: Կէս ժամ վերջ անանց կենացներն ասներով գիւրտորեկ նաւերուն: Կէս ժամ վերջ անանց կենացներն ալ հաւաքեւեղան, նայն երեք անամոզներու կողմէն, ըրջափակէն դուրս նետուելու համար:

Հետեւեալ որ ազօրիքի պահան Տաքթի . Յրիտախ անամոզներուն առջեւ կը դադեր, մեր հոգեւորացեալ վերադառարթնալ երեք գոյց անամոզները, եղելութիւնը անանց առջեւ պարզելով:

Մինչդեռ խեղճ ներս կը խաբուած էր, աստանարգի զաւերէն, սրանց գողտիւն մենք ալ մասնակից եղանք:

203. — ԻՐԵՆԵ ԿՈՆՍՏԱՆԴՆՈՒԹԻՆՈՒ ՓԱԿՏՈՒԱՆ ԶԱՆԵՐԸ

Տարանի Ամերիկեան Սէնթ Փօլոյ Գոյէնը ազգաւ անամոզներու համար շատ նպաստաւոր պայմաններ կը ներկայացնէր, և նպաստընկալ անամոզները իրր փախադարձ վնասում՝ սեւեւ գործ մը կատարել յանձն կ'աննէին: Իրենց անամոք հասարակարարներ, յաւ համար:

1903-ի թվականին այս հաստատությունն նախադրվաբանի բաժնին հայերէն լեզուի ուսուցիչն էին իմ հսկողութեանս յանձնաւած գաւառական մէջ Ազատային Գումարացեան տնտէն աշակերտ մը կար, հիւանդկախ ըլլալուն իրեն գիւրքին գործ մը տրուած էր, հաւնոցի հաւերուն հոգ տանիչ, անոնց ջուր հայթայթել, կաւո նետել, տակըցած կենտիւններն ըրը տալ: 200, 250է պակաս չէր ըլլար անոնց թիւը, սրովհետեւ ունեւոր ուսանողներու սեզանին համար սրտիան 5-6 հաւեր կը մարթնէին: Ազատային հաստակաւոր և զըւարճաբանս պատանի մըն էր: Ան բոլոր հաւերուն կանտիլ թիւեր կը փակցնէ, անուաներ կուտայ, յանցաւորներուն զերս կը նետէ, հինգ զերս տանալը ամենէն ասան մարթնէրու է, եթէ ջուր գըրաւած է, հաւան մէկը ստքին մէկը մէկը գնելով ջուր խմէ յանցաւոր է, զերս մը կը ստանայ երբ կուտ նետաւի նո՛ւ նո՛ւ կանչուին, եթէ մէկը տալայեր է, հշտայտն գտնուած չէ զերս կը ստանայ, հաւերը կանչուին, եթէ մէկը մտնի շընէր, փայտերուն ներքե մտեր պահուըտեր է, կը ստանայ զերս, ետչին:

Գոյէնին հաշտաբանը երեք աստիճանի վրայ իրարմէ քիչ հեռու մէկ սրահի մը մէջ ընտանեկան հաւաքատեղիի մը կը նըմանի, Ա. սեզանը անտրէնի ընտանեքին և Ամերիկացի ուսուցիչներուն կը պատկանի, անեք նայն սեզանին շուրջ կը բոլորուին: Բ. սեզանը՝ ունեւոր ուսանողներուն սեզանը՝ որ անկից աստիճան մը վարն է. Գ. սեզանը նպատարնկալ աշակերտներուն սեզանն է:

Առօրուսթիւն էր ուր բոլոր հաշտակցաններուն հաշտները լրանալէն վերջ սրահը թողլու զանգը կը տրուէր. այն սեզանները որ շուտ հաշտով իրենց գործերը լրացուցեր էին մինչև վերջ պետք էին սպանել:

Իմ գաւառականս տղաքը շուտ հաշտ էին, կատակաբանս Ազատին. — «Պարո՛ն, եթէ հրաման ատա իմ հսկողութեանս յանձնաւած հաւերուն մէկ հաշտեցուցանիլ կարգում կամայունք մը՝ ըստա՛ն Եւ ես միամիտ գանաւելով արտանցիլ: Ազատին գրպանէն փոքր տետրակ մը հանած սկսաւ կարգալ: Թիւ 1. Պոչտա հաւ, ստացեր է 3 զերս: Թիւ 2. Կոյր աքողաղ, ստացած է 5 զերս, վաղը պէտք է մարթնել: Թիւ 3. Քաքտա աքողաղ, ստացած է 4 զերս: Երբ Ազատին անհունի անուններով հաւերուն անունները կը կարգար, իր ընկերները կը խնդային աղմուկ մըն է բարձրացաւ: Տնտրէն Քրիտիկ ուղի ելած. — «Բարեկամներ աղմուկ մի հանէք. այսօր հիւր ունինք յայտարարեց: Նայն պահուն զոյէնին գործակատարը Ատուար ազան իր ամբողջ մարմնովը Ազատայինի գործակատարը անոր տետրակին արձանագրութեան կը նայէր՝ կանակին կոթնած անոր տետրակին արձանագրութեան կը նայէր՝ Ազատին շատ նեղուած՝ կանակիս վրայ երկրադանա մը հեծեր է

դիւս կը ճնշէ: Էւթ կրնար ասոր տակալ, եթէ զխնամ սր գոչենը յարնանքի մը շարտի երթեայ, հրմայ սա դանակով կանակիս զոսնողը կը պայթեցնէք: Ըսաւ: Աս կատակին սեղանակիցները աւելի բարձր քահ, քահով մը խնդապին...

Տնօրէնը մեր սեղանը մասնանշելով տատկեց և աղմուկին նշան տեղը յայտնի եղաւ ըսաւ: Նոյն պահուն, Սպասին՝ երկու ձեռքերով՝ պատին վրայ քարոզելու դիրքով կեցող Պազու առաքեալին պատկերը ցուցնելով. — «Տաքի, Փրիտտի մենք շինք սրանը աղմուկը. ալ Պազու առաքեալն է, տե՛ս երկու ձեռքերը վեր վերցուցած, կը պոսայ կը կանչէ...»: Այս անգամ ուսանողները իրենց խնդաքը դժուարաւ կը զսպէին:

Մինչ այն զանգը տրուեցաւ և որանը վայրկեանապէս պարպուեցաւ:

204. — ԸՆԴԿԱԶԱՐ ԳՈՂՏՈՂ ՈՒՅԱՆՈՂՆԵՐԸ

Միտցեալ նախնայներուն մարդութեան ամէն ատրի և սխմբեր ամսուան մէջ սր մը «Ննօրհակալութիւն» Աղգային տանին՝ ամենաաղքատ ընտանիքն անգամ հնգիստու կ'ուտեն, և իրենց գահաբաժնիքը կը յայտնեն Աստուծայ:

Տարան գոչենի անօրէնը Տաքի, Փրիտտի երկու հնգիստու գնել կուտայ սր նոյն օրը մօրթաւի երեք Աստուծայի գիշերօթիկ ուսանողներ, այն զապափօրը կը յղանան թէ ինչո՞ւ Ամերիկացիները աւանտ ալս հնգիստուը, զսղանաք դայն, տանինք քաղաք մեր աղպահանին տանը, եփել տանք մենք անուշ անուշ: Հաշակինք:

Այս երեք անաստի ուսանողները կէս գիշերին կ'արթննան, մէկը հաւնայք կը մտնէ հնգիստուները քոնելու՝ երկրորդը հաւնայքն դրան տալու կը կենայ, քոնուած հնգիստուը ընդունելու: Իսկ երրորդը՝ իրենցմէ քիչ մը հեռու բախ, կը պոսի հոկիչի գերով եթէ երբեք տեսնուելու ըլլան՝ իր ընկերներուն լաւ տալու:

Մեր անօրէնը շատ անգամ գիշերները կ'ըլլէր ննջանալու ներքը, բախը կը պոսէր քանի մը անգամ: Նոյն գիշեր հոկիչ աստուղը կը անտնէ սր անօրէնը գիւղի իրենց գտնուած տեղը կուպայ, աստուղը կը անտնէ սր անօրէնը գիւղի իրենց գտնուած տեղը կուպայ, աստուղ իր ընկերներուն լաւ տալու, կը փախչի կ'երթայ հետքը հարսնայելու, հաւնային գուռը կեցողն ալ գոյն տեսնելուն պէս՝ այն ալ կը փախչի, մասամակ չաւնալով հաւնային մէջ եղապին լաւ տալու: Տնօրէնը լաւ և անայն կուպայ կը կենայ հաւնային գոյն տալու, ներսի ալան ՇՊ հաս հաւերան մէջէն, արագապ հնգիստուը դժուարաւ կը քոնէ մտքին, կը բերէ կը քոննէ իբր թէ իբր ընկերօջը՝ Մանուկին: Տղայ՝ Մանուկ, քոնէ՛, սա Փրիտտին շատ լաւ ալ միս ունի, իր անտանակիցին պէս գէր է չփայցնեալ լաւ

բանէ, անոնենք նա: Միտի Բրիտանի ինչպէս պիտի կրնամ բռնել, կը յանձնէ ընկերոջ որ զայն բանէ: Եւրոսի աւանայը՝ երկրորդ հնդկահաւը մոռնին լիբնոր բանէ: Ոճգա՛յ Մանուկ Միտի Բրիտանի չեմ կրնար բանէ, նապը է նապը, Էսմա՛ն է, մոռնին ո՛ր պահաւածն է, եթէ նեւքս անցնի. գիշը պիտի սրտեմ, և պիտի սպաննեմ զինք, զիս շատ յոգնեցուցէ իմ՝, Մանուկ այն ալ բռնելցի գործերնիս յաւալ կ'երթայ, վաղը այս երկու Բրիտանիերը առօք փառք եփել ապրով երկ և որ կը նաշակենք, տար ալի ալ պետք է, Մանուկ շմանաս գնելո՛ւ, կ'ազգայարէ:

Երբ երկրորդ հնդկահաւն ալ կը բերասի հաւնոցին գուռը՝ անօրէնը նեւքի հնդկահաւը թողցով՝ ներսի պոռտափաս ուսանողին գտնակէն կը բանէ. գայն գուռս կը քաշէ, կը խոտափմանէ փախչող ուսանողներուն անաւները և գայն ալ թողցով կ'ապապրէ անոր որ խոսի իր ընկերներուն երեքը մէկէն հրաւիրելու են նաշին իրենց ռեզանկից ըլլալու իրենց գողնալիս հնդկահաւերը ուսուցու:

Հետեւեալ որ կէտքսն ա՛ն նաշին՝ անօրէնը յայտ գիշերաթիկ ուսանողներուն առջև, այս երեք գող ուսանողներուն գիշերուան շահառակներէնէնքը մանրակրկիտ պատմեց, և երկու հնդկահաւերն ալ եփել տաւան էր, այս երեքը իրենց սեզանտից ջլլալու նաշի հրաւիրեց: Սակայն անոնք իրենց տա՛թէն, իրենց գանձան տեղէն չկրցան չարմիլ:

Աւտի բաւ անօրէնը.— Առաջին տաթիս այս նաշն գեղջ ներ գոյրերը հաւաքեցէք հետոցէք մէք հաստառաթիւնէն, մենք գող. աւազակ, անբոյս, և պիտի ուսանայնէք չենք կրնար լնդու՛իլ մեր գողցուցն ներս:

265 — ԼՈՒԱՆԳԻ ԶՈՒՐԻՆ ՄԷ՝ ԼՈՒՆՈՂ ՈՒՍՈՒՆՈՂԸ

1884 թ. ամիսներուն Տարսնի գալնին հապ պոլիսիին ջուրը անքաւորար կը՝ ուսանողներուն թէ յամբու և թէ յաւաքին համար: Մասնաւոր մարդ մը վարձուած էր Եթանոս չեան իշու կառքով մը ջուր կը՛րտէ, հասակը բարձր տակաւներու մէջ կը հաւարակէր ջուրը ի պահանջել հարկին գործածակու համար:

Նոյն տարուան Յանիս տօնանմ գերջուորսիեան Տարսնի օգը գիշեր ցերեկ շատ առջ կ'ընէ: Այն տարուան շրջանաւոր ուսանողներէն Արամ Թոյրեան անուն մէկը առաւստ մը կանուխ կ'երթէ, գերայիշեալ ջուրը տակաւներէն մէկուն մէջ կը մտնէ և կը սկսի յոյնալ, նսկի պէս միշտ գլուխը տակաւին մէջ խորասագրելով: Սաւանդներէն մէկը՝ Սեդիանն Մալեան նոյն տախտակ բան ջուրէն Սաւանդներէն մէկը, և իշու և կը տեսնէ յոգցող բան գրաւ նսկի: Կարգուած է Եղեր, Երբ այս կ. տեսնէ յոգցող բան գրաւ նսկի իր այս տարբը հակառակը, ահական և

որին աղանդաւորութիւն ըլլաւ: Արամ, — Անցի՛ր անցի՛ր Մելիստոն իմ
զործնի մի խաւնաւոր, ինն առարկելու իրաւունք չունիս զնա՝
զորն ինքն բերելով զայն կը վաճակէ:

Մելիստոնը՝ պաշտօնին յերաւմով խնդիրը անսթնոսեցնելու իւ
մաց կուտայ: Հեռանալու սրբ ազատքի պահան, անսթնոս, ամբողջ
զոհեմի աւսանողութեան տալիւ, յանցաւոր աւանդը աւանց տա-
րիքը եւ շրջանաւորաւ ըլլալու պարագան նկատի առնելու սաքի
վրայ կայնիլ առաւ եւ հեռանալ կերպով արաւայտաւելով զայն
հրապարակաւ պատմեց, «Արամ՝, Արամ՝ մօր է մեր Ղեր, Սաբ-
գիս թարեկամ ին տղան՝ Արամը, սաքի թող ելլի, քեզ կը վայելի՛ր
նսկի պէս յաւայքի ջաբին մէջ լուծալ եւ ամբողջ տակաւին պա-
րտնակութիւնը ազատել: Այս տարւածն շրջանաւարտը ըլլալով,
պէտք է՛ր զիսն ալ առողջապահական կանոնները եւ թէ պաշտօնա-
նական սթնոսքները, հիմա նստիլ: Արամը փաքիկի աղա պէս հը-
րապարակաւ պատմելով անգը նստաւ:

Նա մը մարդոց (common sense) նստեցողութեան զգացումը
սկաւ կ'ըլլայ՝ յարմար անարմար՝ բարակ եւ հասար չի նստկնար,
կեանք մը կ'անցնի, սրան ինչպէս անցնիլը իմն ալ չի գիտէ:

200. — ԳԱՂԱԲԷ՛՝ ՆՈՐԵ՛Կ ՔԻՒՐՏԸ

Կեանքին մէջ առաջին անգամ քիւրս մը Տիգրանակերտ
քաղաքը կուգայ, շուկան պատած տանն վաճառատաներու եւ իրա-
նութիւններու առէն շտեմնաւած բաները անանելան՝ բերանը բաց՝
ապշած կը մնայ: Այս մարդուն այս վիճակը քաղաքաւոր ընկերու-
թեան մը մէկ անգամ է կը անանէ, նա զայն հրապարակով, իրենց
կեդրոնատեղին կը բերէ:

Իր ընկերներուն հետ խորհրդածութիւն մը սաննալով՝ ա-
նաք կ'սրսնէ սր այս ազնա քիւրսը իրենց աւազակութեան ձեռ-
նարկին իբր միջոց զործածեն:

Եւզն քիւրսը ներկնայարկ մը կ'իջեցնեն, ամէն մէկը իր
ձեռքը դաւաղան մը՝ մէկը կը զարնէ միւսին կը փղէ, իոկ միւսը
ուրիշ մը՝ անոր կը սորվեցնեն թիւքքերէն (պէլի, պէլի, եզէլի,
եզէլի) որ «տա՛, տա՛» ըսել է: Երբ զինք ձեռնելու համար ձեռ-
քերէնին վերցնեն, խեղճ մարդը (եզէլի, եզէլի, պէլի, պէլի) առ-
աւ հաւ, մէկէն կը խօսի, իրարու ետեւէն, անշուշտ չգանական-
աւելու համար:

Քաղաքաւորները զայն թաղնիք կը տանին, մարերը եւ երկաթ
մարտաքը սափրիչի մը միջոցով ձեռի կը բերեն, ձեռք մը նոր
զգնուա կը հապցնեն անոր, կողտպարուած ֆէս մը, նոր կոշիկ եւ
չգիտալով մամայրոյով մը կը զարգարեն զայն, անքով կ'ըլլայ,
աշխրհապետ քիւրս պէլ մը:

Անոնք քանի մը Նորինեցով քիւրտը իրենց առջեւը նշան՝ կառնուցենի թիւքք խաչը վաճառանոց մը կ'երթնան։ Քառկահառնեքէն մէկ երկուքը նախ վաճառանոց գտնան՝ վաճառականին տեղըն ու տեղը իմաց կուտան թէ՛ այսինչ աշխտեմտակա ուղի քանի մը հազար սոկինոց առնաւոր տրախ ընէ, մենք դոյն տարիչ տեղ շառաւորագրին, և եղի կը ընտնէք, ինչ գին որ ըսեաւ ապրանքաներուդ, ինքը կ'ընդունի շառաւորէք, ինքը երթալէն վերջ՝ մեր արգար իրաւունքը մեր միջնորդէքը կը պահանջենք, վաճառահանը զսէ կը մնայ և կ'ընդունի անոնց առաջարկը։

Քիւրտ տէյը իր հետեւորդներով մեն շաւրով մը կը մտնէ վաճառանոցէն ներս, վաճառականը յարգանքով դոյն կը գիտաւորէ, կոկուզ թիկնաթուի մը վրայ կը նստեցնէ դոյն, սաքն և կրկնակ կը հրամայէ, միշտ այն հետեւորդները քարէք նայնով վաճառականին քով։ Հասաւ տէյ, և թէ հրամայեա մամանակ շահելու համար, ցուցակի համեմատ, մենք մէկ կողմէն ապրանքները դառնալով աւանելք տանինք, քաւք անշուշտ փոխարժէքը կանխիկ կը վճարէք յարգոյ վաճառականին կ'ըսենք։ Այս վերջինը սպէի տէյի, էզէի էզէիմ կ'ըսէ։ Վաճառականն ալ կը կարծէ թէ տէյը իր հաւանութիւնը կը յայտնէ։

Քառկահառն աւաղանները քանի մը հազար սոկինոց տեղ ապրանքներէն կ'առնեն Նորիներուն բնացուցած կ'երթնան, ուղիին կըրկին կ'իմացենեն որ իրենք կ'երթնան, ինքը ապրանքներուն փոխարժէքը թող վճարէ։ Պէյը — «Պէյի, սպէի էզէի էզէիմ» կ'ըսէ։

Մամեր կ'անցնի քիւրտ սպէյ, տեղէն չի շարժիր, վաճառահանը կը մտնեայ անոր — «Պէյ, սպէի շփահրէ» պարտքերդ հարցում ին՝ պատասխան կը ստանայ — «Պէյի սպէի, էզէի, էզէիմ»։

Վերջապէս վաճառականը կառավարութեան կ'իմացնէ իրեն գործը, քիւրտը այն գիշերը կը բաժարեկալի։ Հետեւեալ որ դատաւորութեան մամանակ խնդիրը երեւան կ'երթէ՝ թէ այս խնդն քիւրտը տնտէզ մ'էն է, վաճառականը կողադատած է տէյն յայտնի, քառկահառն աւաղաններումքի մը կողմէ։

Նքն ու կ'ապրի այս աշխատեմտակ միջ, միշտ արբան գնաւորու և, չառն ու չառաքնէն յիտարակու համար։ Նաւ անկամ մարդիկ սուրբի գիմաղիմով գաղափարաց կակնէ կ'ըլլան, անհեղձ ելի քառալու և բարոյագիւ բղձուիկ զգաւանալու և միշտ։

207. ՊԱՏԵՐԱԶԻԸ

Մամը Տին արդէն պատեքաղմը հաշակուած էր, և ամէն մէկ գիտեալը կանոնաւորապէս շարուած էր պատեքաղմի ներմակ գաւաթին վրայ։

Տօլմաները որոնք կործնեւ Մուսլիմների սե շաղիկաւորներն ըլլալին, իրենց համազգեստները կը ցաւցադրէին իրենց թշնամիներուն՝ կարմիր ե կանաչ հագած լսիկի ե պղպեղի սաւլմաններուով:

Բայի սփռելն ե աշանդներն, ամէն մարդ տատակ՝ տաքցած էր, ե փոքը գաւառ ցցած: Ոմանք այնքան ցցած էին իրենց փոքը որ առակին մէջ յիշուած գորտին պէս իրենց փոքը պայթած էր:

Ամէն մարդ պատրաստ էր:

Պատերազմը սկսաւ: Դպիները, պատառքաւները իրար անցան:

Կէս մամ վերջ լաւմամ ցեղը բնաջնջուեցաւ:

Անդան դաշտը սե տրիւնով ներկուեցաւ:

Ժամը 8.30ին զինադադար կնքուեցաւ:

Դաշտը մարտունէին յետոյ, յառաջ եկան ներմակ պնակներու մէջ շարուած անուանեալ բանակը: Ամէն մարդու համբերութիւնը հասած էր. կ'սեղէր վայրկեան առաջ սկսիլ պատերազմը:

Ոմանք իրենց լորձաւորները կը սրբէին, իսկ անուաններն ալ աչքի նշաններով իրարու կը հարցնէին՝ թէ ինչ պիտի ըլլար իրենց հակառակորդը, ե թէ ինչո՞ւ համար մարդիկ զիրենք՝ իրենց ցաւցափեղկերէն առնելով հան բերած էին:

Անկը կ'երապէր այն հին սրերը, երբ ինք ցաւցափեղկին մէջ պտտած կը զիրենք զիւրեցիկ սրխաղներն ե արիկները սրնք երկու թիւ կրակներով կը նեմէին սիգարաբ, կամ խեղն բնանուկիքները, սրնք անպիսի ծանրութեանց տակ կքած կ'աշխատէին իրենց սրադահիկը հանել:

Միւսը կ'երապէր այն զեղեցիկ, փոքը ընկող լեցուած անուշը, զոր ինք իր երազներուն թաղահին ըրած էր...

Բայց երազելու ժամանակ չկար. զիրենկ ներանին իր տաք պատասաքողը միտք մեր պր. երազային կողք, առանց սպասելու անոր ազատեցնելու ե զայն կսկսեցին ի վար դաւաճել:

Պատերազմը նորէն սկսած էր: Բայց այն այս անգամ երկար չտեսնց: Գտնք որ արդէն մեր բարեկամները — պր. ճօղմանները լեցուցած էին հիւրերուս ստամուքները:

Մի քանի վայրկեան վերջ մի քանի հաշմանգամ կարկանդակներ խահանոց կը տարուէին, սրնք ազատուած մարդկային ստամուքներէն, կը տրանջային իրենց սե բախտին գէմ:

Անդանը մարտունեցաւ:

Խաղաղութիւն ամենեւեցուն:

208. — ԹՈՒՄԱՆԱՅԻ ՍՊԱՅԻ ՄԸ ՌԵԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԷ:

Առաջին համալսարանային պատերազմին երբ գերմանեքը կը գրաւեն Եւսեմանիան երկաթուղիի մը մէջէ, գիշեր մը կը համարարեն գերմանե և սաւեմանացի երկուսն ապանելու, չափահաս կին մը և չքնաղ սրխորդ մը նոյն վահանին մէջէ:

Մաքին համարչի մը վերջ շատաչիւն ապաստի մը ձայնը կը լսուի:

Չափահաս կները նոյն ժիշկապետի մասին կը խորհի որ քովը կեցող սրխորդը, պատահաւոր ողջիկի մը ըլլալու և, որ համարչի մը ստանալէ վերջ արմանի սպասկը տեսու գինք համարաբար սրկային:

Սրխորդը կը խորհի՝ թէ փոխանակ գիտ համարաբերու, չափահաս կները համարաբերին, և իրենց արմանի պատիմը ստացան:

Գերման սպան ալ կը խորհի որ չքնաղ սրխորդը սաւեմանացի սպան համարաբեր, բայց շատաչիւն ապաստի իր աչքին վրայ ինքը ստացաւ:

Սաւեմանացի սպան՝ երբ տեսանէ կը տեսնէ գերման սպային աչքին մէջիւն աբխաշախմատի վիճակը, և արտաւանդին շուրջի կատարաւ յնքն իրեն կ'ըսէ, ապաստի տեղը իջեցուցեր եմ մեռալու երեսը համարաբերին վերջ և երանի թէ մեր երկիրը գրաւող գերմանեներուն աչքերը ելլէին և ստակէին անմիջապէս:

209. — ՀԻՒՐ ԵԿՈՂ ԳՈՂ ՄԸ

Հայու մը տանը գող մը կը մտնէ, տանտէքը վրայ կը հասնի, և գող թխրքին կը հարցնէ. — Ի՞նչ գործ տեսիւ այս տեղ, ինչո՞ւ եկած ես հոս:

Գողը. — Ձեր տանը հիւր եկայ:

Տանտէքը. — Ձեզ պէս անուղաւելի հիւր մը, արմանի է կատարելու և կատախարակեան յանձնաւելու կ'ըսէ, և կ'երթայ շուան մը բերելու:

Գողը այս տեսելուն կ'իզէր կը գնէ. կը սկսի տանին գալստ փախչիլ, տան տէքը երբ գերագործին կը տեսնէ որ չողջ կը փախչի անոր ետեւէն կը պոսայ. — Բարեկամ, սա երկուս յանձնաբերող հանչիք և այնպէս փախիր՝ նախ գաւն պատահաւոր հիւր մը շեռ, գող մըն ես, երկրորդ խորհրդայ մըն ես և մեր հիւրն եմ ըսելով աշխատեցար գիտ խաբէր:

210. — ՊԱՆԴԱՐԻՆ ԱՆԳԼՈՒԹԻՆ

Ոտար երկրի մը մէջ Անգլիացի մը չապեկաւքով կը համարարէ: Գայքերու քննիչ պաշտօնեան կը տեսնէ որ Անգլիացի համարարչին քով խաչար պայտասի մը կայ: Ան համարարչին կը յայտարարէ:

բարե թէ այս պայտասկը վերցնէ այն տեղէն, և յարմար տեղը տեղաւարտէ, և թէ երկրորդ անգամ գալուս հաս տեսնեմ գայն գաւթս կը նեւեմ մ'ը կ'ըսէ: Անգլիացիին անպատասխանի կը մնայ իր տեղը հանգարաւ, երկրորդ, երրորդ անգամուն նոյն քննիչին գիտադատ թեան, պայտասկը կը մնայ նոյն տեղը: Չորրորդ անգամուն քննիչ պաշտօնեան շտա չգայնացած՝ պայտասկը վազանի պատաւհանէն գաւթս կը շարտէ կը նեւեմ: Այն ատեն միայն պաղարիւն Անգլիացիին կ'ը պատասխանէ՝ թէ այն պայտասկը իրենը չէր:

211. — ԱՆՀԱՆԳՈՏԱՅԻՆ ՏԻԿԻՆԸ

Յրանաւորի մէջ շողեկտաքով համարացաւ թեան մը պահուն՝ տաւիլին կարգի վազանի մը մէջ կը գտնուին միմիայն երկու համարացանք: Անգլիացիի մը որ միշտ կը ձիւն, իր ձիւնամարնը շրթանքէն կտրուած, և ֆրանսացի փափկասուն տիկին մը, իր փոքրիկ փրփու շնիկովը, որ հարապատ գաւթին պէս կը սիրէ և համարապաթեան պահուն իր մտակ խոտակիցն է:

Եղանակը նման ըլլալուն պարտէ խիստ է զուարէ: Վազանին գաւթս ա պատահանները գոց են, Անգլիացիին շարանակ կը ձիւն, վազանին միմիայնորը ձախէն կ'ապականի, փափկասուն տիկինը խեղճաւորաւ աստիճանին՝ շափաղանց անհանգիստ կ'ըլլայ:

Այնպէս մը կը պատահի որ կայարանի մը մէջ Անգլիացիին վազանէն վար կ'իջնէ, իր ձիւնամարն: Նստասեղանին քով մտնած՝ ֆրանսացի տիկինը գայն տեսնելով կ'աւան վազանին պատահանէն գաւթս կը նեւեմ:

Անգլիացիին վերադարձին կը տեսնէ որ իր ձիւնամարնը տեղը չէ, կը կուսնէ որ ֆրանսացի տիկինը գայն առած գաւթս նեւած ըլլալու է, նոյն նոյն չի հաներ, երկրորդ կայարանին ֆրանսացի տիկինը վազանէն վար կ'իջնէ շուր խոհեղութեամբ իր շնիկը կը ստատէ որ իրեն չնեւեմի վազանին մէջ մնայ: Այս անգամ հերթը Անգլիացիին ըլլալուն՝ շնիկը բանեղան պէս վազանի պատահանէն գաւթս կը նեւեմ:

Յրանաւոր տիկինը վերադարձին իր սիրտուն շնիկը կը փնտտէ: Պապախան Անգլիացիին հանգարա կերպով մը կը պատասխանէ. — Ո՞րիկին մի փնտտեր շնիկդ, ան սա պատահանէն գաւթս՝ իմ նեւածան ձիւնամարնս թելելուս պնայ: Այս պահի կրնաք երեւակայել ֆրանսացի տիկինը պաշտաւքները, և հազար տեսակ լուսամբ և անէնքները Անգլիացիին գլխուն տեղացուցած:

212. — Ժ Պ Ի Տ

Պապախի ապա 50ի տեմէն շատանց անցած՝ ատենէ մը ի վեր կուրծքին տակ անհանգստութեան մը կը զգար: Իր առողջութեան

բծախնդիր շխտակ շահել կ'առնէ թաղին ծանօթ թոխնեւորէն Տոքթ. Վեյմառիկեանի մօտ :

Տոքթորը պրպտող նայաւոյք մը նետեւէ յետոյ — ի՞նչ ունիւ նայիմ, բարեկամ, կը հարցնէ իր նա յաճախողին :

— Էֆէնայիմ, սա կոսրոյքիս տակը բաներ մը կ'իմանամ, անգամ մը քննեցէ՛ք զէշ ի՛ջլլաք :

Տոքթորը հարկ եղած քննաւթիւնը կը կատարէ եւ — բան մը չառնիւ կ'ըսէ մօլապիւն անաքերը շփելով՝ որան իմաստը լաւ կը հասկնան շահախիտները :

— Ազէ՛կ գիտցար Տոքթ. կը փոխադարձէ Պաղատիկ աղա հեղձնական, գրպանիս մէջէն ալ բան մը չառնիմ :

Տեղատարափ կ'աննքեւէ, Գործատեղիի մը մէջ երկու բարեկամները կը խոսակցին :

— Այո աննքեւին վախճամ կինս փողոց պէտք է ելած ըլլաք :

— Վախճալու ի՞նչ հարկ՝ հարկաւ առնէ մը տպտտանած է :

— Իմ մտահոգութիւնս ալ այդ է արդէն :

Դեռատի Օրիորդ մը Զատիկի օրերուն տախիւ հազարգուսէ տաւջ՝ մօրը խախտարգով կ'երթայ քահանային մօտ՝ խոստովանելու :

— Ըսէ նախիմ աղջիկս, ի՞նչ մեղք գործած ես կը հարցնէ քահանան :

— Եւրեք մեղք չե՛մ գործած Տէր հայր :

— Աւրեմ ինչս'ա եկար, գնա՛ մեղք մը գործէ աշտղէ՛ս եկուք խոստովանելու կ'ըսէ Տէրտէրը :

213. — ԲԵՐԱՊՅԻ ՊԵՏՈՒԵԼԻ

Բեռապոյցի պատահելի մը շտա բծախնդիր, Զաքարիա, հաւկիւթի մէջ մօլ փնտռող՝ աղատութենէ զգուշացող, տարափախիկ հիւանդութիւններէ եւ մանրէներէ վախցող՝ աննաւարութիւն մը կ'ըլլայ :

Ամէն կիրակի չափահաս մողովաբոյնի գեւ չարորդած՝ մտնակներբան եւ պատանիներան փաքիկ յարստիան պատմութիւն մը պատմելու բարի սովորութիւնը կ'առնենայ, մանակներու հասկընալի լեզուով մը աննոց բարի նկարագիրը կերտելու :

Իր գլխէն անցած հետեւեալ գեղջը կը պատմէ. «Սիրելի մանուկներ, գործով մեր գիւղէն Անտիօք գացեր էր, գիտէ՛ք այս քաղաքը պատմական քաղաք մըն է՝ Մեր փրկիչ Սխաւս Փրիս-

տասին հետեւողները, տառիկն անցում քրիստոնեայ անունը այս քաղաքին մէջ ստացան»։

Այնպէս եղաւ, հիւրասիրութեամբ տաւոն ներգաւթիւնը շտաշու հաւ-
մար, խորհեցայ որ կէսօրուան հաշւ եւ պատրաստեմ, հաշարան
երթայ չազեցի, հոն աթոռները աղտաւ, անգանդ աղտաւ, սպա-
սեակներուն անաքերը աղտաւ, կերակուարները տեսակ, տեսակ
մանրէներով լեցան, անոնցմէ կը պոգում, գզուելով կը գզուեմ»։

Այնպէս անտառի մը քով գացի, կտրէ այս անգին միւս ըսի,
տառիկաց պատրաստած՝ ներմակ թաղի մը վրայ գնեց տաւի, փը-
ռապանի մը քով գացի ապուրեցի որ միտը անմիջապէս փառին
մէջ նետէ որ գրեւէ մանրէ եւ աղտեղութիւն մը շտանէ, երկու
բարակ հաց փառին մէջ կարմրցնել տաւի, սեղանի ներմակ թաղ-
կիւնակին մէջ առի, միտն ալ եփելէն վերջ տաք, տաք հացերուն
մէջ գնեց տաւի»։

Անորհեցայ թէ մէք ուտեմ, այս մաքուր, մանրէներէ գերեմ
աղտարիկ հաշը, Ըսի Անտառի մէջէն անցնող Սրտեղէս գետին կա-
մաւրջէն անցնիմ, պտրակդի մը մէջ ծառերուն չաքին առկը մար-
գապէանին վրայ հաշեմ»։

Անպի թաղկիւնակիւն քարը բացի, ըսի թէ սգոթեմ եւ վեր-
ջը հաշեմ, ալքերս գացելով, կտրն աղթիք մ'ըրի, ալքս բացի որ
ներմակ թաղկիւնակէն դաւ բան մնացած չէ, երեք թիւերք աղտք
գիւ կը հետապնդեն եղիք, աղթեցաւ պահաւ տալիքը գտեր եւ
խորոված միտը հացերով միտին թաղուցեր են, իրենց մէջ բաւ-
նաւած, քարերուն հացի պտառաները գէմս կրծելով գիւ կը ծաղ-
րեն, այն օրը կէսօրին տալպուած հիւրընկալիւ տաւը գացի եւ հան
հաշեցի»։

«Սիրելի մանուկներ, ցո՛ւք այս գոգ անբարոյ թիւերք մա-
նակներուն պէս մի ըլլաք, այլ սեղանմիտ, բարի եւ աղնիւ եղէք»։

214. — ՊՍԽԻՆ ԲՐԱՐՈՂՍԻԹԻԻՆԸ

Այնթապի Միտանարներէն ՄԲ. Սանուքըս Սաւետիայ Պիթիտս
գիւղին մէջ, գիւղացիի մը պսակի աղտարութիւնը կատարած
տաւն, երբ նարապսակ օրիորդին կը հարցնէ. — «Ձեռքէն բռնած
երիտասարդին ամբողջ կեանքի տեսողութիւնը, հնազանդ պիտի
ըլլա՞ն, զինք պիտի սիրե՞ս», եւայլն, օրիորդը գլուխը ծակելով
խոնարհութիւն կ'ընէ, իր համոթութիւնը կը յայտնէ՝ կարգը երի-
տասարդին գալան՝ նա անոր ալ կը հարցնէ. — «Ձեռքէն բռնած
օրիորդը իրք ամուսնիդ ընդամենով՝ կեանքդ յայտ տեսողութեան
գայն պիտի սիրե՞ս». գիւղացի երիտասարդը փոխանակ գլուխովը,
իր յօժարութիւնը յայտնելու քերտովը, երկար կը ստիչ՝ . . . շատ

երկար շանջով մը, ըսել՝ ուղեւորով թէ գոյն պիտի սիրեմ, շատ պիտի սիրեմ, իբր թէ հոգիիս մէկ հապը եղած ըլլար. կամ հոգը կախուած պաշարիս պայտառովը:

Նոր լիզու ելլող մանուկները շատ աւանդով իրենց միտքը նստեցնելու կ'աշխատին, իսկ եղև գիւղացիները երկար շաբաթիկութեամբ:

215. — ՀԱՐՈՒ ԳԱՅՈՂ ՈՐԻՈՐԳԸ

Հայ գիւղացեալի մը ազնիւը հարս կ'ըլլայ, երբ փեսին կոչմէ հարսնեւորները կուգան գոյն տանելով եկեղեցի տանելու հանձնը. պոսակի խորհարգը կտառերէլ ապուս, զգեստաւորուած պահաւն հարսնջուռ օրիորդը կուտայ ասի աքցանքով, այս տանելով հորը սիրտը չի գիմանար, իր գէնքերուն կը փարի, ցաղթիկս եթէ հարս երթալ չեա ուղեր քեզ չեմ տար, եկողներուն խեղճերին կ'անիծեմ՝ կ'ըսէ, աւ գէնքը ձեռքին կը անտարէլ: Հարսնեւորները կը քանեն գոյն, համոզելու կ'աշխատին թէ՛ դուն ալ ազնիւնդ մայրը ուրիշներէն աւելի, այս ընկերակոն՝ օրէնք մ'ընէ. հարսնջուռ ազնիւ մը, իբր կենսակից ուրիշները պէտք է տանեն:

Համագարտէ, շուք խորհէ, զգացումէդ մի՛ տարտիր, խելքդ գործածէ, մորդոց մէջ խայտառակուելիք սեւէ արտքէ մը զգեստացիր: Անգամ մը լացող ազնիւնդ հորցոսը կորելի է, հարս ըլլալու յոժարութիւն սենի:

Երբ նա ազնիւն կը հարցնէ, Ան. — Ի՞նչ կուլամ, և թէ հարս կ'երթամ՝ կ'ըսէ: Այն տանն զիւղացեալին շիջերը կը թուանան, գէնքը իր ձեռքէն վար կ'իյնայ, ուղէ շուքէ կը յոժարի ազնիւնը հարս տալ, նկան խնայով հարսնեւորներուն առջե իր անհարկի վարժանքին համար:

Կան անցիկի օրհններ որոնց սուգն ուղիս ուղի չուղի վիզ ծակու է:

216. — ՆՈՐ ՓԵՍԻՆ ՀՐՈՒՇԱՆ ՆՈՒԵՐԸ

Ձէյթանի Արեգին զիւղացի հայ երիտասարդ մը նոր տոնաւնայտ՝ քաղմանգամ նահապետական ընտանիքի մը մէկ գաւաղը, սենի եղբայրները եղբորհարսեր, և անոնց գաւաղները:

Շուքտ ձմեռ օր մը նարպասի երիտասարդը գործով Ստրաշ քաղաք կուգայ, կը խորհի որ փերագարմին իր նոր հարսին անուշ քան մը նուէր տանի, իր ընտանիքի անգամներէն գաղտնի: Գիւղացիները հրաւանկը շատ կը սիրեն, օգոս մը հրաւանկ կը գնէ, չուգէր իր պաշտօրի ծրարին մէջ գնել գոյն, կարելի է մտնայ հան, և երբ տան երթայ, կրնայ ըլլալ իր ծրարը պրպտող սեւէ

ընտանիքի անդամներէն մէկուն ձեռքը անցնի: Ուստի դաշն իր գլխարկին մէջ՝ կը պահէ:

Պարները կարգադրելէն վերջ, իր գլխացիքն անկերներով կ'ազդաւին գէպի իրենց գլխը երթալ: Ճամբան վեց մամուռն տեսնողս թիւն ունի: Ողջ փոխարկտու է հիւսիսային ոստնաշունչ քամին կը փչէ, մարգարտ ունի աւ ծածը ստուշնէն չափ ցարտ, ձիւն նախասն ունի մը կը անգայ, փոխարկը Ճամբարդներուն կը պատնայ, ըլլալ աւ ըլլալու վայրկեաններ կ'ապրին: Վերջապէս այս գմեղակ պարագաներու տակ մտապահութիւնը նորոպսակ երխտուսարգը իրենց տանը կը հասնի:

Նոր փետան հրուշակը կը մտնայ իր գլխարկին մէջ: Երբ տն տան կը հասնի, եղբայրները և եղբարհարները բացաժառ կրակ մը կը պտարտտան իրենց սնախին մէջ փայտի կանգեր գիզելով: Մասն Ճամբարդ երխտաարգը, կը տաքնայ, արդէն յաշած քանն կ'երթայ, առքէն հրուշակը հայիլ կը սկսի գլխարկին մէջ: Ե կը սկսի երկու քանքերէն վար հտիլ, մայրը որ այս կը տեսնէ, կը կուսէ խնդիրը՝ կ'երթայ իր տղան անկողնիլ պտարտտակ հաւայ որ վայրկեան առաջ պտակէն երթայ, և իր մասցած նսեքը՝ հաշած հրուշակը՝ հարսին տայ:

Յիշատի նոր փետան՝ իր հաշած հրուշակ նսեքը՝ գիշերը իր հարսին կուտայ, և ան մաթինն դաշն գաղտնի սնանով՝ իր ամուսինին իրեն հանգէպ աննցած սիրոյ և հոգածութեանը համար գուհանակութիւնը կը յայտնէ:

Գլխացիական անկողնի սիրոյ բարեկեան արտայայտութիւններն են, այս սնակ միջապակեր:

217. — ԳԼՈՒԽԸ ԼԱԻԿԻՓՆԵՐ ԿՈՏՐՈՒՐՆ, ՏՂԱՆ

Լաճընցի պատանի մը՝ ասանը չորս ատրեկանին սնանով եղած մէկ մամուռի մօրը կողմէ բարակ հայ եփելու վարժեցւած էր: Կիլիկիոյ շատ մը քաղաքներուն մէջ, բարակ հայ եփելու սնակութիւնը կոր: Ընդհանրապէս երկու կիներ մէկը տախտակի մը վրայ դրածով մը հաջը կը բանար իսկ միւսը, երկար բարակ տախտակեայ գործիքով մը նոյն երկտիկայ բարակ (սաշի) սկաւարակի մը վրայ դաշն կ'եփէր, բացաժառ կրակով մը: Նստ անգամ գրացի կիներ, իրենց հացերը իրարու ողնելով փոխն ի փոխ կը շինէին:

Նարաթ որ մը տանարկին մը խմբը կը շագն բաւական շատ, իր գրացի կիներուն կը գիմէ իրեն ողնելու համար, բայց պարտադիր մը չի կրնար գտնել, որովհետեւ որը շարաթ ըլլալուն ք-

լոր կիները լուսայք ընելով գրադաւած կ'ըլլան: Ստիպուած են իր ազան կը հրամայէ որ այն որ իրեն հասը եփէ:

Մինչդեռ ան նայն շարաթ սրտան համար իր գայրոցի հինգ ընկերներով ժամացրուած կ'ըլլայ քաղքէն գոթո՝ պաղփփոյ ապրիւններէն մէկուն վրայ հինգ գայրոցական ընկերները կերութեամբ ուրախութեամբ զաւանանալու համար: Իրենցմէ երկուքը հաց պիտի քերէին, երկուքը իւղ ե պտղեղէն, իսկ ասիկա տասնը հինգ հաւկիթ տանի: Խոտացած էր, քանի որ շատ հաւեր սննէին: Անոնք պաղփփոյ ապրիւնին գլուխը նաւագեղ պիտի շինէին, պառագները վրան ստանլով պաղ շուրն ու խմելով պիտի երգէին, խաղային ամբողջ որք աւրախ զաւարթ ժամանակ պիտի անցնէին:

Չորս գայրոցական տղաքը իրենց ընկերոջ տան մօտիկ եկած էին, ե իրենց ընկերոջ լսւոք տաւած էին, որ իր կարգին ինքն ալ անապարէ իրենց միանալու պաղ ապրիւնը երթալու համար: Տասնը հինգ հաւկիթները իր երկար՝ այն ատենուան սովորութեամբ (գանելի) գլխարկին մէջ կը տեղաւորէ կը պատրաստուէր գլուխէն գոթո ելլելով իր ընկերներուն միանալու:

Նայն պահան մայրը իրեն կը հրամայէ որ իր քոցած հացերը նոսր եփէ: Տգան կը գմկամակի, եփելէ ՝ սագեր հազար ու մէկ պատհաւորանութիւններով: Մայրը կը թախանձէ ազան. — «Տգա՛ս, ամէն ատենուան պէս հաց եփող մը, գրացիներէն կին մը չկրցայ գանել, որք շարաթ ըլլալան, կիները գրադաւած են, իւր մօրը չաղեր եմ, տաւաղեղնէ վատար ըլլայի որ եփող մը պիտի չկարենայի գանել չէի չաղեր, պէտք է աշտօր եփես մեր տան հացը»:

Մօրը ստիպումին վրայ նա կը նոսր հաց եփելու, սակայն անոր բոլոր աւագորութիւնը փոխանակ հացի ե հաց եփելու վրայ ըլլալու, ընկերներուն, ե իրենց սարքերէք գաւորնայի ժամանցին վրայ կ'ըլլայ: Հաց եփած ատենը՝ հացին մէկ մասը կ'այրէ, իսկ միւս մասը խմոր կը թաղու: Մայրը կը ջղայնանայ. — «Աւագորութիւնդ հացին վրայ թող ըլլայ, ինչո՞ւ կ'այրեն» ըսելով գանիկ մը կը փակցնէ իր ազան կրնակին. ազան նայն անաւաղորդ վիճակը սննի, անպատ մըն ալ հացը գարննելու կը մօտնայ, այն սեփ սե շաւառելու աստիճանին կ'այրի: Մայրը լսփէն տելլի ջղայնացած՝ զօր-ուոր հաքուած մը կ'իջեցնէ անոր կռնակը նահաբուածին վրա՝ պաւմին համար մէկ կազմ ծռած պահան՝ ան կ'իջնէ անոր գլխուն՝ (գանելի) գլխարկը տաս ատփակ կ'ըլլայ, ե կարքաղ հաւկիթներուն քան քեղին ե ներմակ հեղուկը կ'իջնէ անոր քունքերէն, երեսն ե կռնակն ի վար ամբողջ մարմինը ողողելու համար: Մայրը իր ազան այն վիճակը տեսնելով տելլի քարկացած քանի մը հար-

աւածներ ալ կ'իջեցնէ իր տղան կանակին:— Եւսո՛ւ ըրածդ ի՛նչ է՞ ըսելով:

Բայց ազան կծիկը կը գնէ, մօրը նկռքէն պրծնելով առանէն գուրս կը փախչի կը միանայ իր ընկերներուն՝ հաւկիթներէն ազատութիւն խայտառակ գիտակով: Իր հասակակից և ազգական ընկերներէն մէկուն տանը կը յաւայութի, վրան կը փսիւէ կրկին հաւկիթներ հարելով, անմիջ իրենց պատանհանան կենսաւրախ զատարհաթիւնները կը կտատրեն, ասանց յապաղումի իրենց ձրայրին:

Տանտիկիները շատ ցօտ արտաթխամբ կին մը զանելով իր հասցը եփել կուտայ: Բայց ազան իրիկունը իր հորմէն լաւ ամաց մը սւտելով իր անհնազանդութեան պատիւը կը քուէ:

218. — ԳԵՐՔ ԽԱՐԴՈՒՄԻ ԽԸ ՆՈՒՐԱԿԷՆ՝ ՀԱՐՈՒԱՆՈՒԻՎԸ

Մարքի մը մէջ գիրուկ մօրդ մը, շահայի մէջ քալած պատանի Նիհար մօրդ մը կը նախանձի անոր հաստակազմ մարմինին վրայ, կը հասնի և նկռքով, անոր ծածրակին վրայ զտաւար հարստան մը կ'իջեցնէ: Գեր մօրդը գտնուելով՝ կը տեսնէ որ գինք հարստանալը տկար և նզնրմ մէկն է: Եթէ փախադարձաբար տպտակէ զայն՝ կը փախնայ որ մեանի: Ուստի գտաւ կը քանայ Նիհար մօրդուն գէմ, գտատաւրին հարցումին վրայ թէ «ինչո՞ւ հարստանած է», նա կը պատասխանէ.— «Տէր գտատաւր իր գիրութեան նախանձեցայ, ինչո՞ւ ինքը գեր ըլլաւ է, և ես ալ տկար՝ հաշիւ ստիւր ըլլայաւ եմ»:

Դատաւորը զայն իր յանցանքին համար հինգ սակի տալանքի և գտաաւարութեան ծախքը վճարելու համար կը գտաաւարտէ: Նիհար մօրդը քովը գրամ շահենալուն գտաաւորը կ'արտանէ զայն որ երթայ վճարելիք գրամը բերել:

Գեր մօրդը տեսն մը կը ոչտակ՝ եկող գացող ըլլալով՝ գտաաւարն ալ տաքին գտաարանին մէջ կը սկսի մ'րափել: Երբ գեր մօրդուն պատելէն համբերութիւնը կը հասնի՝ նա մ'րափող գտաաւարին ծածրակին վրայ շարժքով հարստան մը կ'իջեցնէ՝ գտաաւորը ընդոտա կ'արթննայ հարստանէն և անակնկալի եկած կը հարցնէ թէ «ինչ է ըրածը», ան պաշարեամբ կը պատասխանէ.— «Աստուծոյ լեւ կրնար ոչտակ գործիս պիտի երթամ, երբ Նիհար մօրդը հինգ սակին բերէ քեզի թող վճարէ» կ'ըսէ աւ կը քալէ:

219. — ՆՈՒՐԱՒՈՐՈՐ ԹԻՆԵՒԻՐՈՐ ԽԱՐԴԸ

Հայ բեռնակիր մը աչքով տկար հաղիւ իր համբան կրնայ արշնել: Սակայն աղաւթ էլ մ'անի, անոր շատ հոգ կը տանի, որ իր բեռները կը կրէ անոր միջոցով իր ապրանաւը ապահովելու համար:

Որ մը իր էլը անդ մը կը կապէ որ բնա ասնէ և գործերը կարգադրէ, զերջը կանչոյ կը տեսնէ որ էշը իր կապած տեղը շեշտ, թոյլ կապուած ըլլալուն քտկուած մէկ կողմ դառնալ և ևս ապեր է:

Մարդը: Զգարնացած ինքն իրմէ ելած՝ իշան ևս ապերն ևս գար անէնքնեք անգապներով՝ ևս ևս կը վազէ խտրխտփելով գայն կը փնտռէ: Լարսուտ մարդուն մէկը կոչիկներուն կապը կապելու համար, սաքին մէկը գրան մը աստիճաններէն մէկուն վրայ դըրած գրագետն կ'ըլլայ: Աշքերը ակար բնանակիրը գայն իր էշը կարծելով մարդուն կոնակը քանի մը դառապան կ'իջնէ: Կապած տեղէն փախչելով ինչո՞ւ ևս ևս եկար ըսելով: Մարդը.— «Ես քու էլը չեմ, ի՞նչ կ'ուզես ինձմէ, ինչո՞ւ քիտ կը ձեռնուտ աստիճան թեան վրայ, բնանակիրը գրաքեկամ ներքեցէ՞ք ինձ, ես քեզ իմ էշը կարծեցի, եթէ Բաղամմի իշան պէս չխտէիր՝ քանի մը հարսաւաններ տալիս պիտի ուտէիր, լաւ որ խտեցոր, ներքեցէ՞ք, կ'ըսէ:

Ունեւար մարդը կը տեսնէ որ գինք ձեռնողը թէ ազատ մէկն է, և թէ աշքերը ակար բնանակիր մը՝ կը խղճայ անոր վրայ, փոխանակ անոր հանգեղ պատասխայ ցատ բռնալու, անոր ևս կ'աշխատի իր էշը գտնելու և անոր յանձնելու:

Ամեմամեմ առամիմ քիւնը՝ բռնաւ և ևս անկամիւ ևս ևս օգնել է:

220. — ԳԻՒՆԱՊԵՏԻՆ ՏՂԱՆ

Գիւնը մը գիւղապետը շատ յարգուած և սիրուած անձ մը կ'ըլլայ: Որ մը նոյն գիւղին գիւղացիներէն ամանք, իրենց գիւղէն ժամ մը նստաւ անասաք կ'երթան՝ իրենց տան փայտերը հայթայթելու: Գիւղապետը իր քան տարեկան շտապաւ ապան անոնց կը յանձնէ իրենց Զորիսով՝ որ այն ալ իրենց տանը փայտը բերէ: Մտկայն գիւղապետին ապան իր ձեռնող մէկ հատիկ գտաւից՝ շտա երես աւած շփացած՝ պտուղիկի պէս մեծցած՝ տան մէջ նստք տաք Զուրէն պապին շէր խախտ՝ նստաթեան վարժուած էր, և բաւական ալ ամբարտաւան մեծցած էր:

Գիւղացիները երբ անասա կը հաւանին ամէն մէկը իրենց կենցանիներուն բնանքը կը պատրաստեն, իսկ գիւղապետին աղւալան կաղնիի փայտին պէս կեցած իրենց կը նայի: Գիւղապետը.— «Բարեկամ ի՞նչ կեցեր ես, տապաքաղ փայտ կտրէ, քու Զորիսը բնա պատրաստէ» երբ կ'ըսեն, «Հայրս գիւ ձեղի յանձնեց» կ'ըսէ: Ըսել կ'ուզէ թէ իմ Զորիս բնաք քուք պէտք էք պատրաստել: Անանք ստիպուած անոր Զորիս փայտն ալ կը պատրաստեն: Երբ ամէն մէկը իրենց Զորիներուն բնանքը կը բնացնեն՝ անոր կ'ըսեն որ իրենց փայտ տայ որ իր Զորիս բնան ալ բնացնեն: Եւ կրկին փայտի պէս կեցած.— «Հայրս գիւ ձեղ յանձնեց կը յանկերպէն:

Գրադպրները իրենց բնացաւած կենդանիներով գէպի իրենց գրազը կ'ազգաւին, անոնց հետ գրադապետին քաթին ալ միասին քշելով: Կէս մամ քաթելէն վերջ գրադապետին տղան՝ համբաւն վրայ կը կենայ չ'երթար: Երբ անոնք անսր կը հարցնեն կենալուան պատճառը՝ նա կը պատասխանէ. — «Այրս գիտ ձեզ յոնձնեց գիտ տարէք»:

Անոնք յարկադած կը քշեն իրենց քաթները գրադ կապուն, և գրադապետին տղան կ'ըսեն «հայրդ քեզ մինչև հաս յոնձնեց, տակից վերջ քաթելով գրադ ազլես դնա՛ւ» ուզես հաս մնացիր, մենք պատասխանատու չենք հորդ առջև:

Երբ գրադապետը կը հարցնէ իր տղան վրայդ՝ իր քաթին բնավը ընդունելէն վերջ, անոնք եղելութեանը կը պատմեն:

Հաս մը ձուով իրենց գաւակներ յիտացնելով անոնց կեանք կը խոտակնէ: Առաջի գաւակներ այնպէս մեծցնելու և, որ անոնք ստժանապատճառքան զգացում ունենան, իրենք իրենց ևս ուրիշներուն ծառայելու պատրաստակամութիւն ունենան: Վերջապէս նկատուրի սեր աններ ըլլան:

221. — Գ Ի Ի Ղ Ա Յ Ի Ն

Թիւրք գրադպրին մէկը՝ ձմրան իրիկուն մը իր կնոջ կ'ըսէ. — «Կնի՛կ, եթէ վաղը օգը պայծառ և նպատաւոր ըլլայ, արա կ'երթամ և զայն կը հերկեմ, իսկ եթէ անձրեւոտ և փոթորկոտ ըլլայ տաւնը կը մնամ, արոր կը շինեմ կը գրադաւիմ»:

Կինը. — Ո՛վ մարդ չինչալլահ» ըսէ, «Աստուած եթէ ազէ»:

Գրադպրին. — Ասոր չինչալլահը, մալալլահը» կայ, եթէ օգը քաղ ըլլայ արտն եմ, կը գործեմ, իսկ անձրեւ գայ տաւնը կը մընամ, հաս կը գրադաւիմ: Այս կերպ վիճելով կը պատկին:

Աստուան կանախ իրենց տան գուռը կը զարնուի, գրաւն թիւրք հեծեալ գինուորական մը խապտա ձայնով մը կը հրամայէ. — «Ճանախը գուրս թող գայ» Գրադպրին անկողնէն ընդատա ոտքի կ'ելլէ, գիշերանցով գուռը կը բանայ: Զինուորականը կը հրամայէ անոր. — «Շուտ վրայ հագիր գիտ տալինարդէ արխնը գրազը», որ հինգ մամ հեռաւորութիւն մը ունի. ան աչկէ չուզէ հետխան առջիւնը ինկած հեծեալ գինուորականին՝ անոր համբայ ցայց կուտայ, երեկոյեան մթնցած աչ տանն կը վերադառնայ իրենց գրազը անսթի և յոյնած և իրենց տան գուռը կը զարնէ: Ներսէն իր տիկնոջ աջէն աջ կ'այն» հարցումին, գրադպրին՝ ամօթապարտ և նըկաւն վիճակով մը, «Ինչալլահ ևս եմ կնիկ», կ'ըսէ, և քաջաւած գրաւն ներս կը մտնէ:

Ինչ գրած որ ալ լսենք, միշտ պիտի և, քսենք, չեք և Աստուած կամի»:

222. — ՈՐԿՐԱՅԻՆ ՏԵՐՏԵՐԸ

Կիլիկիոյ գիւղերէն՝ Հասանդէլլի հայաքանակ գիւղին մէջ, Մարաշի շատակեր աւերէր մը, և հայ թուոյցական պատուելի մը՝ Կիրարի որ մը՝ բարեկեցիկ ընտանիքի մը կազմէն հաշի կը հրաւիրուին:

Յանտէրը միջով կլսը (քէօֆիէ) կը պտարտուէ ամէն մէկը միջակ նարինջի մը մեծաւիւրով, հիւրերը պատուելու համար կանքի մը մէջ լեցուցած սեղան կը բերէ. որցոյ մը քարակ հաշով. հան սովորաւթիւն էր որ տասն հիւրերը պէտք էին հաշի և տպա ընտանիքին անդամները: Պատուելին առաջուց գիւղէր տէր-տիրոջ սրկրամուրաթիւնը, ուստի ան հասկնալ կ'ուզէ թէ՛ նա քանի՛ կլսը պիտի աւաւ, և կը համարէ Տէրաւէրը՝ շորս քարակ հաշով քսանը երեք կլսը կ'աւաւ, երբ քսանը շարքորդին իր նկարը կ'եր. կընցնէ՝ պատուելին անոր թեւէն կը բռնէ. — «Տէր հայր քսանը երեք կլսը կերար չկշապար, կանքին մէջ անպատենքն ալ աշա քաղմանդամ ընտանիքին մարդիկը թող ուտեն հերիք է կերածդ» կ'ըսէ: Տէրաւէրը՝ ստիպուած ուտելէն ետ կը քաշուի. ոչ սածից պէտ թող ըլլայ՝ ըսելով:

...

Կրկին նոյն Տէրաւէրը ուրիշ Կիրարի մը նոյն գիւղին մէջ, վեց տան կ'այցնէ, վեցին մէջ ալ կուշտ ու կուշտ կը հաշէ, երբ եօթներորդ տան մըն ալ կ'այցնէ, հաշած կ'ըլլան, Կարդը անուշեղէնին կուշայ, սեղանը յարկաւորած բերուած կ'ըլլայ, զայն Այնթաղէն քարեկամ մը տաւի մը մէջ նստէր գրկած էր տանտիրոջ: Տէրտիրոջ կը հրամցնեն աշա աղաւթիկ անուշեղէնէն ուտել, անկից ալ ուտելու համար տէրաւէրը կէս կտտակ և լման իրաւացի ըլլալու պայմանուա հետեւեալ տասկը կը խօսի:

«Եթէ տան մը հիւրեր գան զոր որինակ վեց հիւր, և տան տէրը նստարանէ մը զատ տեղ չառննալ և տնոք հան նստին և նստելու տեղ չմտայ, երբ եօթներորդ պատուաւոր հիւր մը գայ, ինչ կ'ընեն հին հիւրերը հարցումին անկնդիրները կ'ըսեն. — «Նստարանին վրայ նստողները կը սեղմուին նարեկին տեղ կուտան»:

«Միշտ այն ժինակը ունի իմ ստամոքսս, վեց տեղ հաշած եմ, կուշտ եմ, սակայն կերակուրներուն թաղաւորին՝ քակաւոր-լին ինչ բռնեք, աշա ալ անպատուելու չինք. անոր ալ տեղ աքր-սելու է կ'ըսէ, և ուտելու կ'սկսի, ներկաներուն աշագրսաթիւնը իր վրայ հիւանդելու տախնանին»:

Ուկրամուրաթիւնը՝ իւր մանուցու մեղմեւն մեկն է:

223. — 1810 ԿԱՐԴԱՆԻՐԸ

Ազգաստ մարդ մը ծանր սակսո տալու խոտառմով մը վաշխառս ունենարէ մը պարտաւց գրամ կ'առնէ, ինքը քաղմանդամ ընտանիքի տէր՝ ստացած գրամը ոչ թէ շահագործելու կամ արգիւնտրելու գործունէութեամբ հասցիլ մը անոք անգլու համար կ'առնէ այլ պարզապէս ուտելու և տնտեսազ շօնանելու:

Աստե՛ն մը վերջէ կրք այս շրաւորքէ շի կրնար վերադարձնել իր խոտառացած շահովը՝ պարտատէրը դատարան կը դիմէ, պահանջելով իր գրամը կամ տնոր քանտարկութիւնը:

Այս խնդրին փաստարանն մը անգլեակ կ'ըլլայ, խղճալով ազգաստին վրայ, և ինչ մըն ալ ինքը ոչտաւիչ ուղեւորով՝ ազգաստը քովը կանչել կուտայ և անոր կը թելադրէ. — «Ես քեզի միջոց մը պիտի սարգիցնեմ, և թէ ամպէս շարժիս պարտաւիրովդ պարտքէն կ'ազատիս, բայց ես քեզ պարտաւցէ ազատելէն վերջ ինձ աշխատաւորեանս վորքքը մաս մը դաւար վճարելու ես» կ'ըսէ:

Ազգաստ մարդը այս առաջարկին առջե իսկ անխոս կը մնայ, որսվհետե փաստարանին ալ վճարելիք լուծայ շունէր, շափէն տելիք շրաւոր էր:

Փաստարանը՝ տնոր տնպատասխանի պէնք մ'աիկ ընելէն՝ այն համոզումը կ'առնենայ՝ թէ իր խոնքերուն և թելադրութեան կը յաժարի:

Անտի փաստարանը. — Ո՛ր մարդ կրք դատաւորութեան համար դատարան կանչուի, դատաւորը և պարտատէրը ի՞նչ որ ալ խոսին զան մէկ պատասխան առն. — լօլօ, լօլօ, լօլօ:

Երբ դատարան կը կանչուի ազգաստը՝ դատաւորը ըստ օրինի երբ կը հարցնէ՝ անուք, մականուք, արհեստը, այլինչ մարդէն գրամ առած ըլլալը, ինչո՞ւ չվճարելը եւ այլն: Դատաւորին ամէն հարցումին ան կը պատասխանէ «լօլօ, լօլօ»:

Դատաւորը շաւարած այս անխոտտ պատասխանին վրայ, գեւ վնիս շարձակած՝ զինք պաշտպանող փաստարանը մէկտեղ դալով. — «Տէր դատաւոր ի՞նչ կ'ուզես այս խեղճ ազգաստ մարդէն, նո խենդին մէկն է, կրք այս ունեւոր վաշխառսին պիմեր է, նո ազահուսիւնէն՝ ծանր սակերով գրամ տաւոր է անոր, կարծելով թէ շարաշահութեամբ գրամ վատկի, մինչդեռ այս ազգաստը շատ շրաւոր, առած գրամը կերած է, անոր ի՞նչը պիտի կրնայ տանել» պնդումին վրայ:

Դատաւորը համոզում փաստարանին արած արանական խոնքերէն գտնաւոր ազգաստին. — «Դեմ գործիք երբոր գրամ ունենաս պարտք վճարէ կ'ըսէ: Իսկ ազգաստը «լօլօ, լօլօ», ըսելով դատարանէն դուրս կ'ելլէ: Դատաւորը հարուստին ալ գտնաւորով. —

ս'իս'ան ալ գործից գնա՛, անդամ մըն ալ այս տեսակ յիմարեն-
քան, և չքաւարներան շահաւ համար գրամ մի տար կ'աւան
զայն՝ վրան ալ գաւաթ մը պտղ ջուր կը խմենն»։

Երբ գտաւարանէն դուրս կ'ելլին փաստարանը իր պաշտպան-
եալին մօտենալով, իր ակնկալած վարձքը կը պահանջէ։ Աղքատը
նորա՛նտ անոր ալ յայտ, չոյտ՝ կը կարգայ։ Սրովհետեւ գրամ շանի
որ անոր փաստարանաւթեան վարձքը տայ։

Հիմա այս միջոցէկոյն պարագան տաւոր կարգ անցած է։
Ամ իրաւացի պահանջքի՛ս ալ չոյտ կը կարգասէ ըսելով։

224. — ՅԳԷՅ ՎԱՐԴԱՆՏԻՆ ԴԱՄԲԱՆԱԿԱՆԸ

Որին մէկը երիտասարդ մը կը մեռնի։ Նոյն ննջեցեալին
վրայ դամբանական մը թաղ խոսի ըսելով՝ անոր հորեղբորսդին
աղէս վարդապետ մը կը հրաւիրուի։ Նա իր շատ սերտ ընկերա-
կից և հասակակից հորեղբորսդին մահաւան գոյ՛ը լսելան՝ շա-
փէն աւելի կ'աղաքի և ցաւին ստատկութենէն շի՛ մը սղի կը կան-
ծէ՛ և կ'շատպէ մեռելը ականելաւ և դամբանական մը խոսելաւ
իրբ վերջին յարգանք անոր։

Երբ կը հասնի ննջեցեալին շնորհ՝ արգէն ռաքի կենալիք
վրանի շաննետը՝ ինքը աղէս, և ցաւին ստատկութենէն ինքզին-
քին ելած՝ կ'սկսի ակնկալեալ ցափքտալներով անկապակից, և
անյարմար դամբանական մը խոսիլ։

— Տէկիտի էմմադաւ աէ՛, դո՛ւն մեռար հա՛, դան ինչո՛ւ
մեռար, դո՛ւն մեռնելիք մա՛րդ էիր։ Ախ էմմադաւ քաւ տեղդ
հաղար... տառեր աւելի լաւ չէ՞ր։

— Ախ էմմադաւ ինչո՛ւ մեռար, դո՛ւն ինտանի պէս կը ա-
րին մըն էիր։ ասկան տղամարդ մըն էիր, մանք քե՛զ պատա, ա՛խ
այս մահաւան ձեռքէն ի՛նչ մայքեր լացեր են, մեզ ալ լացաք։

— Տէկիտի էմմադաւ աէ՛, մեռար հը՛, քաւ հեադ ի՛նչ ա-
րտաւաթիւններ ըրած ենք, ինչ տալմաներ և քե՛սիթիւներ կերած
ենք, հաղա՛ շի՛ քեզպաղդրին ի՛նչ ըսներ, հիմա ալ՝ եղեր մեռեր
ե՞ս, որք չուրդիք քան է, խելքին չի պաւկիր այս վիճակը։

— Տէկիտի էմմադաւ աէ՛, քաւ հեադ ի՛նչ սղիներ կոնծե-
ցինք ի՛նչ տալեր, թիւքքիւներ, շարդ իններ և գաղէլներ երգեցինք,
հիմա ալ անխաւ կը պաւկիս, մեռար հը՛, մեռա՛մք, ալ քերաւս
չեմ հաւատար քեզ մեռած տեսնել չեմ ուզեր։

— Ինչո՛ւ մեռար էմմադաւ՝ հայրդ հայրաւաւ էր, ալ իններ,
արաւեր, գեղին սակիններ շատ ունէր՝ ի՛նչ քանի կարտ էիր, ալ-
շափ հարստաւթիւնը թողլով ինչո՛ւ մեռար։

— Ախ, ինչո՛ւ մեռար, պատահաւ չեմ կընար հասկնալ,

եթէ մէկու մը նեղացած էիր, ինծի խօսէիր ևս քաւ վրէժդ, պէտք եղածէն տաւրի կը լսեմէի. /նշո՛ւ քաւ ցաւերդ ինձ չխօսեցար, քաւ թշնամիիդ, քեզի ձուռ նայուցին խեղդ կ'անիծէի. ինծի խենթի վարդապետ կ'ըսեն, իմ ալք մարդ և կտրին մարդը լալ կը ցուցնէի անոր։

— Վա՛խ էմ մողլաւ վա՛խ ինչո՛ւ անխօս պառկած ևս, խօսէ զս'նէ քաւ մը խօսէ որ քիչ մը սիրտս պաղլակի, ա՛խ էմ մողլաւ մեռա՛ր՝ ինչո՛ւ մեռար։ Այո խնդիրը սրտիս աւ մաքիս հաշտ չի գար չեմ կրնար հաւատալ՝ ինչ քեզ պէս կտրին մ, մեռած ըլլայ։

— Այ վերցոսցէք էմ մողլաւս, չեմ կրնար անոր մահաւան տակալ, սիրտս բոյնի, բոյնի կ'ըլլայ, կաւում կ'ողբամ զինքը, շատ վերցոսցէ՛ք աւ խաղցէ՛ք. ամենակարգ Աստուած հոգին թող չը կտրանցնէ, և լոյս արքայութեան արժանի ընէ զայն՝ օրհնեալ էք, օրհնեալ եղէք։

Տղիսութիւնը ևս օղևալուքիւնք ամենամեծ չարիքն և որ շատեր անկիւղ վտակուած են։

225. ԶԱՆԶՐԱՆԻՆԵՐԸ

Թխւոք մը իրենց կրօնապետին (Մխաթիթին) կը գրիմէ. — Մ՛գ իմաստուն կրօնապետ զո՛ւն ինձ սրտմտայիր մը տաւր՝ պաշտենակաւթեամբ մը ինչ մարդ արտարածը ձանձրացածէն կրնայ ձանձրանալ, կրօնապետը կը խորհի որ մարդս ատմանքէ, և դէշ բաներէ շափէն տաւրի կրնայ ձանձրանալ։ Սատի տը մարդան աւաւստի մտաւորը (Ֆէթմա) կուտայ, երբ այս թխւոքը տրուած զան սրտմտայիրը (Ֆէթմա) կուտայ, երբ այս թխւոքը տրուած զիրը ծոցը կը տեղաւորէ, կրօնապետին կ'արտայայտուի թէ՛ ձեռն գիրը ծոցը կը տեղաւորէ, կրօնապետին կ'արտայայտուի թէ՛ ձեռն գիրը ծոցը կը տեղաւորէ (տամաղ) ձանձրացած եմ և կրօնապետը. — Սատ անկրօն (քեռֆիր) մարդ՝ ազօթեղ կը ձանձրացալ՝ պեալ. — Սատ անկրօն (քեռֆիր) մարդ՝ ազօթեղ կը ձանձրացալ՝ պեալ. — Ս՛գ կրօնապետ աստած սրտմտայիրդ ծոցս է, զայն զան կնքելով տաւրս կ'ըսէ։

• •

Թխւոք մը իր մասիկ պարագաներուն վկայութեամբ, առանց տանելիքին երեսը տեսնելու անհասնի և աղեղ աղջիկուն մը հետ կ'ամուսնանայ. առաջատա մանեղէ վերջ հետեւեալ սրը նոր հարսը իր երեսին քողը նեղաւորով ամուսնոյն կը մօտենայ անկիւղ արտաւաւթին խնդրելով՝ ինչ ընտանիքի անդամներէն սրո՛ւն երեսնայ և սրո՛ւն չերեսնայ, ամուսնինը կը տեսնէ որ իր տան կիմը, աղեղ և պճգալի արարած մըն է, շափաղանց ջգայնացած՝ երեսը ինձ մի ցուցանէր սարիչ սրո՛ւն որ կ'ազնու, անոր ցուցանէ՛ կորսուէ տալիս և հետադարձ կ'ըսէ։

Կարգ մը մարդոց նակեմն վրայ դիւ մի սիւեւ գրաւած է, շատ մը դիմապիծով եւ վաւերով սովորի անձեր եւ սովորութիւններ կան որ մարդս անմեղքն սովորալով կը սովորայ:

226. — ՏԱՆՔԱՐԱՆԻ ՄԷ ԶԲԻ ԱՊՈՒՐԸ

Կենի աշուհս որ մարդ մը նաշարան մը կը մտնէ, ըստ աստիճանն նաշարանցակը կ'առնէ, աչքէ կ'անցնէ, կը տեսնէ որ թուրք կերտակաւքնեթան գինեքը հան որսաւած են, միայն ապուրը ձրի է: Աւտար նա պատահիկին կը հրամայէ պնակ մը տպուր քնքել՝ նա կը խորհի որ յաճախորդը նախ ապուրը պիտի առնէ, եւ ետքը ուզած կերտակաւքը պիտի ապստղի: Ան երկրորդ անգամ ըստ պատահիկը կը կանչէ կրկին պնակ մը ապուր կ'ապստղի, մտի ջուրով եփուած ալուստ սաքուէ, ջրայից աննպարտը համեղ տպուր երրորդ անգամ կրկին ապուր կ'ապստղի, կ'առնէ կը կշտանայ եւ կ'երթայ իր գործին՝ առանց լռածայ մը գնորդելու: Սպասեակը նայն չի հաներ, պատասխանատու չըլլալու համար. յաճախորդին այս վարմանը նաշարանտարաջ կ'իմացնէ: Ան ոչ պատահիկին կը հրահանգէ՝ ար երբ նայն յաճախորդը աչպէս վարուի, ամէն անգամ անն տպուրին մէջ գդայ մը անգլիական ալ նետէ եւ այնպէս հրամայնէ անոր:

Հետեւեալ որք կետորին կրկին կռպայ նայն աչան հարուստը կը նստի նաշնչու, եւ նայն պատահիկին կը հրամայէ՝ որ ապուր քնքէ իրեն առնելու, երեք անգամ նայն տպուրէն կ'ապստղի՝ սպասեակին ալ ամէն անգամ անն տպուրի պնակին կը խտանէ գդայ մը լռածպակն ալ:

Մարդը կշտանալէ գերէ, երբ քիչ մը հանգստանալու համար նստած կը մնայ, փորը կրկն ալ կը սկսի, շատ կը նեղուի, մարդը քիչ մը համքերեմ կ'ըսէ, սակայն նաք չկայ ողորդները պայթելու աստիճանին կը նեղուի. յայնչ կ'առնէ չի կրնար, գերջապէս շատ նեղուած միջնեւ նաշարանին գաւառ կը հասնի, չի կրնար գիտնալ նալ ներքեւը կ'ընէ, կը սկսի քալել, թայց դարձահոտ կզկզանքը լայն շուրի պէս, տափառի տակէն շաւնի պէս քակաւքով գետինը կը հտի, քանի մը հարկեր քայլ գացած չգացած՝ գէմը ստարական մը կ'երէ. — «Ետքեկամ նաշարան մը գիտե՛ս, քարեհանեցէք ինձ ցացնել» կ'ըսէ: Ազախտացած ապուր անոր կ'ըսէ. — «Եր տես նեսո՞ս ու կզկզանքին կենիկը, անոր աչ նայրէն սկսեալ համարաք շարունակ գերջաւառն նաշարան մը կը գանեւ հան ապուրը ձրի է, ասկայն տպուր մի աւանք փորեմնք կը գանեւ ինչպէս եւ գտայ, սերիչ ինչ որ ազեւ կեր» կ'ըսէ:

227. — ՀԱՅԷԼՈՅՈՒՄԻ ՌԻՒՐՔԸ

Մոլի հայհայող թիւքք մը՝ ուրիշ թիւքքի մը անվայել վարմանքին հանդէպ չկարենալով հանդաւրձել, զայն նախատեսլով կը հայհայէ. նախատեսողը պատահայ պատ կը բանայ, գտաւորան կը գիմէ: Դատաւարութեան պահանձն գեւ զատաւարը իր վեճիւնը չարնակած՝ ուրիշ երիտասարդ թիւքք մը Երեկայանայ գտաւորան, և իր խոսքը գտաւարին ազդեցլով. — «Տէ՛ր գտաւար, հայրս մեռաւ. խորդ մայրս երիտասարդուհի է, զինք շտա կը սիրեմ, կրնամ անոր հետ ամուսնանալ» հարցումին, գեւ գտաւարը այն երիտասարդին շարտադրեալն է՝ նախկին հայհայող մարդը՝ երիտասարդին նոյն անակողի հարցումէն չզայնտած՝ օրհնեալ բերանը կը բանայ, կը սկսի հայհայել այն երիտասարդին պէմ. հայհայանքնե՛ր . . . գեւ շարտած՝ «վայրենի (քեաֆիք օղլու քեաֆիք) անկրան մարդ, ինչպէ՛ս մօրդ հետ ամուսնանալ կ'ուզես, նա գեւ քու հօրդ կիներ կը սեպուի քանի ամուսնացուածս է՛, ըստ մեր օրէնքին անոր հետ չե՛ս կրնար ամուսնանալ»:

Դատաւարը՝ հայհայող մարդուն գտաւորանին մէջ խի անպատկառարէն հայհայելէն զայրացած՝ կ'ըսէ սկիզբնակի յանցաւար ևս գտաւորանին մէջ խի հայհայած ըլլալուց համար»:

Լեզուադարը. — «Տէ՛ր գտաւար, ևս հրամանագիր ունիմ, օրէնք և կրօնք շնանչդունելու գէմ հայհայելու»:

Դատաւարը. — «Ո՛րք է քու հրամանագիրդ» հարցումին:

Լեզուադարը. — «Ահա՛ այս անարարիկն մէջ է» ըսելով զայն գտաւարին կ'երկարէ: Երբ նա կը բանայ անարարիկը, 10, 25, 50, 100 նոց թղթալարած սոկիները իր գիրիկն մէջ կը կառնակուին:

Դատաւարը. — «Ո՛վ մօրդ քանի օր այս անտակ հրամանագիր մ'ունիս, համարեակաթիւն կ'ունենաս. գտաւորանին մէջ խի ուզած կերպովդ հայհայել» կ'ըսէ:

Կաշառիք ամեն ժամանակ սուր իրաւի և նշմարիք՝ սուսի փոխել առած և, միւս ամեն երկրի, և ամեն ազգի մեջ:

228. — ՀԱՅԷԼՈՅՈՒՄԻ ՏԵՐՏԷՐԸ

Տէրտէր մը հայհայելու ունակութիւնը կ'ունենայ՝ ժողովուրդը տէրտէրա՛ջ այս լեզուադարութիւնը իրեն անվայել կը տեսնեն, և զայն կը բազմեն շրջանին Առաջնորդ եղիսիպոսին՝ այն ալ իր կարգին զայն կը յանձնէ խելացի վարդապետի մը հսկողութեան օր կուսաժարէ և կարգի բերէ զայն կարելի միջոցներով: Ասան մը տէրտէրը՝ տան և ընտանիքը թողլով իր մեծաւորին հնազանդած՝ վարդապետին հետ կ'ուարի և միտսին կը պատին:

Գաբնան սկիզբները, անձրեւոտ օր մը՝ վարդապետը և տէր-

տէրը քաղաքին մէջ, տեղ մը դաշած պահաւն՝ տունէ մը երիտա-
տարգասէնի կին մը տնոց ձայն կուտայ, տնոց կը մտնենան անոր
տան գուռը, յառապանեցէիք քիչ մը՝ կ'ըսէ գուռը կը գոցէ կերթայ,
վարդապետն աւաղապարտի աննրեւին տակ թրջուելով
կ'որոտնէ, խիստ կ'ըջան՝ մէյ մըն ալ կինը գուռը կը բանայ,
հիմայ կընտք երթալը՝ կ'ըսէ և երբ վարդապետը շատ հետաքրքր-
ւած — «Տիկին ինչո՞ւ մեզ հառ քառորդ մամ աննրեւին տակ սպա-
ռել տալիք թրջուելանք» կ'ըսէ։ Տիկինը՝ պաշարիւնով —
«Հայր սուրբ, լաւտեստի մայրս կ'ըսէր թէ՛ երբ հաւերը խախտի
դնէք, երբ տնոցէ տէրտէր մը կամ վարդապետ մը զանանք կե-
ցուցէք՝ այն տանն հաւկիթները հաւառն առիւղ դրէք որ ելլալ վար-
կապներուն յրաւինները նախշուն ըլլան տէրտէրով զլիարկին
պէս՝ ես ալ հիմայ հաւա խախտի պահեցուցի անցի կեցնելով»
կ'ըսէ։

Եւ այն պահաւն տէրտէրը չափէն տակի որոտնեցած — «Տիկին
մայրդ ո՞րք է թէ մեռած է, երբ կը հասկնայ որ մեռած է, չեղան
զապելով օվարդապետ ինն թոյլ տաք, ու երիտաւարք կնոջ հառ-
հառցին հայհոյեմ կուշտ աւ կուս, որովհետեւ արժանի է, ինչ է
մեր այս վիճակը աննրեւին տակ թրջուելէն խիստ եղանք, աշ-
պխի յիմարներուն հայհոյի ազոթքի տեղ կ'անցնի կ'ըսէ։ Տիկինը՝
իր յիմար վարժանքէն ամսկապարտ և տէրտէրով անպատուութիւն
հայհոյանքներուն շեղարեւնալով տեղայ գուռը կը գոցէ իր տունը կը
քաշուի, իսկ վարդապետն աւ տէրտէրը կ'անապարեն իրենց բնա-
կառնդին հասնելով զգեստնին փախելու, թռչաւապէ մը շատաւ-
որելու համար։

Տղեւ ևւ նախապաշարեւոյ մարդք՝ կայր մըն և, շատ անգամ
կեանքի ուղիւ շախիկն շեղելով փառանք և վասնկերտ գտնով
մէն վար կը գլխաւոր։

ՇՁԻ. — ԹԻԻԻԻԻ ԸՆՔԻՄԻԿԱՏԷ

Թիւրք նախապետ մը մզկիթի մը դրան տնէն նստած՝
հին կոշիկներ կարեւանով՝ իր ընտանիքին որուն հոցը կը նորիւ-
տէր։ Սր մը այն մզկիթին Մեն Մոլլային ռազարթաթիւնը կը զը-
քաւէ այս նախապետը որ որուն հինգ անգամսան ազոթքնե-
րուն չի մտնակցիր։ Նա անոր կը հարցնէ թէ ինչո՞ւ ազոթքնե-
րուն չի մտնակցիր։ Նա իր կարգին կը պատասխանէ. — «Փառք
Քառանայ ռազարթաթ Մահմետական մըն եմ սեղան շատ ողջաւ
ըլլալուն, ամէն ազոթքի տալիք պահաւ տնաման մը կարկտե-
լով ին փառա դրամ մը կը շահիմ, դոյն ազոթքի պատհասաւ
կարտնցնէ չեմ աղերս։ Լա՛ւ կ'ըսէ Մոլլան ամէն ազոթքի տնոն
զուն մեզի հետեւէ ամէն անգամսան ազոթքնէ վերջ երեսուն փա-

բա եւ քեզ կը վնարեմ : Աստե՛ն մը հնակարկաւոր աղօթքին կը հետեւի ե կը զանձէ երեսուն փարսն ե այս բացառիկ շահուն համար նա շատ դո՛ւ կը մնայ :

Որ մըն ալ Մոլլան մզկիթի մասն աստե՛ն կը տեսնէ որ հնա-կարկաւոր առանց լուսացաւելաւ նստած տեղէն կը ցատկէ կ'ելլէ ե իր ետեւէն աղօթքի կը կենայ : Մոլլան այս տեսնելուն պէս մարդը կը կեցնէ : Վնէ՛մ աղօթքէն առաջ զե՛ս լուսացաւոր, առանց լուսացաւելաւ (Ապտէտի) աղօթք չըլլար : Այս յանգիմանութեան վրայ հնակարկաւոր — Ե՛րո՛ւն (սուլա նամաղ) լուսացաւած աղօթք կ'ազնո՛ւ, վնարէ տմէն աղօթքին (ՇՈ) վաթսան փարս այն ալ կաւարեմ » կ'ըսէ :

Մոլլան տմէն աղօթքին 30 փարս ցնծալէն ձանձրացած , այն ալ չվնարելու համար պատրաստի մը կը փնտռէր : Հնակարկաւորն գտնուալով — Ե՛րո՛ւն (քեաֆիր ոչլա քեաֆիր) անկրօնին անկրօնը եղած ես , զնա՛ կարտաէ առջեւէս աչքիս մ'երեւար՝ ալ քեզի գրամ վնարել մեզք է : կ'ըսէ ու կը վաճառէ զայն :

230. — ԿԵՂԱԳՈՐԾԻՆ ՏՈՒՅՈՒՆՆԵՐԸ

Կեոարացի Գոսնիկ ճշրհըրեան անուն հայ մը Գոլիս կառավարական համարարան գեղադարձութեան կ'աւտնի, վերադառնալով հայրենիք հսն գեղարան մը կը բռնայ՝ Ե՛րեղարան Գոսնիկ ճշրհըրեանին՝ վերառաւութեամբ՝ երեք լեզուով՝ թիւրքերէն հայերէն ե ֆրանսերէն ցուցատախտակ մը կը կախէ խանութին տալին :

Կեոարիոյ մէջ խանութի մը տալին աշպիտի ցուցատախտակ մը կախել առաջին անգամ տեսնուած ըլլալուն, տմէն անցորդին սեւապրօսթիւնը կը զրտաէ այն, շտաբը կը կենան կը կարգան կ'անցնին, երբեմն փոքրիկներն ալ անոր առջեւ խնդուած կը գիտեն :

Որ մը խոշոր փաթիկացաւոր ատրիքոս Մոլլա մը, երկար աստե՛ն զայն կը գիտէ իրր թէ կը կարգայ ե զրուածը հասկնալ կ'աւղէ : Նըջիկայ հայ խանութպաններէն քանի մը երիտասարդներուն սեւապրօսթիւնը կը զրտաէ , հոնային զայն կարգալը : Անոնցմէ մէկը լաւ կը կուտէ որ այս փաթիկացաւորը կարգալ չի գիտեր ե չի հասկընար զրուածքին պարտեւակութիւնը : Երկար վիճարանութիւններէ վերջ երիտասարդները զրաւի կը մտնեն :

Հայ երիտասարդ մը կը մտնենայ Մոլլային ե կը հարցնէ — Ե՛րո՛ւն է՞ք , այս տախտակին պարտեւակութիւնը թ'ի՛չ է , նա կ'ըսէ՝ Ե՛րեղարանի պիտ զորքնըն ճէզվետի , հայը կ'ըսէ հո՛ն էք : Գո՛ւք սխալ կը կարգալ ախ զրուած է Ե՛րեղարանէ Գոսնիկ ճշրհըրեանըն :

Նայի պահուն Մոլլան իր ազատութիւնը պարտիւլաւ համար ,

քարհանքներն կրակ առ քոյ կտրած կը քացականչէ — լէշու գառակ էշեր, ինչպէս ալ սխալ գրած են, մ'աք է անոր էսթրէն, մ'աք է շէտտէն, մ'աք է խսթխանը և մ'աք շէտտէն»:

Տգլխաւրիւնը մուրին մեշ խաւիարիկ լսելի է, լոյսը՝ մառաւ լոյսն է միայն յառաջդիմութեան ղանկիւրան:

231. — ԵՐԿՈՒ ԱԿՆՈՑԱՒՈՐ ԵՐԻՏԱՍՍԱԴԴՆԵՐԸ

Ճաշարան մը կը մտնեն երկու անհայաւոր չաւ հալածած երիտասարդներ՝ մանկէն, հաւեղէն, սուղ կերակուարներէն կ'ուտեն, և վրան պաղեղէն, սրտն փոխադրէքը վնասելու համար իրարու մէջ կը վիճին, զան և ես կը վնասեմ ըսելով՝ անանցմէ մէկը — թէ կերակուրին փոխադրէքը ես վնասեմ սպասեակին ալ մէնիտ մը նսէր պիտի տամ» միւսը ձեռ երկու մէնիտ կուտամ» առաջ աւանը ձեռ երեք մէնիտ պիտի նսէրեմ» կ'ըսէ. սպասեակը այս նսէրին առաջարկը չսելով կ'աւարտանայ, ամէն պարագայով պիտի սպասեմ խորհելով, Անանցմէ մէկը կ'առաջարկէ որ անձեռացով մը սպասեակին աշքը կապեն, դիրենք փնտռելով մէկը քունէ՝ այն վնասէ կերակուրին փոխադրէքը և սպասեակին երեք մէնիտ նըսէրը: Սպասեակը ասոր կը յաժարի, կը կապուի աշքը, այն թեւեւրը երկնցուցած մարդ փնտռած պահուն, երիտասարդները կը հեռանան ճաշարանէն, երբ ճաշարանատէրը սպասեակին աշքերը կուտուած գտնալը կը տեսնէ, «թե՛ն է այս աշքիկապակին գրգապատեալը» ըսելով անձայն կը մոտենայ, սպասեակը դոյն կը քունէ, և կը քացականչէ, զո՛ւն պիտի վնասեմ իմ նսէրս, երբ աշքը կը քունայ իր տէրը կը զանէ առջեւը, և թե՛ն խաղի ինկած ըլլալը կը հասկնայ քոյք շատ ուշ...:

Դեռիւնը՝ գրեած թուղթ մը կը զանուի սփրեղի սպասեակ, մենք անհայաւոր երիտասարդներս՝ առաջնակարգ քաղաւտներ ենք, այս ճաշարանը այցելեցինք, և եր յաճախարդներէն ունեւոր մէկը պիտի կողպատէինք. դո՛ւն անգիտակցաբար իր պարտանաւնալ սպասուոր մը՝ արդելի հանդիսացար մեզի, փոխադարձաբար քեզի պատմելու համար, այս փոքրիկ աշքիկապակի խաղը խաղացինք յաւ դիտող, սերիլ առթիւ մը քեզի կը վարձաւորենք տեղիով անհաղ եղիր, երեք մէնիտ նսէրդ աւել թէ կանուխ կը զաննես, անձելիքդ թող ըլլայ»:

Ամեն մարդ արքուն ըլլալու է, քաղաքացիական հասցիկալ քան զոն երալալ չի:

232. — ՄՏԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐԸ

Թագային քարքաքում (եւէփիկ) անեցող մարդ մը գործով մը քաղաք մը կ'երթայ, և պանդակ մը կ'իջնաւանի, շատ պատուահաններ շանեցող զոյ տեղեակի մը մէջ անկողին մը կ'առչէ, փոքր

պատահան մը սենեցող երկու անկողիննոց սենեակ մը կ'առաջնորդուէր, նա կը յաժարի և այս գիշեր հանգիստ պիտի քնանամ ըսելով կը պատահի:

Գիշերը ուշ տակն ուերիչ յանախարդ մը կու գայ նայն պանդոկը, և անկողին մը կ'ուզէ: Բոլոր անկողինները վարձուած ըլլալուն իրեն կը ցաւքնեն միայն պարտոց այն անկողինը որ առաջնաւան հիւանդկախ մարդուն պատկած սենեակին մէջ կը գտնուէր:

Նորեկն ալ սրտնեղութիւն սենեցող ջղայնոտ հիւանդ մը կ'ըլլայ: շատ պատահաններով օգտւեալ սենեակի մը մէջ պտակի կ'ուզէ: Բայց այն գիշերուան ուշ տակնը եկած կ'առիպուի այն պարտոց անկողին մէջ պտակի:

Հին տակները պանդոկներուն մէջ էրեկորականական լոյս չկար լամպար կը վառէին, նորեկը լոյսը կը մարէ, պանդոկու տահան պատահանը թանայ կ'ուզէ, միւս հիւանդը չի յաժարիր պատահանին քացուելուն ցաւրտ օգէն վախնալուն՝ մաքիին մէջ, երկու ջգային և մատային հիւանդները կը կուսին. վերջապէս նորեկ ջղայնաւոր իր կօշիկը կը նետէ որ պատահանին ապակիները կտրէ մաքուր օգին ներս խուսուածին համար, կօշիկին սառսիկ հարուածէն ապակիները՝ կը փշթուին գետինը կը թափին:

Ջղայնոտ հիւանդը մինչև առաւօտ մաքուր օգ կը ձնեմ ուրախ և զուարթ հանգիստ քուն կը քաշեմ ըսելով առաւել կազգութեամբ ու առաւել ցած կ'արթննայ կ'ելլէ, իսկ թոքերու բարքում ունեցող հիւանդը, «պաղ օղը գիս շատ կը նեղէ» ըսելով մինչև առաւօտ ամբողջ գիշերը կը հազայ ու կը հազայ անդադոր պաղէն մարմինը անկողին մէջ կ'ընկէ մը զարմած և թոքերուն բարքումէն երակներէն մէկը պայթած առաւել մեռած կը զննուի անկողին մէջ:

Մինչդեռ գիշերը պատահանին ապակիները կտրելու նետած կօշիկը պտակն հայելիին ապակիները կտրած և վար թափած էր:

Առային հիւանդութիւնը լաջաւ օղը մարդուն իսկ ֆիզիքականը կը խանգարէ: Ճնշող միտք առողջ մարմնի մէջ կը զսկուի:

233.— ՄՈՎԱՆԿԱՐԻՉ Թ. ԱՅՎԱԶՈՍԿԻ

Ընդհանրապէս ամէն գոտակարգէ հայ մասնորակները՝ շքաւոր աղբեր են, և շքաւոր ալ մեռած: Արաւետապէտներ, նըկարիչներ, գրողա թանասեղծներ, ուսուցիչներ, քանդակագործներ եւայլն:

Դրուագներ ծովանկարիչ Թ. Այվազասկին:

1.— Թ. Այվազասկի երիտասարդութեանը փարիզ կ'երթայ

իր նկարչական տաղանդը մշակելու ու կը ներկայանայ Սուրբանի համալսարանի գեղարուեստական նիւղին նկարիչ ուսուցչապետին . և կը խնդրէ անկից որ զինք իբր ուսանող ընդունի իրենց նկարչական հաստատութեան մէջ : Եւ իրեն հաւած մը կաւայ , կը հրամայէ որ զայն հաստատութեան պարտէզին մէջ զանազան ցոյցադրութի աւազանէն լեցնէ , վերադարձին կը խոստանայ իրեն պատանխանել՝ թէ զինք պիտի ընդունի՝ թէ ա՛յ իրենց հաստատութեան մէջ : Այժմազանին հաւած կ'տանէ . և որ պարտէզը մտնելով կը մտնանայ ցոյցադրութի աւազանին , ինչ տեսնէ . . . Եւ ին հաստատութեան պարտէզին նիւտ կեդրանը՝ հիանալի խաշոր աւազանով մը ցոյցադրութի պատկեր մը նկարուած է , ընդարձակածաւայ մարմարի տնեքաւ վրայ : Բարձրացող ցոյցադրութի շուրթի կլորակ մեծ ու փաքք կաթիլները վերէն վար հիանալի տեսքով մը կը մազմըզին , ամբողջ ցոյցադրութի զանդաւանը կը շարժի բնական շուրթի փոփոխութիւն հասանք մը ներկայացնելով , և աւազանին շուրթն ալ կ'ալեկոծի փոփոխող պարզաւն կայլակներով : Եւ ատեն մը զայն զխանելով կը հիանայ , և ապա իր պարտականութիւնը և ուսուցչապետին յանձնարարութիւնը կը մատրտել՝ թէ իրեն յանձնուած հաւածը պէտք է լեցնէ նոյն աւազանէն : Ատեն մը մտադրող կը խորհի այս անելին պրծելու միջոցի մը մտնել . . . Կ'ըսէ ինքնեքէն : Աւազանին մէկ ափին մտա՝ շուրթին մէջ՝ ստակած շան լոկոտի մը պատկերը կը գծէ՝ այնքան բնական վիճակով մը՝ փոքր ուսած , մարմինը փառած՝ կողմաշաւտելիք վիճակին հասած ու նեխած : Վերջը ձեռքը պարտող կաւով նկարչապետին կը ներկայանայ .— «Տէ՛ր նկարչապետ հաւածը ցուցադրած ցոյցադրութի աւազանին շուրթով չկրցայ լեցնել , սրափնեան անոր մէջը նեխած շան լոկոտի մը գիտիք կը կենար » կ'ըսէ : Աւազնապետը անմիջապէս անգէն ելլելով պարտէզը կ'իջնէ , և որ կը տեսնէ Այժմազանին գլծած նոյն շան պատկերը՝ կը հիանայ , և զայն անմիջապէս իր հաստատութեան մէջ իբր ուսանող կ'ընդունի : Եւ կ'ըսէ անոր , շատերը իբր ուսանող երբ գիտած են՝ իրենց յանձնուած հաւած լեցնելու համար փորձած ատեններն զայն քախելով մարմարեայ աւազանին փլըած են :

2.— Այժմազանի Փարիզի մէջ հաշակաւոր նկարչի մը մտնելն կը լսէ , անոր աչքերէնով անոր գլուխ պրծնելը տեսնել կ'ըսէ , կը ներկայանայ նոյն նկարչին , երբ այն կը հասկնայ որ իր խոսակիցն ալ համբաւաւոր նկարիչ մըն է , անոր կ'առաջարկէ՝ որ երկուքը մէկմէկ նկարներ գծեն՝ որ անանք յիշող արտայայտութիւնը պատկերացնեն : Եւ ին նկարները մեծ սրահի մը մէջ ցուցադրեն Փարիզի Նքրահաշակ և գեղարուեստապետ մտաւորական

գտնակարգի մասովրայեան, պաշտանական հրաւիրարարներով հան հաւաքում, և անմեք գնահատեն մեր ցաւցարքում պատկերներու բան արմէքը՝ աշխնքն մեր տապանք և արտեստան արմէքը:

Վերադառնալ երկու նկարիչները կը պատրաստեն իրենց Նոյն նկարները, և կը հրաւիրեն Փարիզի հայայտի Նորահաշակ մարտի վարդը՝ որ գտնանք ցաւցնեն անմեք: Անգարանի սրահի մը մէջ հաղարտար հանգիստականներուն տալեւ երկու նկարիչները իրենց գաղաւան նկարները բնմ կը բերեն, վրնակ նետելով աստէ Փարիզ-ցի: Իր նկարը կը բանայ ցաւցներուն հանգիստականներուն:

Անիկայ մեծ գտահաւթեամբ մը՝ ինչ շատ պիտի գնահատուի իր նկարը՝ և աստիճանիկներ ինքը պիտի շահի, քողը իր նըկարին վրայէն վերցնելուն պէս հիանալի պատկեր մը մէջանդ կ'եղէ:— Մայր մը իր ծնկեր մանկան կաթ կուտայ, և ինքը ծներ է, իր սիրտուն հաղեհատար քաւիկին երեսը կը գիտէ, համակ մայրակուն գաւգաւքումք և գարգիւ մը, մայրական սիրտը նշմարիտ պատկերացում մը, մանակը որ իր մօր ծնը կը ծնէ, անոր երակներուն մէջէն կաթին կենտանիութիւն հետ միասին մայրական սիրտը նկատարը կ'ըմբռնէ: Մայրը և իր ծնկեր մանակը՝ իսկապէս հիանալի և սքանչելի պատկեր մը: Հանգիստականները կը հիանան այս ներկայացումը՝ կենցաւակերպ նկարը գիտելով, կը նախաւորեն և կը գնահատեն զայն:

Կարգը կուգայ Այվադուսիին՝ նա երբ իր նկարը ցաւցներուն համար քողը կը վերցնէ անոր վրայէն՝ աստիկ մափաւարութեան ձայնէն սրահին շէնքը կը թնդայ, մափաւարութիւնը հիշտ տասը վայրկեան կը տեսէ՝ նկարը կը ներկայացնէր, երկու էջերուն սիրտանալիկներ իրենց ակուններովը իրարու վրդ բերելով:

Շայ նկարիչ Այվադուսիին աստիճանիկներ շահած էր՝ սպով հետեւ ս. որ ասոր արտայայտութիւն մըն և բնական էակներուն արտայայտութեան մէջ, զայն անմեք վրայ անունը ակնկալիչի է և բնական, իսկ զայն անքան անասուններուն արտայայտութեանը մէջ անունը, գերբնական և խիստ գովելի յոյզ մըն է:

3.— Նկարիչ Այվադուսիին հաշարան մը կը մանէ, կը նաչէ, գրում շանի գրպանը՝ կերած կերակուրին փոխարմէքը վնարելիք, կերած կերակուրին պնակին մէջ իրարու վրայ գրում և երեք Անգլիական ոսկի կը գծէ, կ'ըլլէ կերթայ, սպասակին իմացներով թէ պնակին մէջ գրած է կերած կերակուրին փոխարմէքը, սպասեալ կը երբ գրումը պնակին մէջէն ասունը կուզէ շի կրնար, քարկայան և գերակութիւնը հաշարանապետին կ'իմացնէ, այն ալ զայրացած պընակը գետինը նետելով կուարի կ'ուզէ: Նայն պահուն յանախարակներուն մարդ մը շի թողար՝ որ այն պնակը կուտուի նայն պնակին

գրինք վճարելով զայն կը գնէ, և նկարիչին կերամ կերակուրին փութաբովէքն աչ կը վճարէ: Գեղարուեստաւոր հնազեա մըն էր այն պնակը գնողը, և այն պնակը վերջը 300 Անգլ. սոկիի ծախումն է:

4.— Այլազոսկի պանդոկ մը կը գիշերէ, պանդոկաւորսն՝ վճարելիք գրամը շուռի, երբ առտուն կ'արթննայ, իր անկողինն վրայ դնուած քաղցէ անբով ծածկոցին վրայ կը գծէ՝ կղզկոտէքի կայա մը գեռ նսր՝ տաք շոգին վրայէն կը յարմարանայ, քովը մէզը կը հասի ուրբապառայո ծածկոցին փախկներուն մէջ լնանալով և գնդին սակներու փաքիկ կայա մը անոնց տալնիմեր, և ինքը երբ պանդոկէն հեռանայ կ'ազէ, ոպասեակը անոր անքէն կը յանէ վնարումը շըքան չի թողուր, նա սգրամներ թողուցած եմ անկողնին ծածկոցին վրայ՝ կ'ըսէր: Սպասեակը զայն առնելու երբ սննետի կը մտնէ դմաւան պատկերը տեսնելով պոզալով անկից ցաւս կ'էլլէ, նկարիչը նախատելով կը պուռայ կը կանչէ՝ Հոն ներքայ յաճախարարներէն մէկը սպասեակին, «Ի՞նչ կը պուռաս, այն ծածկոցը ես կը գնեմ և այն նկարչին պանդոկի ծախան աչ աւելիով կը գացեմ» կ'ըսէ և յարգելի նկարիչը այն անել կացուսիներէն կ'ազատէ: Նայն ծածկոցը գնող յաճախարգը գեղարուեստագէտ — հնազեա մը կ'ըլլայ որ միշտ հաշտաւար նկարչին հեաքերուն կը հետեւէր: Նայն ծածկոցը յետոյ կը ծախուի 300 անգլիական սոկիի:

5.— Անեւոր մը իր ազգական և յարեկամներուն հաշիւ-բոյթ մը կը տարքէ, իր հիւրերու շարքին նկարիչ Այվազովսկին աչ կը գտնուի, խնայքը գիշերուան մինչև ուշ ատեն կը տեսէ, նուազ, պար, երգ անտիկայ կատակներ յամակահաւար եայլն: Այվազովսկի հիւրերուն գտնուած արահին թահուարէն ծանմարանալով՝ անոնց գլխարկ և վերաքիւսներուն պահուած սննեակը կ'երթայ, հոն անքով պատին վրայ, իր գլխարկ և վերաքիւսին յոր և նըմանը կը գծէ, այնչափ քնական իրենց գոյներովը և ծալքերովը որ տեսնելուք կը հիանա: Երբ առտունն մաս քալար հիւրերը կը մեկնին իրենց տաները երթալ՝ ցորեկին իրենց խնդիւնք և տնքութեանէն կազգուրաւելու քնանալով: Անոնց կարգին Այվազովսկին աչ իր տանը կ'երթայ: Տանտէրը կը տեսնէ որ Այվազովսկին իր վերաքիւսն և գլխարկը, իր տան մէջ մտացած է: Իր սպասաւորներէն մէկուն կը հրամայէ որ նայն առաքիտները Այվազովսկին տանը տանի: Սպասաւորը շուարած կը տեսնէ որ պատին վրայն տեսնուողը անոր իրական վերաքիւսն և գլխարկը չէ, այլ անոնց նմանող մէկմէկ պատկերներ են: Իր ափնիս լուր կատայ եզելուսթիւնը: Բաւոր ընտանիքին անդամները գլխաւով նայն նկարները, կը հիանան՝ տալքան քնական, տալքան գունաղեղ որ զայն տեսնողը իրական առաքիւսներ են ըսելով կը խաբուի:

Կը պատմաւի սը Այգազակի աշն հարստութի հեղատիրութեանէն զսօ մնացած՝ փոխադարձաբար զայն պատուելու համար, ան իր վերաբերման և զխտրելի պատկերը անոր տան պատին վրայ դնած է: Իսկապէս այդ աշն աւելարքին առնելը ուխտատեղի մը կ'ըլլայ, հնազանդեալն այցելութեամբը, հոշակաւոր նկարչին այս քաջանշխի նկարները գիտելու համար:

Ռաւսահայ ծագանկարիչ Յ. Այգազակի իր ժամանակեայ համքաւաւոր նկարիչներէն մէկը կ'ըլլայ. իր ստեղծագործ գլուխ գործնացները Նարայայի երեսելի հնադիտեան, թանգարաններուն պատերը կը զարգարեն, և իր նկարչական անմրցելի տաղանդովը՝ նա հայ մաւաւորական հոյսին մէջ, քաղմտաբար հայ ազգին պատիւ և պարծանքին տաարկան կը հանգրստեայ:

234. — ԿՌՈՒՈՂՆԵՐԸ

Օր մը Դամասկոսի մէջ Ատանացի և Կեսարացի երկու հայեր՝ առեւտրական խնդրոյ մը պատճառաւ իրարու հետ կը կուտին: Կեսարացին կը նախատէ Ատանացին զայն յիշմար և ցնցած՝ կոչելով, իսկ Ատանացին միւսը կը նախատէ՝ զայն ձեռք ներկող ներկաբարս կոչելով՝ մէջտեղ խաբով՝ դիմար նախատելով՝ կոխ կայ: Եւն զիբուսութիւն չկայ, Կեսարացին իրեն եղած նախատնքին չկարենալով հանգստեմէ՝ իրենց մաս եղող ստորկանական պահականոցը կը դանդաղէ Ատանացին: Ստորկանապետը երկու կուտայ հայերը մտիկ կ'ընէ, կը տեսնէ սր անպէտ խառնուրտք մը անցած է այս երկու մարդոց մէջ՝ մասնաւոր լանցանքով մը մէկը կամ միւսը քանտարկելու և պատմելու խնդիր մը չկայ: Քայց ստորկանապետը շատ կը հետաքրքրուի այն նախատալից խոսքի մասին թէ՛ «Կեսարացիք էշ ներկող կ'ըլլան» չկրնար հասկնալ այս խոսքին բան նշանակութիւնը: Ուստի այս երկու կուտայ հայերը պահականոց գտնուած պահանձ իրեն ծանօթ տարիքստ Կեսարացի պատուաւոր խանութպան հայ մը կանչել կուտայ ստորկանապետը, և անոր Կեսարացիներուն էշ ներկելու խնդիրը՝ կը հարցնէ: Նա իր կարգին ճայս խնդիրը ձեռք կը հասկննեմ՝ տէր ստորկանապետ, քայց ս'չ հաս, այս խնդիրը կարգադրեցէք, նրբ խանութս դուրս ըլլաք սիրով այս խնդիրը կը բացատրեմ՝ կ'ըսէ:

Ստորկանապետը այս երկու հայերը հայտնեցելով իրենց գործերուն կը զրկէ, և ապա խանութպան Կեսարացիին քով երթալով անոնց էշ ներկելուն՝ ներկաբարութեան խնդիրը հասկնալ կ'ուզէ:

Ստանութպան Կեսարացին սա պէս կը պատմէ. — Ո՛հ եր քաղքին մէջ թիւրք կարգադրող Մոլլա մը իր հարստութեան համար, ազէտ, քեւաւորութեամբ լղայնատ, վարունայկերպով չփացած, տը-

զէս անհանգստութիւն կ'ընէ մը հետ կ'ամռանմանայ, մէկ երկու քա-
ւտկներ լաւ տէր կ'ըլլայ, բայց միշտ ինքը կը կատարէ այս կինը,
միշտ ալ զինքը նախատեսլով, կինը դու մարդ չես էշ մըն ես, իմ
էլան. ասորինք կանցնին, հինգ վեց չափահաս գաւաղներու տէր
կ'ըլլան, իրենք՝ մնացները կը ձերանան: Սր մը այս ներ Մոլլան,
նշանաւորած մէկ պահան իր էշ յարկարկած կինը կը թաղու, անկից
կ'ամռանայունուի: Այս ներուի Մոլլան կրկին ամռանա-
նայ կ'ուզէ բայց ինքը վաթսաւնայ երիտասարդունի քան ասոր-
կան, աղջկան մը հետ ամռանմանայ կ'ուզէ, շատ տեղեր կը գիտէ
մէ մէկը՝ երիտասարդունի մը՝ իրեն կ'ուսկնան կուգայ, շատ տե-
ղամ ալ տա նախատեսլից խոսքերը կը լսէ, աս դուն հինցած ես,
երիտասարդ աղաքդ ամռանացուր: Բայց Մոլլան իր մտադրու-
թեան մէջ անդրդունի կը մնայ, իր փնտառութիւնը կը շարունակէ,
կը լսէ որ այս ինչ թողք, երիտասարդունի կին մը կը գտնուի,
երիտասարդունի Շ. ասորինք գիտալ ինչով և մարմնական կապով
իր՝ առաջնան կ'ընէ յար և նման, միայն թէ այս կինը երիտասար-
դունի ըլլալուն իր պարագաներուն գրամական հատուցած մը
պէտք է ընել կ'ըսուի: Մոլլան այս առաջարկը կ'ընդունի. և այն
կ'ընէ հետ կ'ամռանմանայ: Ասին մը մեղրուսանի արերուն սիրով
և իրարու հանդէպ գաւրդուրով կ'ուսկին, քանի մամանակը կ'անց-
նի, կինը իր անհանգստութիւն քնաարութիւնը ցուցնելու կը սկսի,
մաղերուն և յոնքերուն ներկերն ալ կ'անցնին: Մոլլային հին նե-
րուի կինը մէկտեղ կ'ելլէ, իր քուրք մարմնական այլանդակու-
թիւններովը և քնաարութեան կուսալանութեան և կուսութիւն-
ներովը: Եւզն Մոլլան իր տիկնոջ հետ կ'ուսած պահան, գուռ գը-
րացիներուն առջեւ կը կը պոսայ եղեր. — ճեռե՛ք սա մեր էշ կը-
նիկը, ներկելով ինծի գրամով ձախեցին, և ես ալ խորտած հա-
լած իւզի պէս զայն կ'ըլլեցի, ախ այս էշ ներկողները... »:

Կեանքացիք այս իրական պատմութիւնէն թող չաւնտան,
վշտանան, ամէն երկրի մէջ և ամէն քաղաքի մէջ աւաղի
մէջ, երկուսն իշու նկարագիրով մարդիկ շատ կան, անոնք մար-
դակերպ — անասուններ են:

235. — ՀԻՔԼԻՐ ԵՒ ԿԵՐԻՆԻ

Երկրորդ համաշխարհային պատերազմին Գերմաները՝
Ֆրանսան գրաւելն վերջէ՝ որ մը Հիթլեր և Կեռքինի սաւանդակով,
Ֆրանսայի մայրաքաղաքը՝ Փարիզի վրայ պոսայ մը ըրած տաննին՝
Կեռքինի՝ Հիթլերին. — Եւթէ այս սաւանդակէն վար Փարիզ-
ցիներուն 30000 քիկարէթ նետելու ըլլամ, երեսուն հազար Ֆրան-
սացիներուն սիրտերը շահած կ'ըլլամ և կ'ըսէ:

Հիմնէր. — Եթէ ես ալ 30000 կանոցի զուգաներ նետած ըլլամ՝ 30000 հազար Գարիգուհիներուն սիրտերը շահած կ'ըլլամ՝ կ'ըսէ։

Երկուքը մէկէն սաւառնակը քնոյ սպային կը հարցնեն, զո՛ւն մեր խոսակցութիւնը լսեցիր, զո՛ւն ի՞նչ կը փափաքէիր նետել վար այս վայրկեանին։

Սաւառնորդ սպան. — Ձեթէ ես ալ ներ վտեմութիւնները հիմայ վար նետեմ, ամբողջ Թրանսպիկներուն, և աշխարհիս մօր-դոց սիրտերը շահած կ'ըլլայի, որովհետեւ պատերազմը վերջ կը դառնէր և խաղաղութիւնը կը տիրէր աշխարհին։ Անոնք կատակի տալով սպային այս արտայայտութիւնը անոր հանգիւղ ներդաժիր կը դառնան։

236 — ՅՈՐԵՆԸ ՈՍԿԻ ԸԼԼԱՐ

Ազգաս մարդ մը կանք մը ցորեն իր զլխուն վրայ ջաղացք կ'երթայ, համբաւն միշտ կրկնելով թէ կանքին պարանոսութիւնը Աստուած ոսկիի փոխէ, այս հարիւր անգամ կը խնդրէ Աստուծմէ, ամէն անգամուն ցորենը կը շաշափէ թէ ոսկիի փոխուեցա՛ւ, Ապա՛ յաւատարամ. — Ձէք Աստուած քանի որ ցորենը ոսկիին չփոխեցիր՝ անպէտ մը քրէ որ սաքս ցարէ մը զպի, զլխուս ցորենները ստորոյնի, ես և զաւակներս անօթի մնանք մեռնինք, ի՞նչ է այս քաշածո՛ւ աքիշները կաշտ ու կուս կ'ստանն՝ ես երկու ծայրը իրարու չեմ կրնար քերել՝ զաւակներս անօթի ենք։ Մարդուն վերջին խնդրանքին վրայ, սաքը քարի մը կը զպի, ինքը դեռնիւր կը զըլտորի, ցորենն ալ կը ստորոյնի հողերուն և քարերուն մէջ։

Մարդը յաւատար, և չափէն աւելի վշտացած՝ իր կեանքը անխնելուս կ'սկսի, և Աստուծոյ հանգիւղ ալ կը արանջայ՝ ըսելով թէ՛ հարիւր անգամ թախանջեցի ցորենին ոսկիի փոխուելուն համար, խնդրանքս չկատարեցիր, բայց մէկ անգամ սքախ ցուէն սեղեցի որ ցորենը թափի՝ անմիջապէս վերջին խնդրանքս կատարեցիր, քու գործերուդ խելքս չի հասնիրք մոթմոթեան տանը՝ զե՛մը կապ, խեղանգամ, մէկ աչքը կոյր, մէկ սաքը կապ անհունի տեսքով ակարակազմ մարդ մը կ'ելլէ, և զայն կը յանդիմանէ ըսելով թէ՛ — Ձմզ մարդ քանի որ սապլ էս ինչո՛ւ կը վհատիս, աշխատէ և կեր. ինչո՛ւ քու պզտիկ խելքովդ Աստուծոյ գործերուն կը խաւնուիս, և զլիւնդ վեր քանի կ'ազգես անկէ, և երբ անխել քու անտեղի խնդրանքներդ չի կատարեր կը արանջաս, կ'անխնել կեանքդ և անոր հանգիւղ ալ կը մեղանշուս ըսած չըսած՝ ջաղացք դադող մարդը մօտը գտնուող սափրիչի մը խանութը կը մտնէ, հայելիի մը խելով զայն կապ և խեղանգամ մարդուն զե՛մքին առ-

վեպը կը բռնէ. — «Տե՛ս սա վիճակդ և այնպէս իրաւ, Աստուած քեզի ինչ վիճակի ևզեր է, և զեւս անկից զսն ես, և կը պաշտպանես անոր կատարած գործերը»:

Կեպը. — Վեւ Աստուծայ կարգադրութիւններէն զսն եմ, այս վիճակիս մէջ իսկ կ'աշխատիմ, և իմ բազմաճգամ ընտանիքս կ'ապրեցնեմ, որոսնց ամենակարգ Աստուծայս իմ շնորհակալութիւններս կը յայտնեմ» կ'ըսէ:

Անգարամաքիւնը, աշխատարարիւնը և՛ գոնականութիւնը ամենամեծ առաքիլութիւններ են, անոնք որ այս առաքիլութիւններուն սիրայնք են ամենամեղանիկ մարդիկն էն: Իսկ ծայրեր, բուլմարներ, մակարայծիներ այս աշխատելիս վայ ապելլա իրաւունք չունին:

237. — ԱՆԺԱՏ ԵՒ ՏԳԼՏ ՄԱՐԴԷ

Աղքատ և աղէտ մարդ մը թողնիք երթեալ կ'ազէ, Յ) փարս թաղնիքին վարձքը վնասելու գրամ չունի: Եւ ամէն պարագայով, ևսն մանեմ Աստուած ապրեմեմ է քան մը կ'ընենք կ'ըսէ: Կը մըտնէ, կը լողնայ, երբ պիտի ելլէ, գրամ չունի որ թողնուածին վնասէ, իր զգեստները հաշնելէն վերջ ինքն իրեն կը մ'ըմէ՛րք. — «Ո՛վ Աստուած կամ ինչ Յ) փարս տես որ թաղնեղանին տամ աղատելով սա անէլ կացութեանէ և չխառաւախելով և կամ թէ թաղնիքին մէկ պատը փլցուք որ փախչիմ աղատելով»:

Պատահամբ մարդուն երկրորդ թաղնանքը կը կատարուի՝ աշխատքն մեծ գորգումով մը թաղնիքին մէկ պատը կը փլչի, և այն թան աւրին մարդը կը փախչի կ'ապասի:

Եւ իր համբուն շարունակած պահան առաջ-և երեսասորդ մարդուն մը կը հանդիպի որ համբուն մէջտեղը կեցած՝ Աստուծով է 100 սոկի կ'ազէ փախանակ աշխատելու, իրր թէ Աստուած ստիպուած է եղեր իրեն հարկը սոկի տալ որ հանդիսա հանդիսա նստի սեռէ խմէ, աւ չաշխատի:

Նախորդ մարդը այս մարդուն ետեւը կեցած մտիկ կ'ընէ զայն, և ապա մշտելով անոր — «Երեսկամ, պարտաւ անդ Աստուած մի ևսնեցայնք, ևս երեսուն փարս ազեցի շտապ, և թաղնիքին պատը փլցուց, չըլլայ որ հարկը սոկի ազելուդ համար թորկացած ամբողջ քաղաքը կործանէ:

Եկուք երկուքս խոսքը մէկ ընենք աշխատինք, գտան եմ որ Աստուած անանելով մեր ջանքերը, պիտի սրենէ մեր հովանքը թրտինքը, մենք ևս երկրի գրայ աբտի և երջանիկ կ'ըլլանք վաշեղելով մեր հակաին քրտինքին պատգը, և Աստուած ալ տեսնելով մեր աշխատարարութիւնը կ'աբախանայ և մեզ կը վարձաբէ տալիք թորիքներով»:

կամէր և աշխատախորհրդեր ամեն դժուարութիւններ կը հաղթէ և անկէ կածաններէն նախայ կը բանայ յաջողութեան:

238. — ՄԱՆԱՍՏԵՐ

Կեսարացի սղեմոյ մարդ մը արքեպիսկոպի մէկ պահաւն՝ իր կիներ և մէկ հասիկ մանկ զաւակը դանակով կը վերաւորէ, զինք յունելով իբր սերտօգործ մը յանտ կը նետեն, զաւակը կը մեռնի բայց կիներ կ'ապրիւնայ: Երբ մարդը կ'սխալի, իր արարքին վերայ շատ կը զղջայ: Բանախն մէկ ոտքիչ յանապիկեալ հայ մը կը մտնեայ անոր՝ կարեկցելով անոր, ազատուելան համար միջոց մը ցոյց տալու կ'աշխատի: Բայց յանցաւոր մարդը՝ տկարամիտ և թոթով մէկը՝ քերանք քար առած լի խօտիք իր խիտ ցաւէն՝ Վերջնապէս իր հայրենոտիկոյ հայը կը համոզէ զայն ինքզինքը խենդի տեղ գնել և դատաւորի ամէն հարցումին ընդհանուրօրէն խօսիլ:

Դատաւարութեան պահաւն պատաւորը անոր կը հարցնէ տնանց ինչ է, նա կը պատասխանէ. — «Մանաստըր»: մահանանց — «Մանաստըր»: Ինչ ա հոս քերական ետ. — «Մանաստըր»: Ինչ ա կիներ և զաւակը վերաւորեցիր. — «Մանաստըր»: Ինչ ա շխտակ շեռ պատասխաներ. — «Մանաստըր»:

Դատաւոր. — Ասիկայ խենց մըն է զոյն կառավարական բըւ միջկին տարեք կը հրամայէ. — «Մանաստըր»:

Կառավարական բոխիչը անոր շարժ ու նեւերէն ապաւորուելով՝ որսնաւորի մը կուտայ որ իրեն ներշնչայտնած յանապիկեալը խենց մըն է: Դատաւորը զայն անպարտ կ'արձակէ: Նա կ'ելլէ քանտէն, ինքը թանտիկի մը լլուարուն, շտեպի մէկ զինք նանչցողները վրան խնդալու համար անոր շտեղջ կը հաւաքուին: զոյն խօտիք կուտան թէ՛ ինչ խոտն է և ինչպէ՞ս պատաւած: Ինքն ալ թոթովելով ամէն հարցումին միայն «Մանաստըր»: քառք խօսիլը, ինքզինքը խենցի տեղ գնելը անոնց պարմեալով կը պատմէ: Նայն պահաւն իրեն խորհուրդ առնող մարդը առաջ անցնելով — «Հարցաւցէք Մահոտիին թէ սրբէ՞ խորհուրդ առած է, անպարտ արձակուելուն»: Կ'ըսէ: Մահոտ ալ խոտող մարդը մտանանլելով երոխտապարտ եմ, իրաւ սր այս մարդուն խորհուրդին կը պարտիմ ազատութիւնս:

Առանց կ'ըսէ «Մարդ մարդա սոստմայ, մարդ մարդա Բահայ»:

239. — ԴՈՒՆ ՏԷՐՏԷՐ ԵՍ

Քէլթանի շրջապայքը Արեւիկն գիւղախումբէն Մախատեանց գիւղին տէրանքը կը վախճանի 1810 թուականին: Նայն գիւղէն

հինգ հոգի միշտ թրջական բռնապետութեան զեմ պայքարող Զեյթունցի հրոսակներում թին մէջ կը գտնուէին։ Այս հրոսակները միշտ լեռներսան մէջ կը թափառէին, կիրճները կը բռնէին, կտաւաճարական պաշտաններէնք և թուրք համարողները կը կոպտութենէ Սր մըն ու Սու Չաթը կիրճը բռնած՝ Մարաշէն կետարիս համարող կարաւանը կը կոպտութենէ համարողներու մէջ։ Զեյթունցի տէրութիւններու տարազով՝ երկայնահասակ, սև կապոյ և երկտը վերարկու հագած՝ գլուխը սև գլխարկ սև փաթթեցով և մէջքը լաւարի շալ գոտիով մարդ մը կը գտնուէր։ Մայրաքանդ գիւղէն ելող հրոսակները անոր կը հարցնէին թէ՝ — Օգտան տէրութե՞ր ես աշն կը պատասխանէ թէ չինքը առեւտրական մըն է, գործով կետարիս կ'երթայ։

Անոնք կը պնդեն թէ — գտն տէրակեր ես, ան կ'ըսէ մ'ի վերջապէս հրոսակները գայն կը խաշտանդկեն կը պանակոծեն, կ'ստիպեն որ ան ես տէրակեր եմ ըսէ։ Նա ձեռքի տակ — զետ տէրակեր եմ ըսելու կ'ստիպուէր։ Տես հիմա ինչպէ՞ս խելաքցոյր, գտն մեր Մալխասենց գիւղին տէրակերը պիտի ըլլաւ կ'ըսեն։ Հետեւեալ որ գայն իրենց գիւղը կը տանին, գիւղացիք մեծով փոքրով եկեղեցի կը լեցնուին նոր տէրակերս՝ ևայնք շտապ։

Այն մարդը տէրակեր ըլլալու բացարձակապէս կոչում չունեցող մէկը կ'ըլլայ, մ'ի ևայնաւորութիւն և մ'ի ու եկեղեցադատութիւն կ'աւանդուայ։ Մալխասենց հինգ կարին հրոսակները իր գլխուն վրայ կեցած կ'ստիպեն զայն որ գտնէ Աւետարան մը կարգայ։

Նա քարէք ևայնով ինչպէս Աւետարան կը կարգան նայն թուով հետեւեալ կերպով կը կարգայ. — Սիրենեալ մայրմարդ, ես առեւտրական մըն եմ, կետարիս գտնած պահուս ձեր մարդիկը գիտ բռնէցին, գտն տէրակեր ես լսին, ես մ'ի ըսի՝ չհաւատացին, գիտ ձեռնէցին, մ'ի, գտն տէրակեր ես ըլլին։ Դեռ քան ահա ահա տէրութիւնը ընդաւնէցին։ Զեր մարդերսն խոտք հափշտակէք թաւակէք որ գործիս երթամ ես տէրակեր լեմ ես։ Գիւղացիք կը համապահին զայն ապա կ'արձակեն։

240. — ԱՆՄԻՏ ՀԻՒԱՆԴԸ

Վատայտ և նիհար մարդուն մէկը կը ներկայանայ բոլիչի մը, և իր տկարութեան համար գարման կը խնդրէ։ Բոլիչը հիւանդը քննելէ վերջ, կը պատասխիւ անոր որպէսն՝ մէկ գուռով գինի խմել հաշիւէ վերջ։ Մարդը բոլիչին խելագրութիւնները քանի մը որ փորձելէ վերջ կ'ըսէ ինքն իրեն՝ Օփախանոյ մէկին լաւացոյն է քանի մը գուռով աւելի խմել։

Անոր վրայ հիւանդը աւելի կը տկարանայ, և ձեռքերը կը սկսին դողդողալ։

իրեն այցելուները, երբ հիւանդութեան պատճառը կը հարցնեն՝ կ'ըսէ անոնց՝ «եթէ բժիշկը սխալ գեղ տեսած է՝ ըլլաւ, ինքը հիւանդ պիտի չըլլաք»:

Անվիսի է անոց՝ պատճառը վստիկ:

241. — ՍՈՒՏ ԿՈՅՐԸ

Մերոսէ ուսու կոյր մահմեդական մը նստած մզկիթի մը դրան շէմքին, աղոթքի եկող մահմեդական հաւատացեալներէն ողորմութիւն կը խնդրէ: Մտքաւ որ մըն ալ կ, խնդրէ որ հաւատացեալ մը իրեն առջ ապուր մը կերցնէ, իր մեղած ծնոցայ սխրոյն համար: Կը զանաւի հաւատացեալ թուրք մը որ քաղքէն գալիս համբարդութիւն մը պիտի կտարէ, բարութիւն մը ընելով Աստուծո՛վ իր համբարդութեան յովոգութիւնը հայցելու համար, կոյր ձերտեղը իր տանը կը տանի, և իր ախկնով կ'ապստղրէ որ առջ ապուր մը թող եփէ և այս ձերտեղին կերցնէ, ինքը շահալ կ'երթայ մինչև որ վերադառնայ անկից:

Մերտեղը կը նստի տան րազմոցի մը մէկ անկիւնը և կ'ապուստաքակ ապուրին եփելուն որ ուտէ: Նոյն պահուն տան գետը կը զարնուի: Տան ախկնով մէկ համանին՝ երիտասարդ թուրք մը խոշոր ձմերտեղով մը ներս կը մտնէ: Կինը գոյն ետ կը գրկէ մամուրութեամբ մը և ձմերտեղը կը պահէ, անկողնայ դարակին ետին: Տասը գոյրկեան շանցնիր կրկին գետը կը քախի, ուրիշ երիտասարդ մը՝ ձրար մը անուշի երշիկներ կը բերէ կինը գոյն ալ կը գրկէ մամուրութեամբ մը երշիկներուն ձրարը կը պահէ, ալ կը գրկէ մամուրութեամբ մը երշիկներուն ձրարը կը պահէ, անկողններուն տակը: Դի: զերջ երրորդ անգամ գետը կը զարնուի: Երրորդ երիտասարդը ձեռքը սկաւառակ մը սերով որուն մէջ ոլոր ոլոր պլլուած և կուտակուած է սերը: Նոյն պահուն գետը կրկին կը զարնուի, այս անգամ եկողը տանակը կ'ըլլայ, Կինը շուտած՝ շխալտակութեամբ համար՝ սերին սկաւառակը թահանոցին դարակին մէջ կը պահէ, իսկ երիտասարդը խոշոր սնուակի մը մէջ: Այս անբաղձալի երէք հիւրերուն գալը և իրենց բերած սուարկաներուն պահուած անգերը՝ ձերտեղը կը տեսնէ իր առջ ապուրը կերած միջոցին:

Տանակըը երբ տեսն կուզայ աղքատ ձերտեղին սրտխառնութիւնը կը հարցնէ: Մերտեղը. — պարսն, քա հաւատարիմ կնիկը ինձ համար պատրաստած առջ ապուրը ուտելէն վերջ կ'եցած անգը րազմոցին վրայ մըտփեր եմ, և երազ մը տեսայ, երազիս մէջ երկու մեթր երկար հաստ ան մը կախուած էր ձեր տան քիտէն վար, ես գոյն սպաննելու համար, ձեր անկողններուն դարակին ետեւը պահուած ձմերտեղին շափ քար մը գրկեցի անոր նեւեւը, անին

հաստատութիւնը կը նմանէր, անկողիններուց տակ պահուած անուշի երգիչներուն երեքին հաստատութեամբ: Մէյ մըն ալ տեսայ՝ որ կտաւուզ սըը գետինը խեղա գալարուելով կայր մը նուաւ, խաւանացի գարակին մէջ պահուած՝ սկաւարակին մէջէն սլորուն սերին պէս, նոյն պահուն գալարուող ձեւէն յարստափափոր վախցայ, լըլլայ որ վրաս յարմակի ըսելով. նոյն պահուն արթնացայ, ահ ու գոչի մէջ, ինչպէ՞ս կը գողգողայ լեւժ կրնար նկարագրել սա անտակին մէջ պահուող երխտաարգին պէս:

Տանակըը իր կնոջ անհաւատարմութեան պարզան գործնադրապէս հաստատելով, ամսանայութեւնէն աւելի իր տանէն դուրս կը վտարէ: Եւ ազգաս ձերսկը իրը ուղղամիտ և իրեն պատիւը փնտռող հաւատարիմ մարդ մը հանշիւարով, իրեն հայր կ'ընդո նի, և միջին կեանքին վերջ գոյն կը խնամէ:

Ամէն ուղի մեզ աննաւաստիմ կնոջ մը կենցաղի՝ աննան գուրմէի և անմեկնացիլ փորձանք մըն է, իր ամուսնոյն զլխուն:

242.— ԽԵՆԳՈՐԾ ԱՌԵՆՏՐԱՆԱՆԸ

Ասեմոք թիւքս կառավարութեան հարկահաւաքները նպարտաճանտի մը կ'երթան ու կը հարցնեն իր ասրեկան շահը, անոր համեմատ որոշելու իր շահաւորքին քանակը:

Նպարտաճանուը կը պատասխանէ անոնց. — Հաշուդի հետ վաւառականութիւնն անիմ, և երգրումի հետ ալ առեւտրական գործերով կապուած եմ:

Հարկահաւաքները անոր խանութին ապրանքներէն դանելով՝ րոշորովին անհաւատարի կը գտնեն անոր պատասխանը, և հետզհետէ աւելի հետաքրքրուելով կը հառկան՝ որ մեծ վաճառականը Հաշուդ այն մ'անի նզեր որ կ'իտալի տաւած է: Իսկ երգրումի մէջ ետիը գանեկան պահանջ մը, որ ասրին անգամ մը երթալ գտալ կրկին չի յաջողիր գանձելու:

Դոնք երեսուն կը բերե մաւզուն ամսանիմը, ի գուր ձեզր մի գովե ինկիմնկ:

243.— ԵՐԵՍՈՒՆ ԴԱՀԵԿԱՆԻ ԱՂՏԱՆ (ՍԱՀԱՐԱ)

Երկու գաւառացիները Պալոյ մէջ հաշարան մը կ'երթան: Առանց հաշարացակի Նախելու կուշա ու կուս ուտել խմելէ վերջ՝ կ'երթան գրամը վճարելու:

— Ի՞նչ պիտի վճարենք կը հարցնէ անոնցմէ մէկը հաշարանապետին:

— Երկու հարիւր գանեկան:

— Ինչո՞ւ այդքան, ի՞նչ կերանք, կը հարցնէ մարդը տալոմ:

ճաշարանապետը կը տեսնէր քով Նշանակուած ցուցակէն թուել իրենց կերածները աքժէքը:

— Երեսուն գահեկան աղցան...

— Այ բաւական է՝ կ'ըսէ յանախորդը: Եւ երկու ասկինետէ լով կ'ըսէ՝ «այդ հաշուով երկու ասկին ալ քիչ պիտի գար»: Եւ ընկերովը գաբա կ'ելլեն հաշարանէն:

Առանց ասկարիտ բեան տակ մը անգամ մի գնել, հոգ չ'էր. աշափ բարեկամ գրկայ վաճառոր:

214. — ԿԵՐԵՐԻ ԽԸ ՊԱՏՐՈՒԱԿԸ

Կէճի մարդ մը կը մերժէ նպաստել սեւ բարենպաստի ձեռնարկի մը, միշտ առարկելով պանդան և անյիշիկ պատահարներ: Սրի մէկը մտաւորացիին կողմէ սրտուած կը արտի գերեզմանատանը երկաթեղակով շրջափակել, ասոր համար սրտուած յանձնախումբը հանդանակաթեան համար գիմուած կ'ընէ Կէճի մարդուն, յաւատարմ որ այս անգամ սեւ առարկելու պատահառ պիտի չ'անենայ:

Խնդիրը երբ կը պարզուի իրեն, Կէճին կը պատասխանէ անոնց՝ «բարոյսովին տեսնորդ է, և անկարեւոր ձեռնարկ մըն է այդ սրտն փռած էք գաբա: Ի՞նչ անդի կայ գերեզմանոցը շրջափակել երկաթեղակով, քանի որ հոն կ'աղանջը չ'են կրնար գաբա պալ անկից, և գաբարը կ'աղանջը չ'են փափաքիր հոն երթալ»:

Գանձախումբը այս առարկութիւնը լսելով պատարկանեալ եւ կը գառնայ:

Առանց կ'ըսէ ժպտար իւ անկցածը չի կրնար ունիլ:

245. — ՓՐՕԹԷՍԹ — ՓՐՕԹԷՍՏԱՆԹ

Այնթապցի թիւք Վանաստան մը ուրիշ թիւքի մը վրայ հազար գահեկան պահանջք մը կ'անենայ: Գանձելու համար երբ իր բուրք միջոցները կը ուղտին՝ խնդրանքով մը տեղական կառավարիչին կը դիմէ: Գաւառապետը խնդրադիրը կը կարգայ որ հետեւեալ իմաստով գրուած էք. — Օսման աղային վրայ հազար գահեկան պահանջք մ'անեմ, որուն մասնակցը անցած է, չի կրնար վերականգնել փրօթէսթ կ'ընեմ (կը բազբիմ): «Գաւառապետը աղերսաւորին միւս մասերը աշխուշի կարգար և գառնարով վանաստանին քարկոթեթեամբ կ'ըսէ՝ «Անորէն, գո՛ւն ի՞նչ տեսակ թանկեղանեալ եւ սր հազար գահեկանի համար փրօթեսթանը կ'ըլլաւ»: Վանաստանը գորտար փաստելով կը օրնայ գաւառապետին հասկցնել թէ ինք իր պահանջքին համար կը բազբի. ո՛չ թէ բողոքական կ'ըլլայ: Գաւառապետը չի համազօր և կը վանալ գոյն իր առջեւէն:

Վաճառականը նախահատ՝ կառավարանի ման կեդրանը՝ Հաշվոց կը բազմէ, ուր տեղւոյն գառարանը քառերան իմաստը լաւ գա- նադանելով՝ նոյն գրամը կը գտնէ և իր տիրոջ կը յանձնէ։ Եւ անմիջապէս ապէս պաշտօնեան ալ պաշտօնեանի կ'ընէ։

Սիմաք իր ամիր կը ամուգէ, և անմիջապէս օտարին կը նստայի։

216. — ԴՐԱՄ ՀԱՆՈՂ ՊԱՏՈՒԹԵԼԻՆ

Ասկնոց հայր մը իր երկու փոքրիկներուն մէջէն մերայիմ (թրքական տաւը փայտանոց գրամ) կաւոյ շաքարեղէն գնելու և կամ պանելու իրենց գտնականին մէկ քարերաբաթի մը ընելու համար։

Կրտսերը նաքոյիկներով մը մեթալիքը նեւք հաշիւով քն- յանը կը նետէ և կը կլկէ։ Մեն եզրայրը այս տեսնելով մայրը կը կանչէ և կ'ըսէ՝ «Անքանի մեթալիք կլկեց, մայրը գործաւորն աւ մուսիկին կը պատայ և կ'ըսէ՝ «Նուա քիչի հասցար»։

Հինգ տարեկան փոքրիկը կ'ըսէ՝ «Ո՛ր հայրիկ քիչի հարկա- լար է՞»։ պատասխին կանչէ, ան իրա մարգոցմէ գրամ հանելու կերպը շատ լաւ գիտէ, այս մասին վարպետ է։

Մանուկներ ուշիմ սփնակներ կրնան ալ իրենց ծնողներուն։

217. — ՁՈՒՆ ԳՆՈՂ ՄԱՐԴԷ

Մարդ մը շաւկան ձկնափանառի մը կը ներքայտնայ ձաւի գնելու համար։ Մէկիկի մէկիկի նաւերսան տեսնելները նեւք կ'ան- ջլնէ, և վերջապէս խաչոք ձաւի մը գերցնելով անոր պոչը կը հա- տաւորայ։

Ձկնափանառը. — Բարեկամ ինչո՞ւ ձաւիկն պոչը կը հատաւ- րան՝ ան իր գլխէն կը հտտի, խրիկները քա՛ց քննէ՝ և հասաւ- րանքը հասնաւ անոնց Նոր կամ սթեկ ըլլալը, սրտիկեան ան պոչէն յայտնի չըլլաւ։

Ասնախարպը. — Բարեկամ ձաւիկդ գրաւը արգէն հաւած և, եւ պոչը կը հատաւ քամով սր ներսովը մինչև հոն հասա՞մ և թէ ո՛ր ան գիտնայ կ'աղբամ կ'ըսէ։

Արա տակը մեղի կը ստիկցնէ՝ քէ մարդկային ընկերաբնակ մեղ կան ընկերական կազմակերպութիւններ և հաստատութիւններ՝ ինչպէս կրօնական, կրթական, օժիշկական, կառավարական և այլն։ Այն կազմակերպութիւններն անգամներ եր անկանոն անհապաճաճա- րէ անբաժնի կեանք ցոյցաբերեն՝ մի գաղմախ, անմիջ կառավա- րիչ և անաջնադներ անարթին կեանք ունին, ո՛ր մնայ այն կազմա- կերպութիւններն անհասկնալի կեանքը...։

Ձուկը գլխէն նստած է, և ներսովը հատած է մինչև իր պոչը։

248. — ԸՐԱՆՈՒՄԻՆ՝ ՏՈՐՈՍԸ

Մովսիսական սրէնքով գրամի մը տակաւը հարիւրքին վեցէն աւելի ըլլալու չէ։

Բարբիթին մէկը երբ կ'իմանայ որ իր մազավազղէն գահաւանան մը, իր գրամը հարիւրքին ինը տակաւով անոյսընկուտը առնած է, զինքը կանկոյտի կայն կը յանդիմանէ, և կ'ըսէ որ հրէական սրէնքը կը պզծիս։ Ան կը խրատէ որ հարիւրքին վեցէն աւելի չտանայ չուն։

Հրեան խոնարհարար կը պատասխանէ. — Այո՛, սեղիդ ես քայց այն տակն Աստուած չխառն պիտի չտեսնէ։ Հիմա որ երբ Աստուած վերէն գար կը նայի Գ թիւը իրեն վեց և կ'երեւայ, առաի չխառն կ'ըլլայ։

249. — ՆՈՐԵԿԸ ԵՒ ԵՐԱՆՈՒՄԻՆ ԱԹՈՍԸ

1881ին Մ. Նահանգներ՝ Սեաւը քաղաքին մէջ հազիւ քառասունը հազի հայեր կան եղեր, որոնց մէջ միայն մէկ հազի քննառնելով։ Սր մը այս վերջինին տունը կազայ, իր ազգականներէն մէկը, Տան արկինը հաշ պատրաստելու գրազած ըլլալով՝ սրաբի եկագն ըսելէ վերջ սեղանի մը շարքը գտնուած աթոռները ցոյց տալով՝ սհրամ մեղէք նստեցէք, և ինքը կ'երթայ խահանսց կերտկտնեքուն նսեղուն։

Նորեկը երախային փոքրիկ աթոսը տանելով շատ գնաւորութեամբ ինքզինքը կը սեղմէ այդ աթոսին վրայ նստելով։ Հիւրը շափաղանց անհանդիսաւ ըլլալով՝ կը սրտնեղի։ Տիկինը երբ կը տեսնէ, Նորեկին այդ փոքրիկ աթոսին վրայ նստիլը կը հարցնէ անոր՝ արեւու մեծ աթոռներէն մէկը չառիք ու այցալես կը նեղութից այդ փոքրիկ աթոսին վրայ։

Նորեկը երբ կ'աշխատի աթոսը փոխելու, աթոսն ալ իր հետը տաքի կ'ելլէ, չեռայք անոր մէջը սեղմուած։ Տիկինը անմիջապէս կը հասնի, և օգնելով մարդուն՝ հազիւ կը յաղային աթոսը մարդէն ազտակէ։

Պէնի մտդ իր խօսք և իր ձեղք նսնկնալու է, շնանցադ կը տուի։

250. — ԳԻՏՅԱՅԸ, ԱԻԵԼԻ ԿՈՐԺԷ ԲԱՆ ԸՐԱՆԸ

Հետաքրքիր անն մը գործի մը վերադասուն կը հարցնէ պո'ւն ի՞նչ կ'ընես որ այդքան մեծ տարեթւակ կը ոտանաւոր։

— Ինձի կը վնասեն իմ գիտցածիս համար ալ թէ բրածիս կը պատասխանէ։

Չիտայի հարաւա մը նկարելի մը քով երթալով աքաղաղի

նկար մը կ'ապապրէ: Արտեստագէտը 100 տալար և 10 սր պայմանաւ՝ նամում կը պահանջէ:

Որչաւած թուականին երբ հարուստը կը ներկայանայ իր ապապրած աքաղաղին նկարը՝ առնելու՝ նկարիչը կը պատահաւորանէ:

— «Ձեր աքաղաղը կ'ապրէ՞ք»: Անմիջեպէս վրէժներ առնելով՝ պատահաւոր մը վրայ, մէկ վայրկեանէն հիանալի աքաղաղի նկար մը կը դնէ:

Հարուստը դայրայտն կը պահայ:

— «Եւ այս մէկ վայրկեանի գործին համար կ'որ 150 տալար և 10 սրանք պայմանաւ՝ պահանջեցիք»:

— Անշուշտ և ո՛չ մէկ գահեկան խոյ պահաս՝ կը պատահաւորանէ նկարիչը: Կը կարճէր, թէ ի դ՛ուք տեղը 10 սր հաւնոցը աքաղաղ գրանցի:

Ամեն աշխատար իր աշխատութեան վարձին արժանի է: Աշխատիս վրայ նի բան չիւր: Վարձի արժանաւորին է, և գիտութիւնը ասկի է:

251. — ԱՍՏՈՒԱՅԻ ԵՒ ԴԱՐԳԱՐԷՆ

Արդարտէք թիւք տալիան մը կ'ապրէ գիտնայ թէ մի գոյնէ անիքաւ տեղը մարդիկ յիմարանայ կը գրաւին: Այդ պատահաւոր մը կ'այցելէ յիմարանայ մը, և խնդրեաւ շարքի մը մտնեալով կը հարցաքննէ գանձը:

Առաջինին երբ կը հարցնէ՝ քննման քերած են քեզ հաս, ան կը պատահաւորանէ՝ արդարաւորին անիքաւ տեղը: Եւ քնաւ յանցանք չաւնիմ, այլ իմ միակ յանցանքս այս էր՝ որ, եւ ըսի որ առաջին և վերջին մարդարեն եւ համար: Թաղաւորը մտքովը կը վնաս ապրէ և տեղը: Երկրորդին երբ նոյն հարցումը կ'ընէ, ան կը պատահաւորանէ ինչ որ առաջինը ըսած էր: Թաղաւորը անկեղիք կը նոյն առանց պատահաւորանելու: Եւնոցը շարանակերով կ'ըսէ, անին մարդը եւ լսեցի որ՝ առաջին և վերջին մարդարեն եւ ըսաւ, այնպէս լէ: Ասիկա սոսա է, եթէ եւ Աստուած եւ, այնպիսի մարդարեն մը չեմ տեսցնած:

Թաղաւորը ասոր ալ վնիւը ասլով կ'ըսէ ճտեղգ աղէկ էս: Իր հետեւորդներուն հետ գաւառ կ'ենէ:

Ամեն մարդ իր քանակ տեղը անի: Վա՛յ անոռ որ սխալ կ'առաջնորդուի:

252. — ԵՆՈ՛ ԳՈՆԻԱՅԻ ԴԱՏԱՆՈՐ Կ'ԸԼԼԱՅ

Կետարիսի կենդանի վանառայ թիւքքերը (համապաղ) աշխարհիս ամենազարպետ և անպարտք մարդիկը կ'ըլլան: Անոնք որ մը, էլ մը անարդի կը հանեն արքով հաշուոյն մտնելու, և կը սկսին

գովիչ պայն՝ առաքինի էլ է... նմանը չկայ, թէ կենդանիի տեղ
զարծանէ, և թէ գաւկի մը շափ յարդի է, ինչ որ հրամայեաւ մար-
գաւ մը պէս կը կտատարէ, թէ գաւկի պաշտան և թէ կենդանիի
պարտականութիւն կը կտատարէ:

Անկից կ'անցնի ապա և հարուստ վաճառական թիւրք մը
որ գաւակ ալ չաւնենար, զարծակտաարները գոյն կը բռնեն հա-
մուդելու կ'աշխատին որ այս էլը գնէ, մինչդեռ մարգը՝ երբեք
մտադրութիւն չաւնենար էլ գնելու. վերջապէս զարծակտաարները
հազար տեսակ համուդիքը երգումներով գոյն կը համուդեն՝ երբեք
ոտմ. սակի շարժող այն էլը տանը երբեք սակիի անար կը ձախենա:

Ապա վաճառականը իշտան վրայ հեծած, տանն կ'երթայ, և
իր կնոջ գնած իշտան արժէքը և քարեմանութիւնները կը սկսի
թուել՝ կիներ ամուսնոյն հանգէտ չի կրնար առարկել թէ էլ մը գա-
ւակ կամ մարդ մը չի կրնար ըլլալ, և թէ էլը էլ ամէն պարտա-
պայտ՝ քեզ խորան են:

Հետեւեալ որ մարդը շուկայէն գնուելիք տան պէտքերը
թուգթի մը վրայ կը ցուցակագրէ և իննտան գահեկան ալ թուգ-
թին հետ ծրարած իշտան համեալն վրայ կը կապէ, և երբ անար
տկանէին. — զնա՛ տան այս պէտքերը գնէ շուկայէն եկաւ կ'ըսէ
էլը տկանները կը շարժէ, մարդը կը կարծի թէ այն իր հաւանուն
թիւնը յայտնեց: Մարդը իշտան յետայքը ապտակ մը կը գործէ և
կը գրկէ, մինչև հիմա դեռ ան պիտի վերագտահայ:

Ապա մարդը քանի մը մամ սպասելէ վերջ երբ կը տեսնէ
որ էլը չի վերագտանար, կը վաղէ զարծակտաարներուն քով և
խնդիրը կը պարզէ անոնց, անոնք արգէն խնդրին տեղեակ՝ անար
կ'ըսեն. — Ո՛հ երբ իմացանք որ էլը իրեն յանձնած գրամովդ բարդ
գնեց է, իննէ Սա գացեր է քեզ տակի շահ քերելու. համար ևս
անոնք իննէ Սա կը հեռացրեն իրենց արհեստակիցներուն թէ անք
կողմերը էլ մը փնտաղ մարդ մը պիտի գայ, պարտականով մը
գոյն գէղի նիյտ գրկեցէք: Ապա մարդը իր էլը փնտելու հա-
մար հետխան նիյտ կ'երթայ, ևն համբան վրայ սպասող դար-
ձակատար մը գոյն տեսնելուն պէս որպիսութիւնը կը հարցնէ և
ինչ նպատակաւ իրենց քողաքը գտը կը հարցնէ, և երբ կը հաւ-
կնայ որ իր սպասած մարդն է՝ նա կ'ըսէ.

— Էլը իննէ Սա յին օդի քեռցած հոս եկաւ գոյն շատ լաւ
շահով մը ձախեց սակից ընկոյզ և շոր թուք գնեց՝ ձախելու գնաց
Գանձոյի երեւի քողաքը: Մարդը կ'ըսէ երեւի կ'երթայ, ևն այ-
կը հեռացրան որ իր էլը փնտաղ մարդ մը պիտի գայ անք կոյ-
մերը գոյն պարտականով մը գրկեցէք: Գանձոյ
էլը փնտաղ մարդը երբ երեւի կը համեմ ևն իրեն հան-

գիտադ գործնականորէ կ'ըսէ՝ Ռաբրեկամս, էլզ հաս եկաւ քանի մը քաղաքներուն մէջ շահած գրամէն չլացած և ազանացած, և տանջի շատ գրամ շահելու համար, իր մեղքերուն ապաշխարելով՝ իշտութենէ փոխակերպուած մարդ եղաւ Գնիթա գնաց, հը խնեք որ հան գատարանին մէջ գատաւոր մը եղած է, հան կ'ընես զանեք զինքը:

Ազան փառաւորանը այս խելուն պէս Գնիթա կ'երթայ, հարցաւ փարձով կատափարչտաւնը՝ հը գանէ, պատահանէն հը տեսնէ որ գատարանին մէջ տասնէինն մարդ մը նստեր է սե մօրուքով զիրեկ գատաւոր մը, նա իր շոքիը հը գիտէ ապառազական գինահով մը՝ մարգը իր հետ քերած իր իշտն աստղրակը՝ պատահանէն գատաւորին հը ցուցնէ, իբր թէ՝ հանչած ըլլայ իր ապրակը, զըլտիը հը շարժէ, իբր թէ ըսած ըլլայ գայն ներս քեր:

Գատաւորը գատի մը համար կաշտ քի հը սպասէ եղեր՝ թէ ամբաստանային և թէ ամբաստանեալին կողմէն, ո՛վ որ ապրակի մը մէջ գրամ քերէ, վնիսը անոր համեմատ պիտի տայ եղեր:

Խարգը աստղրակը նեւ քին գատարանէն ներս հը մտնէ, ջիւօ, ջիւօ ձայն տալով, աստղրակը բացած գատաւորին հը մօտենայ, և աստղրակին պարանը անոր վիզը կ'անցնէ և ինքն այ տնոր քամակը հը հեծնէ, ոչս էշս, ինչո՞ւ գատաւոր եղած ես, գո՛ւն իմ էշս ես գիտ քարեցիք, միշտեւ այս անգերը հոսար գիտ շատ յոգնեցաւ քի՛ր՝ աշ նեւ քս անցար քեզ չեմ թաղաւոր ըտելով նա աստղրակին շտանը հը քուէ. գատաւորին խոշոր զըլտիը իշտն նեղ աստղրակին մէջ սեղմուած՝ քիչ հը մնայ որ մարգը խեղդաւի: Ան շնչանաւո հը պտւիլտայ, գիտ աղատեցեք պիտի խեղդաւիմ՝ ոչնուքիւն ոչնուքիւն:

Գատարանին մէջ հը համախմբակն շրջակայ սենեակներուն մէջ աշխատող պաշտանեաները՝ գժաւորաւ կ'ընան ազատել գատաւորը անոր կռնակը հեծնող մարգուն նեւ քէն: Նա շարունակ հը պնդէ թէ՝ այս գատաւորը իմ էշս է, երբ իր աստղրակը ցուցուցի նանչուս գայն, և թէ գայն գնելու համար տասնը երեք ոսկ. սակի գնարած եմ, իրեն գրամ շահնեցի. որ տան պէտքերը գնէ, ազանութենէն քաղքէ քաղաք ապրանքներ գնել ձայնելով շատ գրամ շահեր է, և վերջը մարգուն կերպարանք առնելով հոս եկած գատաւոր եղած է, այս իմ էշս է, չեմ թաղաւոր, գիտ շատ յոգնեցուցեք կ'ըսէ:

Կատափարական պաշտանեաները գայն տարհամոզելու համար շատ հը ջանան, բայց ան չի համազուեր, հը պնդէ շարունակ՝ թէ այս գատաւորը իմ էշս է, անկից վաղ չեմ անցներ:

Վերջապէս իր իշտն համար գնարած առանը երեք տակն անոր կուտան և շատ գժաւորաւ գատաւորին քամակէն գայն կ'իջնցնեն աւ կ'ազատեն:

Ազատութիւնը եւ հախապաւարումը մարդուն միակը եւ հոգին
կը բրայցնէ եւ կը կուրցնէ: Այս երկու մարտերնեն ազատուելու հա-
մար՝ հեմարտութեան եւ գիշտութեան լաւագոր գանձնի լաւատեսելու է:

253. — ԳՈՒՔ ԻՆՁ ՏԵՍԱԿ ԽԵՆԴԵՐ ԷՐ

Հայ պատաւելի մը Ամերիկացի մէջ իր մէջ պատանեակին
հետ կ'երթնան յիմարանայի մը մէջ գանձուպ հինգ հայ խնայերու
այցելութեան: Հոն հասնելուն իրենց պիտաւորութիւնը նոյն հա-
տաւաստեալեան անորձինն կը յայտնեն, ան գիրքենք կ'առաջնորդէ սեն-
եակ մը ուր կը գանձան խնայերը:

Իւրաքանչիւրը գանձպան խնայ ու խնայալ խոսքեր խոսելէ
վերջ հինգերորդը կը յարէ՝ ամեցմէ իւրաքանչիւրս մտածաւոր
խնայութիւն մը առնենալու համար հոս բերաւմ ենք: զո՛ւք
ի՛նչ տեսակ խնայեր էք որ անգ հոս բերեր ենք:

Խնայերը աւիտներ իրենց պէս կը կարծեն:

254. — ՄՈՒԹ ԳԻՇԵՐԻՆ ԹԻԻՐԲԵՐԿԷՆ ՉԻ ԽՈՐՈՒԻՐ

Ահմէտ անանով քիւրտ մը գինուորութենէ վերադարձին,
իր գիւղացիներուն կը պարծենալ թէ ինք լաւ թիւրքերէն ար-
գամ էր: Եւ լաւ անգամ իր գինուորական կեանքէն անոնց երկար
պատմութիւններ կը պատմէր չմտածալով յանտի կրկնելու սպէն
Եսկէրի ետփառն զես գինուորութիւն չբի՝ սպէն փէյազ ասորումը:
որ քըքս հետ ուրի կը մանրէին եւ գիւղացիք իր խոսածները չհա-
կընալով կը հաւատային թէ Ահմէտ սքանչելի թիւրքերէն գիտէ:

Օր մը թիւրք յիանապետ մը նոյն գիւղի գիւղացեալին տա-
նը կուգայ, եւ հոն գիշերելու համար աշտանայիքներ կ'ընէ թէ
գիւղացեալին եւ թէ գիւղացիներուն: Գիւղացեալը յիշելով որ Ահ-
մէտ լաւ թիւրքերէն գիտէ զգիրք կը գրէ որ զայն կանչել տայ,
յիանապետին ըսածները իրեն թաքցմանելու համար:

Ահմէտ քնացած ըլլալով կ'արթննայ, երբ գգիրք եղելու
թիւնը կը պատմէ Ահմէտին, եւ երկար յարանջելով կ'ընէ որ այս-
պէս գիշերը մաթ տանն թիւրքերէն չի խոսար, ու համարա կը
գնէ գգիրքը:

Ոտարին վրայ յայտնուելով կ'ըստի կ'ըստի կը մնայ:

255. — Կ Ն Ք Ա Շ Ա Յ Ր Ը

Գիւղացի հայ կին մը իր ազուն կ'ամուսնացնէ ուրիշ գիւղէ
մը իր ծանօթներէն մէկը իրր կնքահայր կը հրաւիրէ: Նա Ա.
Գապին իր կնքահայրութեան պաշտօնը կատարելէն վերջ, պէտք
էր որ շարաթ մը վերջ իր գիւղը երթար: Ընդհանգառակը թմրա-

ներսով կը մտայ հան: Տնեցիք շափազանց կը ձանձրանան այս պըն-
գերքես կնքահայրէն: Տանտէրը իր այս խնդիրը գիւղին տէրաւորսն
կը յայտնէ, և կը թախանձէ սր հար մը միջոց մը խորհի զայն
հեռացնելու: Տէրտէրը յանձնառաւ կ'ըլլայ այս մասին միջոց մը
խորհելու:

Որ մը տէրտէրը եկեղեցիի թեմէն ծանուցում մը կ'ընէ թէ՝
«Թաղաւորը ումէն աղպէ երկու մեթր երկարութիւն՝ անեցող երի-
տասարդները՝ հաւաքել տալով գինուարացիք, կ'ուզէր իր անձնա-
պաշտպանութեան վառը մը կազմելու համար: Ձմիրեցի ժաղովուրդ
ներ մէջէն երկայնահասակները չգինուարացրուելու համար ուշադ-
րութիւն թող ընեն, չըլլայ որ գինուարացիքն իրենց ընտանի-
քէն և զաւակներէն զատուած գմուար կացութեան մը ենթար-
կուին եռայն:»

Այն ծանուցումը սր կը լսէ մեր երկայնատան կնքանայր
երիտասարդը, ժողովուրդին մէջ իր հասակը կը կարճցնէ, կը ծամ-
բի գմուարու եկեղեցիէն ելլելով հիւքտաւորուած առանը կը հասնի:
Երբ տանտէրը խնդիրը կը հասկնայ՝ «քեզ հակի մը մէջ գնեմ,
երկայնքիք իշան վրայ քեցնեմ գիւղէն գուրս հանեմ, փախիր
գնա՝ մեր գիւղը և պահուըտէս կ'ընէ:

Տանտէրը՝ կնքահայրը հակին մէջ, իշան քեցնուած, գիւղէն
հանած պահանք տեսնող գիւղացի մը՝ «Յանձն իշուդ թեւը ինչ է
հարցուցած պահանք, ան կ'ընէ սրտես քեցուցեր եմ ազաւոր սի-
սեռս, և հակին հարուածներ կ'իջնցնէ: Ուրիշ գիւղացի մը, իշան
այս արտառոց թեւը տեսնելու ան ալ հետաքրքիր կը հարցնէ՝
«Յանձն աղբար ինչ է թեւդ» հարցումին, ան՝ «Բարեկամ, ուղի է,
լաւ եփուած սոսկ էս կ'ընէ ու զաւաղանով կը հարուածէ իր թեւը
շարունակ և անխնայ, մինչեւ որ գիւղէն գուրս կ'ելլեն քաւական
մը այն պնգերես կնքանայրը կը նեծէ: Երբ գիւղէն գուրս կազան
զայն հակէն կը հանէ և այստեղը թաղու և կ'ապարկէ անոր:—
«Պես գործդ թող յաջիկ անկամ մըն ալ կնքահայր ըլլայ:» հար-
նեաւորները մի ձանձրացներ, ամ իններով թաց կարպետի պէս հոն
նստելով՝ կերած նեծդ քեզի գոտ թող ըլլայ:»

Կան մտղիկ որ լռախոնուրիսն յունին երբեք իր մակարայն
միտ տրիտիւրուն վրայ ապրիլ կ'ուզեն՝ զգուշանալու և անոնցմէ:

256. — ԴԵՐՁԱՆԻՆ ԱՆԱԿԵՐՑԸ

Դերձակի մը ոչակերտը շատ անումսթ և շփացած մեկը
կ'ըլլայ: Եանուսին մէջ սեակիքի վերաբերեալ ումէն բան կ'ուտէ
եղեր, ան ուղի գործեալին՝ ուղի հոն աշխատանքներուն պատկանի:
տարբերութիւն չ'ըներ հերիք է որ սեակիք մը ըլլայ:

Այս մը վարպետը տաւելը ընտանիքին զրկելու համար, ազ-
ուար պնակ մը սեր կը բերէ խանութը, և ուշտիներուն կ'ապարբը
որ այս պնակին չգողչի թանաւոր է չըլլայ որ ուտելով մեռնիս:

Կէտարին գերմանի վարպետը և աշխատաւորները խանութէն
կը բացակային: Վարպետը կրկին աշակերտին կ'ապարբը որ ուշտ-
գիւր ըլլայ. խանութէն բան մը գողցնելը չտայ, նաեւ սերին չգողչի
որ չթանաւորուի:

Երբ ուշտիները ինքզինքը ազատ կը գտնէ խանութին մէջ,
մկրատին մէկը ուսան գնով մը կը ծախէ, հաց և շաքար կը գնէ,
պնակ մը սերը առաք փառաք կը նաչէ: Երբ վարպետը և գործա-
ւորները խանութ կուգան, և գործելու համար մկրատ կը փնտսեն,
խտրեցայ ուշտիները կ'ըսէ՝ «վարպետ, խանութը կնցած պահուս
մբապիւր եմ, այն պահունն ներ փնտառն մկրատը գողցուեր է: Ես
չտո մտաւանդեալացայ, վարպետիս ինչ պիտի պատասխանեմ ըսե-
լով, այս անուշադրութեան համար, մինչեւ իսկ մեռնիր ուղե-
ցի: Վերջապէս նորը գտայ. փոխանակ ամսթէս գետինը մտնելու,
ոս թանաւոր սերը ուտեմ և մեռնիմ ըսի, սերը ամբողջովին կե-
րայ, քայց գեւ չմեռայ, անշուշտ վերջը պիտի մեռնիմ»:

Խտրեալներ իրենց լոկացաններ պարտկելու և զիմացիներ
հաւատացնելու համար միշտ համոզկեր պատեալաբանութիւններ կը
գտնեն:

257. — ԵՐԵՎ ԿՐԹԻ ՄԱՐԿԱՆԵՐԸ

Կոյր մաքրացիան մը իր գրամը ծախի մը մէջ կը պահէ և
զեր, սակայն որ մը կրկին գրամ պահած պահունն փողոցի անասակ
տղեկ մը կը տեսնէ, և անոր հեռացած պահունն խնդին բոլոր գը-
րամները անկից կը վերցնէ:

Այս մաքրացիանը իր կորուստը իր ընկերոջ կոյր մաքրաց-
իանի մը կը պատմէ: Այն. — «Իսկ խենդ ես եղեր որ գրամդ ծա-
խի մը մէջ պահած ես ու կորսնցուցած, ես իմ բոլոր հարստու-
թիւնս սակեգրամի վերածած և գաւազանին մէջ պահած եմ, ան
միշտ նեւքս է, միշտ ապահով: Երկու կոյրերուն այս խոսակ-
ցութիւնը գատարկապարտ անկուտի մը մօտիկ կ'ընէ եղեր: Նոսն
միջապէս յիշեալ գաւազանը կը խէ կը փախչի»:

Կոյրը կը պատայ, կը կանչէ. «Գաւազանս կ'աղեմ, ո՛վ որ ա-
ռաւ թող տայ, իմ վիճակիս թող խղեայ, այն գաւազանը, իմ
համբատ ցուցնող առաջնորդս էր, առանց անոր քայլ մը չեմ կր-
նար առնել, առե՛ք գաւազանս...»: Մարդիկ կը հաւաքուն կը
նար առնել, գաւազաններ կը հարկուն կուտան որ կորեկան
խղճան կայրին, գաւազաններ կը հարկուն կուտան որ կորեկան
միւրիմարել գայն, քայց անիկայ աննցմէ ոչ մէկը կ'ընգունի, ևս
բուն իմ գաւազանս կ'աղեմ կ'ըսէ կը կենայ:

Օր մըն ալ քանի մը կայր մաքաղականներ իրարու քով եկած, իրենց գլխէն անցած փարեանքները իրարու պատմած ասեմներն՝ մէկը պահած տեղէն իր գրասենտան կազապտաւիլը, իսկ միւսը իր գաւապանին խլաւիլը՝ սրուն մէջ պահած էր իր բոլոր հասարակական կը յիշեն, երբորդ մաքաղական մը «գո՛ւք խնդ, էք եղեր ես սակինքս», ահա՛ սա վերաբերեալ մէջը կը կտրեմն կ'ըսէ՝ երկին իրենց խառնկութիւնը մտիկ բնայ գաւապկապարտ մը կը լսէ այս վերջինին տրամայութիւնը և միշտ գոյն կը հետապնդէ սր կտրեմնայ անոր սակիով ծանրաբնուումով վերաբերեալ խոչնդ։

Ձմրան զարտ սր մը այս մաքաղական կայրը շէնքի մը պատին տակը նստած կ'ըլլայ արեւէն տաքնայաւ։ Գաւապկապարտ պատեն տակից գառն ըլլալով, փռուէ մը տաք մոխիք կը բերէ շէնքին տանիքէն գոյն մաքաղականին վրայ կը թափէ, ան շայրթի բուրով վերաբերեալ կը հանէ մէկ կողմ կը գնէ, և իր վրան կը թաթաւէ տաք մոխիքէն՝ սկսյա ինչ փարեանք է Տէր Աստուած որ իմ գլխուս բերիք բուրով արտնջած պահուն՝ գաւապկապարտը մաքաղականին վերաբերեալ ասած կը հետանայ՝ սրտի գոհունակութիւնով մը ինչ ծախսելու տառա պրամ՝ պիտի աշնենայ։

Եւեղն կայր մաքաղականը հաս, հան ձեռք բազր կը փնտռէ իր վերաբերեալ՝ իր բոլոր հարստութեան գանձարանը՝ գոյն չի կրնար գտնել, որովհետեւ կազապտաւած էր։

Գաղափաղաւորներ և լատիներ զանաւ առաքիմաքիւններ են, ամեն ամեն որ խաղաղած չին արս ստաքիմաքիւններ միւս կը վնասեն իրենց կեանքին մէջ։

258.— ԵՐՐԹ ՄՕՐ ԱԷՐԸ

Հայաւ մը կինը կը մեանի, տասնը հինգ տարեկան մէկ հասակ մանչը մօրմէ որք կը մնայ։ Մորդը կրկին կ'ամուսնանայ, և իր կնոջ կ'ազապէր սր իր մանչուն հոգ ասնի։

Կինը իր խորթ գաւապը գտն թաղչաւ համար ամէն տեսակ կեղծ ու պատիւ քաղաքավարութեան մէջ թերի չի գտնուիր, մինչեւ իսկ երբ մանչը հիւանդանայ նո կ'ըսէ՝ Ախ սիրելի գաւապս երանի թէ փոխանակ գտն հիւանդանալու եւ հիւանդանայի, մինչեւ իսկ քան տեղը եւ մեռնելիս։ Նո այդպէսով հազար տեսակ կեղծաւորութիւններով կը փաղաքէր գոյն։

Տղան իր մօրտէին այս շուայած կեղծիքը երեսուն հանելու, և գոյն ամթապարտ թաղչաւ համար փոքիւն կ'աղէ։ Անոր քաղներք գոցած սր մը ինքզինքը հիւանդ ձեռաշնելով անկողինը կը պատկի, երբ այն տանէն կ'երթայ, ինքը կ'ըլլէ և իրենց մէկ աքաղաղին փետաւքները ողջ կը փետակէ, և գոյն մերկ առչով մը տակ

եռեւէն կը պատայ — «կռիվնից ինկու», այն ալ տէք տխրէս
 գոցէք»։ «Եայրաւարմը կը պատասխանէ. — «Տէ՛ր ոտիկան զայն
 գետինէն վերցնալէք և եռեւի վահանին մէջէ՛ն նստեցէք»։ Այս ողբ-
 մոլանքը առտան մամ մը վերջէ ազատ պիտի աքնակուէին իրենց
 գործերուն երթալու։

Սղեմոյութիւնը, խաղամոլութիւնը, և ծալութիւնը վաքարտ-
 զոյն անսկիւրութիւններ են։

260. — ՄԱՆՈՒԿԻ ՄԸ ՀԱՐԱՄՄՏՈՒԹԻՒՆԸ

Մայր մը ըսած էր իր զուգին թէ ինչէ՛ւր բան սր գործէ
 Աստուած կը տեսնէ։ Սր մը մտնուէր իր մօր քաջուղարմեան
 տան մէջ չաքարեղէնով լեցուն տափ մը կը տեսնէ, և կը փա-
 փաքի տեկից սառել։ Իսկայն մօրը խրատը կը մատրտէ՝ թէ «ինչ
 սր անհնազանդութեամբ ընես Աստուած էր տեսնէ, չես կրնար
 խառափիլ Անոր տեսողութենէն», և կը սկսի ննորք մը մտածել
 անմիջապէս ծաւեկի գուլով սո պէս կ'ազօթէ։

«Ող երկնաւոր Հայր, կը հանկ'ս քիչ մը այս սեռեակէն ցուրտ
 ելլել, և հոն ցուրտը սպասել։ Երբ սր ես քեզի կանչեմ, այն ատեն
 միայն ներս եկաք»։

Այս ազօթքը ընելէ վերջ, կը սկսի անորմեկով մը սառել
 հոն գտնուած չաքարեղէնը։

Մամուկի, և ձերուկի մը խելքը նոյնն է, եղբակն ալ, քա-
 մարանկու կտրուկական մեզ սկսե կ'ըլլան, մեկը զեւ նոր գոր-
 զանալու վրայ ըլլալուն, իսկ միւսը ազեկով և մարմնով մուռն
 ըլլալուն նամար։

261. — ՈՒՂ ԲՈՒՍԲ ԽԱՐԱՄՄՏՈՒՆԸ ԶՈՒՐՆԲՈՒՆ ԵՆԷ՛Ք»

Ամերիկայի մէջ շրջիկ գրածախ մը կառավարակոն քարքր
 պաշտենեայի մը կը մտնենայ Սր. Գիրք մը ծախելու նպատակու։
 Պաշտենեան գիրքին գինը կը հարցնէ։ Գրածախը կը պատասխանէ
 թէ «հինգ աշար է»։

Պաշտենեան գիրքը կ'առնէ ու կը բռնայ, և քարքրախա-
 րար այն տեղը կը քայտի ուր կ'ըսէ «ս'ի ծաքաւներ ջաքերուն
 եկէք, և կենաց ջաքէն ձրիարար իմեցէ՛ք սր յաւիտեան չծա-
 քաւք»։

Պաշտենեան գրածախին գառնալով կ'ըսէ, «զո՛ւն ի՞նչ իրա-
 շանքով գրամ կը պահանջես, քանի սր այս գիրքին մէջը եզանք
 լոկ ջուր է և այն ալ ձրի է»։

Սրամիտ գրածախը իսկայն կը յարէ «Տէ՛ր, ևս ջուրին չէ՛
 սր գրամը կը պահանջեմ այլ սափարին համար։ Հազ յիշուած կե-
 նաց ջուրին սափարն՝ ահա՛ այս Սր. Գիրքն է։

Այս իմաստուն պատասխանին համար պաշտենեան Սր. Գիրքք մը կը գնէ:

Գրադաճառը իր գործառնութեան մէջ յաջողած էր:

Խօսք կայ մարդս նամբնի գուրս կը նանկ, խօսելու կերպ մըն ալ կայ, նամբնի գուրս շեղածը ուղիղ նամբան կ'առաջնորդէ: Պատասխանաբանք մտալին լառ յաշկարիւն մըն է:

262. — ՔԱՇԷԷ՛, ԵՒ ՔՇԷ՛

Ամենքիդայի մէջ պատուելի մը, որ մը իրեն քարոզի քննարան կ'ընտրէ՝ սեռ երբ երկինք համբառնամ, ձեզ զեր պիտի քաշեմ: Եւ կը սկսի երկուք քարոզ մը խօսիլ: Ժողովարդը մտիկ ընելէն կը ձանձրանայ: Երբ քարոզիչը կը կրկնէ միշտ «ձեզ զեր պիտի քաշեմ», պատանի մըն ալ շափէն աւելի ձանձրացած, Ե ինքզինքը մտնալով յանկարծ կը պոսայ «Քաշէ՛ պատուելի քաշե՛»: Քարոզիչը խօսքի ընթացքին կը յարէ՝ «Ե ամբարշտաները զար պիտի քշեմ»:

Տգան նստած աւելն կրկին կը պոսայ՝ «Քշէ՛ պատուելի քշե՛»:

Քարոզիչը պատանիին աչա ինքնաբերաբար բացականչութիւններէն սխտիւնով, իր երկարած քարոզին ձանձրացուցի: Ելլալը հասկնալով զտոյն կը զերջացնէ:

Ամէն ունեցեալի իրեն խօսուած խօսքերուն իմաստը, լիաւի չկրնար ըմբանել և հասկնալ:

263. — ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐՈՒՆ ԵՄԱՆՈՂ ԽՈՍԻՆԵՐ

Առեւտք Այիթապի երեւելի թիւքքերը, պէյեր, ազաներ, և հանաւեր կը հաւաքաւին Թաւիթ պէյին հիւրանոցը՝ անոնք խնդալ և զուարթանալ կ'ապկնէ: Տանակը կը հրամայէ իր ծառաներէն մէկուն որ հայ խիփար Աղապան իրեն կանչէ: Երբ նա կը ներկայանայ, պէյը կը հրամայէ անոր որ հիւրանոցը զանաւորները և զինքը բանի մը նմանցնէ և գիրքնք զուարթացնէ:

Աղապան. — «Սիրելի, և պաշտելի պէյ, Ես ձեզ շատ լաւ բաներու կրնամ նմանցնել, ձեր յարմարութիւնները կ'առաջադնուի, սակայն կը վշտանաք, և զիս ձեր ներկայութիւնէն կը զանուէք, և կամ զիս կը ձեռնէք որ հիւանդանոցով անկարող կ'ըլլամ զաւակներուս մարտնչար հարել»:

Թաւիթ պէյ զինք կ'ապահովեցնէ թէ պիտի չվշտանան իրեն, և թէ զբամական նստելոներ ալ պիտի ստանայ: Եթէ գիրքնք լաւ բաներու նմանցնէ:

Աղապան կը սկսի ներկայ ժողովականները ամէն մէկը կեն-

գտնելի մը նմանցնել, անոնց շատ նուաստացացիլ: Ընդունակութիւնն և յատկութիւնները թուելով քստաւ ազնւէտէն սկսեալ տրէլին, Լապիկին, Կատալին, Խաւարդին, Մոսկին, Ռէլիին, Եմին, Կարինին, Մլազին, Հաննին եւ այլն: Այնպիսի անականներ և յատկութիւններով գտնաք կ'որոտէ որ խնդալէն կը մտքեցնէ ներկաները: Ասկայն իրենց մէջէն մոլեռանդ և մանտաբարայ հոգաները կը շրջանանան, այս կեալութիւն զիրենք չափազանց նախասեւեռան համար, քայց ձայնեցնին ինն կրնար հանել իրենք զիրենք կը զսպեն սկանանելով Թահիր պէյէն:

Թահիր պէյ. — Աղագաւ զիս բանի մը չնմանցուցիր միմէ մտցածք . . .

Աղագաւ. — Պէյս քեզ շատ կը յարգեմ միանգամայն քեզմէ կը վախճամ, երբ տամ անունը իրական նմանութեանց, կ'ըլլես զիս կը ծնենա, կամ գլուխս կը քախքախա:

Թահիր պէյ կը պնդէ որ Աղագաւն զինքն ալ բանի մը նմանցնէ:

Աղագաւն սախաւան գո'ւն ալ Այապուլլի հալան շան կը նմանիս, կը հաշեա քայց չե'ս կրնար խանենի կ'ըսէ:

Ներկաները կը խնդան կաշա ու կուռ և Աղագաւին շրջանացունքուն քիզերը մ'ի քիչ կը թուլնայ, տեսնելով որ իրենցմէ մե'ս և ազգեցիկ Թահիր պէյն անգամ հաշալ շան նմանցնելն չը քաշուեցաւ այս կեալութիւն:

Կուսակը զուտոր մրնուորս մը մեջեւ կը բերե, քայց կնոյ բնոյր մըն ալ տւիլ:

264. — ԵՐԿՐՈՒ ԱՌԱՋԱԿՆԵՐԸ

Զէյթունցի Տէր Մարգար քահանան տանուք բանի մը ոչխարահան հայերաւ հետ Կեսաբիայ Մը. Կարապետ վանքը ուխտի կ'երթայ, ըստ բան երկու զինեալ Աւագ տաղապիներ անդէն համարաքննութեան վրայ կը յարեակին՝ Նախ Եկրտիրոջ ինն գողիք, աշխարհականները մէկիկ, մէկիկ կը կուպեն, և ունեցածներն կը կուգուպեն, մերկ կապուած կը թողուն գտնաք մէկ կողմ: Կարգը Տէրախրոջ գտնան կը հրամայեն որ ան ալ մերկանայ: Ան իր վրայի զգեստները կը հանէ, տանց տաւրիկուռ կը յանձնէ անոնց: Աւագանները կը հրամայեն անոր որ շաղիկը և շաղիկընկերն ալ հանէ և մերկանայ: Պարզամիտ Տէրաւքը կ'ողտչէ, և կը պողտաի որ, այս ամիս բանը չընեն, ինչը կրնանկան մըն է, երբ մերկանայ միայն իր ընկերներէն՝ մարգարմէ՝ չէ, ալ Աստուծմէ ալ հ'ամբշնայ: Աւագանները կը մոտենան անոր շաղիկը քաշելով կը պտտան, երբ կարգը շաղիկընկերին կապայ, սո'վ Տէրս Ախտու երեսոյ

Հաշուետեայլը խնդիրը կը հասկնայ, անմիջապէս նաշարանապետին կ'իմացնէ, ան իր կարգին ներազաւթիւն խնդրելով, մարդը կը նստեցնեն, մեծարելով իրեն զսնացում կուտան:

Ամէն գործի մէջ արքմամտութիւն եւ փափկամկտաւթիւն ունի, ի մասնաւոր յանխոտղներու հետ գործ ունեցողներուն համար:

206. — ՏԱՐԱԳԻՐ ՀԱՅՐ

Իրական գրեալ մը. — 1917 թուին նման տարազբախեան այն ու երբեքան Համա կը գտնուէինք, սղաթիւն, անդործաթիւն, և զինուորացրաթիւնը տարազ իր հայան համար ման կը ուղտանար: Երեք անշափահաս մանկերու հայր արեւստաւար հայ մը՝ զինուորացրաթիւնէն վախաւն տան մէկ անկիւնը ծաւարած՝ անեւցած շունեցածը ծախած՝ սհայրիկ կտար մը հաց և գլուխ մը տաք ապուր տաւք սւստմ անդէս մեանիմս աղիողորմ մրմանջնէրուն շկարեկնալով գիմանայ, մաքարաւ կ'էլլէ Արարներու տաւնէրը, ուր որ կը գիտէ կը վաճառէի: Վերջապէս տան մը կը մանէ, ևն երխատարգ կին մը բարակ հաց կ'էփէ գտնանք արցակ ուրցակ շարեր և, անանց անուշարայր հաւը կը հրապարէ անթի և տկար հայը, անկէ ոչ հաց կը խնդրէ րայց կը մեքմութի: Յունէն գաւրս կ'էլլէ րայց չի կրնար հեռանալ տնկից. իրիկուն և կինը իր գործը լրացուցած գաւրս կ'էլլէ թուպամէլը՝ հայը իր պահուած տնդէն ներս կը խոյանայ հացերան վրայ, երկու արցակ հաց կը ծալլէ իր ծնցերը կը տեղաւորէ. անթի և հաց մըն ու ուտելու չի մնար կը գտնայ՝ որ կինը ներս րակը եկած է, փախչիլ չի կրնար, եթէ կինը պտույ զոգ կայ հոսէ՝ քն կը ուղտնեն զինք, պահուելու տեղ մը կը փնտռէ: Նայն սենեակին մէջ հոգեւամբար մը (փէթէք) կը գտնուի, կը տեսնէ որ պարապ է անմիջապէս մէջը կը մանէ, կը կայնի:

Կինը երբ ներս կուգայ րան մը չի հոտկնար, գաւրսէն զնանած լոյիկ, վարտանդ և սարիշ կանաչեղէններէն աղցան մը կը պատրաստէ, չիշ մը ուրի բերած է. սեւանին վրայ կը գնէ, նոյնպէս եփուած հաւ մը: Նայն պահուն գաւրս կը գտնուի, երողը կնոջ համանին կ'ըլլայ, կը նստին կ'ստեն, կը իմեն Արարներն առաւր կ'երգեն: Կէս ժամ շտնցած գաւրս կրկին կը գտնուի, այս անգամ երողը կնոջ ամուսինը կ'ըլլայ:

Ան ջաղացք րես մը արեւըցաւ տարած է աղալ տայու, և իր կնոջ րան և որ սեթէ Հարգը շայ պիտի ուշանայ, անպտրեկշա կինը խորհելով թէ իր ամուսինը պիտի ուշանայ նա իր համանին լաւ տաւած է որ իրիկունը տանը գայ և սարախաթիւն մը ընեն:

Երբ տանտէրը գաւրս կը գտնէ, երխատարգը կը շտարի

կը մնայ, պիտի խայտառակուի: Կինը անոր կ'ըսէ «հոգ մի ընե՛ր քեզ ուս հալէ ամբարին մէջ կը պահեմ, ամուսինս գաւթս սիկա-
բէթ գնելու կը վրէժեմ նոյն պահաւն քեզ կը փախցնեմ» և գոյն
հալէ ամբարին մէջ կ'իջնէ, ամբարը նոր մտնողը կը տեսնէ, սր
ուրիշ: մըն ալ իրմէ առաջ հոն պահուած է, ներսինները գէժ
գիւմաց առանց ձայն հանելու կը կենան:

Յանտէրը ալիւսքին առարակները ներս կը բերէ, առանի մը
վրայ կը փռեն ալիւսքը որ պողի, իրենք տէր և տիկին պատրաստ
անգամին վրայ կը նստին որ կերակուարնին ուտեն և ապա մարդը
ալիւսքը ամբարը լեցնել կ'ուզէ, կինը կ'արգիլէ առարկելով թէ լաւ
պողի ինքը գոյն իր տեղը կը տեղաւորէ: Մարդը անգրգռելի կը
մնայ իր սրտուածին մէջ: Նա ալիւսքը կանքով մը ամբարը կը լից-
նէ, քանի մը կանք գնելէն վերջ կը տեսնէ սր ան վար չիջնէր. կը
գիղաւի, հասա փայտ մը գտնելով անով ալիւսքը ամբարին մէջ
թխակելու կը ջանայ ծանր հարուածներ իջնցնելով: Ներսինները
իրենց գլուխները ջրախախել շտալու համար, մէկը մէկ կազմ,
խոյ միւսը հակառակ կողմը բոլոր մարմինով կը ծախն, մարդը
անոնց կաւրճքերուն և ստամոքսին վրայ ալիւսքը թխակելու համար
հարուած հարուածի վրայ կ'իջնէ:

Մէկ մըն ալ մեծ դուռով մը ամբարը կը պայթի, ներ-
սինները ալիւսքաթաթախ նեփներով գեւերու պէս կը փախչին
գաւթս, առնալէրը ամբարէն գեւեր ելան ըսելով լույին կը փրթի,
կանակին վրայ կ'իջնայ կը մարի, իսկ կնոջ գործանքը աւելի մեծ
կ'ըլլայ:— «Ան մէկ մարդ պահած էի ամբարին մէջ, ուս միւս
մարդը սակիջ ելաւ» ըսելով նեւքը նեւքին կը գտնէ:

Հայը առնը կ'երթայ ծոցը երկու տրցակ հացով, իր անօթի
կին, և մտնուակները կ'արթնցնէ, ստիպով մը ցարենի հացը անոնց
կը կերցնէ, անոնք կէտացած մինչև առատ հանգիստ մշիկ մշիկ
քան մը կը քաշեն:

Հետեւեալ որ առաւօտ հետաքրքիր ատրուոյիս հայը հասկը-
նայ կ'ուզէ թէ գետինը փռւեալ ու մարդ սանաթիքով վրնակը թնչ
եղաւ, երբ կը մտանայ անոր տանը փողոցը խանութած կը գտնէ
թաղեցիները, մեծով փոքրիկով կը մեղքնային տանաթիքով վրնա-
կին համար:

Այն իրիկուան միջոգէպէն վախճած յիմարացած էր, երկու
ստաթիկաններ անոր թեւերը կը կապէին՝ գոյն յիմարանոց մը տա-
նելու համար:

Անպարկեռ կիներ իրենց անմարդավայել կենցաղին համար,
իրենց ամուսիններուն դժբախտութեանց համար չեն խղճանաւոր
երբև:

Քաղաք մը երթնալու համար երկուս համ քորպնէր կ'ընկերանան։ Մէկը միտին կ'ըսէ. «մեր յոգնուելիքնը մասնաւոր համար իր ոտն հանելուները հարցնենք։ Ասալ ես խոսիմ, եթէ մեկնեա պայն, ես քեզի սակի մը կու տամ իսկ եթէ չկարենա գիտնալ, պաւն կը վնասուս սակին։ Իր ընկերը ա՛յ կ'ըսէ, ես ապրատ եմ սակի մը չեմ կրնար վնասել, այլ միտին կ'էս սակի կրնամ վնասել, եթէ յոժաւրիս սկսինք հանելուները խոսիլ, այն պայմանով որ ասալ ես պիտի խոսիմ։ Վերայիշեալ պայմաններով կը համաձայնին։»

Ընկերը հանելուակի խնդիրը հանադին կը հարցնէ. — «Ա՛րն է այն կենդանին որ շորս աչքեր, աւուր սաքեր ե վեց թեւեր անխոս Խոսակիցը չկրնար գիտնալ ե հասկնալ ո՛նոր նշանակութիւնը։ Հաւնելուկը խոսողը. — «Աւարեմն ցնձա՛ սակին, չկրցար մեկնել հանելուակիս նշանակութիւնը։» Ան իր իրաւունքը եղալ սակին գրաւունելէ վերջ՝ սակին փնտաղը հանելուկը խոսողին կը հարցնէ. — «Աւարեմն գո՛ւն քաղաքէ հանելուակից նշանակութիւնը։»

Այն ուր կը պատասխանէ թէ ինքն ալ չի գիտեր անոր նշանակութիւնը։

— «Աւարեմն տուք կ'էս սակիս, ըսելուս նա կու տայ կ'էս սակին, ե կ'ըսէ անոր պայ խոսող գո՛ւն հանեցիր, ալ պահանջը մը չանխո ինձմէ։»

Կ'էս սակի փնտաղը. — «Հապա իմ կ'էս սակիս պարտաւ սեղ ինձմէ աս իր, նշանակութիւն չունեցող հանելուակ մը խոսելով, պաւն գիտ խորեցիր։»

Վարդապետացի ընկերը. — «Ա՛յ քորեկամ, պաւն խորեց կ'ուս գէրիս ես անիկա իբր ասալանք ստացան եմ քու համ քակութեանց փոխադրէ։»

Նա կը յարէ. — «Ինձմէ քեզ խրատ, շնանչցած մարդուց հետ ա՛յ գործակցութիւն. ա՛յ ընկերակիցիւն ե ա՛յ ալ յարարբութիւն ըսէ։ Անգլիացիներ քան պէս պողպարեան ե անհպարդակից եզիր, զգաւալցիք մարգերէն ե անանց խորեքայութիւններէն։»

Ամանեան թաղաւորներէն մէկը սակիայ գնդակ մը շինել կու տայ։ Մանեակներէրով կը յայտարարէ. — «Ա՛յ որ չգուշան տուս մը խոսի, ե ես համադրեմ որ իսկապէս անմեան տուս մըն է ըսածս, անոր պիտի նախըմ ալս սակիայ գնդակը։»

Առաջուս մը կը ներկայանայ. — «Յէ՛ր արքայ ես մէկ յարկանի գո՛մ մը շինել տաւի երկարութիւնը ե լայնութիւնը, երեք

269. — ՄԻՈՒՄԵԱՐԻ ՄԷ ՀԱՐԱՆՈՒԹ ԻՒՆԷԻ ԻՐ ԿՆԱՅ

Ամերիկացի Միսիսնար մը իր ծառային հետ Բազելէն Մաշ հանապարհադամ տանն համբան քիւրտ աւազակներէն կը պաշարուին:

Միսիսնարը միամտութիւն կը հարցնէ իր ծառային՝ «Այս մարդիկը ուսի՞նջ կուզան, ա՛ւր կ'երթան»:

— Ուրիշ զաւ ուր երթալիսն չե՞մ գիտեր, բայց ինձի տը պէ՛ս կը թուի թէ՛ մեզ կազապաւելու կուզան, կը պատասխանէ Սահակը:

Քիւրտերը երբ հայհարչոյ պատասխիթն իրանն սանձը կը բանեն ու կը կենցնեն, պատասխիթն կրկին կը հանցնէ՝ «Սահակ, այս եզրայրները մեզմէ ի՞նչ կ'ուզեն»:

— Քս ձին կ'ուզեն, ինչ պիտի ուզեն, կ'ըսէ Սահակ:

— Հապա ես ի՞նչպէս պիտի համարզեմ:

— Անանք աւազակներ են, քեզ չեն մտածեր:

— Սահակ այս եզրայրները Աւետարան չեն կորցար, ինչո՞ւ գողութիւն կ'ընեն, մեզ ք բլլալը չեն գիտեր:

— Պատասխի, առանք աւազակներ են ոչ Աւետարան կը կորցան ե ոչ ալ գողութիւն ընելը մեզ ք կը սեպեն, այլ ուրիշին առնեցածը խաբայնել բռնութեամբ, մինչեւ իսկ դանակ արաններով՝ շահ կը սեպեն:

Սրբ աւազակները կը սխիմ Միսիսնարին վերաբերան, կոշիկը, գլխարկը եւայլն, քաշել ու տանել, ինքը նորէն կը հարցնէ՝ «Սահակ, այս եզրայրները ինչո՞ւ իմ զգեստներս կ'առնեն»:

— Կ'առնեն սր իրենք հազնին:

— Ետա ազնկ, բայց չէ՞ սր ես առանց զգեստի կը մնամ, ե պապ տանելով կը հիւանդանամ, ե հիւանդ եղած տանես տիկինս որչա՞փ պիտի նեղուի:

— Ոհո՛, դուն կը խորհի՛ս սր աւազակները քան տիկնոջ նեղութիւնը պիտի խորհին, ընդհանրապէս անանք իրենց ախիթներուն աքաբութիւնը կը մտածեն: Այս խոսքին վրայ աւազակները, դանակ կորցապաւելով կը ձգեն հոն, ե անանց բարբ ունեցածը տանելով կը հեռանան: Սահակ կը յաջողի կերպով մը իր շուանները քաղել, մեռայ Միսիսնարին շուաններն ալ ինքը քաղելով Բազել կը վերադառնան:

Կառավարութեան քաղաքելով օտարականի ապրանք ըլլալուն՝ կառավարութիւնը խիտ կը հետապնդէ աւազակները: Անանք կը յաջողին տմբաղջ կազապաւելու ետ տանել:

Նանք նե բաւեկամ եղողը՝ փայլ բիւս նեկը սրտաւոր ըլլալու է:

270.— ԿԱԹՈՒԼԻԿ ԵՂՈՂ ՀՐԵԱՆ

Ֆերմանայի մէջ հրեային մէկը քրիստոնեայ գիւղ մը երթալով կերտաւեղներ խանութ մը կը բանայ: Փանի մը շարքի սղաւեղէ յետոյ, կը տեսնէ որ ո՛ր ոք իրմէ առեւտուք կ'ընէ:

Յայտարարութիւններ, ծանուցումներ բնուէ վերջ գիները կ'ամանցնէ. բայց նորէն չ'ազատիր: Հրեան գիւեր ցերեկ մասաւանջուելով քուր հանգիստներուն կը հարցնէ՝ թէ ի՞նչ է, պատահաւ որ իրեն հետ առեւտուք չ'են ըներ: Գիւղացիներէն մէկը վերջնազեւ կ'ըսէ, «Մենք միայն առեւտուք կ'ընենք անոնց հետ, որոնք կաթնոյի են, եւ որք քահանան կ'արտօնէ մեզի: Ուստի եթէ կ'ուզէք որ ձեզի հետ առեւտուք ընենք, պէտք է կաթնոյի բլրաւ»:

Հրեան գողտիւքը խմանալով անմիջապէս կ'ըսէ՝ «Ես պատրաստ եմ կաթնոյի բլրու, բայց պարտնները չ'են գիտեր: Խնտակիցը կ'ըսէ Սեւեղիայ շատ ցիւրիւն է, քեզ քահանային կը տանիմ, եւ տն կաթնոյի կը չ'ենէ քեզ»:

Սերթման արեւմտ. իսկ հրեան հետք տառն կը տանի քահանային: Ան կը պահանջէ չինոյ սոփի, հրեան յաճախեալեմ կը վճարէ: Քահանան կը պատուիրէ հրեային ծանկի գալ, եւ հետքը անոր գլուխին վրայ ցնելով, երեք անգամ կը խաչակնքէ, եւ կ'ըսէ՝ «Հրեայ էիր եւ կաթնոյի եղաք: Ես կը պատուիրեմ ժողովարարս՝ որ այստեղեան քեզի հետ առեւտուք ընեն»:

Հրեան սաքի ելնելով քահանային հետքը կը համբարէ, եւ ընցան յայտնով խանութ կը մեկնի: Հոն կը տեսնէ որ յաճախորդները գրան առջեւ խանութ իրեն կը պատեն: Հրեան իր ըրածն իսկ առեւտուքին կը հարստանայ կարն ժամանակի մը մէջ:

Որք հրեան կը մտադրէ ուրիշ գիւղ մը մեկնել, ի պատիւ քահանային կ'ուզէ խնայք մը սարքել, եւ մեն պատրաստութիւններ տեսնելով քահանան կը հրաւիրէ իր մարգարդով:

Սեղանին վրայ բուր համադամ կերակուրներուն հետ՝ լաւ խորոված գաւ մը կը բերէ: Քահանան խմանալով կ'ըսէ՝ «Ես կը կարծէի որ դուն լաւ կաթնոյի մը եղաք: Ուրքաթ որ փոխանակ ձեզի ստեղծու գաւ կը խորովեալ»:

Հրեան կը շփոթի, եւ արեւմտէն անտեղեակ ըլլալով ներսուսութիւն կը խնայք քահանային եւ կ'ըսէ՝ «Բնա մի ներսուսիր, ես հիմա անիկա մեկ րոպէի մը մէջ ձեզի կը չ'ընեմ»: Հրեան հետքը մաւ անիկա մեկ րոպէի մը մէջ ձեզի կը չ'ընեմ: Հրեան հետքը վեր տանելով գառին խորովածը կը խաչակնքէ, եւ կ'ըսէ՝ «Գառն առաջ գաւ էիր, եւ հիմա ձեզի եղաք»: Ու երեք անգամ կ'ընելով լաւ կը դառնայ քահանային, եւ կ'ըսէ՝ «Հրամմեցէք ձեզի կերել, Տէր Հայր»:

Քաճաճան այս բանին համար ներգանալով կ'ըսէ՝ «խնչպէ՛», երեք անգամ խաշակն քելով՝ դառ էիք ձառի եղար, ըսելով՝ դառը ձառի կ'ըլլայ»։ «Խնչա՛ւ չէ, Յէք Հայր, էլ, պատասխանէ հրեան, երեք անգամ հրեայ ես, կաթնայնի եղար՝ ըսելով հրեան լի՛նչպէ՛ս կաթնայնի կ'ըլլայ, այնպէ՛ս ալ դառը ձառի կ'ըլլայ»։

Եւ ինչ նամաք գրամք ամեն ինչ է։

271.— ԼԱՌ ՅՈՒՀԱՆՆԵՍԸ (ՆՈՒՍ ԳՈՒՆԶ)

1850 թուականներուն Տիգրանակերտի մէջ եղողքոսի կերպարանքով Յովհաննէս անունով խենդ ու խելոս մարդ մը կը գտնուի, որուն Քիւրտերը Նանո Գանչ կ'անուանեն։ Իր ապրուստը հարկու համար երբեմն առեւարով կը դրայի։ Սովորաբար բանջարեղէն և պտուղ կը ձախէ։ Գործուն թիւրք պարտիզպանի մը գիտելով հաղտը (մարտել) կը գնէ, և քաղաքին մէն գեղարան, ներքին մէկուն առջև կը ձախէ։ (Թիւրքերը իրենց գարունին համաձայն խենդերը սուրբ կը սեղեն)։ Պարտիզպանը Գանչը սուրբի տեղ գնելով հաղարանքուն շուտոյնը կուտայ անոր։ Նոյն թուականներուն Իտալիոյ ապստամբութեան համըռուութիւնը քաղաքիսկան առաջնորդներէն բժիշկ Պանէլլո, իր թշնամ ինքնուն ձեռքէն զերծ Թալուս համար Տիգրանակերտ ապստամբում էր, և խաղամանդով բժշկութիւն կ'ընէր։ Պանէլլո հանդուած էր առաջին հարատըր բժիշկ մը։ Եստ անգամ ալ ինքզինքը խենդ կը նկատէր, գտան ըլլալով որ թիւրքերը չեն ֆիսսեր խենդերուն։

Յարգուած այս բժիշկը քաղաքին կեդրանը բռնած էր, իր գեղարանը, որուն առջև Նանո Գանչ իր հաղարները դրած, և ինչն ալ ձախադատիկ նստած մտալ յանախորդի կը ուղտէր։

Բժիշկ Պանէլլո, տեսնելով այս այլանդակ մարդուն գեղեցիկ և թարմ հաղարները կ'առջէ քանի մը հաս գնել։ Մտանալով կը հարցնէ՝ «քանի՞ն՝ կը ձախես հաղարները»։ Նանո Գանչ իր խաղոս ձայնով, և գէմքը ծածմածելով՝ «հա՛տ տալը փորային»։ Բժիշկը չորս հատ դտակելով, կը հանէ քառասուն փարս կուտայ, Նանո Գանչ զբամբն նայելով՝ «Զըլլար կ'ըսէ զածանորէն, սեղը գիր»։

Գիտած բժիշկը նկատելով անոր խնքին ալ այլանդակութիւնը, իր մարմնական անշարժութեան հետ, կը բարեկամանայ անոր հետը, և անոր տարօրինակ բնաւորութիւնը այնքան սիրելի կը գտանայ իրեն, որ յանախ գայն իր մօտ պահելով կուտակներ, և խոտակցութիւններ կ'անենայ անոր հետ։

Երբ կուտակները և բարձրաստիճան պաշտանները անկարող կ'ըլլան բժիշկ Պանէլլոն գիշեր տանն անկողնէն հանելու, Նանո Գանչ իր հրամայողական կոչովը կարող կ'ըլլայ՝ գայն ուղտն սեղը տանիլ։

Անկիւղծութիւնը պէտքեւս անկամ համակրելի կ'ընէ:

272. — ՀՐԵԱՆԻ ՀՏՊԻՏԸ

Գերմանիայ Վիլհելմ Բ. Կայսրը, հապիտ մը կ'անենայ, որան զուարճախոսութենէն շատ կ'ախորժի ան: Հրեան կը խորհի որ Կայսեր հպատակներուն մեծամասնութիւնը կաթոլիկ են, եթէ ինքն ալ աւրանայ Հրեական կրօնքը, և կաթոլիկ պատնայ աւելի պիտի սիրուի Կայսեր կողմէն, որին մէկը կաթոլիկ կ'ըլլայ, ընդհակառակը Կայսրը աւելի պազ կը գերադնարուի իր հապիտին հետ: Հրեան ասիեց շատ կ'ազգասի և սխալած ըլլալը կ'ըմբռնէ:

Հրեան կրկին կը խորհի որ Կայսրը քաղաքական քրիստոնեայ է, եթէ կաթոլիկութիւնը թողած քաղաքական ըլլամ, Կայսեր համակրութիւնը աւելի շատ պիտի վայելի մէջս, կ'ըլլէ քաղաքական կ'ըլլայ: Ընդհակառակը Կայսրը աւելի կը պապի իր հապիտին: Վերջապէս շատ վհատ գիտելի մը կ'ենթարկուի Հրեան, և նա ազգական իր գերադաս Կայսեր կը հարցնէ անոր պազ գերադնարութի մասին: Կայսրն ալ իր կարգին կը հարցնէ իր հապիտին կրօնադաւանութեան պատճառը:

Հրեան իր այս անել կայսրութենէն պրծելու համար, հետեւեալ պատասխանը տալով Կայսրը համոզելու կը նզնի. — «Վերահաս Տէ՛ր, ես Հրեական կրօնքին մէջ եղած առեւտ մտնեալս Սատուած գիտ կը տեսնէր, և ես զինք չէի տեսներ: Կաթոլիկ եղայ, այս քրիստոնեայ եկեղեցւոյ մէջ ալ զՍատուած ես կը տեսնեմ, այս ինքը դիտ չի տեսներ ի վերջոյ քաղաքական քրիստոնեայ եղայ, այս եկեղեցւոյ մէջ ալ՝ ա՛յ Սատուած գիտ կը տեսնէ և ա՛յ ալ ես Զինքըն:»

Հրեայ հագիտը ժողովարարի պարծեաւքով մը Կայսեր համոցնել կ'ազէր որ Հրեական կրօնքը ուղղափառ է, ան Սատուած իր երկրպագուները կը տեսնէ, իսկ կաթոլիկ եկեղեցին որ, ռառն իր երկրպագուները կը տեսնէ, ան միայն մարդ: Սատուոյ գրեմական պատկերներով լեցուած է, ան միայն մարդ: Սատուոյ պատկերը կը տեսնէ իսկ քաղաքական եկեղեցւոյ մէջ ալ պատկեր քաղ տան պէս է, ան մարդ: Սատուոյ երկայութիւնը չ'զգար իսկ տան պէս է, ան մարդ: Սատուած կը տեսնեն թէն Կայսրը ալ պատճառաւորութիւններով չի համոզուիր թայտ իր խիկարին պատրաստարանութեան կը հրանայ:

Պատասխանելու անպիտ և խիկարներ առն խառնապանով հարցերու մէջէն, միտ պատճառաւորութեամբ մը կը հարցորին:

273. — ՀՊԱՐՏ ԵՒ ՄՈՒԵԹԱՆԴ ՀՕՏԱՆ

Սահաք Կեաքիոյ մէջ հալառէր շատ հարբառ և մարեանդ հետ մը կը գտնուէր Ան՝ քաղաքին մօտ ընդարձակ հող մը կ'աւ-

նենայ, աղքատ հայերէն ոմանք նախ հաղամասին վրայ տնակներ կը շինեն և տարաւէ տարի հաղատիրսն վարձք մը կը վճարեն:

Մարման թէ հայատեաց մարմանեղ մը և թէ հայտաւ ըլլալուն, հայերուն հետ երբեք հաղորդակցութիւն չ'անենաք, իր շահուն համար իր գործակառարին միջոցաւ իր հոգին վարձքերը կը գանձէ: Այն վարձակառարուն մէջ կը գտնուի կառակառէր հայ մը՝ որ կ'ազն ալ մարմանեղ թիւքքին մասնեւորով խոսիլ անոր հետ: Առեւի ճիշտը զոյն նկուն ձգել իր հայտառութեան և կրօնավարութեան համար:

Հայը զայն փաղաքելով, և կեղծ ու պատիւ մեծարանք, և նեղակեցութիւններով զայն կը հրապարէ, կը մասնեւայ իրեն: Նա քառասուն կ'ընդունի զայն իր ներկայութեան, բայց ինչն ալ չի դիտեր թէ ինչպէ՞ս ընդունել տա (քեաֆիր) անկրօն հայը իր քով:

Հոնան հոգառակ հայտեաց մարմանեղութեան, այս հայուն կեղծ մեծարանք և պոստալտաութիւնէն կ'ախրժի: Հայն ալ հա՛մարձակութիւն տանելով անոր թոյլատաութեանէ՝ զայն առեւի նկուն ձգելու, չիտակը միջոցով մը զայն հեղնելու համար՝ անոր երազ մը կը պատմէ:

Ինչպէս ասածք կ'ըսէ՝ պարսին համար ամենակծու սլաքը հեղնանքն է:»

Հայը. — զերպոյի մէջ հրեշտակները երկինքը տարած էին, հան երկնային հանգէս մը ակզի գ'անենաք, ամէն ազգէ կրօնապետներ, մարգարէներ, գիտնական հոգեւոր հաւատքաւոր էին: Նա և Մահամմէտ մարգարէն՝ շարքը խալալ լէիլեր, հոգեւոր, գիտնականներ անկողներ հազած նստած էին լուսեղէն գոնեքաւ վրայ, շատ փառասփռ և պատառասփռ կերպով: Ասանք ակունկաւ տնօրէնացէս զո'ւք միտքս եկաք, անշուշտ ասանց լարքին մեր գրողին աշխիւ հոնան ալ գտնուած ըլլալու է: Բնդ շատ փնտռեցի ասանց շարքին բայց չկրցայ գտնել, վերջապէս քեզ անոյ տնանց ետեւը կէս մաթ անկիւն մը կծկտած նստած էիր: Բնդ շատ մեղքացցայ անմիջապէս քովդ եկայ, ու հարցաւք յայրելի հոնա հոս ինչո՞ւ միմադ նստած ես, այն (խելմաներուն) գիտնականներուն շարքին մէջ գտնուելու արժանի ես, հան պարտալ ախտներ շատ կան, անք հան լուսեղէն ախտներու վրայ բազմիւղ կ'ազնէք մենք: Միմադն զո'ւն հոս վրայ գլուխդ ազատ, գլխարկդ և փաթիլդդ ցերստ, մաթին մէջ անփառանակ գիրքով նստած մնացեր ես:»

Դուն պատառասնեցիր ինձ. — «Միբելի հայ գրողին ես իմ գաղտնիքս արո՞ւ կրնամ ըսել. միայն քեզի խոսիմ մէկու մը մի՛ պատմեր, երկտասարդութեանս գող և առաջակին մէկն էի, և շատ ազա՛ւ ու գոռոց, շատերուն իրաւունքը կերած եմ, հայերը (քեա-

Ֆիր) անկրօն են ըսելով՝ մինչեւ հիմայ նախատան՝ եւ, հարա-
տառներէն աւելն մարդու հետ չե՛մ գիշաներ խօսիլ՝ մինչեւ խեղ-
բարեւ առչէ Փրօն օ ինչու հառ նկանն ի խղճայի՝ վիճակով մը՝
ոմ քան ահաբաժ նստան եւ՝ քեզ բացատրեմ։ — Երբտառարգութեան
մեր տան մօտիկ բանջարտնոցէն կազմաբ զողջած էի, այն մեղ-
քիս համար, սուրբ մարդաբէները հաւատարեւով գիտ գատապօրե-
տեցին, պատմելու համար աչ սրտնեցին որ զողջած կազմաբիս
տեքեւները փետտելով, հաստ կոթը ինն կլլել տաին, այն փայտի
պէս՝ խաշափողէս, ստամոքսս մինչեւ աչիքներս միտեցաւ, և
այս անկիւնը նստեցաւցին, ո՛չ շարմելու, և ո՛չ աչ խօսելու վիճակ
ունիմ, ցաւայի եւ՝ ցաւայի։։ Երազիս մեկէ աչ սր պատմեցիր,
յուզումէն ընդոտտ արթնցայ իրաւ կազմաբի զողութիւն մը՝ ըս-
րած եւ ատենք, որ հրեշտակները քաւ պատմուիլը ինն ցոյցու-
ցին։»

Հօնան յաղուած քիչ մըն աչ հայան քով նկան ինկան, կը
խառտփանի իր մեղքը զոր հայը այս պատմութիւնը լսած է եղեր։
Նա չի բարկանար տեսնուած երազին համար, այլ՝ կը խնդրէ և՛
բազանէն թէ, ան ուրիշին չպատմէ, ինքը աւելն ատեն իր հիւ-
րանոցը թող հրամաճէ որ խօսակիցին, իբր թէ գինքը շատ սիրած
կ'ըլլայ։ Հօնային հետ հայու մը աչ սերտ յարաբերութիւնը և քա-
րեկամութիւնը տեսնելով՝ կը գործանան ուրիշները և զայն անա-
կընդիպ հրաշք մը կը սեպեն։ Արտփնտեւ նայն թիւրքը ուրիշ քա-
ւոր հայերուն հետ անհաղորդակից էր, և զանոնք կը նախատէր
(ֆեաֆիր) անկրօն են ըսելով։

Ամեն գատակարգեմաղոցն հետ յարաբերուելու և խօսակցելու
իւրա՝ գտնիլ՝ մեծ հարցիկուրիսն մըն է, որ ամեն մարդու տուած չէ։

274. — ՀՐԱՇԱԼԻ ՆԱՄԱՀԱՏՈՒՓԸ

Ամերիկա նարեկ մը սովորական ինքնահաւատութեամբ քնիւ
որ կը տեսնէ, աւելն քան զխեղձ, ցոյց տալու համար ցոյց մեր
երկիրը կոր» կ'ըսէ։ Եւ որ մը Ամերիկայի մեկ նամակատուք մը
կը տեսնէ, հիացմամբ կ'ըսէ ընկերով՝ Հա՛հա սքանչելիք քան մը
որ տեսայ հոս, այս քանն է որ խելքիս չի պարկիր։ Ենչպէս կ'ըլ-
լայ որ հառ ձգուած նամակը գետն ինտակէն համ բարցելով՝ վերջ ի
վերջայ եարբերդ կ'ըլլէ։»

Իննանաւան և իմաստի՝ մարդը ինկ ինկ ամենողեւ կը
հաննայ։

275. — ՀԱՐՊԻԿ ՀԱՄԲՈՐՅԸ

Մարդան մեկը սովորութիւն» տներ ասանձինն համ բարցե-
լու։ Օր մը կը հարցնեն իրեն թէ չի՞ վախնար միտիկ համ բարցել։

Արցազը կը պատասխանէ հանգարանին՝ «ինչ ա՛ն պիտի գտնուի
նրա՛ն, երբ լսենք թէ թէ լսեալովք, կռուայ՝, անձ ինչպէս հազարաւոր
ներսաւ հակադակ կու՛նք կը հազներ՝, որ ցնցատիւնքը շինուած վրա
եւ համարեւ վրայ կը կենան, երբ աւազակները գանձ ինձի փախանին
իրենցմէ ազատութիւն կը մտաբան, եւ անոնք խցեալով իմ գին
հակա իրենք կ'ապենէ, ինձի համար ինչեւեցեալ զոհաւոր եղանակ
նոսր մարդիկ քննադիմ (սովորեալ) պէտքովս կը փոխանակու
նը, քեզ գիտէ՞ միայն, զգուշանալու եւ կեդծաւ արեւ լինեալն զլինձեալ մտ
ն, անպիտան զի»

276. — **ԽՈՒՄԻ ՄԷ ՍՏԱՆՍՈՒՆԵՐ**

Քորոզիւն մը կերակրեալ մը կը անուշանէ փայտփայտի
թէ լաւորք կերակրի սպասարանին, վրայ պիտի քորոզէ՝ մեղք
պատահիք, որ քորոզն առաջ խրատանէ խորքի քան մէկ, Մարա
կոսի Աւետարանին մէկ դրութիւն մէկ անգամ կարգան։

Կերակրեալ երբ քորոզիւն քեմ կ'ըլլէ իր արեւին հարցումը
կ'ըլլայ՝ Թէ ա՛ն գործի Մարիսի մէկ դրութիւն կարգացած է, ինչ ստորի
կենտրոն, Ոչ միջոցին մարտարդին մեծ մասը ստորի կ'ըլլէ, Բա
րոզիւն իսկայն կ'ընէ անոնց՝ զգուշ քորոզ ալ ստատաններէ իշտե
հիմայ հասկցայ թէ գաւթ գիւ կը խորեք, ինչու որ Մարիսի Աւետ
արանը միայն մէկ գրութիւն ինչպէս զի անոնք մըն ալ տալու
մարտիւ կը փակէ, եւ կը պատահիք որ անգամ մըն ալ տալու
չիտան, սակաւ քոր մեղքերուն մայրն է, որ զի քորոզ չի քոր
Աւետը կ'ընէ՝ «սառ, խորոզին զգուշ, կռակ ինչպէս եւ կ'ալ ու
հաւատարմ»։

277. — **ԱՌԱՏԱԶԵՌՆ ԽՈՒՄԻՆԻԿԷ**

Անգամ մը մարտիկին մէկը անցորդէ մը անոն փախ կը
խորքէ ընելով թէ՛ անքեք քրիւն վեր հող կերած չեմք, Անցորդը
կը պատասխանէ «եւ ալ կերած չեմք» միւրեմն քան փախ առեք,
եւ երբեմնք միտան հաշիւք, կը խորէ մարտիկը՝ «ինչպէս
Էսէ խորէն եւ ապա գործէ»։

278. — **ՏԱՆԻՆ ԵՍ ՏԱՆԻՆԵՐԷՆ ԶԵՍ ԳԵՏԵՐ**

Իր կողմը կործնեալ հայ կնոջ մէկը հանապարհին թիւրքի
մը հանգիւղելով կը հարցնէ անոր՝ «եթեք փախան ի գլխուս, պիտի
կով կէշտի ցանկընտան տեսմք»։

Թիւրքը կ'ընէ «ինչ ըսիր»։

Կինը նստէ կը կրկնէ, եւ երբ կը անան որ թիւրքը իր
ըսածը չի հասկնար, կ'ընէ կը լսենք, «միտք գլխուս անիկ
եւ հարկերին չեմ հասկնար»։ Ան իր համարն կը շարունակէ՝

«Եթեք ձեռք ինչ ինչ իմաստ ունի կը կարծիք մեկը կամ չի զի քիւս

առնելով մասին պնդման սերը ասաց փաստը կ'ստացի:

Աստուծոյ կամաւն թիւրք Մայրան կ'արթննայ, և կ'արթնցնէ նաեւ իր ընկերները և կը սկսի իր աւետան երազը պատմել:

— Երազիս Մանամեկտ մարգարէն իրկինքէն երկիր իշտն էր, զիս առնելով երկինք գրախար տարաւ: Կրնտակները շարք, շարք մեղի-րարեւի կեցած էին, հան քառասուն կոյս աղջիկներ (Կրարներ, փերներ) զիս շրջապատեցին, զիս գրախարն պաղա-րեր պարտեցները պառցաւցին, հան ցառաղբիւրի մը քով հա-մեզ կեցապար և պատեցներով ծանրաբանութեան սեղանի մը շարք զիս նստեցնելով համագամ կերակուրները նստած պահուս անհետ-ծալ սպասարկեցին, նոյն պահուն արթնցայ, արախ և շատ երջա-նիկ արամադրութեամբ:»

Բարբին կը սկսի պատմել:— ՁՄովսէս մեր մեծ մարգարէն ալ զիս երկինք տարաւ արքայաւիտան Կրաշայիքները ինն ցառաւց, մեր տանը երկու նահապետները ներմտիկեր հազած յաւեղէն գահերու վրայ նստած աւետայ, գրախարն պարտեցները աւետայ ան-թաթիւն հասկնալով համագամ կերակուրներով և հառաւա-պատեցներով կերակրեցին զիս, շատ գոհ և շնորհապարտ Քաղի եւային:»

Վերջը երկու կրնապետները կը ծանրանան Տէրախով վրայ, տախելով զայն որ շատ թու պատմէ իր տեսած երազը: Նա իր կարգին հանգարա և պաղարիւնով կ'ըսէ թէ— «Կիւրքը մեր Քրիս-տոսը երկինքէն երկիր իշտն էր, քնադած պահուս կողիս մշտող մը եղաւ մէկէն ընդստ արթնցայ՝ «Ո՛վ իմ անթիւ և թշուա-ղանկ», ի՞նչ պահեր Քաղի եւ, և անթիւթիւնէ կը տառապիս, քու ընկերներդ իրենց մարգարէներուն միջոցով երկնային գրախա տարաւցան և անոնք հան գրախտային սեղանէն համագամ կերա-կուրներ և պատեցներով կը կերակրուին, ել շատ ել պնակ մը սերը քեզի Քաղ ան ալ գաւն կեր, և կշատցիր, Կրամաւեց, եւ ալ կոյս աւսք փաստը զայն հաշտեցիր» ըսելու չի մտք, թիւրք Մայրան յառաւատական ելէ մը կ'արձակէ զգալ քեզի իր սղու-քեաֆիք քէլիլ: «Վա՛» անկրանին գտեալը անկրան Տէրախը գոհն մեզմէ նարդիկ փրկար ցաղապանելով:»

Աստը կ'ըսէ «Ո՛վ որ խառնիկ հար կը փոշի իր ընկերոյր, իմիք մէջ կ'իյնայ քառապար:»

281. — ՊԱՌԱՌ ԱՄԵՐԻԿԱՆԷՆ

75 տարեկան Ամերիկացի աշրի աիկին մը կը գիտէ քիւրկին և վրային շատ գէշ վիճակ մ'անիմ, Կիւրքները երբեք չեմ կըր-նար քնանալ կ'ըսէ:

Երբ բժիշկը կը հարցնէ պատճառը՝ նա կը պատասխանէ՝

— Տաքթմուր, գիշերները քառսիս մէջ երխատարգ մը գիս կը հեռապղծէ, վաստի եմ որ չէշ մտադրաւթիւն մ'ունի, գրեթէ ամէն գիշեր այս կը պատահի, խնդրեմ հար մը դախր անոր, գեղ մը տաւր որ հանգիստ քնանամ։

— Հոգ մի ընէք տիկին, ես քեզ գեղ մը կուտամ, և գո՛ւք բուսրսովին կը բժշկուիք։

Տիկինը գեղագիրը կ'առնէ, և յանձնարարուած գեղը շարթ մը գործածելէ վերջէ կրկին կը գրեմ նոյն բժիշկին։

— Ի՞նչ է այդ տիկին, միթէ տաւած գեղէն չօգտակեցա՞ք...

— Տաքթուր ի՞նչպէս թէ չօգտակեցայ, շատ լաւ կը քնանամ, բայց... բայց... չալսվ, երազիս մէջ տեսած երխատարգս կորսնցուցի, ալ չեմ տեսներ։

282. — ԽՐԱՏՈՒՈՐ, ԵՐԻՏԱՍԱՐԳԻ

Փահանայ մը ոգեմուտ երխատարգ մը կը խրատէ. — Տղա՛ս այս ալքայը մի գործածեր, սրովհետեւ ան թէ մեր մարմինին և թէ մեր հոգիին թշնամի է, կը փրատուիք անկից։

— Բայց Տէ՛ր Հայր, գո՛ւք անցեալ կիրակի քարոզեցիք թէ՛ սիրեցե՛ք ձեր թշնամիներէն, ևս ալ ձեր այն խրատին կը հնազանդիմ մեր թշնամին եղա՞յ ոչին կը սիրեմ։

— Բայց աղա՛ս, ևս ձեր թշնամիները սիրել յանձնարարեցի, բայց զայն կլեցե՛ք չլսի, գո՛ւն ալ որչափ սիրես ոչին, իբր քաթշնամիդ սիրէ, բայց միայն զայն չիշին մէջ գիտելով նորէն կ'ըսեմ մի կլեց զայն, եթէ կլես թէ մարմինիդ և թէ հոգիիդ կը փրատէ ան...

Փանգաւոր որչափ ալ իր անմեղութիւնը փոստելու նշնի, գոտուոր իր հասկացման համեմատ իր վնիւր կ'առնակէ։

283. — ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԶԻՆՈՒՈՐԸ

Վերջին համաշխարհային պատերազմին, երխատարգ Ամերիկացի զինուոր մը իր հրամանատարին ներկայանալով՝

— Տէ՛ր հրամանատար ինձի արտօնէ որ ընտանիքս անունելու երթամ, Ամերիկայ վերադառնամ։

— Ի՞նչու Ամերիկայ ընտանիքիդ գառնալ կ'ուզես։

— Տէ՛ր հրամանատար տիկինս աշխարհ նոր էակ մը պիտի քերէ, անոր համար Ամերիկայ գառնալ կ'ուզեմ։

Հրամանատարը արտածագիրը անոր տաւած ատենը անոր կը հարցնէ.

— Տիկինդ Ե՛րբ մանուկ մը պիտի քերէ աշխարհ։

333. — Տէր հրամանատար, ես, ես հասնելէն ինչ, ամբողջ
կը պատրաստեմ գինեւորը:
334. — Եթէ իր արարքը չքակեցնելու համար, յերկրամայ պատ-
նադարանով ինչ մը պետք էր, այս ալ հեղինակ:

284. — ԿԵՐՈՒՄԻՆԻՆԵ

Ութնամեայ ատրեկան ձերտել մը՝ շոյեկաւքի խամբոցոյտ-
քեան մը պահուն, գեղանի արկնով մը մտնենալով, կը հարցնէ
անոր թէ կրնա՞յ իր քովի նստաբանին գրայ նստիլ:

— Պարսն, շոյեկաւքը խամբոյ ելլելուն մամ մը կ'ընէ,
մինչեւ հիմա սաքի վրո՞յ մնացեր ես, կ'երեւայ շատ յոյներ ես:

— Այ՛ արկին, թէն ուրիշ արկնով մը քով նստեր էի, կար-
նես անոր երեսներէն անտի շուք կը հասէր՝ այնչափ անհոտնի,
այնչափ ուղեղ ոք մարդս անոր երեսը անտնէ շաղկեր, քեզ անո-
նելուս՝ անկից ազատելու համար վաղէցի քովից եկայ ոք նստիմ ե
սպասարիկ երեսդ պիտեմ կ'ընէ:

Այնթապցի 75 տարեկան Մինէ Յակոբ ձերտելը միշտ կ'ըսէր
— Աչքը սիրեմ գեղեցիկին՝ գեղանին գրակ, աչքին պայծա-
րութիւն, արտին զատրթաւքին եւ հոգիին հրնաւանք կը պարզեմ:

285. — ՄԱՀՏԵՍԻ ՅԱԿՈԲ

Ասենոք Սաւետրոյ Պիմիտ հայկա՛ան գիւղին մէջ քանի
մը ընտանիք բազմական կ'ըլլան՝ անոնց մէջ կը պանտին Ման-
տեսի Յակոբի եւ Մանտեսի Կարապետի պէս գիւղին երեսեկներէն
երկու անձեր ես:

Մանտեսի Յակոբ կալաւածատէր ու գրամատէր եւ միանգա-
մայն վաշտաւու մէկը կ'ըլլայ, նո հարիւրին 12—20 տակով խեղճ
ազատ գիւղացիներան ատկաով պրտմ կուտայ, ե անոսկ տեսակ
հաշիւներով գանձք անխղճարտք կը կապուակ, ե անտեղ շատ գլմ-
ղան կը մնան անկից:

Բրդոքտեանով ինչ ընդանոց այն քանի մը ընտանիքներան
մարդիկը շարքով երկու անգամ մարտիտան կը հաւաքուին ազա-
թելու, անոնց մէջ ներկայ կ'ըլլան Մանտեսի Յակոբ եւ Մանտեսի
Կարապետ:

Յակոբ ազա ես կ'աղտթէ, քայց իրեն յառակ աղտթի մե-
թա մը ընտրած է, միշտ սաքի ելլելով, նոյնը կ'աղտթէ՝ «Տէր
Աստուած դո՛ւն սաքք եւ արգար ես, մենք մարդիկ մեղաւոր ե
խաղերայ ենք, քեզ պէս, արգար Աստուած մը՝ մեզ պէս մեղա-
ւորները, դաշնելու, ազաննելու ե մեր արիւն, թափելու, իրա-
ւանք ունի, զարկ մեկի, մեր գլուխը կտրէ, մեր արիւնք թա-

— Մարգը երկու ձեռքովը պնակը ածաւ քանած՝ իր կնոջ կը հարցնէ։

— Կե՛նք, կուզո՞ւմ թէ՛ կ'երթամ . . . :

— Պնակին սուպ լեցուցե՞ր ես։

— Ի՛նչ։

— Ուրեմն գեւ կ'երթաս։

— Կերբ հարցումը մարդը քանի մը անգամ հարցնելով, նոյն պատասխանը կ'ստանայ, մինչեւ որ հասնի սուպի կարտին քով։ Մարգը, հոն հասնելով երբ կը լեցնէ պնակը սուպով, կրկին կը պատայ ու կը հարցնէ։ — Կե՛նք կուզո՞ւմ թէ՛ կ'երթամ։

— Պնակը սուպով լեցուցե՞ր ես։

— Այո՛, պատասխանելուն։

— Ուրեմն կուզաս կ'ըսէ կնիկը։

Քանի մը անգամ աչ այս հարցումը կրկնելէն և պատասխանը ստանալէն վերջ՝ նա լեցուն սուպի պնակովը կնոջ յովը կու գայ։

Նա. — Տեսա՞ր քեռորդ վիճակը գինքը ես կը կառավարեմ . . . :

Մեծ քայրը. — Սիրելի՛ս, որ մը երբ մեր գիւղը գաս, իմ աժառանգս վիճակի աչ զան կը տեսնես, ան քուկինէդ աւելի, յիմար և անքանին մէկն է, ինչե՛ր կը քաշեմ իր ձեռքէն, մէկ ես գիտեմ զայն մէջմէն աչ Աստուածն գիտէ։

Ասան մը գերջ փոքր քայրը՝ մեծ քրոջ գիւղը կ'երթայ տեսեմեան։ Ան աչ իր աժառանգն ինչ տեսակ արարած մը ըլլալը իր քրոջ հասկնելու համար, անոր ձեռքը կուտ մը կուտայ իտարով լեցուն՝ և կը հրահանդէ որ կուտին մէջի ալիւրցան ջաղացք տանի աղալու։ Մարգը սուանց նայելու կուտին պարտնակութեան զայն շարկած գիւղին ջաղացքը կը տանի և ջաղացպանին. — Ո՞վ մարդ սա ալիւրցան. աղա կնիկա՞ գրկեց զայն կ'ըսէ։ Ջաղացպանը երբ կը տեսնէ կուտին պարտնակութիւնը զայն քերազին անբանութիւնը կը հասկնայ, և կ'ըսէ անոր. — Դարեկամ հոս նստէ հերթիդ ուղտն, երբ ալիւրցանդ աղամ քեզ կ'իմացնեմ։

Մեր այս մարգուկը յոված, նստած տեղը կը քնանայ։ Ջաղացպանը գալով անոր մօրեքը, պէտք կ'տնիլէ, իր քով նըստած իրեն պէս յիմար Յոյնի մը զգեստովը անորինը կը փոխէ, և ապա՝ թուրքը, արթնցնելով անոր բերած կուտը պարտնակութեամբը շարկել տեսած՝ «ալիւրցանդ ողջունեցու» ըսելով զայն իր տանը կ'գրկէ։

Յիմար թուրք գիւղացին տղափոխուած՝ կուտը շարկած երբ տան կուգայ ու գուռը կը գայնէ որ բացուի, կինը գրած նեղքէն իր երկուն ալիւրփութեամբ այս վիճակը տեսնելով գուռը շի քանար։

էրիկ, գրեւն շատ յազնամ եւ՛ բայց դռուը պնդելուան:

Ներսէն կիներ, դռն իմ էրիկս շեռ ձայնդ անորինին կը նմանի, քայց նեղդ, հազամ ապրազդ անորիննէ չէ, կապայ և սուլա հազամ շեռ, մօրուք և տելի շունիս, տափառ և վերադիւն հազամ եռ, ստնամանդ ալ փախալի տեղ մօռնակի փախաւան է, փախանակ ջուռ ֆէտիկ և փաթթիկդ ուս փեղցոյրովդ երբեք իմ էրկանս շեռ նմանիք կ'ըսէ:

Մարգը գրեւն իր կնոջ զխաւն հազար տեսակ հայհոյանքներ տեղացնելով դռուը բանալ կ'աւատայ:

Երբ ներս կը մտնէ մարդակը՝ իր կինը դայն իրենց մեծ հայելիին առջեւը կը տանի և անոր կը ցուցնէ իր կերպարանափախաւթիւնը:

Մարգը ինքզինքը հայելիին մէջ ալլափախաւան տեսնելով կը շտաքի կը սմքի կը մնայ և ապա՝ կնոջը գտնուելով.

— Ա՛յ կնիկ, յանցաւարը եռ շեռ ջաղացպանն է, երբ եռ մեր ալլաբցան աղալ տալու համար հերթի կ'ապրտէի, նստած տեղս յնապեր եմ, մեր ալլաբցան աղալէն վերջ փախանակ գիւս արթընցնելու, քովս ինծի պէն Յոյն եօթկին արթնցուցեր է, և իրք քու էրիկդ հաս զրկեր է, ներսդութիւն արկին երթամ ջաղացպանէն ինցքրեմ որ քու էրիկդ արթնցնելով քեզ զրկէ կ'ըսէ:

Կինը կը տեսնէ որ իր տերան էրիկը երթալով եօթկին իրենց տունը պիտի քերէ. — ո՛ր մ'երթար նստէ տանդ և տակից գաւթս մ'ելլեր մինչև որ մօրուքդ և պիտեքդ բուսնին, իջլայ որ զիւզին մէջ խայտառակութիւն:

Մեծ քայրը իր քրոջ գտնուելով, տեսար իմ յիմար էրկանս կերած տպուրը. . . — Բո՛ւս ամառինդ խելա՛ցի է՝ թէ իմս կ'ըսէ:

Երկու անբախտ քայրեր իրենց ընտանեկան ցաւերովը տապկուելով իրարու ցաւակից կ'ըլլան:

Օր մը աղաւաւին ձաղերը իրենց ժօրը հարցուցեր են. — «Մայրիկ, ո՞ր մէկիքնուս երեսը հերմակ է, խնդրենք մեզ խօսէ: Ազուաւը. — երկու երեսները սևաւոյթիկ ձաղերս ո՞ր մէկուդ հերմակ բսեմ, և սառ խաթիմ» ըսած է:

287. — ԶՈՒԱՐԹԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մրդատանն պարտէգներու մէջ ցանցառ կերպով տարտնամ տաներով գիւղաքաղաքի մը մէջ, թրքախոս ըստացարարուէի ախիկին մը՝ ամբան Օղոստոս ամսուն տաք որ մը հիշա կեսօրին կը հանդիպի մտաւորական պարանի մը և կը հարցնէ անոր. — «Գարուն ալիսնիլին տանը՝ գիւնե՛ս բարի եղէ՛ք ինձ ցուցնելու: Մարգը աղնիւս մէկը, առջեւը իյնալով ալն ծեր կնոջ կը ցուցնէ պատմեցնած տա-

հիւանդանոց կ'աւանդէ խնդիրները կը թողաւ որ գործին երթայ:

Երեկոյցին երբ խնդիր տաւն կը վերադառնայ, անեցիք կը զարմանաւ թէ ինչո՞ւ հիւանդանոց չմնայ. — Եւրբ պատճառը կը հարցնեն անոք ան կ'ըսէ:

— Իբր հիւանդ մեր ազգականը հիւանդանոց գրի որ աւելի խելօքնայ. առանց իր վիճակին նայելու զիս հան տարան էր որ զիս հան թողաւ կ'ըսէ:

Իրացի եւ ազգականներ կը խորհրդակցին, հետեւեալ որ խնդրէ իրենց հետ աւանդով կրկին այն հիւանդանոցին տնօրէնութեան կը գիտեն: Եւ խնդիրը լաւ մը հասկացանք՝ խելօք մարդը կ'ազատեն եւ յիմարը հան կը գնեն որ զարմանալի:

Քաղաքացիներ ինքն ինքն անգուրբուն մըն է, ան որ բարկացաւ բռնով մը կ'առաջադառնի, լաւ գիտցիւ որ այն սեռակ մը խնկը է, ինչով ալ ըլլայ՝ ծանախարհ մարդիկ զայն խնկի տեղ կը գնեն:

289. — ԱՆՏԵՂԻ ԱՌԱՋԱՐԿ ՄԸ

Օր մը Ապագան կը կանչուի Այնթապի թաւրք երեւելիներու տնէ մէկ համախմբութեան՝ իր սրտքանութիւն եւ զուարճութեամբ խնդրով զանաք խնդացնելու եւ գրողեցնելու: Թերազէմ խոսակցութեան շրջանին, ներկաներէն գիտնական հոնա մը, կ'առաջարկէ որ Ապագան թող հայտնէ յիսուն որ պահեցադութիւն ընողներուն հասցէին:

Նա իբր պատրաստութեան մէկը. — «Վսեմաշուք հոնա՛, բարեհաճեցէք այն թիւէն հինգ որ ինձ շնորհել՝ թող մնայ քառասունը հինգ որ, աւելի մէկէ մը կը խնդրէ որ հինգ որ ալ ան թող զեղչէ, հինգական որ զեղչել տալով կը մնայ երեսուն որ եւ գտնաւով Սուլային. — «Վսեմաշուք ան՛ր կրտսարեա, ձեր առաջարկին համեմատ երեսուն որ պահք պահեցնելու հասցէին պիտի հայտնեմ քայք լեզուս չի գտնար: Որովհետեւ պահք պահանքը երկու նպատակով կը պահեն. նախ՝ իրենց մեղքերուն թողութիւն գտնելով Աստուծոյ հաճելի ըլլալու: Երկրորդ՝ պահեցադութեամբ՝ սրբանալու եւ Աստուծոյ փառաբանելու համար: Եւ անձնապէս պահք պահեցնելը կը յարկեմ ամէն ազգէ եւ կրօնքէ առանց խտրի: Աստի քոն անտեղի առաջարկդ եւ առ եւ զիս մեղքի մէջ մի նշեր հայտնել տալով» կ'ըսէ:

Ներկաները իրաւունք գտաւն Ապագային յարմարոյսն պատասխանին, եւ գիտնական հոնան՝ իր անտեղի առաջարկին համար ամօթապարտ կը մնայ ներկաներուն առջեւ:

Անպէս խօսելու կեղծ դրամք եւ կը գործուն իրենց տեղումն, անմեծ ընդունելութիւն չեն գտնիւ համարքներն:

290. — ՄԱՐՄԱՐԱՆԻ ՄԸ ԱՆԵՎՔԸ

Դամասկոսի մէջ, մահմեդական խեղանդամ և հիւանդկախ աղքատ մը՝ շրջելով սպարմաթիւն կը խնդրէ քարեզարծ անձերէ որ կարենայ ինքզինքը տպրեցնել: Կը բախէ մահմեդական հաբուստի մը գոռը, և կ'աղերսէ սպարմաթիւն մը: Տան տէրը երբորդ յարկէն պատշաճը կ'եկէ, և կը պատայ քարէր ձայնով:— ԱՄահամմէտ, ըսէ Ահմէտին, այն ալ թող ըսէ Ալիին, Ալին ալ թող խօսի զանազան Վէլիին: Աստուած թող տայ քեզ և զրկեցէք զինքը:

Անկէ մաքրացեալն որ գոյս կը լսէ, գէպի վեր նայելով և երկու թևերը տարածելով մեծահարուստը կ'անիծէ՝ «՛գ' հազրէթի Խաւ, խօսէ հազրէթի Մահսային, այն ալ թող խօսի մեր մարգարէն հազրէթի Մահամմէտին, ան ալ թող խնդրէ Աստուածէ՝ որ հազէաւ Գաբրիէլ հրեշտակը շատով զայ, հազին անձե՛րս ան. զու՛թ հարստտին որ ինձ պէս խեղճերան կը զլանայ իր սեղանին թոփփփաք փշրանքները:

Թառախեալն օգնել մարդաստմեաներուկան պարսկա-նարինն և:

291. — ԱՆՔԱՏ ՄԸ ԱՆՔԱՏԻ ՄԸ ԱՌԴԵՑՈՅՑ ԿՐԼԱՅ

Մերսուէ աղքատ մը, գործելու անկարող զինք հոգացող զուլաւի մը, և պաշտպան մըն ալ շահենալով կ'ստիպուի շրջելով մարտի և քարեփրտ անձերու տեսած սպարմաթիւններով տպրել:

Սը մը տմբողջ թաղ մը կը պատի քառաքոր սպարմաթիւն մը չկրնար գտնել: Բազմանգամ ընտանիքի տէր աղքատի մը տանը կը մտնէ, որուն զուսկները կէս մը կուտ կէս մը անոթի կ'ըլլան: Կը մտնէ, որուն զուսկները կէս մը կուտ կէս մը անոթի կ'ըլլան: Երբ սպարմաթիւն մը կը խնդրէ, ընտանիքին հայրը, կը խղճայ ձերբակին, անոր օգնելու միջոց մը շահենալուն շատ կը ցաւի, և կ'ըսէ անոր. — «Հաւատադէք իրելի ձերսուէ կը խղճամ վրնակիդ: Երայ քեզ օգնելու ի վրնակի շիւմ, կ'առաջնորդել քեզ դադարելու հարաւստ պրտայիտ գոռը, կարելի է անեցմէ օգնութիւն մը կը գտնէք»:

Մերսուէ երբ հարստտին գոռը կը բախէ, թնշ տեսնէ... Ընդարձակ քակ մը, ծաղկանցներով պնդաքարգետն, շուրջը հախ սենեակներով սրնոց առջեւը քաց արանի մը մէջ, մաշտակներու պլլուած ձերսուէ մը իր տասը տարեկան թուներին կերակուր կը կերցնէ: Խեղճ փաշրիկը՝ կապ խեղանդամ, ալքերը շիւմ անհունի գէժքով՝ գլուխը խուր անգամալոյն, ինքնիրեն չկրնար կէրակըսել, տնցիք պէտք է հոգ տանին, այս անգամ զայն կերակըրել պտպուկին վրնակուած էր:

Աստուծոյ Զորապետ Փոքան Ողջա անունով ձորապետ մը կ'ըլ-
 խէ Սրա, Վահկայ, Հանքն եւ շրջակայ քաղաքներուն զբայ, 1750
 թուականներուն՝ թրքական Սում պետութիւնը տկար քրտուն
 երկրի մէջ ձորապետները իրենց շրջանային մէջ բռնաբնակութեամբ
 աճէն ինչ կ'ըլլան:

Այն թուականներուն Հանքնի հայերը ընդհանրապէս արշաւա-
 րայն, այն եւ ոչ խաբարայն հովիւներ կ'ըլլան: ամէն ընտանիք քանի
 մը հարկեր տայն ոչ խաբար եւ հովեր կ'անենան ինչպէս իրենց
 գիւղաքաղաքին շուրջը ընտելնաւ ինչպէս զայնքանքն մէկ կը
 բաժանեն:

Փոքան օղջան, այն Հանքնի ընտանիքներուն իրենց հարքն
 տալիսն համեմատաբար կանգնել իւրի տարիք մը կ'որոշէ
 եւ անոնք կը վճարեն զայն: Տարի միւրեր հարկահաւածն անտան-
 եան որ կը գլխաւոր արշաւաւ տարքը՝ զաններէն Հանքնիք հայ
 տարքը շատ տներն իւր շինելից մաս մը գնդէն տալ թաղերով:
 Մէկէնք պէշին պիտի գլխենք մեր իւրի տարիքի մասին ըսելով
 պաշտոնեան ձեռնառային կը գրեն: Դա վերաւարանն Հայերուն
 այս կեցութեանն՝ կ'երթայ Փոքան օղջին կ'իմացին ինչպէս իր
 կ'ըմբատանան, որչափ փոքր տարքը վճարել շուղեցին աւել զոն

Պէշը չափէն աւելի զայրացած՝ կ'որոշէ անոնց հետ անգնալ
 վարսելի՝ երբ անոնք կը ըսեն կինդ տաք հոգի անք կը ձերկա-
 յանան, անոնք գիւ իրենց խնդրանքը անք չառնարկած Փոքան
 Ողջան զանոնք տներնուն քարկռակներէն ինքնիրմէ ելան, կրակ
 Ողջան զանոնք տներնուն քարկռակներէն ինքնիրմէ ելան, կրակ
 ու րոյ կարած նստան թողմային զբայ ձանկի եկան: Եկեա-
 վարներ զաւթ մեղի ինչ կը կորիէք: Ինչո՞ւ որչափ իւր
 տարքը վճարեցիք, կ'ազն՝ որ քանի մը հարկեր ձիւտարեն-
 քովն մեր հետերը թաղել չառնաւ մեղի ինչպէս ինչպէս վարսելով,
 մեղ կը վարսելով, կ'աշխատեն մը ըսելուն տէր: Եւ ինչպէս ինչպէս

Անոնք ամէնը մէկէն — Պէշը մեղի ինչպէս ինչպէս ինչպէս
 գիւտար հասկցողեր են ինչպէս ինչպէս ինչպէս ինչպէս ինչպէս
 ուղի մէկէն եկանք մեղ հարցներն թէ՛ մեր վճարելիք իւրը կարծի
 քերենք ինչպէս ինչպէս ինչպէս ինչպէս ինչպէս ինչպէս
 — աստիճանային կարգով հարցնողք մ'աշխատեն ինչպէս ինչպէս
 տեսնել ինչպէս կ'ըլլէ: Եւ ինչպէս ինչպէս ինչպէս ինչպէս ինչպէս
 աստիճանային Փոքան օղջին չափէն կ'ըլլի իւր կ'վերադարձան
 իրենց տեղը ինչպէս ինչպէս ինչպէս կը վճարէ ինչպէս ինչպէս
 ինչպէս ինչպէս ինչպէս մեր արարողքի իւրը զիւրի անգործ կար-
 ինքնը ինչպէս ինչպէս ինչպէս ինչպէս ինչպէս ինչպէս
 զը հալած իւրի վերանայ տարին ի միտս մեկին կ'ըսեն:

294. — *ՄԻՋՈՎ. ԿԼՈՐԻ (ԲԷՌՆԵՐԷ) ԽՆԴԻՐԸ*

Դամասկոսի մէջ քարեկեցիկ սանեւոր հայ ընտանիք մը կը գտնուէր, որան տիկինը Պոլսեցի, իսկ ինքը Կիլիկեցի էր Պոլսեցիք ձաւարով կերակուարներ պատրաստել ո՛չ գիտեն եւ մ'չ ալ կը գործածեն լընգհանքաւակը Կիլիկեցի հայերն ալ ընգհանքաւակ բրինձով կերակուր քիչ կը պատրաստեն, միշտ ձաւարով կերակուարներ ուտել կը սիրեն։ Նոս միջով կ'ուրը Կիլիկեցիներուն շատ սիրած կերակուարն է։

Կիլիկեցի այս սանեւոր հայը վերայիշեալ կերակուարը շատ սիրելու եւ ախորժակով ուտելու եւ իր Պոլսեցի տիկնոջ զայն պատրաստել կը ուրվեցնէ. եւ գրեթէ ամէն կիրակի նոյն կերակուարին պատրաստութիւնը անկից կը պահանջէ։ Կիլիկեցի հայ տիկինները երբ միտը, ձաւարը, համեմը եւ կանանկեղէնը դնուի, սիրտյածար զայն պատրաստել հանոյք կ'ըզան իրենց ընտանիքին անդամներուն ախորժելի կերակուր մը կերցնելու համար։

Մինչդեռ վերայիշեալ Պոլսեցի տիկինը՝ երբ ամուսինը միտ չով կ'ըսէր. «Եղբ, զայն պատրաստելու ներդռնէն՝ քաշուելով իր ամուսինին կ'առարկէ. — «Պարո՛ն, երբ միջով կ'ուրը պատրաստեմ ես կը յոգնիմ, կը տկարանամ, ոչոք կը պոկուի, մինչդեռ դո՛ւն զայն ուտելով կ'աւտոյնուս, ինձմէ ոչոք կ'ելլէ քիզի կ'անցնի։ Ուրախ խնայէ զիս, զայն պատրաստելու ձանձրոյթը ինձ մի՛ տարք» կ'ըսէ։

Ընտանիկան բարոտրեւում եւ հովուստրեւում համար ամուսիններ երկիւղմանէ զոնոյ եւ աննման բլրոյում եմ իրարու հանգեալ։ Իսկական ձագար քնամիկի մը սեւեմը այս կը պահանջէ, ոչ-բեւաննափրութիւնը։

295. — *ՄՈՐՈՎ. ՉՈՒԱԶԵՂ ՊԱՏՐԱՍՏՈՂ*

Ասեւն ք. Հայաստանի վանքերէն մէկուն վանահայր եղբայրս պաշտօնը պահնցադռնեան մօտին վանքէն ներս մ'ուրանութեան համար խոտապահանջ կը գտնուէր։

Նոյն վանքին մէջ կը գտնուէր քիչ մը աշխարհիկ վարդապետ մը որ տղաւացիք ետքը շարքաներուն պահնցողութիւնը հելաւ չի գտներ, նա զապտապոյի մօտակայ հայ դիւղէն միտ, հաւկիթ իւղ գնելով գտնոնք իր խոցին մէջ առանձնին կ'եփէ ու կ'ուտէ։ Իւղին եւ խորտած միտին հաղը վանքին միջուրտը լեցնելուն միտքանկիցները անոր այս վիճակին անգնուի, իմաց կաւտան վանահայր, եւ ան զայն իր ներկայութեան քերել տալով կը խրատէ որ պահք պահէ եւ քոր գոյթակցութիւն չ'ըլլայ իր միտքանկիցներուն։

էը թողում, իսկական փուլին ալն առնեն պիտի ելլէ...» Կ'ըսէ՝

Գրախ մտքըը շատով տարանանկը կը պարզէ չայլին գլխի, և կը սպաննէ զայն տեղն աւ տեղին և երկու եզրայրնէր կ'սգասին։

Վասնիկ պահանջ պարտեալով շարժելու և, անկից անկումս պրծելու հարկն նախելու և, շփոթելու չի։ Երեւ շուսալիս կ'ուսուած կ'ըլլատ։

297. — ԱՆՔԱՆԵՆԵՐԻ ՓՈՐՁՈՒԹԻՒՆԸ

Պաշտատի կայիճաներէն Աղսուաշիս իր նժայգին վրայ քաղմած իր պաշտական շքախումբով քաղաքին մէջ կը շրջապայի։ Իր քարճրատիւնն փաշաներէն մէկուն ապարանքին տալիւնն անցած պահուն՝ երբ նա կը տեղեկանայ պատկաշին փառաշուք անցքը, իրեն երախտապիտական պարտականութիւն կը սնայէ։ Իր ապարանքի գրան տալիւն քարեւի կենայ աւ պահակային շնորհքին տրամանալ։

Յիշեալ փաշան՝ զիմացիմով տննառնի, մարմինով զէր, կեցուածքով ազկը, արատաւց էտի մը կ'ըլլայ։

Երբ նա գաւաը մէկէն րանայով, կը շահաւի քարեւի կենայ, պահակային ձին գինք տեսնելուն կը իրալի։ Բիշ կը մնայ սր արքան վար իրայ, քայց անոր ազաման պակաւ թողը գլխէն վար իրալով, կը գլխարի, կ'երթայ ցեխատ ջուրի լնտիի մը մէջ կը միւրնի։

Նախապաշտելու պահակայը փաշային քարեւի կենայով, իր ձին խաղնդնէլը և թալին գլխէն իրալը պատեն առիթ մը (սեւ զուրաւ) շտեղելով, կը հրամայէ սր փաշան անմիջապէս գլխատուի տասնց ալեւայլի։

Մանուան գատապարտաւան փաշան՝ նայն պահուն սրաի մարմաքաւով մը պահակային կը պատառնանէ — «Տէ՛ր արչայ, այս առաւտ ս'չ թէ իմ քարեւի կենայաւ տնպատեն (ուզարքը) է եզեր, այլ քաւ շրջապայից՝ սր իննի պէս պետաթիւնն պատկար պաշտանելայի մը գլխատաւովը՝ մեն փրտ պիտի կրէ ան, և իմ քաղմանգամ ընտանիքս ալ իրեն պաշապան հոր կորուստովը, սրբ և գժրախ պիտի մնան...»

Փաշային այս տրամարանական առարկութեան վրայ՝ պաշտկալը անդրապաշտելով իր հապնեղ տաւան գլխատման հրամանին տնտեղի և սխալ ըլլալուն՝ յետս կ'ընաւ կ'ընէ և ներսով կը շնորհէ անոր։

Աննամեհաւ, րնամիմեհաւ և ազկեհաւ մէջ, սգիտքիան պահաւառ նախապաշտաւմը տուեր, և պէտաթիւններ նմուած և, պատմութիւնը սրտակի այս կը փառն։

298.— ԱՆՊԱՏԵԼ ՊԱՏՈՒԻՐԸ

Էջէքէկցիք ընտանիք մը հարսնացու աղջիկ մը կ'աւնենայ։ Զմբան ցաւքս գիշեր մը հայ երիտասարդ մը իր ծնողաց հետ, վերայիշեալ ընտանիքին առանց, աղջիկատեօի համար հիւր կուգան։

Որչորագլին ծնողքը անոր կ'ապացրեն որ միւս սենեակը կրտսերանին մօտը նստի որ երեսները կարմրի, երբ իրենք խմացնեն անոր՝ փաւր, սաւրն եւ կամ սեւէ րան մը հրամցնել հիւրերուն կարմրած երեսով անոնց առջեւ ներկայանայ, որ շնորհայի, եւ համակրելի երեսնայ. թէ երիտասարդին, եւ թէ անոր ծնողներուն։

Հիւրերուն նստիլը եւ սիրայիք խօսակցութիւնը կ'երկարի, նայն պահան որիորդին ծնողքը իրենց աղջկան, սեւէ հրաման եւ առաջարկ մը շնն բերել հիւրերը մեծարելու համար։

Տղէա որիորդը իր զանաւած սենեակը առանձնութենէ կը ձանձրանայ, եւ թէ իր մեռքը խնդրող երիտասարդը եւ անոր ծնողքը անտեղու փափաքէն տարուած՝ անակնկալօրէն իր զանաւած սենեակէն՝ կուս ու կուգիտ ձայնով մը՝ ձմարկի երեսներս կարմրեցան, եւ ոչ մեր քովը գտն կը պտայ քարէր ձայնով մը։

Հիւրերը իրենց տեսնելիք որիորդին՝ ինչ տեսակ քարի ծաղիկ մը ըլլալը հասկնալով՝ իրք հիւր այս ընտանիքը այցելած կ'ըլլան ու առանց աղջիկատեօի խօսք րանալու անկից կը քամնալին կ'երթան յորդանքով մնաք քարով ըսելով։

Աստծը կ'ըսէ ձմարկ մը կրելի քնամիմ մը կրելի է, իսկ աղջիկ մը կրելի՝ աղղ մը կրելի քակ է։ Խրտկամ սեռին կրտսրինը անհրաժեշտ է։

299.— ՈՒՂԵՂԸ ԶՈՐՏԱՆ ՈԶԽԱՐԸ

Ատենաք հայ թագաւորներէն մէկը՝ Ժպտուած իր իշխանութեան լեւոնաշխարհը շրջագայած պահան, լերան մը կողին հայ գիւղի մը մօտը մայրիկի մը շաքին տակ որինց նստապող հովիւի մը կը հանգիայի։

Արքային հովիւին հետ խօսակցութեան նիւթը՝ կենդանիներուն ուղեղին շաքի կը գտանայ։ Մենք գիտենք որ կենդանիները մարդերուն պէս րանականութիւն չունին, քայց ուղեղ ունին, եւ քնաղգով կը կառավարուին։ Եթէ կենդանիի մը ուղեղը հանաւի իր պիւնէն, ան՝ անշարժութեան կը դառապարտուի, չի մեռնիր, քայց չի կրնար շարժիլ եւ գտնայ՝ թողուած տեղը կը մնայ։

Վերայիշեալ նիւթի մասին արքային եւ հովիւին միջեւ գիշարանութիւնը րանն հանգամանք մը կը ստանայ, եւ հովիւը կը պնդէ որ իր սրինգը նստաղելով, սխարհները ուղած ուղղութեամբ կրնայ շարժիլ տալ անոնց ուղեղին քնաղգովը։

Արքան կը խնդրէ անկից որ իր ըսածը փաստէ գործնական- նապէս: Հովիւը սրինդը իր շրթներուն մօտեցաւ ցած երբ կը նը- լապէ, շուրջ մականգած ուխտարները շարժման կ'սկսին գէղի մօ- տակայ գետակը շուրջ խմելու, երբ անոնք գետեզրը կը մօտենան, հովիւին ուրիշ մէկ եղանակովք անոնք առանց շուրջ խմելու կը վերադառնան իրենց տեղերը: Երբ արքան կ'առարկէ թէ ուխտար- ներէն մէկը լինազանգեցաւ իր սրինգի ձայնին և յամառելով մնաց հան շուրջ խմելով: Հովիւը — Տէ՛ր արքայ անշուշտ այն ուխտարը ուղիւ շուրջ, եթէ անենտը պէտք էր միաներուն պէս վերադառնար:

Երբ այն ուխտարը կը մոբթաւի, կը տեսնուի որ ուղեզը ախ- տաղարած է, և շորցած՝ երբ միւս ուխտարները կ'երթան անոնցմէ քշուելով դացած է, քայց ուղեզ շաննաւուն մնացած է հոն:

Աւխտարին մէջ աշափ շատ մաւրիկ կան որոնց ուղեզները ո՛չ թէ միայն չորցած են, այլ իրենց բանականութիւնը նսեմացած և, անոնք կենդանիներէն ալ վար դասակարգ մըն են, որոնք ո՛չ նամու- տարիւն, ո՛չ աղաւթիւն եւ ո՛չ ալ իրաւունք կը նանչնան, անոնց ուղեզները չորցած են:

300. — ԽԵԼԱԳԱՐԱՆ ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՅԲԸ

Յրանապէս կառավարութիւնը իր պետութեան քաղաքա- կան և ղինաւարական գոհաւորին խնդիրները կարգադրելու պարտ- ղային անոնք առաջ քշելու համար Լէժեճէնէր անունով զաւա օտա- րականներէ կազմուած բանակ մը կը պահէր:

Նայն բանակին ղինաւորները կը բազմանային ամէն ուղղէ ու ցեղէ անունած՝ զատարկապորտներէ, արկածախնդիրներէ, ծայրե- րէ, անզգամներէ, արբեցողներէ և խաղամուշ անտապներէ, մէկ խօսքով աննկարող իր անդաւթ երիտասարդներէ:

Հայ երիտասարդ մըն ալ Նայն բանակին մէջ ծառայելու հա- մար կը ղինաւորագրուի: Երկրորդ համալիրագրային պատերազ- մին, Հիթիւրական գերման բանակներուն Յրանապի վրայ ներ- խուսելուն, առաջին անգամ այս Լէժեճէնէր օտարներէ կազմուած բանակը կը քշուի նահատաժարտի ամենավտանդաւոր մէկ վայրը որուն մէջ կը գտնուի մեր հայ ղինաւորը, նա շտապար կերպով գլխէն կը վիրաւորուի, ոչ թէ պարզ կը վիրաւորուի, այլ գանկա- կըրը կը շախմատուի քառասուն կառք եղած՝ գործադաւթեան եւ- թարկումին՝ թէեւ չի մեռնիր, քայց կը խնայագրի:

Երբ իրեն այս անբազմալի վիճակի մասին կը իտասի, այս յիմարացած մարդը շատ խնայցի կերպով կ'արտայայտուի:

— Եւս նոր չիմարացայ, այլ Լէժեճէնէր բանակին կամա- լար ղինաւորագրուած ատենս, արդէն խնդ էի՝ որ աւերէին շահուն

համար աշխատելու և մինչև իսկ կեսնքս զսկսելու համար ծախսեցայ, այն ատեն ես յիմարանց ատրուելիք խելագար մըն էի»:

301. — ԶԷԹՈՒՆՑԻՆԵՐՈՒՆ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Բանի մը Զոքեպան Զէյթունցիներ՝ իրենց լեռներուն արտագրայթը՝ տախտակներ՝ բեռնաւարտ իրենց Զոքիներուն՝ կը տանին ծախելու Մարաշ: Մախսի լենթարկուելու համար, իրենց Զոքիներովը իջեւանելու տեղ մը կը խորհին, իրենց համբան շարունակած միջոցին թեր ու գէժ վիճարանութենէ մը վերջ՝ անոնցմէ մէկը կ'առաջարկէ իջեւանիլ, Մարաշի երեւելի թիւրքերէն Գատը Զատէ Ահմէտ պէյին հիւրանոցը:

Այս առաջարկը ամենուն կողմէ նպատակալարմար կը տեսնուի, անոնք իրենց տախտակները ծախելէ վերջ, վերայիշեալ թիւրքին հիւրանոցը կ'իջեւանին, հան կ'ուտեն կը խմեն, իրենց Զոքիներուն դարի և յարգ ալ կը տրուի, այս կերպ հիւրերը հիւրասիրել՝ հին արեւելեան ազգերուն հայ թէ թիւրք մեծահարուստներուն և իշխաններուն բարի սովորութիւնն էր:

Ահմէտ պէյ հետեւեալ որ ստատան իր հիւրերը բարեւելէ վերջ՝ անոնց որպիսութիւնը կը հարցնէ: Զէյթունցիներէն մէկը անոր պատասխանելով հանելի երեւանլու համար. — «Պէյ էֆէնտի այս գիշեր երազ մը տեսայ մեր վրայ», — գիշեր ըլլայ, յաւամքէ լաւ բան մըն է տեսածդ, եթէ լաւ բան մըն է, իմ կողմէն նուէր ալ կը ստանաք»:

— «Պէյ էֆէնտի երազիս մէջ տեսայ որ զո՛ւք Մէքքէ սեխտի պիտի երթաք եղեր քեզի ներմակ միւսի պէն նոսր մի մը ներկայացուցին և զո՛ւք անոր վրայ ուսօք փառօք հեննելու համար ստգրնիդ առպանդակին անցուցած պէս վրան շնեծած՝ արթընցայ երազիս շարունակութիւնը չկրցայ տեսնել» կ'ըսէ:

Ահմէտ պէյ այս որ կը լսէ, կը հրճուի. — «Այսչափն ալ լաւ է, ինչապէս Մէքքէ սեխտի կ'երթամ մի հեծած» կ'ըսէ, ուրախութենէն Զէյթունցիներուն կերպիւրէն վերջ տալուն կը հրամայնէ, և անոնց մէկմէկ հաս վեց գահեկաննոց արծաթ գրամ նուէրներ կու տայ և համբայ կը գնէ:

Զէյթունցիները իրենց հայրենիքը վերադարձին ամբողջ համբաւ անսողաթեան իրենց երազատես ընկերովը դուրսը կ'արգակեն ըսելով թէ. — «Ինչո՞ւ զո՛ւն երազիդ մէջ Ահմէտ պէյին ներկայացուած միւսն առպանդակին անցուած թողուցիք անոր ոտքը մեծանայ զայն միւսն քամակին ուսօք փառօք նստեցնելու, ու մէկէն արթնցա՛ր, աւելի լաւ չէ՞ր ըլլար միւսն վրայ հեծցնէիր, և գէպի Մէքքէ երթալու համբաւ գնէիր զայն. հիմա ամէն մէկ-

կերտեա փախանակ վնց գահեկան Նուէր ընդանելու քառն գահեկան ալսինքն մէյժէկ մէնէրա արձաթ գրամ Նուէր կը ստանայինքս :

Ենզն երազատեա իրենց ընկերքը՝ անոնց նեոքէն գմաւարաւ կը պրծնի առարկելով թէ ինքը շուարկեաւ, կիսառ թողաւց երազը : ձախաւերութիւնը սւշ հասկցաւ, քայց առիթը փախած էր :

Շահամարտիւնը՝ սրտաբանկէի է : Մարգո վեհաղի բլլալու է, իր գնուն շահան համար ստովանալու չէ :

302. — ԹԻԻՐՔԻ ՄԸ ՀԱՐՑՈՒՄԸ

Թիւրք մը հայաւ մը կը հարցնէ թէ ո՞ր աղղին դաւակնէրը արքայաթեան արժանի են : Նա անհրկած, եւ շեմ գիտեր մեր կրօնապետին հարցնեմ, քեզի պատասխան մը կը բերեմ, կ'ըսէ : Որովհետեւ եթէ ըսէ, հայերը արժանի են արքայաթեան մօլեւաւանդ թիւրքին կազմէ պիտի անարգուէի եւ մինչեւ իսկ շարաշար պիտի խոշտանգուէի : Թիւրքերը արժանի են արքայաթեան ըսել ալ ինքը չ'աղերս Գիտէ, եւ լաւ համարում է որ թիւրքերը ո՛չ թէ արքայաթեան արժանի են այլ իրենց արիւնհանդ եւ գողանալ քաղաք նկարագրին ու արարքներուն համար գմտիքին ալ արժանի չեն :

Փանի մը շարաթ կ'անցնի. նոյն թիւրքը իր գրացի հայուն օձիքը չի թողար — «Ինչ ըրիր, հարցուցի՞ր ներ կրօնապետին :

— Այո՛, հարցուցի, նա ինչ ըսաւ թէ՛ ճար մը հրելաւակներաւ միջոցով երազիւ մէջէ երկինք տարաւեցայ, հան պտտած միջոցիս հիանալի դարգաբաւած խաշար սրահի մը հանգիպեցայ, երբ գիտ պտտցնող հրելաւակին հարցուցի թէ՛ ո՞ր աղղին կը պատկանի այս սրահը՝ նա ինչ քոցաարեց թէ՛ ճայս սրահը թիւրքերուն յատկացաւ է, քոյց անոնք հաւ սաք կսխտած չեն, իրենց խենեշ կեանքին, արիւնսւշտ եւ անբարոյ կենցաղին համար՝ անոնք գմտիքը կը բնցեն, քաղիք անար միայն արժանի են, միւս աղղերուն յատկացաւած սրահները, հինցած եւ մաշած էին, որովհետեւ անոնցմէ շատերը արքայաթեան օրհնաթիւններուն արժանի աղղերը եղած են : Նաեւ հայերուն նախահայրերը գրախաթն մէջ տեսայ, Ստաւեռոյ սիրելի իրենց հետեւող հաւատարեալ գաւակներովը՝ ըսելուն՝ այս երազին եղբորայեթիւնը չ'աղ թիւրքը իսկաւ կը զայրանայ, լաւտանքներ կը տեղացնէ հայուն գլխուն եւ կը գտնահոծէ գայն : Հայը վշտացած իրեն տրուած նախառնիքն եւ գտնահոծումի կոկիւղն, «Ահա՛ գործնականապէս փաստելիք որ գո՛ւն եւ քեզի պէս վայրագ եւ բարբարոս կենցաղ անեցող թիւրք աղղը գրախաթն օրհնաթիւնը եւ փառքը վայելելիք արարածներ չէք, դեռ ի՞նչ կ'աղեն ինձմէ անխելոյն եւ անգաթ մարդ, թո՛ղ իմ օձիքս՝

անխնայ քլլաւ զս'ան, և քս'ա ազգգոց կ'ըսէ խեղճ հայը:

Ամէն կրօնիկ: և ազգի՝ անհասկեր արժանի ևն հանդերձեալ կեանքի արեալաբեամբ յաւաստիայ հրաւարի կեանքի և վայելարմիմ, անոնի որ սրտով բարի, հազաւ խանարն, լեզուով մախար և Եկարտ-գիւղով անբարութիւն և սքանկեաց ևն:

ՄԱՅԻՆ ՈՒՄՊՈՎ ՏԱԲ ՍՈՒՐՃ ԵՄՈՂԸ

Բիւրախ մօտ Բիւրա Տաղը շրջանի քիւրտերէն մէկը՝ իրենց գանաւան գիւղէն, և շրջակայ լեռներէն զառ սարիւ աւել մը շտառնալ տյա մարգը տառջին անգամ Հայկոյ քառքը կ'երթա: և ապա մեծ քաղքին շտակաները շրջադաշտն պահանձ՝ յափշտակեալ ընթանը բաց կը մնա: Երբնալ ընթանը անկից հար հտեղով, երբ կը գիտէ, խայտարակտ տպրանքներով լեղտան վաճառանոցները, անուշ չիկ ուտեալեղէններով լեղտա՝ խանութները և և հազաւան մարգիկը:

Վաճառով շրջներէն յոյնան սրնարան մը կը մտնէ. կը նստի աթոռի մը վրայ, սեղանի մը առջեւը: Սրնարանաւարը երբ իրեն ստարն մը կը հրամցնէ. նա՝ անոր կը հարցնէ. — «Ասոր տալէն մէկ (Ֆըրքի) ուսպը քանի՞ գահեկանի է:» Սրնարանաւարը. — «Մէկ գահեկան է» կ'ըսէ:

Անոց քիւրտը կը կարծէ որ տալէն մէկ ուսպին, ստարնը խման ատեն իւրոյ ձայն մը հանելու. և ապահանք մը պիտի պահանջէ անկէ, ստարի կը խորհի որ եթէ ուսպ, ուսպ խմէ, տասը Ֆըրքի ձայն հանէ, տասը գահեկան պիտի վաճարէ որ մեծ գուժար մը կ'ընէ իրեն համար, կ'որոշէ մէկ ուսպով խմել տաք ստարնը: Իսկապէս նա մէկ ուսպով գայն կը խմէ, բայց անոր լեռանը, խաչափողը և տառաքը կ'այրի կը մրկի, անմիջապէս ստարի ելլելով կը վազէ մօտակայ ազգիւրին ծոբակին կառայ ընթանը, պաղ ջուրէ ալ խմելու, ստարնին պահաճումն տրտալքին շտարն. նալով տեղալ, անմիջապէս համքայ կ'ընէ իրենց գիւղը երթալու, երբ կը հասնի հոն, հետեւեալ որ Ալայիկն տան տալեւի ձայնն շտարն՝ զառ պրացի, կը հաւաքուին և հարցաւմներու տարափ մը կ'իջեցնեն անոր գլխուն, կը խնդրեն որ տեսածները իրենց պատմէ մանրամասն:

Այն խաղաղաւ՝ ծանկի վրայ բարձրանալով, իր տեսածները մէկիկ մէկիկ պատմելէ վերջ, անոնց կը խելարէ՝ թէ երբ Հայկոյ երթան, սրնարան շտարն, մէկ ուսպով (Ֆըրքի) ստարն չխմեն, եթէ խմելու փարձաին իրեն պէս կ'ըլլան: «Տեսէ՞ք շրթներն ընթա, լեզուս, փորս ալ կրակի պէս կ'այրի կը մրկի, կարծես տառանան մտան քլլայ անոր մէջ, ըլլայ որ մէկ ուսպով ստարն խմէք նա՝...»: Կը յանձնարարէ իր շտարնը հաւաքեալ գիւղը սենկնդրող երթաւարդ և հետաքրքրներուն:

Ամեն երկրի ևս ամեն ազգի մէջ անգրագիտութիւնը ևս արիւն-
քիւնը ամենապարտ փինակ մըն է՝ որ ամեն շեռակ փորձամբներ
կը բերէ ենթակային գլխուն: Ամեն ամեն՝ նշմարաւորան յայտով լու-
սաւորակցա է, ևս իր շուրջիններն ալ ինքը լուսաւորելու է:

304. — ՊԱՏՐԱՍՏԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ֆրանսոյի բանաստեղծ Լատի ԺԴ. թագաւորը ստանաւոր մը
կը գրէ, զայն իր պաշտօնականներէն մէկունն կը կարգայ, չ'ըսէր թէ
ինքը դատ է, անկից կ'ուզէ որ իր տպաւորութիւնը խոսի պա-
շտականը. — «Տէ՛ր արքայ այս ստանաւորը շատ գէշ, անշուփ, և
նապաղ ստանաւոր մըն էս ըսելուն, թագաւորը շատ կը դայրանայ»: Պաշտականը
հակնդէպով իր սխալը. — «Տէ՛ր արքայ գութ ևեր
անգամը կատարելու մէջ, կամքի անէր մէկն էք, կ'երեւայ որ այս
անգամ այս կերպ ստանաւոր մը գրել մտադրած էք և շատ լու-
սւ յաջողած էք, կը շնորհաւորեմ ևնդ, ըսած է:

Հարստութի մը ազան իր հորմէն մեծ հարստութիւն մը կը
մտնանդէ: Դատարկագորտին մէկը անոր ներկայանալով, զնա քա-
նդրայրդ եմ, պէտք է հարստութեանդ կէտը ինձ տա՞ս ըսելուն՝

— Դուն ինչ, և իմ եղբայրս՝ կ'ըլլա՞ս, ևս եղբայր չունիմ:

— Ազամ մեր նախահայրը չէ՞, ուրեմն փաստացիորէն դուն
ալ իմ եղբայրս ևս կ'ըսէ դատարկագորտը:

— Ան քեզի մէկ սակի, սո՛ւս նայե՛ք կարէ ևս դեմ՝ եթէ ոչ
երբ մեր միւս եղբայրները չսեն՝ այս ալ չ'անցնիր նեւքդ կ'ըսէ նա:

Աղքատ մարդ մը իր ազգականներէն մէկունն տանը նաշած
պահուն՝ տանակըը անոր— «Եղինձը համով կերակուր մը ըլլալով՝
մեր սեղանը ինչմ'ա տմենէն ուշ կը քերտին հարցումին, ան ալ
«մեր տանը տմենէն տաաջ կը քերտին» կ'ըսէ:— «Վերջը թ'նշ կը
քերտին» ըսելուն— «Վերջը կանքը և ստփարը» կը պատասխանէ:

Հարստութի մէկը աղքատի տարազով բաղնիք մը կ'երթայ,
բաղնեղանները կը տեսնեն որ նո աղքատ մըն է, և ին անձեռաց և
պատառած սրբիչներ կ'աւտան անոր, մարդը լայնալէն վերջէ երբ
բաղնիքի վարձք սակի մը կը վճարէ, բաղնեղանները սակին կ'առ-
նեն և ամօթապարս կը մնան զայն շարքելնուն համար:

Երկրորդ անգամ նայն մարդը բաղնիք գալուն մեռաքանայ
հիւստանքով անձեռացներ թաւապարսկներով կը մեծա-
քեն զայն, նա այս անգամ բաղնիքի վարձք միմիայն տաւ զա-
նկան կը վճարէ: Երբ քանեղանը խոսու պեմքով մը անոր կը

Նայի, հարաւարը կը պատասխանէ: — Սա առաջ գահեկանը, առաջ-
նան լուսոյութեան վարձքն է, իսկ առաջնական վճարած ոսկիս ալ
այս անգամուան համար է: Կ'ըսէ:

Ազահ մարդ մը իրենց սեղանէն աւելցած հացի կտորւածն-
քը աղքատի մը կուտայ, ան ալ սեղանին վրայ դրուած յրազիքը
կ'առնէ որ ստացած հացի փշրանքները անոր մէջ գնէ: Տանակ-
քը. — «Ի՞նչ կ'ընենք բարեկամ, ես գնու այդ թերթը կարգացած
չեմ» ըսելուն՝ աղքատը. — «Պարոն, ի՞նչ ֆրաս ունի, արգէն քու՝
աղքատի մը ողորմութիւն տալո՞ւ հրաշքի պէտքն մըն է, յրա-
զիքներուն մէջ դրուելիք և գրուելիք» կը պատասխանէ:

Անգլիոյ Հէնրի Բ. Կայսրը, իրլանտա տղերան է, զերազար-
նին գիւղի մը պանդոկը կ'իջևանի, գիւղերը հան անցնելու համար:
Առաւուն, նախահաշի համար պանդոկապետէն երկու հաւկիթի թերեւ
կուտայ և կ'ուտէ: Գացած պահուն պանդոկապետին. — «Ի՞նչ պիտի
վճարեմ մեզ հի բասիթելուդ համար» հարցումին. — Նա հարիւր
սթիլերին կը պահանջէ. — «Ի՞նչ լիթէ անք գիւղը հաւկիթի հազուա-
դիւտ, և պանդոկին վարձքը ա՛ւել է» հարցումին՝ Պանդոկապետը
— «Մ'չ Տէ'ր արքայ, մեր գիւղին մէջ հաւկիթը առատ է, և
պանդոկի վարձքը աման է, բայց հա հազուադիւտ եզաղը մեր Տէ'ր
Կայսրն է» կը պատասխանէ:

Երկու գողեր իրենց գողցած դազան անոնց վաճառւած ա-
ռան արժէկինը հաւատար րամնութեւ համար հասկացողութեան
կու գան: Սրին մէկը անոնցմէ մէկը առարկայ մը կը գողնայ,
միւս ընկերոջը կուտայ որ զայն ծախէ որ փոխարժէքը իրարու
մէջ բաժնուին: Ընկերը նոյն առարկան շուկան ծախած պահուն՝
քսակահատ մը զայն անոր քովէն կը թռչնէ: Նա երբ տրտուած ար-
խար ընկերոջը քովը կը վերադառնայ անոր հարցումին թէ՛ —
«Բանիթ՝ ծախեցիր այն առարկան» Նա. — «Շուկան առւառուքը
չատ կայսն ըլլալուն, զայն բան իրական արժէքին ծախեցի. և եռ-
քէ հանեցի ընկեր» կը պատասխանէ:

Թիւրք աղքատ մահմետական մը, իր կրօնակից հարուստ
թիւրքի մը կը գիտէ, և Մէքքէ ուխտի երթալու դրամ կը պա-
հանջէ, Հարաւարը. — «Մ'զ մարդ քանի որ աղքատ ես, ըստ մեր
կրօնքի, քեզի պարտ (ֆարզ) չ'իյնար Մէքքէ ուխտի երթալ»
կ'ըսէ:

Աղքատ թիւրքը շատ սրտնեղած. — «Ի՞զ մարդ ես քեզմէ

գրամ կ'աւելնէ, ո՛չ թէ խելք, կամ վնիւ, իմ աւելալի երթալս պարտականութիւնն է թէ աչն կը պատասխանէ:

Ազգաստ մը, պարտեղի մը մէջ, նուագածուններով ե լերու-
խաւով սեքտիւնաթիւն ընող կտրոյ մը մտրոյնց հաջկերով թին քամ-
նեկից բլլալու համար անանց քով կ'երթալ:

Փողսփականներէն մէկը կտատիլի համար անոք. — «Թարեկա՛մ,
այս պարտեղին մէջ շարաթ մը մեայ ե գրագուից կ'աւելնայ հա-
ցումին, աւելնէ մէկը. — «Բեզի համար լաւ կ'ըլլայ ո՛վ ազգաս-
տարդ» կ'ըսէ: Աւելնէ մը. — «Ետքեան մը աւելցիցի ծախսդ ես
կը վճարեմ»: Աւելոյն. — Այդիին ծախսն ալ ես կ'աւանանմամ կ'ը-
սէ: Փողսփականներէն մէկը ազգաստին. — «Դո՛ւն ի՛նչ բանը կը
ստանանես» հարցումին: Ազգաստը կ'ելլէ կը պալէ, իմ վնասանս
ալ ներ այս առաջարկածներդ էր, շարաթ մը եթէ ասից սեքիչ
տեղ մը երթալ փորձուիմ, Աստուծոյ քուրս անէնքները թող իմ
վրաս դալ» կ'ըսէ:

Աչքերը չիւ մէկը ակնաբայմի մը կը գիմէ. — «Ինչքեմ սի-
րելի բոխիկ սա աչքերսու գեղ, գարման մը գալիք, մէկը երկու
կը տեսնեմ, այս պատահաւս վիճակս վիճակ չէ՞» լսելուն, Բոխ-
կը. — «Զորսերնից ալ այս հիւանդութեամբ կը տատապիք հա-
ցումին: Մարդը. — «Լա՛ւ բոխիկի մը գիման ննք, ես մէկը երկու
կը տեսնեմ, իսկ ան շորս կը տեսնէ» կ'ըսէ:

Մարդուն մէկը յիմարանց մը դացած՝ չգիտակապ յիմար-
ներուն յարկաբանին պատահաններէն մէկուն ասջեւը գաննք
գիտելով, դրսնելու համար չեղուն գալս հանել է:

Եիմարներէն մէկը այս տեսնելուն. — «Տէ՛ք Աստուած իմաս-
տաթեանդ խելք» չի համար, չգիտակապ ե տաննց չգիտալ, ի՛նչ
յիմարներ աւելի այս տշխարհի մէջ, տեսակաւոր, ե գարմանա-
զան: Ըսած է:

Փաքրիկ տղայ մը հացագործէ մը հաց կը գնէ, հացագործը
հացը պահաւ կը կշռէ, տրթան փաքրիկը երբ հացին պահաւ տըր-
ւելուն կ'առարկէ, նա՛ — «Տգա՛ս աւելի լաւ չէ՞, որ հացը շուկան
ատենդ չես յոգնիր» կ'ըսէ: Տգան ալ հացին գինէն պահաւ գրամ
կը վճարէ:

Հացագործը. — «Ինչո՛ւ այս գրամը պահաս կը վճարեմ. —
«Գորան, աւելի լաւ չէ՞, որ թէ ծանրութիւն չըլլար աւելի գրամը
քեզ, ե թէ համբան ատենդ չես յոգնիր» կը պատասխանէ:

Աստուծոյ առջեւ երկող տղան հարբէր. — «Տղա՛ս, անկապնէդ շաւտ երկիր, կանաւիւր երկող ազգայ մը քրտակ մը գրամ՝ գտեր է» — Յիւս-բիւնն հարբիկ, այն քրտակը կորսնցնող մարդը, դաշն գանող ազգայնն աւելի կանաւիւր ելած ըլլալու էր:

Մեծն Պետրոս Զարը, իր մարդոց հետ սրտի կ'երէր, ինքը զերազարնին շքախումբէն դատ կ'իջնայ: Եւ իր հետեւաբաշտներուն հասնելու պահուն, իրենց պարտէզին գրան առջեւ կեցող մանուկի մը. — «Ինչո՛ւ հոս կեցեր ես» կը հարցնէ. — Սա գողող կառավա-րական մարդոց մէջ, մեր կայսեր մօր մէկը ըլլալը հասկնալու հա-մար կը պատասխանէ: — Յիւսբիւնն եկուր քեզ հեծցնեմ ձիաւս քամակը եւ ցուցնեմ քեզ կայսրը: Կ'ըսէ ձիաւորը: Երբ տնանք կը հասնին շքախումբին, — մէկնը մէկէն իրենց պիտաբէնները հանելով պատկառանքով կը բարեւեն կայսրը: — Տղաս, հիմա հասկցա՞ր ո՞ր մէկն է. կայսրը հարցում ին: — Յիւսբիւնն երկուքը բարեւեցին կամ դա՛ւք էք այն, եւ կամ ես՝ մեր երկուքէն մէկը: Կառասխանեց ազան: Կայսրը տնար արթնամտութիւնը տնտնելով իր քովը կ'տանէ, կրթել տալով յառաջիկային մեծ գորավարներէն մէկը կը լինի տն:

Մարդ մը սափրիչի մը կ'անիրաւի, նա անոր գլխուն եւ մա-րութին քանի մը անգիւրը, զէշ կերպով կը կտրէ, արիւնը մար-դուն կզակէն վար կտրի, կտրի կը կտրի: Ստանալորդը եր-թալու աստն կրկնակի վարձք կը վճարէ:

Սափրիչը անոր երեսը կը նայի զարմացած «Ինչո՛ւ այդչափ շատ գրամ կը վճարես» ըսելուն պէս, յանախորդը՝ «Ոս մէկը անիր-ւելուս վարձքն է, իսկ սա երկր-քոյդ վանդուզի (անէմէթ) վարձքն է, որ ինձմէ այդչափ արիւն ատիր» կ'ըսէ:

Ազտ եւ անձնատէր մարդ մը քաղաքի մը մէջ նոր տուն մը կը գնէ, նայն թաղին աղքատները միշտ իրենց տնուր բախ-ւով ողորմութիւն կը խնդրեն: Յանախիկնը շափէն աւելի ձանձրա-ցած՝ իր ամուսինին. — «Պարո՛ն, այս տունը ձախենք ուրիշ թաղէ մը տան մը գնենք, հոս մաքաղաններ շատ կան» ըսելուն: Մարդը — «Կնիկ սեղի հանդիստ նստէ, անոնց կարեւարութիւն մի տար, եթէ հոս մաքաղաններ շատ կան, իմ քովս ալ ձեռա-ւած ողորմի անգիր շատ կայ, անոնց այդպէս խոտէ, դանտք գրկէ» կ'ըսէ:

Մաքացիանին մէկը, շատ աղքատ ընտանիքի մը գլուխը կը բախէ ողորմութիւն խնդրելու: Տանտիրոջ ազան բակը կը գտնուի ու գլուխը կը բանայ:

Մաքացիանը. — Հայրդ, մայրդ մ'ըք են:

Տղան. — Խնչ պիտի ընեն:

Մաքացիան. — Փորս շատ անոթի է, քիչ մը սեռելիք պիտի ազնմ:

Տղան. — Եթէ չերա մը հաց տաս ինձ, այն ատեն հորս մօրըս մ'ըք գտնուած ըլլալը քեզ կը խախտ: Կ'ըսէ:

Մեծահարուստի մը հաշիւբայթի հանգիտութեան սեղանակից մարդ մը, հիւրերը գոաբնացնելու և տանտիրոջ աչ հանայ պատհանելու համար գոաբնայիք մը կը պատմէ, ան տանտիրոջ կողմէ գնահատուելով, ներկաներուն տալիս այն մարդուն, երկուս հազար գանձան պարգև մը շնորհել կը խոստանայ:

Հետեւեալ որ խոստացուած պարգևը ստանալու համար, ան մարդը մեծահարուստին կը գիմէ: Աս. — «Մարդ նստածայ, ինձմէ խնչ կ'ազն, թող իմ օնիքս, իրիկանը արբեցած՝ այն տեսակ սխալ և նախաւեր խոստում մը կարգացի» ըսելուն:

Ան սխալ նախաւերութիւնը իրիկանը չէ՝ խոստմնազանց գտնուելուն հիմա կը կատարէք» ըսած է:

Մարդուն մէկուն արկինը, թաղին մէջ գրացիներուն տունները գիշեր, ցերեկ չըջողայելով, կը նստի մամերով կնիդական անողիտ գրոյցներով և բաժրասանքներով կը նանկացնէ գտնունք:

Որ մը գրացիներէն մէկը վերայիշեալ կնիջ մամերնը բռնանելով անոր կ'ըսէ. — «Գարսն, կնիջ խոսէ, թաղին րոյտ գրացիները իրմէ նանկարացեր են, գիշեր, ցերեկ չ'ըսեր, պատեն, անպատեն մամանակ է չ'ըսեր, տուն տուն մտնելով շատախօսութեամբը կը նանկարացնէ թաղեցիները, հերի՛ք է թող զաղբեցնէ իր այս վարձակէքը, իր տանընթիւ իմ ուստի ընտանիքին հոգեբով թող գրողուի»:

Մարդը. — «Շատ լաւ գրացի տննաբարութիւնդ գլխուս վրայ, եթէ մեր տանը մէջ իրեն հանգիւղիմ, առաջին գործս պիտի ըլլայ, ներ յաննաբարութիւնը խոսիլ իրենն կը պատախանէ ան»:

Կարտինային մէկը, իրիկուն մը Փող անուն երեսելի նկարիչի մը աշակերտութեան կ'երթայ: Անկից արժարագոյն մեծարանքներով հիւրասիրուելէն վերջ, երբ կը վերադառնայ իր տանը:

Նկարիչը սպասաւոր չուենեալսէն լապտեր մը ձեռք առած, իր հիւրը կ'առաջնորդէ մինչև իր տանէն դուրս։

Կարտինալը. — «Կը ցաւիմ որ սպասաւոր մը չունիք» կ'ըսէ։

Նկարիչը. — «Ա՛յ ալ քեզ կը ցաւիմ, իմ կարտինալս, որ շատ սպասաւորներ ունիք» կը պատասխանէ։

Ատենոք կոյսր մը կը մեանի, իր անդը անոր դաւածը կը յաջորդէ, ան իր հօրը գերձակին վերաբերեալ մը կարելի կուտայ, երբ նա զայն կարելով կոյսեր կը ներկայացնէ։ Ան. — «Կարողչէք թե՛ն կը պահանջէք» կը հարցնէ գերձակը. — «Տէ՛ր արքայ լուսաւորդի հայրդ երբ վերաբերեալ մը կարելի տար, իրբ վարձք ինձ վերաբերեալ մը հազցնելով ձի մըն ալ նսեկը կուտար» կ'ըսէ։

Կոյսրը. — Ուրեմն պարտն գերձակ կ'աքած վերաբերեալ հաղիբ գնա՛, կարգը ձիան թող գայ» կ'ըսէ։

Մարդ մը գերձակի մը վերաբերեալ մը կարելի կուտայ, փոխարժէքը պահանջուած ատեն մտրղը. — «Պարտն գերձակ ինձ վեղչ մը ըրէ՛ք կ'ըսէ։

— Ժեզի գերձանին գինը կը նսւրբեմ կ'ըսէ։

— Պարտն, քիչ մըն ալ գեղչէ։

— Լաւ վերաբերեալն գինին քառորդը կը վեղչեմ, աո՛ւր մընացածը կ'ըսէ։

— Խնդրեմ քիչ մըն ալ գեղչէ։

— Շատ լաւ, կէսը վնարէ։

— Քիչ մըն ալ գեղչէ միախանձելուն։

— Ուրեմն առ վերաբերեալն գնա՛, բարով հաղնիս, մեզի համար ազօթէ կ'ըսէ գերձակը։

Մտրղը վերաբերեալն առած՝ երթալու պահուն ետ գտնալով. — «Սիրելի գերձակ երբ վերաբերեալ քակուի, կամ նորոգութիւն պէտք ըլլայ, երբ բերեմ կը բարեհաճի՞ք զայն նորոգել» կ'ըսէ։

Երեսելի նկարիչ մը, նշանաւոր Զօրաժողբի մը մէկ նկարը գծելով, իր արուեստագէտի տաղանդը մոզովաբար ցուցնելու համար զայն հրապարակի մը մէջ, ցուցադրելու կը գնէ։ Անցորդները զայն գիտելով կը հիանան։

Մտրղան մէկը յիշեալ նկարը գիտելով, կ'ուրիշերու մասին գիտազնայն կ'ըսէ։ Նկարիչը անմիջապէս վրէժնովը նայն սխալը կը շտկէ։ Մտրղը՝ իր գիտազնայնեան նկատի տանաւելին չփայցած՝ իր գիտազնայնները կը շտկեն նկարին տարրեր մասերուն վրայ ալ։

Նկարելը Հլաթնացան։ — Ռաբեկամ քառ արհեստք ի՞նչ էն
կը հարցնէ։

Անոր ընտ արհեստս կոչկոկարախիւն էն պատասխանը
տառնայուն առքննն դո՛ւն այս նկարին կոչիկէն վեր մի՛ ելլեր՝
կ'ըսէ։

305 — ՆԱԽԱԳԱՀԱՐՈՒՄՆԵՐԸ

Դարեր շարունակ առաջիկ ժողովուրդը և ազգերը՝ մասշտա-
ծին՝ երևակայական և անհասնի հրէշներ և մեռելներու ուրուա-
կաններու երեւոյթները ստեղծած են, զոր որինակ (Ալապէսնիակ,
խորթիւտ, փերի, հէնտիւս պոպո, Ալ) հայն, սրանցմով թէ
փոքրիկները, և թէ շտափահաս մարդիկը վախճնելու և սարսափի
մատնելու աշխատած են տեսակ տեսակ տարորթնակ պատմու-
թիւններ յորինելով, երբ մանուկ մը լալով կամ մանկական կա-
մակորութեամբ մը անհանգստ գիտակ մը ցոլցարեամբ՝ կամ
մօքը փափաքին համեմատ անտարածամ քնանալ ազամ չէ, անոց
անտանները յիշելով գոխցուցած են զայն։ Մնաց անգիտակցաբար,
իրենց պարսկան խաչերայ տգիտութեամբը անոց տեսակ, տեսակ
հիւսնագութեանց ենթարկուելուն և միշտ իսկ ատրածամ մահ-
ւած պատճառ կ'ըլլան։ Ասանք ախպիսի խաչերդառիք բաներ են,
որանք գոխախիւն շանենայի դաս անոց վրայ խտուած պատմու-
թիւններն ալ խիստ այրանդակ և անտրամարանական առ սուտ են։

Դարերկնցիկ ընտանիքի մը ոպտասունին իրիկանը ուշ ոտնն
խոհանոցին մէջ, վառարանին վրայ շամփաքներով խորոված կը
պատրաստէ, ասնորիւ չորս տարեկան մանուկը անոր քով տն-
համբեր կուլայ, ոպտասնիէն խորոված կ'ուզէ որ առէ։ Եւն պա-
հան այն փոքրիկը վախճնելու համար։ — Եջանգ կարէ, այս խա-
չովածը սեղանին վրայ պիտի առնու, եթէ մ'չ, այս խորովածները
Ալապէսնիկին կու տամ, կ'ըսէ և հինգ վեց շամփաք եփած խա-
չովածը մօտքին խոհանոցի պատուհանէն դուրս երկնցներով։ —
Ո՛հ Ալապէսնիակ դո՛ւն կեր, այս խորովածը քեզ անուշ ըլլայ,
այս մանուկը չի համբերերն կ'ըսէ։

Եւն պահան պատուհանի տակի համբէն դատարկապարտ
երթտաարդ մը կ'անցնի, ան երկնցուած խորովածի շամփաքները
իշելով տաքակ միտերը կ'առնէ։

Թէն տանտիկնոջ կազմէ այս յիմար ոպտասունին կը պատմուի
բայց խորովածները դացած կ'ըլլան։

Ասանք կարդ մը ազեա մարդոց մէջ վիճարանութեան նիւթ
կ'ըլլայ, մեռելներուն իրր ուրուական (խորթիւտ) չրջադայիլը և

տաննց կարգ մը, քնատարարութեան գեղքերը, Այս մասին տննց իմեր ու գէտ վնորաւթեանց պահանջ կը դառնայ իրենց մէջ մէկը որ այս պատմութիւններուն տեսքը և յերկարածայ ըլլալը կը պնդէ և իմէ տննց հետ դրուի կը մտնէ, կէս գիշերին երթալով գերեզմաննայ տանց վախի, որսչեալ տեղ մը ցից մը գամել, և վերադառնալ:

Մտիմին՝ ան գերեզմաննայ կ'երթալ, որոշեալ տեղը ցիցը կը գամէ, զմարտարար տնայարան պահանջ, գետինը փռաւած իր կապոյտի փէշին վրայն ցիցը կը գամէ, երբ պիտի վերադառնայ, կը տեսնէ որ իր փէշին քաշող մը կայ, կը կործնէ որ իր փէշը քաշողը (խորթիւն) մեռելի տըրտական մըն է, վախէն լեզուն կը պայթի, և վայրկեանին կը մեռնի: Անոր աշտնայան գինքը տպասպները երբ լապահերնրով գերեզմաննայ կ'երթան, դոյն կը գտնեն մեռած, ցիցը իր փէշին վրայ գամաւած, անմիջապէս և գերաւթեան վերահաստ կ'ըլլան:

...

Եղիգոտարի մէջ, անհետք մարգարէ մը մէկ հատին չափահաս աղջիկը կը հիւանդանայ ծանր նոպաներ կ'անենայ, որ մըն ալ կը փայտանայ կը մորի, մեռաւ կարծելով բժիշկի մը քննաւթեան կը յանձնեն, բժիշկը մեռած է կ'ըսէ:

Հորաւստին մէկ հատին գաւաղը ըլլալուն ամենալաւ դեղատոմար և վրայի զորագեղներովը կը թաղուի: Պսղ մը կը մտադրէ որ նոյն մեռելը այն գիշերն իսկ կապոյտէ: Երբ անոր գերեզմանը կը բանայ, անոր զգեստները չաւան՝ մտանիին մտանէ հանելու չհաճերէր, գտնակով զայն հարեւաւ համար վերաւարած պաւհան աղջիկը կը սխալի, կամաց, կամաց պոսկած անգէն շտապաւոր կը սկսի, այս տեսնող տղէս և նախադաշարեալ զոյր մեռելը սղնցաւ, (խորթիւն) եզաւ, հիմա վիզը պլլուելով գինք պիտի խեղդէ կարծելով վախէն մեռելը խորթիւնը եզաւ պոսկալով կանչելով կը փախչի: Նոյն պահան շրջկոյ տաներէն մարդիկ գերեզմաննայ կը վազեն:

Յիբաւի աղջիկ որ թաղուած հորաւստին աղջիկը սղնցած կը գտնեն, անելով դոյն իր հորը տանը կը բերեն: Ան Օրիսիցը վերջը ամուսնանալով ընտանիք կը կազմէ և քանի մը գաւաղներու տէր կ'ըլլայ ու երկար կ'ապրի:

Տգիսաթեմիկ և նախապատարման տակեր կը փակուին, ընտանիքներ նիւթապէս և բարդապէս կը սնանկանան, և ազգեր քաղաքեան մալլապատ ծովուն մեջ խեղդաման կ'աշխատան խաղա:

Մարտիկոյ մէջ բնակալ պարզամիտ երիտասարդ մը, փափաքը կ'անենայ իրենց երկրին մայրաքաղաքը՝ Փարիզը անունը, որ աշխարհիս վրայ գտնուող մեն ազգերու մայրաքաղաքներուն մէջ՝ թաղուհի մայրաքաղաքի հռչակը ունի, իր գոյրացներով, զեղարանաւով, խորանհանդիսամբ, քաղաքակրթութեամբ և յառաջգիւժանութեամբը:

Բայց այս երիտասարդը որք որին ապրող մէկը, բացասիկ ծախսերու ենթարկուելով իր փափաքը կատարելու անկարող, իր հարուստ քարեկամներէն մէկէն կը խնդրէ որ իր Փարիզ երթեալի ծախսը հոգայ: Բարեկամը կը խոստանայ վճարել զայն, երբ որ մըն ալ նա կը վերջիչէ անոր խոստումը, նա երիտասարդին. — Ես երթեալիս ամսակ քամնողը անայ, երբ գտն անոր ականջին ծակով՝ *«Տո, բէյ, մի, ֆա, սոյ, լա, սի, ա»* ըսես քեզի ամսակ մը պիտի ապ, կ'երթաս Փարիզ. կ'ըսէ:

Յիշեալ երիտասարդը նոյն երաժշտութեան խաղերը ամսակաքաղիս խոսելուս նա Փարիզ երթալու ամսակ կը կտրէ, առանց գրամ պահանջելու անոր կատայ, և նա զուարթ Փարիզ կը հասնի: Յափշտակուած անոր զեղեցիկութենէն, երեւելի անգիւրը կը չրջագայի, մեն հիացումով երբ վերագտնուի կ'ազէ Մարտիկ, և կարծելով թէ երկաթուղիի ամսակաքաղիս երբ կրկին խօսի *«Տո, բէյ, մի ֆա, սոյ, լա, սի, ա»* ան պիտի ապ, իր վերագործի տամը, կը ծօխ անոր ականջին կամայակ մը կը փոփոյ *«Տո, բէյ, մի, ֆա, սոյ, լա, սի, ա»*:

Մարդը պիշ պիշ անոր երեսը կը նայի, երկաթուղիին ընթիւնը պատահմամբ հան կը գտնուի, անոր գտնուելով. — *«Տոքիսը հոս խելքին հաւասարակշիւութիւնը կարանցուցած յանախարդ մը կայ, մեզք և թող բաւուի, և եր հիւանդանոցը առաջնորդէ զայն»* ըսելուն, ընթիւն ընդատուելով: Նոյն երիտասարդը, իրենց յիմարանց—հիւանդանոցը տանելու համար, երկու ոտիկաններուն հակադասութեան կը յանձնէ զայն. անոնք ալ հիւանդանոց կը տանին:

Երիտասարդը. — *«Ես յիմար չեմ, համարող մըն եմ, Մարտիկէն եկայ Փարիզը չրջագայելու և տեսնելու, հիմա պիտի վերագտնուի, գտնե ասեմ քարեկամներէն մէկը վճարեց ամսակս, հան ամսակաքաղիսն առ, բէյ, մի, ֆա, սոյ, լա, սի, ա»* ըսի: ասանց գրամ վճարելու համարողը տամակս առի, հիմա ալ վերագտնուի: համար նոյնը կրկնեցի, որ վերագործի տամակս առնեմ, ան չառաւ, եւտայն: Պատահութիւնը ընդհատեալ ըսելուն, այս անկապակից խօսքերուն և յիմարանուութիւններուն համար զայն տամնչնիկ որ հան կը պտնէ, և վերջը անոր հանգարտարա-

քոյ վիճակը տեսնելով զի՛նք Մարտէյլ իր քնակատեղին կը զբկէ և ազատ արձակել կու տայ:

Երիտասարդը երբ իր հարսուտ քարեկամին կը ներկայանա իր գլխէն անցած փորձանքը մանրակրկիտ կը պատմէ, և անկէ վշտացած ըլլալը կը յայտնէ:

Քարեկամը իր կատակարանութիւնը շարունակելով. — «Սիրելի քարեկամս, շատ սխալ վարմունք մը կամ ծախաւերութիւն մը աննկատ ես: Երթալու տունն ռոտ, բէյ, մի, ֆա, սօլ, լա, սի, տօ» ըսիր տամակդ ստացար, վերագարձիդ, նոյնը խօսելու չեիր, այլ անսր հակառակը պէտք էիր խօսիր, որ կարենայիր վերագարձի տամակդ ալ առնել, այսինքն պէտք էիր ըսել ռոտ, սի, լա, սօլ, ֆա, մի, բէյ տօ կ'ըսէ:

Առածը կ'ըսէ. — «Անխաբիս նա մըն է, խելի՛ր՝ անոր առաջասը, դասողութիւնը և կամի՛ր՝ անոր զեկը, ճաննմ մե՛ղ, զործածե իմաստը քիւնդ անվանդ նաւդ նաւահանդիսս հասցուր»:

307. — ԱՐՀԵՍՅԱՒՈՐԸ ԶԻ ԽԱՐՈՒԻՐ ԵՐԲԵՔ

1785-1914 թուականներուն Այնթապ քաղաքը կիլիկիոյ ամենածագկեալ քաղաքներէն մէկը եղած է. ի մասնաւորի հայ ժողովուրդին համար, որոնք թէ կրթական և թէ արհեստագիտական տեսակէտով ակնյայտնի յառաջգիւնութիւն և զարգացում աննկեր են, քաղաքամասը յետագէմ թիւրք ժողովուրդին: Խառուտիկ (մանուս) պատրաստելու արհեստը հայերուն մասնագիտութիւնն էր, այս քաղաքին մէջ, նաեւ նոյն ապրանքին վաճառականութիւնը հայերը անպակասացուցելի էին: Մանուսս պատրաստող հայ արհեստաւորը և վարպետը, և թէ վաճառականը տարեկան շատ մեծ շահ մը կ'ապահովէին այս քաղաքին՝ ի մասնաւորի հայ ժողովուրդին:

1900 թուականներուն Այնթապի հայ մանուսագործ վարպետ մը Հալէպցի քրիստոնեայ վաճառականի մը հետ պայմանագրութեան կը մտնէ, աորումն մը համար պատրաստել առած մանուսայի ապրանքը իրեն ծախելու սրտը գինով մը, ամէն ամիս քանի մը հազար խառուտիկի (մանուս) ծրար յանձնելու իրեն: (Մանուսային ամէն մէկ ծրարը առանձն առնել հինգ կանգուն կ'ըլլար):

Վաճառականը ամէն ամիս իրեն զրկած խառուտիկ ծրարներուն գինէն կանգունի վրայ երկու փարս կը զեղչէ, և փոխարք մէքը տնայէս կը վճարէ, ծախող վարպետը ձայն չի հաներ, ինքն ալ ամէն ամիս յանձնելիք խառուտիկներուն առեջքէն երկու մա-

նամեր թէլ կը պակսեցնէ մնաս չընելու համար: Տարուան վերջին ամսուն կը տեսնուի որ խառնատիկներուն լայնքը որոշ չափով կը պակսի: Հաշիւայրի վաճառականը երբ կ'աւարիէ այս մասին՝ մասնատարագործն հայ վարպետը կը ծառանայ անոր գէժ և բացարձակապէս անոր հասկցնել կ'ազէ թէ՛ սգո՛ւք և եր պայմանագրութեան մէջ հաստատու և սեղանիս չգանեսցոյց, որոշուած գինէն կանգունի վրայ երկու փարս գեղչելով մեկ խաբելով մնասի ենթադրելիք: Մենք ալ չմնասելու համար ուրիշ նոր շտեղծին, մասնատարին լայնքէն պակսեցնելու համար, երկայնքէն երկու թէլ մասնած քաշեցինք: Ինչպէս որ գուք մեկ հաշիւի կը բերելիք ամէն ամիս, այնպէս ալ մենք ևեղի հաշիւի կը բերելինք, չմնասելու համար կը պատասխանէ:

Այնթաղի մէջ ալ տե՛ս և կնճի թիւքք հարուստ մը, հայ գերեւոյ վարպետի մը, քանի մը ետքտ երկարութեամբ կերպաս մը կը բերէ, և կը խնդրէ անկից որ իրեն զգեստ մը շինէ:

Թիւքքը. — Վարպետ այս կերպասէն երկու ևեռք (թաղըմ) զգեստ կ'ելլէ՞:

Դերեւոյցը. — Հա՛յ, հա՛յ, ինչո՞ւ չե՛լլէ, երկու ալ կ'ելլէ, երեք ալ:

— Վարպետ, շորս ևեռք զգեստ կրնա՞ս շինել այս կերպասէն:

— Ինչո՞ւ չէ, եթէ սեղէք հինգ ևեռք զգեստ ալ կրնամ հանել անկից:

— Վարպետ, եթէ վեց ևեռք զգեստ ևեռս ու կարեն այս կերպասէն շատ շնորհակալ կ'ըլլամ, վարձքդ աւելիով կը վճարեմ կ'ըսէ թիւքքը և կ'երթայ:

Մեր հայ վարպետը՝ կ'ելլէ թիւքքին ապագրանքին համեմատ, այս քանի մը ետքտ կերպասէն ամէն ինչը տեղը կանոնաւոր վեց ևեռք զգեստ կը ևեռէ ու կը կարէ գանձի: Երբ թիւքքը իր ապագրան զգեստները տանելու կու գայ, զորքին մէջէն այն գուրս կու գայ որ պատրաստուած փոքրիկ զգեստները իրենց վերարկու, քանկան և տափաստովը, ո՛չ թէ մէկ տարեկան մանչուս կի մը հագանելու զգեստը կ'ըլլան, այլ պոռպոթիկներուն ալ հագուելիքը չեն կրնար ըլլալ:

Թիւքքը երբ կ'աւարիէ թէ «ինչո՞ւ տալէս իմ կերպաստ կարտելով անպէտ զգեստներ շինած ես», գերեւոյցը «գո՛ւք վեց ևեռք զգեստ սեղեցիք կերպասէդ, և ես ևեռ փափաքին ընդունալելով ևեռ սեղանին պէ՛տեմ: Աւարկելու իրաւունք չունիմ, մենք մեր հացը ապուշուք, հաստ անախորդին փափա-

քին համեմատա կը շարժինք: Բարեհաճեցէք շինած զգեստներուս փոխարեւը վնարելն կը պատասխանէ:

Ասածը կ'ըսէ.— «Էշք իր սիրոյն բաժնի տեղը կապէ, բոլ զայլն իր բղինն զայն»:

308. — ՀԻՒԱՆԴ ԲԱՐԵԿԱՄԷ ԱՅՏԵԼՈՂ ԵՌԻԼԷ

Խուլ մարդ մը իր հիւանդ մէկ բարեկամը այցելելն կ'ուզէ. ինքը խուլ ըլլալուն, հիւանդին հետ հարց—պատասխանին բանաձեւը ստպէս կը գտաւարէ:

Խուլը.— Ի՞նչպէս ես, աղէ՞կ ես:

Հիւանդը.— Աղէկ եմ, պիտի ըսէ:

Խուլը.— Աստուած տայ աղէկ ըլլաս:

Խուլը.— Ի՞նչ կ'ուտես:

Հիւանդը.— Արդանակի վրայ բրինձ ապուր, պիտի ըսէ:

Խուլը.— Անուշներ ըլլայ, կեց որ կազդուրուիս, շատ կեց որ կորսնցուցած ոյժդ վերագանես, կ'ըսեմ:

Խուլը.— Ո՞ր բժիշկը կը նայի քեզի, գարժանաւ իդ համար:

Հիւանդը.— Այսինչ նորտար բժիշկը, պիտի ըսէ:

Խուլը.— Լաւ գտեր ես բժիշկդ, անոր անիքը մի թողուր, ան վերջնականապէս քեզ կը հանգստացնէ, կ'ըսեմ:

Խուլը.— Երբ աղէկնաս ի՞նչ պիտի ընես, գործդ պիտի շարունակե՞ս:

Հիւանդը.— Ի հարկէ գործս եւ արհեստս պիտի շարունակեմ, պիտի ըսէ:

Խուլը.— Շատ աղէկցիր, գործդ շարունակէ որ ընտանիքիդ ապրանքը կարենաս ապահովել որ խեղճ եւ արիւններուն կարգաւ չմնաս, եւայլն:

Եկուր տես որ երբ խուլ մարդը իր հիւանդ բարեկամին կ'այցելէ, իր բանաձեւած հարցումները ըրած պահուն՝ հիւանդ բարեկամը իր մարմնական ցաւ ու տանջանքներուն մէջ ջղայնտամ՝ իր խուլ բարեկամին հարցումներուն թուրովին տրտառաց եւ անտեղի պատասխաններ կու տայ: Իսկ խուլ այցելուն, իր առաջնաց բանաձեւած հաստատական խոսքերը կը խօսի:

Խուլը.— Բարեկամս, ի՞նչպէս ես, աղէ՞կ ես:

Հիւանդը.— Կը մեռնիմ:

Խուլը.— Աստուած տայ, մէկէն կ'աղէկնաս:

Խուլը.— Ի՞նչ կ'ուտես:

Հիւանդը.— Ո՞րքորմ գահնամ իս եւ Եսփէրէյին կոթէն, այսինքն օղէլ բաներ կ'ուտեմ, կ'ըսէ:

Առաջը.— Անուշնե՛ր ըլլայ, կե՛ր սր կաղցաբուխ, շատ կե՛ր սր քեզ այժ թող ըլլայ:

Առաջը.— Ո՞ր բժիշկը կը նայի քեզի:

Հիւանդը.— Էղրանիլը, հոգեւո. Գաբրիէլ Կրէշտակը:

Առաջը.— Լաւ գտեր ես բժիշկդ, անսր օնիքը մի թողաւ, քեզ մէկէն կ'աղէկցնէ:

Առաջը.— Երբ աղէկնաս զարեղ պիտի շարունակե՞ս:

Հիւանդը.— Արդէն զարեւ կը շարունակեմ այս ցաւերովս գոնիքին մէջ սատանաներուն թմրեանաբաժինն կ'ընեմ և զանոնք կը խաղցնեմ, հերիք գրախս առեցուցիր, թա՛ղ զիս սր ցաւերովս ատղկութեմ...

Առաջը.— Շատ լաւ մտադրած ես, երբ աղէկնաս զատե՛ զարեղ շարունակէ, տեղդ լաւ է կ'ըսեն, աշխատէ գնահատուելու, յաւատ թէ լաւ կը վարձաւորուիս, այն ատեն այս քաշած ցաւերդ կը մոռնաս, այս զարե՛րդ լաւ փաթէ, բարի յաջողութիւն, քեզի առողջութիւն կը քարեմաղթեմ, կ'ըսէ և ան կը քածնուի իր հիւանդ բարեկամին քովէն:

Ընտանեկան և հաղափական ամեն կող ու կոխներ զիրար հասկնալէն առաջ կուզան: Ինչպէս բխբներէն առածով կ'ըսեն «պիւրի պայրամ հաճեալ սեր, օյպիւրի գաղբ բախսալ անկար: Պիւրի սերի գաղբ սեր, օյպիւրի պարտալ պուղաղբ անկար»: «Մէկը Զատիկ շաբաթն է կ'ըսէ, միւսը դադալի շախսակ կը հասկնայ: Մէկը սաղ է կ'ըսէ, միւսը կուծի մը փաղբ կը հասկնայ»:

Այս այն անհասկացալութիւնը՝ պատերազմներուն մայրն է:

209.—ԱՆՔԼԻՆԵՐԷՆ ՍՈՐՎԵԼԷ ՀՐԱԺԱՐՆԼՈՒՆ ՊԱՏՃԱԹԸ

Յիմ մը Մարկարոս ըսաւ իր մէկ բարեկամին.

— Եզրա՛յր, շատ ուղեցի սորվիլ Անգլիներէնը, բայց ջիւղերուն գպաւ պէ՛, այդ ալ լեզու է:

— Ինչո՞ւ հարցուց բարեկամը՝

Մարկարոս պատասխանեց.

— Եզրա՛յր, երբ արագ շարժիս՝ «ֆէսթ» կ'ըլլաս, երբ տաւաբ կ'ապուստ ես բանի մը՝ զարնեալ «ֆէսթ» ես, երբ շատը օրէն կը ծախես նորէն «ֆէսթ» ես: Իրտպէս զարմանալի լեզու, զարմանալի մարդիկ են սա Անգլիացիք և Ամերիկացիք, գարուներն կ'ըսեն «սփրինկ», վեր վեր ցատքերուն՝ «սփրինկ» կ'ըսեն, աղգատահմէ մը տեսելուն «սփրինկ» կ'ըսեն, զուլանակին՝ «Տոփ-րինկ» կ'ըսեն, շուրի ակին «սփրինկ» կ'ըսեն... զեռ ինչ գիտեամ...

Այս բարոքը, տակայն զիս այնքան վնասեցուցած չէին, և կը շարունակէի սորվիլ, բայց երբ հանդիպեցայ նախագատութեան մը,

« Եր Զիզերս թանգ հանեց, ա՛լ վաղ անցայ Անգլիներէն սորվելէն:

— Ի՞նչ էր այդ նախադասութիւնը, հետաքրքրութեամբ հարցուց բարեկամս:

— Ահաւասիկ ըստէ, Մարկարիոս:

— « Երբթ ուան, ուան, ուան, ուան տալեր փրայզ »: — « Առաջինը չա՛նցաւ մէկ հաս, մէկ տալերնոց մըցանակ »:

(Կարծեմ ես ալ չուարեցայ, գու՛ն ալ պիտի չուարիս ան- շուշտ):

Ոնեւ լեզուի մը խորին ոնեւը եւ ասացումները խաղցնելու համար յարանետին գրուող կրկնութիւններ ընելու է:

310. — ՍԿԱՒՈՐ ՀԱՅՈՒՀԻՆ

Առաջին Համաշխարհային պատերազմին 1915 թուականնե- րուն՝ արեւմուտը Իթթիհատական կառավարութեան կողմէն Կե- տարիայ մաս Բուսթիկին հայաբնակ գիւղացիներուն էրիկ մարգիկն ալ հաւաքուելով գիւղէն դուրս կը հանուին՝ խմցած եւ վայրագ մեթաւներով կը ֆարգուին: Անոնց մէջ կը գտնուէր Մուղալընան Նազար երիտասարդ կտրին հայը՝ զեռ նոր ամուսնացած՝ Արզու- հալնեան Գրիգորին՝ չքնաղ սասի հասակով՝ Սէրփինազ աղջկան հետ: Նազար իր վեց կտրին եղբայրներով զեռ լէ նահատակուած՝ սեբապործները նախ զայն շարլարելու համար: անոր աչքերը կը փորեն գտնակով՝ սմբուկի մը մէջը փորելու պէս:

Ազակիբ գեղանի Սէրփինազ իր երիտասարդ ամուսինը Նա- զարին, տաղերնրուն եւ իր աղգականներուն՝ սուղը սղալու հա- մար սեւեր հազած սղք ու կռիւ մէջ թաթխուած պահուն՝ կատա- վարութիւնը Նոյն գիւղէն կտրդ մը հայ աղջիկներուն հետ Տիկին Սէրփինազն ալ Թալատի Ամերիկեան հիւանդանոցը կը տանի թիւրք հիւանդ գինուորներուն ծառայել տալու իրր հիւանդապահուէիներ:

Ամերիկեան այս հիւանդանոցը պատերազմի շրջանին կա- ռավարութեան կողմէ գրառուած՝ գինուորական հիւանդանոցի վե- րանուած էր:

Նայն հաստատութեան բժշկապետը Տաթթ. Յիգրի Տիկին Սէրփինազին խելօքութիւնը, գործունէութիւնը եւ հաւարտարմու- թիւնը գնահատելով, զայն անուշահի եւ զգեստներու մատակա- րարութեան վերակացու կարգած էր, եւ անոր թելագրութիւննե- րը, եւ ցուցման քնեւը վայրկեանին կը կատարուէին առանց այլ եւ այլի:

Քուան—երեսուն թիւրք հիւանդ գինուորներ հան դարման- ուելով, քանի մը « ք վերջ պիտի ելլէին հիւանդանոցէն, իրենց բանակներուն միանալու: Սակայն այս վաւաշտ եւ լպիրշ արտ-

քաժնեքը՝ հիւանդանոցին մէջ դարձող հաւ հոն վաղոյ գեղեցիկ և շնորհալի Տիկին Սէրփինազը, թիւ 8 հիւանդապահուհին երբ տեսնէին, անմեք իրենց անասնոսկան կիրքէն տարուած՝ անոր գէժը իրենց երկար պեխերը կ'սլորէին, և իրենց խենեշ նայաւաններով իրբ թէ խեղճ սպասար անկինը ողջ, ողջ պիտի ուտէին...

Իգական տեսին առջեւ պեխ սլորելը անպարկեշտօրէն՝ ինչ ընել է, արեւելիքցի 73) ժողովարդները լաւ կը հասկնան, և արտայայտէ կարելի է անոր նշանակութիւնը չեն հասկնար:

Սէրփինազ իրենց ծանր հիւանդութեան պահուն այս գինուարներուն պէտք եղած հոգածութիւնը խնայած չէր, քայքայ արժանանք առողջացած՝ և իրենց անբարոյ կիրքէն տարուած՝ այն ապերախաները գինք նախատելու համար, անոր գէժը անցած պէտքերին կ'սլորեն անամոթաբար:

Սէրփինազ բժշկապետ նիքքի պէշին անդեկադիր մը կուտայ թէ՝ իրենց հիւանդութիւնէն առողջացող գինուարներուն պէտքերուն մէջ փակչող ռիկիներ (կէնէ—սաշ պիթի) ինչիւր է, անոնց նեւքերը իրենց պէտքերէն վար չ'իջնէր, կարելին պէտք է ընել:

Բժշկապետը սափրիչ մը բերել կու տայ, այն գինուարներուն երեսունին ալ պէխերը՝ (փայտ պղնձ) ամիւր կու տայ: Անմեք թէ և իրենց պէտքերէն դրկուիլ չեն ուզեր, շատ կը գովածակին, սակայն հրամանը վերէն կու գար՝ բժշկապետէն՝ ուզեն չուզեն կը համակերպին:

Ջինուարները վերջը կը հասկնան որ իրենց պէտքերուն անձիւներուն քարը թիւ 8 հիւանդապահուհիէն կու գար: Ջախ իրենց գինուարանուն հրամանատար Փնաղիմ պէշին կը րազմեն: Նա թիւ 8 հիւանդապահուհին իր ներկայութեան կանչել կու տայ, և կը հարցնէ անոր թէ՝ «ինչո՞ւ գինուարներուն պէտքերը ամիւր տուած էս:

Ան կը պատասխանէ. — «Տէր հրամանատար, անոնց պէտքերը ոչտուած էր, ամէն տան իրենց նեւքերը անոնց վրայ ըլլաւան՝ բժշկապետը ամիւր տուաւ զանոնք»:

Հրամանատարն ալ լսելով տրուած բացատրութիւնը կը խնդայ, և տեսնելով չքնաղ և շնորհալի Սէրփինազը՝ իրբ արեւելիքցի կը հասկնայ խնդիրը՝ «գնա՛՛ զործիդ աղջիկ», բժշկապետը լաւ կարգադրութիւն մը ըրած է, մինչեւ որ այն որիկաներուն պէտքերը բռնեն, այլևս իրենց մասնակցով իրենց պէտքերը չեն կրնար սլորել, և չեն քերուշտիք անմեք՝ կ'ըսէ:

Այս երեսուն գինուարները իրենց րազմներուն մէջ շրջապէսով նկատն ինկած՝ քանի մը որ վերջ հիւանդանոցէն ելած տաննին կարց մը զգեստեղէն աւարկաներ դողնալով Սէրփինազ հայտնին լսեցապարտ նկել՝ զայն պաշտանանկ ընել տալ կ'սրշեն:

Երկուսն որ վերջէ հրամանն կը արուսէ վերայիշեալ զինուորներուն, որ իրենց հիւանդանոցի զգեստները վախեն, և հագնին քանակային զգեստները, անոնք իրենց այս նոր զգեստներուն տակ, կը պահեն հիւանդանոցի գոյքերէն մէկ մէկ կտոր: Այլեւս անոնք օմնաց քարոզած ըսելով պիտի բաժնուին. քաջութեան Անբոխնազ, զինուորի մը վերաբերեալն ներքեւէն հիւանդանոցի անկողնոյ սաւանդի մը ծայրին կախուած ըլլալը կը տեսէ, անմիջապէս եղբայրեմիւնը բժշկապետին կ'իմացնէ: Նոսալ վարչիւնին կը հրամայէ, հիւանդանոցէն հեռանալիք զինուորներուն վրայի քննաւորիւնը, և երեսուն կ'ելլէ որ տմէն մէկ զինուոր կտոր մը առարկայ պողցեր, և նոր հագած զգեստին տակ պահած էր, սաւան, շապիկ, վարտիք, գուլպայ, հոգաթափ եւայլն:

Բժշկապետը աննամբ գալով, այն տպերախոտ, պող, աւաղակ լպիրէ՝ զինուորները շարել կու տայ, իրենց յանդանքները երեսներն տալով կը յանգիմանէ դանձաք, և կը թքնէ անոնց անխուսձ պեթերուն վրայ, հոս չգրուելիք հայհոյանքներու տորափ մը կ'իջնցնէ...

Ազատոր և պատուաւոր հայւանին՝ Անբոխնազ իր որդար վերելքը լաւած էր՝ այն ազատտ սրիկաներուն արարքին հանգէպ:

311. — ԳԵՂՈՒՆԻՆ

Տղէտ բայց աննման զեղեցիկ երիտասարդունի մը՝ կուզ սրունքները բարակ, փարը սուսած, զլաւը խուսոր, վիզը կարն և հաստ, քիթը խուսոր, շրթանքները հաստ և կտրուած՝ ակնանքը անհեւ, յոնքերը մազոտ, աչքերը խուսոր և զուքս ցցուած՝ կզակին ներքեւը կախուած, ձախը խուսոր՝ բայց մտաւարական գիտնակունի մը գրադիտական, բռնաստեղծական ու փրկափայտական արատակարգ կտորդեմեանն ու գիտեմեանը վրայ կը հիւնայ և կը արտահարի անոր ու կ'առաջարկէ որ ան ամուսնանայ իրեն հետ, պատահաւորանելով թէ՛ իրենց սերունդը ընտանստական և մասանդական տեսակէտով աննման սերունդ մը պիտի ըլլայ՝ մօր զեղեցիկեմիւնը և շնորհալիւնեմիւնը հօրը մտաւարական կարողեմիւններուն միախառնումով:

Բայց այս գիտունը զեղունիին առաջարկը կը մերժէ ուսարկելով թէ՛ այս տեսակ ամուսնութիւն մը հրէ՛ջ արարածներ կրնայ առաջ բերել: Որովհետեւ ընդհակառակը, իմ տղեղ և աննունի ֆիզիքականի միաճալով քու անբանի ազէտ սոյն, յիմարներու սերունդ մը կ'արտադրուի: Ուստի կը մերժեմ ձեր հետ ամուսնանալ, նախամեծար կը սեպեմ, գիտեմեամքս մարդկութեան ծառայել քան թէ սերնդադործել, կը պատասխանէ:

Անհրաճարձութիւնը աստուածային պատգամ մըն է, բայց երկ պատճառներ ըլլան առ ձիզիմապես եւ մտաւորապէս այլասերած յիմարենքու սերունդ մը պիտի արտադրուի, աւելի լաւ է նրաժարիլ անկից:

312.— ՏԱՐՈՐԻՆԱԿ ՀՐԱՄԱՆ ՄԸ

Օսմանեան թագաւորներէն մէկը իր վարչապետին կը հրամայէ որ գառնուի մը զնէ, եւ զոյն սնուցանէ զեց եռթիւր ամիս մինչեւ որ ոչխար մը ըլլայ՝ ամենասննդարար կերակուրներով եւ ուշադիր հազմութեամբք եւ չղանայ սեւէ ծախս: Բայց մէկ պայմանաւ՝ թէ եռթիւր ամիս վերջ այս գառնուկը ոչխար եղած՝ երբ կ'ուտի ծանրութիւնը նոյնը մնայ՝ զնուած օրուան ծանրութեան հաւասար:

Վարչապետը այս տարօրինակ հրամանին առջեւ աննրկած շուարած կը մնայ: Որովհետեւ ցնութեան անյեղիի օրէնքն է որ երբ կենդանական արարածներ ապրին այն տեսակ միջավայրի մը մէջ՝ որ մարմինով զարգանալու համար ամէն միջոց տեղին ըլլայ, մաքուր օդ, շուք, սնունդ, քնականարար եթէ սրու խիստ մը շտեննայ, սեւէ արարածի մը մարմինը կը զարգանայ, կը զիւնայ եւ ծանրութիւնը կ'աւելնայ:

Որ մը վարչապետին տղէա սպասաւորը՝ մասհոգ՝ խորհրդատուութեան մը մէջ տեսնելով զայն պատճառը կը հարցնէ: Երբ կը հասկնայ եղելութիւնը, ինքը նախկին հովիւ մը ըլլալով՝ Տէր վարչապետ, մեր թագաւորին հրամանը զարծադրուելիք գիշորին խնդիր մըն է. սնուցանելիք գառնուկը զնած օրդ, հրամայէ զիւղացիի մը, քեզի թող զտնէ գայլի ձագ մը, զայն երկաթեայ ձողերով վանդակի մը մէջ պահէ. ճիշտ անոր գիմացը գառնուկը կերակուրի տուր. քանի ան տեսնէ իր թշնամին՝ գայլը՝ վախէն իր կերածը գինքը կ'ուտէ, մարմինը չի զարգանար, նոյնը կը մնայ:

Վարչապետը այս տղէա նախկին հովիւին տուած խորհուրդին անսալով, իր զնած գառնուկին հետ գայլի ձագ մըն ալ ձեռք կը ձգէ, զանոնք գէժ գիմաց պահելով կը սնուցանէ:

Աւթը ամիս վերջ, երբ գառնուկը ոչխար մը եղած թագաւորին առջեւ քերտելով կը կ'ուտի, կը տեսնուի՝ որ իրբ գառնուկ զնուած օրուան ծանրութիւնը անի ա՛յ աւելի, եւ ա՛յ պակաս: Գայլին ներկայութիւնը՝ գառնուկին ստացած ճախ սնունդը անոր մարմինին զարգացման սեւէ օգուտ մը անեղած չէր:

Փոքնով տեսնուած է որ աշխարհիս վրայ արգարութիւնը ուշ թէ կանուխ իր տեղը գտած է: Մինչեւ հիմա թիւրքը զարեքով հայ ազգը խորզեց, ինչքերը գրաւեց, հայրենիքը՝ հազամասը քոնադրաւեց: Մեծ պեռութիւնները իրենց շահին համար արգարութիւն

նը սանահոխ ընելով՝ թիւրքը պաշտպանեցին հայը անփոփոխեցին:

Հիմա Մ. Նահանգները յետամնաց քարքարոս թիւրքը կը պաշտպանէ, կ'օգնէ անոր որ իբր խորովելու կանգուն մնայ, կը սնուցանէ զայն սր ուժովնայ, գիրնայ, զարդանայ:

Բայց զիսցած բլլայ յետամնաց, Ֆախաս գործ գայլը՝ բէ Բանի խառնը ներմակ արջը իր դեմը իր մօտիկն է, իր վայրահաշուքիւնները օգուտ մը չպիտի տնենան: Որչափ ալ զիրմալու եւ ուժովնալու համար օգնութիւն ստանայ, վախեն պիտի չկրնայ զիրմալ, նոյն սկիւղ եւ Լոսոս բիւրքը պիտի մնայ:

313. — ՓՈԹՐ ՊԱՏՄՈՒԱՄԵՆԵՐ

Ա.

Սոկրատ շատ աղքատ փիլիսոփայ մը կ'ըլլայ, իր ազգականները երբեմն նիւթապէս անոր օգնել կ'ուզեն, բայց ինք չ'ընդունի, անոր համար իր տիկինը միշտ գոգոհութիւն կը յայտնէ անոր:

Օր մը իր հարսուստ ազգականներէն Անթեղոն, իրեն տրուած նուէրները շնորհակցելէն դժգոհ՝ ըսաւ. — Սոկրատ, կեքած կեքակներեքդ այնչափ հասարակ են որ իմ աջատուներես անգամ զանոնք չեն կրնար ուտել, այնչափ աղքատ ես որ քաղիկ կը պըտըտիս, ձմրան զգեստդ ամառն ալ կը հագնիր:

Սոկրատ. — Անթէ դուն երջանկութիւնը հարստութեան մէջ կը փնտռես, սխալ է այդ մտածումդ, ամենէն անհրաժեշտ բաներէն դուքս՝ միտները երջանկութեան հակառակ են, այսինքն՝ պէտքը քանի շատնայ, երջանկութիւնը նոյն համեմատութեամբ կը նուազի:

Աղքատ Սոկրատ իր ազգականը՝ հարսուստ Անթեղոնէն աւելի ինքզինքը երջանիկ կը զգայ:

Դոնուանակութիւնը վե՛ն առափնութիւն մըն է:

Բ.

1792 թուականին Փրանսական յեղափոխութեան շրջանին, երիտասարդ մը պատերազմական տառանի կողմէն մահուան կը դատապարտուի:

Երբ կը բանտարկուի իր եսթանասուն տարեկան հայրը միջոցով մը՝ իր դուէնէն բաժնուիլ չ'ուզեր, անոր հետ բանտ կը մըտնէ: Երբ գլխատուելիք յանցաւորներուն անուանները կը կարգացուին՝ անոնք կը շարուին բանտին բակը, ձերբակէն զաւտկը նոյն պահաւն քնացած կ'ըլլայ, զաւակն անունը կարգացուած առեն, եւ եմ այն մարդը ըսելով, մահապարտներուն շարքին ինքն ալ կը շարուի: Երբ գլխատուելու կը տարուին ձերբակը բանտին մէջ լինելու, իր քնացող զաւտկը կը համբուրէ եւ կ'ըսէ. —

«Զաւակս զս'նն պէտք է ապրիտ, եւ քաւ տեղզ մեռնիլը յանձն առից», հան բանալ մնացող մարդոց կը կառակէ, և կը խնդրէ անոնցմէ որ իր զաւակը մխրիմարեն, ցաւ չզգայ իր հօրը համար, անմշտապան ըլլայ, այլ ապրի երջանիկ և յիշէ իր անմնագոհ և որպեւէր հայրը:

Գ.

Հոսմմայեցի մայր մը քաղաքական յանձանքի մը համար մահաւան կը գոտադարտուի: Բայց գոտաւարը անոր ձերտելիւնը նկատի առնելով գլխաւորապէս պատիւը կը թելթելայնէ, բանտին մէջ անոթի թողութեամբ մեռնելու: Այն կինը աւաւանաւան ազգիկ մը կ'ստենայ, նա իր մայրը շատ սիրելու, գոտաւարէն կը խնդրէ որ որդւնդամ մը իր մայրը բանտին մէջ տոյնելու տրամանուի: Ան կ'արարտուի որդւնդամ մը մայրը տեսնելու՝ ապա կայն կ'արգիլուի կերակուր քերել և բանտը մասն պահուան վրան մանքակրիկս քննուելու պայմանաւ:

Նրկար ատեն այս ազգիկը, ամէն որ անգամ մը կ'այցելէ իր մոր, նայն պահան անոթի թողութեամբ մեռնելու գոտադարտուած պատան այ շի մեռնիլու: Այս գաղանիքը հասկնալու համար գոտաւարը յրանաներ կ'որոշէ, և կը հասկցուի որ այս ազգիկը մօրը ոչնչուած պահան անոր կաթ կուտայ՝ իր իր մանկիկը: Ազգիկն այս ձնդատիրութիւնը՝ գոտաւարին գաթը կը շարժէ: Նա քոլտարկեալ յանցաւոր կ'իլը՝ իր ձնդանէր ազգիկն կը շնորհէ և ապրուստի ստիճիկ մըն ու սրտելով զանաք երջանիկ կ'ապրեցնէ:

Վերջը նայն բանալ կարծանաւելով քննդատէր գաթի ատնարն տնուով, հոյակապ տահար կը մը կառուցուի անոր տեղ:

Դ.

Ձրանասայի Լուի ԺԴ. թաղաւորին բանակին մէջ, Տօրա տնան սպայ մը կը գտնուի: Ան իր քաշութիւն և զսնդութիւններովը մեն հուշակ և անուան շինած կ'ըլլայ բանակին մէջ, թէև սպայոս գիւղացիի մը զաւակն էր, բայց գինք աննչդները զայն ազնուական ընտանիքի մը զաւակը կը նկատէին:

Օր մը այս սպային հայրը՝ գիւղացիի ազգաւ զգեստով, դաքը տրեխով իր զաւակը տեսնելու դատերազմի գաշտը կու գայ: Այս սպան իր հայրը նոյն տարազով, իր հրամանատարին ներկայացնելու շի քաշութիւն, և իրեն անդատուութիւն շի սեպեր:

Նոր Լուի ԺԴ. թաղաւորը կը յան այս պարագան, իր ներկայութեան կը կանչէ զայն՝ նուէրներով վարձատրելն վերջ, կ'արտանէ թողութեան բանակը, և երթալ իրենց գիւղը հօրը հետ, զնա հասնելով այս սպային ձնդատիրութիւնը, տեսական ստիճիկ մը կ'որոշէ, որ ան աւաւանաւանով ընտանիք կազմէ իրեն պէս հերոս և

միանգամայն ծնագոտէր սերունդ բերէ աշխարհ մերանս աշխարհի
զաւակներու շատ պէտք սենիս կ'ըսէ:

Ե.

Իսաաիայ Ֆլորանս քաղաքին մէջ վաճառական մը վախճան
սոկի պարունակող քսակ մը կը կրօնեցնէ և կը յայտարարէ՝ որ զայն
գտնողին տասը սոկի նուէր մը պիտի տայ: Պիւզացի մը կը գտնէ
զայն, կը բերէ տիրոջը կու տայ և իրեն խոստացուած նուէրը կը
պահանջէ: Մարգը խոստումը չի յարգեր, ստիպուած գիւղացին
գոտարան կը գիմէ:

Դատարանին մէջ վաճառականը կը յայտարարէ՝ որ գիւղա-
ցին արգէն իր տանելիք տասը սոկին այն դաւածարէն աւած է, ու
բովհետեւ քսակիս պարունակութիւնը եօթնասուն սոկի էր:

Դատաւորը. — Ա՛յո որ կը խօսիս, անոր պարունակութիւնը
վախճան սոկի է ըսելով յայտարարութեան, առաջ՝ եօթնասուն
սոկի քսակիդ պարունակութեանը մասին լուր ստանցող մը կա՞յ,
վկաներ կը՞տա բերել անոր հարցումին, ան ո՞րչա բռնուան, ու-
րեմն ես ալ ըստ ներ ներկայ յայտարարութեան արգար որոշումս
կու տամ՝ որ ձայն վախճան սոկինոց քսակը քուկդ չէ գնա՝ քու
քսակդ գոիրն:

Դատաւորը նայն քսակը, պարունակութեամբք գիւղացիին
կու տայ կը զրկէ: Եւ անոր կ'ապուպրէ՝ որ վաճառականը իմէ սեւէ
պահանջք մը ստանայ իրմէ՝ կրկին թող գիմէ գատաւորին:

Զ.

Հարստտին մէկը չմեռած իր հարստութեան հինգ հարիւր
սոկին իրմէ քօզս՝ եղող հորեղբորսրդիին իբր մասանդ թողով՝
մնացած քսոր ինչքերը իր մանրիմկերէն մէկուն կը նուիրէ, և իր
այս կտակագիրը իր մանրիմ բարեկամին կը յանձնէ:

Եւ ապա այն հարստտը, առաջունս որոշումը և կտակին
նեւը փոխելով, երկրորդ կտակ մը կը գրէ. որուն մէջ 500 սոկի
կը կտակէ մանրիմին և մնացած ինչքերը կը թողա իր հորեղբոր
որդիին, և այս կտակը կը գնէ իր տան սեղանին զգրոցը:

Մարգը կը մեռնի, երբ իր մօտիկ ազգականը՝ իր հորեղ-
բորորդին, անոր զգրոցին մէջի թուղթերը կը պրպտէ. հան կը
գտնէ մարգուն երկրորդ անգամ գրած կտակագիրը որ 500 սոկի
կը կտակէր իր մանրիմ բարեկամին իսկ մնացած ինչքերը իրեն:
Ան ստարի մը հինգ հարիւր սոկի տալու գլխաւով այս կտակա-
գիրին հետքը սննդացնելու համար կրակաբանը կը նետէ կը վառէ:
Բայց իր մանրիմը մեռնողին առջի գրած կտակագիրը իր հորեղ-
բորորդիին ներկայացնելով օրէնքով անոր պարունակութիւնը գոր-
ծադրել կու տայ:

է.

Աթէնքի երեւելիներէն Դեմիտակէս, երբ իր հայրենակից-ներու հաղմէն կը վտարուի Աթէնքէն, նա Պարսկաստանի Արտաշէի Ծանին քով կ'ապաստանի: Ատեն մը վերջ երբ Արտաշէի պատերազմ կը յայտարարէ Յունաստանի դէմ, նա Դեմիտակէսը պարսկական բանակին ընդհանաւ հրամանատար կարգել կ'ուզէ:

Բայց նա փոխանակ իր հայրենիքին հանդէպ զաւանանելու, մեռնիլը նախամեծար սեպելով, ինքզինքը կը թռնաւարէ և իր քարեկամներէն կը խնդրէ որ իր մարմինը հայրենիք փոխադրել տան՝ զգանէ իմ գիակս հայրենիքիս մէջ թաղ ամփոփուի» ըսելով:

Ը.

Օր մը Էֆլաթանին ըսեր են. — «Անք մասին շատ գէշ խօսքեր կը խօսին»: Նա — «Թող խօսին, ևս այնպիսի վարք ու բարք մը պիտի ցուցնեմ» որ իմ մասին գէշ խօսողները պիտի ամչնան, և զանոնք լսողներն ալ այն սուտ գրգարուաթիւններուն պիտի չհաւատան»:

Անգամ մըն ալ կրկին բամբասուած ըլլալը լսելով՝ «կրնայ ըլլալ որ զիս բամբասող մարդը իմ վրաս բամբասուելու բան մը տեսած է» կ'ըսէ:

Թ.

Ազգատ կին մը աղերսագիրով մը Մակեդոնացի Ֆիլիպի կայսեր կը գրիմէ որ իր գառը տեսնէ: Երբ նա. — «Ժամանակ չունիմ քու գառդ տեսնելու» կ'ըսէ կինը սրանեղած համարձակութիւնը կ'ունենայ անոր ըսելու. — «Տէ՛ր արքայ եթէ ժամանակ չունիս գառս տեսնելու, ուրեմն թո՛ղ զահակալութիւնդ»:

Կայսրը փոխանակ զայրանալու այս նախատալից յանդիմանութիւնէն, ազգատ կընոյ՛ գառը կը տեսնէ:

Ուրիշ որ մը Ֆիլիպի կայսեր պալատականները. — «Տէ՛ր արքայ, ա՛ն ապերախա Յոյները քեզ երբեք չեն յարգեր զանոնք պատմէլ» կ'ըսեն: Նա կը պատասխանէ անոնց. — «Ես անոնց ազէ-կութիւն ըրած ատենս իմ յարգս չեն հանչնար, եթէ անոնց գէմ գէշութիւն գործեմ ինչե՛ր պիտի չընեն»:

Անգամ մըն ալ նորէն իր մասին գէշ խօսուի մը համար «աքսորէ զայն, քու ներկայութենէդ հետոս կը մնայ, գէշ չի կրնա խօսիլ» առաջարկին՝ քարեկամ ի՞նչ կ'ըսէք զուք՝ այս մարդուն հոս իմ մասին գէշ խօսուածները չի՞ քաւեր, որ ուրիշ տեղ եղ-թալով հան ալ զիս բամբասէ» ըսած է:

Ժ.

Յարանացի Տուրինա զօրավարը համարողութեան մը պահուն գողերէն կը կողոպտուի, ունեցած բոլոր առարկաները կ'ունենն.

սրանց մէջ կը գտնուի սոկեայ ժամացոյցը իր մեանսզ եզրօրը նուէրը :

Զօրաժարը գողերէն կը խնդրէ որ իր ժամացոյցը վերադարձնեն, իր եզրօրմէն նուիրուած թանկարժէք յիշատակ մը ըլլալուն համար, և կը խոստանայ անոր փախարէն յառաջիկային վերահարել հարիւր սոկի: Գողերը հաւատալով անոր այս խոստումին իրեն կը վերադարձնեն ժամացոյցը: Ստեն մը վերջ գողերը կը գիմեն զօրաժարին որ խոստումը յարդէ: Նա կը վնարէ անոնց հարիւր սոկին: Իր քարեկամներէն ոմանք զօրաժարին կը թելագորեն որ հարիւր սոկին չվնարելէ զատ գողերը անբարեկալել տայ քայց նա կը պատասխանէ անոնց. — «Պատուաւոր մարդ մը ինչ որ ալ ըլլայ, սրտ որ ալ ըլլայ, խոստումը յարդելով զայն կատարելու է»:

314. — ԽԵԼԱՅԻ ԴՊՐՈՅԱԿԱՆԸ

Սալթան Մահմուտ ձգտեալ՝ որ մը Պոլսոյ թագերը որ ցերեկով պատած պահուն, յետինքին զպրօցէն իրենց տուները վերադարձող ուսանողներու խումբի մը կը հանդիպի, անոնց մէջ տանը երկու տարեկան քովարթիւն մանուկ մը՝ իր նոյն օրը ստացած դիտական դասը խանդավառ կերպով մը կը քաջատրէ իրմէ վար գատարանի մը ուսանողներուն:

Տղան արթնածտաթիւն նը, եռանդը և խելքը՝ զահակային ուշադրութիւնը կը գրաւէ: Երբ ընկերները իրմէ կը քաժնուին, թողաւօրը այս խելացի ուսանողին, երկու սոկի նուէր տալ կ'ուզէ:

Ուսանողը. — Դո՛ւն ո՛վ ես որ այս նուէրը ինձ կուտաս, կը հարցնէ:

— Սո՛ւս մէկու մի՛ ըսէր, ես Սալթան Մահմուտն եմ:

— Տե՛ր արչայ, եթէ դուն խկապէս մեր սիրելի թագաւորն ես, ան միտն երկու սոկի նուէր չի տար, այլ ափ մը սոկի կուտայ:

— Լա՛ւ ավտա, քանի որ այսչափ խելոք ուսանող մըն ես, առ քեզ ափ մը սոկի պարգևէ:

Տղան ափ մը սոկին իր կապոյին փելչին մէջ անւքովը աժուր քանած իրենց տանը կը վազէ, հան կը գտնէ մայրը, քոյրերը, ազգականները լաց ու կոծի մէջ, և իրենց տունն ալ պաշարուած հետաքրքիր մարդկային ամբոխով մը: Երբ նա եղելութեան իրազեկ կ'ըլլայ՝ որ իր ավեմու հայրը, խաղամուշուքեամբ երբ իր ունեցած գրամը կը կսրանցնէ, քարկուտեան նուպայի մը մէջ, իր հակառակորդը դանակով մը ուղաննած է և քանտարկուած երեք օր վերջը ինքն ալ գլխատուելու համար:

Ուսանողը այս օր կը լսէ սոքին փոշիովը ետ կը վերադառնայ, կը վազէ թագաւորական պալատ Տօլմա Պազլէ, Դաւաքաւ

կը ներկայանայ թողաւորին և իրեն առւած նուէրը կը վերագործէնէ անոր, և կը խնդրէ անկէ՝ որ իր հօրը կեանքը շնորհէ իրեն՝ ներքեւի մանր յանցանքը:

Երբ թողաւորը կը անգեկանայ անոր հօրը արարքին մասին՝ նա կ'ըսէ:

— Տղա՛ս զո՛ւն խելացի և կրթեալ մանչ մըն ես, բայց քո հայրդ, արքեպօս, խաղամու և սնրապարտ անկիրթ մըն է եղբոր այս ոնիրը գործած է:

— Տէ՛ր արքայ, անկիրթը իմ հօրս չէ, այլ իմ մեն հայրս եղած է, որ զայն կրթեալ առւած չէ: Գայով իմ հօրս՝ ան էլ իմ ինքնուրոյն անկիրթին մէկը եղած բլլաւ, զիս զպարոյ չէր դրկեր, սեռ սեռը և ուսումնականները չէր յարգէր: Ուստի կը խնդրեմ, կ'ազատեմ քեզի. հօրս կեանքը շնորհէ ինձի՝ որ սրբ չմամ, և սեռ սեռս չարանակելով կրթեալ մէկը ըլլամ, հօրս պէս չըլլամ):

Թաղաւորը հրապարտած՝ այս խելացի մանչուն արամատանական խոսքերէն, իր առւած նուէրը ետ կռնայ և իր հօրը կը ներէ՝ և անոր կեանքը մանչուկին կը շնորհէ:

Կրտսիւնք ևս ուսումը յոյս է, մասնաւոր փառաք յոյս՝ որ կ'առաջնորդէ մարդկութիւնը պեղի բարին, նամաթաք, և գեղեցիկը: Անոնց միտք և ուղիքն յաւատարմիւնով սիրուեր, և քնդաճակութիւններ կը զարգացնէ:

315. — ՄԱՎԱԹԻՆ ՃԱՄԲՐԴՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Մաժալին համբարդութեան մը պահուան համբարդներու մէջ, հարստ և ինքնուրուան յոյսարտ, լեզուապէտ և գիտան մէկը կը գտնուի: Ան կը մտանայ ուրիշ համբարդի մը՝ անուքով ապէտ, հազուելակերպով կուշո՝ գիւղացի մարդու մը՝ կը սկսի հարցաքննել: զայն որ ըլլալով ապէտ և անգրագէտ մէկը, իրենց գիւղին մէջ բնակեան ծայր ապրած՝ քաղաք մը տեսած չէ, և ոչ ալ քաղաքակրթեալ երկիրներու մարդաց հետ շփում ունեցած՝ կանսնաւոր խօսիչ ալ չի գիտեր, կուշտ աւ կուպիտ գիւղացի մը:

Գիտնականը զայն ծագելու համար, կը հարցնէ. — Ե՛րբն լեզուներ գիտես, բնագիտութիւն, քիմիականութիւն, աստղագիտութիւն, սնուցութիւն, հաշիւանութիւն, երկրաբանութիւն, արեւաճառագիտութիւն, ութիւն, աթիւն, ևն: Գիտե՞ս:

Ննդն գիւղացին կը պատմածի կը մնայ, իրեն ի՞նչ բաներու վրայ հարցաւիլը անգամ չի գիտեր, մ'եր մնաց այն գիտութիւններու մասին անգեկութիւններ ունենալ:

— Ո՛վ գիւղացի, անտաշ և ապէտ մարդ այսչափ կուրաւթիւնը, և ագիտութիւնը, քեզի համար շատ է, աշխարհիս վրայ

իր շորս կողմը՝ չտեսնող՝ աչկա և խաբխափող կուր մէկն եւ զսան վերջնապէս ազխառնեման ծովուն կայրդկաւորան պիտի ընկղմիս և խաղաւ պիտի կորսուիս:

Կ'անցնին քանի մը օրեր այս խոսակցութենէն վերջ նաւը իր ծովային գնացքը կը շարունակէ, օր մը նամբորգները կ'արթննան սր փոխորիկ մը փրփերէ և ծովը կ'ալեկոծի, և՛ իրենց նաւը փայտի տաշեղի մը պէս անգամ մը քարձրարերն ալիքներու զարթոյթին վրայ, անգամ մըն ալ երկու ալիքներու միջև խորանկ խորխորատի մը մէջ մխրճուած կը առաւայտի: Նաւագետը տմէն ծանրութիւնը ծովը նետել կուտայ: Նամբորգները — Անտուան՝ և Աստուան՝ ազատէ մեզ ստացչ մահէն և կը պուսնի: Նաւագետը ամենամօտիկ նաւահանգիստ մը կ'առաջնորդէ իր նաւը, քայց ան չի կրնար մօտենալ ծովեզրին՝ կարծանումէ մը ազատելու համար: Փոխորիկը կ'ստատկանայ, ծովեզրը խռնակերով լեցուն են, նաւը ալիքներուն տատակութենէն կը տարաբերի, խռնի մը քաղխելով, վայրկենապէս ջախջախուիլը անխառնափնչի է:

Նաւագետը նարահատ, հրաման մը կ'արձակէ նաւագներուն և նամբորգներուն թէ՛ սցամաքը մօտ է, ան սր լողայ զխառն իր գլխուն նորը նայի, օրիշ միջոց մեր նաւը կ'առնէ, ծակերէ և պիտի խորատուգուի:

Նոյն պահան աչկա գիւղացին գիտնականին՝ գինքը իր աւգիտութեան համար նախաառջ մարդուն կը մօտենայ:

— Բարեկամ լողալ գիտե՞ս, կը հարցնէ:

— Ո՛ր, կը պատասխանուի իրեն:

— Աւրեմ քարեկամ, այս ստատկաւունջ փոխորիկին զո՛ւնալ կատգած ծովուն ջրերերուն մէջ պիտի ընկղմիս...: Բայց ես թէեւ անգամ նախատուած աչկա գիւղացի մըն եմ, քայց խիղճ ունիմ և ամենակարգ Աստուծոյ մը կը հաւատամ: Եւ շատ լաւ լողալ գիտեմ կրնամ լողալով սա երեւցող ցամաքը հասնիլ և ըստույզ մահէն ազատիլ քայց միտսին քեզ ալ պիտի ազատեմ, պատկէ սա գերանին վրայ քեզ լաւ մը կապեմ անոր վրայ, չուտնով մը միտսին քաշելով պիտի լողամ, անապարէ նաւը խորատուգուելու վրայ է:

Անանք ստատիկ փոխորիկին գերբնական հրաշքով մը երկու ժամ վերջ ծովեզրը ցամաք ելած էին, և խորատուգուող նաւուն միտս գերանի և առխտակի մնացորդները ալիքներու միջոցով ցամաք կը քշուէին: Նաւը իր պարտանկութեամբ անհետացած էր:

Անի անհաս և սրտած իբր անպիտանիւր անհետուիլու և նախառնելու չէ: Բնութեան մեզ բզեզն անգամ իր անդր և իր գործը տնի, արմէն գուրի չէ, ո՛ւր մնաց մարդ եակը:

316. — ԵՐԿՈՒ ԳՈՂԵՐԸ

Թիւրք երկու զաւեր, շարաթ մը ամէն կազմ գլուխ կը դար-
նեն, ամէն տեսակ միջոցներու կը դիմեն, կազապուտ մը նեւք
լին կրնար նշել:

Ճարտաւոր գաշառվայրէ մը անցած պահան, կը տեսնեն որ
բնակեալ զաւակ խնամէր ձերտակ մը զոյգ մը եղներսով արա մը
կը հերկէ: Գողերը ձերտակին այս եղները դողնալ կ'արշին, մէկը
միւս ընկերսիւն կ'ըսէ. — Ձմենք մարդ ուղաննելու նպատակ չու-
նինք, եթէ ձերտակին նեւքէն բռնի տանելու ըլլանք եղները, նա
պիտի պուտայ, կտնէ մեր գլուխը մարդ պիտի հաւաքէ շրջակայ-
քէն և մենք զէնքի դիմելու պիտի ստիպուինք:

Միւս ընկերը. — «Լազ մի ըներ ևս եղները կողոպտելու
դիւրին միջոց մը խորհնցայ: Գնան սա մօտակայ բլուրը կ'ելլես,
անգաղար կը պուտ. — Ուստուած իմ կը շուարիմ կ'ապլիմ այս
բանին, կը շուարիմ...»

Այն ատեն մշակ ձերտակը պիտի հետաքրքրուի ձիւն է այս
մարդուն շուարումըն ըսելով քովը պիտի գայ: Մինչև այն ատեն
ևս եղներէն մէկը իր լուծէն քակելով, կը քշեմ մօտակայ անտա-
ռը կը տանիմ: Երբ հարցնէ թէ՛ ձիւն բանի համար է քու շուա-
րումըն գնան կը պատասխանեն ձերտակին՝ թէ. — Ձիւն շուարու-
մից շարժառիթը իրեն մէկ եզով հազը հերկելն է: Ձերտակը պի-
տի տեսնէ որ եզան մէկը չկայ, փնտաւելու պիտի ելլէ, երբ ան-
տառը մանէ, միւս եզն ալ դան կը քշես մէկ կազմ կը տանիս,
զերիլը մենք գիտար կը գտնենք, և մեր նպատակին հասած կ'ըլ-
լանք տաանց քնատիւն կ'ըսէ:

Այս հարպիկ զաւերը վերայիւնալ սառանայտիան մեկնաւով
խեղճ ձերտակ երկրագործին զոյգ մը եղները կը կազապուն:

Կեանքի մեկ ամեն մեղիւր ներկի են, երբ մեղաւար խղիւ-
նաւելով ապափառնէ, ևս զզջայ իր մեղիւրան:

317. — ՏԳԻՑՈՒԹԵԱՆ ԳՐՈՒԱԳՆԵՐ

Ասենք իրենց գիւղին շրջագիծէն դուրս շանանդ թիւրք
գիւղացի մը՝ խալական հարաւորաբուստա ցորենի ցոգանէն հիւս-
ուած փեղայր մը կը գտնէ համբաւ վրայ, զորն բռնի մը չկարե-
նալով նմանցնել, իրենց գիւղին խելացին և կարգացողը Մուրային
կը տանի անոր մասին անդեկանալու թէ՛ ձիւն է այն աւարկան:

Նա նեւքին վրայ սողին անգին գարնանէ վերջ. — Ձիւն
գիւղացի այս՝ խալար թռչունի մը բոյնը ըլլալու է, ան'ս ինչպէ՞ս
լու հիւսուած է այն, ան'ս այս անգը հաւկիթ անելով թխելու և
թռչնիկները մեծցնելու տեղն է, սա անգը թռչուններուն թառե-

լիք տեղը եւայլն: Գիւղացին այս բացատրութեան չի համազուիք: մէյ մըն ալ զայն կը ցուցնէ իրենց ծերութիւն և փորձառու ջաղաց-
պանին: — Ան ալ՝ զայս առարկան ուղարկուան ստանձանին կաղա-
պարն էն բացատրութիւնը կու տայ: Գիւղացին այս բացատրութեան
համազուելով զայն տուն կը բերէ: իբր յիշատակ տան առաստա-
ղէն կը կտակէ: Ականջը խօսի Փեմալակտն թիւրքերուն իրենց նոր
սիւններ փեղոյրներով:

Քիւրա մը կեանքին մէջ ժամացոյց տեսած չէ, ո՛չ ալ տ-
նոր մասին լսած է: Նա որ մը ձիւան վրայ գացած պահուն գեա-
նին վրայ փոքր կլոր փայլող առափ մը կը տեսնէ, ձիւն վար կ'իջ-
նէ, գեանէն զայն կը վերցնէ, երբ ձեռքը կ'առնէ, չըթ, չըթ, չըթ
ձայն մը կը լսէ անոր մէջէն: Ասոր մէջ գեա կայ ըսելով անմիջապէս
զայն կրկին գետինը կը նետէ:

Եւ վերջը ետ քաշուելով այն առափը նշան կ'առնէ հրացա-
նովը մէջը գտնուող գեւը զարնելու համար: Երբ հրացանին բըլ-
թակը կը քաշէ, ժամացոյցին կափարիչները փռուելով կը բաց-
ուել և դործիքներովը ժամացոյցին միջուկը գաւառ կ'ելլէ: Լաւ դար-
կի տակայն գեւը գեա կը շարժի ըսելով, կրկին զայն ձեռքը կ'առ-
նէ, ականջը առնելու տակն, պլլուած զոպանակը կը քակուել և տ-
նոր ծայրը ֆըր ֆըր ձայն մը հանելով քանքը կը մխուի: Խեղճ
ապէս քիւրաը գեւը գիւ հարուածեց ըսելով, լեզին կը փրթի
վայրկենապէս կը մեռնի:

318. — ՍԽԱԼ ՄԱՐԴ ԱՐԹՆՏՈՒՑԱՄ ԵՆ

Հրեայ մը Հաբաւային Նահանգներուն մէջ քաղաք մը կ'եր-
թայ, և գիշերը ուշ ժամանակ կայարանին մօտ պանդոկ մը եր-
թալով, կը խնդրէ որ իրեն սենեակ մը տան, պայմանով որ զինք
առաւօտուն ժամը հինգին արթնցնեն, որպէս զի շողեկառ քին հասնի:

— Սակայն սենեակ չունինք — կ'ըսէ պանդոկին գրող իբրը:

Հրեան. — Ուրէ սենեակ, կը պաղատիմ, սենեակի նմանող
տեղ մը, որ քանի մը ժամ դուրս գնեմ և հանգստանամ:

Գրող իբրը. — Կը կրկնեմ սենեակ չունինք, տակայն եթէ կը
համաձայնիս, կրնաս մեր սեւամորթ ողորտաւորին անկողինը
պառկիր:

Հրեան. — Թէեւ կ'ատեմ սեւամորթի անկողնոյն մէջ քնա-
նալ, բայց քանի որ այդ կրնաք տրամադրել, յանձն կ'առնեմ
մի քանի ժամուան համար, հոգ չէ, միայն կը խնդրեմ ժամը
հինգին անպայման արթնցնէք զիս:

Գրող իբրը. — Շատ լաւ:

Հրեան կը վհարէ, ոմէն ինչ կը պատրաստէ որպէս զի ա-
ռաւօտուն ժամանակ չկարոնցնէ, և կ'երթայ քնանալու:

Առատան գէմ, երբ սեւամորթ ապատառը, գործը լրացած ցած գնաց ցնտալու, տեսաւ իր անկաշին մէջ պատկած հրեան և ըստ ինքնիրենը, քանի որ այս սպիտակամորթը սեւամորթին անկողինն է պատկած, պէտք է սեւամորթին նմանի։ Առ գնաց ձեռքերը թաթխելու մարին մէջ, առ առանց հրեան արթնցնելու անոր երեսը սեւցաց։

Մամը հինգին երբ հրեան արթնցուցին, ան առանց լուսնու զոգնեց կայտրան, և մտանաւ ուղ տամապի պատառեանին, Պիրթինեթըն երթալու տամապի մը ազնեց։

Տամապափանառը. — Այս պատառեանը սեւամորթներուն տամապի չի ծախելը, սեւամորթներուն պատառեանը գնա՛ւ։

Հրեան. — Խնչ ըսել կ'ազնե, սեւամորթը դո՛ւն ես։

Տամապափանառը. — Հը՞, հայելիին մէջ հայեր, և կը հաս-կընտա թէ ո՞վ է սեւամորթը։

Յիրաքի, հրեան գնաց հայելիին մէջ-ից գէմքը գիտեց, և ըստ ինքնիրենը. — Այդ պանդակին մարդկից փախանակ գիտաթընցնելու, սխալմամբ սեւամորթը արթնցուցած եմ։

Ա. Նամանգներ սեմաթիս առկապառական ետիր մը թլլալէն շատ հեռաւ ևն էմի որ ցեղապառարիւնը և գրամապառարիւնը կը սիւր հոն։ Գրամապառարիւնը գրաթիւնը հոն ունեցիր կը գործէ, նուեւ գրամաթիւնը գործաւորին աթիւնը՝ կ'հնամաթիւնը կը չամկնցնէ, պարզապէս կ'ապամնէ զայն ձեւակամօրէն և անխնայ։

319. — ՊԱՐՏԱԳԱՀԱՆՁԸ

Առգլամիտ և պարկելու տաւաթարկան մը՝ խառաբարոյ և շահաւէր փայտառու ունեւորէ մը տոչտով պարտքի գրամ կ'առնէ, քանի մը տարւածն մէջ տաւաթարկան իր գործաւնութիւնը ծախող կ'երթայ. մարդը կը սնանկանայ։

Առ շատ պատառախնդիր մէկը ըլլալուն՝ որ մը պատի մը տակ նստած գլուխը երկու ձեռքերուն մէջ արտաւժ ախաբ խորհած մէկ պահուն՝ անկից անցնող մէկ բարեկամը կը տեսնէ զայն քնկնտած այս վիճակով, երբ պատնառը կը հասկնայ, ան հեռու ետքը կը խօսի անոր։

— Յարեկամ թնչ կը մտաւանջուխ։ Դո՛ւն յանդուր չե՛ս, Ժամանակները և պարագաները քեզ անտեկացուցեր են, մի խտիր նպատակ վնասելու մտնիմ՝ գաշխառ անխիղի պարտաւոր բոլ խտնի թէ իր պահանջը ինչպէ՞ս պիտի գործէ...։

Վաւխառու մեծ պետրիւններ փոք պիտաթիւն և՛ ազգեր փութու կը ձգեն՝ պիտա շորտիլ կու՛նան, և՛ ազա՛ւ անանց ոքերուն և՛ զապրականներուն՝ իր նկատու իննց նոցի՛ փառններէն կը՝ սա-սարեն։

320. — ՀԱՅԻՍԿ ԲԱՆՈՒ

Արթուրեան Հայրիկին Պաշայ Պատրիարքութեան շքանշան, երբ ան քանի մը եղբայրացոյց և վարդապետներով Քերտայի պաշտօնայէ մը կ'անցնէր՝ կը տեսնէ որ հինգ-վեց Վանեցի երիտասարդներ արիւն քրտինքներու մէջ թախախտած Աւրադական աղբանքներու ծանր հակեր կը տանին: Երբ անանք կը տեսնեն Հայոց Հայրիկը, իրենց ծանր քնաները գետնը կը գնեն, և համբան մէկ կողմը մայրին վրայ կը շարունակ յարգելու այն մէկ կզերանան հայր՝ և անոնց բարեւ և կրօնական օրհնութիւնը ընդունելու համար:

Երբ Հայոց Հայրիկը իր կրօնական շքախումբով կը մտնենայ անոնց, ան իր օրհնելու քերանը քանալով կը հարցնէ՝ «Զաւակներս ինչպէ՞ս էք, ի՞նչ կ'ընէք»:

— Սրբազան Հայրիկ քնանակրութիւն կ'ընենք, շոր հացի մը համար Պաշայ համբաներուն ստալաատակները մեր քրտինքներով կը թրջենք, նորէն ալ շնորհքով շենք կրնաք աղբիլ:

— Զաւակներս Պաշայ ստալաատակները սրտի ալ թրջէք և եր քրտինքներով, անոնք արդիւնաւոր չեն ըլլար: Գաղէք երկիր, երբ հան և եր պապերուն հայրենիքին կակուզ հային վարիք և անոր մէջ խառնէք և եր քրտինքները այն առնն արդիւնաւոր կը լինի և եր ախառանքները: Զաւակներս փոխանակ ստալութեան մէջ իբր պանդուխտ և եր գոյութիւնը քաղցելու՝ գաղէք և եր հայրենիքը, և շէնցաւէք և եր սնտիները և եր քրտինքներով: Կ'օրհնեմ և եր, Տէրը և եր հետը ըլլայ:

Այս գիրքը ընթերցող սիրելի հայրենակիցներ, որոնք ինչ գաւառանքի և կուսակցութեան ալ պատկանէք, ի՞նչ գաղափարի և մատչութեան ալ ծառայէք, Հայ Ազգին Հայրիկը՝ Մկրտիչ Երթիմեան Վեհափառին՝ հայրենասէր և ազգասէր պաշտօնը թէ՛ անհիւր վերադարձէք՝ իրականութիւն և մարդարեւութիւն մըն է աւարիներ առաջ խոստած և իր Դրախտի Ընտանիք, Սրբաքու Սամուէլ, և Մարգարիտ Երկնից Արքայութեան թանկագին երկերովն ալ նախադարձեալն է ան:

Սփիւռքի վարդապետի պանդուխտ հայութեան՝ ներգաղթի ազգահաւաքման աւետարներ շեփարը հնչած է՝ ամէն հայ, այն որ Հայկազեան օրիւնը կը կրէ, պետք է լսէ կողը հայրենիքին՝ և վերադառնայ իր պապերուն սնտիք՝ Մայր Հայաստան:

Միջ հայ եղբայր՝ իմէ՛լ պրծարանաւոր ունեւոր մըն ես՝ մըսաւարական մը՝ արհեստագործ մը՝ քանուոր մը՝ հայաւածուոր մը՝ կամ քարեցատիկան պաշտօնեայ մը, ի՞նչ գաղափարքի և գիրքի ալ տէր մէկն ես, լս'ա խորհէ և կշռադառնէ որ Եստարը միշտ ստար էն քա սերտեղց ու հարստութիւնը՝ ստալութեան մէջ պիտի կարտախ ալլատներով և ձալանով ուրիշ աղգերուն հետ:

Հայուն աղգութիւնը, լեզուն, մշակոյթը, պատմութիւնը,

հայրասանթիւնը և զոյաթիւնը միմիայն հայրենիքին մէջ կրնա պահուել՝ անկէջ գուրս կարստեան գառապարտուած է։

Մենք զխանք թէ անհատի մը և ազգի մը վերելքը, և երջանկութիւնը՝ ծանր նիպերու, զոհողութիւններու՝ մինչև խիզը կանգնեցնելու գնով միայն կարելի կ'ըլլայ ապահովել։ Եւ այս կեանքի իմաստութիւնը լրիւ ըմբռնած է հայ ժողովուրդը, իր անհատական և հաւաքական ապրումներուն մէջ։

Հայոց Հայրիկին սղասգամը՝ «ձեր պապենական հոգը ձեր քրոնքներով թրջեցէք, և ձեր օձախը շէնցուցէք», ներկայ հայրենիքին մէջ կ'իրադրուի։ Երէկի աւերակներուն տեղ՝ այսօր կը բարձրանան, նոր և հոյակապ քաղաքներ, ու բնակավայրեր, անապատներն ու նահնգները կը փոխակերպուին մշակելի, և ծաղկած դաշտերու և պարտէզներու։ Երկիրը կը բարգաւաճի հայ մթնին, բազուկին, և վնուական կամփին միացեալ նիպերով, և հայրենիքը կը վերականգնի, ու կը վերածննդ անբխնակ կուսովով։

Ահա՛ այժմու մեր հայրենիքին երջանկութեան ազգականները։ Մեր իմացական օժտուր և սխեմարիք աշխատանքին պատշաճումը, և մեր հայրերուն ու եղբայրներուն արիւննովն ու քրտինքովը պարտապաճ հայրենի նողք այն սուրբ երեսգոյրիւնն է որուն մէջ միայն ողէք է փնտռել մեր հրաշալի ապագայի երաշխաւորութիւնը։

Արտասահմանի՝ օտարութեան մեջ գրչով և խսմով կտրելի չէ հայրենի կերել։ Պէտք է ըմբռնել թէ նոր Հայաստանը ընդարձակ աշխատանք մըն է, գործի բաժանումով՝ համառաբան գործարան մը, ուր հնաթեան կոնգլէն վերըննիւղած նոր հայ ազգին երջանկութեան շէնքին առաջնները կը պատրաստուին։ Եւ հայրենադարձ հայը իրեն ինկած բաժինն է որ պիտի կատարէ նոն իրեն, և իր հայրենիքին համար։

Երթանք հայրենիք, համրութենք անոր նախրական հոգը՝ որ ձնանդ տաւա մեր ժողովուրդին, և անոր փաթորիկալից պատմութիւնը գիտցուց իր զրկին մէջ, և որուն արիւննովն ու քրտինքովն է թրջուած։

Երթանք հայրենիք, լծւենք հայրենաշէն գործին, և բարձրացնենք հայրենիքի երջանկութեան և բարգաւաճման սանաւը, մեր հոն գտնուող եղբայրներուն հետ, որոնք արգէն իրենց՝ զերպոյն նիպերով ամբողջութեամբ հիմերը գրած՝ վերելքներու կը հասնին։

Հայրենիք մը կը բարգաւաճի և կը վերականգնի միմիայն իր գաւակներուն զոհող և անձնաբայ քանքերուն շնորհիւ, և ապա հոն ապրող ազգը և ժողովուրդը յախտեման կ'երջանկանայ։

Առաքի ներգաղթեմ մեր հայրենիք՝ վերականգնենք զայն և նոն մեր սան միջ բարձրանենք երջանիկ կեանք մը։

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

Բնիկ Աննիայցի Աւետիս Նազդաշեան 1889 թուին, նոյն քաղաքին Կեղքսնական Թխրքիոյ Ամերիկեան Գաղէնէն շրջանաւարտ՝ կը հետեւի քաղաքեան Պէյրութի Ամերիկեան համալսարան՝ իբր կարողութիւն 1894 ին կը վկայուի անկից։ Թխրքիոյ Ուրֆա, Ատանա, Պալիս և ուրիշ շատ մը քաղաքներուն մէջ, իբր քաջամուտ վերաբոյժ և ակնաբոյժ, յաջող կերպով աշխատելէ վերջ մեծ համարու շահած է։ Իր կեանքին վերջին տարիները անցուց Մ. Նահանգները Ամերիկոյ, կրկին իր արուեստը դարձադրելով։ Թուականէս քանի մը տարիներ առաջ հոն մեծաւ խոր ձերութեան մէջ։

Ինքը արուեստով բժիշկ, բայց դասարթախոհ, զաւելատուէր՝ խորախփանց գրող մըն էր։ Ինքը երգիծական ներհուն և կուռ յագումները դրած է՝ «Բահնիւմ» «Աւետարներ» և «Հայաստանի Կաշնակ» ազգագրուտ պարբերականներուն մէջ, իր գրութիւնները ընթերցողներու կողմէն հաճաքով կը փնտռուէին և կը կարգադրուէին։

Իբր յաւելած մեր այս Զուարճալիքներու գիրքին, իր «Զուարթ Պատմութիւններ» երկէն նոյնաթիւամբ կամ համառոտագրուած քանի մը գրուածքներ կ'արձանագրենք հոս։

1. — ԱՌԱՋԻՆ ՓՈՐՁԱԲՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ուսանողական կեանքին հրաժեշտ տալու էի: Անգերագարն րաժնուած էր իննմէ՛լ այն կեանքը սրտէն մէկ սրը՝ գործի և պատասխանատուութեան սրերուն հազար հաւը կ'արժէր:

Ուսանողական կեանքը տեսակ մը գամմիւնիզմ է: Ամէն մէկը իր ընկերներուն ունեցա՛լը կը րաժնէ. նեւակի րդուսթիւնները տեղ չ'աւելին զպրոցական կեանքին մէջ: Զարահիւսթիւնները առաքիւնութեան տեղը կը րանեն: Անպատասխանի կեանք մը կ'ապրի ուսանողը:

Ով որ տանէն ստակ կամ ուսելիք սպանար, միւնները տնոր շարքը կը գտանային. ով որ լաւ տեսակի սիկարէթ մը ունենար իր նեւքը, տն իշխան կ'ըլլար, ամէնքա ալ տնոր շարքը կը գտանայինք, տնոր աղնուականութեան, զերգտատանին մեծութեան շարք գովեստներ կը կարգայինք. տնոր առատանեւութեան մասին վկայութիւններ կ'ընէինք:

Մայր գոյշնը մեզ կը փայփայէր. փրֆեսորները խնդաքնին չ'էին կրնար զայել մեր յոնցանքներուն զէմ, երես կուտային մեզի:

Ազգէ՛ւ չէ գործի կեանքը...

1884ին րժկութեան վկայականը տաի, Պոլիս վաղեցի, հոն ալ տրէն ծայրէ ծայր քննութիւններ տնցելով վկայական մըն տը տնկէ նեւք տնցուցի: Այլեւս րժիշկ էի:

Առաջին մատնումս եղաւ, այնպիսի տեղ մը երթալ որ տղատ համարնակ կարենայի գործել և փոքաւսութիւն նեւք րերել. տելի գարգացած տեղ մը երթալու համար: Այս նպատակին համար Ուրֆան ընտրեցի իրրեւ յարմարագոյն առատեղ:

Շաշիւս սխալ չէր... հոն զրեթէ րժիշկ չ'կար, ամէն սր առտուընէ միւնեւ իրիկուն ուղածիս շափ գործ կը գտնէի, սրոնց մէջէն ամենայաջող և ամենափայլունները ընտրելով գործողութիւններ կը կատարէի: Յաջողութիւններ կ'ունենայի և ուրախութեան կը ցատկարէի: Երբեմն ալ հակառակը կը պատահէր, արեւելիւան հոգերանութեամք կը միւնիթտակէի: Անտուծոյ կամքն է՞ կ'ըսէի, և յանախորցներս ալ տոյն փրկութայութիւնը կ'ընդունէին, որովհետեւ մեծ մասը թիւրքեր, և քիւրտեր էին:

Ի՛նչ տարբրինակ րաներու կը հանգիպէի: Օր մը պէտէվի կին մը եկաւ, զիբիւ տրաժին երախայ մը րանած էր: Քննեցի որ երախային րնակուն պէտքը ընելիք տեղը գոց էր: Այսպէս գոց ըլլալով ծնած էր. Կինը րերած էր որ րանամ:

— «Տանի՞ որ առաջ ծնած էր» հարցուցի:

— «Երեք որ» պատասխանեց կինը:

— «Ա՛մ՛դ է մայրը», վրայ բերի:

— «Եւ ե՛մ» ըստ երկայնատան յազմանգամ պէտէվի կինը, խաշոր աչքերը բանալով:

— «Արջա՛փ հեռաէն կուգաս կոյ՛ն հարցուցի:

— «Մեք գիւղը ինը մամուան համբայ է, քաշելով եկայ՛» պատասխանեց:

Ան՛ պարագայ մը, որ բռնկութիւնը և գիտութիւնը մէկ փաղմ նետել պէտք էր: Երեք որ առաջ ծննդաբերութիւն սանեցած կին մը ինը մամ կը քաշէր: Ինծի այնպէս թուեցաւ թէ զորոն ձիերու կամ կովերու հետ էր:

Աւրիչ մէկու մը տասը սրտան համար գեղ տաւած էր, որը երեք գզայ խմելու համար: Հիւանդութիւնը հին վերմ ըլլալով՝ գեղը կը պարանանէր չարս կրամ գինին և շատ մըն ալ արտէնիք: Հետեւեալ որը մարդը եկաւ և ըստ թէ գեղէն ոչուտ մը չէր տեսած: Շիշը նայեցայ քիչիկ մը պահած էր:

«Ի՛նչ ոչուտ պիտի տեսնէիր, գեւ նոր սկսեր եւ. գեղը ըմբոցուք տնկէ յետայ եկաւք նայինք», ըսի և զորոնով գրազեցայ: Ժամ մը վերջը սենեակէն դուրս ելայ որ միւսեայն մարդը նստած էր, և քովը չիշը պարտալ էր:

«Ան՛ խմեցի եկաւք նայէ՛ք ըստ հիւանդո՛ւ:

Կրնաք երեւակայել թէ ինչե՛ք քաշեցի ստամոքսը պարպեալ և մարդը ազատելու համար:

Աւրիչ հիւանդի մը գեղ տաւած էր. հետեւեալ որը եզրայրը եկաւ. «գեղը խմցա՛ցի՛ք» հարցուցի:

«Այո՛, խմցուցինք, բայց չ'կրցաւ պահել գաբս հանեց, գաբս եկանը ամանի մը մէջ մազվեցինք, նորէն խմցուցինք, բայց չեղաւ վարպետ, չ'կրցանք ներսը պահել», եղաւ պատասխանը:

Աւրիչ հիւանդ աղաւ մը գեղ տաւած էր: Հետեւեալ որը դառն հարցուցի «գեղը խմցուցի՛ք»:

«Ա՛յո՛ պատասխանեց հայրը: Շիշը նայեցայ որ պարտալ էր, մարդան երեսը նայեցայ, հայրը զարմանքս հասկնալով՝ «ինքը չ'կրցաւ խմել, եւ խմեցի որ պարտալ վտանուած չ'ըլլայ՛» պատասխանեց:

Քանի անգամներ պատահեցաւ որ գեղին տեղը գեղազիրը թրջեր չուրը խմեր էին:

Կնկա՛ն մէկը «Քիտիա մէջ փռէի մը տեսնելով զողջած և աչքին լեցուցած էր: Հետեւեալ որը աչքը տաւած սաստիկ րարուքումով մը քովս եկաւ և խոստովանեցաւ թէ գեղը զալցած էր: Գողջանը սնցիկի բազադութիւն մըն էր, (քարտիվ ուղղիմ էիք):

Այդ կազմերը հիւանդանոց չկար, հետեւաբար զարնուութեան

ենթադրեալաւոր հիւանդները իրենց տաւներաւն մէջ կամ եթէ գիւղացի ըլլային յիշանալու մէջ կը պատկէին: Երբեմն հիւանդները գետինը փռուած քուրջի մը վրայ պտուկած կը գտնէին: Յիշմուհիները չը բերէին, կը պտույի բարկացած: Ուստի անկողինը առ էն կը պատասխանէին, «բա՛ւր հիւանդին մէջ առտը վրայ պտուկեր է, ուրիշ տեսակի մէջ չկրնար քնանալ»:

Իրաւունք ունէին մարդիկը: Այն ողան կամ մարդը կարծաքը բաց միտին շարկելով կը պտուկէր, պտուկ տանելու կամ թափառողէ բռնաւելու զտանդէն զերծ էր: Կրնամ ըսել թէ հազարաւորներու մէջ մէկ հաւ իսկ թափառողի չ'հանգիպեցայ: Արեւան թուաւորում ալ գրեթէ անկարելի էր: Այդ տեսակ մողովաբոյ մը մեղացնել անգամ դիւրին չէր: Բնութեան մէջ, և քննութեան հետք մեղացեր էին և հաշտ էին մէկն տեսակ փոփոխութիւններու հետ:

Օր մը չորս հաւ ձիաւոր քիւրտեր եկան Եղեցին ուր Սաւրաւն ըսեալն տեղը նստի պէյ տնտեսով հարաւատ քիւրտ մը գարմանելու համար իրենց հետը երթամ:

Աւերիչներու հարցներով հասկցայ թէ նստի պէյ ըսեալն՝ մեծ աւատապետ մըն էր, Սաւրաւն Համիտ իրեն Համիտիէ գայմապամութեան ատօնները շնորհեր էր: Երեք հարիւր գիւղեր, հարիւր հազար ուխտար, չեմ գիտեր քանի հաւ կնիկ ունի եղեր, իր հրամանին տակ, հարիւրաւոր ձիաւորներ կան եղեր, զարկածը զարկած, կախածը կախած է եղեր:

Շիտակը վախցայ: «Ձեմ երթար» ըսի: Մարդիկը ուղիները հանեցին, «ի՛նչ կ'ուզես, կու տանք» ըսին: Նորէն մերժեցի: Այն վայրերէնէնքաւն մէջը ինչպէ՞ս պիտի երթայի, ինչպէ՞ս պիտի գարմանէի: Մանաւանդ հան երթալէն վերջը, եթէ մարդը հրաման չ'ատր ուր վերադառնայի. ո՞վ, ո՞ր ոյժը գիւտի տեղէն պիտի ազատէր: Ամէն մեղքիս վրայ Համիտի ալ սիրելի մարդն է եղեր, սուտի եթէ քարկանար կամ խելքը փչէր, բռնաբարկեցէ՛ք, կախեցէ՛ք կամ մեղացեցէ՛ք ըսէր, մ'ը իշխանութեան կամ գաւառաւորի պիտի գիտէի:

Աւտի կտրուկ կերպով մերժեցի, քիւրտերը ելան գացին: Ժամ մը վերջը Աւրֆայի կառավարիչին կողմէ պաշտօնեայ մը եկաւ, փաշայի հրամանը հազարգեց, թէ նստի պէյը թաղաւորին հաւատարիմ ծառան էր, պէտք է երթամ:

1895 թուին միտն էր. կառավարիչը Հասան փաշա տնտեսով Լազ մըն էր, ուր իր վայրայութիւնովը և անդթութիւններովը համբաւ հանած էր:

Կը պատմէին թէ իր պաշտօնատեղին նստած ատեն միշտ կը հայհոյէր, և երբեմն ալ ներսը սենեակը կը քաշուէր կաշառ ու կառ հայհոյելու և սիրտը պաղկեցնելու համար:

Այս նոյն Հասան փաշան էր, որ 1895ի Ռաբֆայի ահաւելի ջարդին հրամանները տուաւ, և անեման վարդապետ իսնով Ռաբֆայի հայաթիւնը փնջացուց։

Հար չ'կայ երթալու էի, իրիկուան մօտ ձիւս մը վրայ նեղացելն գիտ, երկու քիւրա ձիւսեր տալեւէս կ'երթային. երկուքն ալ ետեւէն կ'ու գային։ Մութը կոխեց, անձրեւը սկսաւ, մէկ մաստ առջեւս կամ ձիւսս գլուխը չէի կրնար տեսնել։ Միայն կը հասկընայի թէ գեղի վեր կ'ելլէինք կամ կ'ընկնէինք։ Առջեւէն և ետեւէն ձիւրտան սաքերու ձայնը կը լսէի, հարցուցած էի թէ որչափ համարայ էր, մեր երթալիք տեղը՝ սղեց մամուան համարայ էս ըսած էին։

Մինչև կէս գիշեր այս կերպով համարացելինք։ Մինչև հիմա զաւափար չ'անիմ թէ գեղի հիւսիս գողցինք՝ թէ հարաւ, միայն սա շափ գիտեմ որ խարս ու բարս և լեւնտա տեղ մըն էր։ Կէս գիշերին գիտ ձիւն վար իջեցաւցին և շնագրծակ սենեակի կամ ցոլուելի մը մէջ մօտացին։

Սենեակին վերի ծայրը շորս հինգ հասը վրայ վրայի գրուած անկաշի մը մէջ իրարու վրայ գրգռած բարձերու կըտննած մէկը տեսայ, չեմ գիտեր թէ մօրց էր թէ հրէ։ Երբ կամ տարիչ գոմարային արարած մը, Գլանից քաւիւն լիւրան մը կար տեսնել վրայ չեմ գիտեր քանի հաս չորրջներ փաթկուած էին և 5—6 սխանոց խաշոր ձմերուկի պէս բան մը եղած էր։ Ընթմակ, լայն, երկայն մօրուքը առջևի վերմակին վրայ փռուած, և խաշոր տեսելի աշխրը լայն յոնքերու առկէն կը փայլէին։

Սարսափելի գեմք մըն էր, գեւ մըն էր զոր պէտք է դարձանէի իմ ստոյգած մեթոտներովս և պնդերովս, և պէտք էր որ բռնկէի, ապա թէ ո՛ր փրկաւթիւն չ'կար։

Ետքիս նայեցայ, սենեակին շորս կողմը վերէն վար քիւրտերը սաքի վրայ շարուած էին ամենաւն ալ գլուխները այս սարսափելի գոնգերը գրուած էր, և գլուխէն մինչև սաքը գինուած էին։ Բարբը երկու ձեռքերն իսկուքներուն վրայ դրած, բարձի կեցած էին, և եթէ պէյիս բերնէն խոսք մը ելլեր, միայն բերան ամենքը (պէյի) այս կը մոլորային։

Պատին վրայ կողի լամբաք մը կախուած էր, անոր տկար լոյսովը այս տեսարանը գիտեցի, այն վայրկեանին մտածելի թէ շատերուն կեանքը, ինչպէս որ իմն ալ, այդ խաշոր երկայն պնդերու և մօրուքի մէջտեղը շարժող շրթուքներէն կախուած էր։

Հապս՝ եթէ չ'հարկնայի մօրգուն զահացած առկ կամ թէ ձախաղաւթիւն մը պատահէր— Թաք բարձի, բռնկաւթիւն, գողցոյ, վկայականներ, աշխատանքներ, յոյսեր, աղաղայ...։

Այս ազգան, վայրենիք, արժանաբար, կոչու արարածն էր այն շրջանակներու կառավարիչը, գանաբանը, օրէնքը, թաղաւորը, աստուածը . . . :

Պէշին քովը մատնցայ, քաջութեան հովեր ասի, բայց բոլոր մարմինն կը գողար յի՛նչ աւելիք պէշ, հարցնայի :

Յինձի՛ կը հարցնես, զա՛նն հէքիմ պաշի շէ՛տ, նամզս նայե-
զիացիրք : Եղան պատասխանը :

Առ քեզի տէրս մը . այս քաւրչերու, անկողիններու մէջ թաղուած հրէշին, քաղկերտից պիտի բռնէի, և ցաւը պիտի հաս-
կընայի : Ախտահանալու թեան այս նեւը, չ'էի սարձած զպրոցին մէջ :

Լսկ հնազանդած ըլլալու համար բռնեցի իր քաղկերտիկը, և
զլուխս շարժեցի, խորին բան մը մտածելու նեւով :

Այդ միջոցին ներս մտան քիւրսս մը, որ մէկ նեւքը պղըն-
նէ սրհաման մը, միւս նեւքին մէջ ալ խոշոր հաստ սուրճի զա-
ւաթ մը բռնած էր, որուն մէջը պաւս մը սեւ հեղուկ կը հոսեցը-
նէր և կը հրամցնէր : Առնողը մէկ ումպով կը խմէր և քովինին
կուտար, նայն նիկնամուլ բոլորը կը խմէին :

Ինձի ալ տուաւ : Թրտա սուրճ էր, բայց սիւլիարի պէս լեզի
բան մըն էր :

Անձրեւէն թրջած, և նամբամ մտած ըլլալով, մարդէն պա-
հանջեցի որ զաւաթը լցնէ, և քիչ մըն ալ շաքար բերէ :

Նապի պէշէն սկսեալ բոլոր քիւտերը ինձի այնպիսի անա-
խորժ նայուածք մէն նետեցին, կարծես իրենց կրօնքին հայհոյած
էի : Պէշը չ'կրցաւ համբերել, այս տեսակ սուրճ խմելը իրենց հա-
մար ամենէն անքաղաքավար վարձուք մըն է եղեր :

«Վարպետ» ըստ պէշը «նէր ամէն գործը իրարս է կ'ըսեն,
բայց սուրճ խմելիկ ի՛նչ կոչու է :

«Մտնցայ պէշ, շատ ցաւրտ էր, տաքնալ կ'ուղէին պառաս-
խանեցի :

Սուրճը խմեցինք, կ'աշխատէի որ բերնէն խոտք մը տանեմ,
զանէ ցաւին ի՛նչ, և ո՛ւր ըլլալուն վրայ զաղափար մը սենեմ :

Ճիշտ այն պահուն հիւանդութիւնը տղնութեան հասաւ : Նա-
պի պէշ սկսաւ պրտալ իր նախ կողմը բռնելով : Հասկցայ թէ նախ
երկրամասնքէն աւազ կամ քար կ'անցնէր : Ատիկայ յաջողութիւն
մըն էր, քաղկերտիկը բռնելով հիւանդութիւնը նանշալու միջոցը
գտած էի, ասիկա առաջին յաջթանակն էր, բայց ինչպէ՞ս պիտի
բժշկէի :

Իբրեւ գեղ հետս բերած էի քիչ մը մորֆին, և տապրակ
մըն ալ անգլիական աղ : Եթէ չ'կարենայի աստեղծով քուժել այս-
տեղէն երթալ կարելի չէր, և ո՛վ գիտէ ի՛նչ բախտ կ'սպասէր ինձի :

Հիւանդութիւնը ի՞նչ որ ըլլաք պէտք էր բուժուէր մօրֆինով և ազոպ, աւրիչ միջոց չ'աւնէի:

Եթէ չ'աւնայէի և հակառակ գեղք մը պատահէր կամ գեղք տալէն վերջը հիւանդութիւնը սառականար, կամ արկան մը պատահէր... այն ատեն գիտ ուզողս անպիտի աշխատէր կը դրիէին, և մեռելս անգամ տեսնող չ'պիտի ըլլար:

Մօրֆինէ մասնիկ մը հանելով խուզթի զրայ գրի, որ ներարկեմ: Մօրգը քանի մը օրէ ի վեր չէր քնացած, անգամ մը քնացնեմ, և հրաշք մը գործեմ կը մտածէի:

Նոպի պէջը գլուխը գարշնելով, երբ տեսաւ մանանխի հոտիկի չափ գեղը պատաց:

Ա՛հ, ի՞նչ կ'ընես կոր, այդ քշիկ մը գեղով զիտ պիտի բուժես:

Պէջը իրաւունք անէր: Այդչս փ խուշոր մարդ մը քշիկ մը գեղով բուժել խելքի մօտ չ'էր, չ'էր ալ վայելէր իր մեծութեանը: Իր չափը ֆորի չափը պէտք էր ըլլար:

Սխալս հասկցայ և անմիջապէս բերել տաւ պայուսակս, որմէ երկու ափ անդրիսկան ազ տանելով, մէկ օխտ ֆութի մէջ խառնեցի և պէլին մատուցի:

Հիւանդը գոհանախութեան ծայն մը հանելով մէկ ներքով պղնձէ խուշոր ամանը բանեց միւս ներքովը պէլը և մօրուքը մէկ կողմ հրելով մինչեւ վերջին կաթիլը խմեց:

Ատառած իմ ի՞նչ խմել... կարծես որ շամբանիս կամ լիմօնարս էր խմածը, զրայէն ո՛չ ֆութ, ո՛չ շաքար՝ ուղեց որ գեղին ազգեցութիւնը չ'կորսուի: Թեւովը պէլը և մօրուքը որքեց:

«Հա, տանկ, ձեռնա ըսածդ այդպէս կ'ըլլայ» մօրտաց:

Հարման ըսածդ այդպէս կ'ըլլայ, կը մտածէի ինքնիքնս:

Մօրֆինին զրայ էր մինակ յայտ, սրեւէ՛ կերպ մը գտնելով պէտք էր թմբեցնէի ցուը: Ձեռքիս մէջի տանգը ցուցնելով ըսի՝ «Ասով պիտի գտնեմ ներ ցուազար երակը»: Համազուեցաւ քիչ մը մօրֆին ներարկեցի: Հիմա պիտի հանգստանաք», մարդաբեղադայ:

Քիչ վերջը պղնձէ բուսցի կանքի մը մէջ նփռած աշխար մը բերին: «Հրամանեցէ՛ք պատաց քիւրտ մը, և ամէնքը ոշխաբին չուրջը բոյարուեցան: Վայրկեան մը վերջը ամէն մարդ վայրենի գազաններու պէս հինգ մատներովը ոշխաբին մարմինը կը նանկաւէին, մեծ կտոր մը կը փրցնէր, բերանը կը տանէր: Թաթերուն շուտ, շուտ երթալ գալէն հասկցայ թէ չ'էին ծածկեր: Եւ միտն կը նայէի ո՛չ դպալ կար, ո՛չ գանակ:

Ճիշդն է չ'ես ուտեր չ...» Հարցաւցին:

Միտքելի չէ՞ր որ ինձի պղտիկ աման մը բերէիք, մէջը կէտար մը գնէիք որ կամաց, կամաց ուտէիս ըսի:

Ամանը բերին, քիւրտներէն մէկը խոշոր ափ մը միտ պատ-
ահաց ամանիս մէկը գրաւ, ետ քաշուեցայ, և սկսայ ծամել:

Շուրջ լմացաւ... «Յօխթոր աղային անկողինը շինեցէք»,
եկաւ հրամանը: Նապի պէյը հանգիստ էր. ցաւը երկրորդ ներաբ-
կումէն վերջը դադրած էր, գոհ էր, եթէ ո՛չ ինծի քան չ'կար,
կարելի է հեանք ալ չ'կար այլեւս:

Ուրիշ սենեակ մը գացինք, խոշոր ախոտի պէս տեղ մըն
էր, որ անկիւնն մը 4—5 անկողին վրայ վրայի գրուած էր: Հանուիչ
պահիլի կ'ազէի. բայց շուրջը 15—20 քիւրտեր կային, ամանք
նստած կը խօսէին, ամանք նոյն հագուստով, նոյն գլխանոցով և
նոյն անագին գօտիներով գեաինը պահած էին: Այս մարդիկը
ամ խոնկերով ոչ հագուստներն կը փոխեն, ոչ ալ գանձ գիշերները կը
հանեն: Իրենց անկողինը, վերամակը ամէն քան վրանին էր: Ոմանք
կը խօսէին, ամանք կը խոհային:

«Լուեցէ՛ք որ քնանամ» ըսի, շատ մը պատներէն ետքը:

Ոմենք մեզի կը խօսինք, քեզի ի՞նչ, գաւն քնացիրո՞ւ, պա-
տախանեցին: Ոմենք մեզիս ըսածներն ուրիշ բան չ'էր, ձայներ-
նին երկու մզան անգիտէն լսուելու շափ բարձր էր: Ուրիշ հար լը-
կար, վերամակը զլուխս քաշեցի, շատ մը ասնջուներէն ետք՝ առա-
ւատեան պէմ քանս տարած էր:

Որչափ քնացայ չ'եմ գիտեր, մէյ մըն ալ արթնցայ որ Այ-
լան Լիպլեր՝ ձայն մը կար սենեակին մէջ: Այլս բացի 20ի շափ
քիւրտեր շարուած տաւառեան ազօթքը կ'ընէին: Առջեւին հօնու
մը որ պէկին շրջանոցին մասնաւոր հօնու է եզեր:

Հաղուելու սկսայ 20-30 հաս մեծապատիւ հանգիստականներու
առջեւը հանուիչ, հաղուիլը փորձառութիւն մըն է՝ որ մարդ պէտք
է անգամ մը սենեակայ Գաւասուն զոյգ վայրենի աշքեր ձեր վը-
րայ տնկաւած՝ հանուեցէք, հաղուեցէք, և կը հասկնաք թէ ի՞նչ
տեսակ զգացում մըն է:

Առաւատուն նորէն մօրֆին, մեծ աման մըն ալ անգլխական
աղ հացուցի հիւանդիտ: Կը վախնայի որ ցաւը բռնէ, «Շուտ Ուր-
ֆա պիտի երթամ որ ձեզի դարման հացուանեմ» ըսի:

«Ձե՛», չ'ըլլար գաւն մեր հիւրն ևս, ոչխար պիտի ուտենք»
պատասխանեց առատապէտը:

Ի՞նչ կրնայի ընել, մինչեւ իսկ եթէ մարդը հրաման տար:
Ինչպէ՞ս կրնայի երթալ, ո՛չ ձի ունէի, ո՛չ համբան գիտէի, և ոչ
ալ միտակ այն համբաները տնցնելու կարելիութիւն կար:

Որպէս ժամ չ'անցած բոլոր շրջակայ գիւղերէն սկսան հի-
ւանդներ գալ շորան, շարան, ինչպէս պիտի ըսէին մեր օսուստեայ
եղբայրները, կոյր, կաղ, խուլ, անգամ արոյծ, վերքոտ, շերմոտ,

աղիքի, մարմնի, թուքերու, սեկորներու հիւանդներ... և ևս ևս քաղամանէն, հրամայեց պէյը...»

Քանի մը հետը քննեցի և սկսայ գեղապարհ գրել... և ի՞նչ, ո՞ւր ըսին հիւանդները թիւագիւթ մեզի չ'ենք ուզեր, այն ասեղը կ'աղենք, որով նապի պէյի երակը պատր և աղեկեցուցիր, այն կ'աղենք։

Մերմեցի... ասարկեցի, համալեզու աշխատեցայ որ ասեղը ամենուն համար չէր։ Իրենց համար գնդ, պարման պէտք էր... Որո՞ւն հասկցնեա։

Պէկին քովը պատահեաք մը գնաց իննի գէմ գանգատելու։ Պէկը գիտ կանչեց, հրամայեց որ ամենուն ալ լիզը գտնելով այն ասեղը գտնեմ։

«Շատ լաւ պէկ, ըսի և սկսայ պաղ շուրսով, ասեղ տալ և որ տեղերին որ ցուցնէին հան խոթել խեղճ ասեղը...»

Նապի պէյը ինն հրաման տուած ասին ըսած էր, «Տախթոր ուշադրութիւն ըրէ, մեր քիւրտերուն մօրթը աւանակի մօրթին պէս հաստ է, ասեղը չ'հոսրեա։»

Այն արը մինչեւ կէսօրէն ետքը ասեղ խոթելով գրադեցայ, իրենք ինն աղաւթիւն կուտային, ցաւած տեղերնին կը ցուցնէին, ես ալ հան կը խոթէի, կողերու սաքերուն, կոյրերու աշքի՝ քովէն, ջերթ՝ անեցողներուն թղթեւէն, սառածքի համար փորձն ևս տաւ։ Ինչ փառք տալի որ մեռելները չ'ըրեն ասեղով յարաջանելու համար։

Բաքերախտարար շուրը աւատ էր, և կը յաւատ թէ մտքուր էր, այնչափ մանրամասնութիւնները հասկնալու վիճակի մէջ չէին։ Ո՞վ գիտէ այն հաւատքով քանի հասերն ալ ասպնջութիւն պատն։

Ոչխար մըն ալ եկաւ, ոչխար մըն ալ հիւանդներուն համար էր եփած, գլուխը վրան, սաքերը տեկած ոչխարներ։ Հոն կըսանցին յափշտակեցին յափեցին, քտան վայրկեան ետք ոչխարի կ'ախարը միայն կը ձնար։

Աւատապետին աղաչեցի, համալեցի որ քաղաքը հիւանդներ տնիմ, որ կորած պատկեցուցած եմ, և եթէ չ'երթամ ամէնքը կը մեռնին, մեցք կ'ըլլայ... Թէ իրեն ոգաին համար պէտք է քաղաք երթամ, պարման գրկեմ որ քաղաքովն քաղաքի։

Շրման ելաւ, շարս հաս նիւաւոր գինուած քիւրտերով, նայն կ'ընէրը Ուրֆա վերադառնալ ապահով։

2. — ԱՌԱՋԱԿԱՊԵՏԸ

Ամէն տեղ քմիչիկի մը կեանքը հետաքրքրական գէպերով և գաղտնիքներով լեցան կ'ըլլայ: Սակայն Տաեկաստանի մէջ տարբերակութիւններու մէջ կ'ապրին:

Յոյ չ'կարծաւի որ մասնաւոր վտանգ կայ քիւրտ կամ թուրք ժողովուրդի հետ գործ սեւեռնայուն մէջ: Ընդ ահառակը միւս բոլոր ժողովուրդներէն տեւիի գիւրթին է անանց հետ վարուիլը: Քիւրտը կամ թուրքը ողէա է. բայց վտահազ և պարզամիտ է. նախանամութեան կը հաւատայ, տեսակ մը երախտագիտական ըզրացում ունի: Բաւական է որ զանանք գրգռող չ'ըլլայ: Կը վտահի և անասնական համակերպութեան մը ցոյց կուտայ:

Դեռ Ուրֆա էի, Աաքետմանի կողմէն քիւրտ մը եկաւ, որ միջամանին մէջ քար սանէր, խոշոր քիւրտ մըն էր, ստակ ուղեցի որ գործադութեան կատարեմ: Քիւրտը լացաւ. «Ա՛ս, ես կը մեռնիմ ստակ չ'եմ կրնար տալ» կ'ըսէ:

Քիւրտը վտանցի, բայց ետեւէն մարդ գրկեցի հասկնալու համար թէ գուրու լ'նչ կ'ընէր և ինչպէս կ'ապրէր: Ժամ մը վերջը լուր քերին որ քովի պղտիկ ազան չաւան հաց մաքրացեր էր, և տնկիւն մը նստելով կերեր են: Նսրէն քերել տաւ, գործադութիւնը կատարեցի. մեր տանին վարի սեւեռակին մէջ պահեցաւ: Օրական քիչ մը հաց և կաթ կուտայինք, այնպէս որ մեծ դահպութեան մը շէր ըրածս: Վերջապէս բժշկուեցաւ գնաց:

Երկու ամիս վերջը հիւանդի մը այցելութենէն վերադարձայ որ տանը 11 տարեկան քիւրտ աղջիկի մը կար: Մայրս անմիջապէս հասկցաւ որ այս աղջիկը այն քիւրտին աղջիկն է. որմէ քար հանած էի, աղջիկը նսւէր քերեր է, ձգեր գացեր էր:

«Ինչո՞ւ բնագտնեցիր» քո ջգայնասելով:

«Պառայինք, կանչեցինք չ'եղաւ, աղջիկը ձգեց գնաց» լսաւ

մայրս:

Ապին անգին քիւրտը վնասել տալով գտանք, համոզեցինք որ աղջիկը տանէ եւ երթայ, երեք օրուան համբայ էր եկած տեղը:

«Ա՛ս, ես ստակ չ'ունիմ, բան մը չ'ունիմ, իմ կեանքս փրկեցիր», քիչի այս աղջիկը գաւազան ըլլայ, կը պնդէր այդ կիտաւ վայրենի մարդը:

Նսրէն Ուրֆա գտնուած մասնաւոր էր ինծի Անյիւտատին պէյ անուամբ քիւրտ մը քերած էին, որան կուրծքին մէկ կողմը թարախ լեցուած էր: Ինքը համիտաիլէ վաշտերէն հազարապետի աստիճան սանէր: Փող, առաջակ, մարդասպան մըն է եղեր, որ շուրջը կարգ մը ձիաւորներով համրաներ կը կորէ, կարաւաններ կը կապապէ, այն շրջանակներուն ահ ու սարսափն է եղեր:

Մենք այդ քաներուն հետ սեւէ դարձ չ'ունինք, մեր պարտականութիւնն է միայն դարձանել, բժշկել, ով որ ըլլայ ենթահան: Պէտք եղած դարձապետները ըրի, ոգնոսկիքէն կտար մը կըտրենցի, թարախը պարպեցի, ամէն որ վերքը կը վսխէինք:

Ետտ անգամ ալ վերքը փոխած ասեմնս կէս կտառկի նեւով՝ «Այլեւս դողաթիւն պիտի ընե՛ս... մարդ պիտի մեռցնե՛ս...» կը հարցնէին: «Լէ՛ վալլահի չ'եմ ընեք» ըսելով երգում կ'ընէր: Վերջապէս քոշկուեցաւ գնաց:

1895ի դարունն էր: Այն ատեն հայկական քարենորոգումներու խնդիր մը կար: Անգլիա, Ֆրանսա, Ռուսիա իբր թէ Արեւելեան եօթը Նահանգներու համար ձրագիր մը պատրաստեք էին, և Սուլթան Համիտի ստորագրել տալու կ'աշխատէին: Հոն դանաւղ Ամերիկեանիի միջնոցով Աւստրական թերթերէն կտրուներ կ'ստանալի, կը կորզայի, ամէն մէկ խառքէն, ամէն մէկ լուրերէն նոր յայտեր կ'առնէինք:

Խնդիրը երկնցաւ դարունը եկաւ, դեռ արգիւնք մը չ'կար: Եւ կտակածելու սկսայ, հաշիւ ըրի որ եթէ այս երեք հզար պետութիւնները, իրենց մէջ համաձայնած ըլլային, մէկ սրտան մէջ ստորագրել կտային կը յիմնէին... Արուցիցի ծագեղերեայ քաղաք մը երթալ, և իրիկուն մը տանա, գարծա ձգելով համայն ելայ:

Ինծի յատուկ նիւս մը վրայ, կարաւանի մը ընկերանալով գեղի Անթիպոլ կը համարդէինք: Առաւօտուն Զարմէլիք ըստած ինը մամ հեռաւ տեղ մը հասայ: Եւ կորաւանէն քաժնաւած էր: Գիւղէն 20 վայրկեան հեռաւ հին խանի մը տէս աւերակի մը մօտ իջայ: Հաս սեւէ մարդ չ'կար: Զին կապեցի, քիչ մը կերակուր ուտելէն ետքը պտակեցայ: Ըոյսը գիւղը նիւս վրայ համարդելէն յոգնած ըլլալով քունս տարեր էր, և չ'եմ գիտեր թէ որչափ քունացած էի:

Աչքս բացի, որ երեսիս վրայ քիւրտ մը կար, գերէն վար գինաւած, խոշոր գլուխով, սարսափելի գեմ քով քիւրտ մըն էր: Պոռապի... վախէս պոռապի... իմ տեղս դո՛ւք ալ ըլլայիք պիտի պոռայիք... կամ...:

Քիւրտը կը խնդար, նեւքս քանելով, «մի՛ վախճար լս... ես եմ, մի վախճար» կ'ըսէր:

Այն Սէյֆէտտին տէյն էր, զոր շորս ամիս առաջ բժշկեր էր: Վարը նախեցայ վեց հաս նիւսուր քիւրտեր կեցեր էին, իմ նիս ալ քակուած էր, և անանցմէ մէկը ունեւէն քանած էր:

Ո՛րն է այս Սէյֆէտտին պէյ, ի՞նչ կ'ընէք» հարցուցի ինքզինքս դանելով:

«Քեզ կը կողոպտէին» ըսաւ քիւրտը խնդալով, «նին տոնիք,

վեր եկայ որ քեզ ալ կողոպտեմ, նստուցայ, համբաւելու կ'աշխատէի, արթնցար»։

«Չարազօր» ըսի, Յգուան երգում ըրիր որ ալիւս գողաթիւն չ'պիտի ընէիր»։

«Ազդէ՛ այդ խոսքերը էֆէնտի, ըսէ ինծի այս ի՞նչ է, ռեպորտէ՛ց կազատ, մէք կ'երթաս, այս ի՞նչ համարձակութիւն է, միս մ'ինակ այս համբաւները ինկեր ես» հարցուց։

«Ինչէն պիտի վախնամ, ամենէն զէջը գուան ես ահա՛, ինծի ի՞նչ ըրիր» պատասխանեցի։

Աւաղակապեալը զլաւիւր աջ աւ ձախ կը շարժէր։

«Այլա՛ն, Այլա՛ն... լո, ես չ'ըլլայի ռերիշի՛ մը հանգիպէիր, ի՞նչ պիտի ըլլար վիճակդ» կ'ըսէր։

Ձին տեղը կապեցին. աւաղակապեալը հրաման ըրաւ, մարգոցմէ երկուքը դիպը գոցին, հաւ, կարազ, հաւկիթ եւայլն, բերին, եփեցին, պատրաստեցին, մինչեւ իրիկուան ինն խնձոյց մը տարքեցին։ Մարդը խնդալէն խփոյնքը չ'էր կրնար դապել։

Իրիկուան մօտ նիւթը հեծանք, և այս աւաղակները մինչեւ Պէրէնիկի մօտերը ինծի ընկերացան։

Իննմէ բաժնուեցան ճրարի նանդադարէն ըսելով ես ալ «ԱՎԱՐԱՆ» ըլլայ» մազթեցի առանց խորհելու թէ անոնց ԱՎԱՐԱՆ ո՞վ պիտի քանխնդու խեղճութեանը կամ մինչեւ իսկ սղաննութեանը պատճառ պիտի ըլլար։

Թախիկին հանգիւ պտտակ մը յարգանք ունին այս ոնրագործները, և մարդասպանները, այդ պատճառաւ զեւեր, ցերեկ ազատ համարմտի կ'երթայինք կը վաղէինք զանոնք զարմանելու համար և յաւ ալ կը վհարէին։

Հան բժշկութիւնը զաւելչատեղան կողմ ալ ունի։ Ի՞նչ ազէտներ կազան կը նստին գիմացդ, և ի՞նչ զազանիքներ կը փախցընեն իրենց բերնէն։ Եթէ բժիշկը անոնց խօսուածքին վարժ չ'է, եթէ չ'գիտեր թէ անոնք այսինչ բառով կամ նախադասութիւնով ի՞նչ ըսել կ'ուզեն, բուրբովին սխալ հետեւութիւններ կը հանէ։

Շատեր կան, որ «Ջերմ ունի՛ս, կամ չ'ունիս» ի՛նչ կրնար պատասխանել։ Իրիկուանները նեղքերս կ'այրին, շուր շատ կը խըմեմ կ'ըսէ. պէտք է հասկնաս թէ ի՞նչ ըսել կ'ուզէ։ Լ'նգհանրապէս հարցումները քանի մը նեղով պէտք է կրկնես, մինչեւ որ անոր հասկցած նեղին հասնի, և ամէն անգամ տաւիլի բաց խօսքերով երբեմն ալ համեմատութեան մերկացած բառերով պէտք է հարցնես, այն ատեն, միայն այն ատեն, «հա՛ն» կ'ըսէ մարդը, առաջին անգամ հաճեալով թէ ի՞նչ ըսել կ'ուզես։

Ո՞րանք կուրծքը քննելիք գործիքն կը վախճային, կը փախ

չէին, այնպիսիներսն շատ անգամ կատակի համար մեռ քերը սա-
քերը բռնել հաւատոյի, և չ'ըլլայ որ շարժիտ, ասիկայ կը պայթի, և
քնելով ակառններս անցնած գործիքին մայրը կը ցաւցնէի:

Որչափ որ զգուշացնես մտքէ շ'անցած բաները կ'ուտեն:
Պաակելոս անգը կ'ելլին կը յաչեն. բայց այս մոգովութիւնը մեռ ցնել
գլխերին բան չ'էր: Վախ չ'կայ թէ պապ կ'ուտեն, առաժափունին
կ'աւրտաի: Բոյսը կեանքերնին արդէն պապ առած են: Թոքատապի
հետ գնան չ'ունիտ: Միջրոպները կարծես թէ հաստ մորթիւրէն:
Կուտ կարծր գրութեան մէջ մտնելու համարնակութիւն կամ ոյժ
չ'ունէին:

Կաւարդայ մը կը յիշեմ. իրեն զեզ գրած էի, որը երեք տն-
գամ պիտի խմէր: Երեք անգամ գիտ կանչեց հարցնելով թէ ինչ-
պէ՞ս պիտի խմէր: Այն մոգովութիւնը պիտի պիտի խմէր:

Շին տաճարութիւնները, հախապաշարութիւնները, յազմել յաճ-
կին աճեալ եւ զմեռնութիւնը և պարտականութիւնն է, կարելի՞ է
մեռնաբերութիւն աւանցած կեանք մը լաւ խմել: Կամ գոյնա-
կը արդիւնք որ նորածինին կոնակը, անելով քառասուն անգն
արիւնն չի հանէ, պառակտ մը խոսքը տառը յաճելն անելի ուղղե-
ցութիւնն անէր:

Ահաւորութի մէջ հաւատացողներ կան թէ մարդ մը քնացած
ատեն կակարդէն ներս ած կ, մա՛ն է և հան կ'ապրի: Ինչի կը բերէին
այնպիսիները. ի դուր կը պնդէի՝ թէ սխալ է: Եւ այնպիսի պառ-
չէ որ այս ընդարձակ աշխարհը ձգէ, և մարդուն փորին մէջ մըտ-
նէ: Կամ եթէ մտնէ, տը կամ մարդը կը մեռնի: Կը շարժի.
կ'զգամ: Կ'ըսէր հիւանդը:

Վերջը այգուոյի մէջ աներ պահեցի և այգուպիտներսն աչքը
գոցելով զեզ մը հաւատել հաւատոյի, և տը կը հանէի. կ, ցաւցնէի:
Եթա՞ս Աստուծոյ ընելով մարդն առնէ կ'երթար: Բայց պատահե-
ցան որ բանի մը շարժի ետքը նորէն եկան և տնին մայրը ներս
մնացեր էս ըստ:

Ահա՛ ինչպիսի մը որ չ'կրցայ յաւելի, արեւմտեան չ'էի գիտեր
թէ անը քանի՞ հատ մայր անեցեր էր:

«Գլխուս մէջ ճնի մը կայ, ականջիս մտեր է, անի կը լսեմ»: Կը
պնդէր կին մը: Որոշիս մէջը խոց մը մտեր էս. կ'ըսէր անիւն
մը և գիշեր ցերեկ կը տանջուէր: Ոմանք հանելուս աներ կ'ըսէի,
բաներ մը կը ցաւցնէի: Բայց միշտ այն կողմէն չ'անելով թէ՛ մայրը
կամ կտորը ներս մնացեր էր:

Թիւրք պապ մը ամէն առաւել հիւանդութիւններ երեւակա-
յեց և գարձանեցի: Կարծեցի թէ այդեւս լինցաւ, հիւանդութիւն
չ'մնաց և ազատուան եմ:

Օր մը եկաւ առաջագլուխ աւելի խնդն և յուսահատ :
 Ի՞նչ կայ, ի՞նչ պատահեցաւ հարցուցի :
 «Մորթիս հասարակը է, չ'է՞ք տեսներ» ըսաւ, և եւս քը երկնցնելով :
 Ահա՛ հրաւորեալիսն մը ոք չ'եմ գիտեր թէ ինչպէ՞ս կրնա-
 յի գործանել :

3. — Ինքնի ՊԱՏԺՈՒՆՅԱՆ

1915 թուին երեք ամիս Այաշի բանտին մէջ տառապելէս
 վերջը Թալէ-թի հրամանով Պաշիս վերադարձայ : Բանալն ելած ա-
 տեսնս 71 ընկերներէս 54 ը մնացած էին յի խաները տարուեր սպան-
 նուեր էին :

Պաշիս հասնելէս քանի մը ոք վերջը պատերազմական նա-
 խարարութիւնէն կանչուեցայ : Հսն ինծի հրաման ըրին ոք հարիւ-
 րապետ ըլլամ : Այն վայրկեանին ես ալ հարիւրապետ եղայ :

Անմիջապէս շահայէն խաբի հազարս մը ծախաւ առի : զը-
 լախս սլաքարի մորթի գլխարկ մը մէջէն երկայն սուր մը անցուցի :
 Ետքս մը առաջ ամէն վայրկեան մահուան սպասով մարդը
 սպայ մը գործած էր : Այն տանն փողոցներու մէջ երեք մարդուն
 մէկը գլխուս էր, քորն առլէն թեւերս կը կտրուէին : Ապուն-
 քուն մէջ մի իննմէ քարքր տատիւնն անէր, մի ստորագաս էր
 չ'էր գիտեր : Կեանքիս մէջ այս գլխուսրական նշաններով կամ առ-
 տիկաններով հետաքրքրուած չ'էի, երբեմն սխալներ կ'ընէի :

Որ մը քարքրատիւնն սպայ մը դիւ թունց, և յանգրիտ-
 նեց : «Զե՛ս տեսներ ոք ես մի իրիւրիմ եմ» ըսաւ (գնդապետէն վեր) :

«Զե՛ս տեսներ էֆէնտի, մէկ որուան մէջ հարիւրապետ ե-
 ղած մարդ մը ասիկ ալէկ չ'ըլլար», պատասխանեցի, և գործը ա-
 նաշի կապեցինք :

Հապս սուրը... երկայն ծառ քան մըն էր, քալած մամա-
 նակս սրունքներուն կամ ապին անդին կը դարնուէր : Հանրակառք
 ելած առեսն տեղ մը կը բանուէր զիս վար կը քաշէր : Ինչե՛ք կը
 քաշէի անոր և եւս քէն...

Շատ անգամ տանը կը նզէի, և առանց սուրի փնջոց կ'ել-
 լէի : Պաշտանական համադգեւառն առանց սուրի ծիծաղելի քան մը
 վճռար : Զինուորական աստիկան չափունքի գիւ կը թնէին : այս
 չափունքը իրանուք ունին ամենաքաղնի սպաները և երբեք աշիւ-
 րան, եթէ սխալ քան մը տեսնեն անոր վրայ : Քանի անգամներ այս
 չափունքուն և եւս քէն ազատուեցայ, բայց ոք մը յամառ մէկու մը
 հանդիպեցայ, գիւ տարաւ միմեա հրամանատարութեան պաշտա-
 նատանը : Երբ այս վիճակով հրամանատարը քարեւեցի, մարդը
 չ'կրցաւ իր խնդունքը պահել :

«Եւս քմիչիկ եմ, կռիւն պիտի ընեմ, այս սուրբը ի՞նչ է», ըսի:

Մարգը քորի գտնաւեցաւ, Այս անք պաշտօնական հագուստն է, մանաւանդ հաս զերմաններ կան, պէտք է աշագործութիւն ընէք:» Ըսաւ. նորէն տնուէի կապեցինք:

Սր մը Բերա, փողոցէն հարիւրի շափ զերման գինուորներ կ'անցնէին: Այնպէս մը կարգով կանոնով կուգային որ քերտնա քաց զիբենք կը գիտէի: Երբ իմ առջեւ մտնեցան, իրենց սպան հրաւրման մը պոռաց, ամէնքը մէկտեղ գլուխին գէպի ինծի դարձուցին, առանց մարմ իննին դարձնելու, ոտքերնին մէքենայի պէս տեսակ մը վերցնելով գնելով քաղաւածքի տկամն: Եւ զեւ ապուշ ապուշ կը գիտէի: Վերջէն հասկցայ թէ այս քոյր շարժումները զիս քարեւելու համար են եղեր:

Ինծի պաշտան մը տուին հիւանդանոցի մը մէջ, որ միայն արտաքին հիւանդութիւններու և վիրաբուժական գործողութիւններու յատկացուած էր, և տնօրէնը Ապաիւշ Համիտի ժամանակէն ձեռքած հրամանատարի աստիճանով ձեր փաշա մըն էր: Փաշան 15 տարի իրբեւ քմիչիկ Համիտի պառկած սենեակին գիւմպը կ'ապրէ: Կը պառկի եղեր: Ինծի անոր կեանքէն շատ մը գրուագներ կը պատմէր, որոնք ժամանակին գրի առած էր: Ինծի կը պատմէր թէ ինչպիսի կոսկածոս մարդ էր Համիտ, հասարակ մահնակալի մը վրայ կը պառկի եղեր, և մինչեւ որ քնանայ, մէկը իրեն վէպեր կը կարգայ եղեր:

Սր մը վէպի մը մէջ պատմութիւն մը կարգացեր են, իրբ թէ թագաւորի մը անկալնին մէջ տեսակ մը թոյն գրուեր և ըստ պաննուեր է:

Այս թոյնին ի՞նչ ըլլալը, մ'ը տեղէն ելլելը կը հարցնէ մեր փաշային, որ չ'կրնար պատասխանել և ամիսներով կասկածի տակ կ'ապրին այդ վէպին երեսէն:

Ինծի կը պատմէր թէ հայկական ամենապղտրիկ շարժումները՝ Համիտի ինչպէս ահ ու սարսափ կ'ազդէին, և ռզուք, կ'ըսէր, զգոյշ ըլլալու տեղ, այս իշտիստ մարդը իսկնթացուցիք պոմպոններով, յեղափոխութիւններով: Պէտք է գիտնայիք թէ այս անտակ մարդու մը հետ կատակ չ'ըլլար:»

Պատերազմը քանի շարունակուեցաւ, վառելիք, հագուելիք, ուտելիք չ'առաւ, Մեր հիւանդանոցը Բերայի մէջ ֆրանսական մեծ գաղթի մըն էր: Ահադին բալլ որդան մը կար, գինուորները դայն կը քակէին կը վառէին: Սր մը անտայ որ իմ սենեակիս վառարանին մէջ այդ զեղեցիկ շէնքի տախտակները կտարելով կը վառէր գինուորս: Հացի տեղ ախլափ պէս կարծր, ան, անհամ բան մը կ'առաւէին գինուորները, անտակ մը ապուրով կամ ողած անկով կ'ապրէին:

Հաղաւաները որ հաստ կառաւ շինուած՝ շաղիկ և վարտի-
քէ կը բաղկանային, հինցան ու մաշեցան, շատերուն ալ չ'էր քա-
ջ միայն շաղիկով կը մնային, ու վերմակի տակ իրենք
զիրենք կը պատապարէին:

Թիֆուսը սկսաւ, ծաւալ գտաւ, գինուորներուն մէջ ոչիլը
շատցաւ: Մեր փաշան սջիլի և թիֆուսի վախէն, սենեակէն գուրս
չ'էր ելլեր: Զիս կը յանգիմանէր թէ ինչո՞ւ գինուորները չ'եմ ծե-
ծեր որ իրենց սջիլները մաքրեն. ես ալ ոչ գինուոր ձեծելը զի-
տէր, ո՛չ ալ ոչիլները մաքրել: Զեւքեւ կռկատ: Հաղաւս ըստած
ցնցատիները շաղիի մէջ մտնելով, ելլելով մաշեցան, լմնցան, բայց
չ'կրցանք սջիլներու առաջքը տանել, և փաշան կը կատգէր:

Այսպէս սջիլներուն, և փաշային մէջտեղը շուարած մնացած
էր. երբ ինծի յուր տունն թէ Աւսանացիները սջիլ քննելու մաս-
նադէաներ են: Զինուորներու մէջէն հինգ վեց հաս Աքնափուսներ
ընտրեցի, և իրենց պտած ընթած ամէն մէկ ոչիլի համար 20 փա-
քա խոտառցայ: Պարմնով որ այն գինուորին անունը տան ինծի
և ամէն մէկ ոչիլի համար ապտակ մը պարենով: Այս մեթոսը բա-
ւական յաջողութիւն գտաւ, գանձ փաշան զո՛ւ էր:

Օր մը հիւանդանոց քննիչ մը եկած էր: Այսպիսի պարտ-
պաններուն մեր փաշան չ'էր երեւնար, չ'էր զիջաներ այս երխտա-
սորդ թիւք սպաններուն առջեւ ելլել, որովհետեւ ինքը Համիտի
ժամանակէն անոնց գէպի վար նայելու վարժուած էր, աւտի ես
կ'ելլէի, և հաշիւ կուտայի անոնց առջեւ: Պննիլին քով վազեցի որ
հրամանատարի տատիւնանով ուղայ մըն էր, նոր զգեստ, նոր զըլ-
խանոց հագած, նոր տախիմանի քարձրացում ունեցած էր, իր գո-
ռազաթիւնը մեր վրայ փարձելու եկած էր:

Երբ այս նոր փաշան բարեւեցի, առաջին խոսքը եղաւ. «Քը-
սանը չորս ժամ քանաարկուած էք էֆէնտիս»:

Ինչո՞ւ, ս'էր չ'էի կրնար հարցնել. անքս նախատա տարի
անկուեցայ:

Ինչ վերջը զերի յարկը կ'ելլէինք. ուժքով համարձակու-
թիւնս հաւաքելով՝ աներեցէ՛ք աւարկութեան համար չ'է, որովհե-
տեւ համար կը հարցնեմ, կրնա՞ք յանցանքս ըսել:», հարցաւոր:

«Զինուորներուն գինուորական կրթութիւն չ'էք սորվեցներ. ես եկայ ստքի վրայ չ'ելանս պատասխանեց»:

Հասկցայ թէ շատ և շաղկերտ տեսակէն մէկն էր, և գործը
զաւելտի գործնել պէտք էր, որովհետեւ գինուորական ախիբիլե-
նի համար բժիշկ մը պատժել ձեռագիլի էր:

Արգէն վերի յարկը հոտեր էինք, հիւանդներու պտուկած սենե-
ակը մասնք, հոն ալ ո՛չ ոք տեղէն շարժեցաւ:

Փաշան քարկացած երեսս նայեցաւ, զտառն եւմ թէ պատիժս
պիտի կրկնապատկէր, զինքը կտնխելով ըսի.

«Ասանց սաքերը կտրուած են»:

«Աժէ՞նքն ալ կտրուած են» հարցուց:

«Այո՛» ըսի ձեռքս նակատս տանելով:

Աւրիչ գողաւ մը մասնք ուր գինուարներուն մէկ մասը առանց վարտիկի անկողնին մէջ պատապարտած էր: Ուրի վրայ ծառայող գինուար մը ձեռքը նակտին գրած մեր գէժը փայտի պէս կեցած էր, քայց վարտիկին մէկ կողմը պատուած ծաւկերէն վար քայց էր:

«Այս ի՞նչ է», հարցուց քննիչ փաշան ջղայնաւած:

«Գատուած է, քարկցապատիւ փաշա» պատասխանեցի:

«Ինչո՞ւ պատուած կը թողուք», որոտաց:

«Շատեր կան որ առանց վարտիկի են», պատասխանեցի:

«Ի՞նչպէս առանց վարտիկի, մէք են» պոռաց շտեւ փաշան:

Գլուխս շարս կողմ գարձուցի, «Զինուարներ տմէնքդ տաքի ելէք» հրամանը տաւի կտրուել նայեով:

Այդ րոպէին տմէնքը տաքի կայեցան, ձեռքերնին նակտին վրայ գրին. քսանէն աւելին կէս մէջքէն վար ազամային մերկու-թեան մէջ էին: Ասիկա անպիտի տեսարան մըն էր, որ քսանը չորս ուր քանտարկուելի և տեսնել կ'արմէր:

Փաշան առջին անգին նայեցաւ, «Այս ի՞նչ գիճակ է, ինչո՞ւ այսպէս թողուցիք» ըսաւ:

«Զկայ փաշա, չ'մնաց» մուշտացի:

«Դունն սա պատուտամները կարել տայիք» ըսաւ, խիտ նայ-նով՝ ուրիչ պատնաս մը չգտնելով:

«Կանչեցէ՛ք, սա հիւանդապատհուհիներէն մէկը» հրամայեցի շաղաւշին, որ ազլիկներէն մէկը քերաւ որ տմէնէն շատախօսն էր: Երբ յանդիմանեցի թէ ինչո՞ւ այս պատուտամները չ'կարեցին՝ «Ինքման չ'կայ, մազարա չ'կայ, ուղեցի՛ չ'են տաք՝ ձեռքս՝ կարելի», ըսաւ մեքենայի պէս խաւելով:

Քննիչ փաշան առանց քառ մը արտասանելու կարտեկցաւ: Մեր հրամանատարին քովը մտայ, պատմեցի եղածները, և ըսի թէ 24 մամ քանտի գատապարտուած եմ:

Մեր փաշան տանկերէնի ամենաընտիր հայտնաքներէն անգացուց եկողին ալ, անոր հրաման տաւային ալ, անիկա գրիպին ալ, քալոր այս տեսակ երիտասարդ որիկայ սղաներուն ալ. առաւ առ առաւ, այնպիսի խոսքեր էին որ այս էջերուն մէջ չ'են մ'աներ:

Այդ գիշեր, փաշան և նախարարութիւնն քանի մը պաշտո-նեաներ թաղան տաքի... և այսչափ եղաւ պատիժս:

4. — ՄԵՄ ՊԱՅԹՈՒՄԸ

1914—18թ. պատերազմի որերան ներքեմն անդլիական պատերազմային Պալայ վրայ շրջաններ կ'ընէին: Ժխոր մը տակ նազբայաթիւն մը կ'սկսէր թաղաքին մէջ: Ամէն կազմէն ինչպանոթներ կը նետուէին, ժողովուրդը և զինուորները զետեայարկերը կը փախչէին: Եւ հանդիտ. անհոգ կը գրտէի և անեական կը պատկէի: Երեւմէ չ'եւ փախչէր. կը պատային քովս սպաները գորմացած:

«Անոնք գրտեն որ եւ հաւ եմ, հաւ պոմպա չ'են նետերս կը պատասխանէի: Արտփնտե գրտէի թէ Անդլիացիները հիւանդանոցներու վրայ, մինչեւ իոյ ժողովուրդին վրայ պոմպա նետող տեսակէն չ'են, բայց թիւրքը չ'կրնար երեւակայել թէ մարդ մը կը բնար թշնամի ըլլալ, նոյն իսկ պատերազմի մէջ ըլլալ: Նորէն քաղաքակրթութեւ մարդ ըլլալ:

Մարմարայի մէջ անդլիական ընդծովեաներ կային որ Պալայ առջեւը կը շրջապայէին: Նոյնտերը Ասիայէն եւրոպական կազմը գետի Տարտանէլ տասը հազարներով զինուոր կը փախչէին, բայց ոչ մի անգամ անոնց չ'գպտեւ, որտփնտե նոյն շարենտերու մէջ անդէն ժողովուրդ, կիներ, տղաք ոչ կը գտնուէին, և պատերազմի մը իրաւունք չ'ունի գտնուք գորներու տէ պարագայի տակ: Ահա՛ այս էր զլիտուար վէն. Գերմանիայ հետ, և այն էր պատահաւ որ տմրաղ աշխարհը Գերմանիայ գէմ գորնուց: Անդէն ժողովուրդ գորներ, ծովու և ցամաքի վրայ:

Կարելի է Անդլիացիները գրտմար թոյլ կուտային որ թիւրք զինուորը այնտեղէն անցնէր, որտփնտե հաւ ոչ թէ Տարտանէլը թանաջու կամ Պալայը գրտուելով ուստին յանձնելու համար կը կրտուէին, այլ եկիպատի և Պալատաի նահատէն թիւրք թանակը քաշելով իրենց ծովային թիւանթիւներուն տակը թերելու համար պատերազմական թուքթիւք մըն էր որ ի գործ կը գնէին:

Ամենապարզ խորհրդանութիւն մը կը թաւեւ եզրակացնելու համար թէ Տարտանէլէն անցնելը և Պալայը գրտուելը ամէն կերպով հակառակ էր Մեծն Բրիտանիայ շահերուն: 1915 ին Ռուսիայ ստիպման տակ, Անդլիացիները խոսք տուեր էին, նեղուցները բանալու, և Պալայը ուստին յանձնելու, բայց կրնաք երեւակայել թէ ինչ պիտի ըլլար արգիւնքը եթէ իրենց խոստումը աստարտ ըլլային: Պատերազմը թէեւ տակի շուտ կը լրանար, բայց մեծ և յաջիական Ռուսիա մը մէջտեղ պիտի ելլէր: Թէեւ Գերմանիա պիտի ընկնուէր, բայց անկէ շատ տակի վտանգաւոր Ռուսիա մը պիտի տնկուէր իրենց առջեւ, որուն մէկ ուսքը փեթերապարկ, միւսը Պալիս և Անտառու պիտի ըլլար: Հիւսիսային ծովերէն մին-

չեւ Միջերկրական ցամաքային և ծովային ահագին ուժով կայսրութիւն մը պիտի սպառնար աշխարհի խաղաղութեան, մանաւանդ Անգլիոյ շահերուն:

Անգլիոյ այդ նեղ պարագային չ'էր կրնար ուսուր մերմել և պատերազմի ելքը վստահել, աւտի մէկ քան կրնար ընել, խտրել: Եւ խորեց Անգլիոյ, միամիտ աշուշ ուստի ալ, աշխարհն ալ, հայերն ալ, թիւրքն ալ որ խեղճի պէս հարիւր հազարաւոր զինուորներ հասցաւ անգլիական ասորիոյի թեզան յիշերուն առկը. և Ալեքսանդրի գործը գիւրացաւ, որ ձեռքերը նսնկով գիւրքին գիւրքին Ար. Երկիրը և Սաբրան գրաւեց:

Այն օրերը Երթնի յիսուն հաս զիրաւորներ մէկէն Տարտանէլէն կռուային, և զարմանումի համար կարդի կ'սպասէին:

Որ մը մեծ աստիճանով սպայ մըն ալ եկաւ պատկեցաւ իմ գանուած հիւանդանոցիս մէջ իբրեւ հիւանդ: Ինքը Գերմանիոյ աւստ և սպայակոյտին անգամներէն էր: Գիշերները սննեակը կ'երթայի կը խոսակցէինք: Մեր մտերմութիւնը այն աստիճանին հասաւ որ օր մը համարձակութիւն սննեցոյ հարցնելու:

«Կը կարե՞ք թէ Անգլիացիները Տարտանէլը սնցնելու ձեռնարկին մէջ անկեղծ են»:

«Ո՛ր չ», պատասխանեց սպան երեսն նայելով նշանակալից կերպով:

Այ՛նչ եւ ուրիշ հարցում ըրի, ա՛յ ալ ինքը ուրիշ խոսք մը խոսեցաւ: Այս թիւրքը Սաղանօթէն տաւիի խելացի էր, որ այն տանն Պոլսոյ պարթիւններուն տաճեւ կը նստէր:

Օր մը իրիկուան մօտ ահուելի պայթում մը տեղի սննեցաւ որ Բերայի ամրակ շէնքը տարան: Օղանաւէն նետաւած զամպո մը կարծեցի, զեր նայելու չ'մնաց՝ երկրորդ, երրորդ պայթումի ձայներ եկան, և աշուշ շարունակեց: Երկինք, երկիր կ'որոտար: Ահուելի ձայներ իրարու կը լռէրգէին:

Ինչ զերջը հասկցանք թէ Հոյասոր Փաշայի կաշարանին մէջ գիդուած ռազմամթերքը ամ խնեթէ ի զեր Գերմանիոյն կը բերուէր Պաղեստինի Միջագետքի քանակներուն համար կը պատրաստուէր թեզանօթի զանգերը զամպաները կը պայթէին, և իրենց շուրջը մահ և տներ կը փռէին, փամ փռչաները հազարներով ուղին մէջ կը թռէին:

Շատ չ'անցաւ Լեւոնայից հնչեց, վաղեցի: Անունս հարցաւ ձայն մը: Երբ պատասխանեցի թէ եւ եմ:

«Անմիջապէս զիրաւորներ զարմանելու համար քոյր պէտք եղան քաները տուր և 15 զինուորներով պատրաստ եղէք, ձեզ պիտի տանին, եկաւ կարուկ հրաման մը:

Ո՞ւր, ինչո՞ւ, չ'էի կրնար հարցնել, արդէն հեռանալը դո-
ւա՞ծ էր:

Բա՛նն վայրկեան վերջը մեծ յիմարտիչ մը եկաւ մեզ Սիր-
քէնի տարաւ:

Ձե՛մ կրնար նկարագրել այն տեսարանը որ աչքիս առջեւը
դարգուեցաւ հոն: Դիմացը Հայտար Փաշայի կողմը ամբողջ հարի-
ւանը կրակներու մէջ էր, սրտառններու ձայնը երկինք և երկիր
կը զոգացնէր: Բացերը գեպի երկինք կը մայթփէին: Դժոխքի ան-
տարանը տակէ տարբեր բան մը չ'էր կրնար ըլլալ:

Կը դիտէի այս անհելի տեսարանը, նոյն ատեն կը մտածէի
թե՛ արդեօք ինչո՞ւ հոս բերին, արդեօք կը կարծէ՞ին թէ զժոխքը
մարելաւ գերմարդկային նիւթ մը սննէի: Այսպիսի տեղէ մը ո՛չ
թէ վերաւար, մարդուս անխաղած գիտէն անգամ չ'էր փրկուեր,
եթէ վերաւար ալ ըլլար, ինչպէ՞ս կ'ընայինք մօտենալ հոն:

Այս մտածումներուն մէջ ընկզմած էի. երբ ինքնաշարժ մը
եկաւ: Պշտիս գտնուցի, Թալէաթ, Էնօղէր, Հազզը և նրա՛ման փա-
շաները եկած էին, ինձմէ քանի մը քայլ անդին կեցած էին:

Այն վայրկեանին ըսցերն ալ, զժոխքն ալ մոռցայ, այդ
մարդկային զազանները միտքս դրողեցուցին: Այս սրիկաներն են
որ հարիւր հազարաւոր մարդոց արիւնը մօտն, միլիոնաւոր ան-
մեղներ ապանեցին, հարիւր հազարաւոր սնանկներ քանդեցին:
Այս փառ արարածներն էին որ կիները քանարարել տալին, կոյսե-
րը սղծել տալին իրենց հրամանովը:

Աչքիս առջեւ եկան այն թանկագին հոգիները, այն մեծ առ-
դանդները, որ Աշալի քանաը և ալլուր այս մարդասպաններուն
ձեռքով և հրամանով ֆարգուած էին: Դարերու մշակոյթը, քա-
ղաքակրթութիւնը այս զազաններուն սոսքերուն տակ կործանուած
էր: Իսկ ես երկու ձեռքերս քովս, յարգանքով անոնց առջեւը կայ-
նած՝ իրենց հրամանին կ'սպասէի: Ինչո՞ւ կ'ըսէի ինքնիրենս այն
կայները այս սնրագործները չ'են այրեր, ինչո՞ւ այն բոցերը չ'են
չափեր այս արիւնարբու հակները:

Այն ատեն չ'էի կրնար յստալ թէ որ մը այն մեծ սնրագոր-
ծը՝ Թալէաթը հայաւ մը զնդակովը իր անիծապարտ շուշը պիտի
փչէր:

«Ու չոյկնաւ մօտքս, եկաւ հրամանը: Հնազանդեցանք...
գինուարներով մեկտեղ եզերքը կապուած չոյկնաւ մօտնք, իրենք
ալ սերի: չոյկնաւ մը մօտն և նամբայ ելանք:

Նիսման փաշայի խորհրդակները մեք չոյկնաւ մօտաւ: Երբ
եզերքէն քիչ մը բացուեցանք անոր մօտեցայ:

«Ո՞ւր կ'երթանք Էֆէնաթ», հարցուցի:

«Ձէ ք տեւներ, հրե» ըսաւ խորհրդականը գիմացի բացաժառ հորիզանը ցաւցնելով, և սկսածանը աշտպէս էս աւելցուց.

«Եփէնտի՛, աշս գործին մէջ յիսայ մը ըլլալու է. ես կը կարծէի թէ թմիչկեմ, այսպիսի հրդեհներու հետ գործ չ'աւելիմ։ Մանաւանդ ստամոքսի անհանգստութիւն ունիմ, այս պայմանները ախորժակս կը խանգարենն պատասխանելիս ինչ կատակ կէս իրաւ։

Ա՛նձ ք վերաւարները պիտի դարձանէք» մայապց։

ԱՅ՛ր վերաւորը, այս ցոռիքին մէջէն վերաւոր կ'ազատուի, շատ, շատ անուր կ'ելլէ, մանաւանդ ես այդ վերաւորները ինչպէ՞ս պիտի գտնեմ, իրենք ցաւելով մեր քովը պիտի գտնու հարցուցի։

Պայմանները կը շարունակուէին։ Սկիւտարի կողմերը ցամաք ելանք։

Ա՛նձ ք հոս սպասեցէ՛ք, ձեզիս լուր կուտանքն ըսին անանք, և գացին։ Մենք ալ բարձր մայրի մը տակը մտանք և սպասեցինք։

Որը ցուրտ էր, ես ալ, գինւարներս ալ անոթի էինք։ ժամեր անցան դեռ կ'այրէր, կը փետար միլիտաւոր սակիներու մը թերքը։ Այրեցաւ կայտարանի շէնքն ալ, գործարանն ալ, գահաններըն ալ, կտորուեցան Հայաստ Գաւայի, Գատը Գիւզի շէնքերու տպակները, Ա՛ն ու սարտափ և կործանուեմ էր այդ գիւղերը։

Ձինւարները քիչ մը անցին զոց սրճարան մը տեսած էին. զուռը կտարեցին, սուրճ, թէյ, հաց հարեցին։ Մինչեւ կէս գիշեր սպասեցինք։ Բացերը տուանց արդէյքի իրենց աւերիչ գործը շարունակեցին։ Մեր խումբին միակ նաւաստութիւնը այդ սրճարանին սաւառիքները լնցնելու եղաւ. սուրիչ գործ չ'անսանք։ Կէս գիշերէն վերջը աւաղերնիս վերագարծանք։

5. — ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՅ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տարակոյս չ'կայ թէ բժշկական արուեստը որք ոք յոսանջորմութեան մէջ է, և միշտ փոփոխութեան ենթակայ է, երբեմն ալ նորայթի կը հետեւի կիներու փեշերուն և մաղերուն պէս։

Աւրիչ նորայթներ տուտուրի և հաշակի խնդիրներ են։ Բժշկական նորայթներու մէջ տաւոգը մարդկային, քուսկը և մարմինն է. երբեմն ալ մինչեւ իսկ կեանքն է։

Կար մամանակ մը որ էփէնտիւքներու դարն էր։ Այս հիւանդութիւնը աշտօրանկա գործած էր և անոր գործողութիւնը նորայթ էր։ Ո՛վ որ փորին մէջ ցաւ մը զգար, սեղանին վրայ կը հանուէր։ Այնչափ ասով գնաց այս գործը որ, կայր աղիքի ներս կայտութիւնը բնութեան մէկ սխալը նկատուեցաւ. և իրրեւ վտան-

զաւելլ մէկ մաս մը մասնաւոր գաղտնագրութեանցաւ: Եւստ մը առաջին մարտիկ այս նորանկէ գործողութեան ենթարկուեցան, և իրենց կեանքովը տաւաղներ ալ եղան, ինչպէս նորայիկ համար մերկ պատառ տիկիները կը տաւան իրենց առաջնութիւնովը:

Հիմա կ'երեւի թէ անոնց նորայիկը անցած է, և բոլորեան ուշագրութիւնը սարիչ կողմ գործած է: Այդ նորայիկը տիւսաներն են:

Վայ եկեր է գլխուն այն տիւսաներուն, որոնց տէրը գլխուն գողաթէն սկսելով, մինչեւ ստոր մասներուն ծայրը, սեւէ ցաւ մը սւնի: Ահաւաներէն քանի մը հառը արմատախիլ կ'ըլլան կամ բերանը բոլորովին կը մաքրուի:

Այս գողաթաբը այնչափ տառի գացեր է որ բոլորէին սենեակէն հողիւ ներս մտած մարդը աչքերը տիւսաներուց վրայ կը տընկէ, ահաային խոսքը կ'ըլլայ, որքանոք քաջ, և վեր վար քննելէն վերջը վնիւռ կ'աւտայ. «զե՛ս! տիւսաներդ քաշել տաւ»:

Կարծես որ մեր պատերաւն որերեսն վերադարձանք, երբ ամէն մէկ սափրիչը մէկքէն շղթայով կապուած առամեական խոչոր սկսան մը սանկեր, և հինգ վարա տառոցը գետինը կը նստեցնեն եւ խողերու պէս պտտեցնելով տիւսան կը քաշէր: Եթէ սխալ տիւսան հանած ըլլար ինչ որ շատ անգամ կը պատահէր, շիտակէն ալ կը քաշէր տուանց նոր վարձք մը պահանջելու:

Անգը մարդը, արգէն մէկքին, գլխուն կամ սեւէ անգամին ցաւերէն առաւապած ըլլալով՝ օղնութեան համար բոլորէին տաշեւ կը նստի, որու վրայ բոլոր յոյսը դրած փրկութիւն կ'ապասէ. մէկ մըն ալ կը չսէ թէ տիւսաներէն ալ վաղ անցնելու է: Այրուցքի վերայ կրակ թափելու պէս բան մը կ'ըլլայ:

Ինչո՞ւ, որովհետեւ տիւսաներու արմատէն ալ վարակուած կրնայ պատահիլ, որովհետեւ տիւսաներն ալ ախտի կամ թոյնի մուտքին համար գոռո կ'ըլլան, ինչպէս մարմինին սարիչ սեւէ մէկ մասը կամ անգամը:

Եւստ ժամանակ չէ որ այս երկրին մէջ կը գանախմ, և հողիւ թէ մէկու մը հանգիպեցայ որ սեւէ անհանգստութեան համար, տիւսան քաշուած չ'ըլլայ: Մունկի, գլխու, թեւերու, ստքերու ցաւերուն, յագացաւ, գլխու պտայտի, և որտի բարախուծի համար, տիւսաներ քափուեր էին:

Զարմանալին այն է, որ տիւսայի սեւէ ցաւ չ'են զգացած, սեւէ փտութիւն չ'են սեւած, միայն բնութիւնեան գործիքը կամ բոլոր մը իրեն լուր տուեր է՝ թէ տիւսան է որոյք քաշածներուն պատճառը:

Երեսուն երկու տարեկան կնիք մը զաւակ չ'երեւան համար

ակումները հանաւած են։ Սպասւած մը չ'ըջաւ։ Եթէ ինծի հարցնէին՝ իրենց կ'ըսէի թէ մայրս ակումները կորսնցնելէ ետքը զաւակ ունենալէ գաղթեցաւ։

Ուրիշ տիկին մը տեսայ որ անգամաւոյն եղած էր, ողնակորի վրայ ունեցք մը յառաջ եկած էր, ութը հաս ակումները քաշած էին։

Անցեալ որ մեկու մը համար կ'ըսէին թէ գոքանչին հետ կը ախա ըրեր է, և կէս երկվեցեակ ակումները քաշեր են։

Եթէ ինծի մայ, այդ ակաս ջաշելու գրաւթիւնը ամառնալուածման գառարաններու մէջը կը մտցնեմ։ Երբ էրիկ—կնիկի կախը գառարան կաւ զայ, հոն առաջնաբայթ մը պատրաստ կը կենցընեմ, գործիքը ի ձեռին, և երկու կազմին ալ ակումները քաշել կուտամ, առանց թմրեցնելու և մորեցնելու։ Այն ատեն առաջնալուածները կը գաղթին, և բոլոր ընտանիքները Միացեալ Նահանգներու մէջ սիրով և համերաշխութեամբ կ'ապրին։

Ի՞նչը մանուկին զարեւու գծաւորութիւնը զգուշան համար, աւրիշ մէկը սոքի տակի ցաւերուն համար, աւրիշ մը ախորժակը կորսնցնելուն համար, ակումներէն գրկուած էին։ Ամէն տեղ նոյն պատմութիւնը կը կրկնուի, առանց սեւէ ոգուտի։

Առաջնաբայթ մը ինծի ըսաւ թէ սոքի կոշտերուն համար, իրեն մէկը գրկեր են որ ակումն քաշէ։

Թմիկներէն և առաջնաբայթներէն ոմանք այնչափ հաւատք ունին այն մասին որ, հեռու թէ մօտ ինչ ման որ պատահի՝ տկուաներան վերադրելու սովորութիւն ունին։ Կաթնաձաճարութեւնէ, պնդերակութեւնէ, ինֆյուէնցայէ, շտախոտութեւնէ, շտակերութեւնէ մեռնողներուն բոլորին ալ պատահաւ ակումն է եղեր, որ իր սնիքները գազանի կը գործէ սառնանային պէտ։

Ես գիտ կը յաւստմ թէ արքայութեան մէջ ակումէն չ'մեռնողներուն համար ալ տեղ կայ, և վստահ եմ թէ ակումներն ալ որ մը իրենց պատիւը պիտի փրկեն և բոլոր քրիստոնեաներ պիտի գաւնան՝ ինչպէս՝ որ էին 15—20 ատրիներ առաջ։

Ամերիկայի մէջ աւրիշ ցաւ մըն ալ կայ— (թանիքները) փոքի գեղները։ Հոս սոք կսխած արէս ի վեր բռնալի կը հոյովեմ։ Ուղղահան բռնալի, տեսական բռնալի, գրոնալի, բռնալիով։

Ձեռ հասկնար թէ թանիքները ինչպէ՞ս իրենք գրկենք որչափ ծանուցում ըրեր են մայի պեղի պէտ։

Ի՞նչ չի հանչնար թանիքը, որո՞ւ տունէն ներս չէ՝ մասն թանիքի ինպիսի։ Այսօր թանիքը յրազ իրներու նիւթ, գամետներու գրամալուսի կը հայթայթէ, տաներու, հաւաքոյթներու, զպրացներու, մարդոց, տիկիներու և տղայոց քերթին ծամոցն է։

Ընկերութեան մէջ, մանաւանդ ջիւ թէ շատ գիրք ունենալ և գեւթանսիքներդ վրայ պահելով պատիւ՝ Յանկաստանի մէջ նկատվող պըտըտելէն աւելի յանցանք է, և աւելի վտանգաւոր է։

Հաս հասնելուս առաջին շաբաթներն էր, հիւանդանոց մը գացի, որ հիւանդներ տեսնեմ, նոր մեքիստներ և գործադաթիւններ տեսնեմ։ Դուռը հասնելուս գիծացա մէկը ելաւ. և ինձի առաջին հարցումը եղաւ. «Թանսիքներդ հանել տալու եկար»։

Այնչափ յանկարծակիի եկած էի որ ահապարանօք շուարած սհրամմէն պատասխանեցի. «Ի՞նչ թանսիք, սրսւ թանսիք» հարցուցի։

«Մաւ թանսիքներդ» պատասխանեց խառակիցս։

Նիստից վախցայ, արգեմք մտածեցի, այս երկրին քաղաքափառութիւնը կը պահանջէ որ տեղ մը մտած ժամանակդ պէտք է թանսիքներդ հանես ևնոյդ առնես ինչպէս գլխարկները։

Ազատելով ըսի. «Իմ թանսիքներս շարժուն չ'են և իրեն գիտցած տեսակներէն ալ չ'են. կէս դարէ ի վեր ինձի ընկերացած են, և որեւէ օր մըն ալ գիրենք անկրթութեան և անքաղաքափառութեան մէջ քնած չ'եմ, և կը յուսամ թէ անգիտի աշխարհն ալ ինձի պիտի ընկերանան, և երեսս անբժակ պիտի հանեն»։ Երեւոյթեցի որ անոնք իմ զբառ կրելով ներս մտնեմ, վստահեցնելով որ առանց որեւէ փնտս մը տալու նսրէն ետ կը տանիմ։

Եթէ բնութիւնը գիտնար՝ թէ օր մը այս սխալը կամ սնիրը պիտի բռնուէր ինքնիրմէ կ'ամչնար. և այս քմահաճոյքէն վազ կ'անցնէր։ Ոնիր է՝ ըսի, որովհետեւ հասկցուեր է, որ մադի թափելէն մինչեւ սուրի հատելուս պատճառը թանսիքն է եղեր, եթէ ո՛ր ախտները։

Մանկդ կը ցաւի՞, թանսիք հանէ։ Մէջքըդ պողեցա՛ւ՝ թանսիք, հարբութեւ եղա՞ր՝ թանսիք, կրտսնդ անգքանցա՛ւ՝ թանսիք, կախաւածահար եղա՞ր՝ թանսիք. սիրտդ կը բարախէ՛ թանսիք հանել տալը։

Հաս գալէս ի վեր կնկանս հետ սանկ կաշտ ու կռու կռիւ մը ընելու կը վախնամ, որ չ'ըլլայ թէ... թանսիք հանեն։

Աստուած իմ ինչե՛ր տեսայ՝ որուն համար թանսիքները գլխատուած էին։

Չեմ գիտեր ի՞նչ հիւանդութիւն կայ որուն համար թանսիք պատասխանատու չ'ըլլայ։ Զիգերուս, երկիւմաւնքի, սրտի, ախտաշի, ուղեղի աւրի հիւանդութիւններէն՝ մինչեւ մադի թափուելը։

Բոան տարիէ ի վեր ջգային տկարութիւնէ առաւապող արեւիքնի մը, սլաւտ թանսիքներդ հանել տալը, կը թանաւորախոս ըսին տարի մը առաջ, չ'անաղանդեցաւ, և մինչեւ հիմա ողջ է։ Զաւաղ

չ'քերելու և ևս մօտ ակտաները քաշուած նոյն կնկան թանաքներն ալ հանեցին նորէն անպատու մնաց :

Լեւորդը արիւնը մաքրելու պաշտօն սննի, և որչափ սք արիւնը օգելից ըմպելիներով գրգռես, և թոյններով և քերմի միքրօպներով լեցնես, աշխարհ ծանր կ'ըլլայ անսք պոքը: Բնական օրէնքն է՝ որ շատ դժուար անգամը կը կարմրի, կը բարբոքի, հիւսածով կ'ըլլայ, երբեմն ալ կը ծանրանայ ու կը մեծնայ, կամ կը թարախտախի Սանիլլենտի ալ կոկորդի լեւորդերն են հան իրեն արհապան գրուած են որ վարակեալներու արցնէք ըլլան, միքրօպները բռնեն՝ մարմինը պաշտպանելու համար:

Պահենք, պաշտպանենք գանձք, երբ առողջ են, երբ կըրնան իրենց պաշտենը կատարել, կարենք, նեանենք՝ երբ այլեւս յոգնած են, և անկարող են աշխատելու:

1915 էն վերմ պատերազմի առնն գինուսք էի. Պոյսայ մէջ: Մէկ հրամանով զիս հարկաւարտ րբին. խաղի հաղուսը հաղայ, առաջին անգամ հիւանդանոցի մը մէջ կ'ալիսատէի: Նոյն հիւանդանոցին մէջ Պերլինէն եկած գնդապետի աստիճանով գերման վերաբայ մը կար, որուն օգնական գրուած էի: Մարդը շատ կարող վերաբայ էր, քայց միշտ անհոգի ծուծը գերման էր, խիստ փախիլի կը հպատակէր, և իր գիտածնէն, սարգանէն կէտ մը չ'էր չեղեր: Իրենք իրենց համար մտածելու, ոտնգնելու կարողութիւն չ'ունին գերմաները: Նոյն մամուն, նոյն վայրկեանին, նոյն քաղաքու վրայ կոխելով կազար, նոյն մեթոտով կը գործէր:

Մարգամեքենայ մըն էր, և մենք ալ մեքենային մասերը գործած էինք, իր դած ուղիէն չ'էինք կրնար չեղիլ:

1916 ին վարչաւիտ գնաց, բեկահան մեծ համաժողովի մը ներկայ ըլլալու համար: Վերադարձին ըսի ընկերներուս, որ եթէ մեր մօրդը նոր րան մը սարգան էր հոն, կամ նոր հրաման մը առան էր. ա՛մէն րան առկնուգրայ պիտի ըլլար պիտի փախուէր:

Առաջին հիւանդին քովը գտցինք, իննի պորձու և (արեւի պանեւ) հրամանը ելաւ քերնէն, նոյնը երկրորդին, երրորդին:

Այն օրը քոյր հիւանդները՝ դուրսը արեւին տակը փախադրուած էին, վիրաւոր, տկար, թաքտախտուոր, և արեւնիներն ինչ որ ըլլար:

Յուշիտ ամիսն էր, տեսնելու էիք այս ինզն գինուսքներուն միշտ և իրիկուն պատուը. — սեանը բրմած կ'այրի՛մ, կը մրկի՛մ, քայց ո՛վ մտիկ կ'ընէր:

Օր մը արեւելիսն շարանիւթ թնա բռնեց, և ապաւի մեծ մը տանելով հարցնցիւ: «Այս արեւի մեթոտը դաւան չ'ընտղ կիս ներուն ալ օգուտ կ'ընէ՞ն»:

Գերմանները մեր կատակներուն նորաթիւները չ'են զգար, չ'են հասկնար. անոնց ջիզերը քիչ մը հաստ են... վայրկեան մը մտածելէ ետքը. ո՞նտ կարելի էս պատասխանել:

Գործախառնար մեր հիւանդներուն մէջ մէկը չ'կար, որուն վրայ այս փոքը կարենայինք կատարել:

Ե.— Ա. ԱՏՈՂՈՒԷՆ ՓԱՆՈՒՄՍՈ

Հայ պատմաբանն զմիտ իջներուն մէջ 1:22 տարին իբր ամենէն տեւը, և ամենէն զարհուրելիս պէտք է արձանագրուի: Մեր ազգը լատ անգամ մեծ ուղեաներու ենթարկուած է, բայց միշտ ազազայի յայն մը, ազատութեան զազափար մը իջ որսառաղքնդէր մեկ. միխթարութիւն մը կ'ունենայինք միշտ: Այս անգամ այդ յոյսերն ալ մեզմէ հեռացան:

Նայն տարին ֆրանսացիները ամենազառ քաղաքականութիւնով մը կ'իլիկիան պարպեցին, նայն տարին 200 հազարեաց Յաննական բանակը ազգերու պատմաբանն մէջ չ'անունուած խառնադով, և խաղաղասականութիւնով փախա Քէմալի չէթէներուն առջեւէն, և Արեւելքի Բրիտանականներուն կ'արձանման պատճառ եղան:

Այդ տարին Ազրբեյին Անանան էի, երբ որ մը կ'իլիկիայ ֆրանսական բանակի հրամանատար Զոր. Տիւֆիէն մեզմէ 50-60 հազի կառավարական պաշտօնատեւը հրաւիրեց աշտուրա համար՝ թէ ֆրանսիէն Պաւլյան Անկարայի մէջ համաձայնութիւն մը կ'ընքեր էր Քէմալականներու հետ, և կ'իլիկիան պիտի պարզուէր թիւրքերուն յանձնաւելաւ համար:

Զորավարը ըսաւ թէ՝ թիւրքերու քաղաքակրթութեան առաւելանը պիտի հասկնանք աւ չափենք հազարէն վերջը իրենց բնթաղքէն»:

Ես հոն սպասելու և այդ փոքը կատարելու հարկ չ'ունայ. արդէն շատոնց գիտցած. չափած էի թիւրքերու քաղաքակրթութեանն աստիճանը... հեռեւեալ որն իսկ Մերսին, անկէ ալ կ. Պոլլիս փախայ հերաստար:

Անանան կ'ալէն վերջը թիւրքերու առաջին քաղաքակրթական պոքը եղան ֆրանսացի գիտնորներուն գերեզմանները թանալ և մեռելները գոհիս թափել:

Այն ատեն Իզմիր և Անտաշլի մեծ մասը յանական գրաւուածի տակն էին, ևս քանի մը ամիս ուղտուել վերջը Պալլքէտիբ գնացի որ Պրնտայի մաս զաւառ մըն էս Հին հասնելէս շարաթ մը ետք Յայն հրամանատարը զիս կանչելով հազորդեց թէ Քիթմաթի գտնուող պէյ մը հեռանալով զիս ազներ էր ալքը գարմանելու համար:

«Ո՛րք է այս պէլը, ի՞նչ տեսակ մարդ է» հարցուցիւ:

«Մեծ առաջակ մըն է» պատասխանեց հրամանատարը, և երբ դարձանքով երեսը նայեցայ:

«Ձեզի ի՞նչն, պատասխանեց գուց ցացէք ձեր վարձքը լիռուելի կ'տանէք, եթէ կ'ազէ թող տատանայ ըլլայ, քո՛ւք ապահով էք»:

«Թոյլ տանէք որ մտածեմ», ըսի բաժնուկեցայ:

Դուրսը քարեկամներէն հասկցայ թէ, այս մարդը առաջ փայտ ծախող աղքատ գիւղացի մըն է եղեր: Մեծ պատերազմին ղինուորաւորներէ փախեր, և այն լեռները աւազակութեան սկսեր է: Մարդ սպանել, գիւղեր կոխել, կողոպտել իրեն մասնագիտութիւնն է եղեր: Գլուխը հաւաքուած կարգ մը հեռաւորներով այն կողմերու ժողովագրին ահ ու սարսափ դարձեր է:

Անգամ մը իթթիհատի կառավարութեան օրով բանակում, Պրուտա քանադիակներ է, թէեւ կախուկու լինան ալ տրուեր է, քայց այս անգամ գիւղեր մը բանակն հարկւր ուր քարձրութիւնէն վար նետակնով լեռները փախեր, և նորէն աւազակութեան սկսեր է, և ապա այն քայիկ, փայտ ծախող գիւղացին հարուստ պէյ մը դարձեր, եղեր է Տափուս պէյ: Երբս Միլլի շարժումը կը սկսի այս մարդը իրեն համար ուղտոնացող վառնող կռակումը նորէն լեռները կը քաշուի և Գէմալի շէթիներուն գէմ կը կռակ: Վերջապէս յայն բանակը վրայ հասնելով այս աւազակապետը իր խումբովը յայններուն կը միանայ, և կ'ըլլայ Չէքքէզ գանդի հրամանատարը: Երբհետեւ ինքն ալ Չէքքէզ էր:

Ինծի բոլին թէ Փիթմատթի կողմերը այդ մարդուն կամ քը օրէնք է, ինքը տակի ազգեցիկ է, քան թէ յայն կամ տեղական կառավարութիւնը: Ահա այս տեսակ մարդ մը դարձանելու պիտի երթայի:

Տափուս պէյը պայմաններս ընդունեց, և հետեւեալ օր երկաթուղիով Սուսուքլուզ ըստած տեղը ցացի աւր պէյին մարդոցմէ ութը հատ ձիաւոր ինծի կ'ազատէին, Փիթմատթի տանելու համար, քայց ղիս առաջնորդելիք այս որիկաները մարդկային էակներէ դատ ուրիշ ամէն բանի կը նմանէին: Գլխէն մինչեւ սաքը զինուած, զլուխին տեսակ մը բաներ հազած ահուելի տրաքոններ էին: Վերջէն հասկցայ թէ ասոնց ամէնքն իս երեսելի սերագործներ էին, որոնք Տափուս պէյ իր շաքլը հաւաքեր էր:

Ճամբայ ելանք, այս ձիաւորներէն քանի մը հաւը առնուէն կ'երթային, քանի մը հաւը ետեւէն կողոպտին: Կարենա թողաւորական գնացք մըն էր: Գիւղերը վրայ հասաւ, հինգ ժամ այսպէս լեռներու և ձորերու մէջէն երթալիք ճամբայ ունէինք:

Կէս գիւղերին մօտ, հեռուէն ղէնքի ձայն մը ըստեցաւ, կա-

ռապանք և քափո նստող զինեալ մարզը իրենք զիրենք գետինը նետեցին... և առականս:

Ուրիշ զէնքի պայթեւմ մը, ահա՛ պատերազմ մըն էր սկսաւ: Ամէն կողմէն զէնքի ձայներ կը լսէի: Բայց բան մը չ'էի տեսներ: Այս զէնքին ձայները կէս մամ տեսեցին... յետոյ գողցեցան... մարդիկը կամաց, կամաց քոփս եկան. մինչև այն ատեն ո՛չ ոք ինծի հետ կ'զրադուէր:

«Ենչո՞ւ գետինը չ'պառկեցաք», հարցաց անոնց մեծը:

«Ենչո՞ւ պառկեմ հառքին մէջը հանդիստ էի» ըսի:

Խնդացին, իրարու երեսը նայեցան, կարելի է զիս խնդրի տեղ գրին:

Գիրմասթի հատնք: Հետեւեալ առաւօտ աւազակապետ պէյին ներկայացայ, 32 տարեկան երկայնահասակ, զեղեցիկ գէմքով, խնդում երեսով քաղաքավար երիտասարդ մըն էր:

Այքին վրայ գործողութիւնը կատարեցի: Փազաքը պատու լաւ ելայ, 10.000 ժողովարգով, պարտէշներով լեցան, սիրուն քաղաք մըն էր, մէլանդէն գետակ մը կ'անցնէր:

Ուրիշ հիւանդներ ալ եկան, սկսայ դանտեք ալ գարմանել, և ոմանց վրայ գործողութիւններ կատարել: Պէյը լսեց. իրեն համար միայն զնց որ պայմանաւորուած էի: Առաջարկեց որ ամիս մը հետ մնամ և այն շրջանի քույր աղքատներուն համար գործեմ, և թէ ինքը պիտի վճարէր քույր Ժախքերը և իմ մէկ ամսուան գարմքս:

«Եթէ անք նպատակը ժողովարգին Ժառայել է, հոս ալ մոռնալով կայ, եթէ ստակ չանի կ'ուզէք, ես ի՞նչ որ կ'ուզէք պիտի տամ», ըսաւ, այս մարգասպան առաջակապետը:

Մարգիային նկարագիրներու մէջ ի՞նչ տարօրինակութիւններ կան: Ի՞նչ զարմանալի տարբերութիւններ մարդոց գոյրի երևոյթի և հոգիին մէջ: Այս մարդակեր կարծուած արարածը կեանքիս մէջ իմ պատահած ամենաազնիւ բարեգործութիւնը ընել կ'ուզէր:

Առաջարկը ընդունեցի. քերեկն հրաման մը ելաւ, 12 սենեակով հոթել մը քույր կարասիներով ինծի յանձնեցին վայրկենապէս: Եռեկայէն ամէն ինչ որ պէաք էր առինք, ինքը վճարեց, սկսան հիւանդներ դալ, առտաւընէ մինչև իրիկուն կը գործէինք:

Այս հաստատութեան անունը Նափուտ պէյի հիւանդանոց էր: Երջակայ քույր զիւղերէն և քաղաքներէն մարդ կուգար: Հազուաւ չ'աննեցողներուն հազուաւ տանել կուտայի: Հայ խանութպան մը միայն 200 սակիի ապրանք Ժախած էր մեր հիւանդներուն համար: Այս գործը իրեն 1500 սակիի նստաւ: Ուրախութիւնով վճարեց:

Աժէն իրիկուն կառքով կամ ձիով պատյաթի կ'ելլէինք. ինծի իր կեանքէն գրաւազներ կը պատմէր: «Երբե՛ք անմեղ կամ անդէն մարդ մը չ'եմ տղաննած» ըսաւ. «ինծի գէժ ելլազները, զէնքով կառաղները միայն կը զարնէի. խաւմբերով զինուոր կը բռնէինք, միայն զէնքերնին առնելով թաղ կառայինք»:

«Հապա՛ տղանն՝ըն», հարցուցի:

Ենգաջ. «Անոնք վայրենիներ են. չ'էք գիտեր այն զազանները ձեր ազգէն հարիւր հազարաւոր անմեղներ ջարդեցին. այս քաղաքին կամուրջը կը տեսնէք, հա՛ն 500 հաւ միւսշիման կախեցին այս Միլլիոնի ըսաւած զազանները» պատասխանեց, և մպտելով «պտներն ալ մենք չ'էինք մեղացիներ, իրե՛ց զինուորներուն զնդակահարել կառայինք», շարունակեց:

Այն տեղի հայերը ինծի պատմեցին՝ թէ հայերուն միշտ բարիք ըրած է:

Տափաւա պէյ գրեւ կորցաւ չ'էր գիտեր: Կերպով մը հասկըցայ թէ 40,000 ռակիի շափ սփեղքամ ռանէր, 120,000 առաջի կորել տուած էր, այիւրի գործարան մըն ալ ռանէր. հայերները ուրիշ մէկը կը պահէր:

«Ինչո՞ւ գրամը պանքա չ'էք գներ», հարցուցի, աշխատեցայ պանքայի վրայ գաղափար մը տալ. գրեւիւր չ'մտաւ:

Ամիսը լմնցաւ Պալլքէսիի վերադարձայ: Փանի մը շարաթ վերջը Աֆիան Գաբահիտարէն թրքական յարմակումը սկսաւ: Ըսակաւը մեղմէ շատ հեռու էր, և յաւնական գրաքննութեան խըստութեան պատճառաւ շիտակ լաւ չ'էինք կրնար առնել:

Պալլքէսիի կայտարանագետը հայ մըն էր, որ մը ինծի ըսաւ թէ Յոյն զինուորը բարոյայրաւած է, և կը փախչի: Գիշերը հեռու կայտարանները գտնուող ընկերներու հետ խոսակցեցէր էր: Այդ ոքը կէսօրէն վերջը երկաթուղիով Պանտրամ փախայ: Ան ուրիշ հերտաութիւն մըն ալ որ առիթ տուաւ ինծի սղջ ձայն և այս առդերը գրելու:

Փախած ատենս քաղաքը շատ հանգիստ էր: Ժողովուրդը քանէ մը լաւ չ'աւնէր: Ոմանք վրաս խնդացին, Օսմանեան գրամատան տնօրէնը որ Յոյն մըն էր «Լրէ՛ գուն խե՛նթ ես, ինչո՞ւ կը փախչիս» կ'ըսէր: Երանի թէ ես խենթ ըլլայի: Միայն երկու ընտանիքի գուակները ինծի հետ եկան: Պանտրամ հասանք: Այն գիշերը համբանըրը զոյուեցան. չէթէները քաղաքը պաշարեցին. երկաթուղիի կամուրջները սղջ հանեցին, ձայնած ըստր մողովուրդը, հայ թէ յոյն, մարդ, կին, տղայ, ջարդեցին: Միայն աղջիկները և զեղեցիկ կիները գերի տարաւած են, և միմէն հիմա հարէմներու մէջ են:

Մենք չափ ազատութեամբ շոգենաւի մը մէջ նետուելով Բառասիւ անցանք: Քանի մը քրտան մէջ Անտառլուի կողմէն 50—60 ժողովուրդ, անանք ալ միջոց մը դառն էին, Բառասիւ անցան: Քաղաքին մէջ հաց չուր չ'էր բաւեր:

Յայն քանակին հետ Յափուս պէյն ալ փախեր Պանդրմա եւ կեր էր, ընտանիքը Բառասիւ անցնելէն ետքը, ինքը իր խումբովը ետ կը գտանայ, Քիքրմասիի զրայ յարձակում կը դարձէ, երկու օր պատերազմելէ յետոյ քաղաքը նորէն կը դրաւ եւ այն տեղի կառավարութիւնը եւ ժողովուրդը կը ստիպէ՝ որ իր կալաւածներուն եւ տաւաղներուն արմէքը իրեն յանձնեն. ապա թէ ոչ քաղաքը այրել եւ ժողովուրդը ջարդել կ'ապառնայ: Չեմ գիտեր քանի՛ հազար տիկ աննելով ծովեզերք կը վերադառնայ: Ահա՛ մարդ մը որ Յայն քանակէն աւելի քաջութիւն ցոյց տուած էր:

7. — ԴէՊի ԱՄԵՐԻԿԱ

Հռոմէն վերադառնալով շոգենաւը մասնք որ Նափուրի առջեւը մեզի կ'ապաւեր: Երանի թէ Քամլաթքայի համբով Ամերիկա համարուէինք:

Նափուրիէն 7—800 խաւացիներ շոգենաւի մէջ լեցուեցան, մարդ, կին, տղայ կեղտաւ: Շոգենաւին երկրորդը շարքովը իրարու խառնուեցան: Ժխոր մը, խառնակութիւն մը սկսաւ: Կը պառային, կ'աւային, կ'երգէին, կը թքնէին, կը հատէին այս մազաքանիի թշնամիները, Վեսուվի արտազրած ամէն հատերը իրենց հետը բերին:

Ճամբայ ելանք, մեծերը կը ծխէին... պղտիկները ամէն կողմ կը կեղտաւէին: Սրանը, հալաքանը իրարու խառնուեցան: Աստուտ, կէտօր, իրիկուն մազարանի էր հաշերին: Թանձներով կլկեցին անկէ, եւ շատերը իրենց կլկածը անգին անկիւն մը պահեստի կը գնէին. նիւտ ներս մտած ձեւով, եւ նորէն լեցնելու կ'երթային:

Ճիգրալթարը անցանք, 19 օր ովկիանասի ալիքներուն զրայ վեր վար հոհելով՝ քանի Ամերիկա կը մտանայինք, այնչափ կ'աւելնար մեր մասհագութիւնը:

Երանի թէ, կը մտածէի, Վեսուվը շատ անգամներ ըրածին պէս այս անգամ ալ ստամոքսէն քաներ մը դուրս թափած ըլլար, եւ այս ժողովուրդի համարագութիւնը սւշոցաւցած ըլլար: Կամ սուրիւ տեղ մը դրկած ըլլար գիրենք:

Նիւ եօրքի առջեւը հասանք: Անվերջանալի քննութիւնները նորէն սկսան: Ամերիկեան պաշտօնեաները գիտէին թէ ի՛նչ տեսակ տպրանք պիտի ընդունէին իրենց երկիրը: Մենք ալ անոնց մէջը

խառնուած էինք, և մենք ալ նոյն ընդամենը լուծեան պիտի արժանանայինք: Մէկ կողմէն շոր կտրուակ հրամաններ կուզային «շար-սակցէ՛ք», «քաւեցէ՛ք», «կայանցէ՛ք» կը պահար մէկը . . . մենք ալ զինուորներու պէս կը հնազանդէինք:

Մեզ պզտիկ շաքենաւի մը մէջ լեցուցին 20 վայրկեան երթալէ վերջէն էլիզ Այլենտ Գոֆթը ցամաքը հանեցին: Այս անգին միլիոններ անցած են մեզմէն առաջ, Ամերիկեան գրախաղ մտնելու համար: Խոշոր սրահի մը մէջ էինք, «գէպի մայն» եկու. հրամանը: «Եւպի ալ» պահաց սերիլ մը: «Նետեցէ՛ք», սոքի ելէք, քաւեցէ՛ք» կուզային կտրուակ հրամաններ: Յաւանադատութիւն մը ճնշեց մեր սրտերը: Բոլոր երեւակայութիւնը, յոյսը, դադափարները մեզմէն հեռացած էին: Ամերիկա՞ էր այդ, ազատութեան և քաղաքակրթութեան երկիր՞ը. . . Ճամբան ազատութեան արձանը տեսած էինք, հսկայ քաղաքէ վեր քարէքոյսեցած իբր թէ ազատութեան յոյսը կը սփռէր աշխարհիս շորս կողմը: Ձե՞ որ բոլոր հալածուածները և առաւապածները հոս ազատասանարան կը գտնէին: Բայց մէք էր այն ազատութիւնը:

Այսչի բանալ և սերիլ բանտերը յիշեցի: Երբեք թիւքք կոշտութիւնը այս տառիկանին հասած չէր: «Քրաւեցէ՛ք», պահաց մայն մը և շարքերով դռնէ մը ներս մտանք. «Հանուեցէ՛ք» էր անմիջական հրամանը հոս և վերէն վար հանուելով շարք մը բոխիչներու տալիսէն անցանք, սրունց խրաքանչիւրը զատ զատ մեր անդամները քննելու պաշտոն ունէին: Արդէն Հոնա Նասթետարի կողմէն պէս, սր մտէն քովէն անցնողին շրթանքները բանալով տկոտները կը ցուցնէր, մենք ալ գիմացնիս ելլողին առջեւ հանուելու վարժուած էինք: Խրաքանչիւրը մէկ անգամիս նայեցաւ, մտղերէս սկսելով միջեւ տաքերս քննեցին: Այնպէս կտրմեցի թէ մտէն տեղս հանեցտուն: Ձեռքս թռչոյթ մը տալին, անգիբի դռնէն գուրս ելայ, կտրմեցի թէ այլեւս ազատուեցայ, բայց դուրսը սրբիշներէն բաժնեցին զիս և դատ սենեակի մը տարին: Ի՞նչ եկաւ, ի՞նչ պատահեցաւ, ինչո՞ւ զատեցին, ընտանիքս, դասակներս մէք մնացին, ո՞նա հորցումներ՞ սր միտքս կը տանջէին, բայց պատասխան մը չ'էի կրնար գտնել: Շուրջս հորցունչիք մէկը չ'կար, եթէ սենէ մէկու մը հարցում ընէի, կողիս պատասխան կ'ընդունէի:

«Նիկաք» ըսաւ պահակ մը. քաւեցի մեքենայի պէս: Դուրս ելանք, բաւական քաւելէ վերջէն սերիլ շէնքի մը մէջ մտանք:

Շուրջս նայեցայ, բարեկենդանի պէս ճեղքակ տարօքինակ բաներ հազուած մարդիկ միայն կային . . . հիւանդանոց ըլլալու է, մարմնեցի, բայց այս տեղը հիւանդանոցը ի՞նչ գործ ունէր: Ես հոս ի՞նչ գործ ունէի:

Վերջին վար ինքզինքին նայեցայ, բայց անգամներս ալքեանցուցի, հիւանդ տեղ մը չ'աւելիւ Մանուանդ այս մարգար մէջ հիւանդի նմանազ մէկը չ'կար:

Ինծի ալ վերջն վար ներմակ հաստ պատուած քան մը հազցուցին, սոքերս անցնելու համար վարակի մը տուին որ ո՛չ կապ աւելեր ո՛չ ալ կոնակի: Զեռքովս քանեցի և աշխատեցայ որ այս գողտիքը լաւեմ: Շատ մը մտածելէ ետքը դատայ, էմբերքս՝ պուսուացի, սեղեղս քան մը ըլլալու է: Այս տեղը խենդանոց մըն է, և ես ալ խենդ եմ եղեր, և լաւը չ'աւելիւ եղեր: Ինքզինքին վախնայաւ սկսայ: Արդեօք իրա՞ն խենդ էի:

Անկիւնն մը քաշուեցայ և սպասեցի որ պիտի գան և զիս պիտի կապեն, բայց չ'եկան. ճե՛րքեալ թէ կապելիք տեսակէն չեմ եղեր... Եւ ի՞նչ: Մտածեցի մտային կարգաւթ իմն փարնել, նախ թիւերը համբեմ ըսի, մէկ... երկու... երեք... աւելի համբելու վտեցայ, չ'ըլլայ որ սխալ համբեմ: Շարքեան որերը համբել փարնեցի՝ երկուշարքի, երեքշարքի... հայնեցայ: Միտքս շաւարում մը յառաջ եկաւ, արգեօք չորեքշարքի՞ն առաջ կազայ թէ հինգշարքին: Երբեմն ինքզինքս կը մտածայի և վարի գգեստս կ'իյնար, անմիջապէս կը մազաւըտէի և շուրջս կը նայէի վախնալով որ զիս տեսնալ մը չ'ըլլայ: Տարակոյս չ'կայ որ իմ խելքս փարնելու համար այսպէս հազցուցին, կը մտածէի, և որոշեցի բայց մտային կարգաւթ իմն մողմել և ապացուցանել թէ խելքս եմ:

Ճաշի կանչեցին, ամէն կողմէ մարդիկ սշխարհերու հօտի պէս սենեակի մը մէջը քնեցին: Ճաշտանի դռնէն ներս նայեցայ, Մեծ տախտակէ սեղաններու շուրջ, տախտակ նստարաններու վըրայ ընկեր-յիմարներս շարաւած էին, բայց ի՞նչ վախնալիք քաներ էին: Իտալացի, Զեխ, Սլաւ, Լեհ, Արմաւուս, Հրեայ, Ռուս, ամէն տեսակէն կար հան: Հաշիւ ըրի որ եթէ հացի վրայ կռիւ մը ելլէր, ես ամենէն գէշ կացութեան մէջ պիտի ըլլայի, ապահովութեամբ կորսնցնողը ես պիտի ըլլայի, ամենէն աւելի ալ ծեծը ես պիտի ստէի: Ենդը խենդէն կը վախնայ կ'ըսեն, ես ալ տեսնում է վախցայ, գուրս փախայ: Զիս քանի տանի սեղեղին, գիմարեցի: Վերջապէս զիս սենեակի մը մէջ պահելով կաթ ու հացով ապրեցուցին: Հետեւեալ օրը բժիշկը եկաւ, հասկցայ թէ կուրծքս հիւանդ է եղեր, վրաս թոքախտի նշաններ տեսեր եւ ապուշները: Բայց բժիշկը իրաւունք ունէր 19 օր 800 խաւացիի հետ նոյն միմուստիւն մէջ նստարգելս, թոքախտ չ'ըլլալը հրաշքի պէս քան մըն էր:

Աման մը քերին, հրաման ըրին որ այս ամանը թքնելով լեցնեմ. կակորդս պայթեցուցի քան մը չ'եկաւ: Երեք օր քնեցին

գնեցին, Բէռնիկէնով ներդրեցին պատկերը առին, բայց բան մը չգտան: Ուրբաթ օր մըն էր, գիտ հանեցին միւս հոգմը տարին, ուր ընտանիքս և զաւակներս է(Պ) խաղացին: Երբեք հետ անդ մը քանտարկուած էին: Նայն անգը մէյ մէկ թելէ անկողիններուն մէջ շարուելով, սագերու պէս քնանալու գոտապարտուած էին, որովհետեւ անցագիրները իմ քովս էին: Նայն գիշերը ինծի իրրեւ մասնաւոր շնորհք՝ տասներկու Անգլիացի պարսններու հետ սենեակի մը մէջ փակեցին և զուարկեցին: Անգլիացիներն ալ այդ գրախաղ մտնելու համար եկած էին, իրենց կարգին կ'ապստէին որ երկուր հարց ու փորձերէն ետքը, պիտի ընդունուէին կամ պիտի մերժուէին:

Էլիս Այլենտի ինչ տեսակ բլլալը միայն հսկայ մանուկները կրնան երեւակայել: Կարծես բոլոր պաշտանները ամենէն տնւղգամ և կաշա գոտակարգէն ընտրուած են և մարգար հետ կը վարուին ինչպէս անասուններուն հետ:

Զարմանալի չէ որ տարի մը առաջ Անգլիական գեոպանը ձայն քարձրացոյց այդ անմարգիային հաստատութեան գէմ:

Բարեբախտաբար այսպիսի տեղեր պաշտաններուն մէջ երբեմն քարեօրրտ և աղիւս աններ ալ կը գտնուին: Օրիսրդ մը որ պաշտան ունէր այս ժողովարդին մէջ պատելու և անոնց սղնելու, գիւտ մը ըրած էր որ մենք ուրիշ տեսակ անասուններու ընտանիքին կը պատկանէինք և իր այդ գիւտը անմիջապէս գոտաւորներուն հաղորդեր էր: Մեզի լուր տրուած էր որ զոնէ շարան մը պիտի ապստէինք և եթէ սղջ մնայինք, մեր գերջին քննութիւնը պիտի կատարուէր:

Հետեւեալ օրը մեզ կանչեցին, տեսան որ իրենց լեզուս կը խօսէինք, իրենց գործոցներէն շղանաւարտներ էինք, կրնայինք առանց թքնելու, առանց հատելու ապրիլ, մանաւանդ առանց կաւաժարութեան թեւ ըլլալու մեր հոցը հարել և Ամենրիկան մեզմէ վախճալու պատհառ մը չ'ունէր: Ձեռք զօթալէն զաւրս էք կրնաք երթալ, ազատ էք՝ վերել տուաւ գոտաւորը: Այսչի բանսէն արեւակման լուրը ինծի այնչափ ուրախութիւն չ'էր պատհառած: Այն օրիսրդը որ մեր ազատութիւն պատհառ եղած էր քիչ մը ետեւը կեցած էր: Կինս, աղջիկներս ցատկեցին օրիսրդին վրէջ փաթթուեցան, սկսան համբուրել: Երախտապիտութեան զեղեցիկ արատայարութիւնն էր սրմէ եւ զրկուեցայ:

Ինծի կը մնար միայն գոտաւորը համբուրելով կատարել այս սուրբ պարտականութիւնը: Բայց գոտաւորին երեսը ինծի այն համոզումը տուաւ որ միայն ձեռքերը սեղմէի: Նիւ ետքը ելանք միլիոններու միսրին խաւնուեցանք:

Յ.— ԲԱՐԵՐԱՆՏԱՐԱՐ ԵՐԱՂ ԷՐ

Այս՝ երազ էր և պատահաւոր մեր հիւրանոցի ջերմարեւոյ խոզովաներն էին։ Անգամ մը բազկավնտի վրայ նստիմ, և լրագիրը ձեռքս առնեմ, շոյիի տաքութիւնը կը թաւցնէ դիւս աչքերս կը գոցուին. քան մըն է, կը ծանրանայ վրաս, և երազները արցուն պատրաստ են։ Ա՛խ, այս ցերեկաւան երազները։

Անձ ծովերէն կ'այնչէինք, սաստիկ փոխարիկ կար։ Ընդունաւ երբեմն Յո մեթր վար կ'իջնար և ետ ոգին մէ՛կ կը մնայի. մէյ մըն այ վեր կ'ելլէր իրեն հետ կ'ողջագոյարակէրք. աւելի վեր կը բարձրանայինք. կամ նորէն ոգի մէջ կը կտխուէի աղչահար։ Ի՛նչ ապուշ են երազները։

Երբեմն մարդիկ կուզային դիւ կը մերկայնէին, անգամներըս մէկիկ, մէկիկ կը քննէին. զանազով կուքէքս, փորս կը ձեղքէին, կը բանային տեսնելու համար թէ՛ ի՛նչ հիւանդութիւններ կան ներսը։

Այս կերպով չ'եմ գիտեր որչա՛փ նամբարդեցինք, ցամաքը հասած էինք, և զուրս ելանք հեռաւէն ստիճաւոր գիւնուրի՛ն ր վըրսա կը հակէին։ Զինուորներու հազուստէն, գլխանացէն չ'կրցայ հասնելու թէ ի՛նչ տեսակ գիւնուր էին։ Կայարանը հասածք դիւ միւնակ վահանի մէջ մէջ փախեցին։ Ընդհակառակը նամբայ ելաւ, քիչ վերջը հասկցայ թէ գէղի Ասանա կը նամբարդէի։

Փորձեցի ուրիշ վահան մը անցնիլ ծանոթներս քարեկամներս տեսնելու յոյսով, քայլ հաղիւ թէ միւս վահանի գետը երեւցած էի, նամբարդները գիրար հրելով հրմշտելով անգրի գունէն փախան, պաշտօնեայ մը եկաւ զաները գոցեց, ետ մինակ մնացի։

Ասանա մօտեցանք, երբ շուրջս այգեստանները, և ամբարանացները գիտեցի, աւախաւթներէս կը ցատնուէի։ Ասանք այն վայրերն էին ուր ձիով պաշտաներ կ'ընէինք, խնայաքներ կ'ունենայինք կը զուարճանայինք։

Աստանայի կայարանը հասածք, պատահաւէն նայեցայ գործարաններուն ձիւնեյր, զաները քաղաքին ծանոթ ընթերը մռելին մէջէն կը բարձրանային։ Աչքիս առջեան էր Թէփէ Պապ կաշուած թաղը, ուր ասորիներով աղբեր էի։ Վերջապէս, տաւա, երկիրս, եկած էի։ Ապտեցի որ գունէ կայարանին մէջ, քարեկամներ և ծանոթներ դիւ գիւտարէին. քայլ ո՛չ ոք քոզմ մօտեցաւ. ամէնքը հեռաւէն կը գիտէին։ Գանապիւր, գուրաւն վահանիս գետը բացաւ Ձո մեթր ետ քաշուելով. «Նամուկը հան ձգէ, ուր կ'ուզես գնաս պառաց»։

Այդ վարժանքէն բան մը չ'հասկցայ... Երբեւն ինձմէ վերջ, երկրի սովորութիւնները փոխաւած են, մատնեցի Պայուս

սակա ձեռքս տալի ե կայարանէն դուրս ելայ: Բնոնակիւրներ գոնապաններ, ետ ետ քաշուեցան. կարծես որ թաղաւոր կամ զօրապետ մը ըլլայի ե յարգանքի համար հեռուէն բարեւ բռնել ուղեին: Կայարանին առջեւը կառքերը շարուած էին: Պայուսակը ձեռքս գէպի կառք մը ուղղուեցայ. կառապանը ձիւքը խաբաղանելով փախցուց զնաց: Ուրիշ կառքի մը մօտեցայ, այն ալ նսնայեա փախաւ. ե ետեւն անպամ չ'նայեցաւ: Բոլորն ալ փախնեցի ումէնքը կրակէն փախչողի պէս՝ փախան ե պայուսակը ձեռքս՝ մէջտեղ մնացի:

Չորս կողմս նայեցայ, տարակոյս չ'կար թէ Աստուտ էինք. այն տեղը ուր կեանքիս ամենակարեւոր մասը անցուցած էի: Աս մէն ցեղի ամէն գառակարգի պատկանող մարդաբոլոր հետ յարաբերութեան մէջ զանաւան էի, այնչափ թիւքք, հայ, յոյն բարեկամներ սնէի: Թէ ի՞նչ փափախութիւն եղած էր, իմ կամ տնոց վրայ, որ ամէն մարդ ինձմէ կը փախչէր, ինչպէս պիտի փախչէր դժխտանալի սատանայէ, չ'կրցի հասկնալ վերջապէս:

Պահ մը ինքզինքս քննեցի վերէն վար, բայց ոչինչ կար տարբերակ. Ականջներս, քիթս, թեւերս ամէնքն ալ իրենց տեղերն էին, ո՛չ երկնցած, ոչ ալ կարեցած էին: Եւրօ զանաւոր մարդացմէ ամանց մօտենալով բաներ մը հարցնել ուղեցի. բայց հազիւ հազ մէկու մը քանի մը քայլ կը մօտենայի, մարդը խոյս կուտար, սրպէս թէ բարստ մը ըլլայի ես:

Որոշեցի քալելով երթալ, ե պայուսակս ձեռքս բռնած մինչեւ քաղաքի եզերքի տաներաւն մօտեցայ. հոն թաղին բոլոր տղաքը դիմ գիմաւորեցին, ամէնքը մէկ կը պուսային. «Եկէ՛ք վայրենի մը տեսէք, բարբարոս մը դիտեցէ՛ք»:

Ռեզնա վայրենի ըլլամ, ես ալ նեղի պէս մարդ եմ, ե ներհանչած բռնիկն եմ, պատասխանեցի. բայց մօտիկ ընող չ'կար՝ «Ետեւ անքաղաքակիրթ, վայրենի» պուսակով կը փախչէին: Այսպէս փազօցի անգիր ձայրը չ'հասած՝ բազմութիւնը քանի մը հասաւ դարի հասաւ, մարդիկ կիներ, տղաք, գիրտար կը հրմշակէին գիտ գիտելու համար: Ընչ յայտնի էր՝ թէ իմ վրաս փափախութիւն մը եղած էր: Կամ խեղճացած էի լուր չ'սնէի, կամ մարմնայն վրայ անբնական բաներ մը մեծցած էին: Պաշ մը ելած ըլլալու է մտածեցի... նսրէն առջեւս, ետեւս նայեցայ. սրեւէ բան մը աչքիս չ'զարկաւ: Այս հազարներով հանգիստանալու մէջ հետաքրքրութեան առարկան միայն ես էի:

Չիշտ այն պահուն կապուտ հալուստ հալած, գլուխը դժբեթի պէս կըսր բան մը անցուցած մարդ մը դիմացի կողմը երեւցաւ մէկ նեւքը տարնանակ մը կար, միւս ձեռքը լախտ մը՝ հարկար

քայլ հեռու կայնելով բարեբաղադակ պոռաց. «Ո՞վ ստարտկան, այս երկիրը քաղաքակրթութանն էրա տեղն է. քեզի պէս վայրենիները գործ չ'անին հաս կորուսէլ զեւո՞ւ»:

Հասկցայ թէ ստիկան մըն էր:

«Եւս անքաղաքակրթ չ'եմ, բժիշկ եմ, մանաւանդ Ամերիկայէն կուգամ» ըսի:

«Դեռ պատասխանելու երե՞ս ալ ունիս, այդ գլխուդ ծածկոյթով մեր ժողովուրդին մէջ երեսնայու երե՞ս ալ ունիս», պոռաց ստիկանը:

Ձեռքս գլուխս տարի որ ֆէս գրած էի գլխուս: Անմիջապէս հանեցի ձեռքս աւի և ներսը գաւորը քննելէն վերջը ազաւեցի, «Էֆէնտի, 50 տարի այս ֆէսով պատեր եմ, 20 տարի միայն այս քաղաքին մէջ գլխուս վրայ կրեր եմ դայն, որեւէ մէկու մը վընաս չ'հասցուցի, հիմա ալ երգում կ'ընեմ սեւէ բարբարոսութիւն չ'եմ ըներ, թոյլ տանէք որ քաղաքը մանեմ»:

«Զբոյժար» պոռաց ստիկանը, «այս քաղաքից քաշաքզ չ'է, այն ժամանակները շատեղ անցած են: Ժողովուրդը արդիականացած՝ քաղաքակրթութան է հիմա. գուն մ'ըր էիր, լարս կազմդ նայէ» ըսաւ շաբլիները մատնանշելով:

Այն ստեղծ ուղադրութիւն ըրի որ բոլորտիքս գտնուողները ֆէս չ'անէին իրենց գլուխը, սերիլ բաներ հաղած էին, քայց առանց ինչ ըլլային ալ չկրցայ հասկնալ: Կրտ, տափակ, ատորակէ, մարթէ, քաւրէ, փոխաթէ շինուած լայնեզր բաներ մը անցուցած էին իրենց գլուխը: Իմ երբեմնի հայրենակիցներէն ոմանք ալ կարմիր, սեւ, ներմակ թաշկինակ կապեր էին գլուխին:

Անմիջապէս ֆէսը գետին նետեցի, և թաշկինակս հանելով գլուխս կապեցի: Ամէն կազմէն ծափահարութեան և կնչցէներու ծայներ լսուեցան... «Փոխուեցաւ, վայրենին կրթուեցաւ, որդիականացաւ... այն ալ մեզի պէս եղաւ» կը պոռային:

Նայի վայրենեանին կառավարութիւնը այս ուրախ լուրը լսելով երէկէ խաւժր մը գրկեր և ֆէսը գետնին վրայ ալքել տուեր էր՝ որ քաղաքին ժողովուրդը չի վաքակուի. վերջն ալ լսեցի որ այս կանխադրութեան աւ քաղաքործութեան համար կառավարչին պատահանումներ չ'որհուսած են էնկիւրիէն:

Քաշելով Տաւրոս հովիտը հասայ: Անկիւն մը տափառով մարդ մը նստած էր, հազա՞մ գլուխը քաց, պոնցոկապեալը պետք է ըլլայ մտածեցի, քովը մօտենալով «ինծի գամարս մը տուէք» ըսի մարդը պատասխան չ'առաւ:

«Իմամարս չ'անի՞ք», կրկնեցի:

«Եւստիս... մ'ուրաց պոնցոկապեալը, «թրքերէն խօսեցէք»:

«Անենակ մը կ'ուզեմ» ըսի յանցաւորի պէս և անմիջապէս ֆրայ հագած, վարը տափառով սպասաւորները պայուսակս վերացուցին անենակ մը տարին։

«Ինծի գլխար՝ մը քերէ՞ք», խնդրեցի։

Պանդակապետ, սպասաւորներուն զառնալով. «Գացէ՛ք համեաապործներէն հաս մը քերէ՛ք», հրամայեց։

Կ'աղաչեմ ես աւանակ չ'եմ, համեա չ'եմ ուզեր, չափաւէ ուզածս... աւելցուցի։

Գաւ հոյ մի՛ ըմեր, անանք հիմա էշերը խաղաւցին մեզի համար կ'աշխատին, անդակաւ սպրանք է, մեր գլուխներն ալ անանք շինեցին, ըսաւ։

Կարսաններէն մէկը գնաց քան մը քերաւ. կէտ մեկիւր երկայն, մէկ մաս հաստ ձիներույդի պէս քան մըն էր՝ որ երկու ըսպասաւորները վերցուցին և գլուխս անցուցին։ Այս գլխարկ ըստաւ ձը մինչեւ ուսերս իջաւ, քիչ մնաց որ խեղդուէի։ Ուստի երկու ձեռքերովս վերցուցի, գտնիկս շատ մեծ է և ձանրոս առարկեցի։

«Մեծ պտտիկ չ'կայ, եթէ կ'ուզես քաղաքակրթուիլ, ինչ որ գտնես զայն պէտք է գործածես» ըսաւ մարդը։

Նափական ձեռքովս քանելով վեր՝ փափց հչայ և գէղի ըստ կտն քալեցի։ Կործեցի թէ Գաւուպայի օրեր էին, ռալվառով, լայն գոտիներով, երկայն քանցքով. հաստ կտրմիւր կոշիկներով, ապաներով, բոկոտն մարդիկ կը պտտէին, ամէնքն ալ գլուխին տարրինակ բաներ մը անցուցած էին։

Ուշուղ Անմէտ, իմ ուշաթմաղ Մէմմէտ, իւմիւրմ իսմայիլ, ուշուղ Ալի, ամէնքն ալ չափաւորով էին։

Քէօր Հահանին մօտենալով «Մարհուպա Հասան ապա», ըսի ձեռքովս քարեւելով. «Գլխարկդ հանէ, վայրենի. լեանէ՞ն կ'ուզաս» ըսաւ. և երբ ինք գլխարկը կը հանէր, եղբբքը ուրիշ անցորդի մը ուղքը մտաւ. և կոխ մըն է սփտաւ։ Յնկյան քարեկամ մը աւնէի, որուն հետ արարերէն կը խօսակցէինք, «Նիհուրէք ասխտ», ըսի։ Մարդը գլուխը շարժելով «Արապչա ետախ, թուրքէ...» և ըսաւ։ Գլուխը հին Պոմպիլ մը դրած, որուն վրայ սխալմամբ նստեր, տափակցուցեր էր։

Չամուրտան Ջաւէ Խանային տունը գալի։ Յանկական քաղմոցի մը վրայ ծալապատիկ նստած և առջեւը կրակարան մը համարի կը քաշէր։ Գլխուն վրայ վերմակի ձանկեցին նման քան մը փաթիլներ էր։

«Մէլամը տէլքիւմ», ըսի։

Հահան առանկ մը երեսս նայեցաւ, տառնկ ի բեր ուղաս, տառնկ մի՛ ըսեր, մուրադ։

«Հապա՛ ինչ ըսեմ հո՛նա» հարցուցի։

«Սա Գրեկիկներն ի՛նչ կ'ըսեն նե՛ ան ըսէն», պատասխանեց. և գլուխը շարժելով համբոյնը դարձուց միեւնոյն ատեն ևեւա՛ հազի ու վէլա, եւ հազի ու վէլա՞ մոլորակով։

«Ինչո՞ւ գլուխիդ փաթթելը էք» հո՛նա հարցուցի։

«Պաղ կ'առնեմ միւշիւս պատասխանեց և շարս կազմը նայելով, «գիտէ՞ք բոլոր կեանքիս մէջ հաստ գլխանոց, բերլի՛, և փաթթոց գնելու վարժաւած էի, հիմա որ քաղաքակիրթ եղանք, սա կը գնեմ քայքայ աչ չ'տաքցնեմ»։

Այսպէս ըսելով հո՛նան պատին վրայէն չուանով մը կախաւած երկայն սիլիկոն գլխարկ մը ցուցուց։

«Աման հո՛նա, կարելի չ'է՞ր որ ֆէտին, փաթթոցին տակը քաղաքակիրթուէիք», հարցուցի։

«Բարգը սարսափած կամաց մը սգլուխս վրայ տալու նպատակ չ'աւերեմ ըսաւ. «Բայց Աստուծոյ սիրուն ձգեմք այս խաւքերը, Ըսէ՛ նայիմ ժաբ էիք, ուկի՞ց կազաք», շարունակեց։

«Ամերիկայէն կազամ» ըսի։

«Ամերիկա, ի՛նչպիսի քաղաք է, խաչ՞ր է, շատ մոզովաբոց կա, հոն ալ շափղա կը գնեն գլուխներն, այսինքն քաղաքակրթըւսած են, կրնե՞րա երեսը քա՞ց է», հարցուց, իրարու ետեւէն։

«Այո՛, ամէնքն ալ շափղա կը գործածեն, կրնե՞րք երեսներն քայքայ պատին, և ամէն գարծի կը մանեն, քայքայ նորէն մարդասպանութիւն, զաւաթիւն, անպատուութիւն պակաս չ'է՛, ամէն որ շափղային մէջ ատրնանակ կը քաշեն, մարդ կը կողոպտեն ու կը փախչին ամէն որ մարդիկ գիրտը կը մեռնեն» ըսի։

«Հոս ձեր փորձովք ինչպէ՞ս գտաք», հարցուցի։

«Ձեմ գիտեր, չեմ գիտեր, առջի որ ազնիկ մը փախցուցին... երկու երիտասարդ սպանուեցան, կարելի է, մեր շափղաները, եւ գացի այս խաչորը առի, ան ալ սգաւա չ'ըրաւ եւ կը տեսնեմ որ եսկի բաւ, եսկի արաւ, ամէն բան առաջաւան պէս է։ Միայն անպատիւ կրնե՞րք շտայան, կ'ըսեն թէ քաղաքակրթութիւնը այս ձեւով կ'ըլլայ» պատասխանեց։

Հո՛նան խոր մտածման մէջ թաղանցաւ և եւ գինքը իր համբոյն հեւ ձգելով դուրս ելայ։

Երբ գետնորի մեծ պողստան հաւայ, տեւայ որ պիմացէն Ալի Իւմին հաւ գար նկտա թերթին խմբակրը... քայքայ գործանալի ձեւ մը տնէր— կարճատեսակ, գէր, կշիւր մարդ մըն էր, որուն հազա փայլուն գլուխը նիւա վերի ծայրը, մէկ մեթր երկայնութիւնով, սեւ, նեղ, խղճովակ մը անդաւան էր։ Ինք երկու թեւերը լայն մը քացած, կամաց, կամաց կը քաշէր, և բարձր չուանի

վրայ քաղաքներու պէս երկու քաղաքները վեր, վար շարժելով, գլխաւն խոզովակի հաւասարակշռութիւնը պահելու կ'աշխատէր։ Զիտ ահաւանին պէս ինքզինք մտադաւ, երբ ձեռքը ինծի կ'երկընցնէր, գլխաւն աչք խոզովակը արդէն ինկած էր...

«Ի՞նչ է այս Իլմի պէյն հարցուցի։

«Պէյ մէյ չ'կայ... Մըսթըք ըսէք, չ'է՞ք տեսներ որ քաղաքակրթութեան ք...»

«Այս ձեռքինդ ի՞նչ է» ըսի խոզովակը ցուցնելով։

«Ասիկա քաղաքակրթութեան կոթն է, իմ ինս քիչ մը երկաթն եղաւ, ես քիչ մը անապարեցի որ շուտով արգիտեանանամ, և յաղակեցայ, Կրնամ այս ահագին նիւնեւորդը գլխաւս վրայ պահելով պատիւ։ Բաւական մը պարել ալ սարկեցայ, միայն թէ պարելու աղջիկ չ'ենք կրնար դանել, մեր քաղկաթուաներէն մէկունն հետ պարած միջոցիս՝ գլխուս զարնուեցաւ, տեսէ՞ք», ըսաւ, նահալին վրայ գունդ մը ցուցնելով։

Զիտ շատ մը հիւանդներուն կանչեցին, բարբն ալ գլխէն հարքաւել քանուած էին։ Երբ կը թելագրէի, որ գլուխնին ծածկեն, զիտ կը զոնտէին իրր յետագէմ մէկը, և քիչ մնաց անկախութեան գառաքանին պիտի յանձնէին զիտ։ Ետեկայէն փախած տեսնաւ հով մը փռեց բարբ շափաղաներ թռան, փողոցին մէջ իրար խառնուեցան, և ահա՛ կոխե մըն էր սկսաւ, «քոս, շափաղ իմ ինս ըսելով իրարու ձեռքէն կը յափշտակէին»։

Այս տեսարանը անշուփ ուշադրութիւնս գրաւած էր որ ինք՝ զինքն մտայեր եմ ձեռքս գլխարկէն քաշեր էի... Գլխարկը մինչեւ ուսերս իջաւ, քիթս, բերանս դոցեց, խեղդուելու վիճակին հասած էի... երբ յանկարծ արթնացայ։

Անթնցայ որ քաղկաթուսի մը վրայ, գլուխս կտրածքիս, քըքախնքներու մէջ էի։

Փա՛ռք առի Աստուծոյ՝ որ երազ էր։

9. — ՍԵՍԼԻ ԿՈՂՄԷՆ

Ինչէ՞ն է չ'եմ գիտեր, մեր նախկին թիւքք հայրենակիցներու շափաղան մեր մաքէն չ'եմ կրնար հանել, Գլխարկի երեսէն քաշաններս միայն ինչուով չ'եմ կրնար չ'համարիլ իմ խեղճ Փառթամարդի ինչպէնակիցներուս։ Գլխէս աւելորդ մաս մը ունենալու կը մօտանամ, ասդին անդին կը զարնեմ, թէ գլուխս կը ցաւի, թէ գլխարկս կը կտրի։

Անցեալ որ հովը առաւ տարաւ, քանելու համար ետեւէն վաղեցի, քիչ մնաց ինքնաշարժներէն պիտի կոխկառուէի։ Նոյն պահուն ուրիշ ինքնաշարժ մը գլխարկիս վրայէն անցաւ, գետինը

փակաւ մնաց, եւ ալ խեղդեալս պէս, գլուխս բաց փառքը մնացի:

Ա՛խ իմ Գէտս, ի՞նչ հանգիստ, ի՞նչ քարի էր, գլուխս վրայ կը մնար, կակուզ, հանգարտ եւ տեղէն չ'էր շարժեր, ի՞նչ գաւնգ՝ հաղտաւ գլուխներ կը ծածկէր, ի՞նչ գլխու հոտեր կ'արգելափակէր:

Հիմա անմաղ, փայլուն գլուխներու մէջտեղը մնացինք. բաւրեկամ մը տեսնելուդ պահանք՝ ամէն րան մտնելով գլխոցի եւ տեսէն իյնալու եւ, քարեկամդ, սրբարգ է, տիկին է, զանկիդ փայլուն մարթը տեսնել կ'ազնէ՞, շ'ազեր քանալու եւս եւ ահա՛ այս է որ կը հրամայուի իմ Զանկըրի թարեկամներուս իններուս մարդկային ցեղէն ըլլալը չ'արգտած՝ անոնց առջեւ գլուխ քանալու կը քանադատուի Ահմէտ աղան, սրովհետեւ ֆէսը վայրենի, իսկ գըլխարկը՝ քաղաքակիրթ է եղեր, սրովհետեւ ձեռքով քարեւել, եյարզել, քարյարտաւթիւն՝ գլխուդ հասը արձակելը՝ կրթութիւն է եղեր: Եւ եղն քաղաքակիրթութիւն, քեզի ի՞նչ քաներու կ'ընկերացնեն, ի՞նչերու կը նմանցնեն:

Ախա՛ կողմէն է. թիւքքերը քաներ մը ընել կ'ազնէն եւ միշտ հակառակ կողմէն կ'սկսին: Եթէ եւ ըլլայի անոնց տեղը՝ ֆէսը գըլխուս վրայ քաղաքակիրթաւու կ'աշխատէր. կրթութիւնը ընտանիքէն, գաղափարէն, փողոցներէն, քաղաքակրթութիւնէ կ'սկսի. Եւրոպացիին շափոյան չ'է՛՛ այլ՝ անոր մտային, եւ քաղաքական՝ մշակոյթի կ'առնէր:

Այսչի քանտէն ազատաւելս վերջ, Պոլիս գինուարական ծառայութեան կանչուեցայ: Պատերազմական նախաքարտաթիւան գացի, եւ ինձի ըսին թէ՛ «նարիւրապետ ես» եւ ահա եղած էի: Պաշտանական հաղուսող հագայ, ստերը կապեցի, հիւանդանոցի մը մէջ ինձի վերադաժութեան պաշտան տաին: Նոյն տանն շատ մը ընտանիքի ազգիկներ իրքեւ հիւանդապահուհի ծառայելու եկան էին: Այնպէս որ մեր հիւանդանոցին մէջ 12 հոտ թիւքք, յոյն, հայ, հրեայ ազգիկներ կային, որ շխտակը խոսելով ամէնքն ալ երթաւասարդ եւ զեղեցիկ ազգիկներ էին:

Հիւանդանոցին անոթները եւ հրամանատարը ձեր փաշա մըն էր որ մամանակին Գերմանիա գացած՝ քիչ մը զերմաներէն սորված էր ու ինքնիրեն Եւրոպացիի հովեր կուտար. քաղաքակիրթւածի հովեր անէր, յայց մարդը միշտեւ սեղաններուն ձեռքը թիւքքի զառակ թիւքք էր:

Մեր պաշտանին առաջին օրերն էին, որ մը առանէն հիւանդանոց կանչուեցայ, որ նոր եկած գինուորները դրեմ, թաղիներէն պտարտաւեմ հիւանդանոցէն ներս՝ ընդունիմ զանոնք: Հիւանդանոցը միայն արտաքին հիւանդութիւններու յատուկ ըլլալուն, հոն եկողներ պզտիկ վերքերու կամ զարծադաթեան կարօտ քանեւ

բաւ համար կազային, այնպէս որ թուրքը տարի վրայ ողջ առողջ Անատոլոսի կուտ ու կողիս թխաքերն էին:

Հիւանդանոց հասնելուս տեսայ որ 20ի շտափ նոր գինուարներ քոյրորդին մերկ յայտով բաղնիքին մէջ մացուած են, և այս ազ-
ջիկներն ալ մէյժէկ գինուարի քով կեցած իրենց փափուկ ձեռքե-
քով այս Մեմէնէնիկները կը լուային և կը շփէին: Բաղնիքի տա-
քութենէն և աշխատութենէն ազջիկներուն երեսները կարժբած,
աւելի գեղեցիկացած էին:

Առաջին տպաւորութիւնս այն եղան թէ ես ալ անմիջապէս
հիւանդանոց կամ վերք մը ունենամ և սա բաղնիքէն ես ալ ող-
տաւիմ: Բայց դժբախտաբար մարմնոյս վրայ սեւէ սպիտակութիւն
չ'կար և աւելի գէլջ՝ ես սոյա էի, անոնց մէջ չ'էի կրնար խառնուիլ:

«Ո՞վ ըսաւ որ ազջիկները լուան այս գինուարները», հար-
ցուցի Չափաւին:

«Փաշան հրամայեց», ըսաւ Չափաւը բարեւի կենարով:

«Եւստ, 10—20 հատ ծառայութեան յատուկ գինուարներէն
քեր», հրամանը տալի, և անոնք ներս մացներով ազջիկները գուրս
կանչեցի: Երկու մամ վերջը երբ գործն լծեցաւ փաշային սենեո-
ւն կը մտայ և քարեւեցի: Մարդը քարկոցած՝ գէմքը ինծի գարնը-
նելով. «Ի՞նչ է այս ըրածնիդ», պատասխանեցի:

«Ո՞ր ըրածն փաշան պատասխանեցի տպաւին ձեռն առնելով:

Փաշան ակնոցին վրայէն ինծի նայելով՝ «Մենք ե՞րբ պիտի
քաղաքակրթութիւնք», պատասխանեցի:

«Ներքո կը հրամայեք փաշան», ըսի կտմայուկ մը:

«Անանկ է նէ ինչ,՞ այս ազջիկները բաղնիքէն գուրս հա-
նեցիք», հարցուց:

«Որովհետեւ եթէ անոնք այդ գործը շարունակէին, ես ալ
հիւանդ պիտի ըլլայի, իրանիք պիտի մտնէի և գործ տեսնելիք
մարդ պիտի չ'ընտրէ» պատասխանեցի անմեղ կերպով մը:

Փաշան այս պատասխանէն անակնկալի գալով վերէն վար
ինծի նայեցաւ և ըսաւ.

«Գերմանիոյ մէջ հիւանդները ազջիկները չեն լուար, քա-
ղաքակրթութիւնը ի՞նչպէս կ'ըլլայ»:

«Այո՛ փաշա, քայքայ կարծեմ անոնք քաղաքակրթութիւնը
բաղնիքէն չ'սկսան: Առաջ գոգրոցէն, տաւնէն, ընտանեկան յարկէն,
ընկերային յարաբերութենէն սկսան, եթէ թոյլ կուտայ որ մեր
ազջիկներն ալ, առաջ ուրիշ տեղերէն սկսին՝ վերջը անոնք ալ բաղ-
նիք մացները գիւրդին կ'ըլլայ, երբ կարգը տաւր գայ» ըսի և պա-
տասխանի չ'ապաստելով աւելցուցի. — «Եթէ պնդէք որ հիւանդնե-
րը ազջիկները պիտի լուան, ինչմէ յայտնիդ կարեցէ՛ք, որովհե-
տեւ»

տեւ հիմադրուցնէ հիւստի գ եմ ե յաւիտեանս հիւստի պիտի ըլլամ :

Փաշան տեղի տուաւ, Մեմէտեղիները ալ ի հանդիման գրկուեցան, ազնիւներն ալ այն քաղաքակրթութիւնէն զերծ մնացին, որովհետեւ սխալ կողմէն սկսուած էր :

Այսօր Տանկաստանի մէջ եղած երեւոյթը ուրիշ բան չ'է, քայքայ եթէ սխալ կողմէն սկսիլ է : Պէտք է գլխիդ փոխել գիտարկը փոխելէ առաջ : Անոնք եւրոպացիներու նմաներու, քաղաքակրթութեւրու փափուք ունին, ալ ունիլի ասիկա Արեւմուտքի մէջ լեզուններով զանաւոր ազգուցիները խաբելու միջոց կը կործանեն : Փաղաքակրթութիւնն համար ինչ անարդանք, մարդկութեան համար ինչ հեղեանք . . . :

Կախաղանները մէկ կողմէն դարձի վրայ են, մտաւորականները, իմ քաղերներ քանտերու մէջ շուանի սպասնայիքի տակը իրենց գաղափարներուն համար հաշիւ կուտան : Վաճառականներ, հարստներ լրտեսի աճիւնտանութեամբ գաւառներու տալիս կը դադարեցնեն շափոց գրեք որ քաղաքակրթութիւնը կ'ըսեն :

Այսօր Պոլսոյ ե գաւառներու մէջ, իրենց ուսանեամ' ե շարձարկով երկրէն փախցուցած մարդուրդներու ինչքերը տնտեսգի դրուելով սրբերու, այրիներու իրաւունքները կը յափշտակուին, կը ծախուին : Բռնապետութիւն ե սարսափ կը տիրէ երկրին մէկ ծայրէն մ'իւր, արիւն կը կաթին այն մեռքերէն, որ շափոցայով պիտի քարենեն :

Անցամ մը թատրան մը կը գիտէի : Բեմին վրայ 12 հատ կապիկներ բերին, ե տեղանի մը շարքը մէկիկ. մէկիկ թթուներու վրայ նստեցուցին : Ասոնք մարդու պէս հազուած էին, մեռքերնին պատահաքող բանած ե գանակ' կերակուր ուտելու սկսան, քանի մը հատ կապիկ ալ սպասաւորի պէս հազուած կը ծառայէին : Ամենուն ալ պոչը թթուներուն կապուած էին որ չի փախչին, ե մարդ մը խաղաղանը մեռքը կեցած էր :

Այն տունն իստանպուլ շարաթ ըլլալով՝ դանին քանի մը հատ արջի մեռեր հազած, ե ուրիշ աշանգակ հազուաներով վրանին գանդակներ կտրած մարդիկ ներս մտան : Կապիկները ասոնք տեսանունն պէս, տեսիլի էրիւր արծակելով փախան, թթուներն ալ իրենն ետեւէն քաշկոտելով : Ամէն բան տակն ու վրայ եղաւ, ո՛չ խաղաղան, ո՛չ շուան ոչուս ըրաւ : Ասաջին փախչալները՝ կարսուն կուղիկներն էին, իրենց մեռքերէն աճանները մէկգի նեղելով :

Թող խաղաղանը մեռքը ուտէ : Մուսթաֆա Փեմալը, թող կապիկ, կաշկանդէ Գաստամարդիցին, Զանկերիցին, իր Անյանիկեան քաղաքակրթութիւնը կը լիցնելու, զանոնք վարժեցնելու համար : Երբ պղտիկ փափախութիւն մը, փաքը շարժում մը ըլլայ, այն

վայրկեանին քույրը պիտի փախչին, ամսուները սեղանները տակն աւ վրայ ընելով, ամսները և չաւանը կատրելով:

Բայց սերիչ կէտ մըն այ կայ, եւբարեկան հազաւոր միայն զլիարկը չ'է, կազէ նաեւ կօշիկ, փանթալոն, շապիկ, սփիք, փոշ-կապուս, սեպենք թէ միխնաւորներ զլիարկ գանելու յաջողին, մ'արկէ պիտի քերեն միւս քույրը... վերը շափոյա տակը շալվար, մէջքը գոտի ստքը քաղիկ կամ տեղական կօշիկ (փառաւ):

Ինչ գեղեցիկ տեսարան պիտի ըլլայ Անթատիայ կամ Գլոր-չէհիբի քաղաքներուն և գիւղերուն մէջ, ինչ նիւազելի երեսոյթներ պիտի պարզանին Անատոլիոյ վայրերն լեռներուն մէջ. մեզք որ մենք հան չ'ենք, և չ'ենք կրնար վայելել աւ զաւելւոր տեսարանները և ներկայացումները:

Երբ Անգլիացի միխնաւորները առաջին անգամ Սանտաիւ կղզին կ'երթան, կը տեսնեն որ մոզովաբոցը քույրովին մերկ են, Ազամային փնակով եկեղեցի կազան, էրիկ, կին, տղայ, աղջիկ: Միխնաւորները Անգլիա կը գրեն, որ հազաւոր գրիկն, 20 անաւակ հազաւոր կազայ: Միխնաւորները այս հազաւոր մոզովաբոցին կաւան, որ իրենց մէջը բամեն, և հազաւոր եկեղեցի գան: Անոնք ալ արդարութեամբ բամենով ամէն մէկուն մէջմէկ կտոր բան կուտան: Հետեւեալ կիրակի երբ մոզովաբոցը եկեղեցի կազան հազաւոր սղաւոր, մէկուն զլախը զլիարկ մը, և սերիչն ու ինչ, քույր մտրմինը մերկ, անոր մէկ զլիարկ բամին ինկեր է. միւսը բանկուն մը հազամ՝ մարմնոյն մնացած մասը քայ է. մէկը փանթալոն մը միայն հազամ է, միւսը զոյց մը կօշիկ հազամ՝ և ոչ աւելի, կին մը էրիկ մարդու մը զգեստը հազամ, մարդ մը կնկան մը շրջագոյնաւոր վրան անցաւոր աւ աշտով կը ներկայանան:

Պատուելին կը շաւարի և կը հրամայէ որ հազաւորներին հանեն, և իրենց գիտցած հետով և սղանաւոր պէտքուն եկեղեցի:

Որչափ կ'ազէին Անատոլիոյ զլիարկաւոր մարդիկները տեսնել, քայց մ'է մտնեն այլ հետեւին:

Ժամանակին հայ պատրիարքներէն մէկը թիւրք նախարարի մը տանը կը գանաւ: Անոնցով ծաղումի և կրքերով շաւրի կը դառնայ: Նախարարը կը պնդէ թէ կրթութիւնը հակամ է, և բաւական է, պատրիարքը ասոր հակառակը կը փաստէ, «մոզումը կարեւոր է», կ'ըսէ:

Նախարարը կը հրամայէ որ իր կատուն ներս քերեն: Կատուն կազայ թափերուն վրայ ափսէ մը բռնած՝ և վրան սաբնի գաւաթներ հիւրերուն կը հրամայէ: Նախարարը յաջմական ռնով զահա կրթութիւնը մոզումին յաջմեր է», կ'ըսէ:

Պատրիարքը պարտաւոր տան կ'երթայ, հետեւեալ որ զըր-

պանը տափի մը մէջ ոչ միայն մը պահելով հազար նախարարի հրա-
մանին վրայ հասան նորէն երկու սաքերուն վրայ քաշելով սաքն
կը քերէ։ Պատրիարքը կամացուկ մը մուկը մէջտեղ կը թողու,
կատարն մուկը տեղնեցուն պէս՝ ափսէն սաքնի գաւաթներով մէկ
կողմ նետելով մուկին ետեւէն կ'իջնայ։

Պատրիարքը կ'ըսէ՝ «Անա՛ ծաղումը որ կը յողթէ»։

Կրթի՛ն՝ ո՛վ նախարար, բայց մի՛ մոռնար որ ծաղումը չի
կարտաւոր, և դարերով վարժաւթիւնը մէկ որէն միւսը չ'են կրնար
փոխել։ Օր մը չէ որ մը կը նետէ ափսէն ալ թանկագին գաւաթ-
ներն ալ։

Վիեննայի մէջ կին մը տեսայ, որ պղտիկ կառքի մը վրայ
կաթ և պտուղ յեցուցած փողոցները կը ծախէր։ Կառքին առջեւը
խուշոր շան մը լծուած էր. ինքն ալ մէկ կողմէն քաշելով փողոցէ
փողոց կ'երթային։ Ինքը առեւտուր ըրած պահուն շանը կը ուղտէր։

Այս շան կրթնաթիւան հիանալով կեցած կը գիտէի, երբ քո-
վէն ուրիշ շան մը անցաւ, և ուշի ուշով կառքին, և կառքի շա-
նը նայեցաւ։ Եւ կարծես մէջերնին սա պէս խօսակցութիւն մը
տեղի ունեցաւ։

Կառքի շանը. — «Ի՞նչ է այս, ինչո՞ւ մեր կաթին ախպէս նա-
յեցար»։

Միւս շանը. — «Ո՛րքինչ, կաւիճի և նիշային գինը հասկնալ
կ'ուզէի»։

«Նիշայութեյի գինը հա՛... քեզի գայլի խառնուրդ, պոչը կըտ-
րուած, ահանջը առափակ շան... քեզի հիմա նիշայութեն կը սար-
վեցնեմ մեր կաթը կը ծաղրես հա՛»։

Այս խօսակցութիւնը կոխի փոխաւեցաւ։ Շաները իրարու
վրայ ցատքելով իրար կը խանձէին, կը հաշէին։ Կառքը դարձաւ,
կաթը թափեցաւ, պտուղները իրարու խառնաւեցան։ Կառքին առ-
ջը եղող կինը եկաւ, մէկ կողմէն շանը կը քաշէր։

«Եկա՛ւը այլովեա ակնիւր շաներուն ակամբ մի՛ կախեա», կ'ը-
սէր, միւս կողմէն պտուղները մոլովելու կ'աշխատէր։

Յ Ա Ն Կ Ն Ի Ի Թ Ե Ր Ո Ի

Ներածական	(Արսէն Կրտումբ)
Յառաջաբան	(Յ . Յ . Նաչապետ)
Թիւ	Էջ
1. Համբերատար երխտասարգը	11
2. Մենեմ Աղէքսանդր և Դիոգենէս	12
3. Ամուսնական սովորաւթ իւններ	13
4. Երեք համբարգները	15
5. Արքեպոզ կրօնապետը	17
6. Մաղրածուները	17
7. Խրիմեան Հայրիկ և գերատանը	18
8. Կոչու վարժապետը	18
9. Միծաղ	20
10. Ոսկեայ խաչը	21
11. Կարկանդակ ուտողը	22
12. Երկու համբարգները	22
13. Մարաշի սովորիչը	23
14. Փոքրասր Դաւիթը	24
15. Խնդուիթներ	24
16. Կրօնամուլ Շահնշահը	25
17. Բռնապետ Պարաւին	26
18. Զաւեչա	27
19. Թիւրք Սուլթանը	28
20. Կառապարծի մը վարձատրութիւնը	29
21. Անպատիւ հարստաց	31
22. Դուրս փաշա	32
23. Շրջանաւարաներուն կատակը	33
24. Ոխակալ ուսանողը	36
25. Եղիպտացի հաւարայծը	37
26. Թիւրք նոր փեսան	38
27. Վախցող գայլը	39
28. Թիւրք գիւղացին	40
29. Կիւրինցի հայը	41
30. Տոքթօր Շիթիկ	42
31. Հայերէն լղիացողը	44
32. Աքաղաղը խոսիլ տեսող Կիւրը	45
33. Հեռաւիճ ունայ ուտողը	46
34. Թիւրքը նախատող Կրեան	46

35.	Հրովարտակով արտօնուած կատուան	47
36.	Ճարպիկ գողը	47
37.	Դրախտի համբան	48
38.	Ոչխարներու հաշիւը	49
39.	Կրօնամոլութիւնը	49
40.	Դանձելի գրամը	50
41.	Համբարանող Մանամեկտը	51
42.	Զատիկին գալը գիտնալ	51
43.	Դաշնակէն բղթատող ուխտարները	52
44.	Ինճիլի Ձաճուլ	53
45.	Տաղանաքարը աղտոտող թռչունը	54
46.	Ակոյ պահող վարդապետը	54
47.	Հողենալ	54
48.	Ազաւակն քստտ դուռը	55
49.	Ուստա կէլ պէրի	55
50.	Պատուելիի մը աղօթքը	56
51.	Կայր մարտիկներն քարը	56
52.	Օգեմուլի մը հետապնդուիլը	57
53.	Համբարնող հարստութիւն մը	57
54.	Ամերիկացի քարզիւլը	58
55.	Երկու էշերը	59
56.	Շան զերեզմանը	59
57.	Հովիւին նուէրը թիւրք գասաւորի	60
58.	Անպարկելաւ ամուսինը	61
59.	Համբակ սփրիւլը	63
60.	Այնթապցի թիւրք ռապանին	64
61.	Մողիկ Աւարիւլը	65
62.	Հիւանդ կիները	67
63.	Քանուզցի Հանէտենց վարդապետը	67
64.	Ուխտաւոր Զէյթունցիին	68
65.	Կանչացի թիւրքը և խեւ եւելիւրը	69
66.	Փեսայ Ղազարը	70
67.	Մարկոս գալիսն	70
68.	Գիւլիսցի կառապաններուն գասաւորութիւնը	71
69.	Բազարէն հեռացող հայ վանուականը	72
70.	Քաղահատէն կողոպտուողը	72
71.	Կոկիսանցի Դէսրդ վարդապետը	74
72.	Հաղարին կէսը զեց հարիւր է	75
73.	Զէյթունցիի մը իւրիի հաւկիթ զնելը	76
74.	Զէյթունցիի մը խոտափանանքը	78

75.	Պարսկերէն տառն լատինացնոց վարդապետը	78
76.	Դժոխքէն եկող և հոն դացող Ահմէտը	79
77.	Փոքրաւորի մը խոսակցութիւնը	80
78.	Պետրասին զոքանչը	81
79.	Ուշիմ հնակարկատ մը	82
80.	Պատախն գեղապատառը	83
81.	Լեզուս կտրն է	83
82.	Ուրիշը ծաղրողը	84
83.	Տէտր սառամոքսը	84
84.	Ուսուցչի մը մատը	85
85.	Կարկանդակը	85
86.	Անմիտ ծառան	86
87.	Եկեղեցւոյ մը հրովարտակը	86
88.	Տէլլէկեան եղբայրներուն սեր ուսանչը	87
89.	Անտեղի մարդասպանութիւնը	88
90.	Հրեայի մը խորամանկութիւնը	88
91.	Պիղմարք և նոր շրջանաւարտ բժիշկը	89
92.	Վերաբայմը	89
93.	Խոսամեապահ մարդը	89
94.	Վարժապետին գանակը	90
95.	Վարժապետին փոնքատը	90
96.	Գող կնաջ մը վախը	91
97.	Էֆէնտին գլուխը հետը թող տանի	91
98.	Ետքը կոփերու սպասուհին	91
99.	Դժաւարահան ամուսնացող մը	92
100.	Գինովը	92
101.	Գողին լացը	92
102.	Մարաշի մը իր կիներ ձիւնն գետը կը նետէ	92
103.	Շատակերսութեան դարձանը	93
104.	Երեսակայական հիւանդը	94
105.	Արարներէն գիտցողը	94
106.	Պոլսական թիւքթերէն	95
107.	Արդար գոսաստան	95
108.	«Եթէ շուտով չ'հաղարչ	95
109.	Գրադէան ու կիները	96
110.	Վարէն վեր ցատքել	96
111.	Երեսուն տարեկան կիներ	97
112.	Նարեկուկ գեղապիր մը	97
113.	Շնորհակալութեան պարտք	98
114.	Թքքական գատարանի արդար վնիւք	98

115.	Մարդ մը իր կիները ջուրը կը նետէ	99
116.	Աղքատաց սնտուկը	99
117.	Ճարպիկ պատանխան մը	99
118.	Ի՞նչ ցանես նոյնը կը հնան	100
119.	Կէս սրիսրդ կէս տիկին	100
120.	Լաւ սպասուհի մը	101
121.	Երջանկութեան շաղկիկը	101
122.	Ճնարանեւաթիւնը շանցնիս	101
123.	Պարծենկոտ սափրիչը	102
124.	Ճարպիկ հրեան	102
125.	Անեղը խենդին լեղուէն կը հասկնայ	103
126.	Սարկաւաղին քիթը	104
127.	Երկինքը կիւն չկայ	105
128.	Կծծի հարսուսը	105
129.	Գթասիրտ հաւտակալը	105
130.	Աւանց փուշի վարդ	105
131.	Ուղածը խոտոյը շաղածը կը քսէ	106
132.	Գլուխը շարժէ	106
133.	Տան գուռը զեղալիր	106
134.	Իրջանտացին և հրեան	107
135.	Թորոս օղլու	107
136.	Կեանքի ապահովարդ մը	108
137.	Աշխարհագրութեան գասը	108
138.	«Դ՛ուք պանիր ալ կուտաք»	109
139.	Նոյ այգի տնկեց	110
140.	Ամէն բան	110
141.	Գլուխը կը կտրէ	110
142.	Թիչկենքու կեանքէն	111
143.	Աստուծոյաւ մարդը	111
144.	Յագնած վաճառականը	112
145.	Վաճառականը և քննակիրը	112
146.	Դեղահատերը	113
147.	Որկրամու վարդապետը	113
148.	Կարգու չգիտցող տիբաջան	114
149.	Պատարադիլ քանանան	115
150.	Ապուիկ շանեցոյ բժիշկը	115
151.	Ժիւրախ մը քաղութիւնը	115
152.	Սնափառ կիներ	117
153.	Իսլամական թէ՛ Մուսամմէն	117
154.	Օգը ցուրտ է	117

155.	Տէքտէրցու Պաթրար	118
156.	Խելօք Դաւիթը և սերքաթին կարուստը	119
157.	Խելօք Դաւիթ և կորեկին հռենկքին փնայումը	120
158.	Տամպալագեան Յակոբը	122
159.	«Պալան խածնէ քիթի»	122
160.	Ֆրանսա երկրաշափութիւն ուսանողը	123
161.	Դամբանի մը արձանագրութիւնը	124
162.	Փարիզի ուսանողը	124
163.	Տէքտէրցու Վարժապետը	125
164.	Կախանձ սկեսուքը	126
165.	«Օյ բայթ» խոսող Խարրեզցին	126
166.	Այնթապցի Զաղարը	128
167.	Անգլիերէն չգիտցող տաւնախօսը	129
168.	Հաւիթի ածուց հայը	170
169.	Մեղք գնող հայ տիկինը	131
170.	Խաւնկ գնող հայ կինը	131
171.	Արզանակով լողցող ուսուցիչը	132
172.	Կապաստակին ջուրին ջուրը	133
173.	Հրամարդ հապարարձութիւնը	134
174.	Ստախոս գերձակը	134
175.	ՇարժաՎարը	135
176.	Երբ ո՛չ ոք կը գիտէ զիրենք	135
177.	Սարսափազգու գրուակը	135
178.	Ազամը ի՞նչ կերու	136
179.	Պատուելիի մը մեղք ուտելը	137
180.	Պատուելին	138
181.	Երկարմորուք այծին համար լոց	140
182.	Կնիկէն կը վախցուի...	140
183.	Կարագ զողցող վարդապետը	142
184.	Մեծուսող հիւրերը	143
185.	Մանիշակագոյն ներկուսող վարդապետը	144
186.	Ազան հիւրընկալը	144
187.	Ինքնագով սրտորդը	145
188.	Երկու զինուոր ընկերներ	145
189.	Դադաններուն տպաւորութիւնը	146
190.	Մարտչ նարեկ Զէյթունցին	147
191.	Գէշ սովորութիւններ	148
192.	Կեղծ գրամը	149
193.	Երկու օգեմոյ բեռնակիրներ	150
194.	Հրեայ վանառականը և բեռնակիրը	150

195.	Դեղձանիկը	151
196.	Սոփրաս փրկափայլին կինը	151
197.	Պատուելի Պաղոս Գալթան	152
198.	Ուշիմ բայց անարամարան ուսանողը	154
199.	Կրնեքան շատախառնթիւնը	154
200.	Տարանցի Հանի Մանկ (Մաւշեղ) աղան	155
201.	Քարողող վարդապետը	160
202.	Երեք ուսանողներուն նուշ ուսանը	162
203.	Իրենց կռնակը թիւեր փակցուած կաւերը	163
204.	Հեգկահաւ գաղցող ուսանողները	165
205.	Լուսացքի ջուրին մէջ լուսաց ուսանողը	166
206.	Քաղաքը նարեկ քիւրտը	167
207.	Պատերազմը	168
208.	Ռաւմանացի աղայի մը սխաղալութիւնը	170
209.	Հիւր եկող գող մը	170
210.	Պաղարիւն Անգլիացին	170
211.	Անհանգստացող տիկինը	171
212.	Ժպիտ	171
213.	Քէտապցի տատուելին	172
214.	Պսակի արարողութիւնը	173
215.	Հարս գացող օրիւրդը	174
216.	Նոր փեսան հրուշակ նուէրը	174
217.	Գլուխը հաւկիթներ կտորուող աղան	175
218.	Գէր մարդու մը ծածրակէն հարուածուիլը	177
219.	Մեծուող աւնետր մարդը	177
220.	Գ/ւղապետին աղան	178
221.	Գիւղացին	179
222.	Որկրամու աւերակը	180
223.	Լուս՝ կարգացողը	181
224.	Տղէտ վարդապետին գամբանականը	182
225.	Ձանձրացողները	183
226.	Ճաշարանի մը նրի ուղաքը	184
227.	Հախարող թիւրքը	185
228.	Հախարող տէրտէրը	185
229.	Թիւրք հնակարկառը	186
230.	Դեղապարծին ցուցատախտակը	187
231.	Երկու տկնդաւոր երիտասարդներ	188
232.	Մտային հիւանդները	188
233.	Մովսէկարիւ Թափաննէտ Ալվազսկի	189
234.	Կուսողները	193

235.	Հիթլէր և Կէօրինկ	194
236.	Յարենը սփիւ ըլլա՞ր	195
237.	Ազգատ և տղէտ մարդը	196
238.	Մանասզըր	197
239.	Դս՛ւն տէրաէր ևս	197
240.	Անժիտ հիւանդը	198
241.	Սուտ կոյրը	199
242.	Սնապործ առեւտրականը	200
243.	Երեսուն դահեկանի ազցան (սալաթա)	200
244.	Կծծիւի մը պատարուակը	201
245.	Փրօթէսթ — Փրօթէսպանթ	201
246.	Դրամ հանազ պատասելիին	202
247.	Ձուկ զնոզ մարդը	202
248.	Հրեային տակաղը	203
249.	Նարեկը և երախային աթոռը	203
250.	Գիտցածը աւելի կ'ործէ քան ըրածը	203
251.	Աստուած և մարդարէն	204
252.	Էշը Գանձայի գատաւար կ'ըլլայ	204
253.	Դուք թ'նչ տեսակ խնդեր էք	207
254.	Մասթ գիշերին թիւրքերէն չի խառտիր	207
255.	Կեքահայրը	207
256.	Դերեակին աշտկերալը	208
257.	Երեք կոյր մաքաղականները	209
258.	Խորթ մօր սէրը	210
259.	Արքեպոզ Այնթապցիները	211
260.	Մանուկի մը հնարամտութիւնը	212
261.	«Ո՛վ բոլոր ծաղաներ ջուրերուն եկէ՛ք»	212
262.	«Քաշէ՛ և քշէ՛»	213
263.	Կենդանիներու նմանազ մանդեր	213
264.	Երկու աւաղակներ	214
265.	Ճաշարանը սպասող մարդը	215
266.	Տարազիք հայը	216
267.	Հաներուկը	218
268.	Ձլտուած սուտ մը	218
269.	Սխախոտարի մը հաղածութիւնը իր կնիչ	220
270.	Կաթսիլիկ եզող հրեան	221
271.	Լաւ Յովհաննէսը (Նզնս Գոնչ)	222
272.	Հրեայ հաղիտը	223
273.	Հպարտ և մարեաւանջ հոգան	223
274.	Հրաշալի նամակատասեփը	225

275.	Ճարպիկ նամքորդը	225
276.	Խաժր մը ստախոսներ	226
277.	Առտաանձեռն մութացիկը	226
278.	Տաճիկ եւ տանկերէն չեա գիտեր	226
279.	Ամէն քանի մէջ հաւատարմութիւնը	227
280.	Երեք կրօնապետներուն սեր ուտելը	227
281.	Պատաւ Ամերիկահին	228
282.	Խրատութեազ երիտասարդը	229
283.	Ամերիկացի գինեւորը	229
284.	Ներսէսը	230
285.	Մահտեսի Յակարը	230
286.	Ընտանեկան ցաւեր	231
287.	Զուարթաբանութիւններ	233
288.	Մտային հիւանդը	235
289.	Անտեղի առաջարկ մը	236
290.	Մութացիանի մը տնէնքը	237
291.	Ազքաւ մը՝ ազգատի մը ուղեցոյց	237
292.	Ազնիւ ազքաւը	238
293.	Զարապետ Փազան ուղու	239
294.	Միջով կտրի (քէֆթէ) ինդիերը	240
295.	Մովով հաւաքեղ պատրաստողը	240
296.	Հետապնդուող գայլը	241
297.	Անտեղեւոյ փորձութիւնը	242
298.	Անպատեհ պատուէրը	243
299.	Ուղեղը չարքան ոչխարը	243
300.	Երեւոյթաբան հայ գինեւորը	244
301.	Ձէյթունեղներուն գինեւորութիւնը	245
302.	Թիւրքի մը հարցումը	246
303.	Մէկ ուսմարդ տաք սուրճի խմողը	247
304.	Պատրաստաբանութիւններ	248
305.	Նախապաշարունակները	254
306.	Խեղդ կարծուող երիտասարդը	256
307.	Արեւտաւորը չի խաբուիր երբեք	257
308.	Հիւանդ բարեկամը աչքերու խաւը	258
309.	Անգլիներէն ստիջիէն հրամարելուն պատմաւոր	260
310.	Մզաւոր հայուհին	261
311.	Փեղուհին	263
312.	Տարբրինակ հրաման մը	264
313.	Փոքր պատմաւանքներ	265
314.	Խելացի գլխացականը	269

315.	Մովսէսին նամքորդութիւն մը	270
316.	Երկու գողերը	272
317.	Տգիտութեան դրուագներ	272
318.	Սխալ մարդ արթնոյ աչած են	275
319.	Պարտադանանը	274
320.	Հասկ քանք	275

Յ Ա Ի Ե Լ Ո Ի Ա Մ

1.	Առաջին փորձառութիւնս	279
2.	Աւագակայեացը	287
3.	Ինչմէ պատմութեայ	291
4.	Մեն պայթածը	295
5.	Ամերիկայի մէջ բժշկական նորութիւններ	298
6.	Անտաշտէն փախաւտս	302
7.	Դէպի Ամերիկա	307
8.	Բարերարաբար երազ էր	311
9.	Սխալ կողմէն	316

Վ Ր Ի Պ Ա Կ Ն Ե Ր

Էջ	Տող	Միտայ	Շիտակ	Էջ	Տող	Միտայ	Շիտակ
8	17	Յնմանքնէ	Յնմանքնէ	176	32	կրնակին	կանակին
14	28	քիչ մ'ունկի	քիչ մ'ունկի	180	3	կիրարդ	կիրակի
15	28	քիչ ունի	քիչ մ'ունի	185	5	ներկայանայ	կը ներկայանայ
16	17	կայէ	կը կայէ	190	36	քիւն	քիւն
21	32	աշխարհի	աշխարհի	200	8	կայր	կայր
39	16	լնայած	լնայած	200	4	սկստարակ	սկստարակ
44	36	1850 անդին	1850 անդին	200	10	կը նանքնէ	կը նայքնէ
45	4	ազրուական	ազրուական	228	35	թաւաղար	թաւաղար
46	9	չմտական	չմտական	234	15	կը նանքնէ	կը նայքնէ
82	15	ի նանքս	ի նմանքս	238	28	ծաղրիս	ծաղրիս
83	30	կիցնէ	կիցնէ	256	8	ապրոյ	ապրոյ
58	31	արկուն աէր	արկունայ աէր	256	19	յափշտակում	յափշտակում
108	28	գրակ	գրակ	260	2	թոյ	թոյ
140	1	փարքին	փանքին	264	17	սնանք	սնանք
141	4	շնորքին	շնորքին	264	18	ճայքնէ	մարմինը
142	12	զոյած	զոյած	266	10	թոյակով	թոյակով
156	30	կը քաշէ	կը քաշէ	268	33	խառի	խառի
159	13	զուս	զուս	282	20	զանք	զանք
163	38	փորձաւորին	փորձաւորին	283	20	նանք	նանք
164	3	կը պոքնէն	կը պոքնէն	285	22	սնանքն	սնանքն

Հեղինակին անխաղ երկերը

- 1.— ԼՍԻՍՍՅ ՇԱԻԻՂԷՆ, Հոգեւոր ֆարսեր:
- 2.— ԱԻԱՆԴԱՎԷՊԵՐ ԵՒ ԻՐԱՎԷՊԵՐ, Ա. ԵՒ Բ. Հասար:
- 3.— ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ԱՌԱՅԻՆԵՐ, ԱՍԱՏՈՒԱՆՔԻՆԵՐ, ԵՐԱՏԱԿԱՆՆԵՐ
ԵՒ ՕԳՏԱԿԱՐ ԱՍՈՒԼԻՍԵՐ:
- 4.— ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԱՐՏԱԾԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՏՐԱՄԱԿՕՍՈՒ-
ԹԻՒՆՆԵՐ:
- 5.— ԻՆՔՆԱԿԵՆԱՍԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՅՈՒՇԵՐՄ:

Զուարճալիքներու գիրքին գինը

Լիբանանի և Սուրիոյ համար 5 Լիբանանեան Ոսկի	
Արասամիմանի համար	2 Տար
»	»
»	15 Շիլին

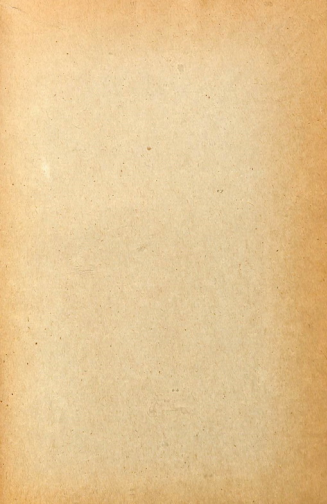
Հեղինակին Հասցեն

Haroutune S. Nashalian

c/o Mr. George K. Parseghian

Hamidié Souk el Nasri, No. 6-8

DAMAS-Syrie.

[84]

8n.

A. $\bar{n}$
80537